HAYDAR HATİPOĞLU

سنن
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE
TERCEMESİ VE ŞERHİ

3

Hadis No:
303 - 1247

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن
للحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE
TERCEMESİ VE ŞERHİ

Terceme ve Şerheden:
HAYDAR HATİPOĞLU

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ ابي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

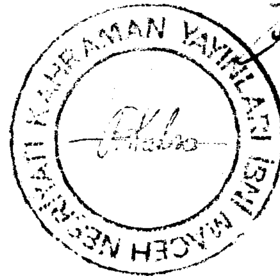
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 3

Mütercim
Haydar HATİPOĞLU
(Varisleri)

Naşir
Kahraman Yayınları
Fethullah KAHRAMAN
(Varisleri)

KAHRAMAN YAYINLARI

Umumi Neşriyat No: 6
Kur'ân ve Hadis İlimleri Husûsi No: 1

İsteme Adresi:
KAHRAMAN YAYINLARI
Davutpaşa Cad. TİM2 No: 322
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 83 05
Fax: 0212 565 25 84

Sertifika No: 16133

İstanbul 2012

Dizgi: Ayyıldız Matbaası
Baskı: Ofis Matbaa Ltd. Şti.
Davutpaşa Kışla Cd. 75/386
Tookapı-İSTANBUL
Tel: 0212 576 47 15

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 3

Terceme ve Şerheden:
Haydar HATİPOĞLU
(Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi)

NEŞREDEN
KAHRAMAN YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٥ – كتاب إقامة الصلاة والسنة فيها

5 — NAMAZI LÂYIKI VEÇHİLE EDÂ ETMEK VE ONDAKİ SÜNNETLER KİTABI

(١) باب افتتاح الصلاة

1 — NAMAZA BAŞLAMAK BÂBI

٨٠٣ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّنَافِسِيُّ. ثنا أَبُو أُسَامَةَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حُمَيْدٍ السَّاعِدِيَّ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ «اللهُ أَكْبَرُ».

TERCEMESİ

803) "... Ebû Hümeyd es-Sâidî (*Radıyallâhü anh*)'den :

Şöyle söylemiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza kalktığı zaman kıbleye doğru durup ellerini kaldırır ve: «Allahu ekber.» derdi."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Tirmizî, Ahmed, Beyhakî, Ebû Dâvûd, İbn-i Hibbân ve Tahavî de uzun ve kısa metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Hadiste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaza başlarken kıbleye doğru durup mübârek ellerini kaldırdığı ve: «Allahü Ekber.» diyerek namaza başladığı bildiriliyor. Ellerin kaldırılmasıy-

la ilgili açıklamayı, ellerin kaldırılmasıyla ilgili hadîslerin rivâyet edildiği bu kitabın onbeşinci bâbında ve kıbleye doğru durma ile ilgili izahı, bu kitabın 56. bâbında yapacağız.

S i n d i : 'Hadiste, ellerin tekbirden önce veya sonra kaldırılacağına delâlet yoktur. Başka hadisler, ellerin tekbir alınmadan önce kaldırılacağına delâlet eder. Bu nedenle mutlak olarak geçen hadisleri böyle yorumlamak uygundur. Diğer taraftan hadisin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem), namaz için niyet ederken dille söylemezdi. Bunun için bir çok âlim : Dille niyet etmek bid'attir, demiştir. Lâkin âlimlerin ekserisi, kalble getirilen niyet hususunda, dil kalbe muvafakat etsin diye niyeti dille söylemenin müstahablığına hükmetmişlerdir,' demiştir.

Namaza başlarken : 'Allahu Ekber' diyerek namaza girmenin gerekliliğine bu hadis delildir. Cumhurun ve eski ve yeni tüm ilim ehlinin kavli budur.

E b û H a n i f e : Ta'zime delâlet eden herhangi bir lafızla namaza başlamak câizdir, demiştir. Fakat Müellif, T i r m i z î , Ş â f i i , A h m e d , B e z z â r , e l - H â k i m , İ b n ü ' s - S e k e n , E b û D â v û d ve başkalarının A l i (Radıyallâhü anh)'den merfû' olarak rivâyet ettikleri; وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ = «Namazın tahrimi tekbirdir.» hadisini, izah etmekte olduğumuz hadîsi ve benzeri hadîsleri delil göstermişlerdir. Cumhur, tekbir ile namaza girileceğine hükmetmiş olmakla beraber, okunacak tekbir lafzı hususunda kendi aralarında ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki :

1 — M â l i k , A h m e d ve S e l e f ' in ekserisi : 'Allahu ekber' lafzından başka bir tekbir lafzıyla namaza girilemez demişlerdir.

3 — E b û Y û s u f : Tekbir kelimesinden türeme olan lafızlarla da, meselâ 'Allahü'l-Kebîr' lafzıyla da namaza girmek câizdir. Tekbir ve ondan türeme lafızlardan başka cümlelerle namaza girilemez, demiştir.

El-Menhel yazarı 'Abdest farzları bâbı'nda yukarıdaki görüşleri naklettikten sonra : 'Allahuekber' lafzından başka hiç bir lafızla namaza girilemez diyen çoğunluktaki âlimlerin kavli sıhhatlidir, diyerek beş tane delil zikretmiştir. Bunların buraya aktarılması uzun süreceği için buraya almaktan feragat ettim.

٨٠٤ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا زيد بن الحباب . حدّثني جعفر
ابن سليمان الضبعيّ . حدّثني عليّ بن عليّ الرّفاعيّ ، عن أبي المتوكّل ، عن أبي سعيد
الخدريّ ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يستفتح صلاته يقول « سبحانك اللّهمّ وبحمدك .
وتبارك اسمك . وتعالى جدّك . ولا إله غيرك » .

TERCEMESİ

804) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Taharrüm tekbirinden sonra) namazındaki kırâata şu dua ile başlardı :**

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلاَ إِلَهَ غَيْرُكَ

«Allahım! Senin hamdine bürünerek, Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim. İsmin çok büyüktür. Azametin de çok yücedir. Senden başka ibâdete lâyık hiç bir ma'bud yoktur.»"

İZAHI

Bu hadisi Ahmed, Nesâî, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

«Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim.» cümlesinin mânâsı : Senin bütün noksanlıklardan pâk ve nezih olduğuna kesinlikle inanırım, demektir. Yoksa hâşâ nezih değil de kol Onu tenzih eder, pâklar mânası düşünülemez.

«Senin ismin çok büyüktür.» cümlesinin mânası Allah adının bütün kâinatı kuşatması ve bereketinin göklerde ve yerlerde yaygın halde bol olmasıdır.

Cümledeki **«isim»** ile Allah'ın adının değil, Onun zâtının kasdedilmiş olması muhtemeldir. Bu takdirde cümlenin mânası : Senin zâtın çok büyük ve muazzamdır. Ve bereketin boldur, olur.

Hadîs, iftitah duâsı olarak hadiste geçen duânın okunmasının meşrûluğuna delâlet eder.

٨٠٥ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد؛ قالا: ثنا محمد بن فضيل، عن عمارة بن القعقاع، عن أبي زرعة، عن أبي هريرة؛ قال: كان رسول الله ﷺ إذا كبر سكت بين التكبير والقراءة. قال فقلت: بأبي أنت وأمي. أرأيت سكوتك بين التكبير والقراءة، فأخبرني ما تقول. قال «أقول: اللهم باعد بيني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب. اللهم نقني من خطاياي كالثوب الأبيض من الدنس. اللهم اغسلني من خطاياي بالماء والثلج والبرد».

TERCEMESİ

805) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namaza başlarken) **tekbir aldığı zaman, tekbir ile** (açıktan) **okuyuşu arasında süküt ederdi.** (Açıktan bir şey okumazdı). **Ebû Hüreyre** (Radıyallâhü anh) **demiştir ki : Ben : Babam annem Sana fedâ olsun. Tekbir ile kırâat arasındaki sükûtundan bana haber verir misin? Ne dediğini bana söyle, dedim. O da :**

«Ben : اَللّهمّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اَللّهمّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَالثَّوْبِ الْأَبْيَضِ مِنَ الدَّنَسِ اَللّهمّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ

'Allah'ım! Şark ile garbı birbirinden uzaklaştırdığın gibi beni ile hatalarımı birbirinden uzaklaştır. Allahım! Beyaz elbise kirden temizlendiği gibi beni hatalarımdan pâk eyle. Allah'ım! Su, kar ve dolu (ya benzer mağfiretinin çeşitleri) **ile beni hatalarımdan yıka.' söylerim.» buyurdu."**

İZAHI

Buhârî, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve Ahmed de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in taharrüm tekbiri ile açıktan kırâatı arasındaki sükûtundan Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin maksadı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sel-

lem)'in susması değil, gizli olarak ne okuduğudur. Çünkü E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sükûtunu sorarken ikinci cümlede : «... **Ne dediğini bana** söyle, demiştir. Şu halde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gizli olarak bir şey okuduğunu, E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) seziyordu. Eğer sükût, hakîki mânasında kullanılmış olsaydı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ne dediğini sorması düşünülemezdi.

Duâ edilirken söylenen : «... **Beni ile hatalarımı birbirinden uzaklaştır**...» fıkrasından maksad; vukubulmuş olan günahları silmek ve gelecekte vukubulması muhtemel vakalardan korumaktır. Bu uzaklaştırmanın mecâzi olduğu malûmdur.

«**Şark ile garbı birbirinden uzaklaştırdığın gibi**...» terkibindeki teşbihten maksad; şark ile garbın birbirine yaklaşması ve kavuşması mümkün olmadığı gibi, benim işlediğim günahlara veya bundan sonra işlemem muhtemel olan günahlara yaklaşmam ve kavuşmamın imkânsız kılınmasıdır.

Bundan sonraki duâ cümlesinde : «**Beyaz** elbise **kirden temizlendiği gibi**...» diye bir teşbih vardır. Beyaz elbiseye benzetmenin hikmeti, beyazlığı nedeniyle temizliğin onda daha açık bir şekilde görülebilmesidir.

Son duâ cümlesinde su, kar ve dolu ile yıkatılmak isteniyor. Mânevi pislik olan günahların bu maddelerle giderilemiyeceği bilinmektedir. Gaye, çeşitli kirler bu maddelerle giderildiği gibi, çeşitli hataların kökünden giderilmesi için ilâhi mağfiretin çeşitlerinin istenmesidir.

H a t t â bi, bu duâ cümlesiyle ilgili olarak şöyle der : Hadiste su, kar ve dolunun kendileri kasdedilmemiştir. Maksad, hataların kökünden silinmesi ve kişinin bunlardan iyice temizlenmesidir. Kar ve dolu ellerin dokunmadığı ve hiç kullanılmamış olan iki su çeşididir. Bunların zikredilmesi, temizlenmenin en iyi şekilde olmasını pekiştirmek içindir.

T ı y b î : Bu cümlede sudan sonra kar ve dolunun zikredilmesinden maksad, ilâhi afvdan sonra, son derece sıcak olan cehennem hararetini söndürmek için son derece soğuk olan kar ve doluya benzer rahmet ve mağfiret çeşitlerini dilemektir. Nitekim araplar, bazen duâ ederken : Allah; kabrini soğutsun, derler. Yâni Allah ona rahmet etsin ve ateş azabından korusun. Kezâ M ü s l i m 'in rivâ-

yetinde bu cümlede 'soğuk su' ifâdesi kullanılmıştır. Hatalar, cehennem ateşi mevkiine konmuş, çünkü Cehennem azâbı ondan doğar. Hataların hararetinin söndürülmesi için soğuk maddelerin kullanılması tercih edilmiştir denilebilir, demiştir.

٨٠٦ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عِمْرَانَ . قَالَا : ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ
ثنا حَارِثَةُ بْنُ أَبِي الرِّجَالِ ، عَنْ عَمْرَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ
قَالَ « سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ . تَبَارَكَ اسْمُكَ . وَتَعَالَى جَدُّكَ . وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ » .

TERCEMESİ

806) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namaza başladığı zaman** (taharrüm tekbirinden sonra) **şunu söylerdi:**

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ تَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî, Ebû Dâvûd, Darekutnî ve el-Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd, hadisin meşhur olmadığını söylemiştir. Darekutnî de merfu' olarak rivâyet edip, hadisin kuvvetli olmadığını söylemiştir. Ayrıca bir kaç yoldan Ömer (Radıyallâhü anh) üzerine mevkuf olarak rivâyet etmiş ve: Doğru olanı budur, demiştir. Müellifimiz ve Tirmizî, Hârise bin Ebî Ricâl tarikinden Amre aracılığıyla Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet etmişlerdir. El-Hâfız: Hârise zayıftır, demiştir. İbn-i Huzeyme de: Hârise ilim ehlinin, hadîslerini delîl gösterdikleri râvilerden değildir. Bu hadîsin, Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'den olan rivâyeti değil Ömer (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyeti sahîhtir demiştir.

El-Menhel yazarı; سُبْحَانَكَ duâsının okunmsaına âit hadîslerin rivâyetleri üzerinde âlimlerin görüşlerini **'Sübhâneke ile başlamak bâbı'nda** naklettikten sonra şöyle der:

'Velhasıl 'Sübhaneke' duâsına âit hadis, bir kaç yoldan merfu' olarak rivâyet edilmiştir. Bâzı senedleri hakkında itiraz olmuştur.

Bununla beraber senedleri çok olup, birbirlerini takviye ederler. Ayrıca Ömer (Radıyallâhü anh)'e mevkuf olarak da rivâyet edilmiştir. Lâkin bu mevkuf rivâyet, merfu' hükmündedir. Çünkü bu tür sahabî sözü re'y yoluyla söylenmez. Şu halde, hadîs kuvvetlidir ve bununla amel etmek sahîhtir.'

İFTİTAH DUÂSI HAKKINDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

Bu bâbta geçen Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) ve Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîslerine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem), taharrüm tekbirinden sonra ve kıraattan önce **'Sübhaneke...'** okumuştur. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadîsine göre ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iftitah duâsı olarak : **«Allâhümme Bâid...»** duâsını okumuştur.

Şâfiî, Ahmed, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve Darekutnî'nin rivâyet ettikleri Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh)'in hadisine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iftitah duâsı olarak :

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ
وَبِذَالِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

duâsını okumuştur.

El-Menhel yazarı, **'İftitah zamanındaki sekte bâbı'nda** bu konuda şu ma'lûmatı verir :

«Şu üç bâbta mezkûr rivâyetlerin mecmûundan hâsıl olan sonuç şudur ki : İhtitah duası hakkında bir kaç rivâyet mevcuttur. Namaz kılan kişinin, mezkûr duâlardan istediğini seçebileceği ve kıldığı namazın farz veyâ nâfile oluşu husûsunda bir fark olmadığı anlaşılır.

Mezheb âlimlerinin iftitah duâsı hakkındaki ihtiyarları şöyledir :

1 — Hanefiler, 'Sübhâneke...' duâsını seçmişlerdir. Ebû Bekir, Ömer, İbn-i Mes'ud, Evzâî, Sevrî, İshak ve Dâvûd (Radıyallâhü anhüm)'ün mezhebi budur.

Bunlar: 'Veccehtü...' duâsı okunmaz. Çünkü bu duâ ilkin vardı. Sonra neshedildi, demişlerdir.

İ b n ü ' l - C e v z î: 'Veccehtü...' duâsı ilk zamanlarda vardı. Sonra terk edildi veyâhut yalnız nâfile namazında okunurdu. Çünkü N e s â î 'nin M u h a m m e d b i n M e s l e m e 'den rivâyet ettiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) nâfile namazına kalktığı zaman: «Veccehtü...» duâsını okurdu. Lâkin bu rivâyet, duânın nâfileye mahsus olup farzda okunmamasını gerektirmez. Üstelik İ b n-i H i b b â n'ın rivâyetine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), farz namaza kalktığı zaman bu duâyı okurdu. Kesin delil olmadıkça nesh yoluna gidilmez. Burada ise, neshe delâlet eden hiç bir delil yoktur, demiştir.

2 — Ş â f i i l e r, A l i (Radıyallâhü anh)'nin hadisiyle hükmederek, iftitah duâsı olarak 'Veccehtü' duâsını müstahab görmüşlerdir.

N e v e v î: Delîlimiz şudur ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iftitah duâsı olarak 'Sübhâneke...' duâsını okuduğu sübut bulmamış ve 'Veccehtü...' duâsını okuduğu sübut bulmuştur. Bu yüzden, 'Veccehtü...' duâsının okunması belirlenmiş olur. Bununla amel etmek gerekir, demiştir. Lâkin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in 'Sübhâneke...' duâsını okuduğu, sahih bir yoldan varid olmamışsa da birbirini takviye eden müteaddid yollardan varid olmuştur. Dolayısıyla bununla amel etmek sahîhtir.

3 — E b û Y û s u f, E b û İ s h a k, E l - M e r u z i ve e l - K a d ı E b û H â m i d, 'Veccehtü...' duâsı ile 'Sübhâneke...' duâsını toplamayı seçerek: Okuyucu bunlardan istediği ile başlar, arkasından diğerini okur, demişlerdir. Onların delîli de, B e y h a k i ' nin C â b i r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza başlarken her iki duâyı da okuyormuş' meâlindeki bir hadîstir.

4 — H a n b e l i l e r 'Sübhâneke...' duâsını okumayı seçmişler ve: Vârid olan diğer duâları iftitah duâsı olarak okumak câizdir, bunda kerâhet yoktur, demişlerdir.»

(٢) باب الاستعاذة فى الصلاة

2 — NAMAZDA İSTİÂZE (EÛZÜ) ÇEKMEK BÂBI

٨٠٧ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ عَاصِمٍ الْعَنَزِيِّ ، عَنِ ابْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ ، قَالَ « اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا . اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا » ثَلَاثًا . « الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا . الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا » ثَلَاثًا . « سُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا » ثَلَاثَ مَرَّاتٍ .
« اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ » .
قَالَ عَمْرٌو : هَمْزُهُ الْمُوتَةُ . وَنَفْثُهُ الشِّعْرُ . وَنَفْخُهُ الْكِبْرُ .

TERCEMESİ

807) "... Cübeyr bin Mut'îm *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir: **Ben, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhive Sellem)'i **namaza girdiği zaman gördüm. Şunu okudu:**

«اَللهُ اَكْبَرُ كَبِيرًا اَللهُ اَكْبَرُ كَبِيرًا» ثَلَاثًا «اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا» ثَلَاثًا «سُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وَاَصِيلًا» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ «اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُبِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ.»

Üç defa «Allah her şeyden büyüktür. Allah her şeyden büyüktür.» üç defa «Allah'a çokca hamd olsun. Allah'a çokca hamd olsun.» üç defa «Sabah, akşam, Allah'ı bütün noksanlıklardan tenzih ederim.» «Allah'ım! Şüphesiz ben taşlanmış şeytandan, onun hemzinden, onun nefhinden ve onun nefsinden sana sığınırım.»

Râvi Amr demiştir ki: Şeytanın hemzi, mute hastalığıdır. Şeytanın nefsi şiirdir. Şeytanın nefhi de kibirdir."

İ Z A H I

Bu hadîsi A h m e d ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir. İ b n - i H i b b â n da şeytandan istiâze ile ilgili kısmı rivâyet ederek, burada A m r ' ı n verdiği açıklamayı O da vermiştir.

Hadîste «Sabah akşam...» buyurulmuştur. Bu iki vaktin anılmasının sebebi, gece melekleriyle gündüz meleklerinin her gün bu zamanlarda toplanmalarıdır. Yâhut gece ile gündüzün değiştiği vakitlerde Allah Teâlâ'nın değişmekten nezih olduğunu anmak içindir.

T ı y b i : En açık yorum şudur ki : «Sabah akşam...» kelimeleriyle devamlılık kasdedilmiştir. Yâni : Devamlı olarak Allah'ı tesbih ederim, denmek istenmiştir, der.

Râvi A m r : 'Şeytanın hemzi mute hastalığıdır,' demiştir. Bu hastalık, insanda görülen delilik ve sar'a hastalığının bir çeşididir. Hasta ayıldığı zaman, aklı tamamen avdet eder.

'Hemz'in aslı kötülemek, jurnalcılık etmek, halkın kusurlarını anlatmak ve propaganda etmektir.

Râvi : 'Şeytanın nefsi şiirdir,' demiştir. 'Nefs' kelimesinin asıl mânası, az bir tükürükle üflemektir. Yâni üflemek ile tükürmek arası bir harekettir. Üflemeye benzer, tükürmekten biraz eksiktir. Şeytan, şâirleri bazen yersiz övgü, hiciv, tahkir ve ta'zim mahiyetindeki şiirleri söylemeye sevkettiği için, bu tür şiirleri sanki şeytan şâirin ağzına üfler. Bu nedenle, şeytanın nefsi şiirdir, diye yorumlanmıştır.

E l - A y n i : Hadîsteki 'Nefs'ten murad, sihir olabilir. Bu takdirde mânası felâk sûresinin;

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

= «...ve düğümlere üfleyen — büyücü—lerin şerrinden...» âyetindeki 'Neffasât' kelimesinin mânasına uygun olur, demiştir.

Şeytanın nefhi kibirle yorumlanmıştır. Nefh'in aslı üflemektir. Şeytan, verdiği vesvese ile kişiye üfler. Kişi de kendisinin büyüklüğüne ve başkalarının küçüklüğüne inanıp herkesi hakir görür.

٨٠٨ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ . ثنا ابْنُ فُضَيْلٍ . ثنا عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيِّ ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، وَهَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ » .

قَالَ : هَمْزُهُ الْمُوتَةُ . وَنَفْثُهُ الشِّعْرُ . وَنَفْخُهُ الْكِبْرُ .

في الزوائد : في إسناده مقال . فإن عطاء بن السائب اختلط بآخر عمره، وسمع منه محمد بن فضيل بعد الاختلاط. وفي سماع أبي عبد الرحمن السلمي من ابن مسعود كلام . قال شعبة: لم يسمع . وقال أحمد : أرى قول شعبة وهما. وقال أبو عمرو الداني : أخذ أبو عبد الرحمن القراءة عرضا عن عثمان وعلي وابن مسعود . اه

والحديث قد رواه أبو داود والترمذي والنسائي من حديث أبي سعيد الخدري . ورواه ابن حبان في صحيحه من حديث جبير بن مطعم .

TERCEMESİ

808) "... Abdullah İbn-i Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhive Sellem) :

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُبِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَهَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ **diye istiaze etti.**

Ravi demiştir ki : Şeytanın hemzi mutedir. Onun nefsi şiirdir. Onun nefhi de kibirdir."

Not : Zevâid'de : Bu hadisin isnadı hakkında söylenti vardır. Çünkü râvi Atâ bin es-Sâib, ömrünün sonlarında karıştırmıştır. Onun bu halinden sonra Muhammed bin Fudayl ondan hadis işitmiştir. Ayrıca Ebû Abdirrahman es-Sülemi'nin İbn-i Mes'ud (R.A.)'den hadis işitmesi hakkında konuşulmuştur. Şu'be : Ebû Abdirrahman, İbn-i Mes'ud (R.A.)'dan işitmemiştir, demiştir. Ahmed ise : Ben Şu'be'nin sözünü bir vehim olarak görürüm, demiştir. Ebû Amr ed-Dâni de : Ebû Abdirrahman, Osman, Ali ve İbn-i Mes'ud (R.A.)'den arz yoluyla kıraat almış, demiştir, diye bilgi verilmiştir. Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Nesâi, Ebû Said-i Hudri (R.A.)'den rivâyet etmişlerdir. İbn-i Hibbân da Cübeyr bin Mut'im'den rivâyet etmiştir.

Şeytandan istiâze ile ilgili bu hadis, Cübeyr bin Mut'im'den rivâyet olunan bundan önceki hadisin son kısmına benzer. Yalnız orada Hemz, nefs ve nefh kelimelerini râvi Amr yorumlamıştı. Burada ise yorumcunun kim olduğu anlaşılmamıştır. Tabarâni ve Zeylâi de bu hadisi İbn-i Mes'ud (R.A.)'dan rivayet etmişlerdir.

KIRAATTAN ÖNCE İSTİÂZE

Âlimler, istiâzenin hükmü, yeri, lafzı, açıktan çekilmesi ve namazın bütün rek'atlarında tekrarlanması hususlarında ihtilâf etmişlerdir. El-Menhel yazarının, bu konularda verdiği ma'lumatın özetini buraya aktaralım.

I — İSTİÂZENİN HÜKMÜ

Sahâbiler, tâbiiler ve onlardan sonra gelen âlimlerin cumhuru, namaz kılanın istiâze etmesini müstahab görmüşlerdir.

Ebû Hüreyre, İbn-i Ömer, Atâ' bin Ebi Rabâh, Hasan-ı Basri, İbn-i Sirin, Nahai, Evzâi, Sevri, Ebû Hanife ile diğer re'y ehli, Ahmed, İshak, Dâvûd, (Radıyallâhü anhüm) ve başkaları bunun-la hükmedenlerdendirler.

Mâlik ve arkadaşlarına göre istiâze, farz namazda mekruhtur. Nâfile namazda mekruh değildir. Fakat hadisler, onların görüşünü reddeder. Bu ayırım için de bir neden görülmüyor.

Cumhurun delili ise Nahl süresinin 98. âyeti ve istiâze hakkında vârid olan hadislerdir. Âyet şöyledir:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ = «Kur'an okumak istediğin zaman, taşlanmış şeytandan Allah'a sığın.»

II — İSTİÂZE YERİ

Fıkıhçı ve hadisçi âlimlerin ekserisine göre ilk rekatteki kıraatten önce istiâza çekilir.

Ebû Hüreyre, İbn-i Sirin ve Nahai (Radıyallâhü anhüm), âyetin zahirini tutarak: Kıraattan sonra istiâze çekilir, demişlerdir.

III — İSTİÂZENİN LAFZI

Cumhûra göre istiâzanın lafzı; أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ dir.

Sevri ve Medine halkına göre lafız şöyledir:

أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

El-Hasan bin Sâlih'e göre şöyle istiâze edilir:

أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Başka şekillerde söyleyenler de vardır.

Şâfii: Şeytan-ı Recim'den Allah'a sığınmayı kapsayan her lafızla istiaza hasıl olur. Lâkin efdalı;

أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ 'dir demiştir.

IV — İSTİÂZEYİ AÇIKTAN ÇEKMEK

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) : Cehrî namazlarda kıraat gibi istiâza da açıktan çekilir, demiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), Ebû Hanîfe ve râcih kavle göre Şâfiî'ye göre istiâza gizli çekilir.

İbn-i Ebî Leylâ'ya göre bunun açıktan veya gizli yapılması arasında bir fark yoktur.

V — İSTİÂZENİN TEKRARLANMASI

Şâfiiler'e göre İmam, ona uyan ve tek başına kılan herkes için namazın her rek'atinde kırâata başlarken istiâza çekmek müstahabtır.

Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre yalnız birinci rek'atte istiâza sünnettir. Bu da İmam ve münferid içindir.

Ebû Yûsuf'a göre imama uyan için de namazın ilk rek'atinde istiâze çekmek sünnettir.

(٣) باب وضع اليمين على الشمال في الصلاة

3 — NAMAZDA SAĞ ELİ SOL ELİN ÜZERİNE KOYMAK BÂBI

٨٠٩ – حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو الأَحْوَصِ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ هُلْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَؤُمُّنَا . فَيَأْخُذُ شِمَالَهُ بِيَمِينِهِ .

TERCEMESİ

809) "... Hülb (bin Adî) *(Radıyallâhü anh)*'den (1) :

Şöyle demiştir : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize namaz kıldırdı. Sağ eliyle sol elini tutardı."

---

(1) Hülb bin Adî'nin adının Yezîd olduğu ve Hülb kelimesinin lâkab olduğu söylenmiştir. Hülb, saç demektir. Kendisi Peygamber (S.A.V.)'in yanına geldiği zaman başı kel idi. Peygamber (S.A.V.) mübârek elini onun başına sürmüş, bunun üzerine saçları bitmiş ve bu olay üzerine Hülb lâkabını almıştır. Kendisi Kûfe'de yerleşmiştir. Peygamber (S.A.V.)'den hadis rivâyet etmiştir. Râvisi ise oğlu Kabisa'dır. (El-Menhel : C. 6, Shf. 175)

٨١٠ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ . ح وَحَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الضَّرِيرُ . ثنا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَا : ثنا عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي . فَأَخَذَ شِمَالَهُ بِيَمِينِهِ .

TERCEMESİ

810 "... Vâil bin Hücr *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : **Ben, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **namaz kılarken gördüm. Sağ eliyle sol elini tutmuştu."**

٨١١ – حدّثنا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَاتِمٍ . أَنْبَأَنَا هُشَيْمٌ . أَنْبَأَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ أَبِي زَيْنَبَ السُّلَمِيُّ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : مَرَّ بِي النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا وَاضِعٌ يَدِي الْيُسْرَى عَلَى الْيُمْنَى . فَأَخَذَ بِيَدِي الْيُمْنَى فَوَضَعَهَا عَلَى الْيُسْرَى .

TERCEMESİ

811) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : **Ben namazda sol elimi sağ elimin üzerine koymuş iken Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yanımdan geçti ve sağ elimi tutup sol elimin üzerine koydu."**

İZAHI

Bu bâbta geçen hadisler, namazda sağ elin sol elin üzerine konulacağına delâlet ederler. Hülb (Radıyallâ anh)'ün hadisi Tirmizi'de de rivâyet edilmiş ve hasen olduğu beyan edilmiştir. Vâil bin Hücr (Radıyallâhü anh)'ün hadisini Müslim, Ahmed, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Huzeyme ve Beyhaki de uzun metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir. Hepsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sağ elini sol elinin üzerine koyduğu belirtilmiştir. İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un hadisini ise Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheblerine mensub âlimler, bu bâbtaki hadisleri ve benzerî hadisleri delîl göstererek, namazda ayakta durulurken sağ elin sol elin üzerine konulmasının meşrûluğuna hükmetmişlerdir.

Ali, Ebû Hüreyre, Âişe, Said bin Cübeyr, İbrâhim en-Nahai, Süfyân-ı Sevri, İshak, Ebû Sevr, Dâvûd (Radıyallâhü anhüm) ve bunlardan başka bir çok sahâbî ve tâbiinin kavli budur.

El bağlamanın; huşu, huzur, tavâzu ve benzerî kulluğun gereklerine daha uygun olması ve namaza aykırı düşen hareketlerden kaçınmaya vesile olması hikmetine binâen meşrû kılındığı kuvvetle muhtemeldir.

El-Leys bin Sa'd'a göre namazda sağ eli sol elin üzerine koymak meşrû değildir. Delîli de namazını hatalı kılan şahsa Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in namazı târif ederken el bağlamayı zikretmemiş olmasıdır. Lâkin bu hadîs delil olamaz. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adama namazın yalnız farzlarını öğretmekle yetinmiştir. Bu sebeple, sünnet olan el bağlamanın anlatılmaması, bunun meşrû olmadığına delâlet etmez.

Mâlik'ten edilen bir rivâyete göre farz ve nâfilede el bağlamakta beis yoktur. Diğer bir rivâyete göre farzda mekruhtur. Nâfilede beis yoktur. Mâlikî mezhebine âit fıkıh kitablarında bu rivâyetler nakledilmiştir. Bununla beraber İbn-i Abdi'l-Berr: Mâlik vefât edinceye kadar namazlarda dâima el bağlardı, demiştir.

EL BAĞLAMANIN ŞEKLİ

1 — Ebû Hanife, Sevri, İshak bin Rahaveyh ve Şâfiî'nin arkadaşlarından Ebû İshak el-Meruzi'ye göre eller, göbeğin aşağısında bağlanmalıdır. İbnü'l-Münzir'in anlattığına göre Ebû Hüreyre, Nahai ve Ebû Miclez'in kavli budur.

2 — Şâfiîler, Dâvûd ve Said bin Cübeyr'e göre elleri göğüsün altında ve göbeğin yukarısında bağlamak müstahabtır.

3 — Ahmed bin Hanbel'den, göbeğin aşağısında ve yukarısında olmak üzere iki rivâyet vardır. Üçüncü bir rivâyette, ki-

şi iki şekilde bağlamak husûsunda muhayyerdir. E v z â î ve İ b n ü ' l - M ü n z i r de A h m e d ' in üçüncü kavli gibi söylemişlerdir.

4 — M â l i k ' e göre göğüsün aşağısında ve göbeğin yukarısında el bağlamak müstehabtır.

Sağ el, sol elin üzerine konulurken sol elin bileklerinden mi? bilekle beraber sol el ve kol kemiğinden de birer parça tutulacak mı? sağ elin parmakları açık olarak bileğin üzerinden aşağıya doğru sarkıtılacak mı? Yoksa kol kemiği doğrultusunda sola doğru uzatılacak mı? diye âlimler arasında değişik görüşler vardır. Geniş ma'lumat isteyenler muhtelif mezheblere âit fıkıh kitablarına mürâcaat etsinler.

(٤) باب افتتاح القراءة

4 — KIRÂATA BAŞLAMAK BÂBI

٨١٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون ، عن حسين المعلم ، عن بديل بن ميسرة ، عن أبي الجوزاء ، عن عائشة ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ يفتتح القراءة بـ (الحمد لله رب العالمين) .

TERCEMESİ

812) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle demiştir : **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)** (namazda); الحمد لله رب العالمين **ile kıraata başlardı."**

٨١٣ — حدثنا محمد بن الصباح . أنبأنا سفيان ، عن أيوب ، عن قتادة ، عن أنس ابن مالك . ح وحدثنا جبارة بن المغلس . ثنا أبو عوانة ، عن قتادة ، عن أنس بن مالك ؛ قال : كان رسول الله ﷺ ، وأبو بكر وعمر يفتتحون القراءة بـ (الحمد لله رب العالمين) .

TERCEMESİ

813) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ebû Bekir ve Ömer (Radıyallâhü anhümâ) (namazda);** الحمد لله رب العالمين **ile kıraata başlarlardı."**

٨١٤ — حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ ، وَبَكْرُ بْنُ خَلَفٍ ، وَعُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ .
قَالُوا : ثنا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى . ثنا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ ، ابْنِ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَفْتَتِحُ الْقِرَاءَةَ بِـ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) .

في الزوائد : إسناده ضعيف . أبو عبدالله الدوسي ابن عم أبي هريرة مجهول الحال . وبشر بن رافع ، اختلف
قول ابن معين فيه . فمرة وثقه ، ومرة ضعفه . وضعفه أحمد . وقال ابن حبان : يروى أشياء موضوعة .
والحديث من رواية غير أبي هريرة ، ثابت في الصحيحين وغيرهما .

TERCEMESİ

814) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (namazda); اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ile kıraata başlardı."**

Not : Zevâid'de : Bu hadisin isnadı zayıftır. Râvi Ebû Hüreyre (R.A.)'nin amcası oğlu olan Ebû Abdillah ed-Devsî'nin hali mechuldur. Diğer râvi Bişr bin Râfi' hakkında İbn-i Main bir defa : Sıkadır, demiştir. Bir defa da : Zayıftır, demiştir. Ahmed onu zayıf saymış, İbn-i Hibban da : O, mevzu' bir şeyler rivâyet eder, demiştir. Hadisin metni Ebû Hüreyre (R.A.)'den başka sahâbilerin rivâyeti ile Buhârî, Müslim ve başka sahih hadis kitablarında sâbittir, denilmiştir.

٨١٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ ،
عَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَايَةَ . حَدَّثَنِي ابْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُغَفَّلِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : وَقَلَّمَا رَأَيْتُ رَجُلًا
أَشَدَّ عَلَيْهِ فِي الْإِسْلَامِ حَدَثًا مِنْهُ . فَسَمِعَنِي وَأَنَا أَقْرَأُ (بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ) فَقَالَ :
أَيْ بُنَيَّ ! إِيَّاكَ وَالْحَدَثَ . فَإِنِّي صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ ، وَمَعَ عُمَرَ ،
وَمَعَ عُثْمَانَ ، فَلَمْ أَسْمَعْ رَجُلًا مِنْهُمْ يَقُولُهُ . فَإِذَا قَرَأْتَ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

TERCEMESİ

815 "... Abdullah bin el-Mugaffel'in oğlu (Yezîd) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

Şöyle demiştir : **İslâm dinine yeni bir şey sokmak husûsunda babamdan daha hassas ve sert bir adamı çok az gördüm. Bir defasında**

ben namazda; بسم الله الرحمن الرحيم diye kıraata başlarken sesimi işitti. Bunun üzerine: Ey oğulcuğum! (Din de) bir şey ihdas etmekten sakın. Çünkü ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber; Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) ile beraber; Ömer (Radıyallâhü anh) ile beraber ve Osman (Radıyallâhü anh) ile beraber namaz kıldım. Bunlardan hiç birisinden, kıraata başlarken besmeleyi çektiğini işitmedim. Bunun için sen kıraata başlarken; اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ diyerek başla, dedi."

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini M ü s l i m ve E b û D â v û d, uzun metin hâlinde rivâyet etmişlerdir.

E n e s b i n M â l i k (Radıyallâhü anh)'in hadisini A h m e d, M ü s l i m, N e s â i, D a r e k u t n i, E b û D â v û d, İ b n - i H i b b â n, T a b e r â n i, T a h a v i ve T i r m i z i de rivâyet etmişlerdir.

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadisini müelliften başka, kimsenin rivâyet edip etmediğini bilemedim. Hattâ belirtildiği gibi Kütüb-i Sitte sahiblerinden yalnız müellifin rivâyet ettiği Zevâid'de bildirilmiştir.

A b d u l l a h b i n M u ğ a f f e l (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z i ve N e s â i rivâyet etmişler; T i r m i z i, bunun hasen olduğunu da söylemiştir. Fakat N e v e v i, el-Hulâsa'da: 'Hadis lafızları bu hadisi zayıf saymışlar ve İ b n - i H u z e y m e, İ b n - i A b d i ' l - B e r r ve e l - H a t i b gibi âlimler, T i r m i z i ' nin bunu hasen görmesine itiraz ederek: Senedin dönüm noktası, A b d u l l a h b i n M u g a f f e l (Radıyallâhü anh)'in oğlu üzerindedir. Oysa hâli meçhuldür, demişlerdir, der.

Bu bâbta geçen hadislere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve hadiste anılan sahâbiler, namazda F â t i h a ' ya başlarken besmele ile değil, 'Elhamdü...' ile başlamışlardır. Bu husûsta âlimler arasında görüş ayrlığı mevcuttur. Şöyle ki:

1 — H a n e f i âlimlerine göre besmele, müstakil bir âyettir. Sûrelerin arasını ayırmak ve bereket için indirilmiştir. Ne F â t i -

h a ' dan ne de başka bir sûreden bir parça değildir. Gizli ve açık namazlarda besmeleyi gizli olarak çekmek sünnettir.

Sahabilerden A l i , İ b n - i M e s ' u d , A m m â r b i n Y â s i r , E v z â î ve H a n b e l i âlimleri de bu görüştedirler.

Bu âlimlerin delilleri, bu bâbta geçen hadislerdir. Bunlara göre cehri namazda kırâata başlarken açıktan besmele çekmek hükmü mensuhtur.

2 — Ş â f i i l e r ' e göre besmele, F â t i h a ' dan ve N e m l sûresinden birer âyettir. K u r ' a n ' ın diğer sûrelerinden de birer âyet olup olmadığı husûsunda Ş â f i î mezhebinin üç kavli vardır: En meşhur ve en sahih kavle göre, besmele her sûreden birer âyettir.

Ş â f i i l e r ' e göre namazda F â t i h a ' ya başlarken, ondan bir âyet olan besmeleyi çekmek farzdır. F â t i h a gibi, gizli namazlarda gizli; açık namazlarda açıktan okunur.

İ b n - i A b b â s , İ b n - i Z ü b e y r , İ b n - i Ö m e r , T â v u s , A t â , M e k h u l ve İ b n ü ' l - M ü n z i r (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli de budur.

Bunların delilleri ise İ b n - i H u z e y m e (Radıyallâhü anh)'nin Ü m m ü S e l e m e (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir:

'Peygamber (Sallallahü Aelyhi ve Sellem), **namazda besmeleyi okudu ve onu bir âyet saydı.**' İkinci delilleri, İ b n - i H u z e y m e (Radıyallâhü anh)'nin İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir:

'İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) : وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي (2) âyetindeki '**Seb-i Mesâni**', **Fâtiha** sûresidir, demiştir.' 'Elhamd...'den itibaren **Fâtiha** sûresi altı âyettir. Yedinci âyet nerededir? diye kendisine soru sorulunca: Yedincisi besmeledir, diye cevab vermiştir.'

Üçüncü delil, M ü s l i m ' in E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir gün aramızda iken vahiy hâletine geçti sonra tebessümle başını kaldırdı. Biz: Yâ Resû-**

(2) Hicr sûresi âyet : 87

lallah! Seni gülümseten nedir? diye sorduk. O: «Bana şimdi bir sûre nâzil oldu.» buyurdu. ve: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ Kevser sûresini 'Bismillâh...'tan başlayarak okudu.'

Dördüncü delîlleri, Darekutnî'nin Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

«'Elhamd...' sûresini okurken 'Bismillah...'ı okuyunuz. 'Bismillâh...' Fâtiha'dan bir âyettir.»

Şâfiî âlimleri, bir de şöyle savunmuşlardır: Sahâbîler, Berâet sûresi hâriç, bütün sûrelerin başında besmeleyi âyetlerin yazılış şekline uygun olarak yazmak üzerinde icmâ' etmişlerdir. Halbuki cüzî bölümlerini ve sûrelerin başlığındaki yazıları âyetlere uygun şekilde yazmamışlar, kırmızı ve benzerî renklerle yazmayı itiyad hâline getirmişlerdir. Yâni bunların âyetlerden farklı oluşları besbellidir. Eğer besmele, Kur'an'dan olmasaydı, sahâbîler, âyetlerin mushaf hattıyla ve farksız olarak yazılmasına müsâade etmiyeceklerdi. Çünkü bu uygunluk, besmelenin Kur'an'dan olduğuna itikad edilmesine halkı sevkedecek. Böylece müslümanların, Kur'an'dan olmayan bir şeyi Kur'an'dan saymakla hataya düşmelerine sebep olmuş olurlar. Sahâbîler hakkında böyle bir şey düşünmek câiz değildir.

Sahâbîlerden Ebû Bekir, Osman, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Übeyy bin Ka'b, Enes, Ebû Said ve Ebû Katâde (Radıyallâhü anhüm); Tâbiîlerden de Saîd bin el-Müseyyeb, Mekhul, Atâ, İbn-i Sîrîn, İkrime, Muhammed bin el-Münkedir, Zührî, Ebû Kılâbe, el-Leys bin Sa'd, İshak bin Raheveyh (Radıyallâhü anhüm) ve bir çok âlim cehri namazlarda besmeleyi açıktan çekmenin müstahablığına hükmetmişlerdir.

Ömer (Radıyallâhü anh)'den üç rivâyet vardır: Bir rivâyete göre cehrî namazlarda açıktan çekilir, diğer bir rivâyete göre gizli çekilir, üçüncü bir rivâyete göre besmeleyi çekmez.

El-Menhel yazarı, besmelenin açıktan çekilmesine dâir bir kaç delîli daha zikretmiştir. Fakat konu çok uzayacağı endişesiyle buraya almaktan feragat ettim.

3 — Mâlikî âlimlerine göre farz namazlarda besmeleyi çekmek mekruhtur. İmam olsun, cemâat olsun, münferid olsun fark et-

mez. Ne gizli namazda, ne de cehrî namazda besmele çekilmez. Nâfile namazda çekilebilir. Fakat besmelenin çekilmesini vâcib gören âlimlerin görüşlerine aykırı hareket etmekten kaçınmak maksadıyla farz namazda besmeleyi çekmekte kerahet yoktur. Keza besmelesiz kıraatla namaz kılınabileceğine itikad etmek kaydıyla farz namazda besmeleyi çekmekte kerahet yoktur.

Mâlikiler'in delilleri, bu bâbta geçen hadislerdir.

El-Menhel yazarı, yukarıda anlattığım, mezheblerin görüşlerini naklettikten sonra şöyle der :

«Namazda besmelenin açıktan çekilmesini müstahab gören âlimlerin delil olarak gösterdikleri hadisler, kuvvetli değillerse de birbirlerini takviye etmek durumundadırlar. Bu hadîslerle, Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in besmeleyi gizli çektiğine dâir hadisler arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bazen açıktan besmele çekerdi, bazen de gizli okurdu.

El-Hüdâ yazarı : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bazen besmeleyi açıktan çekerdi. Ekseriyetle gizli okurdu. Şüphe yok ki eğer Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) her gün beş defa hazerde ve seferde açıktan besmele çekmiş olsaydı, bu durumun Hulefâ-i Râşidin tarafından ve sahâbîlerin Cumhurunca bilinmemesi mümkün değildir, demiştir.

Yukarıdan beri verilen ma'lumattan bilmiş oldum ki namazda besmele çekmenin mekruhluğuna ve Kur'an'dan bir âyet olmadığına hükmedenlerin elinde bir mesned yoktur. Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in ve Hulefâ-i Râşidin'in;

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ile kırâata başladıklarına dâir bu bâbtaki hadisler ve benzeri hadislerden maksad, Fâtiha sûresiyle kırâata başlanmasıdır. Hadîsler böyle yorumlanınca, namazda besmelenin çekilmediği mânası çıkarılamaz. Bilâkis bu yorum şekli, besmelenin çekildiğine delildir. Çünkü Fâtiha sûresi denilince besmele de sûre içinde düşünülür. Dârekutni'nin Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edip sahih olduğunu belirttiği şu meâldeki hadis bu yorumu te'yid eder :

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ve Ebû Bekir, Ömer ile Oşman (Radıyallâhü anhüm)'ün arkalarında namaz kılardık. Bu zâtların hepsi cehrî namazlarda Fâtiha ile kırâata başlarlardı.'

(٥) باب القراءة فى صلاة الفجر

5 — SABAH NAMAZINDAKİ KIRAAT BÂBI

٨١٦ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . ثنا شريك ، وسفيان بن عيينة ، عن زياد ابن علاقة ، عن قطبة بن مالك . سمع النبى ﷺ يقرأ فى الصبح (والنخل باسقات لها طلع نضيد) .

TERCEMESİ

816) "... Kutbe bin Mâlik (3) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, kendisi, Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in sabah namazının (ilk rekatinde) :

والنخل باسقات لها طلع نضيد = **«Ve tomurcukları birbiri üzerine dizilmiş (semâye doğru) uzayan hurma ağaçları...»** (4) **âyeti(nin içinde bulundugu sûreyi) okurken işittiğini söylemiştir.»"**

٨١٧ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبى . ثنا إسماعيل بن أبى خالد ، عن أصبغ ، مولى عمرو بن حريث ، عن عمرو بن حريث ؛ قال : صليت مع النبى ﷺ وهو يقرأ فى الفجر ، كأنى أسمع قراءته (فلا أقسم بالخنس الجوار الكنس) .

TERCEMESİ

817) "... Amr bin Hüreys *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sabah namazında :**

فلا أقسم بالخنس الجوار الكنس = **«Şimdi yemin ederim (geceleyin görünüp gündüz) sönen yıldızlara, dolaşıp yuvasına giren gezegenlere.»** (5) **âyetleri(nin bulunduğu sûreyi) okurken ben Onunla beraber namaz kılmışımdır. Şu anda Onun kırâatını işitiyor gibiyim.»**

---

(3) Sahâbidir. Kufe'ye yerleşmiştir.
(4) Sûre : Kâf, âyet : 10
(5) Sûre : Tekvir, Âyet : 15-16

٨١٨ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ ، عَنْ عَوْفٍ ، عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ . ح وَحَدَّثَنَا سُوَيْدٌ . ثنا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ حَدَّثَهُ أَبُو الْمِنْهَالِ ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْفَجْرِ مَا بَيْنَ السِّتِّينَ إِلَى الْمِائَةِ .

TERCEMESİ

818) "... Ebû Berze *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah namazında altmış ile yüz âyet arası okurdu."

٨١٩ — حدّثنا أَبُو بِشْرٍ ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ . ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ ، عَنْ حَجَّاجٍ الصَّوَّافِ ، عَنْ يَحْيَىٰ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ . وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي بِنَا ، فَيُطِيلُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَىٰ مِنَ الظُّهْرِ وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ . وَكَذٰلِكَ فِي الصُّبْحِ .

TERCEMESİ

819) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize namaz kıldırdı. Öğle ve ikindi farzlarının birinci rek'atinde kırâatı uzatırdı. İkinci rek'atte kısaltırdı. Sabah namazı da öyleydi."

٨٢٠ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ السَّائِبِ ؛ قَالَ : قَرَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ بِـ (الْمُؤْمِنُونَ) . فَلَمَّا أَتَىٰ عَلَىٰ ذِكْرِ عِيسَىٰ ، أَصَابَتْهُ شَرْقَةٌ ، فَرَكَعَ . يَعْنِي سَعْلَةً .

TERCEMESİ

820) "... Abdullah bin es-Sâib *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

Şöyle söylemiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah namazında 'Mü'minûn' sûresini okudu. İsâ (Aleyhi's-Selâm)'nın zikredildiği yere ge-

lince onu bir şarka (6) tuttu. Bunun üzerine hemen rükû 'etti. Yani öksürük (tuttu.)"

İ Z A H I

K u t b e (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini M ü s l i m ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î ' nin rivâyetinde hadisteki âyetin bulunduğu sürenin sabah namazının ilk rek'atinde okunduğu bildirilmiştir. T i r m i z î, K u t b e (Radıyallâhü anh)'nin hadisinin hasen - sahih olduğunu da söylemiştir. M ü s l i m ' in bir rivâyeti T i r m i z î ' nin rivâyeti gibidir. Diğer bir rivâyetinde; Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in : ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ' i okuduğu tasrih edilmiştir. Bu hadise göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah namazının ilk rek'atinde 'Kâf' süresini okumuştur.

A m r b i n H u r e y s (Radıyallâhü anh)'in hadîsini M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. Bütün rivâyetlerden çıkarılan netîce, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sabah namazında Tekvîr sûresini okumuş olmasıdır.

E b û B e r z e (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyetlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sabah namazında okuduğu âyetlerin sayısı, altmış ile yüz arasında dolaşırdı.

E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'nin hadisini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerin metni daha uzuncadır.

Bu hadîse göre Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem), öğle, ikindi ve sabah namazlarının ilk rek'atlerinde kıraatı uzatır. İkinci rek'atlerinde, birinci rek'ate nisbeten kıraatı kısaltırdı.

B u h â r i ' nin E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle ve ikindi farzının ilk iki rek'atinin her birisinde F â t i h a sûresini ve başka bir sûreyi okuduğu belirtilmiştir.

(6) Şarka gözden yaş akması nedeniyle boğazın tıkanmasıdır. Tükrüğün nefes borusuna kaçmasıyla görülen boğaz tıkanıklığına denir, diyenler de vardır. Burada ise râvinin de açıkladığı gibi öksürük mânası kasdedilmiştir. Müslim'de bu kelime yerine Sa'le (= öksürük) kelimesi bulunur.

Ebû Dâvûd'un rivâyeti de, Buhârî'nin rivâyetine benzer.

El-Menhel yazarı 'Öğle namazındaki kırâat bâbı'nda rivâyet olunan bu hadîsi açıklarken ez cümle şöyle der:

«Fâtiha'dan sonra kısa dahi olsa bir sûrenin tamamını okumanın, başka bir sûrenin bundan daha uzun bir parçasını okumaktan daha efdal olduğu, Buhârî ve Ebû Dâvud'un rivayetinden anlaşılıyor. Yine bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki sûre okumak, namazın ilk iki rek'atine mahsustur. Dört rek'atli farzın son iki rek'atinde Fâtihâ'ya sûre eklenmez. Cumhurun kavli de budur. Şâfiî âlimlerinin ekserisi böyle fetva vermişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, ilk rek'ati ikinci rek'atten fazla uzatmasının sebebi, gecikenlerin ilk rek'ate yetişmelerine yardım etmektir. Çünkü İbn-i Huzeyme ve Abdürrazzâk'ın rivâyetlerinde Ma'mer: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ilk rek'ati uzatmasından maksadının, halkın ilk rek'ate yetişmeleri olduğunu zannediyoruz, demiştir.

Atâ'dan rivâyet edildiğine göre, kendisi: Gerçekten ben imamı, her namazın ilk rek'atini uzatmasını istiyorum. Tâ ki cemâat çoğalsın, demiştir.

İlk rek'ati uzatmanın hikmeti, ondaki neş'enin çokluğu ve dolayısıyla huşû ve huzûrun çokluğudur, diyenler de vardır.

Birinci rek'ati uzatmak, ya çok âyetleri okumakla, yada okunan âyetleri yavaş yavaş ve tecvid kâidelerine fazlasıyla riâyet etmekle olur.

İLK REK'ATİ İKİNCİ REK'ATTEN FAZLA UZATMAK HAKKINDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

1 — Sevrî, Mâlikîler, Muhammed bin el-Hasan ve Şâfiîlerin çoğu; Bütün namazlarda ilk rek'ati ikinci rek'atten daha fazla uzatmak müstahabtır, demişlerdir. Onların delili Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'nin mezkûr hadîsidir. Bir de Müslim'in Ebû Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği (Müellifin 825 noda rivâyet ettiği) hadîstir.

Nevevî: Birinci rek'atte kırâatı uzatmakla hükmetmek, hadîslerin zâhirine uygun olan, [illegible] lar ve yegâne sahîh olan kavildir.

2 — Âlimlerden bir cemâat; İlk iki rek'atin kırâat bakımından eşit olması müstahabtır, demişlerdir. Bunların delilleri, Müslim ve Ahmed'in Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **öğle farzının ilk rek'atinin her birisinde otuz âyet kadar okurdu.'** meâlindeki hadîstir. Diğer bir delilleri de buna benzeyen Sa'd bin Ebi Vakkâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, bu görüşte olan âlimlerdendirler. Şu farkla ki: Bu iki zât, sabah vakti gaflet ve uyku zamanı olduğu için, halkın cemâata yetişmesine yardımcı olmak üzere sabah namazında birinci rek'atin ikinciden daha fazla uzatılmasına hükmetmişlerdir.

Bu görüşteki âlimlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, birinci rek'ati ikinci rek'atten fazla uzatmasının sebebi, ilk rek'atte iftitah duâsı ve istiâzenin bulunmasıdır.

Beyhakî, ilk rek'ati uzatmaya âit hadîsler ile, bu rek'atin ikinci rek'ate eşit olduğuna dâir hadîslerin arasını şöyle bulmuştur: İmam gelecek bir kimseyi bekliyorsa, ilk rek'ati uzatır, kimsenin geleceğini ummuyorsa birinci rek'ati ikinci rek'ate eşit kılar.

İbn-i Hibbân da arasını şöyle bulmuştur: İlk iki rek'atte okunan miktar eşit olmakla beraber ilk rek'atteki kıraatı, imam çok ağır okuduğu için o rek'at uzatılmış olur.»

Abdullah bin es-Sâib (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Buhârî ta'liken rivâyet etmiş, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyeti meâlen şöyledir: 'Abdullah bin es-Sâib (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Mekke'de bize sabah namazını kıldırdı ve** (Fâtiha'dan sonra) **Mü'minûn sûresini okumaya başladı. Mûsa ile Hârun'un yâhut İsâ'nın zikri geçen yere varınca** (burada râvi tereddüt etmiştir.) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**i öksürük tuttu. Bunun üzerine hemen rükua gitti. Abdullah bin es-Sâib** (Radıyallâhü anh) **de bu namazda hazır bulunuyordu.'**

Hadiste anlatılan namaz kıldırılışı, Nesâî'nin rivâyetinde belirtildiği gibi Mekke'nin fethi yılında olmuştur.

Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem), sabah namazında Fâtiha'dan sonra Mü'minûn sûresini başından itibaren oku-

muştur. M û s a (Aleyhisselâm)'nın ve H â r u n (Aleyhisselâm)'un zikredildiği; ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَرُونَ âyetine varınca veyâ İ s â (Aleyhisselâm)'nın zikredildiği; وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً âyetine varınca Onu öksürük tutmuş ve bunun üzerine kıraatı keserek rükûa varmıştır.

M ü s l i m'in ve E b û D â v û d'un rivâyetinde; شَرْقَةٌ kelimesi yerine; سَعْلَةٌ kelimesi geçer. 'Sa'le' ve 'Su'le' diye okunabilen bu kelime, öksürük demektir. Müellifin rivâyetinde, yukarıda da anlatıldığı gibi 'Sa'le' kelimesi yerine 'Şarka' kelimesi geçer. Bu da boğaz tıkanıklığı demektir. El-Menhel'in bildirdiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), okuduğu âyetlerdeki kıssayı düşününce ağlayacak hale gelmiş ve bu nedenle boğazı tıkanmış ve Onu öksürük tutmuştur. Artık sûreyi tamamlıyamadan kıraatı keserek rükûa varmıştır.

BU HADİSLERİN FIKIH YÖNÜ

1 — Sabah namazında kırâatı uzatmak müstahabtır.

2 — Fâtiha'dan sonra süre okunurken doğacak bir ma'zeret dolayısıyla kırâatı kesip rükûa gitmek câizdir.

3 — İhtiyaç olduğu zaman bir sûrenin bir kısmını okumak, âlimlerin ittifakıyla bilâkerahet câizdir. İhtiyaç olmadığı zaman sûrenin bir parçasını okumak, cumhura göre evlâya muhâliftir.

4 — Sabah öğle ve ikindi namazlarının ilk rek'atlerindeki kırâatı, ikinci rek'atlerindeki kırâattan daha fazla uzatmak meşrûdur.

İki Hâl Tercemesi

819 sayılı hadîsin râvisi Amr bin Hüreys bin Amr bin Osman bin Ubeydullah bin Ömer bin Mahzum Ebû Said el-Kufî, sahâbidir. 18 hadisi var. Müslim, iki hadîsini rivâyet etmiştir. Râvisi oğlu Ca'fer'dir. Bir de Hasan el-Arnî'dir. Buhârî'nin dediğine göre Hicretin 85. yılı vefat etmiştir. (Hülâsa : 288)

820 nolu hadisin râvisi Abdullah bin es-Sâib bin Ebi's-Sâib Sayfi bin Âiz bin Abdillah bin Ömer bin Mahzum el-Mahzumî el-Mekki, sahâbidir. Babası da sahâbidir. Peygamber (S.A.V.)'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Abdullah bin Amr, amcası oğlu Abdullah bin el-Müseyyeb bin Ebi's-Sâib el-Âizi, Ebû Seleme bin Süfyan, Ubeyd el-Mekki, Atâ' ve bir çok zat rivâyet etmişlerdir. Mekke halkının Kur'an okuyucusuydu. Mücâhid ve başkaları ondan kırâat almışlardır. Mekke'de ikâmet etmiş ve İbn-i Zübeyr'in emirliği sırasında orada vefat etmiştir. İbn-i Abbas (R.A.), onun cenâze namazını kıldırmıştır. Buhâri hariç Kütüb-i Sitte sahibleri onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel, C. 5, Sah. 38)

(٦) باب القراءة فى صلاة الفجر يوم الجمعة

6 — CUMA GÜNÜ SABAH NAMAZINDAKİ KIRAAT BÂBI

٨٢١ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ . ثنا وَكِيعٌ ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ .
قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ مُخَوَّلٍ ، عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛
قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ : الٓمٓ تَنْزِيلُ ، السَّجْدَةَ .
وَهَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ .

TERCEMESİ

821) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:
Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü sabah namazın(ın ilk rek'atin)de; الٓمٓ تَنْزِيلُ ve (ikinci rek'atinde); هَلْ أَتَى عَلَى الْانْسَانِ sûrelerini okurdu."

٨٢٢ — حدثنا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ . ثنا الْحٰرِثُ بْنُ نَبْهَانَ . ثنا عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ ،
عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ ،
يَوْمَ الْجُمُعَةِ : الٓمٓ تَنْزِيلُ ، وَهَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ .

فى الزوائد : إسناد حديث سعد ضعيف ؛ لاتفاقهم على ضعف الحارث بن نبهان . والحديث ، من رواية ابن عباس ، أخرجه مسلم وغيره .

TERCEMESİ

822) "... Mus'ab'ın babası Sa'd bin Ebî Vakkas *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle söylemiştir:
Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü sabah namazın(ın ilk rek'atin)de الٓمٓ تَنْزِيلُ ve (ikinci rek'atinde): هَلْ أَتَى عَلَى الْانْسَانِ sûrelerini okurdu."

Not: Zevâid'de: Sa'd (R.A.)'ın hadisinin isnadı zayıftır. Çünkü âlimler el-Hâris bin Nebhân'ın zayıflığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Müslim ve başkaları bu hadisin metnini, İbn-i Abbas (R.A.)'ın rivâyetinden tahric etmişlerdir, denilmiştir.

٨٢٣ — حدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُاللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ ،
عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ الأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ ،
يَوْمَ الْجُمُعَةِ : الٓمٓ تَنْزِيلُ ، وَهَلْ أَتَىٰ عَلَى الإِنْسَانِ .

TERCEMESİ

823) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den :
Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü sabah namazın(ın ilk rek'atin)de : الٓمٓ تَنْزِيلُ ve (ikinci rek'atinde) : هَلْ أَتَىٰ عَلَى الإِنْسَانِ sûrelerini okurdu."

٨٢٤ — حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَنْبَأَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ . أَنْبَأَنَا عَمْرُو بْنُ
أَبِي قَيْسٍ ، عَنْ أَبِي فَرْوَةَ ، عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ
كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ : الٓمٓ تَنْزِيلُ ، وَهَلْ أَتَىٰ عَلَى الإِنْسَانِ .
قَالَ إِسْحَاقُ : هٰكَذَا ثنا عَمْرٌو ، عَنْ عَبْدِ اللهِ . لَا أَشُكُّ فِيهِ .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

824) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den :
Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü sabah namazın(ın ilk rek'atin)de : الٓمٓ تَنْزِيلُ ve (ikinci rek'atinde) : هَلْ أَتَىٰ عَلَى الإِنْسَانِ surelerini okurdu.

İshak demiştir ki : Amr, bize Abdullah'tan böylece tahdis etti. Bunda şüphem yoktur."

Not : Bu hadisin isnadının sahih ve ricâlinin sıkalar olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Kütüb-i Sitte yazarlarından yalnız müellifimiz rivâyet etmiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini Buhârî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Abdullah bin Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un hadîsini müelliften başka Kütüb-i Sitte yazarlarından rivâyet eden yoktur. Beyhakî ve Tabarânî de rivâyet etmişlerdir.

Müteaddit senedlerle ve müteaddit sahâbîlerden rivâyet olunan bu hadîsler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma günü sabah namazının ilk rek'atinde Secde sûresini ve ikinci rek'atinde 'El-İnsan' sûresini okuduğuna delîldirler. Ebû Dâvûd'un, süneninde buradaki başlığa benzer bir ifâdeyle açtığı bâbta rivâyet ettiği İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini açıklayan El-Menhel yazarı şu bilgiyi verir:

«Hadîs, Cuma günü sabah namazında bu iki sûrenin okunmasının meşrûluğuna delîldir. Hadîsin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cuma günü sabah namazında dâima bu iki sûreyi okuyormuş. Tabarânî'nin İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettiği hadisin sonunda İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un: يُدِيمُ ذَلِكَ = «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Cuma günü sabah namazında bu iki sûreyi okumayı devam ettirirdi.»** cümlesi bunu te'yid eder.

Yine hadisin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu iki sûrenin tamamını okurdu. Bâzı adamların, Cuma günü sabah namazında anılan sûrelerin birer parçasını okumaları, hadîsin zâhirine ters düşer.

Nevevî, **'Er-Ravdâ'** adlı kitabında: 'Eğer kişi, içinde secde âyetinin bulunduğu bir iki âyeti sırf tilâvet secdesini yapmak maksadıyla okumak isterse, bunun hükmü hakkında arkadaşlarımızın her hangi bir sözüne rastlamadım. Selef âlimleri, bu adamın kıraatı hakkında ihtilâf etmişlerdir. Şeyh bin Abdi's-Selâm, bunu yapmanın yasaklığına ve namazın bozulmasına sebep olduğuna fetvâ vermiştir.

İbn-i Ebi Şeybe, Ebü'l-Âliye ile Şa'bi'nin secdeyi ihtisâr etmenin mekruh olduğunu söylediklerini rivâyet etmiştir. Şa'bî şunu da söylemiştir: Âlimler namazda secde âyetini okudukları zaman tilâvet secdesini etmeden, o âyeti tâkib eden âyetlere geçmekten hoşlanmazlardı.

İbn-i Sirîn ve el-Hasan da secde ihtisârını mekruh görmüşlerdir.

İbrâhim en-Nahaî de, âlimlerin, secde ihtisârını mekruh gördüklerini nakletmiştir.

Said bin el-Müseyyeb ve Sehl bin Havşeb'den rivâyet edildiğine göre secde ihtisârı, halkın ihdas ettiği bir şeydir.

Secde ihtisârı şudur: Secde âyetlerini toplayıp onları okumak ve tilâvet secdesini yapmaktır. Bir kavle göre secde ihtisârı, Kur'an okuyup secde âyetlerini anlamaktır. Her iki hareket de mekruhtur. Çünkü, seleften böyle bir şey vârid olmamıştır,' demiştir.

Sahâbîlerden Cuma günü sabah namazında hadîste geçen Secde ve El-İnsân sûrelerini okuyan zâtlar, Ömer bin el-Hattab, İbn-i Abbâs, İbn-i Mes'ud, İbn-i Ömer ve İbn-i Zübeyr (Radıyallâhü anhüm)'dür. Tabiîlerden de İbrâhim bin Abdirrahman bin Avf'tır. Allah hepsinden râzı olsun.

Mezheblerin görüşlerine gelince:

1 — Hanefî âlimlerine göre, sünnete uymak maksadı olduğu zaman Cuma sabah namazında bu iki sûreyi okumak müstahabtır. Ama bu maksad olmaksızın, dâima Kur'an'ın belirli bir yerini okumak mekruhtur. Çünkü böyle bir davranış, Kur'an'ın diğer yerlerini terketmeye ve Onun bir kısmını diğer bir kısmına tercih etmek zannına yol açar.

2 — Şâfii'ye ve Ahmed bin Hanbel'e göre mezkûr sûreleri, Cuma'nın sabah namazında okumak sünnettir. Fakat Hanbelîler'e göre bunu devamlı yapmak mekruhtur.

3 — Mâlikiler'e göre içinde secde âyeti bulunan her hangi bir sûreyi kasden farz namazda okumak mekruhtur. İbn-i Kâsım'ın Mâlik'ten rivâyeti böyledir. Eşheb'in Mâlik'ten rivâyetine göre imamın arkasında az bir cemâat bulunup namazı şaşırmalarından korkulmadığı zaman, içinde secde âyeti bulu-

nan bir sûreyi farz namazda okumak câizdir. İ b n - i H a b î b ise şöyle bir ayırım yapmıştır: Gizli namazlarda secde âyeti bulunan sûreyi okumak câiz değildir. Çünkü cemâatı şaşırtır. Fakat cehrî namazlarda câizdir. Çünkü cemâatın şaşırmasından emin olunur.

M â l i k î âlimlerinin bahsettikleri şaşırma şudur: İmam, zammı sûrede secde âyetini okuyunca hemen tilâvet secdesine varıp bir defa secde ettikten sonra tekrar ayağa kalkar ve müteakip âyetlerle kıraatına devam eder. Kıraatını tamamlayınca, normal rüku' ve secdeye varır. Secde âyeti dolayısıyla varılan tilâvet secdesi, durumdan haberdar olmayan kişileri şaşırtabilir.)

El-Fetih yazarı: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, namazda Se c d e sûresini okurken secde âyetine vardığı zaman hemen tilâvet secdesini yaptığına dâir herhangi bir sarahata, mevcud tariklerde rastlamadım. Yalnız İ b n - i E b î D a v û d ' un eş-Şeria adlı kitabında İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'dan şöyle bir rivâyete rastladım:

«Ben Cuma günü sabah namazında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yanına vardım. İçinde secde âyeti bulunan bir sûre okudu da secde etti.»** Bu hadîsin isnadında, hâli incelenecek râvi vardır.

Bir de T a b a r â n î ' nin es-Sağîr adlı kitabında A l i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen şu meâldeki bir hadîsi gördüm:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sabah namazında «Secde» sûresini okuduğunda tilâvet secdesi etti.»** Lâkin bu hadîsin isnadında zayıflık vardır,' der.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cumanın sabah namazında mezkûr sûreleri okumasının hikmeti şudur: Bu iki sûre, Cuma günü vuku' bulmuş ve vuku' bulacak mühim olaylardan bahseder. Çünkü bu iki sûrede d e m (Aleyhisselâm)'in yaratılışı, öldükten sonra diriliş ve kulların mahşere sevkinden bahsedilir. Bu olaylar, Cuma günü vukubulur. Cuma günü bu sûrelerin okunması ile mezkûr olaylar, müslümanlara hatırlatılmış olur. Amaç bu olunca, kıraat esnasında tilâvet secdesi dolaylı olarak yapılır. Yâni sûre, tilâvet secdesi yapmak için okunmuş olmaz.

El-Hüdâ yazarı: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cuma günü sabah namazında « S e c d e » ve « E l - İ n s a n » sûrelerini okurdu. Bir çok câhiller zannediyorlar ki, maksad, o günkü sabah namazına fazla bir secde ilâve etmektir. Ve o bilgisizler o secdeye

Cuma secdesi ismini verirler. Onlardan birisi bu sûreyi okumadığı zaman içinde secde âyeti bulunan başka bir sûreyi okumaktan hoşlanır. Ta ki tilâvet secdesi yapabilsin. Bunun içindir ki câhillerin yanlış anlamalarını önlemek maksadıyla bâzı imamlar, Cuma günü sabah namazında S e c d e sûresini devamlı okumayı mekruh görmüşlerdir.

(٧) باب القراءة في الظهر والعصر

7 — ÖĞLE VE İKİNDİ NAMAZLARINDAKİ KIRÂAT BÂBI

٨٢٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا زيد بن الحباب . ثنا معاوية بن صالح . ثنا ربيعة بن يزيد ، عن قزعة ؛ قال: سألت أبا سعيد الخدري عن صلاة رسول الله ﷺ . فقال : ليس لك في ذلك خير . قلت : بين . رحمك الله . قال : كانت الصلاة تقام لرسول الله ﷺ الظهر . فيخرج أحدنا إلى البقيع ، فيقضي حاجته ، فيجيء ، فيتوضأ ، فيجد رسول الله ﷺ في الركعة الأولى من الظهر .

T E R C E M E S İ

825) "... Kaz'a (7) *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle söylemiştir: **Ben, Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'ye Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazını sordum. Ebû Saîd (Radıyallâhü anh) : Onda senin için bir hayır yoktur, dedi. Ben : Allah sana rahmet eylesin (Onu) açıkla, dedim. Kendisi :**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) için öğle farzının ikâmeti getirildi de birimiz el-Bakî'a çıkardı. Kaza-i hâcet ederdi. Sonra (evine) gelerek abdest alır (mescide döner)di. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i öğle farzının ilk rek'atinde bulurdu, demiştir."

---

(7) Kaz'a bin Yahya'ya İbnü'l-Esved el-Basri de denilmiştir. Bazıları bu kelimeyi Kazaa olarak tesbit etmişlerdir. Kendisi, İbn-i Ömer, İbn-i Amr, Ebû Saîd-i Hudrî, Ebû Hüreyre (R.A.) ve bir cemâattan rivâyet etmiştir. Râvileri de Mücâhid, Katâde, Âsım el-Ahvel, Amr bin Dinar ve başkalarıdır. İclî : O, sıka bir tabiîdir, demiştir. Et-Takrib yazarı da Onun, üçüncü tabakadan sıka bir tabiî olduğunu söylemişlerdir. Kütüb-i Sitte sahiblerinin hepsi onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (El-Menhel C : 5. Sah. 288)

٨٢٦ – حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ثنا الأعمش ، عن عمارة بن عمير ، عن أبي معمر ، قال ، قلت لخباب : بأي شيء كنتم تعرفون قراءة رسول الله ﷺ في الظهر والعصر ؟ قال : باضطراب لحيته .

TERCEMESİ

826) "... Ebû Ma'mer (8) *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : **Ben, Habbâb** (Radıyallâhü anh)'a :

Siz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in öğle ve ikindi namazlarında kırâat ettiğini hangi şeyle biliyordunuz? diye sordum. O dedi ki : Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in mübârek sakalının hareketiyle** (kırâat ettiğini) **biliyorduk.**"

٨٢٧ – حدثنا محمد بن بشار . ثنا أبو بكر الحنفي . ثنا الضحاك بن عثمان . حدثني بكير بن عبد الله بن الأشج ، عن سليمان بن يسار ، عن أبي هريرة ؛ قال : ما رأيت أحدا أشبه صلاة برسول الله ﷺ من فلان . قال : وكان يطيل الأوليين من الظهر ، ويخفف الأخريين ، ويخفف العصر .

TERCEMESİ

827) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir :

Namaz kılma şekli bakımından Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e falan adamdan daha ziyade benzeyen hiç bir kimseyi görmedim.** (Süleyman bin Yesâr) **demiştir ki : O zât, öğle namazının ilk iki rek'atini uzatırdı. Son iki rek'ati de hafifletirdi ve ikindi namazını hafif kılardı.**"

---

(8) Ebû Ma'mer Abdullah bin Sahbare el-Ezdi'dir. Ömer, Ali, Ebû Mes'ud, Ukbe bin Amr el-Ensâri, Ebû Mûsa el-Eş'âri ve Mikdad (R.A.)'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbrahim en-Nahai, Mücâhid, Temim bin Seleme ve Yezid bin Şerik (R.A.) rivâyet etmişlerdir. İbn-i Muin ve İbn-i Sa'd Onun sıka olduğunu söylemişlerdir. El-İcli de : O, sıka bir tâbii'dir, demiştir. Et-Takrib yazarı da kendisinin ikinci tabakadan sıka olduğunu söylemiştir. Abdullah bin Ziyâd'ın vâliliği sırasında vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte sahibleri onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel : C. 5, Sah. 64)

٨٢٨ — حدثنا يحيى بن حكيم . ثنا أبو داود الطيالسي . ثنا المسعودي . ثنا زيد العمّى ، عن أبى نضرة ، عن أبى سعيد الخدرى ؛ قال : اجتمع ثلاثون بدريا من أصحاب رسول الله ﷺ فقالوا : تعالوا حتى نقيس قراءة رسول الله ﷺ فيما لم يجهر فيه من الصلاة فما اختلف منهم رجلان فقاسوا قراءته فى الركعة الأولى من الظهر بقدر ثلاثين آية . وفى الركعة الأخرى قدر النصف من ذلك . وقاسوا ذلك فى العصر على قدر النصف من الركعتين الأخريين من الظهر .

فى الزوائد : إسناده ضعيف . زيد العمّى ضعيف . والمسعودى اختلط بآخر عمره . وأبو داود سمع منه بعد الاختلاط .

TERCEMESİ

828) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ashâbından Bedir savaşına katılmış olan otuz zât toplanarak birbirlerine :

Geliniz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in açıktan okumadığı namazdaki kırâatının tahminen (kaç âyet olduğunu) hesaplayalım, dediler. Onlardan iki kişi bile ihtilâfa düşmeyerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle namazının birinci rek'atindeki kırâatını otuz âyet kadar ve son rek'atindeki kırâatını onun yarısı kadar olarak tahmin ettiler İkindi namazındaki kıraatını da öğle namazına âit son iki rek'atin (kırâatının) yarısı kadar tahmin ettiler."

Not : Zevâid'de : Bunun isnadı zayıftır. Çünkü râvi Zeyd el-Ammî zayıftır. El-Mesûdî de ömrünün sonlarında rivâyetler karıştırmıştır. Karıştırma ârızası belirdikten sonra Ebû Dâvûd ondan hadis işitmiş, diye bilgi verilmiştir.

İZAHI

825 nolu Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'nin hadisini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

826 nolu Habbâb (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tahavî de az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

Buhârî'nin rivâyetinde, soru sahibi Habbâb (Radıyallâhü anh)'a: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle ve ikindi namazlarında okuyor muydu? diye soru sormuştur. Galiba öğle ve ikindi namazlarında açıktan kırâat olmadığı için Ebû Ma'mer (Radıyallâhü anh) ve arkadaşları, bu iki namazda kırâat olmadığı için Ebû Ma'mer (Radıyallâhü anh) ve arkadaşları, bu iki namazda kırâat olmadığını zannettikleri için bu konuda sağlam bilgi edinmek üzere Habbâb (Radıyallâhü anh)'a soru yöneltmişlerdir. Habbâb (Radıyallâhü anh) da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübârek sakalının hareket etmesinden, Onun, anılan namazlarda kırâat ettiğini bildiklerini söylemiştir. Lâkin mübârek sakalının hareketi, kırâata delâlet etmek için yeterli değildir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in tesbih ve zikirle meşgul olmuş olması muhtemeldir. Bu nedenle kırâatı kesinlikle ispatlayan başka bir alâmete ihtiyaç vardır. Habbâb (Radıyallâhü anh)'ın mezkûr namazları cehrî namazlara kıyasladığı umulur. Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'nin 829 nolu ve Berâ' bin Âzib (Radıyallâhü anh)'in 830 nolu hadîslerinde bu zâtların Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in, öğle namazını kıldırırken okuduğu âyetlerin bir kısmını zaman zaman işittiklerini bildirmektedirler. Bu bilgi Habbâb (Radıyallâhü anh)'ın açıkladığı alâmete eklenince mesele iyice açıklık kazanır. Şu halde Habbâb (Radıyallâhü anh) cevabı kısa kesmiş olur.

HABBÂB (Radıyallâhü anh)'IN HADÎSİNİN FIKIH YÖNÜ

1 — Öğle ve ikindi namazlarında kırâatın varlığı sâbittir.
2 — Bu namazlardaki kırâat gizlidir.
3 — İmama uyan şahıs, imamın hareketlerini ve duruşlarını görebilmek için, başını döndürmeden göz ucuyla imama bakabilir.

827 nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini Ahmed ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin rivâyetinde, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin, namaz kılışını övdüğü zâtın, Medîne'deki bir imam olduğu ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin râvisi Süleyman bin Yesâr'ın, bu zâtın arkasında namaz kıldığı ve sabah namazında Tıval, akşam namazının ilk iki rek'atinde Kısâr ve yatsı namazının ilk iki rek'atinde Evsât bölümlerindeki sûreleri okuduğu bildirilmiştir. (9)

(9) Bu terimler için 833 nolu hadîsin izahına bak.

828 nolu E b û S a i d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'nin hadîsine gelince, notta işâret edildiği gibi **Kütüb-i Sitte** sahiplerinden yalnız Müellifimiz tarafından rivâyet edilmiş olup, isnadı zayıftır. Bunun metnine göre E b û S a î d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'nin hazır bulunduğu B e d i r ehlinden otuz kişilik Sahâbîler cemâatı, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, öğle ve ikindi namazlarındaki kırâat miktarını tahminen hesaplamak için yaptıkları görüşme neticesinde öğle namazının ilk rek'atindeki kırâat miktarını otuz âyet kadar ve son rek'attaki kırâat miktarını bunun yarısı yâni onbeş âyet kadar tahmin etmişlerdir İkindi namazındaki kırâat miktarının da, öğle namazının son iki rek'atindeki kırâat miktarının yarısı kadar olduğunu tahmin etmişlerdir. Öğlenin son rek'atindeki kırâat miktarı onbeş âyet kadar tahmin edildiğine göre ikindi namazındaki kırâat miktarının bunun yarısı kadar, yâni her rek'atte yedi sekiz âyet kadar olduğu mânası çıkar. Hadîsin zâhirinden bu netice alınır. Halbuki M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â î, A h m e d ve T a h a v i'nin E b û S a i d - î H u d r î (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri hadîse göre ikindi namazındaki kırâat miktarı, burada belirtildiği gibi değildir. Şöyle ki: M ü s l i m'in rivâyetinde E b û S a i d - i H u d r î (Radıyallâhü anh) meâlen şöyle demiştir:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), öğle namazının ilk iki rek'atinin her birisinde otuz âyet kadar ve son rek'atlerde onbeşer âyet okurdu. Yâhut demiştir ki: Bunun yarısı kadar okurdu. İkindi namazının ilk iki rek'atinin her birisinde onbeş âyet kadar ve son iki rek'atinde bunun yarısı kadar okurdu.»

E b û D â v û d ve anılan diğer zâtların rivâyeti de M ü s l i m'in rivâyetine benziyor.

Görülüyor ki bu rivâyetlerden anlaşıldığı gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ikindi namazının ilk iki rek'atindeki kırâat miktarı, öğle namazının son iki rek'atindeki kırâat kadar imiş. Yâni her rek'atteki kırâat miktarı onbeş âyet kadarmış. İkindi namazının son iki rek'atindeki kırâat bunun yarısı kadarmış.

El-Menhel yazarının **'Dört rek'atli namazın son iki rek'atini hafifletmek bâbı'nda** rivâyet olunan E b û S a î d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini açıkladıktan sonra, T a h a v î'den naklettiği ve baş kısmı Müellifin 828 nolu hadîsine benzeyen E b û S a î d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'nin hadîs metni yukarıya meâlini aldığımız M ü s l i m'in rivâyetine uygundur. Bu rivâyet şöyledir:

«E b û S a i d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ashabından otuz zât toplanarak: Geliniz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in açıktan okumadığı namazlardaki kırâatını tahminen hesaplıyalım, dediler. Onlardan iki kişi bile ihtilâf etmeyerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle namazının ilk iki rek'atindeki kırâatını otuzar âyet kadar ve son iki rek'atindeki kırâatını, bunun yarısı kadar; ikindi namazının ilk iki rek'atindeki kırâat miktarını, öğle namazının ilk iki rek'atindeki kırâatın yarısı kadar ve ikindinin son iki rek'atindeki kırâat miktarını öğlenin son iki rek'atindeki kırâatın yarısı kadar olmak üzere tahminen hesapladılar.»

M ü s l i m'in **'Öğle ve ikindi namazındaki kırâat bâbı'ndaki** hadisler bahsinde N e v e v i özetle şöyle der:

«Bu bâbtaki hadisler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazı uzattığına delâlet ederler. **B u h â r i** ve **M ü s l i m**'de bulunan ve başka bâblarda rivâyet edilen diğer bâzı hadislerde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı **tam** kılmakla berâber, herkesten daha hafif kıldırırdı ve:

«Ben namaza girerim, onu uzatmak isterim. Biraz sonra çocuğun ağlama sesini işitirim de çocuğun annesinin, kendi namazını şaşırmakla fitneye düşmesinden korkarak namazımı hafifletirim.» buyurmuştur.

Âlimler: Durumların değişikliğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, namazını uzatması ve kısaltması değişirdi. Cemâat, uzatmayı tercih ettiği ve ne onların ne de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in işi olmadığı zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı uzatırdı. Durum böyle olmadığı zaman namazı hafifletirdi. Bâzen uzatmak isterdi fakat çocuğun ağlaması gibi bir durum doğunca, uzatmaktan vazgeçerdi. Bâzen de vaktin başında değil içinde namaza girerdi. O zaman da hafif kıldırırdı.

Bâzıları: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bâzen uzatırdı. Bu nâdir olurdu. Ekseriyetle hafif kıldırırdı. Çünkü efdal olanı hafif kıldırmaktı. Uzatmanın câizliğini bildirmek için bâzen de uzatırdı. Nitekim şöyle buyurmuştur:

«Sizden bâzıları kaçırıcıdır. Hanginiz halka namaz kıldırırsa hafifletsin. Çünkü içlerinde hasta, zayıf ve ihtiyaç sâhibi vardır.» demişlerdir.

Bâzıları da F â t i h a ' dan sonra okunan âyetlerin belirli bir miktârının söz konusu olmadığını beyan etmek için : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bâzen kırâatını uzatmış, bâzen de kısa kesmiştir, demişlerdir.

Hulâsa namazı hafif kıldırmak sünnettir.

Âlimlerin beyânına göre sabah namazı, bütün namazlardan daha ziyâde uzatılmalıdır. Bundan sonra öğle namazı uzatılmalıdır. İkindi ve yatsı namazları öğle namazından kısa kesilmelidir. En hafif namaz akşam namazı olmalıdır»

(٨) باب الجهر بالآية أحيانا في صلاة الظهر والعصر

8 — ÖĞLE VE İKİNDİ NAMAZLARINDA ZAMAN ZAMAN ÂYETİ AÇIKTAN OKUMA BÂBI

٨٢٩ — حدثنا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ. ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ. ثنا هِشَامٌ الدَّسْتَوَائِيُّ. عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ بِنَا فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ. وَيُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا.

T E R C E M E S İ

829) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize kıldırdığı öğle namazının ilk iki rek'atinde (Fâtiha'dan sonra) Kur'an okurdu ve (gizli okuduğu âyetlerden) bâzısını zaman zaman bize duyururdu.»"

٨٣٠ — حدثنا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ. ثنا سَلْمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، عَنْ هَاشِمِ بْنِ الْبَرِيدِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي بِنَا الظُّهْرَ. فَنَسْمَعُ مِنْهُ الْآيَةَ بَعْدَ الْآيَاتِ، مِنْ سُورَةِ لُقْمَانَ وَالذَّارِيَاتِ.

T E R C E M E S İ

830) "... Berâ' bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize öğle namazını kıldırırdı. Okuduğu Lokman ve Zâriyat sûresinden olan âyetlerden bâzısını Ondan işitirdik."

İ Z A H I

Ebû Katâde'nin hadîsini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de daha uzun metin hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'daki metin, meâlen şöyle başlar:

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize namaz kıldırırdı. Öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rek'atlerinde Fâtiha'yı ve birer sûreyi okurdu. Bâzen âyeti bize duyururdu...'**

Bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki, gizli olan öğle ve ikindi namazlarında Fâtihâ'dan veya Ondan sonra okunan sûreden meselâ bir âyeti açıktan okumak câizdir. İster bunu kasden yapsın, ister sehven yapsın farketmez. Ve bundan dolayı sehv secdesi gerekmez. Bâzıları: Sehv secdesi gerekir demişlerse de bu hadîs o kavli reddeder. Kezâ bâzıları: Gizli namazlarda kırâatı gizli yapmak, namazın sıhhatının şartıdır. Yâni gizli namazlarda okunan âyetlerden bir tanesini açıktan okumak namazı bozar, demişlerse de bu hadîs o görüşü de reddeder.

Nevevî: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), gizli namazlarda okuduğu âyetlerden birisini açıktan okumakla, bunun câiz olduğunu ve gizli okumanın namazın sıhhatı için şart olmayıp, ancak sünnet olduğunu beyan etmek istemiştir, diye yorum yapılmıştır. Şöyle bir ihtimal da var. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaz kıldırırken tam huşû ve huzûra daldığı için, okuduğu âyetlerden birisi zaman zaman sesli olarak mübârek ağzından çıkmış olabilir, demiştir.

Tıybî: Hadîste anlatılmak istenen mâna şudur ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Fâtiha'nın ve ondan sonra okuduğu sûrenin bâzı kelimelerini cemâata duyuracak şekilde sesli okurdu. Tâ ki ne okuduğu bilinebilsin, demiştir. İbnü'l-Melîk de Tıybî'nin sözüne şu sözü eklemiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ne okuduğu cemâat tarafından bilinsin. Tâ ki müslümanlar da benzer namazlarda benzer sûreler okusun.

Sindî de bu hadîsi açıklarken şöyle der: Gizli namazlarda kırâatın az bir kısmının sesli okunmasının zarar vermediği, bu hadîste anlaşılıyor. Bir namazda gizli ve açık kırâatı tatbik etmek maksadı güdülmemiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in maksadı şu olabilir: Gizli namazlarda da kırâat vardır. Maksad bu

ise, zarûret olmadıkça gizli namazlarda açıktan okumanın câizliği hadisten çıkarılamaz. Ancak bu yoruma şöyle itiraz edilebilir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gizli namazlarda kırâatin bir kısmını sesli yapmakla bu hükmü hissettirmesi zarûreti yoktur. Bu sebeple en uygunu şöyle demektir: Gizli namazlarda kırâatin bir parçasını sesli yapmak câizdir.

Berâ' bin Âzib (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Nesâî de rivâyet etmiştir. Onun hadîsi de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle namazında Fâtiha'dan sonra buna sûre eklediğine ve gizli namazda okunan âyetlerden bir tanesinin sesli okunmasının câizliğine delâlet eder.

(٩) باب القراءة في صلاة المغرب

9 — AKŞAM NAMAZINDAKİ KIRÂAT BÂBI

٨٣١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وهشام بن عمار. قالا: ثنا سفيان بن عيينة، عن الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله، عن ابن عباس، عن أمه (قال أبو بكر بن أبي شيبة: هي لبابة) أنها سمعت رسول الله ﷺ يقرأ في المغرب بالمرسلات عرفا.

TERCEMESİ

831) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan, O da annesi Ebû Bekir bin Şeybe demiştir ki: Annesinin adı Lübâbe'dir.) (10) *(Radıyallâhü anh)*'dan rivâyet ettiğine göre annesi;

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, akşam namazında; والمرسلات عرفا (sûresini) okuduğunu işitmiştir."

İZAHI

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhiplerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. Hadîsin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam namazında 'Mürselât' sûresinin tamamını okumuştur.

Buhârî ve Müslim'in rivâyeti, meâlen şöyledir:

(10) Künyesi Ümmü'l-Fadl olan Lübâbe (R.A.)'nin hayatı 522 nolu hadîsin izahında geçmiştir.

«İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın annesi Ümmü'l-Fadl bint-i el-Hâris (Radıyallâhü anhâ), oğlu İbn-i Abbas (Radıyallâhü anh)'ın bir akşam namazında 'Mürselât' sûresini okuduğunu işitmiş ve: Yavrucuğum! Vallahi bu sûreyi okumakla bana hatırlattın. Bu sûre, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, son defa akşam namazında okuduğunu işittiğim sûredir, demiştir.»

Bu hadîsin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in son kıldığı namaz akşam namazıdır. Diğer taraftan Buhâri'nin Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet ettiği bir hadîse göre son kıldığı namaz öğle namazıdır. İki hadîs arasında çelişki yoktur. Çünkü Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin haber verdiği son namaz, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in son hastalığında mescidde kıldığı son namazdır. Ümmü'l-Fadl (Radıyallâhü anh)'ın haber verdiği son namaz, Nesâî'nin rivâyetinde belirtildiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in evde kıldığı son namazdır.

٨٣٢ - حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ ابْنِ مُطْعِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ .

قَالَ جُبَيْرٌ ، فِي غَيْرِ هٰذَا الْحَدِيثِ : فَلَمَّا سَمِعْتُهُ يَقْرَأُ (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ، إِلَى قَوْلِهِ ، فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ) كَادَ قَلْبِي يَطِيرُ .

TERCEMESİ

832) "... Cübeyr bin Mut'im *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

«Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, akşam namazında: وَالطُّورِ (sûresini) okuduğunu işittim.»

Cübeyr (Radıyallâhü anh), bu hadîsten başka bir hadîste şöyle demiştir:

«Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in;

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ إِلَى قَوْلِهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ

âyetlerini okuduğunu işittiğim zaman, az kaldı kalbim uçuyordu.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r i , M ü s l i m , E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'T û r' sûresinin bir kısmını bir rek'atte, kalanını da ikinci rek'atte okumuştur. Muhtemelen, sûrenin tamamını birinci ve ikinci rek'atlerde tekrarlamıştır.

T a h a v î ve İ b n ü ' l - C e v z î : Bu hadisten maksad, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, akşam namazında bu sûrenin bir kısmını okuduğunu bildirmektedir, denilebilir. Nitekim bir adam, K u r ' a n ' dan bir parça okuduğu zaman, K u r ' a n okudu denilebilir, demişlerdir.

El-Menhel'in dediği gibi T a h a v î ve İ b n ü ' l - C e v z î ' - nin dedikleri ihtimal, hadîsin zâhirine muhâliftir. Çünkü gerek müellifin rivâyeti ve gerekse B u h â r î ' nin 'Et-Tefsîr' bölümündeki rivâyeti, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, sûrenin tamamını okuduğuna delâlet eder. Şöyle ki : C ü b e y r b i n M u t ' i m (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in akşam namazındaki 'T û r' sûresini okuduğunu ve sûrenin 35 ilâ 38. âyetlerine varınca işittiği bu âyetlerden etkilenerek neredeyse kalbinin uçacağını ifâde etmiştir.

Ayrıca B u h â r î ' nin Z ü h r î ' den ve T a b e r â n î ' nin Ü s â m e b i n Z e y d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri hadisler de, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in T û r sûresini okuduğuna delâlet ederler.

C ü b e y r b i n M u t ' i m (Radıyallâhü anh)'in hâl tercemesini 231 nolu hadîsin izahı bahsinde vermiştik. Burada C ü b e y r (Radıyallâhü anh), T û r sûresinin hadîste anılan âyetlerden duygulandığını dile getirdiği için bununla ilgili özlü bilgiyi vermek yerinde olur kanâatindeyim.

C ü b e y r (Radıyallâhü anh), müslümanlığı kabul etmeden önceki yıllarda vuku bulan B e d i r savaşında müslümanların eline esir düşen müşrikleri fidye karşılığında kurtarmak üzere M e k k e müşrikleri tarafından M e d î n e ' ye gönderilmişti. C ü b e y r (Radıyallâhü anh), bu seferi şöyle anlatır : «B e d i r esirlerini fidye karşılığı kurtarmak üzere Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile görüşmek için M e k k e ' den M e d î n e ' ye gelmiştim. İkindiden sonra M e d î n e ' ye vardım. Yorgun olduğumdan dolayı M e s c i d - i N e b e v î ' de uzanıp yattım. Akşam namazı

için ikâmet edildi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in 'Tûr' sûresini okuduğunu işitince korku ve heyecan içinde kaldım. Mescidden çıkıncaya kadar dinledim. İslâm sevgisinin kalbime ilk girdiği gün, o gündür. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sûrenin 35. ile 38. âyetlerini işittiğim zaman Hak ve bâtıl, belirgin olarak birbirinden ayrıldığı için, kalbim neredeyse uçuyordu.» demiştir.

Bu hadisi şerif'te bahis konusu olan kıssa budur.

Cübeyr bin Mutim (Radıyallâhü anh)'in, etkilendiğini bildirdiği Tûr sûresinden hadiste anılan 35. ilâ 38. âyetlerin meâli şöyledir:

35 — **«Yoksa kendileri hâlık olmaksızın mı yaratıldılar? Yoksa onlar mıdır yaratıcılar.»**

36 — **«Yoksa gökleri ve yeri mi yarattılar? Hayır, onlar (hakkı gerçek olarak) anlamazlar.»**

37 — **«Yoksa senin Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yoksa onlar mı her şeye hâkimdirler?»**

38 — **«Yoksa onların bir merdiveni var da (göğe yükselip meleklere vahy edilen sözü) ondan mı diliyorlar? Öyleyse dinleyicileri (dinlediklerini ispat edecek) açık bir delil getirsin.»**

٨٣٣ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ بُدَيْلٍ . ثنا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ . ثنا عُبَيْدُ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ : قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ، وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ .

قال السندىّ هذا الحديث ، فيما أراه ، من الزوائد وما تعرّض له . ويدل على ما ذكرتُ قولُ الحافظ في شرح البخارىّ : ولم أر حديثاً مرفوعاً فيه التنصيص على القراءة فيها ، بشيء من قصار المفصل ، إلا حديثاً فى ابن ماجة عن ابن عمر نصّ فيه على (الكافرون والإخلاص) وظاهر إسناده الصحة . إلا أنه معلول قال الدار قطنىّ : أخطأ بعض رواته .

TERCEMESİ

833) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam namazında: قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ، ve وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ . (sûrelerini) **okurdu."**

İ Z A H I

S i n d i : Bu hadîs, kanımca **Zevâid** türündendir. Yâni **Kütüb-i** Sitte sâhiplerinden yalnız müellifin rivâyet ettiği hadîslerdendir. Bununla beraber **Zevâid** yazarı, bu duruma değinmemiştir. E l - H â f ı z ' ın B u h â r i şerhindeki şu sözü, benim kanâatimi te'yid eder: «Akşam namazında 'Kısâr' diye adlandırılan kısa sûrelerden herhangi birisinin okunduğunu apaçık ve kesin olarak bildirilen hiç bir hadîs görmedim. Yalnız, İ b n - i M â c e h süneninde İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen bir hadîste :

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **akşam namazında 'Kâfirun'** ve **'İhlâs' sûrelerini okurdu.»** diye nassan bildirmiştir. Bu hadîsin isnadı, zâhiren sağlamdır. Fakat D a r e k u tn î ' nin dediğine göre bâzı râvîleri hatâ etmiştir. Bu sebeple isnâd ma'luldur,» demiştir.

El-Menhel yazarının bildirdiğine göre İ b n - i H i b b â n, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma gecesi akşam namazında dâima : K â f i r û n ' ve ' İ h l â s ' sûrelerini okuduğunu rivâyet etmiştir.

Sübülü's-Selâm yazarı : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in akşam namazında ' S a f f â t , ' D u h â n , ' E l - A ' l â , ' T î n , ' F a l â k , ' N a s , ve ' M ü r s e l â t ' sûrelerini okuduğu rivâyet olunmuştur. Bütün bu rivâyetler sahihtir. Bu nedenle akşam namazında 'Tıvâl = uzun', 'Kısâr = kısa' ve diğer sûreleri okumak sünnettir. Bâzı sûreleri devamlı okuyup bunun sünnet olduğuna ve başka sûreleri okumanın sünnet olmadığına itikad etmek, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hidâyet yoluna ters düşer, demiştir. ' N â s ' sûresinden itibaren K u r ' a n ' ın tamamının bir bölü yedisine **'Mufassal'** ismi verilmiştir. Çünkü bu bölümde sûreler çoktur. Bu da 'Tıvâl = uzunlar', **'Evsât** = ortalar' ve **'Kısâr**= kısalar' diye üç kısma ayrılmıştır. Âlimler, bu kısımların başlangıç ve bitiminin sınırları husûsunda ihtilâf etmişlerdir :

1 — H a n e f î l e r ' e göre uzun sûreler, ' H u c u r â t ' sûresinden başlar, ' B ü r û ç ' sûresinin sonunda biter. Orta sûreler ' B ü r û ç ' sûresinin sonundan başlar, ' B e y y i n e ' sûresinin nihâyetinde biter. Ondan K u r ' a n ' ın sonuna kadar olan kısmı, kısa bölümü teşkil eder.

2 — Şâfiiler'e göre uzun sûreler 'Hucurât'tan 'Amme' sûresine kadardır. 'Amme'den 'Duha' sûresine kadar olan kısım ortadadır. Bundan sonraki süreler de kısadır.

3 — Mâlikiler'e göre 'Hucûrat'tan 'Nâziât' sûresine kadar olan kısım uzundur. 'Abese' sûresinden 'El-Leyl' sûresine kadar olan kısım ortadadır. Bundan sonraki sûreler de kısadır.

4 — Hanbelîler'e göre Kâf sûresinden Amme sûresine kadar uzundur. Oradan Duhâ sûresine kadar ortadır. Ondan sonrakiler kısadır.

Gerek müellifin bu bâbta rivâyet ettiği hadîslerden ve gerekse Kütüb-i Sitte sahiblerinin rivâyet ettikleri hadîslerden, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in akşam namazında Tıvâl, Evsât ve Kısâr bölümlerine dâhil olan sûrelerin bâzılarını okuduğu anlaşılıyor. El-Hâfiz: «Rivâyet olunan bu hadîsleri uzlaştırmanın yolu şudur: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam namazını zaman zaman uzatmıştır. Ya uzatmanın câizliğini beyan etmek için, ya da cemâata meşakkat olmadığını bildiği içindir. Cübeyr bin Mut'im'in (832 nolu) hadîsinde, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Tûr sûresini bir defâdan fazla okuduğuna dâir bir delîl yoktur. Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivâyet ettikleri Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'in hadîsinden Mervân bin el-Hakem'in, akşam namazlarında hep Kısâr bölümündeki süreleri okuması üzerine Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh) müdâhale ederek Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in Tıvâl bölümündeki sûrelerden daha uzun olan A'râf ve En'âm sûrelerini okuduğunu bildirmiştir. Eğer Mervân'ın, Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in akşam namazında dâima kısa sûreleri okuduğuna dâir bir bilgisi olmuş olsaydı, Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'in müdâhalesine karşı cevab verecekti. Şunu da belirtelim ki: Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in akşam namazında dâima uzun sûreleri okuduğunu kasdetmemiştir.» der.

Hangi namazda, hangi bölümdeki sûreleri okumak evlâdır?

1 — Hanefiler'e göre sabah ve öğle namazlarında Tıvâl; ikindi ve yatsı namazlarında Evsât ve akşam namazlarında Kısâr bölümlerinden sûreler okunmalıdır.

2 — Şâfiiler'e göre de durum Hanefiler gibidir. Yalnız Cuma günü sabah namazının ilk rek'atinde Secde sû-

resini ve ikinci rek'atinde E l - İ n s â n sûresini okumak sünnettir. H a n e f i ve Ş â f i î mezheblerine göre öğle namazında okunacak sûreler, sabah namazında okunacak sûrelerden biraz kısa olmalıdır.

3 — M â l i k î l e r ' e göre sabah ve öğle namazlarında Tıvâl; ikindi ve akşam namazlarında Kısâr ve yatsı namazında Evsât bölümlerindeki sûreler okunmalıdır. Bunlara göre bunun hükmü sünnet değil mendubluktur.

4 — H a n b e l î l e r ' e göre sabah namazında Tıvâl, akşam namazında Kısâr ve öğle, ikindi ile yatsı namazlarında Evsât bölümlerindeki sûreler okunmalıdır.

(١٠) باب القراءة فى صلاة العشاء

10 — YATSI NAMAZINDAKİ KIRÂAT BÂBI

٨٣٤ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ ابْنِ زُرَارَةَ . ثنا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ ، جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ عَدِيِّ ابْنِ ثَابِتٍ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؛ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْعِشَاءَ الآخِرَةَ . قَالَ : فَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ بِالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ .

T E R C E M E S İ

834) "... Berâ' bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi, Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* ile beraber (bir yolculukta) yatsı namazını kılmıştır ve :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, (o namazın bir rek'atinde) وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ (sûresini) okuduğunu işittim, demiştir."

٨٣٥ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ . ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ ابْنِ زُرَارَةَ . ثنا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ، جَمِيعًا ، عَنْ مِسْعَرٍ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنِ الْبَرَاءِ ، مِثْلَهُ . قَالَ : فَمَا سَمِعْتُ إِنْسَانًا أَحْسَنَ صَوْتًا أَوْ قِرَاءَةً مِنْهُ .

TERCEMESİ

835) "... Berâ' bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre yukarıdaki hadisin mislini söylemiş ve bu arada şunu da söylemiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den güzel sesli yahut kırâatlı (11) hiç bir insanı dinlemiş değilim."

٨٣٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛
أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ الْعِشَاءَ . فَطَوَّلَ عَلَيْهِمْ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اقْرَأْ بِالشَّمْسِ
وَضُحَاهَا ، وَسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ ، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ، وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ » .

TERCEMESİ

836) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh) arkadaşlarına yatsı namazını kıldırdı da onlara namazı uzattı. (Durum, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e iletilince) **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)** (Muâz'a):

«(Halka imamlık ettiğin zaman) **Şems, A'lâ, Leyl ve Alâk sûrelerini oku.» buyurmuştur."**

İZAHI

Berâ' bin Âzib (Radıyallâhü anh)'in hadisini Buhârî, Müslim ve diğer Kütüb-i Sitte sahibleri de rivâyet etmişlerdir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'in hadîsini ise Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in Berâ' (Radıyallâhü anh)'dan olan rivâyetlerinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber kıldığı yatsı namazı, bir yolculuk esnasındaymış ve Tîn sûresinin bir rek'atte okunduğu belirtilmiştir.

İsmâîlî'nin rivâyetinde, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sefer hâlindeki söz konusu yatsı namazını iki rek'at olarak kıldırdığı bildirilmiştir.

Nesâî'nin rivâyetinde Tîn sûresinin ilk rek'atte okunduğu tasrih edilmiştir.

---

(11) Bu tereddüd râvidendir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yatsı namazında Kısâr bölümündeki sûreyi okumasının sebebinin, yolculuk hâli olması kuvvetle muhtemeldir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'in Müslim'deki rivâyeti meâlen şöyledir:

"Muâz (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber namaz kılar, sonra kavmine vararak onlara namaz kıldırırdı. Bir gece, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber yatsıyı kıldıktan sonra kavmine varıp, onlara namaz kıldırdı ve Bakara sûresini okumaya başladı. Bu arada adamın birisi dönüp selâm verdi. Sonra kendi kendine namaz kılıp gitti. Bilâhere cemâat ona: Ey Falan! Sen, münafık mı oldun? diye takıldılar. Adam: Hayır vallahi. Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e behemhal gidip onu haberdar edeceğim, dedi. Sonra, adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek: Yâ Resûlallah! Biz su taşıyan develere sahibiz. Gündüz çalışırız. Muâz (Radıyallâhü anh), Seninle beraber yatsıyı kılmış. Sonra (yanımıza) gelerek bize yatsıyı kıldırmaya başlayınca Bakara sûresini tutturdu..., dedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Muâz (Radıyallâhü anh)'a dönerek:

«Yâ Muâz! Sen fitneye sebep olmak mı istiyorsun? Şu sûreyi oku. Falan sûreyi oku.» buyurdu.

Buraya meâlini aldığımız Müslim'in rivâyetinden çıkarılan Fıkıh hükümleri ve cemâatla namaz kılan kimsenin, ikinci defa aynı namazı cemâatla kılması husûsundaki âlimlerin görüşleri, geniş izahat ister. Müellifin rivâyeti kısadır. Müslim'in rivâyeti, kitabımızın dışında mütâlaa edilebildiği için, bu konudaki izahattan sarf-ı nazar ettik.

(١١) باب القراءة خلف الإمام

11 — İMAMIN ARKASINDA İKEN OKUMAK BÂBI

٨٣٧ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. قَالُوا: ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ».

TERCEMESİ

837) "... Ubâde bin es-Sâmit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Namazda Fâtiha (sûresini) okumayanın hiç bir namazı yoktur.»"

İ Z A H I

Bu hadis, **Kütüb-i Sitte** sahiblerinin hepsi tarafından rivâyet edilmiştir.

E b û D â v û d ' un sünenînin «**Namazında Fâtiha'yı terkeden bâbı**»nda el-Menhel şöyle der:

«Hadîsteki «**Namaz**» kelimesi, lügattaki mânası olan duâda kullanılmamış olup şer'i mânası olan özel ibâdette kullanılmıştır. Çünkü Ş â r i - i H a k î m, kelimelerin lügat mânalarını anlatmak için değil dînî mânâlarını tanıtmak için gönderilmiştir. Bu nedenle onun sözleri dâima ıstılâhi mânâya yorumlanır. Şu halde hadisin anlamı şudur: «Namazda Fâtiha sûresini okumayanın şeriata uygun hiç bir namazı yoktur.» Yâni **Fâtiha** sûresini okumadan kıldığı namaz, şer'an namaz anlamını taşımaz. Hâl böyle olunca:

Hadîste «**Sıhhatli**» veya «**Yeterli**» yahut «**Mükemmel**» kelimesini takdir ederek meâli şöyledir, diye bir te'vile hâcet yoktur.

«... **okumayanın** (sıhhatlı) **hiç bir namazı...**» veyâ,

«... **okumayanın** (yeterli) **hiç bir...**» yâhut,

«... **okumayanın** (mükemmel) **hiç bir...**»

Faraza: «**Namaz yoktur**» denemezse, o zaman cümlenin hakîki mânâsına en yakın olan mecâzi mânâsı seçilir. Yâni «**Sıhhatlı**» veyâ «**Yeterli**» kelimesi takdir edilir. Ve meâl şöyle olur:

«**Namazda Fâtiha** (sûresini) **okumayanın** (sıhhatlı) **hiç bir namazı yoktur.**» veyâ: «**...okumayanın** (yeterli) **hiç...**»

Hadîste «**Mükemmel**» kelimesi takdir edilmekle hakiki mânâya en uzak olan mecâzi mânâ alınamaz. Çünkü daha yakın mânâyı almak mümkündür.

Diğer taraftan «**...sıhhatlı** (veyâ) **yeterli namaz yoktur.**» denilince «**...mükemmel namaz yoktur**» mânâsı da ifâde edilmiş olur. Fakat «**...mükemmel namaz yoktur.**» denilirse «**...sıhhatlı namaz yoktur**» mânâsı ifâde edilmiş olamaz. Zira bir namaz mükemmel olmamakla beraber sıhhatlı ve yeterli olabilir.

Hadis; yukarıda anlatıldığı gibi namazda F â t i h a okumayanın namazının şer'i bir namaz sayılamayacağına ve sahih olmadığına delâlet eder.

NAMAZDA FÂTİHA OKUMAK FARZ MI?

1 — İbnü'l-Münzir'in nakline göre Ömer, Osman bin Ebi'l-As, İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre ve Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anhüm):

«Namazda Fâtiha okumak farzdır, onun yerine başka sûreler ve âyetler okumak kâfi gelmez. Ancak onu okumaya gücü yetmeyenin, başka âyetler okuması câizdir.» demişlerdir.

Sahâbilerle tabiilerin ve onlardan sonra gelen âlimlerin cumhûrunun kavli budur. Mâlik, Şâfii ve Ahmed bin Hanbel'in mezhebleri de budur.

Şer'i namazın oluşması için Fâtiha sûresinin okunmasının gerekliligine delâlet eden delillerden birisi de Darekutnî'nin Ubâde bin es-Samit (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu hadistir: لاَتُجْزِئُ صَلاَةٌ لاَيَقْرَأُ الرَّجُلُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

«Namazda Fâtiha okumayan adamın kıldığı namaz yeterli değildir.» Darekutnî bunun isnadının sahih olduğunu söylemiştir.

Başka bir delil de İbn-i Huzeyme'nin, kendi sahihinde Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu hadistir. لاَ تُجْزِئُ صَلاَةٌ لاَيَقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ = **«İçinde Fâtiha okunmayan namaz yeterli değildir.»**

2 — Hanefi âlimlerine göre namazda Fâtiha okumak farz değildir. Kur'an-ı Kerim'in her hangi bir âyetini okumak farzdır. Fâtiha'yı okumak ise vâcibtir. Onlar: Fâtiha'nın okunmasının gerekliliği âhâd hadisi ile sabittir. Âhâd hadisi ile sâbit olan bir şey farz olmaz, vâcib olur. Onsuz namaz sahihtir. Fakat Fâtiha'yı terkeden kişi günah işlemiş olur, demişlerdir. Delilleri ise; فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ = **«Artık Kur'an'dan kolay geleni okuyun»** (12) âyetidir.

Hanefi âlimleri: Âyet, kolay olanın okunmasının istendiğini kesinlikle belirtiyor. Bunda bir muhayyerlik vardır. Yâni namaz kılan kişi serbesttir. Kur'an-ı Kerim'in neresini okumak ona

(12) Müzzemmil Sûresi, Âyet: 20

kolay geliyorsa orayı okuyabilir. Eğer F â t i h a ' yı okumak farz olsaydı, muhayyerlik hükmünün mensuh olması gerekecekti. Halbuki kat'i delîl olan mezkûr âyet zannî delîl olan âhâd hadîsi ile mensûh olmaz, demişlerdir.

Onların bir delîli de B u h â r i ve M ü s l i m ' in E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettikleri ve namazı hatalı kılan zâta Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz târifine âit hadîsinde şöyle buyurulmuş olan ifâdedir:

ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ = «...sonra Kur'an belleyip okuyabildiğini oku...»

Bu âyeti delil gösteren H a n e f i âlimleri: Hürmet bakımından K u r ' a n ' ın bütün sûreleri eşittir. Nitekim cünüb adam hiç bir âyetini okuyamaz. Abdestsiz kimse mushafın hiç bir yerini elleyemez, demişlerdir. Onlara göre hadîsten maksad, F â t i h a okumayanın namazının sahîh olmadığı değil, mükemmel olmadığını bildirmektir.

CUMHÛRUN HANEFÎ ÂLİMLERİNE CEVÂBI

فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ âyeti farz namazdaki kırâat miktarı hakkında değil, gece namazı hakkındadır. Yâni geceleyin kolayınıza gelen namazı kılınız.

«Kat'i delil, zannî delil ile mensuh olmaz. Halbuki eğer F â t i h a ' yı okumak farzdır, dense, âyetle getirilmiş olan muhayyerlik mensuh olur.» şeklindeki gerekçeye gelince bu da vârid değildir. Çünkü nesih durumu yoktur. Itlak ve takyid vardır. Yâni âyet mutlaktır. Hadîs onu takyid etmiş olur. İbham ve tefsir kabilindendir, demek de mümkündür.

Namazını hatalı kılan zâta Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: إِقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ emri mücmel olup, F â t i h a ' nın okunmasını emreden hadislerle açıklanmıştır. Üstelik, E b û D â v û d, A h m e d b i n H a n b e l ve İ b n - i H i b b â n ' ın rivâyetlerinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in o adama:

ثُمَّ اقْرَأْ بِأُمِّ الْقُرْآنِ = **«Sonra Ümmü'l-Kur'an'ı oku»** buyurduğu bildirilmiştir.

K u r ' a n sûrelerinin hürmet bakımından eşit olması namazda okunmalarının yeterliliği yönünden de eşit olmasını gerektirmez. Kaldı ki F â t i h â ' nın okunmasının gerekliliği sahîh hadîslerle sâbittir.

Hadîsteki : «...namazı yoktur.» cümlesindeki olumsuzluğun namazın mükemmelliğine âit olmayıp namazın aslına ve sıhhatına âit olduğu husûsu yukarıda anlatılmıştır.

El-Menhel yazarı, «Namazında kırâati terkedenin bâbı»nda cumhûrun görüşünü ve H a n e f î âlimlerinin görüşünü yukarıda anlattığım şekilde naklettikten sonra şöyle der :

«Yukarıda verilen malûmattan bilmiş oldun ki F â t i h a sûresini okumanın namazın rükünlerinden sayılması ve onsuz kılınan namazın sahîh olmaması kavli kuvvetlidir.

FÂTİHA HER REK'ATTE FARZ MI?

Namazda F â t i h a okumak farzdır, diyen âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir :

1 — Ş â f i i, A h m e d b i n H a n b e l, E v z â i, E b û S e v r, A l i ve C â b i r ' e göre imam ve tek başına namaz kılanın bütün rek'atlerde F â t i h a okumaları farzdır. M â l i k î âlimlerinin sahîh kavil de budur. (İmama uyan kimse hakkındaki ayrıntılı bilgi bundan sonraki bâbta verilecektir.)

Delilleri :

I. Namazını hatâlı kılan zâta Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namazı târif ederken ilk rek'atte yapılacak şeyleri anlattıktan sonra : ثُمَّ افْعَلْ ذَالِكَ فِي صَلاَتِكَ كُلِّهَا = «Sonra namazının her rek'atinde, onları (anlatılanları) yap.» buyurmuştur. Bunu B u h â r i rivâyet etmiştir.

II. B u h â r i ve A h m e d ' in M â l i k b i n e l - H u v e y r i s (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet ettikleri : صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي = «Benim namaz kılışımı gördüğünüz gibi namaz kılınız» hadîsidir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in her rek'atte F â t i h a okuduğu bilinmektedir.

III. M ü s l i m ' in E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği;

كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْاُولَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ يُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا وَيَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْاخِرَتَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle ve ikindinin ilk iki rek'atlarında Fâtiha'yı okurdu ve (Fâtiha'dan sonra okuduğu) âyeti zaman zaman bize duyururdu. Son iki rek'atte Fâtiha okurdu.»

2 — Hasan-ı Basri, Dâvûd ve İshak'a göre, namazın her hangi bir rek'atinde Fâtiha ve ondan sonra Kur'an'dan bir parça okumak vâcibin yerine getirilmesi için kâfidir. Bir rek'atta Fâtiha, başka bir rek'atta da âyetler okumak yine vâcibin ifâsı için yeterli sayılır.

Bunların delili de Ubâde (Radıyallâhü anh)'ın (837 nolu) hadisidir. Bunlar: 'Hadiste namazda Fâtiha okunması emredilmiştir. Bir defa okununca emir yerine getirilmiş olur. Her rek'atte okunması gerekir, diye başka bir delil varsa ona dönülür, demişlerdir.

Bu görüşe şöyle cevab verilir:

Yukarıda beyan edilen deliller, her rek'atta Fâtiha okumanın gerekliliğine delâlet ederler.

3 — Zeyd bin Ali ve en-Nasır'a göre ilk iki rek'atta Fâtiha okumak farzdır. Son iki rek'atta Fâtiha yerine başka âyetler okumak veyâ tesbihat yapmak da câizdir.

Ebû Hanife'nin görüşü bu görüşe benzer. Şu farkla ki, Ebû Hanife'ye göre ilk iki rek'atta kırâat farzdır. Fâtiha okumak farz değil vâcibtir. Yâni Fâtiha okunmayıp başka sûre veyâ âyetler okunursa farz yerine getirilmiş olur. Sadece vâcib terk edilmiş olur.

Zeyd bin Ali ve en-Nasır'ın delili: Ali bin Ebi Tâlib (Radıyallâhü anh)'ın ilk iki rek'atte kırâat ettiğine ve son iki rek'atta tesbihat yaptığına dâir rivâyet olunan hadistir. Halbuki bu hadis zayıftır. Çünkü el-Hâris el-A'ver'in rivâyetinden gelmedir. Bu adam hadis hâfızları yanında zayıflıkla meşhur bir kezzabtır.

Bunların ikinci delili de Hanefi âlimlerinin gösterdikleri فَاقْرَؤُا مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ âyetidir. Bu âyetin delil olup olmayacağı hakkında yukarıda yeterli bilgi verilmiştir.»

٨٣٨ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ،
عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ ؛ أَنَّ أَبَا السَّائِبِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ :
قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ فَهِيَ خِدَاجٌ ، غَيْرُ تَمَامٍ » .
فَقُلْتُ : يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! فَإِنِّي أَكُونُ أَحْيَانًا وَرَاءَ الْإِمَامِ . فَغَمَزَ ذِرَاعِي وَقَالَ : يَا فَارِسِيُّ !
اقْرَأْ بِهَا فِي نَفْسِكَ .

TERCEMESİ

838) "... Ebü's-Sâib (13) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den şunu işitmiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Kim, içinde Fâtiha okumadığı bir namaz kılarsa o namaz noksandır, tamam değildir.» buyurmuştur. Ben :

«Yâ Ebâ Hüreyre! Şüphesiz ki ben zaman zaman imamın arkasında olurum.» dedim. Bunun üzerine Ebâ Hüreyre (Radıyallâhü anh), **kolumu tutup bastırdı ve :**

«Yâ Fârisli! Fâtiha'yı gizli oku.» diye cevap verdi.

İZAHI

Bu hadisi, Mâlik, Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Rivâyetlerin çoğunda Fâtiha sûresinin âyetleri ve ifâde ettikleri yüce özelliklere de işaret vardır. Ve hadis metni uzuncadır.

El-Menhel yazarı şöyle der:

«Hadiste 'Salât = Namaz' kelimesi mutlak geçtiği için farz ve nâfile bütün namazlara şumüllüdür. Dârekutni'nin Abdullah bin Amr bin el-As (Radıyallâhü anhüm)'dan rivâyet

---

(13) Ebü's-Sâib'in adı Abdullah bin es-Sâib'dir. Hisâm bin Zühre'nin mevlâsıdır. Muğıre bin Şu'be (R.A.) ve Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Esmâ' bin Ubeyd, Bükeyr bin Abdillah bin el-Eşca' ve el-Alâ' bin Abdirrahman rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abdi'l-Berr : Onun sıka ve makbul olduğuna âlimler ittifak etmişlerdir, demiştir. Et-Takrib'de : O sıkadır. Üçüncü tabakadandır, denmiştir. Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâî ve İbn-i Mâcen, onun rivâyetini almışlardır. (El-Menhel, cild 5, Sah. 247)

ettiği : مَنْ صَلَّى صَلاَةً مَكْتُوبَةً اَوْ تَطَوُّعًا فَلْيَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْكِتَابِ = «Kim **farz veyâ nâfile namaz kılarsa içinde Fâtiha'yı okusun.»** Hadîs bu şumulü te'yid eder.

Hadîste geçen : أُمُّ الْكِتَابِ = **«Ümmü'l-Kitab»** lafzı F â t i h a'-nın isimlerinden birisidir. Bu lafzın mânâsı : **«Kur'ân-ı Kerîm'in anası»** demektir. F â t i h a ' ya bu adın verilmesinin sebebi, K u r ' a n - ı K e r i m ' in ana maksadlarının F â t i h a ' da toplanmış olmasıdır. Şöyle ki; F â t i h a ' da Allah Teâlâ'ya lâyıkı vechîle hamd ve senâ, ilâhî emir ve yasağa itaat, uhrevî mükâfat ve cezâ, dünya ve âhiret halleri, hidâyet yolundakilere övgü ve sapıkları zem etmek gibi önemli maksatlar yer almıştır.

Hidâc : Noksanlıktır.

غَيْرُ تَامٍّ = **«tam değildir.»** lafzı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyruğundan olup '**Hidac**'ın açıklamasıdır. Râvinin sözü olabilir. Bu takdirde hadise müdrectir.

Bu hadîs, imam, münferid ve imamın arkasında namaz kılana şümullüdür.

Hadîs, namazda F â t i h a okumak farzdır, diyen cumhûr için bir delîldir.

Bâzı âlimler : Hadîs, içinde F â t i h a okunmayan namazın noksan olduğunu bildirmiş, noksanlık ise namazın bozulmasını gerektirmez, demişlerdir. Eğer bu noksanlığın namazın ifsadını gerektirdiğine delâlet eden bir alâmet ve delil bulunmasaydı, bunların dediği doğru olurdu. Fakat D â r e k u t n î ' nin rivâyet etmiş olduğu ve bir önceki hadîsin izahında geçen hadis, bu noksanlıkla kılınan namazın yeterli olmadığını belirtmiştir.

İ b n - i A b d i ' l - B e r r : 'Namazda F â t i h a okumanın vâcib olmadığını söyleyenler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **«Noksandır.»** ifâdesi F â t i h a ' sız kılınan namazın câizliğine delâlet eder. Ve noksan olan namaz câizdir, demişlerdir. Bu söz hatâlıdır. Çünkü noksan olan bir şey tamamlanmış sayılmaz. Namazını tamamlamadan çıkan bir kimsenin yeniden ve tam olarak kılması gerekir. Bu itibarla noksanlığını itiraf ettiği halde, câiz olduğunu iddiâ edenlerin iddiâlarını ispatlayıcı delîl göstermeleri gerekir', demiştir.

(El-Menhel yazarı e l - B â c i ' den de İ b n - i A b d i ' l - B e r r ' in sözüne benzer bir nakil yapmıştır.)

E b ü ' s - S â i b : «Ben zaman zaman imamın arkasında olurum» sözü ile şunu demek istiyor: 'Ben imama uyduğum zaman F â t i h a ' yı okuyacak mıyım?'

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh), cevabı dikkatle dinlemesini sağlamak maksadıyla E b ü ' s - S â i b ' in kolunu tutup bastırmıştı. Ve:

«Ey Fârisî! Fâtiha'yı gizli oku» diye cevab vermiştir.

İmama uyan kimse, gizli ve açık bil'umum namazlarda F â t i h a okur, diyen Ş â f i î için bu hadis delîldir.

٨٣٩ – حدّثنا أبو كُرَيب . ثنا محمّد بن الفضيل . ح وحدّثنا سُوَيد بن سعيد . ثنا علىّ بن مُسهِر ، جميعاً عن أبى سفيان السّعدىّ ، عن أبى نضرة ، عن أبى سعيد ؛ قال: قال رسول الله ﷺ « لا صلاة لمن لم يقرأ فى كلّ ركعة بـ (الحمد لله) وسورة، فى فريضة أو غيرها » .

فى الزوائد : ضعيف . وفى إسناده أبو سفيان السعدىّ . قال ابن عبد البر : أجمعوا على ضعفه . لكن تابع أبا سفيان قتادةُ ، كما رواه ابن حبان فى صحيحه .

TERCEMESİ

839) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den:

Şöyle demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

«Farz veyâ diğer namazların her rek'atinde Fâtiha'yı ve bir sûreyi okumayanın hiç bir namazı yoktur.»"

Not: Zevâid'de: Bu, zayıftır. Senedindeki Ebû Süfyân es-Sa'dî'nin zayıflığı üzerinde âlimlerin ittifak ettiklerini İbn-i Abdi'l-Berr söylemiştir. Lâkin Katâde Ebû Süfyân'a mutabaat etmiştir. İbn-i Hibbân, kendi sahihinde öyle rivâyet etmiştir, denmiştir.

İZAHI

Notta belirtildiği gibi Kütüb-i Sitte sahiblerinden yalnız müellifin rivâyet ettiği bu hadisi İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmiş ve oradaki senedde E b û N a d r a ' nın râvisi E b û S ü f y â n ' ın yerine K a t â d e bulunmaktadır. Şu halde oradaki sened zayıf değildir.

E b û D â v û d da «Namazında kırâatı bırakanın bâbı»nda K a t â d e'nin E b û N a d r a vasıtasıyla E b û S a i d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'den şu hadisi rivâyet etmiştir.

أُمِرْنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا تَيَسَّرَ = (Namazda) Fâtiha'yı ve (ondan sonra Kur'an'dan) kolay gelen bir şeyi okumakla emrolunduk.»

El-Menhel'de şöyle deniliyor:

«Hadîsin mânâsı şudur:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazda Fâtiha okumamızı emretti.» Şu halde hadis, namazda F â t i h a ' yı okumanın vücûbuna delâlet eder.

وَمَا تَيَسَّرَ ' nin mânâsı da:

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan, kolay bir şey okumamızı emretti.' demektir. Cumhura göre bu emir sabahın iki rek'atı ile diğer dört vakit namazının ilk iki rek'atlarına mahsustur. Dört rek'atlı namazların son iki rek'atlarında ve akşamın son rek'atında yalnız F â t i h a okunur.

Sûre okumakla ilgili emir cumhûra göre sünnete yorumlanır. Delilleri de U b â d e b i n e s - S â m i t (Radıyallâhü anh)'in bu bâbta rivâyet olunan (837 nolu) hadîsi ve benzeri hadîslerdir. Çünkü bu hadîsler namazın sıhhatı için F â t i h a okumayı gerekli kılmışlar, başka âyet veyâ sûre okumayı gerekli kılmamışlardır.

ZAMMI SÛRE GEREKİR Mİ?

Ömer bin el-Hattab, oğlu Abdullah, Osman bin Ebi'l-As, Hanefîler ve Mâlik'in bâzı arkadaşları (Radıyallâhü anhüm), F â t i h a ile beraber K u r ' a n ' - dan bir şey okumayı vâcib görmüşlerdir. Bâzıları üç âyet, bâzıları uzunca bir âyet kadar okunmalıdır, diye bir ölçü vermişler ise de bu ölçü için bir delil yoktur. Çünkü hadis, K u r ' a n ' dan bir şey okumayı hükme bağlamıştır. En kısa âyete de K u r ' a n denir.»

٨٤٠ — حدثنا الفضل بن يعقوب الجزرى . ثنا عبد الأعلى ، عن محمد بن إسحاق ، عن يحيى بن عباد بن عبد الله بن الزبير ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ قالت : سمعت رسول الله ﷺ يقول « كل صلاة لا يقرأ فيها بأم الكتاب ، فهى خداج » .

TERCEMESİ

840) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle demiştir : Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim :
«İçinde Kur'an okunmayan her namaz noksandır.»"

İZAHI

Bu hadisi Buhâri, Cüz'ül-Kıraa'da, Ahmed, Tahavî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Tuhfe yazarı; bu hadîs de imam, münferid ve imamın arkasında namaz kılanlara şâmildir. Hepsinin Fâtiha okumasının gerekliliğine delâlet eder, demiştir.

Hadîste : «...Her namaz...» buyurulduğu için bu hükmün farz ve nâfile bil'umum namazları kapsadığı anlaşılır.

٨٤١ — حدّثنا الوليد بن عمرو بن السكين . ثنا يوسف بن يعقوب السلعي . ثنا حسين المعلم ، عن عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جده ؛ أن رسول الله ﷺ قال « كل صلاة لا يقرأ فيها بفاتحة الكتاب ، فهي خداج ، فهي خداج » .

في الزوائد : إسناده حسن .

TERCEMESİ

841) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-As *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki :
«İçinde Fâtiha okunmayan her namaz noksandır, her namaz noksandır.»"

Not : Zevâid'de, isnadının hasen olduğu bildirilmiştir.

İZAHI

Bu hadisin metni bir önceki hadisin metnine benzer. Bu da farz ve nâfile bilûmum namazlarda Fâtiha'nın okunmasının ge-

rekliliğine delâlet eder. Kezâ : «Her namaz...» buyurulduğu için ister imamın arkasında, ister imam veyâ münferid olarak kılınsın hepsinde hüküm aynıdır.

Bu hadisi, Buhârî Kırâat cüz'ünde, Beyhakî ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir.

٨٤٢ – حدّثنا علي بن محمّد . ثنا إسحاق بن سليمان . ثنا معاوية بن يحيى ، عن يونس بن ميسرة ، عن أبي إدريس الخولاني ، عن أبي الدرداء ؛ قال : سأله رجل فقال : أقرأ والإمام يقرأ ؟ قال : سأل رجل النبي ﷺ : أفي كل صلاة قراءة ؟ فقال رسول الله ﷺ « نعم » فقال رجل من القوم : وجب هذا .

في الزوائد : قال المزي : هو موقوف . ثم قال : هذا إسناد صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

842) "... Ebu'd-Derdâ *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam ona (namazda okumanın hükmünü) sorarak :

'İmam okuduğu halde ben (de) okuyacağım (mı)?' demiş. Ebü'd-Derdâ demiştir ki : 'Bir adam, her namazda okumak var mı?' diye Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (soru) **sordu. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'de;

«Evet! (Her namazda okumak vardır.)» buyurdu. Bunun üzerine kavimden bir zât : 'Bu, vâcib oldu.' dedi."

İZAHI

Zevâid yazarı : İsnaddaki Muâviye bin Yahyâ es-Sadafî zayıf olduğundan isnad zayıftır, demiştir. Fakat Nesâî, başka bir senedle rivâyet etmiştir. Oradaki metin şöyledir : Kesir bin Mürre el-Hadramî'den rivâyet edildiğine göre, kendisi Ebü'd-Derdâ (Radıyallâhü anh)'den şunu işittim, demiştir :

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e : **Her namazda kıraat var mı? diye soruldu. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : **«Evet!» buyurdu.** (Bunun üzerine) **Ensâr'dan bir adam : Bu kırâat vâcib oldu dedi.»**

Ebü'd-Derdâ (Radıyallâhü anh) bunu söyledikten sonra bana döndü. Ben cemâat içinde ona en yakın bir yerde oturmuştum. Şöyle dedi: «İmam cemâata namaz kıldırdığı zaman, onun kırâatı bence hepsi için yeterdir. Ben böyle bilirim.»

N e s â i'nin rivâyetinden anlaşıldığına göre imamın arkasında namaz kılındığı zaman E b ü'd-D e r d â (Radıyallâhü anh)'a göre imamın kırâatı cemâat için de kâfidir. Bu takdire göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sorulan soru, imamın arkasında kılınan namaza âit değildir, cevabta soruya uygun yorumlanır. Yâni imam ve münferıd kırâat etmek zorundadır. İmamın arkasındaki cemâat için bu zorunluluk yoktur.

Müellifin rivâyetine göre soru sahibi imamın arkasında iken kırâat edip etmeyeceğini E b ü'd-D e r d â (Radıyallâhü anh)'a sormuş o da Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'e:

«Her namazda kırâat var mı? diye sorulan soruya: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **«Evet!» buyurmuştur. Orada bulunan bir zât da: «Kırâat vâcib oldu.»** demiştir.

Bu rivâyete göre E b ü'd-D e r dâ (Radıyallâhü anh) imama uyan kişinin kırâat etmesinin gerekliliğine hükmetmiş olur.

Müellifin isnadının zayıflığını yukarda naklettik.

S i n d i: «**Bu vâcib oldu.**» cümlesinin mânâsı: «Her namazda kırâatın varlığına âit hüküm sabit oldu.» demektir, der.

٨٤٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ مِسْعَرٍ ، عَنْ يَزِيدَ الْفَقِيرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : كُنَّا نَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ ، بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ . وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ ، بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

TERCEMESİ

843) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Biz imamın arkasında öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rek'atlerinde Fâtiha ve bir sûre; son iki rek'atlerinde Fâtiha okurduk."

Not : Zevâid'de beyan edildiğine göre : el-Müzzî : Bu hadis mevkuftur, dedikten sonra : İsnadı sahîh, ricâli sıkalardır, demiştir.

İ Z A H I

S i n d î ' den anlaşıldığına göre bu hadîs **Zevâid**'dendir. S i n d î , notta verilen bilgiyi **Zevâid**'den naklettikten sonra şöyle der :

«Hadis, mevkuf olmakla beraber, merfû hükmündedir, denilebilir. (Çünkü bir sahâbînin 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken biz şöyle ederdik.' ve benzeri mevkuf hadîsler, merfû hükmündedir. Burada ise, sahâbi; «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken» ifâdesini kullanmamıştır. Ama : **«Biz şöyle ederdik.»** ifâdesinin zâhiri, yine Efendimizin devrine işâret gibidir. Bu sebeble, S i n d î , böyle demiştir.)

Şöyle bir ihtimal de vardır : Sahâbîler, bu bâbta vârid olan hadîslerin umûmîliğinden mezkûr hükmü almışlardır. Bu takdirde onların uygulaması hadîsin merfûluğuna delâlet etmez.

Bir de şu vardır : C â b i r (Radıyallâhü anh)'in bu hadîsi ile (850 nolu) hadîsi arasında bir çelişki vardır. Çünkü orada : 'İmamın kırâatı, kendisine uyanların kırâatıdır.' demiştir. Buradaki hadîs, oradaki hadîse tercih edilir. Çünkü oradaki hadîsin isnadı zayıftır. En az şöyle denilebilir. Bu hadis o hadîsten kuvvetlidir.

Hadîs, imamın arkasında öğle ve ikindi namazlarını kılan kimsenin bütün rek'atlerinde F â t i h a okuyacağına hükmeder. M â l i k , İ b n ü ' l - M ü b â r e k , İ s h a k ve Z ü h r i için delîl sayılır. Keza bütün namazların her rek'atinde F â t i h a okunur diyen Ş â f i î l e r , E v z â î , M e k h û l , E b û S e v r ve N â s ı r için bir bakıma delil sayılabilir.

Hadis, mezkûr namazların ilk iki rek'atlerinde F â t i h a ' dan sonra sûre okumanın meşrûluğuna delâlet eder.

İmamın arkasında iken F â t i h a ve sûre okumak husûsundaki âlimlerin görüşlerini, onüçüncü bâbtaki hadîslerin izahını yaparken nakledeceğim.

(١٢) باب فى سكتتى الإمام

12 — İMAMIN İKİ SEKTESİ (14) BÂBI

٨٤٤ — حدثنا جميل بن الحسن بن جميل العتكى . ثنا عبد الأعلى . ثنا سعيد ، عن قتادة ، عن الحسن ، عن سمرة بن جندب ؛ قال : سكتتان حفظتهما عن رسول الله ﷺ . فأنكر ذلك عمران بن الحصين . فكتبنا إلى أبى بن كعب بالمدينة . فكتب أن سمرة قد حفظ .

قال سعيد : فقلنا لقتادة : ما هاتان السكتتان ؟ قال : إذا دخل فى صلاته ، وإذا فرغ من القراءة .

ثم قال بعد : وإذا قرأ غير المغضوب عليهم ولا الضالين .

قال : وكان يعجبهم ، إذا فرغ من القراءة ، أن يسكت حتى يتراد إليه نفسه .

TERCEMESİ

844) "... Semure bin Cündüb (15) *(Radıyallâhü anh)*'den : Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bellediğim iki sekte vardır. İmrân bin el-Husayn (Radıyallâhü anh) bunu kabul etmedi. Bunun üzerine, biz Medîne'de bulunan Übeyy bin Ka'b (Radıyallâhü anh)'a mektub yazarak durumu sorduk. Übeyy (Radıyallâhü anh), Semure (Radıyallâhü anh)'ın Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den alınanı iyice hıfzettiğini, yazılı cevabla bildirdi.

Râvi Said demiştir ki : Biz, bu iki sekteyi (yer bakımından) Katâde'ye sorduk. Katâde dedi ki : 'Adam namaza girdiği zaman ve kıràattan boşaldığı zaman' Katâde daha sonra dedi ki : 'Ve غير المغضوب عليهم ولا الضالين 'i okuduğu zaman'

Râvi demiştir ki : Onlar imamın kırâattan boşaldığı zaman, nefes alıncaya kadar sekte yapmasından hoşlanırlardı."

---

(14) Sekte, durak demektir. Burada açıktan okumaya ara vermek mânâsında kullanılmıştır.

(15) Cündeb de olabilir.

٨٤٥ — حدثنا محمد بن خالد بن خداش، وعلي بن الحسين بن أشكاب. قالا: ثنا إسماعيل بن علية، عن يونس، عن الحسن؛ قال: قال سمرة: حفظت سكتتين في الصلاة. سكتة قبل القراءة، وسكتة عند الركوع. فأنكر ذلك عليه عمران ابن الحصين. فكتبوا إلى المدينة إلى أبي بن كعب. فصدق سمرة.

TERCEMESİ

845) "... Hasan(-i Basrî) (16) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Semûre (bin Cündüb) *(Radıyallâhü anh)*'ün şöyle dediğini söylemiştir:

'Ben, kırâattan önce bir sekte ve rüku' zamanı bir sekte olmak üzere namazda iki sekteyi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den hıfzettim.' İmrân bin el-Husayn** (Radıyallâhü anh), **onun bu sözünü kabul etmedi. Bunun üzerine** (durumu) **Medîne'ye, Übeyy bin Ka'b** (Radıyallâhü anh)'**a yazdılar. Übeyy** (Radıyallâhü anh), **Semûre** (Radıyallâhü anh)'**ı tasdik etti."**

İZAHI

Semûre bin Cündüb (Radıyallâhü anh)'ün ilk hadis metnini Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Semûre (Radıyallâhü anh)'in hadisinin ikinci metnini Ebû Dâvûd ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir. Bâbın başlığında ve hadiste geçen 'Sekte'den maksad, 'susmak değil, açıktan okumaya ara vermektir. Çünkü vârid olan rivâyetler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, sekte yaptığında duâ ile meşgul olduğunu te'yid ederler.

El-Menhel yazarı sektelerle ilgili rivâyet olunan müteaddit metinlerin açıklaması ile ilgili olarak aşağıdaki malûmatı vermiştir:

---

(16) Hasan-ı Basrî, âlim, fazıl ve sıka bir fıkıhçıdır. Bir çok sahâbî'den rivâyette bulunmuştur. Enes (R.A.), Halka: Hasan'a sorun, çünkü biz unuttuk. O, iyi bellemiş, demiştir. Mürsel hadisleri vardır. İbn-i Sa'd'a göre onun mürsel hadîsleri hüccet değildir. Fakat İbnü'l-Medinî'ye göre sıka râvilerin Hasan-ı Basrî'den rivâyet ettikleri mürsel hadisler sahihtir. Sahih olmayanı çok azdır. Kütüb-i Sitte sahipleri onun rivâyetlerini almışlardır. Hicretin 110. yılı vefat etmiştir. (El-Menhel Cild: 1, Sah. 69)

Semûre (Radıyallâhü anh), bâzı rivâyetlerde belirtildiği gibi bu sekteleri Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den hıfzetmiştir. Birinci sekte, Allahu Ekber diyerek namaza girildiğinde henüz kırâata başlanmadan yapılırdı. Bu sekte, biraz uzunca idi. Çünkü bu sekte esnasında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vârid olan duâ ile meşgul olurdu. İkinci sekte, kırâattan sonra ve rükûa varmak için tekbir alınmadan önce yapılırdı. Bu sekte hafifti. Çünkü kırâat ile rükû' tekbiri arasında bir fâsıla verinceye ve nefes alıncaya kadardı.

Ümrân bin Husayn (Radıyallâhü anh), Tirmizî'nin rivâyetinde belirtildiği gibi Semûre bin Cündüb (Radıyallâhü anh)'e; Biz bir sekteyi hıfzettik, diyerek iki sekte oluşunu kabul etmemiş, bunun üzerine Medine-i Münevvere'de bulunan Übeyy (Radıyallâhü anh)'e yazdıkları mektubta, Semûre (Radıyallâhü anh)'nin anlattığı husus hakkında bilgi istemişler; Übeyy (Radıyallâhü anh) de Semûre (Radıyallâhü anh)'yi tasdik etmiştir.

(845 nolu) Hadise göre sektelerin birincisi kırâata başlamadan öncedir. İkincisi de rükû' tekbirinden öncedir.

844 nolu) Hadisin sonunda râvî Saîd'in sorusu üzerine Katâde (Radıyallâhü anh)'nin verdiği cevâba göre birinci sekte, diğer rivâyette olduğu gibi kırâattan öncedir. İkincisi de hadisin zâhirine göre yine kırâat bittikten sonra ve rüku' tekbirinden öncedir. Fakat Katâde (Radıyallâhü anh) :

«Bu arada Fâtiha bittiği zaman sekte olur.» demiştir.

Katâde (Radıyallâhü anh)'nin sözü iki mânâya muhtemeldir:

1 — Katâde (Radıyallâhü anh), kırâattan önce ve sonra olmak üzere iki sekte mahallini bildirdikten sonra, üçüncü bir sekte mahallinin de bulunduğunu haber vermek istemiş ve bunun yerinin de Fâtiha ile sûre arasında olduğunu belirtmiştir.

2 — Katâde (Radıyallâhü anh), ikinci sekte mahallinin, Fâtiha kırâatı bitiminde olduğunu kasdetmiş ve bu maksadını; غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ i okuduğu zaman, demekle açıklamıştır.

Ebû Dâvûd, namazdaki sekteler hadisini müteaddit yollardan rivâyet etmiştir. Bir rivâyette :

«Sektelerden birisi, taharrüm tekbiri alındığı zaman, diğeri de Fâtiha ve sûre kırâatının bittiği zamandır.» denilmiştir. Başka bir ri-

vâyette: «İkinci sektenin yeri, **Fâtiha bittiği zamandır»** denilmiştir. Üçüncü bir rivâyet, (844 nolu) rivâyetimize benzer. Yukarıda işâret edildiği gibi bu rivâyet, sekte sayısının üçe çıkarıldığına muhtemeldir. Birincisi taharrüm tekbirinden sonradır. İkincisi Fâtiha ile sûre arasındadır. Üçüncüsü de sûre bittikten sonradır.

Bu rivâyetlerin arasını şöyle bulmak mümkündür:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazda üç sekte yapardı. Birincisi taharrüm tekbirinden sonra, ikincisi Fâtiha'dan sonra, üçüncüsü sûreden sonra idi. Semûre (Radıyallâhü anh) bir defasında sektelerin bir kısmını haber vermiş, bir başka zaman diğerlerini bildirmiştir. İbn-i Ebî Şeybe (Radıyallâhü anh)'nin kendi kitabında el-Hasan (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettiği şu hadis, bu uzlaşmayı te'yid eder:

كَانَ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلاَثُ سَكَتَاتٍ سَكْتَةٌ إِذَا افْتَتَحَ التَّكْبِيرَ حَتَّى يَقْرَأَ الْحَمْدُ وَإِذَا فَرَغَ مِنَ الْحَمْدِ حَتَّى يَقْرَأَ السُّورَةَ وَإِذَا فَرَغَ مِنَ السُّورَةِ حَتَّى يَرْكَعَ

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in üç sektesi vardı: **İftitah tekbirini aldığı zaman, Fâtiha'ya başlayıncaya kadar; Fâtiha'yı bitirdiği zaman, sûreye başlayıncaya kadar ve sûreyi bitirdiği zaman rükû yapıncaya kadar** (olan zamanlarda) **idi.»**

Âlimlerin, bu husustaki görüşleri:

Şâfii, Ahmed bin Hanbel, Evzâi ve İshak, namazda üç sektenin müstahab olduğuna hükmetmişlerdir:

Birinci sekte, taharrüm tekbirinden sonra yapılır. O esnada iftitah duâsı okunur. Bu sekte, imam, ona uyan ve tek başına namaz kılan için müstehabtır.

İkinci sektenin yeri Fâtiha'dan sonra ve sûreden öncedir. Bu sekte, imam için müstahabtır. Şâfiiler ve Hanbeliler: İmam bu sekteyi yaparken, ona uyanlar o esnada Fâtiha'yı okusunlar ve bu sekteden gaye budur, demişlerdir.

Üçüncü sektenin yeri, kırâat bittiği zaman ve henüz rükûa gidilmeden yapılır. Bundan maksad, rüku' tekbiriyle kırâat arasında bir fâsıla yapmak ve namaz kılanın nefes almasıdır.

(١٣) باب إذا قرأ الإمام فأنصتوا

13 — İMAM OKUDUĞU ZAMAN SUSUNUZ (17) BÂBI

٨٤٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو خالد الأحمر ، عن ابن عجلان ، عن زيد بن أسلم ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ : « إنما جعل الإمام ليؤتم به . فإذا كبر فكبروا . وإذا قرأ فأنصتوا . وإذا قال : غير المغضوب عليهم ولا الضالين ، فقولوا : آمين . وإذا ركع فاركعوا . وإذا قال : سمع الله لمن حمده ، فقولوا : اللهم ربنا ولك الحمد . وإذا سجد فاسجدوا . وإذا صلى جالسا فصلوا جلوسا أجمعين » .

قال السندي : هذا الحديث صححه مسلم ، ولا عبرة بتضعيف من ضعفه .

TERCEMESİ

846) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«İmam, kendisine uyulsun diye imam kılınmıştır. Bundan dolayı, imam tekbir aldığı zaman siz de tekbir alınız, okuduğu zaman susunuz; غير المغضوب عليهم ولا الضالين dediği zaman: Âmin, deyiniz, rüku a gittiği zaman siz de rüku'a gidiniz, سمع الله لمن حمده dediği zaman: اللهم ربنا ولك الحمد deyiniz. Secde ettiğiniz zaman secde ediniz ve oturarak namaz kıldığı zaman, hepiniz oturarak namaz kılınız.»"

Not: Sindi: Müslim, bu hadisi sahih saymıştır. Bunu zayıf gösterenlerin sözlerine itibar edilmiş, demiştir.

İZAHI

Bu hadisi N e s â i de rivâyet etmiştir. Hadisi bu bâbta rivâyet etmekten maksad, hadisteki; وإذا قرأ فأنصتوا = **«Ve imam okuduğu zaman siz susunuz.»** cümlesidir. İmamın arkasında namaz kılan kim-

(17) Susmaktan maksad, imamı dinlemek için susmaktır.

senin F â t i h a okumayacağına hükmeden âlimlerin delillerinden birisi, mezkûr cümledir. Bununla ilgili geniş izahı bundan sonraki hadisin açıklaması bahsinde yapacağız.

Hadisin diğer cümlelerinin izahına gelince:

«İmam taharrüm tekbirini aldığı zaman siz de alınız.» fıkrası hakkında N e v e v i şöyle der: Bu fıkrada imama uyanın imamdan sonra tekbir alması emredilmiştir. Fıkra iki meseleyi içine alır. Birincisi, cemâatın imamdan önce veyâ imamla beraber tekbir alamaması ve imam tekbirini aldıktan sonra cemâatın tekbir almaya başlaması meselesidir. Şu halde imam niyet ederken: **'Allahü Ekber'** dediğinde henüz tekbirin son harfi olan **'R'** harfini okumadan önce ona uymak maksadıyla tekbire başlayan kişilerin namaza girişleri sahih değildir. Bu hususta âlimler arasında ihtilâf yoktur. Çünkü henüz imam sayılmayan ve ancak biraz sonra imam olacak kimseye uymuş olur. Çünkü imam tekbiri tamam almadıkça imam sayılamaz. Fıkradan alınan ikinci mes'ele; İmam tekbirini bitirir bitirmez, cemâatın gecikmeden tekbir alması mes'elesidir. Bu takdirde taharrüm tekbirinin tam faziletine kavuşulmuş olur. Şâyet gecikmeyle imama uyulursa, imama uymak sahihtir. Fakat söz konusu fazilet kaçırılmış olur.

Hadisin: **«İmam, Fâtiha'nın son âyetini okuduktan hemen sonra: Âmin, deyiniz»** meâlindeki fıkrası, cemâatın imamdan sonra değil, imamla beraber 'Âmin' demesini daha efdal olduğunu söyleyen arkadaşlarımızın ve başka âlimlerin kavline açıkca delâlet eder. İmam:

وَلَا الضَّالِّينَ dediği zaman imamla cemâat beraber: **'Âmin'** derler.

إِذَا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمِّنُوا hadisini bu görüşteki âlimler: **«İmam: 'Âmin'** demek istediği zaman sizde: **Âmin, deyiniz.»** şeklinde yorumlamışlar ve rivâyetleri böylece uzlaştırmışlardır. Bu husûstaki geniş izahat bu kitabın 14. bâbında yapılacaktır.

Hadis, rüku'a ve secdeye gidişte cemâatin imamla beraber değil, imamı izlemelerini emretmiştir.

Hadisin: **«İmam 'Semiallâhü...' dediği zaman, siz de: 'Allâhümme Rabbenâ ve leke'l-hamd' duâsını okuyunuz.»** fıkrası ile ilgili açıklama da, kitabın 18. bâbında gelecektir.

Hadisin: **«İmam oturarak namaz kıldığı zaman, hepiniz de oturarak namaz kılınız.»** fıkrasına gelince; âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir. Bir grubu fıkranın zâhiri ile hükmetmiştir. A h m e d b i n H a n b e l ve E v z â î böyle hükmedenlerdendirler.

Bir rivâyete göre İ m a m M â l i k, ayakta namaz kılabilen kimse, oturarak namaz kılan kişiye, ne ayakta ne de oturarak uyabilir.

E b û H a n i f e, Ş â f i i ve Selefin cumhuruna göre ayakta namaz kılmaya gücü yeten kişi oturarak namaz kılan kimseye, ancak ayakta durarak uyabilir. Delilleri de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, son hastalığında oturarak namaz kılması, E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'in ve cemâatın ayakta Ona uyması olayıdır. Bâzı âlimler söz konusu olayda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'e uyduğunu söylemişlerse de hatâlıdır. Doğrusu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in imamlık etmiş olmasıdır.

٨٤٧ – حدثنا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ . ثنا جَرِيرٌ ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِي غَلَّابٍ ، عَنْ حِطَّانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الرَّقَاشِيِّ ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ فَأَنْصِتُوا . فَإِذَا كَانَ عِنْدَ الْقَعْدَةِ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ ذِكْرِ أَحَدِكُمُ التَّشَهُّدُ » .

TERCEMESİ

847) "... Ebû Mûsa el-Eş'ârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İmam okuduğu zaman, siz susunuz. İmam oturduğu zaman her hangi birinizin ilk zikri teşehhüd olsun.»"

İZAHI

M ü s l i m, bu hadisi uzun bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. Onun rivâyetinde: إِذَا قَرَأَ الْإِمَامُ فَأَنْصِتُوا = **«İmam okuduğu zaman susunuz.»** cümlesi yoktur. M ü s l i m; C e r î r'in, S ü l e y m a n aracılığıyla K a t â d e (Radıyallâhü anh)'den yaptığı rivâyette mezkûr cümlenin bulunduğunu söylemiştir. M ü s l i m'in arkadaşı E b û İ s h a k demiştir ki: E b u'n-N a d r'ın kız kardeşinin oğlu E b û B e k i r, bu hadîs hakkında bir söz söyledi. M ü s l i m, Ona: Sen, hıfzı S ü l e y m a n'dan daha kuvvetli adam mı istiyorsun? dedi. E b û B e k i r (Radıyallâhü anh), bu sefer Ona şunu sordu: E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadisine ne dersin? M ü s l i m: E b û H ü r e y r e (Radıyallâ-

hü anh)'nin hadisi sahîhtir, dedi. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadisinden maksad; onun, merfu' olarak rivâyet ettiği:

وَإذَا قَرَأَ فَأنْصِتُوا = «Ve imam okuduğu zaman susunuz.» hadisidir.

M ü s l i m: Bu hadis bence sahîhtir, deyince; E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) Ona: O halde bunu niçin kitabına almadın? diye sordu. M ü s l i m: Ben, kendimce sahîh olan her şeyi buraya koymuş değilim. Ben, buraya ancak ulama'nın ittifak ettikleri hadisleri koydum, dedi.

N e v e v i, bu hadisin açıklamasını yaparken şöyle der:

«Bilmiş ol ki; وَإذَا قَرَأَ فَأنْصِتُوا ziyâdesinin sıhhatı hakkında hadis hâfızları ihtilâf etmişlerdir. B e y h a k i'nin Sünen-i Kebîr'de E b û D â v û d - i S i c i s t â n i'den rivâyet ettiğine göre, bu ziyade mahfuz değildir. Kezâ B e y h a k i aynı durumu Y a h y â b i n M u i n, E b û H â t i m e r - R â z i, D â r e k u t n î ve e l - H â f ı z E b û A l i e n - N i s â b u r i'den nakletmiştir. B e y h a k î'nin dediğine göre E b û A l i e l - H â f ı z: Bu lafız mahfuz değildir. S ü l e y m a n e t - T e y m i bu lafzı ilâve etmekle K a t â d e (Radıyallâhü anh)'nin bütün arkadaşlarına muhâlefet etmiştir. Şu lafızların S ü l e y m a n'ın ilâvesinin zayıflığı üzerinde toplanmış olmaları, M ü sl i m'in bu ilâveyi sahih görmesine tercih edilir. Kaldı ki, M ü s l i m bu ziyâdeyi senedli olarak sahîhinde rivâyet etmemiştir.»

T i r m i z î'nin şerhi **Tuhfe** yazarı da bu ziyâde hakkında uzun uzadı konuşmuştur. '**Cehri namazda imamın arkasındayken kırâatı** terketmek bâbı'nda verdiği bilgi özetle şöyledir:

H a n e f i âlimlerinin, imamın arkasındayken kırâat yapılmayacağına dâir gösterdikleri delillerden birisi de, E b û M û s a e l - E ş ' â r i ve E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet edilen: وَإذَا قَرَأَ فَأنْصِتُوا hadisidir. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadisini T i r m i z i hâriç, diğer **Kütüb-i Sitte** sâhibleri rivâyet etmişlerdir. E b û M û s a (Radıyallâhü anh)'nın hadisini de A h m e d ve M ü s l i m tahric etmişlerdir. Anılan iki sahâbi'nin rivâyet ettikleri hadislerde bulunup, H a n e f î âlimlerince delil olarak gösterilen mezkûr cümle, hadis hâfızlarının ekserisi yanında mahfuz değildir. Mahfuz olduğu teslim edilse bile imamın arkasındayken okumanın yasaklığına delil gösterilmesi sıhhatlı değildir. Bunun çok yönden izahı vardır. Bunlardan birisi, mev-

cud hadisleri uzlaştırmak için bu cümlede emredilen susmak ile Fâtiha'dan başka bir şey okumamak istenmiştir, şeklinde yapılan yorumdur.

El-Hâfız İbn-i Hacer, Fethü'l-Bârî'de: 'Cehri namazlarda imama uyan kişi, Fâtiha okumaz, diyen Mâlikiler ve bu görüşteki âlimler; وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا hadisini delil göstermişlerdir. Bu hadis sahihtir. Müslim, bu hadisi Ebû Mûsa el-Eş'ârî (Radıyallâhü anh)'den tahric etmiştir. Fakat bu görüşe delâleti yoktur. Çünkü cemâat, imam okurken, susmayı ve Fâtiha'yı okumayı beraber yürütebilir. Şöyle ki: İmam Fâtiha'yı okurken cemâat dinler. İmam sekte yapınca cemâat Fâtiha okur. Ve imam sûre okuyunca cemâat onu dinler, sûreyi okuma, Buhârî, Cüz'ül-Kırâat'ta: Eğer bu hadis sahih olsaydı şöyle yorumlanabilirdi: Cehri namazlarda cemâat Fâtiha'dan başka bir şey okumaz, imamı dinler. İmam sekte yaptığında cemâatın Fâtiha okuması, bu hadise aykırı değildir, demiştir.' der.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vefâtından sonra, cehri namazlar olsun, gizli namazlar olsun, bütün namazlarda imamın arkasındayken kişinin Fâtiha okumasına hükmederdi. Üzerinde konuşulan hadisin râvisi de kendisidir.»

٨٤٨ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . قَالَا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنِ ابْنِ أُكَيْمَةَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بِأَصْحَابِهِ صَلَاةً ، نَظُنُّ أَنَّهَا الصُّبْحُ . فَقَالَ « هَلْ قَرَأَ مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ ؟ » قَالَ رَجُلٌ : أَنَا . قَالَ « إِنِّي أَقُولُ مَالِي أُنَازَعُ الْقُرْآنَ » .

TERCEMESİ

848) "... İbn-i Ükeyme (el-Leysi) (18) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

---

(18) Adı Ümâre Ebü'l-Velid el-Medeni'dir. Ebû Hüreyre (R.A.)'den ve İbn-i Ahi-Ebi-Rahm el-Ğıfârî'den rivâyet etmiş. Râvisi de Zührî'dir. İbn-i Hibbân ve Yahyâ bin Said, onu sıka saymışlardır. Medine tabiilerinin meşhurlarındandır. Fakat el-Hümeydi ve Beyhaki : O mechuldür, demişlerdir. Takrib'de üçüncü tabakanın sıka râvilerinden sayılmıştır. Hicretin 101. yılı vefat etmiştir. İbn-i Mâceh, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Tirmizi Onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel Cild 5, Sah. 259)

Ben, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den şunu söylerken işittim: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ashâbına bir namaz kıldırdı. O namazın sabah namazı olduğunu zannediyorum. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazdan sonra:

— «Sizden her hangi bir kimse (benimle beraber) okudu mu?» diye sordu. Bir adam:

— Ben (okudum) dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «Ben, (içimde): Bana ne oluyor ki Kur'an (okumuşum) da benimle münazaa ediliyor, diyorum» buyurdu."

٨٤٩ — حدّثنا جميل بن الحسن. ثنا عبد الأعلى. ثنا معمر، عن الزهري، عن ابن أكيمة، عن أبي هريرة؛ قال: صلّى بنا رسول الله ﷺ، فذكر نحوه. وزاد فيه: قال فسكتوا، بعد، فيما جهر فيه الإمام.

TERCEMESİ

849) "... İbn-i Ükeyme *(Radıyallâhü anh)*'den: O(nun) da Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet ettiğine göre Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize namaz kıldırdı diyerek, yukarıdaki hadîsin mislini söyledi ve ona şu ilâveyi yaparak, dedi ki: Bundan sonra sahâbîler, imamın açıktan okuduğu namazlarda sustular."

İZAHI

Müellifin, kısmen ayrı iki senedle ve İbn-i Ükeyme (Radıyallâhü anh)'nin bu hadisini ikinci senedle rivâyet olunan metindeki ziyâdeyle beraber Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Tirmizi, hadisin hasen olduğunu da söylemiştir. Ayrıca Mâlik, Şâfii, Ahmed ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir.

Hadisin mânâsına gelince; Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kıldırdığı namazın sabah namazı olduğunu zannettiklerini söylemiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i «Bana ne oluyor...» ifâdesi hakkında el-Menhel yazarı şöyle der:

«**Bana ne oluyor...**» ibâresi, arap dilinde çeşitli mânâlara kullanılır. Bunlardan birincisi, kişinin, kendi nefsini kınamakta kullanılmasıdır. Meselâ : Bana ne oluyor ki şöyle yaptım veyâ böyle ettim... deniliyor. Yâni : Yapmamalıydım, demek isteniyor.

İkincisi : Bir adamın yaptığı bir işten hoşlanmayan bir kimsenin, fâilini kınamak maksadıyla bu ifâdeyi kullanmasıdır. Meselâ : Bana ne oluyor ki hakkım engelleniyor? Bana ne oluyor ki bana eziyet ediliyor... gibi.

Üçüncüsü : Sebebi meçhul olan bir şeyi tasvib etmemekte kullanılmasıdır. Meselâ, adam : Bana ne oluyor ki falan işi anlayamıyorum? söyler.

Hadîste üçüncü mânânın daha münâsib olduğu umulur.»

«**Kur'an'da bana münâzaa ediliyor.**» cümlesine gelince : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), açıktan kırâat ettiğinde cemâattan birisi de aynı âyetleri açıktan okuduğu için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i meşgul etmiş ve sanki âyetleri Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübârek ağzından çekip çıkarıyormuş. Bu cümle bu durumu ifâde etmektedir. Münâzaa, karşılıklı çekişme ve iki tarafın birbirini mağlûb etmek için karşılıklı gayret etmeleridir. Burada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in açıktan kırâat ettiği âyetleri cemâattan birisi de açıktan okumakla Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kırâatına müdâhale etmiş, Onu meşgul etmiş ve âdeta Ona gâlib gelmeye çalışmış sayılmıştır.

İkinci senedle rivâyet olunan hadîsin sonundaki : «**Bundan sonra sahâbîler...**» ziyadesi, tercemede E b û H ü re y r e (Radıyallâhü anh)'ın sözü olarak gösterilmiştir. E b û D â v û d ve T i r m i z î ' nin rivâyetlerinde bu ziyade :

قَالَ فَانْتَهَى النَّاسُ عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ رَسُولِ اللهِ şeklinde geçer. El-Menhel yazarı bu ziyadenin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) veyâ hadîs râvisi Z ü h r î ' ye âit olduğunu söylemiştir. T i r m i z î ' nin şerhi Tuhfe yazarı bu ziyadenin Z ü h r î ' nin sözü olduğunu söylemiş ve Z ü h r î ' nin arkadaşlarının bâzılarının, bu ziyadeyi Z ü h r î ' nin sözü olarak rivâyet ettiklerini bildirmiş ve : Bu cümle Z ü h r i ' nin kavlinden olup müdreçtir, demiştir. Ve hadis hâfızlarının, bunun müdreç olduğunu sarâhaten bildirdiklerini beyan etmiştir.

Müellifin rivâyeti de buna muhtemeldir, bu ziyade Z ü h r î ' nin sözü kabul edilince terceme şöyle yapılmalıdır :

'Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize namaz kıldırdı. Zührî, bir önceki hadîsin mislini zikretti ve ona şunu ilâve ederek dedi ki: Bundan sonra sahâbîler, imamın açıktan okuduğu namazlarda sustular.'

El-Menhel yazarı şöyle der:

«Cehrî namazlarda imama uyan kimse kırâat etmez diyen âlimler, bu hadîsi delîl göstermişlerdir. Kırâat etmesi vâcibtir, diyen âlimler ise bu hadisin delîl olamıyacağını söyleyerek şöyle cevab vermişlerdir:

Bir defa hadis zayıftır. Çünkü İbn-i Ükeyme (Radıyallâhü anh) hakkında ise söz edilmiştir. Diğer taraftan hadîsin sonundaki ziyade müdreç olup kimisine göre Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin sözüdür, kimisine göre de Zührî'nin sözüdür. Ebû Dâvûd, bu husustaki ihtilâfları da nakletmiştir. Beyhakî de ziyadenin müdreç olduğunu söyledikten sonra: Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), gerek cehri namazlarda ve gerekse gizli namazlarda imama uyan kimsenin kırâat etmesini emrettiği halde kırâatı terketmeye delâlet eder. Bu hadisin Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyeti sahîh olur mu? demiştir.

Bir de şu husus vardır: Hadis, ihtilâf noktasının dışında kalır. Çünkü âlimler arasındaki ihtilâf noktası, imama uyan kişinin gizli olarak kırâat edip etmemesidir. Bu hadiste reddedilen nokta ise, imama uyan kişinin açıktan okumasıdır. Çünkü açıktan okuması hâlinde imamı meşgul etmesi, imamla münâzaa durumuna geçmesi söz konusudur.»

٨٥٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ ، فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ » .

في الزوائد : في إسناده جابر الجعفي ، كذاب . والحديث مخالف لما رواه الستة من حديث عبادة .

TERCEMESİ

850) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Namaz kılan bir kimsenin imamı bulunursa, imamın kırâatı, onun için kırâattır.»"

Not : Zevâid'de : Bu hadisin isnadında Câbir el-Cûfî bulunur ki, O kezzâbtır. Bu hadis Kütüb-i Sitte sahiplerinin rivâyet ettikleri Übâde (R.A.)'nin hadisine muhaliftir, denilmiştir.

İ Z A H I

Bu hadisi D â r e k u t n î ve T a h a v î de rivâyet etmişlerdir. İmamın arkasında namaz kılan kimse kırâat etmez, diyen âlimlerin gösterdikleri delîllerden birîsi de bu hadîstir.

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı, **'Cehrî namazlarda imama** uyanın, **kırâatı terketmesi** bâbı'nda şöyle der :

'İmama uyan kimse kırâat etmez, diyen âlimlerin delîllerinden birisi de C â b i r (Radıyallâhü anh)'in bu hadîsidir. Ben derim ki : Bu hadîsi delil göstermek sahîh değildir. Çünkü hadis bütün tarikleriyle zayıftır. E l - H â fı z da Fethü'l-Bârî'de bu hadîsin hadîs hâfızları yanında zayıf olduğunu söylemiş, D â r e k u t n î ve başkalarının da aynı şeyi söylediklerini nakletmiştir.

Hadisin sahih olduğunu teslim etsek bile, bizim birkaç cevabımız vardır. Bunlardan birisi şudur : Bu hadis F â t i h a ' nın okunmayacağına kesin delîl değildir. Buna muhtemel olduğu gibi, sûre kırâatına da muhtemeldir. Öte yandan imama uyanın F â t i h a okumasının vâcibliğine veyâ müstahsen olduğuna açıkça delâlet eden Ü b â d e (Radıyallâhü anh)'nin ve başkalarının sahîh rivâyetleri ortadadır. Şu halde bu rivâyetleri takdim etmek gerekir.'

ÂLİMLERİN, İMAMA UYANIN FÂTİHA OKUYUP OKUMAMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

El-Menhel yazarının bu konuda verdiği malûmat özetle şöyledir :

1 — E b û H a n i f e, S e v r i, İ b n - i U y e y n e ve M â l i k i l e r ' den İ b n - i V e h e b ile âlimlerden bir cemâat : Cehri ve gizli hiç bir namazda me'mum (İmama uyan kişi) bir şey okumaz. Yâni ne F â t i h a ne de sûre.

Delîlleri ise :

A) D â r e k u t n i ' nin A b d u l l a h b i n Ş e d d â d ' dan, mürsel olarak rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir :

«Namaz kılan bir kimsenin imamı bulunursa, imamın kırâatı onun için kırâattır.» İbnü'l-Hümam: İlim ehlinin çoğunluğu yanında mürsel hadîs, hüccet sayılır. Bunun hüccet olduğu kabul edilmese, Ebû Hanife sahih bir senedle rivâyet ettiğine göre Abdullah bin Şeddâd, Câbir (Radıyallâhü anh) aracılığıyla merfû olarak rivâyet etmiştir.

B) El-Hâkim'in Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre, bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasında namaz kılarken kırâat etmiş, Ashabtan birisi de namazda kırâat etmemesini kendisine işâret etmiş, adam namazdan çıkınca kendisini uyaran zâta: Sen, beni Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın arkasında kırâattan men mi ediyorsun ?demiş ve nizâ etmiş, nihâyet konuyu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e intikal ettirmişler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de:

«Kim imam arkasında namaz kılarsa, şüphesiz ki imamın kırâatı onun için kırâattır.» buyurmuştur.

C) Tahavi'nin İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir: **«İmamın kırâatı için sus. Çünkü namazda bir meşgûliyet vardır. İmamın kırâatı sana kâfidir. Keşke imamın arkasında okuyanın ağzı toprakla dolsaydı.»**

D) Tahavi'nin rivâyet ettiğine göre İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'e: İmamın arkasında bulunan kimse kırâat eder mi? diye sorulduğu zaman İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh): **'Biriniz imamın arkasında namaz kıldığı zaman imamın kırâatı ona kâfidir'** demiştir.

2 — İmama uyan kişi, gizli ve açık bütün namazların her rek'atinde Fâtiha okumak mecbûriyetindedir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshak böyle demişlerdir. Evzâî, Mekhûl ve Ebû Sevr'in kavli de budur.

Tirmizî: Sahâbîlerin ve tâbiîlerin âlimlerinin ekserisinin kavli, imamın arkasındayken kırâat etmektir, demiştir.

Bu görüşteki âlimlerin delîlleri (11. bâbta geçen 837 ile 843 nolu) hadisler ve benzeri hadîslerdir. Bunlar: Bu hadîsler umûmîdir. İmama uyan kişiyi bu hükümden müstesnâ kılacak açık bir delil yoktur. Bu sebeble, imama uyan kimse de hükme tâbidir, demişlerdir.

3 — Mâlik, İbnü'l-Mübârek, İshak ve Zühri'ye göre imama uyan kişi, gizli namazlarda kırâat eder, cehrî na-

mazlarda etmez.

Bunlar: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا = «Kur'an okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz.» âyetini delil göstermişlerdir.

İ b n - i A b d i ' l - B e r r: Âyetin bu mânâda indiği husûsunda ihtilâf yoktur. Bilindiği gibi bu durum, cehrî namazda olur. Çünkü gizli namazda imamın kırâatını dinlemek mümkün değildir. Bu nedenle âyet cehrî namazlar hakkındadır. Nerede K u r ' a n okunursa, orada dinleyip susmanın kasdedilmediği husûsunda âlimler ittifak etmişlerdir. Âyette kasdedilen yer namazdır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in imam hakkında; وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا hadisi, âyetin böyle yorumlanmasına şahâdet eder, demiştir.

Âyetin namaz hakkında vârid olduğunu, B e y h a k i ' nin Mezâhib'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadis de te'yid eder: 'Ensardan bir adam, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasında namaz kılarken kırâat etmiş, bunun üzerine mezkûr âyet nâzil olmuştur.

Bunların delillerinden birisi E b û M û s a e l - E ş ' â r î (Radıyallâhü anh)'nin (847 nolu) hadîsi ve E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin (848 nolu) hadîsidir.

4 — H a n b e l i l e r ' e göre imama uyan kişi, gizli namazlarda ve imamın kırâatını işitmediği açık namazlarda kırâat eder, imamın kırâatını işittiği açık namazlarda kırâat etmez.

Yukarıda anlatılan görüşler gerek gizli ve gerekse açık namazlarda imamın arkasındakilerin F â t i h a okumasının vâcibliğine hükmeder. Âlimlerin görüşü, delil bakımından açık olan görüştür. Çünkü F â t i h a okumasına âit hadîsler umûmidir. Bunun, imama ve tek başına namaz kılana mahsus olduğunu söyleyenlerin elinde kuvvetli bir delil yoktur.

«Kim imamın arkasında namaz kılarsa, imamın kırâatı onun için de kırâattır.» meâlindeki hadis umûmidir. F â t i h a ' yı ve sûreyi kapsar. F â t i h a ' nın gerekliliğine delâlet eder. Hadîslerle hususîleştirilmiş olur. Yâni imamın F â t i h a ' dan başka kırâatı, kendisine uyanın kırâatı yerine geçer.

Yukarıdaki âyet de umûmidir. F â t i h a ' yı ve K u r ' a n ' ın diğer sûre ve âyetlerini kapsar. O da F â t i h a okumanın gerek-

liliği hakkındaki hadîslerle hususileştirilir. İmama uyan kişi, imamın okuduğu sûreyi dinler. Ayrıca sûre okuması gerekmez. Kaldı ki cehrî namazda imam F â t i h a okurken, me'mum (uyan kişi) onu dinler. İmam F â t i h a ' dan sonraki sekteyi yapınca, me'mum, bu arada F â t i h a okur. Şu da vardır ki: Âlimlerin bir kısmı âyeti hutbe hakkında yorumlamıştır. Hutbede K u r ' a n okunduğu için, ona K u r ' a n adı verilmiştir. Bu yoruma göre, âyetin, namazdaki kırâatla ilgisi yoktur.

Bir kısım âlimler de âyeti, namazda iken konuşmanın terkedilmesi mânâsına yorumlamışlardır. B e y h a k i ' nin E b û H ü r e y r e ve M u â v i y e (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet ettiğine göre ilk zamanlarda halk, namaz içinde konuşurlardı. Bunun üzerine mezkûr âyet inmiştir. Bu hadîs; âyetin, namaz esnâsında konuşmanın yasaklığı hakkında olduğuna delâlet eder.

İmama uyan kimsenin F â t i h a okumasının vâcib olduğunu söyleyenler, F â t i h a ' nın okunacağı yer husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları: İmam, âyetler arasında sekte ederken; diğer bir kısım âlimler de: İmam, F â t i h a ' dan sonra sekte ederken me'mum (uyan kişi) F â t i h a okur demişlerdir.

En-Neyl yazarı: Hadîslerin zâhirine göre imam kırâat ettiği zaman me'mum da F â t i h a okur. Mümkün olursa, imam sükût ederken me'mum F â t i h a okumalıdır. Böyle yapması, daha ihtiyatlıdır. Ve bu takdirde icmâı tutmuş olur. Yâni bütün âlimlerin görüşlerine uygun hareket etmiş olur, demiştir.»

DÖRT MEZHEBİN GÖRÜŞLERİ

Yukarıda muhtelif mezheblere mensub âlimlerin görüşlerini ve görüşlerine mesned olan delilleri el-Menhel'den kısaca naklettik. Şimdi ise dört mezhebin görüşlerini çok kısa olarak el-Fıkıh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa'dan naklen bilginize sunalım:

1 — H a n e f î mezhebine göre imamın arkasında namaz kılan kimsenin gizli ve açık namazlarda kırâat etmesi, tahrimen mekruhtur. Büyük sahâbîlerden 80 zâttan me'mumun kırâattan men edilmesi nakledilmiştir.

2 — Ş â f i î mezhebine göre imama uyan kimsenin, bütün namazların her rek'atinde F â t i h a okuması farzdır. Ancak mesbûk yâni bir F â t i h a okunacak zamandan daha az bir zaman

kaldıktan sonra imama uyan ve taharrüm tekbirinden sonra Fâtiha okumaya fırsat bulmadan, imam rüku'a varınca mesbuk, Fâtiha'yı bitirmeden veyâ Fâtiha'dan hiç bir şey okuyamadan imamla rüku'a varır ve o rek'atin Fâtiha'sından muaf tutulur.

3 — Mâlikiler'e göre imama uyan kişinin gizli namazlarda kırâat etmesi mendubtur, cehrî namazlarda mekruhtur. Ancak cehrî namazlarda da okunmasını gerekli gören âlimlere muhâlefet etmekten sakınmak maksadıyla bu namazlarda da okumak mendubtur.

Hanbeli mezhebine göre imama uyan kişinin gizli namazlarda kırâat etmesi müstehabtır. Cehrî namazlarda, imamın sektelerinde okumak, yine müstehabtır ve cehrî namazlarda imam kırâat ederken me'munun okuması mekruhtur.

Dört ve üç rek'atli farz namazların ilk iki rek'atlerinde ve sabah namazının her iki rek'atinde Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan bir parça okumak, dört mezhebin ittifakıyla matlubtur. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbeli mezheblerine göre bunun hükmü sünnettir. Hanefî âlimleri muhâlefet etmişlerdir. Onlara göre bir sûre veyâ üç kısa âyet yâhut uzunca bir âyet okumak vâcibtir. Bu hüküm, İmam ve münferid olarak namaz kılana âittir. Me'mum Fâtiha okumadığı gibi sûre de okumaz.
Şâfiî mezhebine göre imam, münferid ve me'mumun, mezkûr rek'atlerde en kısa bir âyet bile olsun Kur'an-ı Kerîm'den bir şey okumaları sünnettir.

Bu konu, geniş izahat ister. Ayrıntılı bilgi isteyenlerin Fıkıh Kitablarına mürâcaat etmeleri gerekir.

(١٤) باب الجهر بآمين

14 — 'ÂMÎN'İ AÇIK SESLE SÖYLEMEK BÂBI

٨٥١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وهشام بن عمار . قالا : ثنا سفيان بن عيينة ، عن الزهري ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا أمن القارئ فأمنوا . فإن الملائكة تؤمن . فمن وافق تأمينه تأمين الملائكة، غفر له ما تقدم من ذنبه » .

T E R C E M E S İ

851) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyih ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Okuyucu: Âmin demek istediği zaman siz de âmin deyiniz. Çünkü melekler: Âmîn derler. Her kim ki, onun 'Âmîn' demesi, meleklerin âmin demesine denk gelir, onun geçmiş günahı bağışlanmış olur.»"

٨٥٢ — حدّثنا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ ، وَجَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ ؛ قَالَا : ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى . ثنا مَعْمَرٌ . ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِيُّ ، وَهَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ الْحَرَّانِيُّ ؛ قَالَا : ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ ، عَنْ يُونُسَ ، جَمِيعًا عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا أَمَّنَ الْقَارِئُ فَأَمِّنُوا . فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ » .

T E R C E M E S İ

852) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Okuyucu, âmîn demek istediği zaman siz de âmîn deyiniz. Çünkü herkim ki âmîn demesi meleklerin âmîn demesine denk gelirse, onun geçmiş günahı bağışlanmış olur.»"

İ Z A H I

Müellifin iki senedle rivâyet ettiği E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Kütüb-i Sitte'de mânâyı etkilemeyen az bir lafız farkı ile rivâyet edilmiştir. M â l i k de el-Muvatta'da rivâyette bulunmuştur. E b û D â v û d'un rivâyetindeki hadîsin sonunda İ b n - i Ş i h â b: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); «Âmîn» derdi, demiştir. N e s â î'nin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettiği bir hadîsin meâli şöyledir:

«İmam: وَلَا الضَّالِّينَ dediği zaman siz de âmîn deyiniz. Çünkü melekler: Âmîn, derler. İmam da: Âmîn der.»

Hadîs, me'mum gibi imamın da âmîn demesinin meşrû olduğuna delâlet eder.

Hadîste geçen الْقَارِئ kelimesini 'okuyucu' olarak terceme ettik. Bunun zâhirine göre imam olsun olmasın herhangi bir kimse Fâtiha'yı okuyup bitirdiğinde âmin dediği zaman, onun sesini işitenlerin âmin demesi emredilmiş olur.

Bu kelimeyle imam kasdedilmiş olabilir. **Kütüb-i Sitte**'nin bir kısmındaki rivâyette, bu kelime yerine : الْاِمَامُ kelimesi kullanılmıştır.

Yukarıda meâlini naklettiğimiz, Nesâî'nin Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettiği hadîsten ve Buhârî, Ebû Dâvûd ve Mâlik ile başkalarının rivâyet ettikleri benzer hadîslerden anlaşılıyor ki, cemâatın âmîn demesi, imamın âmin demesiyle beraber olmalıdır. Bâzı rivâyetlere göre melekler, imamla beraber âmîn derler. Cemâat, imamla beraber âmîn deyince, meleklerle beraber âmin demiş olur. Bunun için biz hadisin : إِذَا أَمَّنَ الْقَارِئ cümlesini **«Okuyucu âmîn demek istediği zaman...»** şeklinde terceme ettik. Tâ ki cemâatın imamla beraber âmin demesi mânâsı ifâde edilmiş olsun. Halbuki cümlenin zâhiri mânâsı : **«Okuyucu âmîn dediği zaman...»** demektir. Bundan sonra gelen cümlenin başında, tâkib mânâsını ifâde eden ف harfi bulunduğu için hadîsin zâhirine göre cemâatın âmîn demesi, imamın âmîn demesini tâkib edecek, onunla beraber olmayacaktır. Bu takdirde bu hadîs, diğer hadislere ters düşer. Bütün rivâyetlerin arasını bulmak için mezkûr cümleyi, yukarıda anlattığımız gibi yorumlamak gerekir. El-Cüveynî: Âmin demekten başka, namazın hiç bir şeyinde imamla beraber olmak müstahab değildir, demiştir.

Bâzıları, mezkûr cümleyi zâhirine göre yorumlamışlar ve : Bu hadîs ile diğer hadîslerden alınan netice cemâatın, imamla beraber veyâ imamdan sonra âmin demesi husûsunda serbest bırakılmış olmasıdır, demişlerdir.

İmamın âmin demek istediği zaman, me'mumun âmîn demesine âit, hadîsteki emir cumhûra göre mendubluk içindir. İbn-i Bezîze'nin anlattığına göre bazı ilim adamları, hadîsteki emrin zâhirini tutarak me'mumun âmîn demesinin vâcibliğine hükmetmişlerdir. İmam ve münferidin âmin demeleri de cumhûra göre, mendubtur.

Z â h i r i ' ye mezhebine göre, namaz kılan herkesin âmin demesi vâcibtir.

Bu hadisin, açık sesle âmîn demenin meşrûluğuna delîl olması mes'elesine gelince; S i n d i bu husûsu şöyle açıklar:

Müellif; hadisin: «Okuyucu âmîn dediği zaman...» ifâdesinden, âmîn'in açık sesle denmesi hükmünü çıkarmıştır. Şöyle ki: Eğer imam gizli olarak âmin deseydi, cemâat onun ne zaman âmîn dediğini bilemezdi. Hâl böyle olunca imam âmin dediği zaman cemâatın âmin demesinin emredilmesi güzel olmazdı. Bu emir verildiğine göre cemâat, imamın âmin dediği zamanı bilirler. Bu bilgi ise, imamın sesli olarak âmin demesinden alınır. Müellif, bu inceliği dikkata alarak açık sesle âmin deme hükmünü bu hadisten çıkarmıştır. Bundan sonra gelecek olan hadisler, çıkarılan bu hükmü serahatan kuvvetlendirir.

Şöyle söylenebilir: Cemâat, imamın F â t i h a ' yı bitirip susmasından, onun âmîn demesi zamanının geldiğini anlayabilir. Ve onlar da o esnada âmin diyebilirler. Bu kadarlık bilgi, beraberce âmin demek emri için kâfidir.

Yukarıda anlatılan şekilde bir şey söylenebilirse de pek tutarlı değildir. Çünkü imamın susmasından âmin demesi zamanının geldiğini anlatmak, zayıf bir bilgidir. Bilâkis çoğu zaman imam F â t i h a ' yı bitirince biraz sükût eder, sonra âmin der. Hattâ kırâat ile âmin arasında fasıla yapması daha uygundur. Cemâat onun susmasına güvenerek âmin dediği zaman, icâbında imam henüz âmin dememişken, cemâat âmin demiş olur. Netice olarak; Hadis, imamın açıktan âmin dediğine işâret eder, kanâatindeyim.

آمينَ kelimesi birkaç şekilde okunabilirse de en meşhuru آمِينَ olarak okumaktır. Bu kelime, F â t i h a sûresinden bir parça değildir. Hattâ K u r ' a n ' dan da değildir. Bunun için K u r ' a n ' dan olmadığını belirlemek maksadıyla F â t i h a ile onun arasında bir fasıla vermenin sünnet olduğunu müfessirler söylemişlerdir.

F â t i h a ' dan sonra âmin demek sünnet olduğu gibi duâdan sonra da âmin demek sünnettir. Çünkü rivâyet edildiğine göre A l i (Radıyallâhü anh): **«Âmîn, Allah'ın mührüdür. Onunla, kullarının duâlarını mühürler.»** demiştir.

'Âmîn' kelimesi; İsm-i fâildir. Mânâsı; kabul et, demektir. Kâmus sahibinin e l - V â h i d i ' den hikâye ettiğine göre e l - V â -

h i d i âmîn kelimesinin Allah'ın bir ismi olduğunu söylemiştir. Bu kelime için başka mânâlar da söylenmiştir.

Hadisin : «... Meleklerin âmîn demesine denk gelirse...» tâbirine gelince; denk gelişten maksad, zaman bakımından meleklerle beraber âmîn demektir. Çünkü B u h â r î ve M ü s l i m ' de E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet edilen bir hadîsin meâli şöyledir :

«Sizden birisi âmîn dediği, melekler de gökte âmîn dediği ve bu iki âmîn birbirine rastladığı an, âmîn diyen kulun geçmiş günahı bağışlanır.»

İ b n - i H i b b â n ise : Denk gelişten maksad, zaman bakımından âminlerin beraber olması değil, meleklerin âmîni gibi riyâsız, gösterişsiz ve böbürlenmeden âmin denmesidir, denmiştir.

Meleklerden maksad, hafaza olan meleklerdir. Bâzıları : Mutlak meleklerdir, demişlerdir.

Bağışlanan günahlar, küçük günahlardır.

DÖRT MEZHEBİN, ÂMİN DENMESİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

H a n e f i , Ş â f i i ve H a n b e l î mezheblerine göre imam, me'mum ve münferid için F â t i h a ' dan sonra âmin demek sünnettir. M â l i k î l e r ' e sünnet değil, mendubtur.

Âmin kelimesinin açıktan veyâ gizli denmesi husûsuna gelince :

1. H a n e f i âlimlerine göre gizli ve açık bütün namazlarda, F â t i h a ' dan sonra imam olsun, münferid olsun, me'mum olsun hepsinin gizli olarak âmin demesi sünnettir. İster kendisi F â t i h a okumuş olsun, ister imamın veyâ yanındakinin okuduğu F â t i h a ' - yı işitmiş olsun farketmez.

2. Ş â f i i mezhebine göre imam, me'mum ve münferidin gizli namazlarda gizli olarak ve cehrî namazlarda açık olarak âmin demeleri sünnettir.

3. H a n b e l i l e r de Ş â f i i l e r gibi demişlerdir.

4. M â l i k î l e r ' e göre me'mum ve münferidin bütün namazlarda gizli olarak âmin demeleri mendubtur. İmamın da gizli namazlarda âmin demesi mendubtur. Cehrî namazlarda imamın âmin deyip demiyeceği husûsunda M â l i k ' ten muhtelif rivâyetler vardır. M ı s ı r l ı ' ların rivâyetlerine göre M â l i k : İmam cehrî

namazlarda âmin demiyecektir. Çünkü imam duâ edendir. Duâ edenin değil, duâyı dinleyenin âmin demesi matlubtur, demiştir. İ b n ü ' l - M a c i s û n ve başkalarının rivâyetine göre, imamın cehri namazlarda gizli olarak âmin demesini M â l i k meşrû görmüştür.

Mezheblerin yukarıda anlatılan görüşlerine mesned olan delilller T i r m i z î ' nin şerhi Tuhfe'de uzun uzun anlatılmıştır.

Müellifin bu bâbta rivâyet ettiği hadisler, açık sesle âmin demenin meşrûluğuna delâlet ederler. T i r m i z î de: Sahâbilerden, tabiilerden ve onlardan sonra gelenlerden bir çok âlim, açık sesle âmin demeyi meşrû görmüşlerdir, der. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı da bütün mezheblerin, görüşlerine mesned gösterdikleri delilleri zikretmekle beraber, açık sesle âmin demeye taraftar görülmüştür. Çünkü özetle şöyle der: 'Sahâbilerin ve tabiilerin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin arkasında namaz kılarlarken açık sesle âmin dedikleri sabittir. B e y h a k i ' nin, H a l i d b i n E b i E y y û b aracılığıyla A t â ' dan rivâyet ettiğine göre A t â ' şöyle demiştir: Ben ikiyüz sahâbîye yetiştim. Bu mescidde imam F â t i h a ' yı bitirince onların âmin sesleriyle mescid dalgalanırdı.

Sahâbilerden hiç birisinin gizli olarak âmin dediği sahih bir senedle sübut bulmamıştır. Kezâ açıktan âmin diyenlere her hangi bir sahâbi ' nin itiraz ettiği de sâbit olmamıştır. İ b n - i Z ü b e y r, mescidde açık sesle âmin demiş, orada bulunan sahâbîlerden hiç kimse itirazda bulunmamış, bilâkis ona muvafakat ederek açık sesle âmin demişler. Şu halde sahâbîlerin icmaı sübut bulmuştur.'

٨٥٣ – حَدَّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا صَفوَانُ بْنُ عِيسَى . ثنا بِشْرُ بْنُ رَافِعٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ ، ابْنِ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : تَرَكَ النَّاسُ التَّأْمِينَ . وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَالَ « غَيْرِ الْمَغضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ » قَالَ « آمِينَ » حَتَّى يَسْمَعَهَا أَهْلُ الصَّفِّ الْأَوَّلِ . فَيَرْتَجُّ بِهَا الْمَسْجِدُ .

في الزوائد : في إسناده أبو عبدالله ، لايُعرف . وبشر ، ضعّفه أحمد . وقال ابن حبان : يروى الموضوعات. والحديث رواه ابن حبان في صحيحه بسند آخر .

TERCEMESİ

853) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir :

Halk, âmin demeyi terk etmiştir. Halbuki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ . dediği zaman, birinci saftakilerin işiteceği seste âmin derdi ve mescid âmin sesiyle dalgalanırdı."

Not : Zevâid'de : Hadisin isnadındaki Ebû Abdillah tanınmıyor. Diğer râvi Bişr'in zayıf olduğunu Ahmed söylemiş, İbn-i Hibbân da : O mevzu hadisleri rivâyet eder, demiştir. İbn-i Hibbân bu hadisi kendi sahihinde başka bir senedle rivâyet etmiş, denilmiştir.

İ Z A H I

Nottan anlaşıldığına göre **Zevâid** yazarı, bu hadîsi zevâid kısmından saymıştır. Halbuki Ebû Dâvûd, **'İmamın arkasında âmin demek bâbı'nda** bu hadisi biraz kısa olarak ve son râvi müstesna aynı senedle rivâyet etmiştir. Oradaki sened ve metin şöyledir :

حَدَّثَنَا نَصْرُ ابْنُ عَلِيٍّ أَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى عَنْ بِشْرِ ابْنِ رَافِعٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَمِّ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَلَا غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ آمِينَ حَتَّى يَسْمَعَ مَنْ يَلِيهِ مِنَ الصَّفِّ الْأَوَّلِ

Bu hadisi Dârekutni, Hâkim ve Beyhaki de başka bir lafızla rivâyet etmişler. Oradaki metinde de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Fâtiha'yı bitirince yüksek sesle âmin dediği bildirilmiştir.

Hâfız, Telhis'te Dârekutni ile Hâkim'in hadisini zikrettikten sonra Dârekutnî'nin isnadının hasen olduğunu ve Hâkim'in de isnadının Buhârî ile Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylediklerini nakletmiştir. Beyhaki de hadîsin hasen - sahîh olduğunu söylemiştir.

Hadis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in açık sesle âmin dediğine ve cemâattan da açık sesle âmin dediklerine delâlet eder.

٨٥٤ — حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ . ثنا ابْنُ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ ، عَنْ حُجَيَّةَ بْنِ عَدِيٍّ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ إِذَا قَالَ « وَلَا الضَّالِّينَ » قَالَ « آمِينَ » .

في الزوائد : في سنده ابن أبي ليلى ، هو محمد بن أبي عبد الرحمن بن أبي ليلى ، ضعفه الجمهور . وقال أبو حاتم : محله الصدق . وباقي رجاله ثقات .

TERCEMESİ

854) "... Ali (bin Ebî Talib) *(Radıyallâhü anh)*'den :
Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem)'den; وَلاَ الضَّالِّينَ dediği zaman آمِينَ dediğini işittim."

Not : Zevâid'de : Bunun senedinde bulunan İbn-i Ebi Leylâ, Muhammed bin Ebi Abdirrahman bin Ebi Leylâ'dır. Ki cumhur onu zayıf saymıştır. Ebû Hâtim doğruluğunu savunmuştur. Diğer ricalı sıkalardır, denilmiştir.
Bu hadisi el-Hâkim de rivâyet etmiştir.

٨٥٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، وَعَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ ؛ قَالَا : ثنا أَبُو بَكْرِ ابْنُ عَيَّاشٍ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ وَائِلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ . فَلَمَّا قَالَ « وَلَا الضَّالِّينَ » قَالَ « آمِينَ » . فَسَمِعْنَاهَا .

TERCEMESİ

855) "... Vâil (bin Hücr) *(Radıyallâhü anh)*'den :
Şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber namaz kıldım. وَلاَ الضَّالِّينَ dediği zaman : آمِينَ dedi. Biz de آمِينَ sesini işittik."

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizi, Ahmed, Darekutni ve İbn-i Hibbân da mânâyı etkilemeyen az bir lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

Hadis, imamın âmin demesinin ve bunu açık sesle söylemesinin meşrûluğuna delâlet eder.

٨٥٦ — حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ . ثنا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ . ثنا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ

« مَا حَسَدَتْكُمُ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ ، مَا حَسَدَتْكُمْ عَلَى السَّلَامِ وَالتَّأْمِينِ » .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح . ورجاله ثقات . احتج مسلم بجميع رواته .

TERCEMESİ

856) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Yahudiler, sizin selâmınızdan ve âmin deyişinizden dolayı size hased ettikleri kadar, hiç bir şeyinizden hased etmezler.»"

Not : Zevâid'de : Bu isnad sahihtir. Ricâli sıkalardır. Müslim bütün râvileriyle istidlâl etmiştir, denilmiştir.

٨٥٧ – حدّثنا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الْخَلَّالُ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَأَبُو مُسْهِرٍ ؛ قَالَا : ثنا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ صُبَيْحٍ الْمُرِّيُّ . ثنا طَلْحَةُ بْنُ عَمْرٍو ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا حَسَدَتْكُمُ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ ، مَا حَسَدَتْكُمْ عَلَى آمِينَ . فَأَكْثِرُوا مِنْ قَوْلِ آمِينَ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . لاتفاقهم على ضعف طلحة بن عمرو .

TERCEMESİ

857) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhive Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Yahudiler, âmin (deyişiniz)den dolayı size hased ettikleri kadar hiç bir şeyden dolayı size hased etmezler. Bunun için çokca âmin deyiniz.»"

Not : Zevâid'de : Râvi Talha bin Amr'ın zayıflığı üzerinde âlimler ittifak ettikleri için isnadı zayıftır, denilmiştir.

İZAHI

Bu iki hadis, Kütüb-i Sitte'den yalnız müellifin süneninde rivâyet edilen zevâid kısmındandır. Camiu's-Sağîr'den anlaşıldığına göre Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsini Buhârî, «el-Edeb» adlı kitabında rivâyet etmiştir.

Hadisteki selâmdan maksad, selâmlaşmaktır. Camiu's-Sağîr'in şerhi es-Siracü'l-Münir'de beyan edildiğine göre et-Demîri: 'Âlimler: Âmin kelimesi, bizden önceki ümmetlerden hiç kimseye ve-

rilmemiştir. Yalnız Mûsa (Aleyhisselâm) ve Hârun (Aleyhisselâm)'a verilmiştir, demişlerdir. Hakim-i Tirmizi Nevâdirü'l-Usûl adlı kitabında bu bilgiyi vermiştir,' demiştir.

Yine Siracü'l-Münir: Yahudiler, müslümanların gerek namazda ve gerekse duâ sonunda âmin deyişlerinden öfkelenip çekememezlik ederler, demiş ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin hesen ligayrihi olduğunu söylemiştir.

Muhammed el-Hafni'nin Câmiu's-Sağîr'in hâşiyesinde beyân ettiğine göre yahudiler, özellikle cemâatla kılınan namazda imamın Fâtiha'sı sonunda birlikte getirilen âmin sesinden çok hased ederler.

(١٥) باب رفع اليدين إذا ركع، وإذا رفع رأسه من الركوع

15 — KİŞİNİN RÜKÛA GİTTİĞİ VE RÜKÛDAN BAŞINI KALDIRDIĞI ZAMAN ELLERİNİ KALDIRMASI BÂBI

٨٥٨ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَأَبُو عُمَرَ الضَّرِيرُ؛ قَالُوا: ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ. وَإِذَا رَكَعَ. وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ. وَلَا يَرْفَعُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ.

TERCEMESİ

858) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem)'i namazda iftitah tekbiri aldığı, rükûa gittiği ve rükûdan mübârek başını kaldırdığı zaman her iki elini omuzlarının hizasına kadar kaldırırken gördüm. İki secde arasmda (ellerini) kaldırmazdı."

٨٥٩ — حدثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ. ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ. ثنا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ نَصْرِ ابْنِ عَاصِمٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَجْعَلَهُمَا قَرِيبًا مِنْ أُذُنَيْهِ. وَإِذَا رَكَعَ صَنَعَ مِثْلَ ذَلِكَ. وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، صَنَعَ مِثْلَ ذَلِكَ.

TERCEMESİ

859) "... Mâlik bin el-Hüveyris (19) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namaz için) iftitah tekbirini aldığı zaman kulaklarının yakınına kadar ellerini kaldırırdı. Rüku'a gittiği zaman aynı şeyi yapardı. Ve rüku'dan başını kaldırdığı zaman onun gibi yapardı."

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadisini Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd, Mâlik, Tahavi, Dârekutnî ve Beyhakî de mânâyı etkilemeyen az bir lafız farkıyla, müteaddit senedlerle rivâyet etmişlerdir.

Mâlik bin el-Hüveyris (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Buhârî, Müslim, Ahmed ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Her iki hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaza başlarken, rüku'a giderken ve rüku'dan kalkarken ellerini kaldırdığına delâlet ederler.

I — İftitah tekbiri alındığı zaman elleri kaldırmak cumhûra göre müstahabtır. Dâvûd-i Zâhirî, Evzâî, İbn-i Huzeyme, Ahmed bin Seyyâr ve Nisâburî namaza başlarken elleri kaldırmanın vâcib olduğunu söylemişler ise de her hangi bir delîl gösterememişlerdir. Ancak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dâima böyle yapması vâcibliğe delâlet eder, denilebiliyor ise de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir şeye devam etmesinin o şeyin vâcibliğine delâlet edip etmemesi ihtilâflı bir mes'eledir. Delâlet etmemesi daha kuvvetlidir.

II — Ellerin nasıl kaldırılacağı husûsunda ihtilâf vardır. El-Menhel yazarı şöyle der: Bâzılarına göre eller kaldırılırken açık tutulacak ve el ayası kıbleye yöneltilecektir. Delîlleri de Taberânî'nin İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

---

(19) Mâlik bin el-Hüveyris el-Leysî, Ebû Süleyman (R.A.)'ın 15 hadîsi vardır. Buhârî ve Müslim iki hadîsini müttefikan ve Buhârî bir hadîsini münferiden rivâyet etmişlerdir. Râvîleri Nasr bin Âsım el-Leysî ve Ebû Kulâbe el-Cürmî'dir. (Hulâsa : S. 367)

«Sizden birisi namaz için iftitah tekbiri almak istediği zaman ellerini kaldırsın ve ellerinin içini kıbleye yöneltsin. Çünkü Allah'ın azamet onun karşısındadır.» Diğer bir delil T i r m i z i ' nin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

'**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **tekbir alırken parmaklarını açardı.**'

Bâzılarına göre eller dik tutulacak, parmak uçları kıbleye doğru hafifçe eğilecektir.

Bir de şöyle denmiştir: Eller açılarak içi göğe ve dışı yere doğru tutulacaktır.

S a h n û n ise: Ellerin ayası yere ve tersi semâya doğru tutulacaktır, demiştir. G a z â l î: de: Eller kendi hâli üzerine bırakılacak, parmakları birbirinden uzaklaştırmak veya birbirine yapıştırmak için bir külfete girmeye hâcet yoktur, demiştir.

Birinci hadiste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübârek ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdığı; ikinci hadîste ise mübârek kulaklarının yanına kadar kaldırdığı bildirilmiştir.

Bu husus âlimler arasında ihtilâf konusu olmuştur:

1) M â l i k, Ş â f i î, A h m e d ve İ s h a k ellerin omuzların hizasına kadar kaldırılmasının müstahab olduğuna hükmetmişlerdir. Delilleri de İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in mezkûr hadîsi ve benzeri hadîslerdir.

2) H a n e f î âlimleri ve âlimlerden bir cemâat ellerin kulakların hizasına kadar kaldırılmasının müstahab olduğunu hükmetmişlerdir. Bunların delîli ise; M â l i k e l - H ü v e y r i s (Radıyallâhü anh)'in hadîsi ve benzeri hadîslerdir.

Ellerin omuzların hizasına kadar kaldırılmasına âit rivâyetler ile kulakların hizasına kadar kaldırılmasına âit hadislerin arasını bulmak üzere Ş â f i î şöyle demiştir:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ellerini omuzlarının hizasına öyle bir şekilde kaldırıyordu ki parmaklarının uçları kulaklarının üst kısmına, baş parmakları kulaklarının memelerine ve ellerinin ayaları omuzlarına tekabül ediyordu.'

Şöyle de denilebilir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gâh böyle gâh şöyle etmiştir. Nitekim İ b n - i A b d i ' l - B e r r:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ellerini omuzları hizasına kadar kaldırdığı rivâyet edilmiş; kulaklarının hizasına kadar kaldırdığı da rivâyet edilmiş ve göğsünün hizasına kadar kaldırdığı da rivâyet olunmuştur. Bütün bu rivâyetler meşhur ve mahfuzdur. Böyle de şöyle de yapılabileceğine delâlet ederler, demiştir.

III — Ellerin tekbirle beraber mi yoksa önce mi kaldırılacağı husûsunda da âlimler tarafından farklı hükümler beyan edilmiştir:

1 — Mâlikî'nin meşhur kavline, Şâfiî'lerin en sıhhatlı kavline ve Ahmed bin Hanbel'e göre ellerin kaldırılmasına ve tekbir getirilmesine beraber başlanacak ve bunlar beraber bitirilecektir. Hanefî âlimlerinden yapılan bir rivâyette böyledir.

2 — Hanefî âlimlerinin ekserisine göre önce eller kaldırılacak, sonra tekbire başlanırken ellerin indirilmesine de başlanacak tekbir bitinceye kadar ellerin indirilmesi de bitmiş olacaktır.

3 — Râvî'ye göre önce eller kaldırılacak ve eller kaldırılmış iken tekbir alınacak, tekbir bittikten sonra eller indirilecektir.

Âlimler arasındaki bu ihtilâf en efdalin yapılması yolundadır. Sünnetin yerine getirilmesi için mezkûr şekillerin hangisi yapılacaksa olur. El-Menhel'de bildirildiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Slelem)'in anlatılan şekillerin hepsine göre yaptığı yolunda sahîh rivâyetler vardır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ekseriyetle nasıl yaptığı da kesin olarak bilinmemektedir. Âlimler kendilerince kuvvetli görülen delillere göre tercihlerini yapmışlardır.

EL KALDIRMANIN HİKMETİ:

El-Menhel yazarı, bu husûsta şöyle der:

«Namaza başlarken elleri kaldırmanın hikmeti, başladığı ibâdetin kutsallığını ve yüceliğini ifâde etmektir. Bâzılarına göre namaza başlayan kişi, ellerini kaldırmakla, dünyaya sırt çevirdiğine ve bütünüyle namaz ile ilâhi müracaata yöneldiğine işâret eder. 'Allahü ekber' sözüyle davranışı arasında bir uyumluluğun bulunduğunu ilân etmektir. Bir kısım âlimler de: Ellerin kaldırılması; tevâzu, teslim olmak ve ilâhî azamete karşı eğilmek işâretidir, demişlerdir.

Hüccetü'llah el-Bâliğa'da da: 'Ellerin kaldırılmasındaki sır şudur: Ellerin kaldırılması fiili bir ta'zimdir. Namaza ve ilâhî mürâcaat ha-

line girmeye ters düşen meşgûliyetleri terketmek için nefsi uyarır. Bu uyarıyı yapmak için meşrû kılınmıştır,' denilmiştir.

El-Bâci de: Namazda bir halden diğer bir hâle intikal etmek için bir vücut hareketi bulunur Namaza başlama hâlinde ve namazdan çıkma hâlinde bir vücut hareketi bulunmadığından dolayı, namaza başlarken ellerin kaldırılması ve namazdan çıkarken, başın döndürülmesi hareketi meşrû kılınmıştır, der.»

RÜKÛA GİDERKEN VE ONDAN KALKARKEN EL KALDIRILMASI HÜKMÜ:

Mezkûr iki hadiste; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in rüku'a giderken ve rüku'dan kalkarken ellerin kaldırdığı bildirilmiştir. Bu hususta da âlimler ihtilâf etmişlerdir. El-Menhel yazarı, '**Elleri kaldırma bâbı**'nda şöyle der:

1 — Şâfii, Ahmed bin Hanbel, İshak, Hasan-ı Basrî, İbn-i Sîrin, Atâ, Tâvus, Mücâhid, el-Kâsım, Mekhûl, Evzâi ve bunlardan başka bâzı tâbii âlimler, rüku'a giderken ve rüku'dan kalkarken ellerin kaldırılmasının müstehablığına hükmetmişlerdir. Delilleri ise mezkûr hadisler (858 ve 859 nolu) ve benzeri hadîslerdir.

Sahâbîlerden Ebû Bekir, Ömer, Ali, İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Enes, İbn-i Zübeyr, Ebû Hüreyre, Ebû Mûsa el-Eş'âri ve sahâbîlerin çoğu (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli budur.

2 — Ebû Hanife, onun arkadaşları ve Kûfe halkından bir cemâat, rükûa giderken ve rükû'dan kalkarken ellerin kaldırılmamasına hükmetmişlerdir.

Sevrî, İbn-i Ebi Leylâ, Nahai ve Şa'bi'nin kavli de budur.

Mâlik'ten muhtelif rivâyetler olmuştur. İbn-i Kasım'ın kendisinden rivâyeti, bu âlimlerin kavline uygundur. Fakat İbn-i Veheb, Eşheb, Ebû Mus'ab ve başkalarının rivâyetlerine göre; İmam-ı Mâlik, rükûa giderken ve ondan kalkarken ellerini kaldırıyormuş .

İbn-i Abdi'l-Hakem: İbn-i Kâsım'dan başka, hiç bir kimse Mâlik'in rüku'a giderken ve ondan kalkarken el-

lerini kaldırmadığını rivâyet etmemiştir. Bizim tuttuğumuz hüküm, el kaldırmaktır. Çünkü İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadisi bunu gerektiriyor. İbn-i Veheb ve başkasının Mâlik'ten rivâyet ettikleri hüküm de budur. Tirmizî de Mâlik'den, el kaldırmaktan başka bir hüküm nakletmemiştir, demiştir.

Hattâbî ve ondan sonra da Kurtubî, Mâlik'in iki kavlinden sonuncusunun ve en sahîhinin, rükû'a giderken ve ondan kalkarken el kaldırmak olduğunu nakletmişlerdir.

Yukarıdaki mâ'lûmâtı edindiğin zaman, bilmiş oluyorsun ki : Mâlik'ten sâbit olan hüküm, rükû'a giderken ve ondan kalkarken ellerin kaldırılması hükmüdür.

Buhârî **'Elleri kaldırma cüz'ü'nde** : 'Rükû'a giderken ve rükû'dan kalkarken el kaldırmayı ondokuz sahâbî rivâyet etmiştir. Beyhakî, el kaldırmayı rivâyet eden otuza yakın sahâbinin adlarını zikrederek : 'Ben, el-Hâkim'den işittim. Dedi ki : Cennetle müjdelenmiş olan on sahâbî ve onlardan başka büyük sahâbiler, el kaldırmak sünnetini rivâyet etmek üzerinde ittifak etmişlerdir.' dedikten sonra : 'Cennetle müjdelenmiş olan on sahâbi ile ileri gelen diğer sahâbilerden; birbirinden uzak memleketlerde bulunmalarına rağmen, söz konusu el kaldırmak sünnetinden başka herhangi bir sünnet üzerinde ittifak ettiklerini bilmiyoruz' demiştir, der.

EL KALDIRMANIN DELİLLERİ :

Rükûa giderken ve ondan kalkarken el kaldırmanın müstehab olmadığını söyleyen âlimlerin delilleri :

1 — Ebû Dâvûd, Dârekutnî ve Tahavî'nin el-Berâ (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namaza başlarken ellerini kulaklarının yakınına kadar kaldırırdı. Sonra bir daha kaldırmazdı.**

Ebû Dâvûd : Bu hadis sahih değildir, demiştir. Bâzı râviler 'Sonra bir daha kaldırmazdı.' cümlesini zikretmemişlerdir.

El-Menhel yazarı da şöyle der :

«Lâkin Berâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi, el kaldırmamaya delâlet etmez. Çünkü Buhârî, Ahmed bin Hanbel, Şâfiî, İbn-i Uyeyne, İbn-i Zübeyr, Dârimî ve başka imamlar, bu hadîsi zayıf görmüşlerdir. Ayrıca hadis hâfızları 'Sonra bir daha kaldırmazdı.' diye terceme ettiğimiz : ثُمَّ لاَيَعُودُ

cümlesinin hadîsten olmayıp râvi Yezid bin Ebi Ziyad'ın sözü olduğunda ve haberin müdreç olduğunda ittifak etmişlerdir. Nitekim Şu'be, Sevrî, Halid et-Tahhân, Züheyr ve başka hafızların rivâyetinde bu cümle yoktur.

El-Hümeydi: Bu ilâveyı Yezid yapmıştır. Yezid ilâve yapar, demiştir.

El-Bezzâr da: Bu ziyade sahîh değildir. Dârekutnî, bu ilâve olmaksızın hadîsi Yezid bin Ebi Ziyad Yoluyla el-Berâ (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet etmiştir. Doğrusu da budur, demiştir.

Dârekutnî'nin Ali bin Âsım yoluyla Muhammed bin Ebî Leylâ'dan O'nun da Yezid'in hayatta olduğu söylendi. Bunun üzerine, Ona gittim. Kendisi bu hadîsi bana rivâyet etti. Rivâyetinde bu ilâve yoktur. Bunun üzerine ben Ona : İbn-i Ebi Leylâ'nın bana haber verdiğine göre sen : ثُمَّ لَمْ يَعُدْ demişsin, dedim. Yezid, bana :Ben bunu hatırlayamayacağım, dedi. Ben tekrar Onu ziyaret ettim. Yine : Ben bunu hatırlamıyorum, dedi.'

2 — Ahmed, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir : 'İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) :

'Ben size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kıldırışı gibi namaz kıldıracağım, dedi ve namaz kıldırdı. Ellerini yalnız bir defa kaldırdı.'

Bu hadîsin de zayıf olduğu Ahmed, Yahya bin Âdem, İbnü'l-Mübârek, Ebû Hâtim, İbn-i Hibbân, İbn-i Abdi'l-Berr ve el-Bezzâr tarafından söylenmiştir.

3 — Beyhakî'nin el-Hilâfiyât'da İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir :

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namaza başlarken el lerini kaldırırdı, sonra bir daha kaldırmazdı.'**

El-Hâkim: Bu hadis bâtıl ve mevzu'dur, demiştir.

Bu görüşteki âlimlerin delil olarak gösterdikleri diğer hadis ve eserler hakkında da söz edilmiştir.

Bu âlimlerin bir kısmı el kaldırmanın müstehablığına delâlet eden İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in (858 nolu) ve Mâlik bin el-Hüveyris (Radıyallâhü anh)'in (859 nolu) hadisleri ile benzeri hadislerin mensûh olduğunu söylemişlerdir. Fakat buna delâlet eden her hangi bir delil yoktur. Diğer taraftan **Kütüb-i Sitte** sahiblerinin ve başkalarının, sahâbilerden bir cemâattan rivâyet ettikleri hadisler, el kaldırmanın müstehablığına delâlet ederler. Bu hadisler; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in el kaldırdığına delâlet ederler. Karşı grubun rivâyet ettiği hadisler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in el kaldırmadığına delâlet ederler. Bir işin olduğuna delâlet eden delil, o işin olmadığına delâlet eden delile tercih edilir.

En-Neyl yazarı: Sahâbîler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vefatından sonra, el kaldırmanın meşrûluğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Sahâbiler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) zamanında bulunmayan bir şey üzerinde ittifak etmezler. Kaldı ki Beyhaki'nin İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetiyle sâbit olmuştur ki; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vefat edinceye kadar, namaza başlarken, rüku'a giderken ve rüku'dan kalkarken ellerini kaldırıyormuş. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in el kaldırmadığı sâbit olduğu takdirde, el kaldırmamanın câizliğini beyan etmek içindir, diye yorum yapılacaktır.»

Tirmizi, rükûa giderken ve rükû'dan kalkarken el kaldırmanın meşrûluğuna delâlet eden İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadisini rivâyet ederek, hadisin hasen - sahih olduğunu söyledikten ve bu görüşteki bâzı sahâbîler ile tâbiilerin ve onlardan sonra gelenlerin isimlerini zikrettikten sonra, İbn. Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un:

'Ben size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in kıldırışı gibi namaz kıldırayım...'** meâlindeki hadisini nakletmiş ve onun hasen olduğunu söylemiştir. Tirmizi, daha sonra: Sahâbîlerden ve tâbiilerden, İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un hadisine uygun olarak hükmeden âlimler bir kişi değildir. Süfyân ve Kûfe halkının kavli de budur, demiştir

El kaldırmak sünnetinde erkekler ve kadınlar müşterektir. Arada bir fark bulunduğuna delâlet eden bir delîl vârid olmamıştır. Kezâ el kaldırma miktarı husûsunda da bir şey vârid olmamıştır. Fakat bâzı H a n e f i âlimlerine göre teharrüm tekbiri alındığında erkek, ellerini kulaklarına kadar, kaldırır ise omuzlarına kadar kaldıracaktır. Çünkü kadının örtünmesine daha uygun olanı budur.

El kaldırmak bakımından imam, münferid ve me'mum arasında, kezâ farz ile nâfile namaz arasında bir fark yoktur.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi iki secde arasında el kaldırılmayacağına delâlet eder. Cumhur'un mezhebi de budur.

İKİ HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Taharrum tekbiri alındığında elleri kaldırmak meşrûdur.

2 — Rükûa giderken ve ondan kalkarken de elleri kaldırmak meşrûdur.

3 — İki secde arasında elleri kaldırmak meşrû değildir.»

El-Menhel yazarı, daha sonra konuyla ilgili, aşağıdaki bilgiyi vermiştir.

«Namaz kılan kişinin; ellerini kaldırması mümkün olmadığı veyâ yalnız bir elini kaldırması mümkün olduğu, yâhut omuzlara kadar değil de biraz kaldırması mümkün olduğu zaman kişi, mümkün olanı yapacaktır. Çünkü B u h â r î ve M ü s l i m'in rivâyet ettikleri bir hadise göre; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Size bir şey emrettiğim zaman, ondan, gücünüzün yettiğini yapınız» buyurmuştur.

Eğer adam ellerini kaldırdığı zaman, bir illet nedeniyle elleri omuzlarını geçiyorsa ellerini kaldırmalıdır. Çünkü emredilmiş olan şeyi yapmış oluyor ve bu arada iradesi dışında fazlasını yapmış oluyor.

El kaldırmayı unutan kişi, henüz tekbiri tamamlamadan hatırlarsa, el kaldırmalıdır. Çünkü henüz yeri bitmemiştir.

N e v e v î: 'Arkadaşlarımız demişler ki: Adamın iki eli veyâ birisi bilekten kesik ise, kollarını kaldırır. B a ğ a v î demiştir ki: Adamın eli dirsekten kesilmiş ise, en sıhhatli kavle göre kollarını kaldırır. İkinci kavle göre kollarını kaldırmaz. Çünkü elleri sağlam iken de kollarını kaldırmaz. E l - M ü t e v e l l î, kolları kaldırmayı hükmetmiştir.' demiştir.

٨٦٠ – حدثنا عثمان بن أبي شيبة، وهشام بن عمار؛ قالا: ثنا إسماعيل بن عياش، عن صالح بن كيسان، عن عبد الرحمن الأعرج، عن أبي هريرة؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ يرفع يديه في الصلاة حذو منكبيه حين يفتتح الصلاة، وحين يركع، وحين يسجد.

في الزوائد: إسناده ضعيف. وفيه رواية إسماعيل بن عياش عن الحجازيين، وهي ضعيفة.

TERCEMESİ

860) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den:

Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazda iftitah tekbiri aldığı zaman, rükûa gittiği zaman ve secde etmek üzere rükû'dan kalktığı zaman, ellerini omuzları hizasına kadar kaldırdığını gördüm."

Not: Zevâid'de: İsnadı zayıftır. Çünkü onda İsmâil bin Ayyaş'ın Hicazlılardan rivâyeti vardır ki, bu tür rivâyeti zayıftır, denmiştir.

İZAHI

Hadisin Zevâid türünden olduğu notta da işâret edilmiştir.

Hadisin: وحين يسجد lafzını: **«ve secde etmek üzere rüku'dan kalktığı zaman...» diye terceme ettim. Sindi, bu lafzı böyle yorumlamış ve: Bu yorumla hadis, bundan önce geçen hadislere uygun olur. Zâten bâbın başlığına uygunluğu da bu yorumu gerektirir, demiştir.**

Ebû Dâvûd 'Namâzın iftitah bâbı'nda başka bir senedle Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den buna benzer bir hadis rivâyet etmiştir. Oradaki hadisin meâli şöyledir:

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namaz için iftitah tekbiri aldığı zaman ellerini omuzlarının hizasında kılardı. Rükûa gittiği zaman bunun mislini yapardı ve secde etmek için rükû'dan kalktığı zaman bunun mislini yapardı. İki rek'atten üçüncüye kalktığı zaman da böyle yapardı.'

Bu hadisteki: وإذا رفع للسجود **lafzı, müfellifin rivâyetindeki** وحين يسجد **lafzının, Sindi'den naklen beyan ettiğim şekilde yorumlanmasının isâbetli olacağını te'yid eder.**

Gerek müellifin ve gerekse E b û D â v û d ' un rivâyet ettikleri E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin metin bakımından benzer durumdaki hadîsleri de rükûa giderken ve ondan kalkarken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ellerini kaldırdığına delâlet ederler.

٨٦١ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا رفدة بن قضاعة الغساني . ثنا الأوزاعي ، عن عبد الله بن عبيد بن عمير ، عن أبيه ، عن جده ، عمير بن حبيب ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يرفع يديه مع كل تكبيرة ، في الصلاة المكتوبة .

في الزوائد : هذا إسناد فيه رفدة بن قضاعة ، وهو ضعيف . وعبد الله لم يسمع من أبيه . حكاه العلائي عن ابن جريج .

T E R C E M E S İ

861) "... Umeyr bin Habib (20) *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **farz namazda her tekbir ile beraber ellerini kaldırırdı."**

Not : Zevâid'de : Bu hadisin isnadında bulunan Rifde bin Kudâa zayıftır. Abdullah da babasından hadis işitmemiştir. El- Alâi, bu bilgiyi İbn-i Cüreyc'den nakletmiştir, denilmiştir.

İ Z A H I

S i n d i : 'Bu hadisin : **«Her tekbir ile beraber...»** lafzından maksad, her intikal (bir halden başka bir hâle geçiş)dir. Çünkü rüku'dan kalkılırken tekbir alınmadığı ma'lumdur. Bu hadisin diğer hadislere uygunluğunu sağlamak için, bundan maksad; namaza başlarken, rükûa giderken ve rük»'dan kalkarken el kaldırmaktır, diye yorum yapmak gerekir,' demiştir.

Hadisin zâhirine göre secde ederken ve secdeden kalkarken, hattâ iki secde arasında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) el-

(20) El-Hulâsa'nın beyânına göre bu zâtın esas ismi, Umeyr bin Habib değil, Umeyr bin Katâde bin Sa'd el-Leysi el-Kûfi'dir. Sahâbidir. Hasan bin Ali'den rivâyet etmiştir. Râvisi de oğlu Ubeyd'dir. Tehzib'in beyanına göre başka râvisi yoktur. Umeyr bin Habib adıyla yalnız İbn-i Mâceh ondan rivâyet etmiştir. Umeyr bin Katâde ismiyle Ebû Dâvûd. Nesâi ve İbn-i Mâceh rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 296 - 297)

lerini kaldırmıştır. Hadîsin zâhiri, diğer hadislere uymadığı için S i n d i böyle bir yorum yapma yolunu seçmiştir.

E b û D â v û d ' un, 'Elleri kaldırma bâbı'nda V â i l b i n H ü c r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in secdeden mübârek başını kaldırdığı zaman ellerini kaldırdığı rivâyet edilmiştir. El-Menhel yazarı bu hususta şöyle der :

«Hadis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in rükû'dan kalkarken ellerini kaldırdığı gibi, secdeden kalkarken de ellerini kaldırdığına delâlet eder. E b û B e k i r b i n e l - M ü n z i r, T a b e r î ve bâzı hadis ehli bununla hükmetmişlerdir. Umulur ki secdeden kalkarken el kaldırmak hükmü, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in secdeden kaldırmadığı hakkında vârid olan çok sayıdaki sahih hadislerle mensuh olmuştur. Kaldı ki bu hadiste rivâyet olunan : «Secdeden kalkarken ellerini kaldırdığı...» lafzı üzerinde râvilerin ittifâkı yoktur. Nitekim E b û D â v û d : Râvi İ b n - i C ü h â d e bu lafzı rivâyet etmemiş, demiştir.»

٨٦٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا يَحْيَيَ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ ؛ قَالَ : سَمِعْتُهُ ، وَهُوَ فِي عَشَرَةٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، أَحَدُهُمْ أَبُو قَتَادَةَ بْنُ رِبْعِيٍّ قَالَ : أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . كَانَ إِذَا قَامَ فِي الصَّلَاةِ اعْتَدَلَ قَائِمًا ، وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ . ثُمَّ قَالَ « اللهُ أَكْبَرُ » وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ . فَإِذَا قَالَ « سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ » رَفَعَ يَدَيْهِ فَاعْتَدَلَ . فَإِذَا قَامَ مِنَ الثِّنْتَيْنِ ، كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ ، كَمَا صَنَعَ حِينَ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ .

T E R C E M E S İ

862) "... Muhammed bin Amr bin Atâ (21) *(Radıyallâhü anhüm)*'den :

(21) Muhammed bin Amr bin Atâ Ebû Abdillah el-Âmiri el-Medeni el-Kureşî'dir. İbn-i Abbas, İbn-i Zübeyr, Ebû Hüreyre, Ebû Hümeyd, Ebû Katâde, Said bin el-Müseyyeb (R.A.) ve bir cemâattan rivâyet etmiştir. Râvileri de Veheb bin Key-

(Devamı 104.cü sahifede)

Şöyle demiştir: Ben, Ebû Hümeyd es-Sâidî (22) (Radıyallâhü anh)'den işittim. Kendisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ashâbından on zâtın arasındaydı. On sahâbiden birisi Ebû Katâde bin Rib'i idi. Ebû Hümeyd, orada bulunan on sahâbî'ye:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz kılışını hepinizden daha iyi bilirim Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza durmak istediği zaman dimdik doğrulurdu ve ellerini omuzları hizasına kadar kaldırdıktan sonra: «Allahü ekber» derdi, rükû'a varmak istediği zaman da ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı, سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman da ellerini kaldırırdı, sonra tam doğrulurdu. İki rek'atten (üçüncü rek'ate) kalktığı zaman tekbir alırdı ve iftitah tekbirini aldığı zaman yaptığı gibi ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı."

İ Z A H I

Râvinin haber verdiği on sahâbi arasında Muhammed bin Mesleme (Radıyallâhü anh), Ebû Üseyd (Radıyallâhü anh) ve Sehl es-Sâidi (Radıyallâhü anh)'in bulunduğu, bundan sonraki hadisten anlaşılıyor. Ebû Dâvûd'un 'İftitahü's-Salâ bâbı'nda rivâyet ettiği bu hadisin bir rivâyetinden anlaşılıyor ki, on sahâbiden birisi de Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'dir.

Ebû Hümeyd (Radıyallâhü anh)'in: '... hepinizden daha iyi bilirim.' sözünden maksadı, sözünün dinleyiciler yanında makbul olmasıdır.

Hadisin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza başlarken önce ellerini omuzları hizâsına kadar kaldırırdı, sonra iftitah tekbiri alırdı. Âlimlerin bu husustaki görüşlerini, 858 ve 859 nolu hadislerin açıklanması bahsinde nakletmiştik.

Hadis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, rükû'a giderken ve rükû'dan kalkarken ellerini kaldırdığına delâlet eder. Âlimlerin, bu husustaki görüşleri de orada anlatıldı.

Muhammed b. Amr. .... (Baştarafı 103.cü sahifede) sân, Yezid bin el-Hûd, İbn-i Aclân, İbn-i İshak, Velid bin Kesir ve başkalarıdır. Ebû Zur'a, Nesâi ve Ebû Hâtim, onu sıka saymışlardır. İbn-i Sa'd: O sıkaydı. Hadîsleri vardır, demiştir. İbnü'l-Kattân da: O, doğruluk ehlindendir, demiştir. Hicretin 154. yılı vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte sahipleri onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel Cild: 5, Sah. 132)

(22) Ebû Hümeyd es-Sâidî için 772 nolu hadisin izahına bak.

Hadis, ayrıca Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ikinci rek'atten üçüncü rek'ate kalktığı zaman ellerini kaldırdığına delâlet eder. **Ş â f i i l e r** ve ikinci rek'atten üçüncü rek'ate kalkılırken ellerin kaldırılması müstahabtır, diyen âlimlerin delîllerinden birisi bu hadîstir.

Bu hadîsi rivâyet edenler:

B u h â r i, **A h m e d**, **E b û D â v û d**, **T i r m i z i**, **B e y h a k i**, **İ b n - i H i b b â n** ve **T a h a v i**, bu hadîsi uzun ve kısa metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir.

٨٦٣ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو عَامِرٍ . ثنا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ . ثنا عَبَّاسُ
ابْنُ سَهْلٍ السَّاعِدِيُّ ؛ قَالَ : اجْتَمَعَ أَبُو حُمَيْدٍ وَأَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ ، وَسَهْلُ بْنُ سَعْدٍ ،
وَمُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ . فَذَكَرُوا صَلَاةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ : أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ
رَسُولِ اللهِ ﷺ . إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَامَ فَكَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ . ثُمَّ رَفَعَ حِينَ كَبَّرَ
لِلرُّكُوعِ ، ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ يَدَيْهِ ، وَاسْتَوَى حَتَّى رَجَعَ كُلُّ عَظْمٍ إِلَى مَوْضِعِهِ .

T E R C E M E S İ

863) ... Abbâs bin Sehl-i Sâidi (23) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan:

Şöyle demiştir: (Sahâbilerden) **Ebû Hümeyd** (es-Sâidi), **Ebû Üseyd es-Sâidi, Sehl bin Sa'd** (es-Sâidi) ve **Muhammed bin Mesleme** (Radıyallâhü anhüm) **toplanmıştır. Bir ara Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **namazını anlattılar. Ebû Hümeyd** (Radıyallâhü anh):

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **namazını hepinizden daha iyi bilirim. Muhakkak ki Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namaza kalktı, tekbir alarak ellerini kaldırdı. Sonra rükû'a varmak için tekbir aldığı zaman ellerini kaldırdı. Sonra rü-**

(23) Abbâs bin Sehl bin Sa'd es-Sâidi (R.A.), Ebû Hüreyre (R.A.)'den ve Ebû Üseyd, Ebû Hümeyd, İbn-i Zübeyr ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinden de el-Alâ' bin Abdirrahman, Muhammed bin İshak ve bir cemâat rivâyet etmiştir. İbn-i Muin ve Nesâi onu sıka saymışlardır. El-Takrib'de de dördüncü tabakadan sıka bir râvi olduğu söylenmiştir. Dâvûd, Tirmizi ve İbn-i Mâceh onun rivâyetini almışlardır. (El-Menhel Cild : 5, Sah. 137)

kû'dan kalktı da ellerini kaldırdı ve her kemik yerine dönünceye kadar tam doğruldu, dedi."

٨٦٤ – حدثنا العباس بن عبد العظيم العنبري . ثنا سليمان بن داود ، أبو أيوب الهاشمي . ثنا عبد الرحمن بن أبي الزناد ، عن موسى بن عقبة ، عن عبد الله بن الفضل ، عن عبد الرحمن الأعرج ، عن عبيد الله بن أبي رافع ، عن علي بن أبي طالب ؛ قال : كان النبي ﷺ إذا قام إلى الصلاة المكتوبة كبر ورفع يديه حتى يكونا حذو منكبيه . وإذا أراد أن يركع فعل مثل ذلك . وإذا رفع رأسه من الركوع فعل مثل ذلك . وإذا قام من السجدتين فعل مثل ذلك .

TERCEMESİ

864) "... Ali bin Ebî Talib *(Radıyallâhü anh)*'den :

Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) farz namaza kalktığı zaman tekbîr getirirdi ve ellerini omuzlarının hizasında oluncaya kadar kaldırırdı. Rükû'a gitmek istediği zaman bunun mislini yapardı. Rükû'dan başını kaldırdığı zaman da bunun mislini yapardı. Ve iki rekatten (üçüncü rek'ate) kalktığı zaman bunun mislini yapardı."**

İZAHI

Bu hadisi Ahmed, Nesâi, Ebû Dâvûd ve Tirmizi de rivâyet etmişlerdir. Tirmizi, sahih olduğunu da söylemiştir. Bâzı rivâyetlerde şu meâlde bir ilâve de vardır:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **namazda otururken ellerini kaldırmazdı,' yâni birinci secdeden kalkarken, ikinci secdeye giderken ve ikinci secdeden kalkarken böyle yapmazdı.**

Hadisin: وإذا قام من السجدتين «...**ve iki secdeden kalktığı zaman...**»

cümlesini: «...**iki rek'atten** (üçüncü rek'ate) **kalktığı zaman...**» diye terceme ettik. Secdeden maksad rek'attır. İki secdeden murad da iki rek'at olmuş olur. Nitekim diğer rivâyetlerde «...**iki rek'atten kalktığı zaman...**» ifâdesi kullanılmıştır. Ebû Dâvûd, **bu hadîsi**

rivâyet ettiğinde, hadisin bitiminde: Ebû Hümeyd-i Sâidi (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz kılışını anlattığı zaman, hadisinde: إِذَا قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki rek'atten kalktığı zaman tekbir getirir ve ellerini kaldırırdı...» demekle buradaki «...iki secde...»den maksadın «iki rek'at» olduğunu beyan etmek istemiştir.

El-Menhel yazarı da: 'Hadisci ve fıkıhçı âlimler, buradaki iki secde ile iki rek'atin kasdedildiğini söylemişlerdir. Yalnız Hattâbi secdelerin ma'lum mânâda kullanıldığını zannederek, hadisi müşkül görmüş ve: Ben, fıkıh âlimlerinden, ikinci secdeden kalkılırken elleri kaldırmanın müstahablığına hükmeden her hangi bir âlim bilmiyorum. Eğer bu hadis sahih ise, bununla hükmetmek vâcibtir, demiştir.

İbn-i Reslân: Her halde Hattâbi, hadisin tariklerini, yâni diğer rivâyetlerini görmemiştir. Eğer buna muttali olmuş olsaydı, imamlar gibi kendisi de iki secdeyi iki rek'at olarak yorumlayacaktı, demiştir.' der.

٨٦٥ – حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَاشِمِيُّ . ثنا عُمَرُ بْنُ رِيَاحٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ عِنْدَ كُلِّ تَكْبِيرَةٍ .

فى الزوائد : إسناده ضعيف . لاتفاقهم على ضعف عمر بن رباح .

TERCEMESİ

865) "... Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan:

Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), her tekbir getirişinde ellerini kaldırırdı."**

Not: Râvi Ömer bin Ribâh'ın zayıflığı üzerinde âlimler müttefik oldukları için isnadın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Hadisin zevâid türünden olduğuna notta işaret edilmiştir.

Hadisin «Her tekbir getirişinde...» ifâdesi, 861 nolu Ümeyr bin Habib (Radıyallâhü anh)'in hadisindeki: مَعَ كُلِّ تَكْبِيرَةٍ ifadesine benzer. Orada yapılan izah, burası için de aynen yapılabi-

lir. Oradaki izaha şunu ilâve edelim: E b û D â v û d, 'İftitahü's-Salâ bâbı'nda M e y m û n e l - M e k k î (Radıyallâhü anh)'den şöyle bir rivâyette bulunmuştur: 'M e y m û n e l - M e k k î (Radıyallâhü anh); A b d u l l a h b i n Z ü b e y r (Radıyallâhü anh)'in, onlara namaz kıldırdığında kalktığı, rükûa gittiği (ikinci), secdeye gittiği ve ayağa kalktığı zamanlarda elleriyle işâret ettiğini görmüş ve şöyle demiştir:

Ben bunun üzerine İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın yanına gittim ve ona: **İbn-i Zübeyr** (Radıyallâhü anh) **öyle bir namaz kıldı ki, bugüne kadar öyle namaz kılan hiç kimseyi görmedim, dedim. Ve İbn-i Abbâs** (Radıyallâhü anh)'a, **İbn-i Zübeyr** (Radıyallâhü anh)'in **yaptığı el işâretlerini yaptım. Bunun üzerine İbn-i Abbas** (Radıyallâhü anh) **bana: Eğer sen, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **namaz kılışına bakmak istersen, Abdullah bin Zübeyr** (Radıyallâhü anh)'in **namaz kılışına uy, dedi.'**

El-Menhel yazarı, bu hadîsle ilgili olarak şöyle der:

«Hadîs, ikinci secdeye gidildiği ve ondan kalkıldığı zaman elleri kaldırmanın câizliğine delâlet eder. Lâkin hadîs zayıftır. Çünkü râvi İ b n - i L a h i a, zayıflıkla meşhurdur. M e y m û n e l - M e k k i de meçhuldür. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gerek ikinci secdeye giderken ve gerekse ikinci secdeden kalkarken ellerini kaldırmadığı sahih hadîslerle sâbittir. Bu nedenle, bu hadîs sahih olsa bile, diğer sahih hadislere muârız sayılmaz. Çünkü hadisteki; حِينَ يَسْجُدُ lafzından murad «secdeye **gittiği zaman...»** değil «**secdeye gitmek** üzere **rüku'dan kalktığı zaman...»**dır, diye yorum yapılabilir ve; حِينَ يَنْهَضُ لِلْقِيَامِ ifâdesinden maksad: «**Birinci teşehhüdden üçüncü rek'ate kalktığı zaman...»**dır, denilebilir.»

٨٦٦ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ . ثنا حُمَيْدٌ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ ، وَإِذَا رَكَعَ .

فى الزوائد : إسناده صحيح . رجاله رجال الصحيحين . إلا أن الدارقطنى أعله بالوقف ، وقال : لم يروه عن حميد مرفوعا، غير عبد الوهاب . والصواب من فعل أنس. وقد رواه ابن خزيمة وابن حبان فى صحيحيهما.

TERCEMESİ

866) "... Enes (bin Mâlik) (*Radıyallâhü anh*)'den:

Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **namaza girdiği zaman ve rükû'a gittiği zaman ellerini kaldırırdı."**

Not: Zevâid'de isnadı sahihtir, ricâli Buhârî ve Müslim'in ricâlidir. Fakat Dârekutnî bu hadisi mevkufla malûl sayarak: Abdü'l-Vehhâb'dan başkası bunu Hümeyd'den merfu' olarak rivâyet etmemiştir. Doğrusu şudur ki: Hadiste yapılan el kaldırma işi, Enes (R.A.)'in fiilidir, demiştir. İbn-i Huzeyme ve İbn-i Hibbân bu hadisi kendi sahihlerinde rivâyet etmişlerdir, denilmiştir.

٨٦٧ — حدثنا بشر بن معاذ الضرير. ثنا بشر بن المفضل. ثنا عاصم بن كليب، عن أبيه، عن وائل بن حجر، قال: قلت لأنظرن إلى رسول الله ﷺ كيف يصلي. فقام فاستقبل القبلة فرفع يديه حتى حاذتا أذنيه. فلما ركع رفعهما مثل ذلك. فلما رفع رأسه من الركوع رفعهما مثل ذلك.

TERCEMESİ

867) "... Vâil bin Hücr *(Radıyallâhü anh)*'den:

Şöyle demiştir: **Ben** (kendi kendime) **dedim ki:**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **muhakkak ve iyice bakayım, nasıl namaz kılıyor? Bunun üzerine** (baktım) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kalktı, kıbleye doğru durdu. Sonra ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdı. Sonra rükû'a gittiği zaman ellerini bu şekilde kaldırdı. Başını rükû'dan kaldırınca ellerini böylece kaldırdı"**

İZAHI

Bu hadisi **Ahmed, Ebû Dâvûd** ve **Nesâî** daha uzun bir metin hâlinde rivâyet etmişlerdir. **İbn-i Huzeyme** ve **Beyhakî** de onların metnine benzer bir ifâdeyle rivâyet etmişlerdir. Buradaki rivâyette, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, kıbleye doğru durup tekbir aldığı belirtilmişse de diğer rivâyetlerde tekbir aldığı tasrih edilmiştir.

Bu hadis de rükû'a giderken ve rükû'dan kalkarken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ellerini kaldırdığına delâlet eder.

٨٦٨ — حدثنا محمد بن يحيى. ثنا أبو حذيفة. ثنا إبراهيم بن طهمان، عن أبي الزبير؛ أن جابر بن عبد الله كان إذا افتتح الصلاة رفع يديه. وإذا ركع، وإذا

رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَ ذَٰلِكَ . وَيَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَعَلَ مِثْلَ ذَٰلِكَ .
وَرَفَعَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ يَدَيْهِ إِلَى أُذُنَيْهِ .

في الزوائد : رجاله ثقات .

TERCEMESİ

868) "... Ebü'z-Zübeyr (24) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhümâ) namaza başlarken ellerini kaldırdı ve rükû'a gittiği zaman ile rükû'dan başını kaldırdığı zaman bunun mislini yapardı. Ve : 'Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i gördüm. Böyle yaptı,' derdi.

Ebû Zübeyr (Radıyallâhü anh)'in râvisi İbrâhim bin Tahmân (25) da ellerini kulaklarına kadar kaldırmıştır."

Not : Zevâid'de bu isnadın ricâlinin sıka olduğu bildirilmiştir.

(١٦) باب الركوع فى الصلاة

16 — NAMAZDA RÜKÛ' BÂBI

٨٦٩ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ ، عَنْ بُدَيْلٍ ، عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا رَكَعَ لَمْ يُشْخِصْ رَأْسَهُ وَلَمْ يُصَوِّبْهُ . وَلَـٰكِنْ بَيْنَ ذَٰلِكَ .

(24) Ebû'z-Zübeyr el-Mekki'nin adı, Muhammed bin Müslim bin Tedrüs el-Esedi'dir. Hadis imamlarındandır, sıkadır. Câbir bin Abdillah, İbn-i Abbas, Âişe, Abdullah bin Itmı ve İbn-i Ömer (R.A.)'den tedlis yapar. Râvileri Eyyûb, iki Süfyan, Mâlik ve bir çok zattır. Şeyhlerinden Atâ' da Nesâi de kendisinden rivâyet etmiştir. İbn-i Muin, Nesâi ve İbn-i Adiyy, Onu sıka saymışlardır. Fakat Ebû Hâtem ve Ebü'z-Zür'a : Onun rivâyetleriyle hüccet getirilmez, demişlerdir. İbnü'l-Medeni'nin dediğine göre hicretin 128. yılı vefat etmiştir. Buhârî ve Müslim, birer hadisini rivâyet etmişlerdir. (El-Hulâsa : Sahife : 358)

(25) İbrâhim bin Tahmân bin Şuayb el-Herevi, önce Nisâbur'da, sonra Mekke'de ikamet etmiş ve hicretin 168. yılı Orada vefat etmiştir. Büyük âlimlerdendi. Âdem bin Ali, Semmâk bin Harb, Muhammed bin Ziyad, Ebü'z-Zübeyr, Mansur (R.A.) ve bir cemâattan rivâyet etmiş; kendisinden de Ebû Hanife, Safvan bin Ebi Kesir, Muhammed bin Sâbık, İbnü'l-Mübârek ve bir çok kimse rivâyette bulunmuştur. Ahmed, Ebû Dâvûd, Ebû Hatem ve Sâlih bin Muhammed, Onu sıka saymışlardır. Ahmed : O, Cehmiye mezhebine şiddetle çatan Mürciye mezhebine mensub bir kimse idi, demiştir. Mürciyelikten döndüğü de söylenmiştir. (Hulâsa : Shf : 18)

TERCEMESİ

869) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle demiştir : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), rükû'a vardığı zaman başını ne yukarıya kaldırır, ne de aşağıya indirir, ikisinin arasında tutardı."

٨٧٠ – حدثنا علي بن محمد، وعمرو بن عبد الله؛ قالا : ثنا وكيع، عن الأعمش، عن عمارة، عن أبي معمر، عن أبي مسعود : قال : قال رسول الله ﷺ « لا تجزئ صلاة لا يقيم الرجل فيها صلبه، في الركوع والسجود » .

TERCEMESİ

870) "... Ebû Mes'ud (Ukbe bin Amr el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhive Sellem)* şöyle buyurdu demiştir :

«Rükû' ve secde de belini düzgün tutmayan adamın kıldığı namaz, kâfi değildir.»"

٨٧١ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا ملازم بن عمرو، عن عبد الله بن بدر. أخبرني عبد الرحمن بن علي بن شيبان، عن أبيه، علي بن شيبان، وكان من الوفد؛ قال : خرجنا حتى قدمنا على رسول الله ﷺ، فبايعناه وصلينا خلفه. فلمح بمؤخر عينه رجلا لا يقيم صلاته، يعني صلبه، في الركوع والسجود. فلما قضى النبي ﷺ الصلاة، قال : « يا معشر المسلمين ! لا صلاة لمن لا يقيم صلبه في الركوع والسجود » .

في الزوائد : إسناده صحيح. ورجاله ثقات. ورواه ابن حبان في صحيحيهما.

TERCEMESİ

871) "... Ali bin Şeybân (26) *(Radıyallâhü anh)*, kavmi tarafından Pey-

(26) Ali bin Şeybân el-Yemâmi sahâbidir. Birkaç hadisi vardır. Râvisi, oğlu Abdurrahman'dır. Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh hadislerini almışlar. Buhâri de el-Edebü'l-Müfred'de rivâyetlerini almıştır. Oğlu Abdurrahman'dan başka râvisi yoktur. (Hulâsa Shf : 274)

gamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e elçi olarak gönderilen heyetten idi. Kendisi şöyle demiştir :

Biz yola çıktık. Nihayet Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanına vardıktan sonra Ona bîat ettik. Ve arkasında namaz kıldık.** Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **namazını düzgün kılmayan, yâni rükû' ve secde de belini düzgün tutmayan bir adama kulaktan yana göz ucuyla baktı. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namazını bitirince :**

«Ey Müslümanlar cemâatı! Rükû' ve secdede belini düzgün tutmayanın namazı yoktur.» buyurdu."

Not : Zevâid'de : Bu hadisin isnadı sahih olup, ricâli sikâlardır. İbn-i Huzeyme ve İbn-i Hibbân, bu hadîsi kendi sahîhlerinde rivâyet etmişlerdir, denilmiştir.

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsini M ü s l i m **'Namazın sıfâtı bâbı'nda**, uzunca bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. Bu hadiste, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, rükû'da mübârek başını beliyle aynı seviyede tuttuğu, yâni başını belinin seviyesinden ne yüksek tuttuğu, ne de eğdiği bildirilmiştir.

E b û M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d, N e s â î, D â r i m î ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir

A l î b i n Ş e y b â n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini de A h m e d, İ b n - i H u z e y m e ve İ b n - i H i b b â n rivâyet etmişlerdir.

Gerek E b û M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde ve gerekse A l î b i n Ş e y b â n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde geçen, belin düzgün tutulmasından maksad, rükû' ve secdede belin bir süre hareketsiz tutulmasıdır. Buna fıkıh lisanında **'Tume'nine'** denilir. **El-Menhel, Tuhfetü'l-Ahvezî** ve **Sindî**, belin düzgün tutulmasını, tume'nine ile yorumlamışlardır. Şu halde rükû' ve secdede tume'nine yapmayanın, yâni en az bir sübhanellah denilecek kadar belini hareketsiz tutmayan kimsenin namazının sahih olmadığına bu bâbtaki hadisler delâlet etmiş oluyor. Bu husûsta âlimler arasında görüş ayrılığı vardır. Şöyle ki :

1 — Ş â f i i l e r, M â l i k i l e r, H a n b e l i l e r, D â v û d-i Z â h i r i ve H a n e f i l e r'den E b û Y û s u f'a göre na-

mazda tume'nine farzdır. Onsuz namaz sahih değildir. Cumhûrun görüşü de budur. Delilleri de, bu bâbta rivâyet olunan E b û M e s'- u d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ile B u h â r i ve diğerlerinin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri; namazı eksik kılan kişiye Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın namazı târif ettiğine dâir hadis ve buna benzeyen E n e s, R u f â a ve A l i b i n Ş e y b â n (Radıyallâhü anhüm)'ün hadisleridir.

2 — E b û H a n i f e ve M u h a m m e d'e göre tume'nine, namazın farzlarından değildir. Rükû' ve secdede vâcibtir. Onsuz namaz, günah olmakla beraber sahihtir. Bu iki âlimin delili;

ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا = «Rükû' edin ve secde edin...» âyetidir. Derler ki:

Arap dilinde rükû' eğilmektir. Sücûd da alçalmaktır. Eğilmek ile alçalmanın asgarisi, farzın yerine getirilmesi için kâfidir. Rükû' ve secdede tume'ninenin, yâni duraklamanın fı 'z kılınması, K u r ' a n nassına bir ilâve yapmak demektir. Mütevatir delile âhad hadisi ile yapılan ilâve muteber değildir.

Cumhur, bu iki âlime şöyle cevap veri.: Tûme'nine K u r ' a n nassına bir ilâve demek değildir. K u r ' a n 'daki rükû' ve secde ile kasdedilmiş olan mânâyı açıklamaktır. Çünkü arap diline göre secde, alnı yere bırakmaktır. Sünnet (hadis), şer'i olan secdenin, tume'nine ile yapılan secde olduğunu beyan etmiştir. Secde'nin vücûbunu te'kid etmek üzere mezkûr âyetin inişi, bu görüşü te'yid eder. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve beraberindekiler, âyetin inişinden önce de namaz kılarlardı. Ve tume'ninesiz kılmazlardı.

Cumhûr, bu konuda rivâyet olunmuş olan hadislerin tume'ninesiz olarak kılınan namazın sahih olmadığına delâlet ettiklerini söyleyerek, tume'ninenin farz olduğuna hükmetmişlerdir.

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı, **'Rüku'** ve **secdede belini düzgün tutmayan bâbı**'nda rivâyet edilen E b û M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'un hadîsini açıkladıktan sonra şöyle der: «Cumhura göre namazın bütün rükünlerinde **tume'nine** farzdır. Hak olanı da budur. E l - H â f ı z: ' H a n e f î âlimlerinden meşhur olan rivâyet, tume'ninenin sünnet oluşudur. Bir çok müellifleri, bunu belirtmiştir. Fakat T a h a v i ' nin sözü, H a n e f i âlimlerine göre tume'ninenin vâcib olduğuna delâlet eder. Çünkü T a h a v i, rüku' ve secde miktarını söz konusu ettiğinde, rüku'da üç defa **'Sübhâne Rabbiye'l-Azîm'**

denileceğine dâir Ebû Dâvûd'un ve başkasının rivâyet ettiği hadîsi zikrederek: Bu duânın okunacağı süre, rükû'un en az süresidir, dedikten sonra şöyle der: Bâzı âlimler: Rükû' ve secdenin miktarı budur. Daha az süre kâfi değildir, demişlerdir. Bir kısım âlimler, bunlara muhâlefet ederek: Rükû' hâlinde durduğu ve secde hâlinde durakladığı zaman, kâfidir, demişlerdir. Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed'in kavli budur! demiştir.

Ben derim ki ta'dili erkân ve bütün rükünlerde tume'nine, Ebû Yûsuf'a göre farzdır. Ama Ebû Hanife ve Muhammed'e göre kimisi vâcibtir, kimisi sünnettir, demiştir. Es-Siâye sâhibi, Hanefî âlimlerinin kitablarında konu ile ilgili ibâreleri naklettikten sonra şöyle der: 'Hulâsa rükû' ve secde, âlimlerin ittifakıyla iki rükündür. İhtilâf, bunlardaki tume'nine hakkındadır. Şâfiî ve Ebû Yûsuf'a göre tume'nine farzdır. Tahavi'nin nakline göre Ebû Hanife ile Muhammed'e göre de farzdır. El-Cürcâni'nin tahricine göre Ebû Hanîfe ile Muhammed, bunun sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. El-Kerhi'nin tahricine göre Ebû Hanife ile Muhammed, tume'ninenin vâcibliği görüşündedirler. Büyük bir cemâatın Ebû Hanife ile Muhammed'den naklettikleri görüş, bu son görüştür. Hanefî mezhebine âit metinler de bu görüş üzerinde toplanmışlardır.'»

٨٧٢ — حدثنا إبراهيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ الْفِرْيَابِيُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُثْمَانَ ابْنِ عطَاءٍ . ثنا طَلْحَةُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ رَاشِدٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ وَابِصَةَ بْنَ مَعْبَدٍ ؛ يَقولُ : رَأَيْتُ رَسولَ اللهِ ﷺ يُصَلِّي . فَكَانَ إِذَا رَكَعَ سَوَّى ظَهْرَهُ ، حَتَّى لَوْ صُبَّ عَلَيْهِ الْمَاءُ لَاسْتَقَرَّ .

فى الزوائد : فى إسناده طلحة بن زيد ، قال البخارىّ وغيره : منكر الحديث . وقال أحمد بن المدينىّ : يضع الحديث .

TERCEMESİ

872) "... Vâbısa bin Ma'bed (27) *(Radıyallâhü anh)*'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

(27) Vâbısa bin Mâ'bed bin Utbe bin el-Hâris bin Mâlik el-Esedi Ebû Sâlim veyâ Ebü'ş-Şâ'sa'dır. Peygamber (S.A.V.)'den, İbn-i Mes'ud (R.A.)'dan ve Ümmü Kays'tan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Sâlim ve Ömer adlı iki oğlu ile Şeddâd Mevlâ Iyâz, Râşid bin Sa'd, Ziyâd bin Ebi'l-Ca'd ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır. (El-Menhel Cild 5, Sahife 73)

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **namaz kılarken gördüm. Rüku' ettiği zaman, belini öyle düzgün tutuyordu ki, eğer üzerine su dökülmüş olsaydı, orada kalacaktı."**

Not : Zevâid'de : İsnadında Talha bin Zeyd vardır. Buhârî ve başkaları : O, hadisi münker bir kimsedir, demişlerdir. Ahmed bin el-Medenî de : O, hadis uydurur, demiş, denilmiştir.

(١٧) باب وضع اليدين على الركبتين

17 (RÜKU'DA) ELLERİ DİZ KAPAKLARI ÜZERİNE KOYMAK BÂBI

٨٧٣ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدِيٍّ ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ ؛ قَالَ : رَكَعْتُ إِلَى جَنْبِ أَبِي . فَطَبَّقْتُ . فَضَرَبَ يَدِي وَقَالَ : قَدْ كُنَّا نَفْعَلُ هٰذَا ، ثُمَّ أُمِرْنَا أَنْ نَرْفَعَ إِلَى الرُّكَبِ .

TERCEMESİ

873) "... Mus'ab bin Sa'd (bin Ebî Vakkâs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

Şöyle demiştir : **Ben, babam yanında rüku' ettim de tatbik ettim. (Her iki elimin parmaklarını birleştirerek ellerimi iki diz kapağımın arasına koyup diz kapaklarımı birleştirdim.) Babam elime vurdu ve : Biz böyle yapardık. Sonra ellerimizi diz kapaklarımızın üzerine kaldırmakla emrolunduk, dedi."**

٨٧٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي الرِّجَالِ ، عَنْ عَمْرَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَرْكَعُ فَيَضَعُ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ ، وَيُجَافِي بِعَضُدَيْهِ .

في الزوائد : في إسناده حارثة بن أبي الرجال ، وقد اتفقوا على ضعفه .

TERCEMESİ

874) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den :

Şöyle demiştir : **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **rüku' ederdi de ellerini diz kapakları üzerine koyardı. Pazılarını** (yanlarından) **uzaklaştırırdı."**

Not : İsnadındaki Hârise bin Ebi'r-Ricâl'ın zayıflığı üzerinde âlimlerin ittifak ettikleri Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

M u s ' a b b i n S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â i de az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. Hadisteki S a ' d b i n E b î V a k k â s (Radıyallâhü anh)'a âit metin ise Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

Tatbik: Terceme ederken parentez içi ifâdeyle de belirttiğim gibi, el ayaları üst üste gelecek şekilde elleri birleştirip, parmakları birbirleri arasına geçirmek ve bu şekilde tutulan elleri diz kapakları arasına koymaktır. İlk zamanlarda namaz kılınırken rüku'da tatbik yapılırdı. Sonradan bu rükün neshedilmiş ve rüku'da ellerin diz kapakları üzerine konması emredilmiştir.

E b û D â v û d, namazda tatbik yapmanın neshine âit bahiste, Â l k a m a (Radıyallâhü anh)'dan şu meâlde bir hadîs rivâyet etmiştir:

'Abdullah bin Mes'ud (Radıyallâhü anh): Resûlullah (Sallallahü 'Aleyhi ve Sellem) bize namaz kılmayı öğretti. Tekbîr aldı ve ellerini kaldırdı. Rüku' ettiği zaman, ellerini diz kapakları arasında tatbik etti, dedi. Râvi Alkama demiştir ki: İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un bu sözü Sa'd (bin Ebî Vakkâs)'a yetişti. Bunun üzerine Sa'd (Radıyallâhü anh) dedi ki: Kardeşim (Abdullah) doğru söylemiştir. Biz öyle yapardık. Sonra böyle yapmakla emredildik. Yâni elleri diz kapakları üzerinde tutmakla...'

El-Menhel yazarı şöyle der: Âlimler, tatbik usulünün mensuh olduğuna delil olarak S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini göstermişlerdir. Çünkü emreden de yasaklayan da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'dir. T i r m i z î: İlim ehli yanında tatbik mensuhtur. Bu hususta aralarında ihtilâf yoktur. Yalnız İ b n - i M e s'u d (Radıyallâhü anh) ve arkadaşlarının tatbik usulüne devam ettikleri rivâyet olunmuştur, demiştir. Tatbikin neshedilmiş olduğuna dâir başka hadisler de vardır. «El-Menhel yazarı, bu hadîsleri senedleriyle beraber zikretmiştir. Onları buraya geçirmeye gerek görmedim.»

Bütün bu hadîsler, merfu' hükmündedir. Çünkü sahâbi: Sünnet böyledir, dediği zaman, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sünneti böyledir, mânâsına gelir.

K a s t a l â n î, 'Rüku'da elleri diz kapakları üzerinde bırakmak bâbı'nda rivâyet olunan S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini açıklamak bahsinde anlattığına göre M e s r û k (Radıyallâhü

anh), Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'ya tatbik meselesini sormuş, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın verdiği cevabın hulâsası şudur: Tatbik, yahudilerin işidir. Bu sebeple Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), tatbiki yasakladı. Hakkında vahy gelmeyen hususlarda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ilk zamanlarda ehl-i kitâba muvâfakat etmeyi uygun görürdü. Bilâhere ehl-i kitâba muhâlefet etmekle emrolundu.

İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'un, tatbik usûlünün neshedildiğini duymadığı ihtimâli üzerinde durulmuşsa da; İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile sıkı temas hâlinde bulunduğu için, bunu duymamış olması ihtimali zayıf görülmüştür. Bununla beraber âlimler, tatbikin mensuh olduğu husûsunda ittifak etmişlerdir.

(١٨) باب ما يقول إذا رفع رأسه من الركوع

18 — KİŞİNİN, RÜKU'DAN BAŞINI KALDIRDIĞI ZAMAN SÖYLEYECEĞİ SÖZ BÂBI

٨٧٥ — حدّثنا أبو مروان، محمد بن عثمان العثماني، ويعقوب بن حميد بن كاسب؛ قالا : ثنا إبراهيم بن سعد، عن ابن شهاب، عن سعيد بن المسيّب، وأبي سلمة بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ كان إذا قال «سمع الله لمن حمده» قال «ربنا ولك الحمد».

TERCEMESİ

875) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman: رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ derdi."

٨٧٦ — حدّثنا هشام بن عمّار. ثنا سفيان، عن الزهري، عن أنس بن مالك؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا قال الإمام: سمع الله لمن حمده، فقولوا: ربنا ولك الحمد».

TERCEMESİ

876) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«İmam سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman siz de رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ deyiniz.» buyurdu."

٨٧٧ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ . ثنا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِذَا قَالَ الإِمَامُ : سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ، فَقُولُوا : اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ » .

TERCEMESİ

877) "... Ebû Said-i Hudri *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i şöyle buyururken işitmiştir:

«İmam: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman siz de: اَللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ deyiniz.»"

٨٧٨ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا الأَعْمَشُ ، عَنْ عُبَيْدِ ابْنِ الْحَسَنِ ، عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ « سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ . اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمٰوَاتِ وَمِلْءَ الأَرْضِ . وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ » .

TERCEMESİ

878) "... İbn-i Ebi Evfâ *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **rükû'dan başını kaldır(maya başla)dığı zaman:** سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ (ve tam doğrulduktan sonra) اَللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمٰوَاتِ وَمِلْءَ الأَرْضِ وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ **derdi."**

٨٧٩ – حدثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى السُّدِّيُّ . ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ أَبِي عُمَرَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ يَقُولُ : ذُكِرَتِ الْجُدُودُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ . فَقَالَ رَجُلٌ : جَدُّ فُلَانٍ فِي الْخَيْلِ . وَقَالَ آخَرُ : جَدُّ فُلَانٍ فِي الإِبِلِ . وَقَالَ آخَرُ : جَدُّ فُلَانٍ فِي الْغَنَمِ . وَقَالَ آخَرُ : جَدُّ فُلَانٍ فِي الرَّقِيقِ . فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ صَلَاتَهُ ، وَرَفَعَ رَأْسَهُ

مِنْ آخِرِ الرَّكْعَةِ ، قَالَ « اللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ ، مِلْءُ السَّمٰوَاتِ وَمِلْءُ الْأَرْضِ . وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ . اللّٰهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ . وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ . وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ » . وَطَوَّلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ صَوْتَهُ بِـ (الْجَدِّ) لِيَعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ كَمَا يَقُولُونَ .

فى الزوائد : فى إسناده أبو عمر ، وهو مجهول لا يعرف حاله .

TERCEMESİ

879) "... Ebû Cuhayfe *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazdayken, Onun yanında nasiblerden bahsedildi. Bir adam: Falanın nasibi atlardadır, dedi. Bir başkası: Falanın nasibi develerdedir, dedi. Diğer birisi: Falanın nasibi koyunlardadır, dedi. Bir başka kişi: Falanın nasibi kölelerdedir, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazını kılıp, son rek'at(ın rüku'un)dan başını kaldırınca:

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمٰوَاتِ وَمِلْءَ الْأَرْضِ وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ.
اَللّٰهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَاالْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

dedi ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem), onların dediklerinin doğru olmadığını bilmeleri için, sesini 'el-Ced = nasib, kelimesi ile uzattı."

Not: İsnadındaki râvi Ebû Ömer'in mechul olup hâlinin bilinmediği Zevâid'de bildirilmiştir.

BU BÂBTAKİ HADÎSLERİN İZAHI

875 nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadisini Buhari de rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette; رَبَّنَا lafzından önce اَللّٰهُمَّ lafzı da vardır. Bu hadise göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) rüku'dan başını kaldırmaya başladığı zaman «Semiallah...» derdi. Bu cümlenin mânâsı şöyledir: 'Allah, kendisine hamd edenin hamdini kabuletmiştir.' Veyâhut: 'Allah, kendisine hamdedenin hamdini kabul eylesin.' Tuhfetül'-Ahvezî yazarı cümlenin bu iki mânâya da muhtemel olduğunu söylemiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) rüku'dan kalkıp doğrulduktan sonra: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ Buhârî'deki rivâyete göre: اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ derdi. Bu cümlenin mânâsı da şöyledir: 'Allah'ım! Ey Rabbimiz! (İbâdetimizi ve dileğimizi) kabul eyle. Hamd sana mahsustur.'

Tesmi: 'Semiallah...' cümlesini okumaktır.
Tahmid: 'Rabbenâ...' veyâ 'Allâhümme Rabbenâ...' cümlesini okumaktır.

Bu hadise göre imam hem tesmi hem de tahmid cümlelerini okumalıdır.

876 nolu Enes (Radıyallâhü anh)'in hadisini de Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Bu hadise göre İmam tesmi ettiği zaman, cemâat tahmid eder.

El-Hâfız: «Bâzı âlimler, imamın yalnız tesmi edeceğine ve cemâatın da yalnız tahmid edeceğine bu ve buna benzer hadisleri delil göstermişlerse de bunun delil oluşu söz götürür. Bu hadisten çıkarılan netice, cemâatın tahmidinin, imamın tesmiinden sonra olmasıdır. Uygulama da böyledir. Çünkü imam, başını kaldırmaya başlayınca tesmi eder. Cemâat da doğrulduktan sonra tahmid eder. Bu okuyuşlar, âmin meselesine benzer. Çünkü: «İmam; وَلَا الضَّالِّينَ dediği zaman, siz de; آمِين deyiniz.» buyurulmuştur. Bu emirden imamın âmin demiyeceği mânâsı çıkarılamaz. Halbuki hadiste imamın âmin diyeceğine değinilmemiştir. Burada da imamın tahmidine değinilmemiştir. Fakat gerek imamın âmin demesi, gerekse imamın tahmidi, başka sahih delillerden sarâheten anlaşılmaktadır. Fâtiha'nın bitiminde imamın hem duâcı, hem de âmin söyleyici olması, bir mahzur teşkil etmediği gibi, burada da imamın hem isteyici hem cevab verici olmasında bir sakınca yoktur.» denilmiştir.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de Ebû Sâid-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den 877 nolu hadis metni yerine 879 nolu Ebû Cuhayfe (Radıyallâhü anh)'nin hadisindeki, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit metin kısmına benzer bir metin rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Ebû Said (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) «Semiallâhü...» dediği zaman «Allâhümme Rabbenâ...» derdi.

E b û S a i d (Radıyallâhü anh)'in buradaki hadisi, bundan önce geçen E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadîsine benzer. O hadis hakkındaki izah, bu hadis için de aynen yapılabilir. Bu sebeple tekrarına lüzum görmüyorum.

878 nolu İ b n - i E b i E v f â (Radıyallâhü anh)'nın hadisini E b û D â v û d ve M ü s l i m de az bir lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. T i r m i z i de benzerini A l i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Bu hadise göre de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) başını kaldırmaya başladığı zaman tesmi' ederdi ve tam doğrulduktan sonra da tahmid ederdi. Bu hadisdeki tahmid cümlesi biraz uzuncadır. Bunu, meâliyle beraber tekrarlıyalım :

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْئَ السَّمٰوَاتِ وَمِلْئَ الْاَرْضِ وَمِلْئَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ

«Allah'ım! Ey Rabbimiz! Gökler dolusu, yer dolusu ve onlardan sonra dilediğin şeyler dolusu hamd, ancak Sana lâyıktır, Sana mahsustur.»

379 nolu E b û C u h a y f e (Radıyallâhü anh) hadîsi, zevâid kısmındandır. Bununla beraber, yukarıda belirttiğimiz gibi M ü s l i m'de ve E b û D â v û d'un süneninde E b û C u h a y f e (Radıylalâhü anh)'in hadîsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sözü olarak geçen metin az bir lafız farkıyla, E b û S a i d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak bulunmaktadır. Buradaki tahmidi, meâliyle beraber tekrarlıyalım :

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْئَ السَّمٰوَاتِ وَمِلْئَ الْاَرْضِ وَمِلْئَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ
بَعْدُ اَللّٰهُمَّ لَامَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَاالْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

«Allahım! Ey Rabbimiz! Gökler dolusu, yer dolusu ve bunlardan sonra dilediğin şeyler dolusu hamd, ancak Sana lâyıktır. Allahım! Senin verdiğine hiç bir engel yoktur. Senin vermediğini hiç bir verecek yoktur. Senin katında hiç bir zenginlik sâhibine zenginliği yarar sağlayamaz.»

E b û C u h a y f e (Radıyallâhü anh)'n hadisinde geçen 'Cüdud' kelimesi, 'Cedd'in çoğuludur. 'Cedd' kelimesi, zenginlik, varlık, nasib, şans ve benzeri mânâlara gelir. Biz 'Cüdud' kelimesini 'Nasibler' diye terceme ettik. Şanslar, zenginlikler diye de terceme edilebilir. Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in okuduğu tahmidde geçen ced kelimesi, âlimlerce zenginlik diye mânâlandırılmıştır. Bu-

na göre : وَلَا يَنْفَعُ ذَاالْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ cümlesinin mânâsı :

«Senin katında zenginlik sâhibine zenginliği menfaat sağlayamaz.» olur. Bu cümledeki مِنْكَ kelimesi de عِنْدَكَ «katında» diye yorumlanmış olur.

Cümledeki; جِدّ kelimesi 'Cidd' olarak da okunabilir. Mânâsı çalışmaktır. Bu takdirde cümlenin mânâsı :

«Senin katında, çalışmak sâhibine çalışması menfaat sağlayamaz.» olur. Yâni kişiye menfaat sağlayan husus, çalışmasını kabul etmen ve onu muvaffak kılmandır. Senin rızâna uygun olmayan çalışması hiç bir menfaat sağlayamaz.

Doğrusu, birinci mânâdır.

Rüku'dan kalkarken imam ve me'mum ve münferidin tesmi' ve tahmid etmeleri husûsunda âlimlerin görüşleri :

1 — İbn-i Mes'ud, Ebû Hüreyre, Ebû Hanife, Mâlik (Radıyallâhü anhüm) ve bâzı âlimlere göre, imam yalnız tesmi' edecek, cemâat da yalnız tahmid edecektir. Bunların delilleri ise :

«İmam tesmi' ettiği zaman siz tahmid edin.» meâlindeki Enes (Radıyallâhü anh)'in 876 nolu hadisi, Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'in 877 nolu hadisi ve benzeri hadislerdir.

2 — Sevri, Evzâi, Hanefiler'den Ebû Yûsuf ile Muhammed ve Hanbeli âlimlerine göre imam, tesmi' ve tahmid'in ikisini de yapacak. Cemâat yalnız tahmid edecek. Bunların delilleri de mezkûr hadislerdir. Bir de Buhârî ve Müellifin rivâyet ettikleri 875 nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'in hadisi ile Müslim ve Müellifin İbn-i Ebû Evfâ (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettikleri 878 nolu hadisidir. Münferide gelince :

1 — Mâlikiler ve Hanbeliler'e göre münferid, tesmi' ve tahmidin ikisini de yapacaktır.

2 — Hanefi âlimlerinden üç rivâyet vardır :

a) Münferid, yalnız tahmid edecektir. Zeylâi : Meşâyihin ekserisi bu görüştedirler. El-Mebsût'ta : En sahih olanı budur. Çünkü tesmi' orada bulunanları hamd etmeye teşviktir. Münferidin beraberinde kimse yoktur ki onu teşvik etsin, denilmiştir, demiştir.

b) Zeylâi'nin Ebû Bekir-i Râzi'den naklen beyan ettiğine göre münferid yalnız tesmi' etmelidir. Çünkü münferid, kendi nefsinin imamıdır. Ebû Hanife'ye göre imam, yalnız tesmi' eder. Nevâdir'in rivâyeti de böyledir.

c) Yine Zeylâi'nin beyânına göre el-Hasan, münferidin hem tesmi' hem tahmid edeceğini Ebû Hanife'den nakletmiş; Hidâye sahibi de: En sahih kavil budur, demiştir. Sebebi de şudur: Münferid kişi, kendi nefsinin imamıdır. Önce tesmi' eder. Yaptığı tesmi' üzerine hamdeden kimse bulunmadığı için, kendisi tesmi' dâvetine icâbet etmek üzere tahmid eder.

3 — Şâfiiler'e göre namaz kılan kişi, imam olsun münferid olsun me'mum olsun, hapsi hem tesmi' eder, hem tahmid eder. Atâ', Ebû Bürde, Muhammed bin Sirin, İshak ve Dâvûd'un kavli de budur. Bunların delili Buhâri ve Müslim'in Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri ve 875 nolu hadise benzeyen hadistir. Oradaki hadiste, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in rüku'dan başını kaldırmaya başlayınca tesmi' ettiği ve tam doğrulunca tahmid ettiği bildirilmiştir. Diğer bir delil yine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in rüku'dan kalkarken tesmi ve tahmid ettiğine dâir Müslim'in Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadistir.

İbn-i Ebi Evfâ (Radıyallâhü anh)'nin ve Ebû Cuhayfe (Radıyallâhü anh)'ın hadisleri de onlar için delil olabilir. El-Menhel yazarı 'Kişinin, rüku'dan başını kaldırdığı zaman söyleyeceği söz bâbı'nda yukarıdaki görüşleri ve en son olarak Şâfiiler'in görüşünü naklettikten sonra şöyle der:

«Şâfiiler'in gösterdikleri delîller, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in imam olarak namaz kıldırışına âittir. Bu sebeple münferid için delil gösterilmesi tam olmamakla beraber şöyle denilebilir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Benim namaz kılışımı gördüğünüz gibi siz de namaz kılın.» buyurmuştur. Bu hadis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz kılışının imama mahsus olduğuna delâlet etmez.

Şâfiiler'in başka bir delili de Dârekutni'nin Büreyde (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir:

«Ey Büreyde! Sen başını rüku'dan kaldırdığın zaman Semiallâhü limen hamideh. Allâhümme rabbenâ leke'l-Hamd... de». Bu hadisin zâhirine göre Büreyre (Radıyallâhü anh)'ın imam, münferid

veyâ me'mum olması arasında bir fark yoktur. N e v e v î : '...ve tesmi' ile tahmid bir zikir olup imam için müstahab olduğu gibi başkası için de müstahabtır. Rüku', secde ve diğer hallerdeki tesbihler gibidir. Bir de şu vardır ki: Namazın hiç bir yerinde zikirden boş kalınmamalıdır. Rüku'dan kalkarken ve kalktıktan sonra tesmi ve tahmidden birisi edildiği takdirde, iki halden birisi boş geçecektir. Halbuki kalkarken tesmi ve kalktıktan sonra tahmîd edilirse iki halde de zikirle meşgul olunmuş olur,' demiştir.

Tahmidin daha uzun şekli, M ü s l i m, E b û D â v û d ve başka sahîh hadîs kitablarında mevcuttur. Ayrıca B u h â r î, M ü s l i m, T i r m i z î, N e s â i ve diğer sahih kitablarda rivâyet olunan bâzı sahih hadislerde, tahmîdi, meleklerin tahmîdine denk gelen kişinin geçmiş (küçük) günahlarının bağışlanacağı bildirilmektedir. Müellifin rivâyet ettiği hadislerde bu husus bulunmadığı için bunun üzerinde durulmadı.

Tesmi' ve tahmîd hakkındaki dört mezhebin görüşlerine âit geniş ma'lumat isteyenler, fıkıh kitablarına müracaat etsinler.

(١٩) باب السجود

19 — SECDE BÂBI

٨٨٠ - حدثنا هشام بن عمار. ثنا سفيان بن عيينة، عن عبيد الله بن عبد الله بن الأصم، عن عمه يزيد بن الأصم، عن ميمونة؛ أن النبي ﷺ كان إذا سجد جافى يديه. فلو أن بهمة أرادت أن تمر بين يديه لمرت.

T E R C E M E S İ

880) "... Meymûne *(Radıyallâhü anhâ)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) secde ettiği zaman kollarını (yanlarından) uzaklaştırırdı. Öyle ki, bir kuzu, kollarının arasından geçmek isteseydi geçebilirdi.»"

٨٨١ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع، عن داود بن قيس، عن عبد الله ابن عبيد الله بن أقرم الخزاعي، عن أبيه؛ قال: كنت مع أبي بالقاع من نمرة. فمر بنا ركب فأناخوا بناحية الطريق. فقال لي أبي: كن في بهمك حتى آتي هؤلاء القوم

فَأَسَائِلُهُمْ . قَالَ فَخَرَجَ . وَجِئْتُ ، يَعْنِي دَنَوْتُ . فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ
فَصَلَّيْتُ مَعَهُمْ . فَكُنْتُ أَنْظُرُ إِلَى عُفْرَتَيْ إِبْطَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كُلَّمَا سَجَدَ .
قَالَ ابْنُ مَاجَةَ : النَّاسُ يَقُولُونَ : عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ . وَقَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ :
يَقُولُ النَّاسُ : عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ .

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ، وَصَفْوَانُ بْنُ عِيسَى ، وَأَبُو دَاوُدَ .
قَالُوا : ثنا دَاوُدُ بْنُ قَيْسٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَقْرَمَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

881) "... Abdullah bin Ubeydillah bin Akram el-Huzâî'nin babası Ubeydullah bin Akram el-Huzâi *(Radıyallâhü anhümâ)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Nemîre'nin (28) dağlardan ve tepelerden oldukça uzak bir düzlüğünde babamın beraberindeydim. Yakınımızdan bir süvari kâfilesi geçti ve yolun kenarında (develerini) çökerttiler. Bunun üzerine babam (Akram) bana : Sen hayvanların yanında kal. Tâ ki ben şu topluluğun yanına vararak onlarla görüşüp durumlarını sorayım, dedi. Ve çıkıp gitti. Ben de vardım. Yâni yaklaştım. Baktım ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ordadır.

(Namaza durdular.) Ben de namazda hazır bulunarak onlarla beraber namaz kıldım. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in her secde edişinde ben O'nun koltuk altlarının beyazlıklarına bakardım.

İbn-i Mâce'de demiştir ki : Halk, Ubeydillah bin Abdullah der. Râvi Ebû Bekir bin Ebi Şeybe de dedi ki : Halk Abdullah bin Ubeydilah der.

Bize Muhammed bin Beşşâr tahdis etti. (O da dedi ki :) Bize Abdurrahman bin Mehdî, Safvân bin İsâ ve Ebû Dâvûd tahdis ederek dediler ki : Bize, Dâvûd bin Kays, Ubeydillah bin Abdillah bin Akram'dan; O da babasından, O da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bunun mislini tahdis etti.»"

---

(28) Arefe'ye yakın bir yerin adıdır.

İ Z A H I

Müellif, bu hadîsi iki senedle rivâyet etmiştir. Her iki senedin ricâli, yukarıdaki arapça metinde ismen geçmektedirler. Müellife tahdiste bulunan ilk seneddeki râvi Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'dir. Onun zikrettiği senedde, sahâbî Akram el-Huzâî'nin oğlu ve râvisinin adı Ubeydullah'tır. Ubeydullah'ın râvisi olan oğlunun adı ise Abdullah'tır.

Müellife tahdiste bulunan ikinci seneddeki râvi ise, Muhammed bin Beşşâr'dır. Bu senede göre sahabi Akram'ın râvisi oğlunun adı Abdullah'tır. Abdullah'ın râvisi ve oğlunun adı ise Ubeydullah'tır.

Müellif demiştir ki: Halk bu zatları Ubeydullah bin Abdullah olarak söyler. Fakat Ebû Bekir bin Ebî Şeybe demiştir ki: Halk bu zatları Abdullah bin Ubeydullah olarak söylerler.

Müellifin, Ubeydullah bin Abdullah deyişinin taraftarı olduğu, ifâde tarzından anlaşılıyor.

Tirmizî'de rivâyet olunan bu hadisin senedinde de mezkûr zatlar Ubeydillah bin Abdullah bin Akram el-Huzâi olarak geçmektedirler. Hulâsa'da da Abdullah, Akram'ın oğlu olarak ve Ubeydullah da Abdullah'ın oğlu olarak tanıtılmıştır. (29)

İki hadîste geçen bâzı kelimeler:

Behme: Kuzunun erkek ve dişisine denilir.

Behm: Kuzular demektir. İkinci hadîste geçen ve hayvanlar diye terceme ettiğimiz Behm'den maksad, kuzular olabilir.

Kaâ': Dağlardan ve tepelerden biraz uzak olan ova ve düzlük arâziye denilir. Bunun çoğulu Kıy', Kıy'a, Kıy'an ve Akvâ' gelir.

Ufret: Parlak olmayan beyazlık demektir.

Mezkûr iki hadîs, secde hâlinde kolları açmanın meşrûluğuna delâlet eder. Elleri yanlardan uzaklaştırmak, erkeklere mahsustur. Kadınların kollarını yanlarına yapıştırmaları matlubtur. Bu husus-

---

(29) Abdullah bin Akram el-Huzâi Ebû Ma'bed sahâbidir. Bir hadîsi vardır. Râvisi, oğlu Ubeydullah'tır. Tirmizî, hadîsinin hasen olduğunu söylemiştir. Tirmizî, Nesâi ve İbn-i Mâceh onun hadîsini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 191)

Ubeydullah bin Abdillah bin Akram el-Huzâi el-Hicâzi, babasından rivâyet etmiştir. Kendisinden de Dâvûd bin Kays rivâyet etmiştir. Nesâi Onu sıka saymıştır. Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâceh, Onun hadisini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 251)

ta Ebû Dâvûd'un el-Merâsil'de Yezîd bin Ebi Habib'ten rivâyet ettiği hadîs vardır.

Meymûne (Radıyallâhü anh)'nin hâdisini Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, el-Hâkim ve Tabarânî de rivâyet etmişlerdir.

٨٨٢ – حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . أَنْبَأَنَا شَرِيكٌ ،
عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا سَجَدَ
وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ . وَإِذَا قَامَ مِنَ السُّجُودِ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ .

TERCEMESİ

882) "... Vâil bin Hücr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **secdeye giderken ellerinden önce dizlerini yere koyduğunu ve secdeden kalktığı zaman, dizlerinden önce ellerini** (yerden) **kaldırdığını gördüm.**"

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Ahmed, Nesâî, Tirmizî, el-Hâkim, Dârekutnî, Dârimî ve Tahavi de rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, secdeye giderken, önce dizlerin ve ondan sonra ellerin yere konmasının ve secdeden kalkarken önce ellerin, ondan sonra dizlerin yerden kaldırılmasının meşrûluğuna delâlet eder. Bâzı âlimler, Ebû Hûreyre (Radıyallâhü anh) ve İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet olunan hadîslere dayanarak bunun tersine, secdeye gidildiğinde önce ellerin ve ondan sonra dizlerin yere konulmasına ve secdeden kalkılırken önce dizlerin, ondan sonra ellerin kaldırılmasına hükmetmişlerdir. El-Menhel yazarı, özetle şöyle der :

'1 — Cumhur, Vâil bin Hücr (Radıyallâhü anh)'ın hadîsiyle hükmetmiştir. Ebu't-Tayyib bütün fıkıhçılardan bu görüşü nakletmiştir. İbnü'l-Münzir de Ömer bin el-Hattab, İbrâhim en-Nahaî, Müslim bin Yesâr, Süfyân-ı Sevrî, Ahmed, İshak, Ebû Hanîfe ile arkadaşlarının böyle hükmettiklerini anlatmıştır.

2 — M â l i k, İ b n - i H a z m ve E v z â i, secdeye giderken önce elleri yere koymanın ve secdeden kalkarken önce elleri yerden kaldırmanın müstahablığına hükmetmişlerdir. İ b n - i A b - d i ' l - H a k e m ' in rivâyetine göre M â l i k, iki şekil arasında bir fark olmadığını söylemiştir.'

٨٨٣ – حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الضَّرِيرُ . ثنا أَبُو عَوَانَةَ ، وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ عَمْرِو
ابْنِ دِينَارٍ ، عَنْ طَاوُسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ
عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ » .

TERCEMESİ

883) "... (Abdullah) İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«Ben, yedi kemik üzerinde secde etmekle emrolundum.»"

٨٨٤ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛
قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعٍ . وَلَا أَكُفَّ شَعَرًا وَلَا ثَوْبًا » .
قَالَ ابْنُ طَاوُسٍ : فَكَانَ أَبِي يَقُولُ : الْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ . وَكَانَ يَعُدُّ
الْجَبْهَةَ وَالْأَنْفَ وَاحِدًا .

TERCEMESİ

884) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Ben, yedi (kemik) üzerinde secde etmekle ve (secdeye giderken) saç ve elbiseyi toplamamakla emrolundum.»

Râvi İbn-i Tâvûs demiştir ki: Babam, (yedi kemiği sayarken) şöyle diyordu: Eller, diz kapakları, ayaklar. Ve babam alın ile burnu bir sayardı."

٨٨٥ – حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ ،
عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْهَادِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنِ الْعَبَّاسِ

ابْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « إِذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجَدَ مَعَهُ سَبْعَةُ آرَابٍ :
وَجْهُهُ وَكَفَّاهُ وَرُكْبَتَاهُ وَقَدَمَاهُ .

TERCEMESİ

885) "... Abbâs bin Abdulmuttalib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi; Resûlullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*'den şunu buyururken işitmiştir:

«Kul, secde ettiği zaman onunla beraber yedi uzuv secde eder: (etmelidir.) Yüzü, el avuçları, diz kapakları ve ayakları.»"

İZAHI

883 nolu İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî, Bezzâr ve Tahâvî de az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde; أُمِرْتُ cümlesi yerine; أُمِرَ نَبِيُّكُمْ cümlesi bulunur.

884 nolu İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini de yine az lafız farkı ile **Kütüb-i Sitte** sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisin sonunda râvi İbn-i Tâvûs demiştir ki: Babam yedi kemiği saymış, alın ve burnu bir uzuv olarak göstermiştir. El-Menhel'de bildirildiğine göre İbn-i Tâvûs'un babası olan Tâvus, alın üzerinde secde etmeyi vâcib görmüş, secdede burnun yere değdirilmesini de sünnet saymıştır.

885 nolu Abbâs bin Abdulmuttalib (Radıyallâhü anh)'in hadîsini de Ahmed ve Buhârî hariç, **Kütüb-i Sitte** sâhibleri rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste geçen **'A'râb'** kelimesi **'İrb'**'in çoğuludur. **'İrb'** uzuv demektir. Hadîste secde uzuvları sayılırken geçen yüzden maksad, alın ve burundur. Çünkü diğer bâzı rivâyetlerde bu durum belirtilmiştir. Alın ve burundan başka, yüzün her hangi bir tarafı üzerinde secde etmek usûlü bilinmemektedir. Ta'zim için yapılan secde, alın ve burun üzerinde yapılanıdır.

Hadisteki ayaklardan maksad da, ayakların parmak uçlarıdır. Nitekim Müslim'in İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'dan olan rivâyetinde bu durum belirtilmiştir.

Hadîsler, anılan yedi uzuv üzerinde secde etmenin vâcibliğine delâlet ederler. El-Menhel yazarı, âlimlerin bu husustaki görüşlerini şöyle anlatır:

1 — Şâfii'nin kuvvetli kavline göre ve Hanbeliler'e göre yedi uzuv üzerinde secde etmek vâcibtir. Bu uzuvların birer parçasını yere koymak kâfidir.

2 — Ebû Hanîfe, bir kavline göre Şâfii, Mâlikiler ve fıkıhçıların ekserisine göre alın üzerinde secde etmek vâcibtir. Diğer uzuvları yere koymak sünnettir.

Hadîslerin zâhirine göre, secde edilirken, bu uzuvların çıplak olmaları vâcib değildir. Çünkü açık olsun örtülü olsun bu uzuvları yere koymak ile secde hâsıl olur.

Diz kapaklarının çıplak olmasının vâcib olmaması husûsunda ihtilâf yoktur. Zâten avret yerinin örtülmesi sebebiyle diz kapaklarının açık tutulması sakıncalıdır.

Ayakların çıplak olmasının şart olmaması hakkında da ihtilâf yoktur. Çünkü mestler üzerinde meshedilerek, mestlerle beraber namaz kılmak meşrû kılınmıştır. Eğer ayakların secde hâlinde çıplak olması şart olsaydı, namazda mestleri çıkarmak gerekecekti. Mestler çıkarılınca abdest de bozulmuş olurdu.

Ellerin çıplak tutulması mes'elesine gelince; Bu husûsta ihtilâf vardır:

1 — Cumhura göre ellerin çıplak olması vâcip değildir.

2 — Şâfii, bir kavlinde ellerin çıplak olmasını vâcib görmüştür. Hanbelîler de elleri örtmenin mekruhluğuna hükmetmişlerdir.

Zâhiri olan görüş, cumhûrun mezhebidir.

Alnın çıplak olması meselesine gelince:

1 — Dâvûd-i Zâhirî, Şâfiîler ve bir rivâyetinde Ahmed bin Hanbel, alnın çıplak olmasını vâcib görmüşlerdir. Onlara göre başa konan sarık, takke, bere, sargı ve benzerî her hangi bir şey, çıplak alnın yere değmesine mâni olursa, secde câiz değildir.

Ali bin Ebi Tâlib, İbn-i Ömer, Ubade bin es-Sâmit, İbrâhim en-Nehaî, İbn-i Sirin, Ömer bin Abdülaziz (Radıyallâhü anhüm) ve başka bâzı âlimlerin kavli budur.

Bunların bir delili, Ebû Dâvûd'un Sâlih bin Hayvan es-Sebbâî (Radıyalâhü anhümâ)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **alnı üzerinde sarık sarınarak yanı başında secde eden bir adam görmüş ve sarığını yukarı çekerek alnını açmıştır.'** Diğer bir delilleri de İbn-i Ebi Şeybe'nin Iyaz bin Abdillah (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadistir:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **sarığının bir parçası üzerinde secde eden bir adamı görmüş de, mübârek eliyle işâret ederek, sarığını yukarı kaldırmasını istemiştir.'**

2 — Said bin el-Müseyyeb, el-Hâsan, Bekir el-Müzenî, Mekhul ve Zühri: Alnı açmak vâcib değildir, demişlerdir. Mâlik, Hanefî âlimleri, Evzâî, İshak ve bir rivâyete göre Ahmed bin Hanbel ile âlimlerin ekserisinin kavli budur. Bunlara göre secde ederken alnı örtmek mekruhtur.

Bu görüşteki âlimlerin delili, Ebû Naîm'in el-Hilye'de İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den; Taberânî'nin İbn-i Evfâ (Radıyallâhü anh)'den ve İbn-i Ali Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadistir:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **sarığının bir katı üzerinde secde ederdi.'** Fakat bu hadisin rivâyet edildiği bütün tarikler zayıftır. Hattâ Ebû Hatim: Bu hadis bâtıldır, demiştir. Beyhakî de: Bu hadisin rivâyetlerinden hiç bir şey sübût bulmamıştır, der. Hadis, sâbit olduğu takdirde bu hadis ile alnın açık tutulmasının gerekliliğine delâlet eden hadisleri uzlaştırmak için şöyle bir yorum yapılabilir: Alnın açık tutulmasını gerekli gören hadisler, ma'zeret olmaması hâline âittir, diğeri de özür hâline âittir.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde: **«... Saç ve elbiseyi toplamamakla emrolundum.»** buyurulmuştur. Yâni namaza durulduğunda saç ve elbiseyi, yere değdirmesin diye toplamak yasaklanmış, bunları kendi hallerine bırakmak ve onların sâhibiyle beraber secde etmelerine imkân vermek istenilmiştir.

Fıkradaki nehiy, cumhûra göre tenzihen kerâhet içindir. Kişi ister namaza duracak diye saçını ve elbisesini toplasın, ister daha

önce ve başka maksadla toplamış olsun ve namaza durduğunda bu hal tesâdüfen devam etsin, netice değişmez.

N e v e v î, M ü s l im'in şerhinde: 'Âlimler, şu durumlarda namaz kılmaktan nehiy husûsunda ittifak etmişlerdir.

Adam elbisesini yukarı çekmişken; yenlerini katlamışken; kollarını sıvamışken; saçlarını örüp bağlamışken; saçlarını sargının altında toplamışken ve benzerî haller. Bütün bunlar, âlimlerin ittifakıyla yasaktır, tenzihen mekruhtur. Eğer böyle yaparak namaza durursa isâe (kötü) etmiş olur. Bununla beraber namazı sahîhtir. D â v û d î'ye göre namaz için böyle yapmak mekruhtur. Daha önce böyle yapmışsa ve tesadüfen bu halde namaza durursa mekruh değildir. İ b n ü'l-M ü n z i r'in anlattığına göre H a s a n-ı B a s r î: Bu halde kılınan namazın iâde edilmesi vâcibtir, demiştir. Sahîh ve muhtar kavil, cumhûrun kavlidir. Sahâbilerden ve başkalarından nakledilen zâhirî de budur.' demiştir.

Namazda saçları ve elbiseyi toplamanın yasaklanmasının hikmeti şudur: Kişi, yere değmesin diye saçını ve elbisesini toplayınca, kibirli adama benzer. Bir de saçı toplamanın yasaklığı hikmeti hakkında E b û D â v û d'un rivâyet ettiği bir hadîse göre şeytan namaz esnasında toplanan saç içinde oturur. Bu rivâyete göre; E b û R â f i' (Radıyallâhü anh), Hz. A l i (Radıyallâhü anh)'nin oğlu H a s a n (Radıyallâhü anh)'ı namaz kılarken görmüş, saçlarını başı üstünde örmüş durumdaymış. E b û R â f i' (Radıyallâhü anh), Onun örgüsünü çözünce H a s a n (Radıyallâhü anh) öfkeyle dönüp Ona bakmıştır. E b û R â f i' (Radıyallâhü anh) de Ona: **Sen namazına yönel ve öfkelenme. Çünkü ben, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den **işittim.** Buyurdu ki: **«Şu örgü, şeytan oturağıdır.»**

٨٨٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا عَبَّادُ بْنُ رَاشِدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ . ثنا أَحْمَرُ ، صَاحِبُ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ قَالَ : إِنْ كُنَّا لَنَأْوِي لِرَسُولِ اللهِ ﷺ مِمَّا يُجَافِي بِيَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ ، إِذَا سَجَدَ .

TERCEMESİ

886) "... Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in arkadaşı Ahmer (30) *(Radıyallâhü anh)*'den:

(30) Ahmer bin Şihâb bin Cezi bin Su'lebe bin Zeyd bin Mâlik bin Sinân sahâbidir. Râvisi Hasan-ı Basrî'dir. Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh, Onun rivâyetini almışlardır. (El-Menhel Cild: 5, Sahife: 350)

Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **secde ettiği zaman ellerini yanlarından çok uzaklaştırdığından dolayı, biz gerçekten Ona çok acıyorduk."**

İ Z A H I

Bu hadîsi Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Tahavî de rivâyet etmişlerdir. Hadîs, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in secde ederken mübârek kollarını, yanlarından çok uzak tuttuğuna ve bu nedenle meydana gelen meşakkat dolayısıyla Ona bakan sahâbilerin fazlasıyla acıdıklarına delâlet eder.

Bu hadîs de 880 ve 881 nolu hadîslerin hükmünü te'yid eder mâhiyettedir.

(٢٠) باب التسبيح فى الركوع والسجود

20 — RÜKU' VE SECDEDEKİ TESBİH BÂBI

٨٨٧ — حدّثنا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ الْبَجَلِيُّ. ثنا عَبْدُاللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَيُّوبَ الْغَافِقِيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَمِّي إِيَاسَ بْنَ عَامِرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ الْجُهَنِيَّ يَقُولُ: لَمَّا نَزَلَتْ (فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ) قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «اجْعَلُوهَا فِي رُكُوعِكُمْ». فَلَمَّا نَزَلَتْ: (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «اجْعَلُوهَا فِي سُجُودِكُمْ».

T E R C E M E S İ

887 "... Ukbe bin Âmir el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den, şöyle demiştir:

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ = **«Öyleyse sen, Büyük Rabbinin adını tesbih et.»** (31) **âyeti nâzil olduğu zaman Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize:**

«Bu (âyetin mefhumu)**nu rüku'nuzda kılın.» buyurdu. Sonra;**

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى = **«Sen, Yüce Rabbinin adını tesbih et.»** (32) **âyeti nâzil olunca Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize:**

«Bu (âyetin mefhumu)**nu secdenizde kılın.» buyurdu."**

---

(31) El-Hakka 52
(32) El-Alâ 1

İ Z A H I

Bu hadisi Ahmed, Ebû Dâvûd, el-Hâkim, İbn-i Hibbân ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir.

El-Menhel yazarı, bu hadisin açıklaması bahsinde özetle şöyle der:

«Hadîsteki birinci âyetin başındaki 'F' harfi, daha önceki âyetlere terfi' içindir. Yâni:

'Ey Allah'ın Resûlü! Sen, halkı tevhide ve Allah'a itaat etmeye dâvet et. Geçen âyetleri açıkla. Buna rağmen eğer halk, hidâyet yolunu tutmazsa Sen artık Rabbine dön. Ve Onu bütün noksanlıklardan tenzih et. Tenzih, tesbih lafzıyla olsun, başka zikirlerle olsun farketmez.'

Âyetteki isim lafzı ile Allah'ın adı kasdedilmemiş olabilir. Yâni âyet ile büyük Allah'ın zâtının tenzih edilmesi kasdedilmiş olabilir. İkinci ihtimal, isim kelimesinin zâid olmayıp Allah'ın adı anlamında kullanılmış olabileceğidir. Bu takdirde âyette büyük Allah'ın adının tenzih edilmesi emredilmiş olur. İkinci ihtimal daha yakındır. Çünkü Allah'ın zâtını, bütün noksanlıklardan tenzih ve ta'zim etmek, vâcib olduğu gibi, onun ismini de tenzih ve ta'zim etmek gerekir.

Bu iki yorum, ikinci âyet için de söz konusudur.

Hadîste: «**Bu âyeti rükû'nuzda kılınız.**» emrinden maksad; tercemede parentez içi ifâdeyle işâret edildiği gibi âyeti aynen rükû'da okumak değil, âyetten anlaşılan '**Sübhâne Rabbiye'l-Azîm**' zikrini rükû'da okumaktır.

Hadîste «**Bu âyeti secdenizde kılınız.**» emrinden maksad; tercemede parentez içi ifâdeyle işâret edildiği gibi âyeti aynen secdede okumak değil, âyetten anlaşılan '**Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ**' zikrini secdede okumaktır.

'**Azîm** = Büyük ve azametli' kelimesinin rükû' tesbihine ve '**A'lâ** = Yüce ve yüksek' kelimesinin secde tesbihine tahsisinin hikmeti şudur: Secde hâlindeki tevâzû, rükû' hâlindeki tevâzû'dan çok daha derin ve canlıdır. Çünkü insan vücûdunun en şerefli uzvu olan alın, ayakların bastığı toprağa sürülüyor. Bu nedenle secde, rükû'dan efdaldir. 'A'lâ' kelimesinin ifâde ettiği yücelik ve azamet, '**Azîm**' kelimesinin mânâsından daha büyük olduğu için secde tesbihinde '**A'lâ**' kelimesi uygun kılınmıştır.

Hadîs, rükû' ve secdede tesbih yapmanın vâcibliğine delâlet eder. Âlemlerin bu husûstaki görüşleri şöyledir:

1 — Hanbelîler ve İshak bin Râheveyh, bu hadîsin zâhiriyle hükmederek: Rükû' ve secdede tesbih yapmak vâcibtir, demişlerdir. Bunlara göre kişi tesbihi, bilerek terkederse namazı bozulur. Unutursa namazı bozulmaz, sehıv için secde eder.

2 — Dâvûd-i Zâhiri'ye göre tesbîh, mutlaka vâcibtir. Unutularak bile terkedilse namaz bozulur. Sehiv secdesi ile tâmir edilemez.

Bu iki gruptaki âlimler, mezkûr hadîsi delîl gösterdikleri gibi, tesbihi kırâata kıyaslamışlardır.

Hanbelî mezhebine âit el-Muğnî adlı kitabda: Ahmed bin Hanbel'den meşhur olan kavil şudur: Eğiliş ve kalkışlardaki tekbir, rükû' ve secdedeki tesbîhler, rükû'dan kalkılırken yapılan tesmi' ile tahmid, iki secde arasında okunan **'Rabbiğfirlî...'** duâsı ve ilk teşehhüd vâcibtir. İshak ve Dâvûd'un kavli de budur.' denilmiştir.

3 — Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfii, bir kavline göre Ahmed ve âlimlerin cumhûru, rükû' ve secdedeki tesbihin sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Bunların delîli, namazını hatâlı kılan kişiye Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz ta'limine âit hadisidir. Çünkü o hadiste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adama namazın vâciblerini ta'lim etmiştir. Ona bu zikrileri öğretmiştir. Eğer bu zikir ve tesbihler vâcib olsaydı, taharrüm tekbirini ve kırâatı öğrettiği gibi bunu da öğretecekti. Gerekli açıklamanın ihtiyaç vaktinden te'hiri câiz değildir. Şu halde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in adama, mezkûr tesbihleri öğretmemiş olması, bunun vâcib olmadığına delildir.

Bu delil, tesbihin vâcibliğine hükmedenlerin delîl olarak gösterdikleri hadislere de cevabtır.

Tesbihin vâcibliğine hükmedenlerin, tesbihi kırâata kıyaslamaları da tam değildir. Çünkü ayakta durmak, namazda olduğu gibi namazın dışında da halkın alışkın olduğu bir âdettir. İbâdet duruşunun âdet duruşundan farklı kılınması için, ibâdet duruşunda kırâat vâcib kılınmıştır. Fakat rükû' ve secde hali, ibâdet dışında alışılmış bir duruş değildir. Bu sebeple bu duruşun ibâdet duruşu olduğunu bildirmek için bir alâmete hâcet yoktur.

٨٨٨ — حدثنا محمد بن رمح المصري. أنبأنا ابن لهيعة، عن عبيد الله بن أبي جعفر،

عَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا رَكَعَ «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. وَإِذَا سَجَدَ قَالَ «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

TERCEMESİ

888) "... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den; rüku'a gittiği zaman üç defa «Sübhâne Rabbiye'l-Azîm» ve secdeye gittiği zaman üç defa «Sübhâne Rabbiye'l-Alâ» dediğini (kulağıyla) işitmiştir."

İZAHI

Bu hadisi, Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Dârimi de rivâyet etmişlerdir. Tirmizi de bunun bir benzerini rivâyet ederek hasen - sahih olduğunu söylemiştir. Bâzı rivâyetlerde Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'in, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber namaz kılarken, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bu tesbih sesini işittiği bildirilmiştir. Yine bâzı rivâyetlerdeki metin daha uzuncadır. Ve orada şu ilâve de vardır:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazda kırâat ederken rahmet âyeti geçtiğinde durup rahmet dilerdi. Ve azab âyeti geçtiğinde, durup istiâze ederdi.'

Âlimlerin rüku' ve secdedeki tesbih sayısı ile ilgili görüşlerini biraz sonra gelecek 890 sayılı hadisin açıklaması bahsinde beyan edeceğiz.

٨٨٩ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي» يَتَأَوَّلُ الْقُرْآنَ.

TERCEMESİ

889) "... Âişe *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), rüku' secdesinde:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْلِي **zikrini çok söyleyerek Kur'an-ı tefsîr ederdi."**

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

Hadisin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) anılan zikri namazda çok söylerdi. Namazın dışında söylemezdi. M ü s l i m'in bir rivâyetinden anlaşıldığına göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu zikri namazın içinde ve dışında bol bol söylerdi. M ü s l i m'deki rivâyet şöyledir: 'Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem);

سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ **zikrini çok söylerdi. Ben: Yâ Resûlallah: Seni görüyorum. Bu zikri çok söylüyorsun, dedim. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki: «Benim Rabbim, ümmetim hakkında bir alâmet göreceğimi bana haber verdi. Ben onu gördüğüm zaman:**

سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ **sözünü çok söyleyeceğim. İşte o alâmeti gördüm.** (Alâmet şudur:) **Allah'ın nusreti ve Fetih —Mekke Fethi— geldiği ve insanların dalgalar hâlinde İslâm dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbinin hamdine bürünerek tesbîh et; Ve ondan mağfiret dile. Çünkü Allah, tevbeleri çok kabul edicidir.»"**

M ü s l i m'in rivâyetinde, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in anlattığı alâmet, N a s r sûresidir.

N a s r sûresinde Allah Teâlâ: فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ buyurmuştur. Bu âyette Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e Allah'ın hamdiyle tesbih etmesi ve istiğfar etmesi emredilmiştir. Hadiste Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin bildirdiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) anılan zikri çok söylemekle bu âyeti tefsir etmiş olur. Ve emrine uymuş olur.

Mezkûr âyet, iki şekilde yorumlanabilir:

1 — **«Rabbinin hamdine bürünerek tesbih et...»** Bu takdirde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, hem hamd etmek hem de tesbîh etmek emri verilmiş oluyor. Ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ikisini de yapmadıkça emre uymuş olmaz.

2 — **«Rabbine hamdetmek sûretiyle tesbîh et...»** Çünkü hamd etmek de bir nevî tesbihtir. Onda da Allah'ın eksikliklerden nezîh

oluşu ifâde ediliyor. Övgüye lâyık fiiller dolayısıyla hamd edilir. Bu takdirde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e hamd etmek emri verilmiş oluyor ve kendisi yalnız hamdetmekle, verilen emri yerine getirmiş oluyor.

Hadisteki zikir lafzı, âyetin birinci şekilde yorumlanmasını te'yid eder. Çünkü 'Sübhâneke'llahümme' ile 'Bihamdik' arasında atıf harfi olan ' و -vav' harfi vardır. Zâhirine göre, bu harf, kendisinden önce geçen tesbîh ile kendisinden sonra gelen hamd'in ayrı cümleler olduğuna işâret eder. Ehlinin ma'lumu olduğu üzere, bu harf, kendisinden sonra gelen cümleyi, kendisinden önce geçen cümleye atıf eder. Bu takdirde mezkûr zikrin mânâsı şöyle olur:

«Allah'ım! **Seni tesbîh ederim ve lâyık olduğun hamd ile sana hamd ederim.**»

Bu harf, hâl için olabilir. Bu takdirde mezkûr ibârenin mânâsı şöyle olur:

«**Allah'ım! Senin hamdine bürünerek Seni tesbih ederim...**»

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mağfiret dilemesine gelince; Bu dilek, tevâzuun en mükemmel ifâdesidir. Allah Teâlâ'nın emrine uymanın büyük idrâkidir ve ümmeti için rehberlik nişânesidir. Çünkü bilindiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) küçük - büyük bütün günahlardan mâsumdur. Bâzı âlimlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu nevî mağfiret dilemesi, kendi zâtında ümmeti içindir.

٨٩٠ – حدّثنا أبو بكر بن خلاد الباهلي . ثنا وكيع ، عن ابن أبي ذئب ، عن إسحاق بن يزيد الهذلي ، عن عون بن عبد الله بن عتبة ، عن ابن مسعود ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إذا ركع أحدكم فليقل في ركوعه : سبحان ربي العظيم ، ثلاثا . فإذا فعل ذلك فقد تم ركوعه . وإذا سجد أحدكم فليقل في سجوده : سبحان ربي الأعلى ، ثلاثا . فإذا فعل ذلك فقد تم سجوده وذلك أدناه » .

TERCEMESİ

890) "... (Abdullah) İbn-i Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz rüku'a gittiği zaman rüku'unda üç defa 'Sübhane Rabbiye'l-Azîm' desin. Çünkü böyle yaptığı zaman rüku'u tamamlanmış olur. Ve biriniz secde ettiği zaman secdesinde üç defa 'Sübhane Rabbiye'l-A'lâ' desin. Çünkü bunu yaptığı zaman secdesini tamamlamış olur. Bu (anılan) zikir, en azıdır.»"

İ Z A H I

Bu hadisi Bezzâr, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd: Hadis mürseldir. Çünkü Avn bin Abdillah bin Utbe bin Mes'ud (33), İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'a yetişmemiş, demiştir. Buhâri de Tarih adlı kitabında Avn'ın İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'a yetişmediğini bildirmiştir. Ebû Dâvûd, mürsel demekle munkatı'i kasdetmiştir. Yâhut, mürselin, meşhur olmayan mânâsını kasdetmiştir. Ona göre mürsel, senedinin her hangi bir yerinde, bir veyâ birden fazla râvinin düştüğü hadistir.

Hadîs, rüku' ve secdede tesbihin vâcibliğine hükmedenler için bir delîldir. Sübülü's-Selâm sâhibinin anlattığı gibi, hadisin zâhirine göre üç defâdan eksik yapılan tesbih kâfi değildir.

Hadisin: **«Bu (anılan) zikir, en azıdır.»** cümlesinden maksad şu olabilir: 'Mükemmel tesbihin en azı üçtür.' Bir cemâat cümleyi böyle yorumlamıştır. Buna göre üç defâdan eksik tesbih yapan kimse, sünneti yerine getirmiş olmaz. Üç defa olunca, sünnet yapılmış olur.

Birinci yoruma göre mükemmel tesbihin en azı üç defadan fazla yapılan tesbihtir. Üç defa yapılan tesbih, vâcib olan tesbihtir. Üçten eksik olan tesbih, câiz değildir.

Her iki yorumculara göre tesbihin en mükemmel şekli için belirli bir sayı yoktur. Kırâatın uzunluk ve kısalığına göre bu sayı değişir. Çünkü namazdaki rükûnlerin, uzunluk ve kısalık bakımından birbirlerine yakın olmaları sünnettir. Zira Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in rüku' ve secdesinin uzunluk bakımından, kıyamına yakın olduğu, hadislerle sâbittir.

El-Mâzirî: En mükemmel tesbih sayısı, onbir veyâ dokuzdur. Mükemmellik bakımından ortalama sayısı beştir, demiştir.

---

(33) Avn'ın sıka olduğu, Ahmed, İbn-i Muin, Nesâi ve İclî tarafından bildirilmiştir. Buhâri hâriç, Kütüb-i Sitte'de rivâyetleri vardır.

Tirmizî'nin, İbnü'l-Mübârek ile İshak bin Raheveyh'den rivâyet ettiğine göre, bunlar: İmam için beş defa tesbih etmek müstehabtır, demişlerdir. Sevrî de bununla hükmetmiştir.

En-Neyl yazarı: Mükemmel tesbihin belirli bir sayıya bağlanmasına dâir hiç bir delil yoktur. Uygun olanı, muayyen bir sayıya bağlanmadan namazdaki kırâatın uzunluğuna göre tesbih sayısını çoğaltmaktır, demiştir.

DÖRT MEZHEBİN TESBİH SAYISI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ:

1 — Hanefî âlimlerine göre rüku'da **Sübhâne Rabbiye'l Azîm'i**, secdede **Sübhâne Rabbiye'l Alâ**'yı üçer defa söylemek sünnettir. Bundan az söylemekle sünnet hâsıl olmaz.

2 — Şâfiîler'e göre tesbih, her hangi bir lafızla söylenirse, sünnetin aslı hâsıl olur. Mezkûr lafızla tekrarlamaktır. İmam üç defa tekrarlamalıdır. Daha fazla tekrarlayamaz. Ancak arkasında namaz kılan cemâat, muayyen kişiler olup, uzatmasma râzı olduklarını söylerlerse, imam da tesbîhi onbir defaya kadar tekrarlıyabilir.

3 — Hanbelîler'e göre anılan lafızlarla tesbih etmek vâcibtir. Bunun tekrarlanması sünnettir.

4 — Mâlikîler'e göre rüku' ve secdede tesbîh yapmak mendubtur. Bunun için muayyen bir lafız yoktur. Anılan lafızlarla tesbîh etmek, daha efdaldır (34)

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Hadîs, rüku' ve secdedeki tume'ninenin en azının üç tesbih miktârı olduğuna ve bu iki yerde tesbih etmenin vâcibliğine delâlet eder.

Daha önce de anlattığım gibi Hanefî ve Şâfiî mezheblerine göre tume'ninenin en az süresi, vücûdun bir tesbih kadar hareketsiz kalmasıdır.

---

(34) **Mezheblerin görüşleri el-Fıkh Ala'l-Mezâhibi'l-Arbaa'nın 'Namazın sünnetleri bahsi'nden** alınmıştır.

(٢١) باب الاعتدال فى السجود

21 — SECDEDE İ'TİDÂL BÂBI

٨٩١ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ؛
قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَعْتَدِلْ . وَلَا يَفْتَرِشْ ذِرَاعَيْهِ افْتِرَاشَ
الْكَلْبِ » .

TERCEMESİ

891) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz secde ettiği zaman i'tidâl etsin. Ve köpeğin yayılması gibi kollarını (yere) yaymasın.»"

٨٩٢ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى . ثنا سَعِيدٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ،
عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ . وَلَا يَسْجُدْ أَحَدُكُمْ
وَهُوَ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ كَالْكَلْبِ » .

TERCEMESİ

892) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:
Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Secdede i'tidâl ediniz. Sakın herhangi biriniz köpek gibi kollarını yayarak secde etmesin.» buyurdu."

İZAHI

Câbir (Radıyallâhü anh)'in hadisini Tirmizî, Ahmed ve İbn-i Huzeyme de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Hadîs, hasen - sahîhtir. İlim ehli bununla amel ederek, secdede i'tidâlı seçer ve canavar gibi yere yayılmaktan kerâhet ederler, demiştir.

Enes (Radıyallâhü anh)'in hadîsini de Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi mânâyı etkilemiyen az bir lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

Secdede i'tidâl: Yere yayılmak ile toplanmak arası bir haldir. Âlimler i'tidâl hâlini şöyle tasvîr etmişlerdir: Secdede i'tidâl ellerin

avuçlarını yere koymak, dirsekleri yerden kaldırmak ve yanlardan uzak tutmak, karnı da uyluklardan uzaklaştırmaktır.

Köpeğin yayılması, ellerle beraber dirsekleri yere koymaktır.

Bu konuda rivâyet olunan hadisler, namaz kılan kimsenin; secde ettiğinde el avuçlarını yere koymasının, dirseklerini yerden kaldırmasının ve yanlarından uzak tutmasının gerekliliğine delâlet eder. Dirsekleri yerden kaldırmak ve koltuk altı görülebilecek derecede kolları yanlardan uzak tutmak, bütün âlimlere göre müstahabtır. Bunu yapmayanın namazı, sahîh olmakla beraber, tenzîhen kerâhet işlemiş olur.

Hadîslerde buyurulan i'tidâl şeklinin; mütevâziliğe daha muvafık, alın ile burnun yere iyice dokunmasına daha elverişli ve tembellik halinden daha uzak olduğu âlimler tarafından ifâde edilmiştir.

(٢٢) باب الجلوس بين السجدتين

22 — İKİ SECDE ARASINDAKİ OTURUŞ BÂBI

٨٩٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون ، عن حسين المعلم ، عن بديل ، عن أبي الجوزاء ، عن عائشة ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ إذا رفع رأسه من الركوع لم يسجد حتى يستوي قائما . فإذا سجد فرفع رأسه ، لم يسجد حتى يستوي جالسا . وكان يفترش رجله اليسرى .

TERCEMESİ

893) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), başını rüku'dan kaldırdığı zaman iyice doğrulup, ayakta durmadıkça secdeye gitmezdi ve secde edip başını kaldırdığı zaman, iyice doğrulup oturmadıkça (ikinci) secdeye gitmezdi. Oturduğu zaman sol ayağını iftirâş ederdi. (döşerdi.)"

٨٩٤ — حدثنا علي بن محمد . ثنا عبيد الله بن موسى ، عن إسرائيل ، عن أبي إسحاق ، عن الحرث ، عن علي ؛ قال : قال لي رسول الله ﷺ « لا تقع بين السجدتين » .

TERCEMESİ

894) "... Alî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana buyurdu ki: «İki secde arasında ik'â oturuşuyla oturma.»"

٨٩٥ – حدثنا محمد بن ثواب . ثنا أبو نعيم النخعي ، عن أبي مالك ، عن عاصم ابن كليب ، عن أبيه ، عن أبي موسى وأبي إسحاق ، عن الحرث ، عن علي ؛ قال : قال النبي ﷺ « يا علي ! لا تقع إقعاء الكلب » .

TERCEMESİ

895 "... Alî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir :
Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki :

«Yâ Alî! Köpeğin ik'â (denilen) oturuşu gibi ik'â oturuşuyla oturma.»"

٨٩٦ – حدثنا الحسن بن محمد بن الصباح . ثنا يزيد بن هرون . أنبأنا العلاء أبو محمد . قال : سمعت أنس بن مالك يقول : قال لي النبي ﷺ « إذا رفعت رأسك من السجود فلا تقع كما يقعي الكلب . ضع أليتيك بين قدميك . وألزق ظاهر قدميك بالأرض » .

في الزوائد : في إسناده العلاء ، قال ابن حبان والحاكم فيه : إنه روى عن أنس أحاديث موضوعة . وقال فيه البخاري وغيره : منكر الحديث وقال ابن المديني : كان يضع الحديث .

TERCEMESİ

896) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bana şöyle buyurdu. demiştir :

«Sen başını secdeden kaldırdığın zaman köpeğin ik'â ettiği gibi ik'â etme. Sağrılarını ayaklarının arasına al ve ayaklarının üst kısmını yere yapıştır.»"

Not : Zevâid'de : Bunun isnadında bulunan el-A-lâ'nın Enes (R.A.)'den mevzû' hadisler rivâyet ettiğini İbn-i Hibbân ve el-Hâkim söylemişlerdir. Buhârî ve başkası : O, münkerül hadistir, demişlerdir. İbnü'l-Medeni de demiştir ki : O, hadis uydurdu, denilmiştir.

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini M ü s l i m de rivâyet etmiş, müellifin iki senedle rivâyet ettiği A l î (Radıyallâhü

anh)'in hadîsini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Enes (Radıyallâhü anh)'in hadîsi ise zevâid kısmındandır.

Hadîslerde geçen ve konumuzu ilgilendiren bâzı kelimeleri açıklayalım:

İftirâş: Sol ayağı yere döşeyerek onun üzerinde oturmak ve sağ ayağı dikerek parmak uçlarını kıbleye çevirmektir.

Tevekkür: Sağ ayağı dikerek parmak uçlarını kıbleye çevirmek ve sol ayağı yere döşeyerek sağ ayağın altına yerleştirip sağrılar üzerinde oturmaktır. Bu oturuşta sağ ayağın üst kısmı, sol ayağın alt kısmının üzerine gelmiş olur.

İbn-i Zübeyr (Radıyallâhü anh), teverrük için ikinci bir ta'rif yapmıştır. Ona göre sağ ayağın üst kısmı yere gelecek şekilde ve üzerinde oturmadan yere yatırmak, sol ayağı sağ uyluğu ile baldırı arasına yerleştirmek ve mak'adı üzerine oturmaktır. Bu oturuşta sağ ayağın parmakları kıbleye çevrilmeyerek, üst kısımları yere gelecek şekilde yatırılır.

İk'a: Mak'ad üzerinde oturup dizleri dikerek, altları yere gelecek şekilde ayakları yere koymak ve elleriyle yere dayanmâktır. Bu oturuş, köpek oturuşuna benzer.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisinde, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iki secde arasındaki oturuşunun iftirâş şeklinde olduğu bildirilmiştir.

Alî (Radıyallâhü anh) ve Enes (Radıyallâhü anh)'in hadîslerinden anlaşıldığına göre köpek oturuşuna benziyen ik'â oturuşu yasaklanmıştır.

Biz önce namazdaki oturuşlarla ilgili, âlimlerin görüşlerini nakledelim, ondan sonra ik'â meselesi üzerinde duralım:

1 — Hanefî âlimlerine göre namazdaki bütün oturuşlarda iftirâş şekli sünnettir. Kadınlar, ayaklarını sağ taraftan çıkararak sağrıları üzerinde otururlar.

Hanefîler'in delîli ise Müslim ve müellifin rivâyet ettikleri Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin 893 nolu hadîsidir. Bir de namazını halâlı kılan a'râbî'nin meşhur hadîsidir. O hadîste:

فَإِذَا جَلَسْتَ فَاجْلِسْ عَلَى رِجْلِكَ الْيُسْرَى

= «Oturduğun zaman sol ayağının üzerinde otur.» buyurulmuştur.

2 — Şâfiîler'e göre namazda beş oturuş vardır: Birincisi: Secdeler arası oturuş; İkincisi: Her rek'atten sonra ayağa kalkmadan önce yapılan istirahat oturuşu; Üçüncüsü: Üç ve dört rek'atli namazlardaki ilk teşehhüd oturuşu; Dördüncüsü: Arkasında sehv secdesi yapılacak son oturuş; Beşincisi: Arkasında selâm verilecek oturuş. Beşinci oturuşta teverrük, diğerlerinde de iftirâş etmek ef daldır.

Şâfiîler'in delili, Buhârî, Ebû Dâvûd ve başkalarının rivâyet ettikleri Ebû Hümeyd-i Sâidî (Radıyallâhü anh) ile burada rivâyet olunan Âişe (Radıyallâhü anh)'nin hadisidir.

El-Menhel yazarı, Şâfiîler'in görüşünü anlatırken, ilk teşehhüdde iftirâş ve son teşehhüdde teverrük oturuşunun hikmeti hakkında Şâfiîler'in şunu söylediklerini nakleder: Bu oturuşlar, namazı hatırlamaya ve rek'at sayılarını karıştırmamaya daha yakındır. Hem de ilk teşehhüdün hafifletilmesi sünnettir. İftirâş edilerek oturulur ki; Bu oturuş kolayca ayağa kalkmak için daha müsâittir. Son teşehhüdü uzatmak sünnettir. Ondan sonra ayağa kalkmak da yoktur. Teverrük edilerek oturmak daha rahattır. Oturuşların değişik oluşunun şu faydası da vardır: Namaz esnasında cemâata yetişen kişi, imamı ve cemâatı oturuşta gördüğü zaman ilk ve son oturuştan hangisi olduğunu bilmiş olur.

3 — Mâlikîler'e göre iki teşehhüdde de teverrük etmek müstahabtır. İki secde arasındaki oturuş da böyledir.

Bunların delili de Mâlik'in el-Muvatta'da Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anh)'in oğlu Abdullah'tan rivâyet ettikleri hadistir. Bir de el-Kâsım bin Muhammed'in, teşehhüddeki oturuşu Yahya bin Said ve arkadaşlarına anlatırken, teverrük şeklini ta'rif ettiğine dâir Mâlik'in rivâyetidir.

4 — Hanbelîler'e göre iki teşehhüdlü namazın ilk teşehhüdünde iftirâş, son teşehhüdünde teverrük etmek ve tek teşehhüdlü namazda iftirâş etmek sünnettir.

Hanbelî âlimlerinden el-Muğnî yazarı şöyle der: «Bizim delilimiz, Vâil bin Hücr (Radıyallâhü anh)'ün şu meâldeki hadîsidir:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) teşehhüd için oturunca sol ayağını yere döşedi ve sağ ayağını dikti.» Bu hadîste, arkasında selâm verilen teşehhüd ile selâm verilmeyen teşehhüd arasında bir ayırım yapılmamıştır.

İkinci delîlimiz, Müslim'in Âişe (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Her iki rek'atte bir tahiyye vardır.» buyururdu. Sol ayağını yere döşerdi, sağ ayağını da dikerdi.»

Bu iki hadîs, her teşehhüdde iftirâş etmekle hükmederler. Son teşehhüd oturuşu, Ebû Hümeyd (Radıyallâhü anh)'in hadîsiyle bundan müstesnadır. Çünkü ikinci teşehhüdde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in teverrük ettiği bu hadîsle sâbittir. Şu da vardır ki: İkinci teşehhüdde teverrük etmenin sebebi, iki teşehhüdün birbirinden farklı kılınmasıdır. İçinde tek teşehhüd bulunan namazda teşehhüdlerin karışması endişesi olmadığına göre, farklı oturuş da söz konusu değildir. Beyan edilen görüşler, en efdal oturuşun tesbitiyle ilgilidir. İk'â oturuşu hâriç, nasıl oturulursa oturulsun namaz sahîhtir.

İk'â mes'elesine gelince: Bu bâbta geçen hadîslerde köpeğin oturuşuna benzetilen ik'â oturuşu yasaklanmıştır.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizi'nin rivâyet ettikleri bir hadîste Tâvûs (Radıyallâhü anh) demiştir ki:

«Biz, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'**a ayaklar üzerinde ik'a** (çömelmek) **hakkında söz ettik. İbn-i Abbâs** (Radıyallâhü anh) : **O, sünnettir, dedi. Biz Ona: Ama biz onu adama cefâ görüyoruz, dedik. Bunun üzerine İbn-i Abbâs** (Radıyallâhü anh):
Bilâkis o, senin Peygamberinin sünnetidir, dedi.»
Bu hadîs, iki secde arasında ökçeler üzerinde çömelmenin sünnet olduğuna delâlet eder.

Şu halde ik'â oturuşu iki türlüdür. Birinci çeşit ik'â, yukarıda anlatıldığı gibi köpek oturuşuna benzeyen ik'âdır. Bu oturuş yasaktır.

İkinci nev'i ik'â: Secdeler arasındaki oturuş da her iki ayağı dikerek, parmaklarını kıbleye çevirmek ve topuklar üzerinde oturmaktır. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'in: **'Peygamber'imizin sünnetidir.'** sözüyle kasdettiği ik'â, budur. Beyhakî ve

K â d ı I y a z, İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisindeki ik'âyı böyle yorumlamışlardır. K â d ı I y a z ' ın dediğine göre sahâbiierden ve seleften bir cemâatın secdeler arasında bu şekilde oturduğu rivâyet olunmuştur.

El-Menhel yazarı 'Secdeler arasında ik'â bâbı'nda özetle şöyle der: «M â l i k, N a h a i, H a n e f î l e r ve H a n b e l î l e r: İk'â hangi şekilde ta'rif edilirse edilsin mekruhtur, demişlerdir. Bunların delilleri, T i r m i z î ve İ b n - i M â c e h ' in A l i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri (894 ve 395 nolu) hadisler ile İ b n - i M â c e h ' in E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği (896 nolu) hadîstir. Bunlara göre bu hadislerdeki nehiy kerâhet içindir. Çünkü diğer taraftan ik'ânın meşrûluğuna delâlet eden İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi vardır. Eğer İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi olmasaydı: Bu hadislerdeki nehiy, kerâhet için değil haramlık içindir, diyeceklerdi.

Bu bâbtaki hadîsler ile İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi arasında görülen zâhiri çelişkinin def edilmesi husûsunda ihtilâf edilmiştir:

H a t t â b î ve M â v e r d i: İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi, bu bâbtaki hadîslerle mensuhtur. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın mensuhluğu duymadığı umulur, demişlerdir.

B e y h a k i, K â d ı İ y a z, İ b n - i S a l â h, N e v e v î ve bir cemâat hadisleri uzlaştırmak için şöyle demişlerdir: Bu bâbtaki hadîslerle yasaklanan ik'â, köpek oturuşuna benzeyen oturuştur. Yâni mak'âdı, elleri ve ayakların altını yere koyup dizleri dikmektir. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın sünnet olduğunu söylediği ik'â ise, ayakları dikerek, onlar üzerinde çömelmek ve dizleri yere koymaktır.

En-Neyl yazarı: Anlatıldığı gibi, hadîsleri uzlaştırmak gerekir. Zâten hadîsler, bu uzlaştırmaya ışık tutar. Çünkü nehiy hadislerinde köpek oturuşuna benzetmek kaydı mevcuttur. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde ise, ayaklar üzerinde ve parmak uçları üzerinde oturmak kaydı mevcuttur. Bu durumda mensuhluğa hükmetmek, bu kayıtlardan bir nevi gaflettir. Diğer taraftan hadis hâfızları: Nehiy hadîsleri ile İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin târihleri meçhuldür, demişlerdir. Tarihler bilinmeyince mensuhluk yoluna gidilemez. Bir de şu var ki: Hadisleri uzlaştırmak mümkün iken mensuhluk yoluna gitmek yasaktır, demiştir.

Yukarıda verilen ma'lumattan şu netice çıkıyor ki: İki secde arasında topuklar üzerinde çömelmek de iftirâş gibi meşrûdur. N e v e v î, **el-Mühezzeb** şerhinde şöyle demiştir: 'İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in rivâyet ettikleri ik'â oturuşu, B e y h a k î'nin yorumladığı şekilde, yâni topuklar üzerinde çömelmek oturuşu, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından yapılmıştır. Diğer taraftan Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iftirâş ettiği E b û H ü m e y d (Radıyallâhü anh)'in ve ona muvafakat edenlerin rivâyetleriyle sâbittir. Şu halde ikisi de sünnettir. Ancak E b û H ü m e y d (Radıyallâhü anh)'in rivâyet ettiği iftirâş sünneti daha meşhur ve ekseriyetle yapılanıdır. Çünkü bunu E b û H ü m e y d (Radıyallâhü anh)'e rivâyet ederken o sahâbî onu doğrulamıştır. V â i l b i n H ü c r (Radıyallâhü anh) ve başkası da rivâyet etmiştir. Bu rivâyetler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iki secde arasında iftirâş oturuşuna devam ettiğine ve bu oturuşun sahâbîlerce meşhur olduğuna delâlet eder. Bu sebeple iftirâş oturuşu tercihe şâyan olup daha efdaldır. Bununla beraber topuklar üzerinde çömelmek de sünnettir.

N e v e v î'nin bahsettiği İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi, B e y h a k î'nin ondan rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

«İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)' başını birinci secdeden **kaldırdığı zaman ayak parmak uçlarının üzerinde otururdu ve: Bu oturuş sünnettendir.»** derdi.

(٢٣) باب ما يقول بين السجدتين

23 — İKİ SECDE ARASINDA (Kİ OTURUŞTA) KİŞİNİN SÖYLEYECEĞİ DUÂ BÂBI

٨٩٧ – حدثنا علي بن محمد. ثنا حفص بن غياث. ثنا العلاء بن المسيب، عن عمرو
ابن مرة، عن طلحة بن يزيد، عن حذيفة. ح وحدثنا علي بن محمد. ثنا حفص بن غياث،
عن الأعمش، عن سعد بن عبيدة، عن المستورد بن الأحنف، عن صلة بن زفر،
عن حذيفة؛ أن النبي ﷺ كان يقول بين السجدتين «رب اغفر لي. رب اغفر لي».

TERCEMESİ

897) "... Huzeyfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre;

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **iki secde arasında** (ki oturuşta) :

رَبِّ اغْفِرْلِى رَبِّ اغْفِرْلِى = «(Ey) **Rabbim! Bana mağfiret eyle.** (Ey) **Rabbim! Bana mağfiret eyle.» derdi.**"

٨٩٨ — حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ صَبِيحٍ ، عَنْ كَامِلٍ أَبِي الْعَلَاءِ ؛ قَالَ: سَمِعْتُ حَبِيبَ بْنَ أَبِي ثَابِتٍ يُحَدِّثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ « رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاجْبُرْنِي وَارْزُقْنِي وَارْفَعْنِي » .

فى الزوائد : رجاله ثقات . إلا أن حبيب بن أبى ثابت كان يدلس ، وقد عنعنه . وأصله فى أبى داود والترمذى .

TERCEMESİ

898) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **gece namazında iki secde arasında** (ki oturuşta) : **رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَجْبُرْنِي وَارْزُقْنِي وَارْفَعْنِي**

«(Ey) **Rabbim! Beni** (m günahlarımı) **bağışla, bana rahmet eyle. Beni** (m kırıklarımı) **düzelt. Beni rızıklandır ve beni** (m derecelerimi) **yükselt.» derdi.**"

Not : Zevâid'de : Hadîsin ricâli şıkalardır. Fakat Habib bin Ebî Sâbit tedlis ederdi. Ve bu hadîsi an'aneyle rivâyet etmiştir. Hadîsin aslı Ebû Dâvûd ve Tirmizî'de vardır, denmiştir.

İZAHI

Müellifin kısmen iki senedle rivâyet ettiği Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Müslim uzunca ve Nesâî de aynen rivâyet etmiştir. Bu hadîs Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iki secde arasında hadîste mezkûr duâyı okuduğunu bildirmiştir.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini notta işâret edildiği gibi Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişler-

dir. Müellifin rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mezkûr rivâyetlerinde gece namazı kaydı yoktur. Bu rivâyetlerin senedlerinde de Habîb bin Ebî Sâbit an'ane ile rivâyet etmiştir.

Tirmizi hadîsi, rivâyet ettikten sonra: Bu hadis garibtir, Ali (Radıyallâhü anh)'den de böylece rivâyet edilmiştir. Şâfii, Ahmed ve İshak farz ve nâfile namazlarda bu duâyı okumakla hükmetmişlerdir. Bâzı âlimler bu hadîsi Kâmil Ebü'l-Alâ'dan mürsel olarak rivâyet etmişlerdir, demiştir.

Tirmizî'nin şerhi **Tuhfetü'l-Ahvezî**'de: Tirmizi hadisin sahihliğine veya zayıflığına hükmetmemiştir. El-Hâkim, hadisi rivâyet ederek sahih olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd, da hadisin sıhhat veyâ zayıflığı hakkında bir şey söylememiştir, denmiştir.

Tirmizî'deki duâ lafzı şöyledir:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى وَارْحَمْنِى وَاجْبُرْنِى وَاهْدِنِى وَارْزُقْنِى

Ebû Dâvûd'daki duâ da şöyledir:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى وَارْحَمْنِى وَعَافِنِى وَاهْدِنِى وَارْزُقْنِى

Hadis iki celse arasındaki oturuşta mezkûr kelimelerle duâ etmenin meşrûluğuna delâlet eder.

Duâdaki kelimelerin mânâları açıktır. Yalnız bunlardan:
Fiili «Cebere, yecburu» fiilinden alınmadır. Bunun asıl mânâsı kırılan bir şeyi düzeltmek ve ıslah etmektir. Kırık kemikler üzerine sarılan cebir' şeyi düzeltmek ve ıslah etmektir. Kırık kemikler üzerine sarılan cebire ismi bu mânâdan alınmadır. Burada kasdedilen mânâ mânevi kırık mesâbesindeki kusurları, hatâları ve eksikleri islâh ve tâmir etmek, düzeltmektir. Bu fiil musibet yaralarının sarılması anlamında da kullanılır. Burada o mânâ da düşünülebilir. Kişi bu duâyı yapmakla mânevî yaralarının sarılmasına geçirdiği musibetlerle kaybettiği nimetlerin yerinin benzer nimetlerle doldurulmasını dilemiş olur.

(٢٤) باب ما جاء فى التشهد

24 — TEŞEHHÜD HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٨٩٩ — حدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبى . ثنا الأعمش ، عن شقيق ابن سلمة ، عن عبد الله بن مسعود . ح وحدّثنا أبو بكر بن خلّاد الباهلىّ . ثنا يحيى

ابْنُ سَعِيدٍ . ثنا الْأَعْمَشُ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قُلْنَا : السَّلَامُ عَلَى اللهِ قَبْلَ عِبَادِهِ . السَّلَامُ عَلَى جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَعَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ . يَعْنُونَ الْمَلَائِكَةَ . فَسَمِعَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ « لَا تَقُولُوا : السَّلَامُ عَلَى اللهِ . فَإِنَّ اللهَ هُوَ السَّلَامُ . فَإِذَا جَلَسْتُمْ فَقُولُوا : التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ . السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ . السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ . فَإِنَّهُ إِذَا قَالَ ذَٰلِكَ أَصَابَتْ كُلَّ عَبْدٍ صَالِحٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ . أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ » .

حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا الثَّوْرِيُّ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، وَالْأَعْمَشِ ، وَحُصَيْنٍ ، وَأَبِي هَاشِمٍ . وَحَمَّادٌ عَنْ أَبِي وَائِلٍ . وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ وَأَبِي الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرٍ . ثنا قَبِيصَةُ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، وَمَنْصُورٍ ، وَحُصَيْنٍ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ . ح قَالَ : وَحَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ وَالْأَسْوَدِ وَأَبِي الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُعَلِّمُهُمُ التَّشَهُّدَ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

899) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Biz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber namaz kıldığımız zaman (teşehhüd için oturduğumuzda) «Selâm Allah'ın kullarına olsun» demeden önce «Selâm Allah'a olsun, Selâm Cebrâil'e, Mikâil'e, falan ve falan'a olsun» derdik. İbn-i Mes'ud ve arkadaşları (falan ve falan sözü ile) melekleri kasdederler. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bizim böyle dediğimizi işitti bunun üzerine :

«Selâm Allah'a olsun demeyiniz. Çünkü şüphesiz Allah selâmın kendisidir. Bunun için (teşehhüde) oturduğunuz zaman :

اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِىُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ
وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لاَاِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ
مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

deyiniz. Çünkü kişi bunu söylediği zaman selâm cümlesi gökte ve yerde bulunan her salih kula isâbet eder.»"

"... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Kendisi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bunun mislini rivâyet etmiştir."

"... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara teşehhüdü öğretirdi. Abdullah (Radıyallâhü anh) bu hadisin mislini zikretmiştir."

İ Z A H I

Müellif bu hadisin metnini, bâzı râvileri aynı olan iki senedle rivâyet etmiştir. Daha sonra zikrettiği müteaddit tariklerle de hadîsin kendisine intikal ettiğini beyan etmiştir. Son iki senedde Abdullah İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, onlara teşehhüdü öğrettiğini ifâde eden bir cümle ilâvesi de mevcuttur. Esasen el-Menhel'de bildirildiğine göre Ebû Bekir bu hadisin yirmi küsûr tarikten rivâyet edildiğini söylemiştir.

Bu hadisi Buhâri, Müslim, Nesâi, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

إذا صَلَّيْنَا = «Namaz kıldığımız zaman...» cümlesi yerine bâzı rivâyetlerde: إذا جَلَسْنَا = «Teşehhüd için oturduğumuz zaman...» cümlesi bulunur. قَبْلَ عِبَادِهِ ifâdesini: «Selâm Allah'ın kullarında olsun demeden önce» diye terceme ettik. Fıkranın mânâsı şöyle olur: 'İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Biz: Es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillah... demeden önce: Es-Selâmü ala'l-Lâh... derdik.'

قِبَلَ عِبَادِهِ ifâdesi: 'Kıbele ıbâdihi' de okunabilir. Bu takdirde lafzın mânâsı: «Allah'ın kulları tarafından...' olur. Buna göre fıkranın mânâsı şöyle olur: İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) demiştir ki: 'Biz, kulları tarafından Allah'a selâm olsun derdik.'

B u h â r i ' nin bir rivâyetindeki : اَلسَّلاَمُ عَلَى اللهِ مِنْ عِبَادِهِ = **«Selâm kulları tarafından Allah'a olsun.»** ifâdesi ikinci ihtimali te'yid eder.

Teşehhüdde böyle söylenen sahâbiler galiba selâmı hamd ve şükür kabilinden saydıkları için 'Allah'a selâm olsun' demeyi câiz görmüşlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem : **«Esselâm Alâ'l-Lah = Selâm Allah'a olsun demeyiniz.»** buyurarak böyle söylemeyi yasaklamıştır. Çünkü selâmın mânâsı, âfetlerden ve noksanlıklardan selâmette olmaktır. Allah, kullarından dilediğine selâmet verir. Selâmeti veren, ancak Allah'tır. Hâl böyle iken Allah'ın selâmette olması için duâ edilir mi?

Hadîsin : **«Çünkü şüphesiz Allah, selâmın kendisidir.»** cümlesi konan yasağın nedenini bildirmek içindir. Yâni selâm, Allah Teâlâ'nın isimlerinden bir isimdir. Mânâsı da ortaktan sâlim olan demektir. Yâhut mânâsı, Dünya'da Peygamberler ve Cennette mü'min kullarına selâm eden demektir. Veyâhut mânâsı, mü'min kulunu tehlikelerden ve korkunç hallerden emin kılandır.

TEŞEHHÜDÜN MÂNÂSI

«Ettehiyyâtü li'llâhi = Tahiyyeler Allah'a mahsustur.»

Tahiyyât : 'Tahiyye'nin çoğuludur. **Tahiyye :** Ta'zim ve saygı demektir. Yeryüzündeki krallara, değişik ta'zim ifâdeleriyle saygı yapılırdı. Bâzılarına : 'Hayırlı sabahlar'; bâzılarına : Günaydın; bâzılarına : Çokça selâmette ol; bâzılarına; Bin sene yaşa denilirdi. Yapılan ta'zim ifâdeleri içerisinde Allah Teâlâ'ya senâ etmeye elverişli bir ifâde yoktu. Bunun için, müslümanlara : **«Ettehiyyatü li'llâhi»** demeleri emredildi. Yâni her türlü ta'zim, Allah'a mahsustur. O'na lâyıktır.

«Ve'ssalevâtü = Salâtlar da Allah'a mahsustur.»

Salâvat : 'Salât'ın çoğuludur. **Salât :** Namaz demektir. Bundan maksad, beş vakit namazdır. Veyâhut farz olsun, nâfile olsun bütün namazlardır.

Bâzıları : Salavâttan maksad, bütün ibâdetlerdir, demişlerdir.

Bir kısım âlimler de : Salavât ile rahmetler kasdedilmiştir, demişlerdir.

«Ve'ttayyibâtü : Tayyibeler de Allah'a mahsustur.»

Tayyibât: 'Tabbiye'nin çoğuludur. **Tayyibe**: Duâ ve zikir gibi, yararlı, güzel söz demektir. Bâzı âlimler: Tayyibât, kapsam bakımından sözlerden daha geniştir. Yâni güzel söz olabildiği gibi, güzel amel ve yararlı vasıflar da olabilir. Sözlerin, amellerin ve vasıfların güzelliğinden maksad, bunların mükemmel ve ihlaslı olmasıdır. Her türlü gösteriş ve riyâkârlıktan uzak olmasıdır, demişlerdir.

«Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü = Selâm sana olsun ey Peygamber.»

Buradaki selâmdan maksad, hoşlanılmayan durumlardan selâmette olmaktır. Yâni: Ey Peygamber! Hoşlanılmayan durumlardan selâmette olasın.

Bâzı âlimlere göre buradaki selâm, Allah'ın adıdır. Cümlenin mânası da: Ey Peygamber! Selâm olan Allah, Seni bütün âfetlerden korusun.

Teşehhüdde Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) önce burada Nübüvvetle vasıflandırılıyor. Teşehhüdün sonunda okunan şahâdet kelimesinde de Resûllükle vasıflandırılıyor.

«Verahmetü'llahi ve Berekâtühu = Allah'ın rahmeti de, bereketleri de sana olsun ey Peygamber!»

Rahmetten maksad, ihsan ve ikrâmdır. Bereketten maksad da bol hayırdır.

«Esselâmü aleyna = Selâm üzerimize olsun.»
Üzerimize demekle, orada hazır bulunan imam, cemâat ve melekler kasdedilir.

«Ve alâ ibâdillahi's-Sâlihine = Selâm, Allah'ın sâlih kullarına da olsun.»

Sâlih kullardan maksad, üzerlerinde vâcib olan kul haklarına riâyet edenlerdir. El-Menhel yazarı böyle yorumlamıştır. **Tuhfetü'l-Ahvezî** yazarı: Sâlihin en meşhur tefsiri: 'Üzerinde vâcib olan Allah'ın kullarına ve kulların haklarına riâyet eden kimsedir.' diye yorumlamaktır. Sâlihin dereceleri farklıdır, demiştir. Uygun olan tefsir, Tuhfetü'l-Ahvezî'deki tefsîrdir. Hattâ el-Menhel'deki tefsîrde matbaa hatâsı olarak Allah hakları anılmamıştır, kanâatindeyim.

El-Fakihânî: Namaz kılan kişi, bu cümleyi okurken, Peygamberlerin, meleklerin ve mü'minlerin hepsini hatırına getirmelidir. Tâ ki sözü ile maksadı birbirine uysun, demiştir.

T i r m i z i : de : Müslümanların namazda okudukları selâm duâsından hisse almak isteyenler, sâlih kul olsunlar. Aksi takdirde bu yüce faziletten mahrum kalırlar, demiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sahâbîlere teşehhüdü ta'lim ederken, evvelâ zât-ı Nebevîlerine özel olarak selâm etmelerini, bundan sonra sahâbîlerin, kendi şahıslarına selâm etmelerini öğretmiştir. Çünkü kendi nefislerine duâ etmeleri önemlidir. Bundan sonra da selâmı, sâlih kullara teşmil etmelerini öğreterek, mü'minlere yapılan duânın umûmî olmasını onlara sezdirmiştir .

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Sahâbilere teşehhüdü öğretirken : **«Ve alâ ibâdillahi's-Sâlihîn.»** ifâdesini öğrettikten sonra ve Kelime-i Şehâdeti öğretmeden önce buyurmuştur ki :

«Biriniz böyle selâm verince, onun selâmı, gökte ve yerde bulunan bütün sâlih kulları kapsar.»

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in teşehhüdü öğretmesi esnasında bu durumu bildirmesinin sebebi; bâzı sahâbîlerle, hadiste de bildirildiği gibi meleklerin adlarını anmaya girişmeleridir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bu bilgiyi vermekle; Melekleri ismen anmaya lüzum yoktur. Öğretilen şekilde verilen selâm, bütün meleklere, Peygamberlere, sıddıklara rahatlıkla teşmil edilir, demek istemiştir.

«Eşhedü en lâ ilâhe illa'llah = Ben dilimle söyler, kalbimle de tasdik ederim ki; Allah'tan başka, ibâdete müstehak hiç bir şey yoktur ve olması mümkün değildir.»

«Ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlühü = Ve dilimle söyler kalbimle de tasdik ederim ki; Muhammed, Allah'ın kulu ve resûlüdür.»

M ü s l i m ' in İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde şahâdetin ikinci kelimesi : **«Ve eşhedü enne Muhammederresulüllah»** diye geçer.

İ b n ü ' l - M e l i k demiştir ki : Rivâyet edildiğine göre M i ' r a c gecesi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : «Ettehıyyâtü...» kelimeleriyle Allah'a senâ etmiş, bunun üzerine Allah Teâlâ da : «Esselâmü aleyke...» diyerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e iltifatta bulunmuş; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de : **«Esselâmü aleynâ...»** diyerek, bu ilâhi lûtfün umumîleşmesini dilemiş, C e b r â i l (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de : **«Eşhedu...»** diyerek kelime-i Şehâdeti getirmiştir.

Hadîsin zâhirine göre teşehhüd okumak vâcibtir. Birinci teşehhüd ile ikinci teşehhüd arasında bir fark yoktur. El-Leys, İshâk ve Ebû Sevr böyle demişlerdir.

DÖRT MEZHEBİN ÂLİMLERİNİN TEŞEHHÜD HAKKINDAKİ HÜKÜMLERİ:

1 — Hanefi âlimlerine göre birinci ve ikinci teşehhüdün ikisi de vâcibtir. Bile bile terkedilmeleriyle de namaz bozulmaz.

2 — Şâfiîler'e göre çift teşehhüdlü namazların ikinci teşehhüdü ve sabah namazının teşehhüdü farzdır. Okunmaması hâlinde namaz bozulur. Üç ve dört rek'atli farzların ilk teşehhüdleri önemli sünnetlerdendir. Bilerek veyâ sehven okunmaması hâlinde sehiv secdesi edilmesi sünnettir. Son teşehhüdün vâcibliğine delîl, bu bâbtaki hadîslerdir. İlk teşehhüdün vâcib olmamasının delîli ise, Buhâri, Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettikleri bir hadistir. Bu hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iki rek'at kıldıktan sonra teşehhüd okumadan ayağa kalktığı ve namazı bitirince, selâmdan önce iki secde ettiği bildirilmiştir

3 — Mâlikîler'e göre birinci ve ikinci teşehhüdün her ikisi de sünnettir. Bunlar şöyle demişlerdir: 'Bizim delilimiz şudur ki: Teşehhüd hiç bir sûretle yüksek sesle okunmayan bir zikirdir. Rükû' ve secdedeki tesbih gibidir. Şu halde vâcib değildir. Bu bâbtaki hadîslerde teşehhüd okunmasına dâir verilen emir, mendupluk içindir. Çünkü namazını hatâlı kılan a'rabiye Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı öğretirken teşehhüdü zikretmemiştir.'

Mâlikîler'den Ebû Mus'ab'ın rivâyetine göre Mâlik, son teşehhüdün vâcibliğine hükmetmiştir.

4 — Hanbelîler'e göre son teşehhüd rükündür. Terk edilmesiyle namaz bozulur. Birinci teşehhüd vâcibtir. Bilmeyerek veyâ unutarak terkedildiği de sehiv secdesiyle tâmir edilir. Delîlleri de bu bâbtaki hadîslerdir. İlk teşehhüdün vâcibliğine delil olarak da Ahmed ve Nesâi'nin İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'den, merfu' olarak rivâyet ettikleri şu meâldeki hadistir:

«İki rek'atta bir oturduğunuz zaman: Ettehıyyâtü lillâhi... deyiniz.»

TEŞEHHÜDÜN LÂFIZLARI

Teşehhüd lâfızları husûsundaki rivâyetler muhteliftir. Hangi rivâyete göre teşehhüd yapılırsa, kâfidir. Âlimler: Efdal olan teşehhüd lâfızları husûsunda ihtilâf etmilşerdir.

Ebû Hanîfe, Onun arkadaşları, Ahmed bin Hanbel ve fıkıhcıların cumhûru, bu hadîste mezkûr olan İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un teşehhüdünü bir kaç nedenle seçmişlerdir. Nedenler şunlardır:

1 — Bu teşehhüd üzerinde Buhâri, Müslim ve diğer sahih hadis kitabları müttefiktirler. Hattâ Tirmizî, Hattâbî, İbnü'l-Münzir ve İbn-i Abdi'l-Berr: İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un teşehhüdü, teşehhüd hakkında vârid olan hadîslerin en sıhhatlısıdır, demişlerdir. Ebû Bekir de aynı şeyi söyleyerek yirmi küsur tarikten rivâyet edildiğine beyan etmiştir. Müslim de: Halk, İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un teşehhüdü üzerinde icma' etmişlerdir. Çünkü arkadaşları birbirlerine muhâlefet etmemişlerdir. Başka teşehhüdü rivâyet edenlerin arkadaşları ihtilâf etmişlerdir.

2 — Ebû Bekir-i Sıddîk (Radıyallâhü anh) bu teşehhüdü minber üzerinde halka öğretmiştir.

3 — Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un elini mübârek elleri arasına alarak Ona bu teşehhüdü öğretmiştir. Demek ki fazla önem verilmiştir.

4 — Bu teşehhüdün râvileri, birbirlerine uygun olarak bunu merfu' bir şekilde nakletmişlerdir. Diğerleri böyle değildirler.

Daha başka nedenler de vardır.

Şâfiiler'in ve Mâlikîler'in seçtikleri teşehhüdü, bundan sonra gelecek olan İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini açıklarken zikredeceğiz.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Esselâmu ala'llah demek yasaktır.
2 — Hadîste mezkûr kelimelerle teşehhüdü okumak meşrûdur.
3 — Duâ ederken, kişinin kendi nefsinden başlaması müstehabtır.
4 — Duâyı umumîleştirmek müstahabtır.

٩٠٠ — حدثنا محمد بن رمح . أنبأنا الليث بن سعد ، عن أبي الزبير ، عن سعيد ابن جبير وطاوس ، عن ابن عباس ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يعلمنا التشهد كما يعلمنا السورة من القرآن . فكان يقول « التحيات المباركات الصلوات الطيبات لله

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ . السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ .
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ » .

TERCEMESİ

900) "... (Abdullah) İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize Kur'an'dan sûre öğrettiği gibi teşehhüdü öğretirdi. Ve teşehhüdü şöyle okurdu:

اَلتَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلّٰهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ
وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ
وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

İZAHI

Bu hadîsi, Buhârî **hâriç diğer Kütüb-i Sitte sâhibleri,** ayrıca Dârekutnî ve Tavavi de rivâyet etmişlerdir. Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizi'de Kelime-i Şehâdetin ikinci cümlesi: وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ şeklinde rivâyet olunmuştur.

Bu teşehhüdde: **«Elmübârekât»** kelimesi, diğer teşehhüdden fazla olarak bulunmaktadır.

Mübârekât: **'Mübâreke'**nin çoğuludur. **'Bereket'**ten alınmadır. Fazlalık ve bol hayır demektir.

Teşehhüd kelimelerinin mânâsı, bundan önceki hadîsin açıklamasında vermiştik. Tekrar etmeye lüzum yoktur. Ancak şunu ilâve edelim:

Bâzı âlimler **'Tahiyyât'** kelimesini kavlî ve fiili ibâdetlere; **'Tayyibât'** kelimesini de mâlî ibâdetlere yorumlamışlardır.

İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünde Tahiyyât kelimesine atıf edilen kelimelerin başında, atıf harfi olan '
= **Vav'** vardır. Bu teşehhüdde atıf harfi yoktur.

Şâfiî, **'el-Mübârekât'** lâfzının İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un teşehhüdünden fazla olarak bulunduğu için İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünü seçmiştir. Nevevî, Müslim'in şerhinde: 'Bizim arkadaşlarımız demişler ki: Şâ-

fii, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünü İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un teşehhüdünü iki sebeple tercih etmiştir: Birinci sebep; İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünde ilâve olarak 'el-Mübârekât' lâfzının bulunmasıdır. İkincisi de; Bu teşehhüdün تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً (35) âyetine uygunluğudur. Bir de İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın: 'Bize Kur'an'dan sûre öğrettiği gibi...' sözüdür,' demiştir.

Beyhakî de şu gerekçeyle İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünü seçmiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) ve yaşıtı olan genç sahâbilere bu teşehhüdü öğretmiştir. Şu halde bu teşehhüd, İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) ve emsalinin teşehhüdünden sonraki târihe rastlar.

Şâfiî, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini tahriç ettikten sonra: Teşehhüd hakkında muhtelif hadîsler, rivâyet edilmiştir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdü en mükemmel olanı olduğu için diğerlerinden fazla hoşuma gitti, demiştir.

El-Fetih'te: Şâfii'ye İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünü seçmesi sebebi sorulmuş; kendisi şöyle cevap vermiştir: Ben, Onu geniş gördüm ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den, sahîh bir senedle dinledim. Bence daha câmî ve kelimeleri daha çoktur. Ben bununla hükmettim. Ama sahih olan başka teşehhüdle hükmedeni kınamadım, denilmiştir.

İmam Mâlik ve arkadaşları ise, Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüdünü seçmişlerdir. Onun teşehhüdü şöyledir:

اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ الزَّاكِيَاتُ لِلّٰهِ الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلّٰهِ السَّلاَمُ عَلَيْكَ الخ

Baş kısmı farklı olan Ömer (Radıyallâhü anh)'in teşehhüdünün kalan kısmı, diğer teşehhüdler gibidir. Onun teşehhüdünde fazla olarak bulunan 'Zâkiyât' kelimesi, sâlih ameller diye yorumlanmıştır.

Bu teşehhüdü Tahavî rivâyet etmiştir.

El-Bâcî: Mâlik'in seçtiği teşehhüdün sıhhatının delîli, bu teşehhüdün haber-i mütevâtir gibi olmasıdır. Çünkü Ömer (Radıyallâhü anh), minber üzerinde ve sahâbîlerden bir cemâatın hu-

---

(35) Nûr Sûresi 61. âyet

zurunda halka öğretmiştir. Kimse i'tiraz ve muhâlefette bulunmamıştır. Hattâ kimse Ona: Başka teşehhüd vardır, dememiştir. Böylece sahâbilerin muvafakatı ve kabulü sâbit olmuştur. Eğer başka teşehhüd lâfızları bunun yerine geçseydi sahâbiler Ona: Sen geniş olan bir şeyi daralttın. Halka sıkıntı verdin. Halk bu teşehhüd ile başka teşehhüdler arasında muhayyer iken, onları bir teşehhüd şeklinde zorladın, diyeceklerdi.» demiştir.

Ed-Dâvûdî de: Mâlik'in bu teşehhüdü seçmesi, istihsân yolu üzerinedir. Namaz kılan kişi, hangi teşehhüdü okursa, Mâlik'e göre câizdir. Ömer (Radıyallâhü anh)'in halka bunu öğretmesi, başka teşehhüdü yasaklaması demek değildir, demiştir.

İbn-i Abdi'l-Berr de: Teşehhüdlerin hepsi güzeldir. Mânâca birbirlerine yakındırlar. Aralarında bir kelime fazlalığı veyâ noksanlığı vardır ki bu önemli değildir. Sahâbilerin muhtelif rivâyetlerine rağmen Ömer (Radıyallâhü anh)'in öğretimine muvafakat etmeleri, bütün teşehhüd çeşitlerinin mübahlığına ve mes'elenin kolaylığına delildir, demiştir.

٩٠١ – حدّثنا جَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ . ثنا عَبْدُ الأَعْلَىٰ . ثنا سَعِيدٌ ، عَنْ قَتَادَةَ . ح وَحَدَّثنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عُمَرَ . ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ . ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِاللهِ ، عَنْ قَتَادَةَ .

وَهٰذَا حَدِيثُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ يُونُسَ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ حِطَّانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِي مُوسَىٰ الأَشْعَرِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَطَبَنَا وَبَيَّنَ لَنَا سُنَّتَنَا . وَعَلَّمَنَا صَلاتَنَا . فَقَالَ « إِذَا صَلَّيْتُمْ ، فَكَانَ عِنْدَ الْقَعْدَةِ ، فَلْيَكُنْ مِنْ أَوَّلِ قَوْلِ أَحَدِكُمْ : التَّحِيَّاتُ الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلّٰهِ . السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ . السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ . أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . سَبْعُ كَلِمَاتٍ هُنَّ تَحِيَّةُ الصَّلَاةِ » .

قوله (سبع كلمات هن تحية الصلاة) هذه القطعة من الزوائد ، وبقية الحديث في مسلم وغيره . وإسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

901) "... Ebû Mûsa el-Eş'ârî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize hitâbede bulundu ve bize yolumuzu beyan etti. Bize namazımızı öğretti ve bu arada buyurdu ki:**

«Namaz kıldığınız zaman, biriniz (teşehhüd için) oturduğunda ilk sözü şu olsun:

اَلتَّحِيَّاتُ الطَّيِّبَاتُ الصَّلَوَاتُ لِلّٰهِ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ

اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ

وَرَسُولُهُ. «سَبْعُ كَلِمَاتٍ هُنَّ تَحِيَّةُ الصَّلَاةِ»

İZAHI

Bu hadîsi Müslim ve Ebû Dâvûd, uzunca bir metin hâlinde rivâyet etmişlerdir. Nesâî, Dârekutnî ve Tahavî, buradaki gibi rivâyet etmişlerdir. Teşehhüd bittikten sonraki; سَبْعُ كَلِمَاتٍ هُنَّ تَحِيَّةُ الصَّلَاةِ cümlesi yalnız müellifin rivâyetinde bulunan zevâid türündendir. Bu ilâvenin mânâsı şudur: **«Bu teşehhüd yedi kelimedir. Bunlar, namazın tahiyyesidir.»**

Sindî yedi kelimeyi şöyle hesaplamıştır: **Ettehıyyâtü, Ettayyibâtü, Essalavâtü** üç kelimedir. Çünkü **'illâhi'** mânâ bakımından bunların hepsine ayrı ayrı bağlıdır. (Yâni üç cümle hükmündedir.) **'Esselâmü aleyke... ve berekâtühü'ye** kadar bir kelimedir. **'Esselâmü aleynâ'** başka bir kelimedir. **'Ve alâ ibâdillahissâlihîn'** bir kelimedir. **«Şahâdet»** kelimesi de iki kelimedir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

Hadîsin; فَلْيَكُنْ مِنْ اَوَّلِ قَوْلِ cümlesindeki **«Min»** zâide olabilir. (Tercemede işâret edildiği gibi) Cümlenin mânâsı: **«Teşehhüd için oturduğunda kişinin ilk sözü 'Ettehıyyât...' olsun.»** demektir.

'Min' harfi, zâid olmayabilir. Bu takdirde hadis; teşehhüd için oturulduğunda, önce: بِاسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى كُلُّهَا لِلّٰهِ denilecek, sonra **Et-tehiyyâtü...** denilecek dîyen Hadeviyyeler için delîl olur.

٩٠٢ - حدثنا محمد بن زياد. ثنا المعتمر بن سليمان. ح وحدثنا يحيى بن حكيم. ثنا محمد بن بكر؛ قالا: ثنا أيمن بن نابل. ثنا أبو الزبير، عن جابر بن عبد الله قال: كان رسول الله ﷺ يعلمنا التشهد كما يعلمنا السورة من القرآن «باسم الله وبالله. التحيات لله والصلوات والطيبات لله. السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته. السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين. أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله. أسأل الله الجنة، وأعوذ بالله من النار».

TERCEMESİ

902) "... Câbir bin Abdillâh *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize Kur'an'dan sûre öğretir gibi teşehhüdü öğretirdi:

باسم الله وبالله التحيات لله والصلوات والطيبات لله السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين اشهد ان لااله الاالله واشهد ان محمدا عبده ورسوله اسأل الله الجنة وأعوذ بالله من النار

İZAHI

Bu hadîsi Nesâî de rivâyet etmiştir. Tirmizî ise el-İlel'-de rivâyet etmiştir. Tirmizî, 'Sünen'inde: Eymen bin Nâbil el-Mekkî, Ebü'z-Zübeyr aracılığıyla Câbir (Radıyallâhü anh) rivâyette bulunmuş ise de bu rivâyet mahfuz değildir, demiştir. Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı da şöyle der:

«El-Hâfız, Telhîs'te: 'Eymen bin Nâbil'in Ebü'z-Zübeyr'den olan rivâyetinde râvisi hatâ etmiştir. El-Leys'e Eymen muhâlefet etmiş oluyor. Ebü'z-Zübeyr'den rivâyet husûsunda herkesten en sıka olan zât, el-Leys'tir. El-Leys ise Ebü'z-Zübeyr'den, O da Tâvûs'tan, O da Saîd bin Cübeyr'den, O da İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. (900 nolu sened kasdedilmiştir.) Semûre el-Kinânî: 'Ebü'z-Zübeyr'in Câbir (Radıyallâhü anh)'den 'sözü hatâlıdır. Ben, Eymen bin Nâbil'den başka teşehhüdde: «Bismillâhi ve billâhi...» diyen hiç kimseyi bilmiyorum, demiştir. Dârekutnî de: Eymen, herkese muhâlefet etmiştir, demiştir.

T i r m i z i : de: Ben, E y m e n ' in rivâyetini B u h â r i ' - ye sordum. Hatâdır, diye cevab verdi, demiştir.

N e s â î de: Hadis hatâdır, demiştir.' der.»

Yukarıdaki nakillerden anlaşıldığı gibi E y m e n b i n N â - b i l, sıka olmakla beraber, Onun râvilerinden birisi, bu hadisin rivâyetinde hatâ etmiş olabilir Sahîh-i Buhârî'de E y m e n b i n N â b i l ' in rivâyetlerine yer verildiği halde, B u h â r i bu hadîsi tahriç etmemiştir. Çünkü sıhhatli bir tarikle E b ü ' z - Z ü - b e y r ' den rivâyet olunan ve buna mütâbî' olan hiç bir rivâyet yoktur. Fakat D â r e k u t n i, el-İlel'inde E y m e n ' in E b ü ' z - Z ü b e y r ' den olan rivâyetinde S e v r î ve İ b n - i C ü - r e y c ' in Ona mutâbî olduklarını söylemiştir.

Bu hadisteki teşehhüdün başında bulunan «Bismillâhi ve billâhi» lâfzının mânâsı: «Allah'ın adıyla ve Allah'ın yardımıyla başlarım.» demektir.

K a s t a l â n î, 'Teşehhüd bâbı'nda bu hadîsi naklettikten sonra, N e v e v î ' nin el-Hulâsa adlı kitabından naklen şöyle der: 'Bu hadîsi e l - H â k i m sahîh görmüşse de B u h â r î, T i r - m i z î, N e s â î ve B e y h a k i zayıf görmüşlerdir.'

Hadîsteki teşehhüdün sonunda geçen duânın mânâsı şudur:

«Allah'tan Cennet dilerim ve Cehennem ateşinden Allah'a sığınırım.»

(٢٥) باب الصلاة على النبي ﷺ

25 — PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'E SALÂVAT GETİRME BÂBI

٩٠٣ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا خالد بن مخلد. ح وحدّثنا محمّد بن المثنّى. ثنا أبو عامر؛ قال: أنبأنا عبد الله بن جعفر، عن يزيد بن الهاد، عن عبد الله بن خبّاب، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: قلنا يا رسول الله! هذا السّلام عليك قد عرفناه. فكيف الصّلاة؟ قال «قولوا: اللّهمّ صلّ على محمّد عبدك ورسولك كما صلّيت على إبراهيم. وبارك على محمّد وعلى آل محمّد كما باركت على إبراهيم».

TERCEMESİ

903) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Biz: Yâ Resûlallah! Sana (edilen) bu selâm (lâzfı)ı bildik. Salât (lâfzı) nasıldır? diye sorduk. O buyurdu ki:

Şöyle deyiniz:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ

٩٠٤ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا شُعْبَةُ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . قَالَا . ثنا شُعْبَةُ ، عَنِ الْحَكَمِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى ، قَالَ : لَقِيَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ : أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً ؟ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ . فَقُلْنَا : قَدْ عَرَفْنَا السَّلَامَ عَلَيْكَ ، فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ ؟ قَالَ « قُولُوا : اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ . إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ . اللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ . إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ » .

TERCEMESİ

904) ... (Abdurrahman) İbn-i Ebî Leylâ (36) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ka'b bin Ucre (37) (Radıyallâhü anh) bana rastlayarak şöyle dedi: Sana bir hadiye vereyim mi? Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir defasında yanımıza çıkageldi. Biz (kendisine): (Yâ Resûlallah!) Sana selâm etmeyi bilmiş olduk. Sana salât nasıl (getirilir.)? diye sorduk. O, buyurdu ki:

(Şöyle) **deyiniz:**

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

İZAHI

Ebû Saîd-i Hudri (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

---

(36) Abdurrahman Bin Ebî Leylâ 25 nolu hadîste geçmiştir.
(37) Kâ'b bin Ucre 111 nolu hadîste geçmiştir.

K a ' b b i n U c r e (Radıyallâhü anh)'in hadisini ise B u - h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

M ü s l i m ve N e s â î 'nin rivâyetinde **«Kemâ salleyte alâ ibrâhîme»** yerine : **«Kemâ salleyte âli ibrâhime»** diye geçer. Kezâ : **«Kemâ bârekte alâ ibrâhime»** yerine : **«Kemâ bârekte alâ âli ibrâhîme»** ifâdesi bulunur.

Salâvâtın mânâsını ve namazda okunmasının şer'i hükmünü 906 nolu hadisin açıklanması bahsinde anlatacağız. Burada sadece K a ' b (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin fıkıh yönünü anlatmakla yetinelim :

1 — Bir şey yapmakla emredilen ve fakat nasıl yapılacağını bilmeyen kişinin, âlimlere müracaat etmesi matlubtur.

2 — Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mezkûr lâfızlarla salâvât getirmek meşru'dur.

Sahâbîlerin dîni hükümleri iyice tutmaya karşı düşkünlükleri hadîsten anlaşılıyor.

4 — Hadîs, İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in yüce şerefine delâlet eder.

٩٠٥ — حدثنا عمار بن طالوت . ثنا عبد الملك بن عبد العزيز الماجشون . ثنا مالك بن أنس ، عن عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم ، عن أبيه ، عن عمرو بن سليم الزرقي ، عن أبي حميد الساعدي ؛ أنهم قالوا : يا رسول الله ! أمرنا بالصلاة عليك . فكيف نصلي عليك ؟ فقال « قولوا : اللهم صل على محمد وأزواجه وذريته ، كما صليت على إبراهيم . وبارك على محمد وأزواجه وذريته كما باركت على آل إبراهيم في العالمين ، إنك حميد مجيد » .

T E R C E M E S İ

905) "... Ebû Hümeyd es-Sâîdî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Sahâbîler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e :

Yâ Resûlallah! Sana salâvât getirmekle emrolunduk. Sana nasıl salâvât getireceğiz, diye sordular. O da buyurdu ki :

(Şöyle) **Deyiniz :**

اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَاَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَاَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِى الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

İ Z A H I

Bu hadîsi, M â l i k, B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d, ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de: **«Kemâ salleyte alâ âli İbrâhîme»** diye geçer. Müellifin rivâyetinde ise görüldüğü gibi bu lâfız: **«Kemâ salleyte alâ ibrâhîme»** şeklindedir.

Bu hadisteki salâvât lâfzında: وَاَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ ilâvesi bulunuyor.

Ezvâcihi: **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in zevceleri demektir.

Zürriyyetihi: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in zürriyyeti demektir.

٩٠٦ — حدثنا الْحَسَنُ بْنُ بَيَانٍ . ثنا زِيَادُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . ثنا الْمَسْعُودِىُّ ، عَنْ عَوْنِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِى فَاخِتَةَ ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَحْسِنُوا الصَّلَاةَ عَلَيْهِ . فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّ ذَلِكَ يُعْرَضُ عَلَيْهِ . قَالَ فَقَالُوا لَهُ : فَعَلِّمْنَا . قَالَ ، قُولُوا : اللّهُمَّ اجْعَلْ صَلَاتَكَ وَرَحْمَتَكَ وَبَرَكَاتِكَ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ ، مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ ، إِمَامِ الْخَيْرِ ، وَقَائِدِ الْخَيْرِ ، وَرَسُولِ الرَّحْمَةِ . اللّهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغْبِطُهُ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ . اللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ . اللّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ .

فى الزوائد . رجاله ثقات . إلا أن المسعودى اختلط بآخر عمره ، ولم يتميز حديثه الأول من الآخر ، فاستحق الترك وكما قاله ابن حبان .

TERCEMESİ

906) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmek istediğiniz zaman, O'na güzelce salâvât getiriniz. Çünkü şüphesiz siz bilemezsiniz. Umulur ki getirdiğiniz salâvât O'na arzedilir.' Râvi demiştir ki: İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un yanındakiler kendisine: Şu halde (güzel salâvâtı) bize öğret, dediler. İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) (onlara) dedi ki: Şöyle söyleyiniz:**

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ صَلاَتَكَ وَرَحْمَتَكَ وَبَرَكَاتِكَ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ إِمَامِ الْخَيْرِ وَقَائِدِ الْخَيْرِ وَرَسُولِ الرَّحْمَةِ اَللّٰهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغْبِطُهُ بِهِ الْاَوَّلُونَ وَالْاٰخِرُونَ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Not: Zevâid'de: Bu senedin ricâli sıkalardır. Fakat râvi el-Mesûdi ömrünün sonlarında rivâyetleri karıştırmıştır. Bu ârızası olmadan önceki hadisleriyle, birbirinden ayırd edilmemiştir. Bu sebeple hadislerinin terk edilmesi haktır. İbn-i Hibbân da böyle demiştir,' diye bilgi verilmiştir.

İZAHI

Bu hadis zevâid türündendir. Yâni müelliften başka diğer Kütüb-i Sitte sâhibleri tarafından rivâyet edilmemiştir.

Bu bâbta geçen hadislerde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) üzerine getirilecek salâvâtı şerife kelimeleri rivâyet edilmiştir. Rivâyet olunan lâfızlar arasında az bir fark görülmektedir Ka'b Ucre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen 904 nolu hadîsteki salâvât lâfızları, müteaddit senedlerle ve az kelime farkıyla rivâyet edilmiştir. Buhârî'deki bir rivâyeti şöyledir:

Nesâi'deki bir rivâyeti de şöyledir:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Bu salâvât çeşitlerinin hepsi makbuldür.

Hadislerde sahâbîlerin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: **'Sana edilecek selâm lâfzını bildik'** demekle teşehhüdde okunacak selâm lâfzını kasdetmişlerdir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara teşehhüdü öğretirken bu meyanda teşehhüdün bir parçası olan **«Esselâmü aleyke...»**yi öğretmiştir.

Sahâbîler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmeyi sormuşlardır. E b û H ü m e y d (Radıyallâhü anh)'in hadîsinde sahâbîler: 'Biz sana salâvât getirmekle emrolunduk, demişlerdir. Sahâbîler bu emirle:

إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

= **«Şüphesiz, Allah ve O'nun melekleri Peygamber** (Muhammed)'e **salât ederler. Ey îmân edenler! Siz** (de) **Ona salât ve selâm ediniz.»** (38) âyetini kasdetmişlerdir.

Bâzılarına göre sahâbîler, salâtın mâhiyet ve nev'ini sormuşlardır. Çünkü **salât**; Duâ, rahmet ve ta'zim gibi çeşitli mânâlara gelir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e getirilecek salâtın hangi mânâda kullanılacağını öğrenmek istemişlerdir. Fakat bu yorum pek tutarlı değildir. Çünkü sahâbîler: **'Nasıl salât...'** demişlerdir. Bu deyiş, getirilecek salâvât kelimelerinin öğrenilmesi isteğine delâlet eder.

K u r t u b î: Sahâbîler, salâvât ile kasdedilen mânânın ne olduğunu bilirlerdi. Ancak bunun hangi kelimelerle ifâde edilmesinin daha lâyık olduğunu bilmedikleri için salâvât kelimelerini sormuşlardır, demiştir.

El-Fetih'te: Sahâbîleri, bu soruyu sormaya sevkeden neden şudur: Selâm, teşehhüd meyânında belirli bir lâfızla öğretilmişti. O da: **«Esselâmü aleyke...»** lâfzıdır. Sahâbîler, selâmın belirli bir lâfzının bulunduğunu öğrenince salâvâtında özel bir lâfızla olacağını anladılar. Sahâbîler, salâvât lâfzını selâm lâfzına kıyaslıyarak tesbitine girişmediler. Çünkü sorunu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e intikâl ettirmek sûretiyle nass yoluyla öğrenmek mümkündü. Bu imkân varken kıyas yoluna gitmediler. Özellikle zikirlere âit lâfızlar genellikle kıyasın dışında kalırlar. Nitekim müracaat neticesinde durum öyle çıktı. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)

---

(38) Ahzab sûresi 56. âyet

onlara selâm lâfzına benzer bir lâfız öğretmedi. Yâni onlara : «Essalâtü aleyke eyyühennebiyyü...» veyâ benzeri bir cümle öğretmedi. Selâm lâfzına hiç benzemeyen : «Allahümme salli...»yi öğretti.

SALAVÂTIN MÂNASI :

«Allahümme salli alâ Muhammedin» cümlesi, çeşitli şekillerde açıklanmıştır. El-Menhel yazarı : '**Teşehhüdden sonra Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **salât bâbı'nda** salâvâtın mânâsı ile ilgili olarak şöyle der : **«Allahümme salli alâ Muhammedin...»** (yâni : Allahım Muhammed'in zikrini yüceltmek, dînini yaymak ve şeriatini ibkâ etmekle O'nu dünyâ'da azametli kıl. Âhirette de O'na bol sevab vermek, ümmeti hakkında şefâatçı kılmak ve Makam-ı Mahmud'a yükseltmekle; faziletini te'yid etmekle O'nu yücelt.

E b ü ' l - Â l i y e : Allah'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâtı, meleklerin yanında ondan övgü ile bahsetmesidir, demiştir.

İ b n - i A b b â s ve D a h h â k : Allah'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâtı, O'na rahmet etmesidir, demişlerdir.

«Ve alâ âli Muhammed'in = Ve Muhammed'in âlini yücelt.» Şu halde O'nun âline salât da yüceltmek demektir. Ancak herkesin yüceltilmesi, lâyık olduğu mertebeye göredir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âli ile kimlerin kasdedildiği husûsunda ihtilâf vardır :

Bâzıları : Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âli; sadaka almaları haram kılınan B e n î H â ş i m ve B e n î M u t t a l i b sülâlesine mensub, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yakınlarıdır, demişlerdir. Ş â f i î de böyle demiştir.

Bir kısım âlimlere göre yalnız B e n î H â ş i m sülâlesine mensub, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yakınlarıdır.

Bir kısım âlimlere göre 'Al' ile, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mü'mîn olan bütün yakınları kasdedilmiştir.

K â d ı E b û T a y y î b ile e l - E z h e r î 'nin anlattıkları bir kavle göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e tâbi' olan bütün müslümanlar kasdedilmiştir. S ü f y â n - ı S e v r î de böyle demiştir.

Diğer bir kavle göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âli, takvâ sâhibi müslümanlardır.

Yukarıda anlatılan kavilleri uzlaştırmak mümkündür. Şöyle ki: Yerine göre âl ile başka mânâlar kasdedilebilir. Meselâ duâ yapılırken âl ile bütün müslümanlar kasdedilebilir. Zekât bahsinde, âl denilince, zekât alması haram kılınmış olan, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mü'min yakınları kasdedilir. Medhü senâ edilirken âl ile takvâ sâhibleri kasdedilir.

«Kemâ salleyte alâ ibrâhime = İbrâhîm'e salât ettiğin gibi.»

Salâvât cümlesi, tümüyle ele alındığı zaman, meâli özetle şöyle olur:

Allah'ım! İbrâhîm (Aleyhisselâm)'e salât ettiğin gibi Muhammed (Aleyhisselâm)'e ve âline de salât et.»

Bu cümleyle ilgili olarak şöyle bir soru hatıra gelebilir: Benzetme cümlelerinde genel prensip; zayıfın kuvvetliye benzetilmesidir. Meselâ A l i cesârette arslan gibidir, denilir. Burada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)imize ve âline istenen salât, İ b r â h î m (Aleyhisselâm)'in salâtına benzetilmiştir. Halbuki Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), İ b r â h î m (Aleyhisselâm) dâhil bütün Peygamberlerden efdal olduğu gibi O'nun için istenen salât da, bilumum Peygamberlerin salâtlarından üstündür. Hâl böyle iken, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in salâtı nasıl İ b r â h î m (Aleyhisselâm)'in salâtına benzetilir?

Bu soruya bir çok cevap verilmiştir. Biz, bir kaçına özetle değineceğiz:

1 — Benzetme, salâtın değerine ve miktarına değil, salâtın aslına âittir. Bunda da bir sakınca yoktur. Nitekim K u r ' a n ' da bunun benzerleri vardır. Meselâ:

a) Ramazan orucuna âit âyette

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ = **«Sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de oruç farz kılındı...»** (39) buyurulmuştur. Bu âyetteki benzetme orucun aslına âittir. Orucun zamanına ve şekline âit değildir.

b) Başka bir âyette:

(39) **Bakara: 183**

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ = «Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahiy ettiğimiz gibi, şüphesiz sana da vahiy ettik.» (40) buyurulmuştur. Bu âyetteki benzetme ve vahiy etme aslına âittir. Vahyin çeşitlerine, değerlerine, mâhiyetine, önemine ve kapsamına âit değildir.

c) وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللهُ إِلَيْكَ = «Allah sana ihsan ettiği gibi Sen de ihsân et.» (41) Bu âyette de benzetme iyiliğin aslına âittir. Değerine ve miktarına âit değildir.

2 — Salâvâttaki benzetme, Peygamberimizin âline âit salâvât ile İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'e âit salâvât arasındadır. Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit salâvât, benzetmenin dışında kalır. Bu cevaba göre salâvâtın meâli şöyle olur:

«Allah'ım! Muhammed (Aleyhisselâm)'e salât et. Ve İbrâhim (Aleyhisselâm)'e ettiğin gibi Muhammed (Aleyhisselâm)'in âline de salât et.»

3 — Benzetme, salâvât cümlesinde anılanların mecmuuna âittir. Yâni: «Şu cemâata salât ettiğin gibi bu cemâata da salât et. Çünkü İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in âlinden Peygamberler çoktur. Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de O'nun âlinden olan bir peygamberdir.

El-Hedy yazarı: Peygamberimiz, İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in âlindendir.

انَّ اللهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ (42) âyetinin tefsirinde İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh): **Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), İbrâhîm (Aleyhisselâm)'in âlindendir**, demiştir.

Şu halde biz, İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'e ve Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in de dâhil olduğu İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in âline salât edildiği gibi, özel olarak Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ve âline salât edilmesini istemiş oluyoruz.

---

(40) Nisâ' : 163
(41) Kassas : 77
(42) Âli İmrân : 33

SALÂVATTA İBRÂHÎM (ALEYHİSSELAM)'İN ANILMASININ HİKMETİ

Bütün peygamberler içinde İbrâhim (Aleyhisselâm)'in seçilerek salâvâtta anılmasının sebebi, Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sonra kendisinin, diğer peygamberlerden efdal olmasıdır.

İkinci sebep, Mi'râc gecesi Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bütün Peygamberleri görmüş, Onlarla selâmlaşmıştır. İbrâhim (Aleyhisselâm)'den başka hiç bir peygamber, Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetine selâm göndermemiştir. Onun bu iyiliğine mükâfat olsun diye her namazda Ona senâ edilmesini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize emretmiştir.

El-Aynî, üçüncü bir sebep olarak şöyle demiştir: 'Deniliyor ki: İbrâhî (Aleyhisselâm) Kâbe'yi binâ ettikten sonra Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetine duâ ederken:

«Allah'ım! Muhammed (Aleyhisselâm)**'in ümmetinden bu beyt-i tavâf edene benden selâm hibe et.»** demiş. Onun ehli ve evlâdı da bu şekilde duâ etmişler. Biz de onların bu iyi davranışına karşılık olmak üzere, namazda onları anmakla emrolunmuşuzdur.'

«Ve bârik alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed'in = Muhammed (Aleyhisselâm)'e **ve âline bereketler fazlasıyla hayırlar ve ikramlar eyle.»**

Bâzıları: Bu fıkradan maksad, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve âlinin tezkiye edilmeleri, her türlü kusurdan temizlenmeleri ve korunmalarıdır, demişlerdir. Bir kısım âlimler de: Bundan maksad, hayır üzerinde sebât etmelerini sağlamaktır.

«İnneke hamîdün mecîd = Şüphesiz Sen en yüce **hamd ve senâya lâyıksın. Azamet ve celâl sâhibisin.»**

'Mecîd' kelimesinin asıl mânâsı, şerefli kimse demektir. Burada kasdedilen mânâ, azâmet ve celâl sâhibi demektir.

İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'ın hadîsindeki salâvâtın baş kısmı, diğer hadîslerde bulunmadığı için bu kısmın kısa meâlini okuyucularımıza takdim edeyim:

«Allah'ım salâtım, rahmetini ve bereketlerini, Resullerin büyüğü, muttakîlerin imâmı ve Peygamberlerin sonuncusu olan sevgili kulun ve Resûlün Muhammed'e kıl. O Muhammed ki hayrın imamı, hayrın öncüsü ve rahmet resûlüdür. Allah'ım! O'nu, önce gelen ve sonra gelen (tüm insan)**ların gıpta ettikleri Makam-ı Mahmud'a** (büyük şefâat makâmına) **gönder...»**

NAMAZDAKİ SALÂVÂTIN FIKHÎ HÜKMÜ

Her namazın son teşehhüdünden sonra **Allahümme salli... ve Bârik...** duâsını okumak, H a n e f î ve M â l i k î mezheblerine göre sünnetir. Ş â f i î ve H a n b e l î mezheblerine göre son teşehhüdden sonra Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmek farzdır. Üç dört rek'atli namazların ilk teşehhüdlerinden sonra sünnettir. En azı **'Allahümme salli alâ Muhammed'**dir. Son teşehhüd'den sonra **'Allahümme salli... ve Bârik...'**in tamamını okumak ise sünnettir.

El-Menhel yazarı, teşehhüdden sonraki salâvâtın şer'î hükmü ile ilgili olarak özetle şöyle der :

«Teşehhüdden sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmek vâcibtir, (farzdır) diyenler, bu bâbta rivâyet olunan hadîsleri delîl gösterirler. Ö m e r b i n e l - H a t t â b, oğlu A b d u l l a h, İ b n - i M e s ' u d, Ş â ' b î, M u h a m m e d b i n K a ' b e l - K u r e z î, E b û C a ' f e r e l - B â k ı r, e l - H â d i, e l - K â s ı m, Ş â f i î, A h m e d, İ s h a k ve İ b n ü ' l - M e v v â z (Radıyallâhü anhüm) bununla hükmetmişlerdir. İ b n ü ' l - A r a b î de bu kavli seçmiştir. Fakat bu bâbtaki hadîsler, teşehhüdden sonra salâvâtın vâcibliğine tam delîl değildir. Çünkü bu hadîslerde namazdan bahis yoktur. Sadece Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirilmesi emredilmiştir. Namazın dışında da olsa bir defa salâvât getirmekle bu emir yerine getirilmiş oluyor. Şu var ki; İ b n - i H i b b â n, H â k i m, B e y h a k î, İ b n - i H u z e y m e ve D â r e k u t n î 'nin tahriç ettikleri İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsindeki şu ilâve delîl gösterilebilir :

كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ إِذَا نَحْنُ صَلَّيْنَا عَلَيْكَ فِي صَلاَتِنَا = «(Yâ Resûlallah!) **Biz namazımızda sana salâvât getirdiğimiz zaman nasıl getirelim...?»**

Bu ziyâde, hadîste anılan salâvâtın yerinin namaz olduğunu tâyin etmiş olur. Ama yerinin teşehhüdden sonra olduğunu ifâde et-

mez. Ancak B e y h a k î şöyle demekle salâvâtın yerinin teşehhüdden sonra olduğunu, biraz yakınlaştırmıştır.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salât ve selâm getirilmesini emreden; إِنَّ اللهَ وَمَلَٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ... âyeti nâzil olduğunda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) teşehhüddeki selâm lâfızlarını sahâbîlere öğretmişti. Bu esnâda sahâbîler nasıl salâvât getireceklerini Ona sordular. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de onlara öğretti. Mesele böyle cereyân ettiği için, daha önce öğretilmiş olan teşehhüdden sonra nasıl salâvât getirileceğinin kasdedildiği söylenebilir.

Bu gruptaki âlimler, başka bir kaç delîl göstermişlerse de gösterilen delîller, teşehhüdden sonra salâvât okumanın vâcibliğine tam olarak delâlet etmez.»

N e v e v î : Teşehhüdden sonra salâvâtın vâcib olduğuna hükmedenlerin delîllerinden birisi de E b û A b d i l l a h ile E b û H â t i m'in kendi sahihlerinde F u d â l e b i n Ü b e y d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir:

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir adamın namaz kıldığını görmüş, bu şahıs Allah'a hamd ve temcid etmemiş, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **de salâvât getirmemiş. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de: «Bu şahıs acele etti.» buyurarak adamı çağırmış ve: «Sizden birisi namaz kıldığında önce Rabbine hamd ve senâ etsin; Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **salâvât getirsin; bundan sonra, istediği duâyı etsin.» buyurmuştur.**'

E l - H â k i m : Bu hadîs, M ü s l i m'in şartı üzere sahîhtir, demiştir.» der.

El-Menhel yazarı, daha sonra şöyle der: «Cumhura göre namazda teşehhüdden sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmek vâcib değildir. E b û H a n î f e, Onun arkadaşları, M â l i k, S e v r i, E v z â î ve N â s ı r böyle hükmeden âlimlerdendirler.

Bunların delîli, İ b n - i M e s' u d (Radıyallâhü anh)'ın teşehhüd hakkındaki (899 nolu) hadîsidir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadîste belirtildiği gibi İ b n - i M e s' u d (Radıyallâhü anh)'a yalnız teşehhüdü öğretmiştir. Bâzı rivâyetlere göre hadîste şu meâlde bir ilâve de vardır:

«Sen bunu söylediğin zaman veyâ bunu bitirdiğin zaman namazını bitirmiş olursun. Kalkmak istersen kalkabilirsin. Oturmak istersen oturabilirsin.» Bir rivayette de şöyle bir ilâve vardır:

«Teşehhüdden sonra biriniz beğendiği duâyı seçebilir.»

Eğer teşehhüdden sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmek vâcib olsaydı, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'a onu da öğretecekti. Çünkü öğretim yerinde vâcibin beyânı geciktirilmez. Teşehhüdü rivâyet eden sahâbilerden, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in onlara teşehhüdden sonra salâvât getirilmesini öğrettiğine dâir bir şey de rivâyet edilmemiştir.»

Hanefî mezhebine göre teşehhüdden sonra okunan salâvâtın en faziletli şekli şöyledir:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى سَيِّدِنَا إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى سَيِّدِنَا إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Şâfiî mezhebine göre de en makbul olan lâfız böyledir. Şu farkla ki ilk إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ lâfzı yoktur. El-Behcetü'l-Kebîr şerhinde naklen beyan edildiğine göre bundan da efdal olan salâvât lâfızları vardır. Yukarıda da işâret edildiği gibi salâvât laâfızları hakkında bir çok rivâyet vardır. Hepsi de makbuldur.

٩٠٧ – حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ. ثنا خَالِدُ بْنُ الْحَرِثِ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَاصِمِ ابْنِ عُبَيْدِ اللهِ. قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصَلِّي عَلَيَّ إِلَّا صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ مَا صَلَّى عَلَيَّ. فَلْيُقِلَّ الْعَبْدُ مِنْ ذَلِكَ أَوْ لِيُكْثِرْ».

في الزوائد : إسناده ضعيف . لأن عاصم بن عبيد الله ، قال فيه البخاري وغيره : منكر الحديث .

TERCEMESİ

907) "... Âmir bin Rabîa (43) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(43) Âmir bin Rabia bin Ka'b bin Mâlik el-Anzî Ebû Abdillâh, ilk muhâcirlerdendi. Habeşistan'a da hicret etmişti. Bedir ve diğer savaşlara katılmıştı. Peygamber (A.S.)'den ve Ebû Bekir (R.A.) ile Ömer (R.A.)'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbn-i Zübeyr, İbn-i Ömer ve başkaları rivâyet etmiştir. Hz. Ömer (R.A.) Onun sancaktarlığını yapmıştır. Hz. Osman (R.A.) da hacca gittiği zaman, Onu Medîne'de vekil bırakmıştı. Hicretin 32. veyâ 34. yılında vefat etmiştir. (El-Menhel, Cild : 5, Sahife : 186)

«Benim üzerime salâvât getiren hiç bir müslüman yoktur ki üzerime salâvât getirdiği sürece, melekler onun üzerine salâvât getirmesin. (Ona duâ ve istiğfar etmesin.) **Artık kul şu salâvâtı az getirsin, veyâ çok getirsin.»"**

Not : Zevâid'de : Hadîsin isnadı zayıftır. Çünkü râvi Âsım bin Ubeydillâh'ın hadislerinin münker olduğunu Buhâri ve başkası söylemiştir, denilmiştir.

٩٠٨ — حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ. ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيقَ الْجَنَّةِ».

في الزوائد: هذا إسناد ضعيف، لضعف جبارة.

TERCEMESİ

908) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

«Bana salâvât getirmeyi unutan (terkeden) kişi cennet yolunu terketmiştir.»"

Not : Cübâre zayıf olduğu için bu isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

S i n d î şöyle der: Sâlih amellerin her birisi, cennete giden bir yol mesâbesindedir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e salâvât getirmek, sâlih ameller cümlesindendir. Bu sebeple salâvâtı tamamen terketmek, cennetin yolunu terketmek olur.

(٢٦) باب ما يقال في التشهد والصلاة على النبي ﷺ

26 — TEŞEHHÜD VE PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'E SALÂVÂT GETİRİLDİKTEN SONRA OKUNAN DUÂ BÂBI

٩٠٩ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا الْأَوْزَاعِيُّ. حَدَّثَنِي حَسَّانُ بْنُ عَطِيَّةَ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَائِشَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ التَّشَهُّدِ الْأَخِيرِ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ أَرْبَعٍ: مِنْ عَذَابِ

جَهَنَّمَ ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ » .

TERCEMESİ

909) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz son teşehhüdü bitirince dört şeyden Allah'a sığınsın: Cehennem azabından, kabir azabından, hayat ile ölüm fitnesinden ve mesîh olan Deccâl'ın fitnesinden.»"

İZAHI

Bu hadîsi Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, son teşehhüdden sonra anılan dört şeyden istiâze etmenin vâcibliğine delâlet eder. Zâhiriye mezhebi bununla hükmetmiştir. Hattâ İbn-i Hazm, ilk teşehhüdden sonra da bu istiâzenin vâcibliğine hükmederek: 'Çünkü Buhâri ve Müslim'in bir rivâyetlerinde Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh): Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir:

إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنْ أَرْبَعٍ الخ = **«Biriniz teşehhüd ettiği zaman dört şeyden Allah'a sığınsın...»** Bu rivâyet mutlaktır. İlk teşehhüdü de kapsar,' demiştir.

Cumhûr hadîsteki emrin mendupluk için olduğunu söylemiştir.

Hadîs, kabir azâbı ve fitnesinin varlığını isbat eder. Ehl-i Sünnet'in mezhebi budur.

«... Hayat ile ölüm fitnesinden...» ifâdesinden maksad, hayat hâlindeki fitne ve ölümden sonraki fitnedir.

«Ölüm fitnesi» ile, ölüm döşeğindeki fitne kasdedilmiş olabilir. Bu takdirde «Hayat fitnesi»nden maksad, mükelleflik çağından itibaren ömür boyunca karşılaşılan fitnedir.

«Ölüm fitnesi» ile kabir fitnesi murad olabilir.

Fitne, aslında imtihan, tecrübe ve denemek gibi anlamlar taşır. Fakat günah, küfür, katil gibi mânâlarda kullanılması çoğalmıştır.

«... Mesih olan Deccâl'ın fitnesinden...» tâbirine gelince

Deccâl; Kelime anlamı itibariyle karıştırıcı, hileci ve aldatıcı demektir. Âhirette yakın günlerde çıkacağı, hâdîslerle haber verilen

ma'lum kâfire bu isim verilmesinin sebebi; kendisinin hakkı bâtıla karıştırması ve hakkı, bâtıl ile örtbas etmeye çalışmasıdır. Ona mesih denilmesinin sebebi de sağ gözünün kör olmasıdır. Mesih kelimesi, Arap dilinde çeşitli mânâlarda kullanılır. Bu mânâlardan birisi de 'tek gözü olan'dır.

Mesih; Seyâhat eden, çok yol kateden anlamında da kullanılır. **Deccâl**, yeryüzünde çok dolaşacağı için Ona mesih denildiğini söyleyenler de vardır.

İ s a (Aleyhisselâm)'ya da mesih denilmiştir. Ona bu ismin verilmesinin sebebi hakkında da çeşitli rivâyetler vardır: Annesinden doğarken vücûduna yağ sürülmüş olarak doğduğu için Ona bu isim verilmiştir, diyenler vardır. Bâzılarına göre İ s a (Aleyhisselâm), hastaya elini sürdüğü zaman hasta şifâ bulurdu. Bu nedenle Ona mesih denilmiştir. Diğer bir kavle göre İ s a (Aleyhisselâm)'ın ayağının tabanı düzdü, çukuru yoktur. Onun için kendisine bu isim verilmiştir.

٩١٠ — حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ . ثنا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِرَجُلٍ « مَا تَقُولُ فِي الصَّلَاةِ ؟ » قَالَ : أَتَشَهَّدُ ثُمَّ أَسْأَلُ اللهَ الْجَنَّةَ ، وَأَعُوذُ بِهِ مِنَ النَّارِ . أَمَا وَاللهِ مَا أُحْسِنُ دَنْدَنَتَكَ وَلَا دَنْدَنَةَ مُعَاذٍ . فَقَالَ « حَوْلَهَا نُدَنْدِنُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

T E R C E M E S İ

910) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir adama:**

«Namazda (oturduğunda) **ne diyorsun?» diye sordu. Adam:**

Ben teşehhüdü okurum. Sonra Allah'tan cennet isterim ve ateşten O'na sığınırım. Amma, Vallahi ben ne senin dendene (gümüldenme)**ni ne de Muâz'ın dendenesini bilirim, dedi. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Biz onun çevresinde gümüldeniriz.» buyurdu."

Not: **Bu isnadın sahih ve râvilerinin sika oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.**

İ Z A H I

Zevâid'in bu hadîsi zevâid nevinden saydığı anlaşılıyor. Halbuki Sünen-i Ebû Dâvûd'un «Tahfîfu's-Salâ» bâbında bu hadisin metni rivâyet edilmiştir. Ancak oradaki rivâyette sahâbînin ismi açıklanmamış ve «Bâzı sahâbilerden rivâyet edildiğine göre . . » ifâdesi kullanılmıştır.

El-Menhel yazarının beyânına göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile konuşan zâtın Selim el-Ensârî (Radıyallâhü anh) olduğu söylenmiştir.

Dendene : Duyulabilecek, fakat anlaşılamıyacak ses tonu ile yapılan konuşmadır ki buna gümüldenme denir. Burada dendeneden maksat gizlice yapılan duâ ve okunan şeydir.

Sahâbi, teşehhütten sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ve Muâz (Radıyallâhü anh)'ın ne okuduklarını anlıyamadığını söylemek istemiştir. Soru sâhibi olan bu zât, Hz. Muâz'ın kavminden ve cemâatından olduğu için, Muâz'ın ne okuduğunu anlıyamadığından söz etmiştir.

Hadîs'in : حَوْلَهَا = «onun çevresinde» lâfzındaki zamir cümleden anlaşılan «Dâvet = duâ» kelimesine râcidir. Yâni «senin yaptığın duâ çevresinde ...«gümüldeniyoruz.»

Ebû Dâvûd'un bâzı nushalarında bu lâfız : حَوْلَهُمَا tesniye zamiri ile geçer. Bu takdirde zamirin mercii cennet ve cehennem olur. Mânâ da şöyle olur : «Cenneti istemek ve cehennemden Allah'a sığınmak çevresinde gümüldeniyoruz.»

MEZHEBLERİN GÖRÜŞLERİ

1 — Hanefî mezhebine göre son teşehhüd ve salâvâttan sonra Kur'an-ı Kerîm lâfızlarına benziyen :

رَبَّنَا لَاتُزِغْ قُلُوبَنَا = «Ey Rabbimiz! Bizim kalblerimizi saptırma» (44)

gibi cümlelerle veyâ hadislerde vârid olan;

اَللّٰهُمَّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى ظُلْمًا كَثِيرًا وَاِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ فَاغْفِرْلِى مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِى اِنَّكَ اَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

(44) Âl-i İmrân : 8

= «Allah'ım! Şüphesiz ben nefsime çok zulüm ettim ve şüphesiz senden başka hiç kimse günahları bağışlayamaz. O halde katından bir bağışla beni bağışla ve bana rahmet eyle. Şüphesiz, Gafûr ve Rahîm ancak sensin.» gibi lâfızlarla duâ etmek sünnettir. İnsanların sözlerine benzer sözlerle duâ etmek câiz değildir. Meselâ: «Allah'ım! Beni falanca kızla evlendir.» veyâ «Şu kadar altın, gümüş ve dünyevi makamlar ver.» ve benzeri sözlerle veyâ bunu ifâde eden arapça cümlelerle duâ edilemez. Eğer bir teşehhüd miktarı oturulmadan böyle duâ edilirse namaz bozulur. Mezkûr miktar oturulduktan sonra duâ edilirse vâcib terkedilmiş olur.

2 — Şâfii mezhebine göre son teşehhüd ve salâvâttan sonra din ve dünya ile ilgili hayır duâsını yapmak sünnettir. Haram, muhal ve şartlı duâ yapmak câiz değildir. Böyle bir şey için duâ edilirse namaz bozulur. En efdalı vârid olan duâlardır. Meselâ Müslim'in rivâyet ettiği şu duâ gibi:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى مَاقَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ وَمَا اَسْرَرْتُ وَمَا اَعْلَنْتُ وَمَا اَسْرَفْتُ وَمَا

اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنِّى اَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَاَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَاۤاِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ

İmam, duâyı teşehhüd ve salâvât miktarından fazla uzatmamalıdır.

3 — Mâlikiler'e göre son oturuşta salâvâttan sonra din ve dünya ile ilgili hayırlar için duâ etmek mendubtur. Vârid lâfızlarla duâ etmek daha efdaldır.

4 — Hanbeli mezhebine göre 909 nolu hadiste geçen dört şeyden Allah'a sığınmak için duâ etmek sünnettir. Vârid olan lâfızlarla veyâ başka lâfızlarla âhiret için duâ etmek câizdir. Başka kişilerin âhiret saadeti için de duâ etmek câizdir. Fakat dünya ile ilgili işler hakkında ne kendisi için ne de başkası için duâ etmek câiz değildir. Böyle bir duâ namazı bozar. Cemâata zor gelmedikçe istendiği kadar duâ uzatılabilir.

(٢٧) باب الإشارة فى التشهد

27 — TEŞEHHÜD'DE (PARMAKLA) İŞARET BÂBI

٩١١ - حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ عِصَامِ بْنِ قُدَامَةَ ، عَنْ مَالِكِ بْنِ نُمَيْرٍ الْخُزَاعِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَاضِعًا يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُمْنَى فِي الصَّلَاةِ ، وَيُشِيرُ بِإِصْبَعِهِ .

TERCEMESİ

911) "... Nümeyr el-Huzâî (45) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'i namazda (teşehhüd için oturduğunda) sağ elini sağ uyluğu üzerine koymuş iken ve şahâdet parmağı ile işâret ederken gördüm."

٩١٢ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ حَلَّقَ الْإِبْهَامَ وَالْوُسْطَى ، وَرَفَعَ الَّتِي تَلِيهِمَا ، يَدْعُو بِهَا فِي التَّشَهُّدِ .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

912) "... Vâil bin Hucr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i, teşehhüd'de (sağ elinin) baş ve orta parmaklarını halka etmişken ve bu parmaklardan sonra gelen şehâdet parmağını kaldırıp onunla duâ ederken gördüm."

Not : Bu hadisin isnadının sahîh ve ricâlının sıkalar olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

٩١٣ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ ، وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . قَالُوا : ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . ثنا مَعْمَرٌ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَرَفَعَ إِصْبَعَهُ الْيُمْنَى الَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ ، فَيَدْعُو بِهَا . وَالْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ ، بَاسِطَهَا عَلَيْهَا .

TERCEMESİ

913) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

(45) Nümeyr bin Ebi Nümeyr el-Huzâî Ebû Mâlik, Ezd kabilesinin Huzâa koluna mensup olduğu için ona el-Huzâî denmiştir. Sahâbîdir. Peygamber (S.A.V.)'den bu hadisi rivâyet etmiştir. El-Bağavî'nin dediğine göre bundan başka, rivâyet olunan hadisi yoktur. Râvisi ise oğlu Mâlik'tir. Et-Takrîb'te beyan edildiğine göre Mâlik, makbul olup 4'üncü tabakadandır. (El-Menhel, cild : 6, sahife : 106)

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazda (teşehhüd için) oturduğu zaman ellerini dizlerinin üzerine koyardı ve başparmaktan sonra gelen sağ (şahâdet) parmağını kaldırıp onunla duâ ederdi. Sol elini de dizi üzerine yayarak koyardı."

İ Z A H I

N ü m e y r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d, N e s â î, A h m e d, B e y h a k i ve İ b n - i H u z e y m e de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in işâret ettiği parmağın şehâdet parmağı olduğu tasrih edilmiştir.

V â i l (Radıyallâhü anh)'in hadîsi, Zevâid'den sayılmış ise de *Miftahü'l-Hâce*'de beyan edildiğine göre E b û D â v û d, N e s â i, B e y h a k i ve İ b n - i H u z e y m e tarafından da rivâyet edilmiştir.

E b û D â v û d'un «Elleri kaldırmak babı»nda rivâyet olunan V â i l (Radıyalâhü anh)'ın uzunca hadisinde şu parça vardır:

وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُسْرَى وَحَدَّ مِرْفَقَهُ الأَيْمَنَ عَلَى فَخِذِهِ
الْيُمْنَى وَقَبَضَ ثِنْتَيْنِ وَحَلَّقَ حَلْقَةً وَرَأَيْتُهُ يَقُولُ هٰكَذَا وَحَلَّقَ بِشْرٌ الإِبْهَامَ
وَالْوُسْطَى وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ

= «... ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sol elini sol uyluğunun üzerine koydu. Sağ dirseğinin de sağ uyluğuna değmesine mâni oldu. (Uzak tuttu.) İki parmağını (serçe parmağı ile ondan sonra gelen parmağı) yumdu. (Beş parmağı ile orta parmağının başlarını birleştirerek) halka yaptı ve ben O'nu şöyle yaparken gördüm. Râvi Bişr baş parmağı ile orta parmağı halka yaptı şehâdet parmağı ile de işâret etti.»

El-Menhel yazarının bildirdiğine göre A h m e d, N e s â i, İ b n - i H u z e y m e ve B u h â r i de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadisini M ü s l i m, A h m e d, E b û D â v û d ve N e s â i de az lâfız farkıyla rivâyet etmişlerdir. N e s â i'nin bir rivâyeti ile T a b a r â n i'nin rivâyeti buradaki rivâyete benzer.

El-Menhel yazarı parmakları yummak, halka yapmak ve parmakla işâret etmek hakkında şu ma'lumatı verir:

«Baş parmağın yumulması iki türlü olabilir: Baş parmak şehâdet parmağının yanma konulur. Şehâdet parmağı açık tutulur. Ve diğer parmaklar yumulur. Bu şekil, arabların bir hesap usûlüne öre 53 sayısını ifâde eder.

İkinci türe göre baş parmak orta parmağın yanına konularak yumulur. Diğer parmaklar da yumulur. Yalnız şehâdet parmağı yumulmaz. Bu şekil ise, arabların mezkûr hesap usulüne göre 23 sayısını ifâde eder.

Sağ elin parmakları başka şekillerde de yumulabilir. Örneğin: Baş parmak ile şehâdet parmağı salınır, diğer parmaklar yumulur.

(Vâil bin Hucr (Radıyallâhü anh)'ün hadîsinde bildirilen(tahlik de iki şekilde olabilir: Birisine göre başparmak ile orta parmağın uçları birleştirilir. Diğer şekle göre orta parmağın ucu baş parmağın iki boğumu arasına konulur.

Şehâdet parmağı ile kıbleye işâret etmek şekli hakkında da ihtilâf vardır: Şöyle ki:

1. Mâlikî âlimlerine göre şehâdet parmağı ile işâret edilir. Ve selâm verilinceye kadar sağa sola oynatılır. Bunun hikmeti ise parmak sinirlerinin kalbe bağlı oluşu ve parmağın hareket ettirilmesi ile kalbin uyarılması ve namaz hallerinin hatırlatılmasının sağlanmasıdır.

2. Şâfiiler'e göre kelime-i şehâdet getirilirken «İllellah» denildiği zaman kaldırılır ve birinci teşehhüdden kalkılıncaya, son teşehhüdde selâm verilinceye kadar indirilmez. Parmak işâreti ile tevhid ve ihlâs niyeti edilir.

3. Hanefî âlimlerine göre parmak «Lâ ilâhe» denilince kaldırılır ve «İllellâh» denilince indirilir. (Hanefî âlimlerinden Muhammed'e göre sağ elin başparmağı ile orta parmağı halka edilir, diğer parmaklar yumulur. Ve şehâdet parmağı kaldırılarak işâret edilir. Bâzılarına göre diğer parmaklar yumulmadan şehâdet parmağı ile işâret edilir. Bir kısım âlimlere göre ise başparmak diğer parmaklarına getirilerek şehâdet parmağı kaldırılır.)

4. Hanbelîler'e göre «Allah» lâfzı geçtikçe şehâdet parmağı tevhid'e işâret olmak üzere kaldırılır. Ve hareket ettirilmez.»

Numeyr (Radıyallâhü anh)'in hadîsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ellerini uylukları üzerine koyduğuna delâ-

let eder. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadisine göre ellerini dizleri üzerine koymuştur. İki şekil yapıldığına dâir başka rivâyetler de vardır. Bu rivâyetler arasında bir ihtilâf söz konusu değildir. Her iki şeklin câizliğini bildirmek için Peygamber (Sallallahü Aleyh ve Sellem) gâh böyle gâh şöyle yapmıştır.

Sağ elin parmaklarının ne zaman yumulacağı husûsuna gelince, Ş â f i î, M â l i k î ve H a n b e l î mezheblerine göre teşehhüd'e oturulduğu zaman parmaklar yumulur. Yalnız şehâdet parmağı salınır. H a n e f i mezhebinin muhtâr kavline göre sağ avuç olarak sağ uyluk üzerine konulur. Şehâdet parmağı ile işâret edildiği zaman parmaklar yukarda anlatıldığı gibi yumulur.

V â i l (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde:

«**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şehâdet parmağı ile** duâ ederek...» buyurulmuştur.

S i n d î diyor ki: Şehâdet parmağı ile tevhid'e işâret ediliyor. Tevhid'e işâret ise bir nevi duâ sayılır. Çünkü tevhid sâyesinde kazanılan ilâhi nîmetler duâ etmekle elde edilen nimetlerden üstündür.

HADÎSLERİN FIKIH YÖNÜ:

1 — Teşehhüd için otururlurken elleri dizler üzerine koymak müstahabtır.
2 — Sol avucun açık olarak konulması müstahabtır.
3 — Sağ elin şehâdet parmağı ile işâret etmek müstahabtır.

(٢٨) باب التسليم

28 — (NAMAZ'DAN ÇIKMAK İÇİN) SELÂM VERMEK BÂBI

٩١٤ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ ابْنِ الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ . حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدِّهِ « السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ » .

TERCEMESİ

914) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namazdan çıkarken) yanağının beyazlığı görülünceye kadar, sağına ve soluna (başını döndürüp) : «Es-Selâmü aleyküm ve rahmetüllah» (diyerek) selâm verirdi."

٩١٥ — حدثنا محمود بن غيلان . ثنا بشر بن السري ، عن مصعب بن ثابت بن عبد الله بن الزبير ، عن إسماعيل بن محمد بن سعد بن أبي وقاص ، عن عامر بن سعد ، عن أبيه ؛ أن رسول الله ﷺ كان يسلم عن يمينه وعن يساره .

TERCEMESİ

915) "... Sa'd (bin Ebî Vakkâs) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namazdan çıkarken) sağına ve soluna selâm verirdi."

٩١٦ — حدثنا علي بن محمد . ثنا يحيى بن آدم . ثنا أبو بكر بن عياش ، عن أبي إسحاق ، عن صلة بن زفر ، عن عمار بن ياسر ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يسلم عن يمينه وعن يساره . حتى يرى بياض خده « السلام عليكم ورحمة الله . السلام عليكم ورحمة الله » .

في الزوائد : إسناده حسن .

TERCEMESİ

916) "... Ammâr bin Yâsir *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir :
Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namazdan çıkarken) yanağının beyazlığı görülünceye kadar sağına ve soluna (başını döndürüp) : «Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah. Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah» (diyerek) selâm verirdi."

Not : İsnadının hasen olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

٩١٧ — حدثنا عبد الله بن عامر بن زرارة . ثنا أبو بكر بن عياش ، عن أبي إسحاق ، عن يزيد بن أبي مريم ، عن أبي موسى ؛ قال : صلى بنا علي ، يوم الجمل ، صلاة ذكرنا

صَلَاةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَسِينَاهَا . وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ تَرَكْنَاهَا . فَسَلَّمَ عَلَى يَمِينِهِ وَعَلَى شِمَالِهِ .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات . إلا أن أبا إسحاق كان يدلس ، واختلط بآخر عمره .

TERCEMESİ

917) "... Ebû Mûsa (el-Eş'ârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Alî (Radıyallâhü anh), Cemel olayı günü bize öyle bir namaz kıldırdı ki, onunla bize Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in namaz kılışını hatırlattı. Artık biz, ya O** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'-nun namazı unutmuş oluyoruz. Ya da terk etmiş oluyoruz. Çünkü Alî (Radıyallâhü anh), (namazdan çıkarken) sağına da soluna da selâm verirdi."**

Not : Zevâid'de : İsnadı sahihtir, ricâlı da sıkalardır. Ancak râvilerinden Ebû İshak, tedlis ederdi ve ömrünün son zamanlarında rivâyetleri karıştırırdı, denilmiştir.

İZAHI

İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un hadisini Ebû Dâvûd, Nesâi, Tirmizi ve Tahavi de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde **«Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah»** cümlesi iki defâ zikredilmiştir.

Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de şu meâlde rivâyet etmiştir:

«Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'i yanağının beyazlığını görünceye kadar sağına ve soluna (başını döndürüp) selâm verirken görürdüm.»**

Ammâr bin Yâsir (Radıyallâhü anh)'in hadisini Dârekutnî de rivâyet etmiştir.

Bu bâbta rivâyet olunan hadisler, namazdan çıkarken sağa ve sola başı dönderip iki defa selâm vermenin meşrûluğuna delâlet ederler. Bu hususta imam, cemâat ve tek olarak namaz kılanlar arasında bir fark yoktur. Sahâbîlerin cumhûrunun kavli budur. Ebû Bekir-i Sıddik, Ali bin Ebi Tâlib, İbn-i Mes'ud, Ammâr bin Yâsir ve Nâfi' bin el-Hâris (Radıyallâhü anhüm) böyle hükmeden sahâbîlerdendirler. Tâbiîler-

den de Atâ' bin Ebî Rabah, Alkama, Şa'bî ve başkaları ile re'y ehli, Sevri, Ahmed, İshak, Ebû Sevr böyle hükmetmişlerdir. Hanefî, Hanbelî ve Şâfiiler'in mezhebi de budur. Delîlleri ise bu bâbtaki hadislerdir.

Bir selâmın meşrûluğuna hükmeden âlimler ve görüşleri, bundan sonraki bâbta anlatılacaktır.

El-Menhel yazarı iki selâmın meşrûluğuna hükmedenlerle delîllerini ve bir selâmın meşrûluğuna hükmeden âlimlerle delillerini zikrettikten sonra şöyle der:

«İmam olsun, cemâat olsun, tek olsun, namaz kılan herkesin, namazdan çıkarken sağına ve soluna iki defa selâm vermesinin meşrûluğuna hükmeden âlimlerin dayandıkları delîller kuvvetli olduğundan bu görüş kuvvetlidir. Er-Ravdâ sahibi: 'Yalnız bir selâmın verilmesine dâir vârid olan hadîsler, iki selâmın meşrûluğuna delâlet eden hadislere ters düşmez. Çünkü bilindiği gibi, çelişki arzetmeyen rivâyetteki fazlalığın kabulü vâcibtir. İki selâmla hükmetmek, vârid olan bütün hadislerle amel etmek demektir. Fakat bir selâmla hükmetmek böyle değildir. Çünkü bununla hükmetmek gereksiz olarak delîllerin çoğunu heder etmek demektir.' demiştir.

El-Hedy sahibi: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdan çıkarken sağına ve soluna «Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah» diyerek selâm verdiğini onbeş sahâbî kendisinden rivâyet etmiştir. El-Hedy sahibi bunları ismen zikrediyor. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdan çıkarken önüne bir defa selâm verdiği de kendisinden rivâyet edilmiştir. Lâkin sahîh bir yolla bu hususta her hangi bir rivâyet sübut bulmamıştır. En iyi delîl, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin (919 nolu) hadisidir ki O da ma'luldur. Sünenlerde mevcut ise de gece namazı hakkındadır.' demiştir. El-Hedy yazarı bir selâmın meşrûluğuna dâir hadîslerin zayıflık sebeplerini uzunca izah etmiş, el-Menhel yazarı da bunu nakletmişse de buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

El-Hedy yazarı daha sonra şöyle der: 'Bir selâmın meşrûluğuna hükmeden âlimlerin elinde Medîne halkının uygulamasından başka tutarlı bir delîl yoktur. Medîne halkının amelini delîl göstermek sahihtir. Çünkü büyük zâtlar, bu şehrin tatbikâtını birbirinden mîras olarak almışlardır. Fakat bir selâmla ilgili tatbîkat husûsunda, genellikle fıkıh âlimleri muhâlefet etmişlerdir. Doğrusu da fıkıh âlimlerinin görüşüdür. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sâbit olan sünneti, kim olursa olsun, hiç bir şehir hal-

kının ameliyle reddedilmez. Nitekim Medîne'deki ve başka şehirlerdeki bâzı emîrler, namazda birtakım şeyler ihdas etmişler, bu yoldaki uygulama süregelmiştir. Fakat fıkıhçılar buna iltifat etmemişlerdir. Hulafá-i Râşidîn devrindeki Medîne halkının ameli, delil sayılırdı. Fakat onların vefâtından sonra ve oradaki sahâbîler tükendikten sonra Medîne halkının tatbikatı ile başka şehir halkının tatbikatı arasında değer bakımından bir fark yoktur. Halk arasında hakemlik yapan kaynak, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sâbit sünnetidir. Onun ve dört halife'nin vefâtından sonra hiç bir kimsenin ameli hüküm kaynağı olamaz.'

Mâlikî mezhebinin meşhur kavline göre namaz kılan şahıs imam ve münferid ise bir selâm verir ve bununla namazdan çıkmaya niyet eder. Eğer imama uymuş durumda ise, sağ tarafına selâm verir ve bununla namazdan çıkmayı kasdeder. Soluna da selâm verir bununla da imamın selâmını cevaplamak ister.

SELÂM'IN ŞER'Î HÜKMÜ:

Fıkıhçılar ilk selâmın vâcibliği husûsunda müttefiktirler. İkinci selâm ise, cumhur'a göre sünnettir. Tahavî, el-Kâdı ve başkalarının dediğine göre Hasan bin Sâlih, vâcibliğine hükmetmiştir. Ahmed bin Hanbel'den yapılan bir rivâyet de böyledir. Mâlik'in bâzı arkadaşları da böyle demişlerdir. Zâhiriye mezhebine mensub bâzı âlimlerin de böyle dediklerini İbn-i Abdi'l-Berr nakletmiştir.

Hadislerin zâhirine göre selâm lâfzı **«Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah»**dır.

Hanefî mezhebine göre böyle selâm vermek sünnettir. Kişi eğer yalnız **«Es-Selâmü aleyküm»** veyâ **«Selâmün aleyküm»** derse kâfidir. Fakat sünneti terk etmiş olur.

Şâfiî mezhebine göre de böyle selâm vermek sünnettir. Şâyet **«Es-Selâmü aleyküm»** veyâ **«Aleykümü's-Selâm»** derse en sıhhatlı kavle göre farz ifâde edilmiş olur.

Mâlikîler'e göre vâcib olan yalnız **«Es-Selâmü aleyküm»**dır. **«Ve rahmetullah»** lâfzı ilâve edilmez.

Hanbelî mezhebine göre **«Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullah»** lâfzı ile selâm vermek farzdır.

Hadislerin zâhirine göre selâm verilirken sağa ve sola başı iyice döndürmek meşrûdur. Öyle döndürmelidir ki onun arkasında oturan kişi yanağını görebilmelidir. H a n e f î, Ş â f i î, H a n b e l î âlimlerinin kavli budur. M â l i k ' ten yapılan bir rivâyete göre imam veyâ tek olarak namaz kılan için hüküm budur. İ b n - i K â s ı m ' ın M â l i k ' ten yaptığı rivâyete göre imam veyâ tek olarak namaz kılan kişi önüne selâm verir ve başını hafifce sağa döndürür. İmama uyan kişi ise yine İ b n - i K â s ı m ' ın rivâyetine göre ilk selâmı verirken hafifçe sağa bakar. İkinci selâmı önüne verir ve imama işâret eder. Eğer solunda kimse varsa ona da üçüncü bir selâm verir.

Bu bâbtaki hadisler İ b n - i K â s ı m ' ın rivâyetini reddederler.

(٢٩) باب من يسلّم تسليمة واحدة

29 — (NAMAZ'DAN ÇIKARKEN) BİR DEFA SELÂM VERMEK BÂBI

٩١٨ — حدّثنا أبو مصعب المدينيّ، أحمد بن أبي بكر. ثنا عبد المهيمن بن عبّاس ابن سهل بن سعد السّاعديّ، عن أبيه، عن جدّه؛ أنّ رسول الله ﷺ سلّم تسليمة واحدة تلقاء وجهه.

في الزوائد: إسناد عبد المهيمن، قال فيه البخاريّ: منكر الحديث.

TERCEMESİ

918) "... Sehl bin Sa'd es-Sâidî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namazdan çıkarken) önüne bir defa selâm verdi."

Not: **Buhârî'nin, seneddeki râvi Abdülmüheymin'in hadisinin münker olduğunu söylediği zevâid'de bildirilmiştir**

٩١٩ — حدّثنا هشام بن عمّار. ثنا عبد الملك بن محمّد الصّنعانيّ. ثنا زهير بن محمّد، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة؛ أنّ رسول الله ﷺ كان يسلّم تسليمة واحدة تلقاء وجهه.

TERCEMESİ

919) Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namazdan çıkarken) önüne bir defa selâm verirdi."

٩٢٠ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ الْمِصْرِيُّ . ثنا يَحْيَى بْنُ رَاشِدٍ ، عَنْ يَزِيدَ ، مَوْلَى سَلَمَةَ ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَلَّى فَسَلَّمَ مَرَّةً وَاحِدَةً .

فى الزوائد : إسناده ضعيف لضعف يحيى بن راشد .

TERCEMESİ

920) "... Seleme bin el-Ekvâ' (46) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i, namaz kılarken gördüm. (Namazdan çıkarken) bir defa selâm verdi."

Not: Râvi Yahya bin Râşid zayıf olduğu için isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Sehl (Radıyallâhü anh) ve Seleme (Radıyallâhü anh)'ın hadîslerini yalnız müellif rivâyet etmiş olup zayıflığı notta da bildirilmiştir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Nevevi nakil ehli yanında bu hadîs sübut bulmamıştır, demiştir. Bağavî de Şerhü's-Sünne'de; Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsinin isnadı hakkında söz söylenmiştir, der. Fakat el-Hâkim: Bu hadîs Buhârî ve Müslim'in şartı üzerine sahîhtir, demiştir.

El-Menhel yazarı 'Selâm bâbı'nda ez cümle şöyle der:

«Namazdan çıkarken bir defa selâm vermenin meşrûluğuna hükmedenler şu zâtlardır: İbn-i Ömer, Enes, Seleme bin el-Ekvâ, Âişe, el-Hasan, İbn-i Sîrîn, Ömer bin Abdilaziz, el-Evzâî (Radıyallâhü anhüm) ve bir çok kimsedir. Delîlleri ise (bu bâbta mezkûr) hadîslerdir.

İki selâmın meşrûluğuna hükmeden âlimler, bunlara şöyle cevap vermişlerdir: Mezkûr hadisler zayıftır. Bunların sahîh olduğu farzedilse bile, yalnız bir defa selâm vermenin câizliğini beyan et-

(46) Hal tercemesi 688 nolu hadîs bahsinde geçmiştir.

mek içindir, iki selâmın meşrûluğuna delâlet eden hadîsler ise en mükemmel olanı beyan etmek içindir, denilir. Çünkü bu hadisler daha çok ve daha meşhurdur. Onlarda, sika râvilerin ilâvesi vardır ve makbûldür.

El-Hedy yazarı: 'Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsi makbuldur. Çünkü Z ü h e y r'den başka hiç kimse onu merfu' olarak rivâyet etmemiştir. Z ü b e y r ise bütün âlimlerce zayıf görülmüş, hatâsı çok olan bir kimsedir. Kaldı ki bu hadîs gece namazı hakkındadır. Nitekim bir rivâyeti şöyledir:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir defa «Es-Selâmü aleyküm» diyerek selâm verirdi de bununla sesini o derece yükseltirdi ki bizi uykudan uyandırırdı.» İki selâm verdiğini rivâyet edenler ise farz ve nâfile namazlardaki müşâhedelerini rivâyet etmişlerdir. Diğer taraftan Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ikinci selâmı vermediğine dâir bir kayıt yoktur. Sadece bir selâmı onları uykudan uyandıran yüksek sesle verdiğini bildirir. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) ikinci selâmdan söz etmemiştir. Onun söz etmeyişi ikinci selâmı rivâyet edenlerin sözlerine takdim edilmez. Onlar sayıca, çoktur, hadîsleri daha sahîhtir...' demiştir.

(٣٠) باب ردّ السلام على الإمام

30 — İMAMIN SELÂMINI ALMAK BÂBI

٩٢١ — حدّثنا هشام بن عمّار. ثنا إسماعيل بن عيّاش. ثنا أبو بكر الهذلي، عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب؛ أنّ النّبيّ ﷺ قال «إذا سلّم الإمام فردّوا عليه».

TERCEMESİ

921) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İmam selâm verdiği zaman onun selâmını alınız.»"

٩٢٢ — حدّثنا عبدة بن عبد الله. ثنا عليّ بن القاسم. أنبأنا همّام، عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب؛ قال: أمرنا رسول الله ﷺ أن نسلّم على أئمّتنا، وأن يسلّم بعضنا على بعض.

TERCEMESİ

922) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), imamlarımıza selâm etmemizi ve birbirimizle selâmlaşmamızı bize emretti."

İZAHI

Semûre (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini Ebû Dâvûd az lâfız farkı ile rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyet meâlen şöyledir:

«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) imamın selâmını almamızı, birbirimizi sevmemizi ve selâmlaşmamızı bize emretti."

Ahmed, el-Hâkim ve el-Bezzâr da Semûre (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, imam selâm verdiği zaman, kendisine uymuş olan cemâatın vereceği selâmı ile imamın selâmını almayı yâni cevaplamayı niyet edeceğine delâlet eder. Verilen selâma, selâmla karşılık vermeye, Arap dilinde selâm reddi denir. Dilimizde buna selâm almak denilir. Hadîslerde red tâbiri kullanıldığı için biz de aynı tâbiri kullanalım. Bundan maksadımızın selâmı, selâmla cevaplamak olduğunu tekrar hatırlatalım.

İmama uyanın selâm verirken hangi selâmla imamın selâmını red etmeye niyet edeceği husûsundaki dört mezhebin görüşü şöyledir:

1. Hanefi âlimlerine göre, eğer imam, me'mum (= ona uyan)'un sağ tarafında ise me'mum ilk selâmı ile, sağ tarafında bulunan imama, cemâata ve hafaza denilen meleklere selâm vermeye niyet edecektir. Şâyet imam onun sol tarafına düşüyorsa, ikinci selâmı ile imama ve o tarafta bulunanlara selâm vermeyi kasdedecektir. Eğer imam onun tam önünde ise her iki selâmla onun selâmını red etmeyi kasdedecektir.

İmam ise her iki selâmı ile de me'mumları ve hafeze'yi kasdedecektir. Sahih kavil budur.

Tek olarak namaz kılan ise yalnız hafeze'ye selâm etmeyi kasdedecektir. Çünkü beraberinde başka kimse yoktur.

2. Şâfiiler'e göre hüküm şöyledir: Eğer imam me'mumun sağ tarafında ise me'mum ilk selâmla; şâyet sol tarafta ise ikinci se-

lâmla imamın selâmını reddedecektir. İmam onun tam önünde ise ilk selâmla onun selâmını reddetmelidir. İkinci selâmla reddetmesi de câizdir. Me'mum sağına ve soluna verdiği selâmla o tarafta bulunan insanlara, cinlere ve meleklere selâm vermeye niyet edecektir. O tarafta bulunanlar onunla beraber namazda olsunlar, olmasınlar farketmez. Hepsine selâm verecektir.

İmam da sağına ve soluna selâm verirken oralarda bulunan insanları, cinleri ve melekleri kasdedecektir. N e v e v i : 'İmam, me'mum ve münferid verdikleri ilk selâm ile namazdan çıkmaya niyet edebilirler. Bu niyetin vücubu husûsunda ihtilâf vardır. • Fakat yukarda anlatılan selâmla ilgili niyetlerin hiç birisinin vâcib olmadığı husûsunda ihtilâf yoktur,' demiştir. Yâni imam olsun, me'mum olsun, tek olarak namaz kılan olsun bunların kimlere selâm vereceği husûsundaki niyetler ve mülâhazaların hiç birisi vâcib değildir. Âlimlerin görüşleri mendubluk hakkındadır.

3. M â l i k î l e r ' e göre, me'mum ilk selâm ile namazdan çıkmaya niyet edecek, önüne doğru verdiği ikinci selâmla imamın selâmını redde niyet edecek, üçüncü selâmla da solunda bulunanları selâmlamayı kasdedecektir.

İmam ise verdiği selâm ile hem namazdan çıkmaya hem de meleklere ve beraberinde namaz kılan cemâata selâm vermeye niyet edecektir. Bilindiği gibi M â l i k î mezhebin meşhur kavline göre imam bir defa selâm verir.

Tek olarak namaz kılan ise verdiği bir selâm ile hem namazdan çıkmaya hem de meleklere selâm vermeye niyet edecektir.

4. H a n b e l i l e r ' e göre namazdan çıkarken verilen selâm ile namazdan çıkmaya niyet edecektir. Bu niyet müstahabtır. Me'mum bu niyetin yanında imamın selâmını red etmeyi ve cemâate, meleklere selâm vermeye niyet etmesi câizdir. İmam da mezkûr niyetle beraber, me'mumlara ve meleklere selâm veremeye niyet edebilir.

Hadisteki : «ve birbirimizi selâmlamamızı...» ifâdesinden maksad namazdan çıkarken verilen selâmlaşmaktır. Nitekim e l - B e z z â r ' ın rivâyetinde bu husus sarâhaten belirtilmiştir. Bu selâmlaşma imamın, me'mumları selâmlamasını me'mumların imamı selâmlamalarını ve cemâatın birbirini selâmlamalarını ihtiva eder.

Hadisteki selâmlaşma maksadına âit emir mendubluk içindir. Cumhurun görüşü budur.

(٣١) باب ولا يخص الإمام نفسه بالدعاء

31 İMAM (NAMAZDA) YALNIZ KENDİ NEFSİNE DUÂ ETMESİN, BÂBI

٩٢٣ – حدثنا محمد بن المصفى الحمصي. ثنا بقية بن الوليد، عن حبيب بن صالح، عن يزيد بن شريح، عن أبي حي المؤذن، عن ثوبان؛ قال: قال رسول الله ﷺ
«لا يؤم عبد، فيخص نفسه بدعوة دونهم. فإن فعل فقد خانهم».

TERCEMESİ

923) "... Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Hiç bir kul imamlık yapıp, cemâatı ortak etmeksizin, yalnız kendi nefsine duâ etmesin. Şâyet (böyle) yaparsa cemâata hıyânet etmiş olur.»"

İZAHI

Bu hadîsi Ahmed, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Tirmizî hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hadisin birer benzeri Ebû Ümâme (Radıyallâhü anh) ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den de rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği metin uzundur. Ve meâlen şöyledir:

«Üç şey vardır ki bunları yapmak hiç bir kimseye helâl değildir: Hiç bir adam bir kavme imamlık yapıp, onları ortak etmeksizin, yalnız kendi nefsine duâ edemez. Şâyet (böyle) yaparsa şüphesiz onlara hıyânet etmiş olur. Hiç bir adam, izin istemeden herhangi bir evin içine bakamaz. Eğer (böyle) yaparsa (izinsiz olarak o eve) girmiş sayılır ve abdesti dar iken, bunu gidermeden namaz kılamaz...»

Müellifimiz, Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği uzunca metnin abdest sıkıştığı ile ilgili fıkrayı Tahâret kitâbının 114'üncü bâbındaki 619 nolu hadîste zikretmiştir.

El-Menhel yazarı şöyle der: «Cumhura göre, izin almadan bir evin içine bakmanın helâl olmayışından maksad haram oluşudur. Fakat sıkışık abdestle namaza durmanın ve imamın yalnız kendi nef-

sine duâ etmesinin helâl olmayışından maksad haramlık değil mekruhluktur.

Namaz içinde yapılan duâlar iki çeşittir: Bir çeşidinin kişisel oluşu hadislerle sâbittir ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den böyle vârid olmuştur. Meselâ rüku'da okunan «Sübhâne Rabbiye'l-Azîm», sücûdda okunan «Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ», iki secde arasında okunan «Allahümmeğfirlî verhamnî...» ve son oturuşta selâm vermeden önce okunan «Allahümme innî eûzü bike min azâbilkabri...» duâlarının hepsi kişisel olarak vârid olmuştur. Hepsindeki zamirler okuyucunun şahsına münhasır tekil zamirleridir. İmam olsun, cemâat olsun, tek olarak namaz kılan olsun herkesin bu duâları böyle okumaları meşrû kılınmıştır. Bu itibarla imam bu duâları kendi nefsine tahsis etmiş olur. Şu halde böyle vârid olan duâlar burdaki yasaktan müstesnadır.

Diğer çeşit duâ ise çoğul zamîri ile vârid olmuştur. K u n û t duâsı buna misâl verilebilir. Sabah farzında K u n û t duâsının okunması meşrû görüldüğü mezheblere göre imam bu duâyı açık seslè okur, cemâat da âmin der. Eğer K u n u t duâsındaki zamirleri çoğul için değil de tekil için okursa cemâatı bu duâdan mahrum etmiş ve sırf kendi nefsi için duâ etmiş olur.

Halbuki arkasında namaz kılan cemâat K u n û t duâsını okumaz da onun duâsına âmin der. Hâl böyle olunca imam cemâata hiyânet etmiş olur. Ama imam K u n u t duâsındaki zamirleri çoğul için kullanınca hem kendi nefsine hem de cemâata duâ etmiş olur. Cemâat da âmin demekle duânın kabul olunması için Allah'a niyâz etmiş olur.»

Sabah namazında okunması meşrû görülen K u n û t duâsı imam için çoğul zamirleri ile, tek olarak namaz kılan için de tekil zamîri ile emrolunmuştur. Baş kısmı şöyledir:

1. İmam için; اَللّٰهُمَّ اهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ

= «Allah'ım hidâyete erdirdiğin kullar arasında bizi de hidâyete erdir...»

2. Münferid için; اَللّٰهُمَّ اهْدِنِى فِيمَنْ هَدَيْتَ

= «Allah'ım hidâyete erdirdiğin kullar arasında beni de hidâyete erdir...»

Hadisteki; « لَا = Lâ» lâfzı nehiy (yasaklama) edatı olabilir. Bu

takdirde cümleye kazandırdığı mânâ: **«Etmesin, yapmasın.»**dır. Tercemeyi buna göre yaptık. Bu edat nefîy (olumsuzluk) içinde olabilir. Bu takdirde cümleye kazandırdığı mânâ (etmeyecek, yapmayacak)-dır. Eğer nefîy için olursa yine nehiy kasdedilmiştir ve hadîsin mânâsı şöyle olur:

«Hiç bir kul imamlık yapıp, cemâatı ortak etmeksizin, yalnız kendi nefsine duâ etmiyecektir, (= edemiyecektir.) Bu da yasaklamayı ifâde eder.

Bâzı âlimler hadîsin yorumu hakkında şöyle demişlerdir: Hadîsten maksad imamın kendi şahsına duâ ederken cemâatın bu duâdan istifâde etmemesini dilemesini yasaklamaktır. Nasıl ki sâbit olduğu gibi bir a'rabi duâ ederken:

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِي وَمُحَمَّدًا وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا اَحَدًا = **«Allah'ım! Bana ve Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **rahmet eyle ve ikimizle beraber, hiç kimseye rahmet etme.»** demiş ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) böyle demesinin hatâlı olduğunu bildirmiştir. **Böyle** davranmak haramdır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — İmamın namazda yalnız kendi nefsine duâ etmesi ve cemâatı mahrum bırakması yasaktır. Bu husustaki tafsilât yukarda geçti.

2 — İmam böyle davranırsa cemâata hıyânet etmiş sayılır.

(٣٢) باب ما يقال بعد التسليم

32 SELÂMDAN SONRA OKUNAN (ZİKİR VE DUÂ) BÂBI

٩٢٤ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ . قَالَ : ثنا عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحٰرِثِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِذَا سَلَّمَ لَمْ يَقْعُدْ إِلَّا مِقْدَارَ مَا يَقُولُ : « اللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ . تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » .

T E R C E M E S İ

924) ... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (namazın bitiminde) selâm verince ancak;

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلاَمُ وَمِنْكَ السَّلاَمُ تَبَارَكْتَ يَاذَاالْجَلاَلِ وَالْاِكْرَامِ

diyecek kadar otururdu."

İ Z A H I

Bu hadisi Müslim, Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ve Nesâî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in okuduğu zikrin mânâsı:

«Allah'ım! Sen selâmsın; Selâm (= selâmet) de ancak sendendir. Hayır ve iyiliğin pek çoktur. Ey azamet ve ihsân sâhibi!»

Selâm : Allah Teâlâ'nın yüce isimlerindendir. Mânâsı ise, musibetlerden, âfetlerden ve her çeşit noksanlıklardan pâk ve emîn demektir.'

El-Menhel yazarının beyânına göre bâzıları: **'Selâm :** Dünyada peygamberleri, Cennette de mü'minleri selâmlayandır,' demişlerdir.

Hadiste geçen ikinci **'Selâm'** kelimesi ise Allah Teâlâ'nın ismi anlamında kullanılmamıştır. Mânâsı dünya ve âhiretteki âfetlerden emin olmaktır.

Hadisteki **«Tebârekte»** cümlesi çeşitli şekillerde mânâlandırılmıştır.

El-Menhel yazarına göre bu cümlenin mânâsı: 'Hayır ve iyiliğin pek çoktur.' demektir. **Tuhfetü'l-Ahvezî'ye** göre ise mânâsı şöyledir: 'Çok yücesin, pek azametlisin.'

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı bu hadîsin izâhında der ki: 'Hadîsten maksad, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in selâmdan sonra, bâzen ancak anılan zikri okuyacak kadar oturur olduğunu bildirmektir. Çünkü bâzen bu miktardan fazla oturduğu sâbittir.

Sindî de: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in selâmdan sonra anılan zikri okuyacak kadar, duruşunu bozmadığı ve bundan sonra kıble istikâmetinden döndüğü ifâde edilmek istenmiştir. Açık olan yorum budur. Çünkü O'nun dâima sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar yerinde oturduğu sâbittir, demiştir.

El-Menhel yazarı da bu hadisi açıklarken: «Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazda selâm verdikten sonra henüz duruşunu bozmayıp kıbleye doğru oturmuş iken, bu zikri okurdu.» demiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Namazdan sonra bu zikri okumak meşrûdur.
2. Selâmdan sonra bu zikir okununcaya kadar kişi duruşunu bozmamalıdır.

٩٢٥ – حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . ثنا شبابة . ثنا شعبة ، عن موسى بن أبى عائشة ، عن مولى لأم سلمة ، عن أم سلمة ؛ أن النبى ﷺ كان يقول ، إذا صلى الصبح حين يسلم « اللهم إنى أسألك علما نافعا ، ورزقا طيبا ، وعملا متقبلا » .

فى الزوائد : رجال إسناده ثقات . خلا مولى أم سلمة فإنه لم يسمع . ولم أر أحدا ممن صنف فى المبهمات ذكره ، ولا أدرى ما حاله .

TERCEMESİ

925) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah farzını kılıp selâm verdiği zaman şu duâyı okurdu:

«Allah'ım! Ben Senden yararlı ilim, güzel (= helâl) rızık ve makbul amel dilerim.»"

Not: Zevâid'de: Hadisin senedindeki râvilerden Ümmü Seleme'nin mevlâsı hâriç, diğerleri sıka zatlardır. Ümmü Seleme'nin mevlâsı hadis dinlememiştir. Mübhem râviler hakkında kitab yazanlardan, ondan bahsedeni göremedim ve onun halini bilemiyeceğim, denmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadisin açıklaması ile ilgili olarak Sin-ğil, zarar tevlid eder.

«Yararlı ilimden maksad, kendisi ile amel edilen ilimdir. Çünkü ilim adamı, bilgisi ile amel etmediği takdirde, bilgisi ona yarar dedî şöyle der:

Güzel rızıktan maksad, helâl rızıktır. Bunu, lezzetli rızka yorumlamak uzak bir ihtimaldir. Ancak dünya rızkı değil de âhiret rızkı kasdedilmiş olursa lezzetli rızık anlamı kasdedilmiş olabilir.

٩٢٦ – حدثنا أبو كريب . ثنا إسماعيل بن علية ، ومحمد بن فضيل ، وأبو يحيى التيمي ، وأبو الأجلح ، عن عطاء بن السائب ، عن أبيه ، عن عبد الله بن عمرو ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « خصلتان لا يحصيهما رجل مسلم إلا دخل الجنة . وهما يسير . ومن يعمل بهما قليل . يسبح الله في دبر كل صلاة عشرا . ويكبر عشرا . ويحمد عشرا » فرأيت رسول الله ﷺ يعقدها بيده « فذلك خمسون ومائة باللسان . وألف وخمسمائة في الميزان . وإذا أوى إلى فراشه سبح وحمد وكبر مائة . فتلك مائة باللسان ، وألف في الميزان . فأيكم يعمل في اليوم ألفين وخمسمائة سيئة » قالوا : وكيف لا يحصيهما ؟ قال « يأتي أحدكم الشيطان ، وهو في الصلاة ، فيقول : اذكر كذا وكذا . حتى ينفك العبد لا يعقل . ويأتيه وهو في مضجعه ، فلا يزال ينومه حتى ينام » .

TERCEMESİ

926) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«İki şey vardır ki bunlara devam eden her müslüman adam behemehâl Cennet'e girer. Bunlar kolay şeylerdir de bunlarla amel edenler azdır. (Birincisi şudur :) **Müslüman kişi her namazdan sonra on defa tesbih eder, on defa tekbir getirir ve on defa hamd eder.)»**

(Abdullah (Radıyallâhü anh) : **'Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'i bu zikirlerin sayısını mübârek el** (parmakları) **ile zabtederken** (hesaplarken) **gördüm,' demiştir. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyruğuna şöyle devam eylemiştir** :)

«İşte bunlar dille (söylenmesi) **itibariyle yüzelli** (cümle)**dir. Mizân'da** (ise) **binbeşyüz** cümle)dir. (İkincisi de şudur :) **Müslüman kişi yatağına girdiği zaman yüz defa tesbih, hamd ve tekbir okur. İşte bunlar da dille söylenmesi bakımından yüz** (cümle)**dir. Lâkin mizân'da bin** (cümle)**dir. Şu halde hanginiz günde ikibin beşyüz kötülük işler?»**

Sahâbiler (Radıyallâhü anhüm) :

—(Ya Resûlallah!) **Müslüman adam nasıl bunlara devam edemesin? dediler.** (Bunlara devam edememezliği garibsediler.)

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Her hangi biriniz namazda iken şeytan ona gelerek: Falar şeyi ve şu şeyi hatırla, der. Tâ ki kul gafletle namazdan çıkıp gitsin ve her hangi biriniz yatağında (uzanmış) iken şeytan onun yanına varır ve kişi uyuyuncaya kadar şeytan durmadan onu uyutmaya çalışır.»"

İ Z A H I

Tirmizî ve Nesâî de bu hadisi az lâfız farkıyla rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin rivâyetinde «Beş vakit namazlarından sonra» kaydı mevcuttur. Anılan üç zikir her farz namazdan sonra onar defa okununca toplam yüz elli eder. Her hasene'nin en az on kat arttırılarak mü'min'in hayır defterine geçirileceği âyet ve hadiste sâbit olduğu gibi burada da okunan yüz elli cümlenin binbeş yüz cümle olarak teràzıye konacağı bildirilmiştir.

Yatağa girildiği zaman tesbih ve hamd cümlelerinin otuz üçer defa ve tekbir cümlesinin otuz dört defa olması durumu da Nesâî'nin rivâyetinde belirtilmiştir. Toplamı yüz cümle olan bu zikir'de on kat arttırılmakla bine ulaşınca günlük zikir toplamı ikiyüz elli eder ve on katı da bilindiği gibi, ikibin beşyüzdür.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : **«Hanginiz günde ikibin beşyüz kötülük işler?»** ifâdesi ile bir müslümanın normal olarak günde bu kadar hatâ işlemediğine ve ikibin beşyüz hasene'nin icâbında bu kadar hatâyı giderir durumda olduğuna işâret buyurur.

Sindî: 'Eğer kulun hatâları varsa mezkûr hasenelerle giderilir. Şâyet hatâları yoksa veyâ az ise artan haneseleri onun derecelerinin yükselmesine vesile olur.' demiştir.

Sahâbîler, bunca sevâbı bulunup çok kolay olan bu iki şeye devam edilmemesini garibseyince Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şeytanın bu güzel hasletlere devam etmeyi engellemeye çalıştığına işâret buyurmuştur.

Tesbîh: 'Sübhânellah' demektir.
Hamd: 'El-hamdü lillah' demektir.
Tekbîr: 'Allah'ü Ekber' demektir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Farz namazlardan sonra tesbih, hamd ve tekbirin onar defa okunması meşrûdur.

2. Yatağa girerken tesbih ve hamd'i otuzüçer defa ve tekbiri otuz dört defa okumak meşrûdur.
3. Her hasene on kat arttırılarak mizâna konur.
4. Bir hasene bir seyyie'yi (kötülüğü) giderir.
5. Yapılan zikir sayısını elle hesaplamak meşrûdur.

٩٢٧ — حدثنا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ بِشْرِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ ﷺ. وَرُبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! ذَهَبَ أَهْلُ الْأَمْوَالِ وَالدُّثُورِ بِالْأَجْرِ. يَقُولُونَ كَمَا نَقُولُ وَيُنْفِقُونَ وَلَا نُنْفِقُ. قَالَ لِي «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ أَدْرَكْتُمْ مَنْ قَبْلَكُمْ وَفُتُّمْ مَنْ بَعْدَكُمْ. تَحْمَدُونَ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ، وَتُسَبِّحُونَهُ وَتُكَبِّرُونَهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَأَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ».

قَالَ سُفْيَانُ: لَا أَدْرِي أَيَّتُهُنَّ أَرْبَعٌ.

TERCEMESİ

927) "... Ebû Zerr(-i Gifârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e denildi ki :

Süfyân'ın rivâyetine göre ise Ebû Zerr (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir : Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e dedim ki :

— Yâ Resûlallah! Servet sâhibleri sevâbı alıp götürdüler. (Şöyle ki :) Bizim dediğimizi derler. Bir de mallarını Allah yolunda harcarlar. Halbuki elimizden infak gelmez.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana :

— «Ben size öyle bir şey bildireyim ki onu yaptığınız zaman (fazilet bakımından) sizi geçenlere yetişirsiniz ve (fazilet yönünden) sizden sonra gelenler size yetişemezler. (O da şudur :) Her namazdan sonra Allah'a otuzüç, otuzüç ve otuzdört defa hamd'e, tesbih ve tekbir getirirsiniz.» buyurdu."

Süfyân demiştir ki : Hamd, tesbih ve tekbîr'den hangisinin otuzdört (defa) olduğunu bilemiyeceğim.

İZAHI

E b û D â v û d bu hadisi daha uzun bir metin hâlinde yine E b û Z e r r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Bunun

benzerini Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den ve Tirmizî ile Nesâî de İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın rivâyetlerinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e soru soranların, muhâcirlerin fakirleri oldukları belirtilmiştir. Rivâyetler arasında çelişki söz konusu değildir. Çünkü Ebû Zerr (Radıyallâhü anh)'de muhâcirlerin fakirlerinden idi.

Mezkûr rivâyetlerin bâzılarında; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e müracaat eden muhâcirlerin fakirleri şöyle demişlerdir :

«Yâ Resûlallah! (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), varlık sâhibleri yüksek dereceleri ve dâimi ni'meti alıp götürdüler. Namaz kıldığımız gibi namaz kılarlar, oruç tuttuğumuz gibi oruç tutarlar. Onların ihtiyaçtan fazla malları vardır. Sadaka verirler biz veremeyiz, köle azâd ederler, biz edemeyiz.»

Muhâcirlerin fakirleri, zenginlerin yapmakta oldukları mâli ibâdetlerin ve hayratın benzerlerini yapmak imkânına sâhib olmadıkları için duydukları hasret ve besledikleri hayır yapma ihtirasını Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e iletmişlerdir. Çünkü onlar sadakanın ancak mal harcamakla mümkün olduğunu zan ediyorlardı. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) fakirlerin zenginlere başka tür ibâdetle erişebileceklerini bildirerek onların hasretini gidermiştir.

Bu hadîs de her namazdan sonra elhamdü lillâh, ,Sübhânellah ve Allahu ekber zikrini yapmanın meşrûluğuna delâlet eder. Bu üç zikir türlerinden ikisinin otuzüçer defa ve birisinin otuz dört defa tekrarlanmasının meşrûluğu hükme bağlanmıştır. Hadisin râvisi Süfyân, zikirlerden hangisinin otuzdört defa olduğunu bilemediğini söylemiştir.

Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetlerinde her üç zikrin otuzüçer defa tekrarlanmasının meşrû kılındığı bildirilmiştir.

Nesâî'nin Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde tesbih ve hamd'ın otuzüçer ve tekbîrin otuz dört defa olduğu bildirilmiştir.

El-Menhel yazarı tesbih bâbında uzunca beyan ettiği gibi namazdan sonra okunması meşrû kılınan tesbîh, hamd ve tekbîr sayısı husûsunda muhtelif rivâyetler mevcuttur. Şöyle ki :

1. Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın 926 nolu hadisine göre bu üç zikir onar defa okunması meşrû kılınmıştır.

2. Tirmizî'nin İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'tan ve Nesâî'nin Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'ten olan rivâyetlerine göre tesbîh ve hamd'ın otuzüçer ve tekbîrin otuz dört defa tekrarlanması meşrû kılınmıştır.

3. Müslim'in Süheyl tarîkiyle Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde bu zikirlerin onbirer defa okunması meşrû kılınmıştır.

4. Nesâî'nin Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde her farz namazdan sonra yüzer defa tesbih, tekbîr, hamd ve tevhîd kelimesinin tekrarlanmasının üstün fazîleti bildirilmiştir.

El-Menhel yazarı bu rivâyetleri naklettikten sonra şöyle der: «Bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki, namazdan sonra yapılması meşrû kılınan bu zikirlerin sayısı hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Kişi hangi rivâyeti tutarsa olabilir. Ancak en kuvvetli rivâyet üç zikrin otuzüçer defa tekrarlanmasına âit olan rivâyettir. Dolayısıyla bu rivâyetle amel etmek daha uygundur. Yine mezkûr rivâyetlerden anlaşılıyor ki namazlardan sonra okunması meşrû kılınan zikirlerin sayısına riâyet etmek esastır. Vârid olan sayıyı geçmemek gerekir. Aksi takdirde bunun sevâbından mahrum kalınır. El-Fetih yazarı: 'Bâzı âlimler derler ki, namazlardan sonra okunması meşrû kılınan zikirlerin belirli sayısına karşılık özel bir sevab verildiğine göre kişi bu sayıdan daha fazla bu zikri tekrarlarsa va'd edilen sevabı kazanamaz. Çünkü vârid olan sayının bir hikmet ve özelliğinin bulunması muhtemeldir. Bu takdirde daha fazla tekrarlanınca hikmet ve özelliği kaçırılmış olur. El-Hâfız Ebü'l-Feth, Tirmizî'nin şerhinde âlimlerin mezkûr görüşüne itiraz ederek şöyle demiştir: Kişi vârid olan sayıca zikir edince bundan dolayı verilecek olan sevabı kazanmış olur. Aynı zikri bir kaç defa daha tekrarlayınca niçin hâsıl olmuş olan sevab giderilmiş olsun?

Yukarıda gösterilen âlimlerin görüşü ile el-Hâfız Ebü'l-Fadl'ın görüşü şöyle birleştirilebilir: Durum niyete göre değişir. Kişi, anılan zikri vârid olan sayı kadar tekrarlamakla verilen emri yerine getirmeyi düşünür, bu emir uygulandıktan sonra fazlasını okursa yeni bir niyetle okumuş olabilir. Şüphesiz ki iki ayrı niyet olunca Ebü'l-Fadl'ın savunduğu görüş yerindedir. Şâyet ikinci bir niyet etmeden vârid olan sayıdan fazla tekrarlamakla vârid olar

sayı karşılığında va'd edilen sevabı almayı düşünürse yukarıda belirtilen âlimlerin görüşü isâbetlidir. Meselâ; Bir zikrin 10 defa okunması hâlinde şu sevab vardır diye bir nass var iken kişi aynı sevabı elde etmek niyetiyle bu zikri on defa yerine yüz defa tekrarlarsa va'd edilen mükâfattan mahrum kalabilir.

E l - K a r a f i, el-Kavâid adlı eserinde: Belirli sayı ile şer'ân sınırlandırılmış olan mendub zikirleri bu sınırı aşarak tekrarlamak mekruh bid'atlardandır. Çünkü büyüklerin çizdikleri sınırları aşmak saygısızlıktır, demiştir.

Bâzı âlimler muayyen sayı ile taklid edilmiş olan zikirleri ilâca benzetmişlerdir. Meselâ, bir ilâcın terkibinde % 5 oranında şeker varken bu orana muhâlefet edilerek % 20 nisbetinde şeker katkısıyla yapılacak o ilâcın faydası yitirilmiş olabilir. Ama ilâçtaki şeker oranına müdâhale edilmez de başka zaman şeker alınırsa ilâcın faydası gölgelenmemiş olabilir. Bir kaç zikrin muayyen sayılarla ve ardarda okunması emredilmişken bunlardan birisinin emredilen sayıdan fazla tekrarlanması onu tâkib eden zikir nev'inin gecikmesine yol açar. Halbuki bu zikirlerin bir arada ve geciktirilmeden okunmasında özel hikmetler bulunabilir.'

Tesbîh, hamd ve tekbîr kelimeleri rivâyetlerde değişik sırayla anılmışlardır. Meselâ sünenimizin E b û Z e r r (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde mezkûr kelimeler hamd, tesbîh ve tekbîr diye sıralanmıştır. Bir önceki hadiste ise tesbih, tekbîr ve hamd diye geçer. Arap dilinde, atıf harflerinden olan «Vav» edatı ile yekdiğerine atıf edilen kelimeler veyâ cümleler arasında sıralama ve tertip anlamı söz konusu değildir. Bu nedenle mezkûr kelimelerin hadisler de önce veyâ sonra geçmesi üç zikirden hangisinin önce veyâ sonra okunmasının gerekliliğine delâlet etmez. Diğer kitablarda bu üç kelime başka şekillerde de sıralanmıştır.

Âlimler, üç zikrin okunmasında mecburi bir sıralama koymamışlar ise de rivâyetlerin ekserisinde tesbîh başta ve tekbir sonda geldiği için uygulama böyledir. Yâni önce tesbîh, ondan sonra hamd ve son olarak da tekbîr zikri okunur.

٩٢٨ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ حَبِيبٍ. ثنا الْأَوْزَاعِيُّ. ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ. حَدَّثَنِي شَدَّادٌ، أَبُو عَمَّارٍ. حَدَّثَنَا أَبُو أَسْمَاءَ الرَّحَبِيُّ. حَدَّثَنِي ثَوْبَانُ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ

كَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . ثُمَّ يَقُولُ « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » .

TERCEMESİ

928) "... Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namazdan çıktığı zaman üç defa istiğfar ederdi ve sonra :

اَللَّهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَاذَاالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ **derdi."**

İZAHI

Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Nevevî, hadîste geçen «İnsiraf» kelimesini selâm vermek anlamına yorumlamıştır.

Bu hadisten anlaşılıyor ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazın bitiminde selâm verirken üç defa istiğfar ederdi ve bunun hemen sonunda, anılan zikri okurdu.

Müslim'in rivâyetinde, «Râvi el-Velid: **Ben, el-Evzâî'ye : 'Nasıl istiğfar edilir?' diye sordum. Evzâî dedi ki : 'Estağfirullah estağfirullah' dersin.»** diye istiğfar şekli bildirilmiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) günahlardan tertemiz olup her türlü hatâdan mâsum olduğu hâlde istiğfar etmesinin hikmeti husûsunda Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı, İbn-i Seyyidi'n-Nâs'ın şöyle dediğini nakletmiştir : 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in istiğfar etmesi kul hakkını vermek ve şükür görevini yapmaktır. Nitekim bir hadîste :

أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا = **«Ben niçin çok şükreden bir kul olmayayım?»**

buyurmuştur. İstiğfar etmesinin diğer bir nedeni de duâ ve niyâz husûsunda sözle olduğu gibi fiilen de mü'minlere sünnetini beyan etmesidir. Tâ ki onlar da zat-i nevebîlerine iktida etsinler.'

El-Menhel yazarı da : 'Namazdan çıkılınca istiğfar etmenin hikmeti kulun yaptığı ibâdetle mağrur olmaması, nefsini kusurlu sayması ve Allah Teâlâ'ya lâyıkı vechiyle kulluk görevini yapmadığını

itiraf etmesidir. Bu duygunun iyice yerleşmesi için istiğfarın üç defa tekrarlanması meşrû kılınmıştır. Kulun mağrur olmadan ve nefsini kusurlu sayarak yaptığı ibâdet Allah katında daha çok kabûle şâyan olur,' demiştir.

Hadîste geçen zikrin mânâsı 924 nolu hadiste geçmiştir.

Farz namazlardan sonra yukarıda anlatılan zikirlerden başka bir takım sûre, âyet ve zikirlerin okunmasının meşrûluğuna dâir hadîsler vardır. Bunları buraya aktarmak uzun sürer. Bu nedenle sadece dört mezhebin kavlini özlü olarak nakletmekle yetiniyorum.

FARZ NAMAZLARDAN SONRA ZİKİRLERE ÂİT DÖRT MEZHEBİN KAVLİ

1 — Hanefî mezhebine göre farz namazdan çıkılınca 424 nolu hadîste geçen zikir okununcaya kadar bir ara verip hemen sonra farza bağlı sünnet varsa bunu kılmaya kalkılmalıdır. Daha uzun ara vermek tenzihen mekruhtur. Sünnet kılındıktan sonra üç defa istiğfar etmek, Âyetü'l-Kürsî, İhlâs ve Muavvezeteyn sûrelerini okumak ve daha sonra otuzüçer defa tesbih, hamd ve tekbîr getirmek, bundan sonra yüzüncü defa olmak üzere;

لَاإِلٰهَ إِلاَّاللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

zikrini okumak ve bunun arkasında;

اَللّٰهُمَّ لَامَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَاالْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

zikrini okumak müstahabtır.

Kişi bunun akabinde arzuladığı duâyı yapar ve sonunu şöyle bağlamalıdır: سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ

2 — Şâfiî mezhebine göre farz namazdan sonra önce vârid olan zikirler ve duâyı yapmak, bundan sonra kalkıp farza bağlı sünneti kılmaya başlamak efdaldır. Zikirler şöyle yapılır: Önce üç defa istiğfar edilir, sonra 924 nolu hadiste geçen zikir okunur. Sonra Fâtiha, Âyet'l-Kürsî, İhlâs ve Muavvezeteyn sûreleri okunur. Sonra otuzüçer defa tesbih, hamd ve tekbîr getirilir ve Hanefî mezhebinde olduğu gibi yukarıdaki «Lâ-

ilâhe illellâh...» zikri okunur. Başka âyetlerin ve zikirlerin okunması da müstahabtır. Biz bu kadarını aktarmakla yetiniyoruz.

3 — Mâlikî mezhebine göre farz namazdan sonra okunması vârid olan Âyet'l-Kürsî, İhlâs süresi, otuzüçer defa tesbih, hamd ve tekbir getirildikten sonra yukarıda geçen: «Lâilâhe illa'llah...» zikrini okumak ve bundan sonra kalkıp farza bağlı sünneti kılmak daha efdaldır.

4 — Hanbelî mezhebine göre de farz namazdan sonra önce zikretmek, ondan sonra farza bağlı sünnete kalkmak sünnettir. Bu mezhebe göre zikir, şu sırayla yapılmalıdır: Üç defa istiğfar edilir, sonra «Allâhümme ente's-Selâm...», «Lâilâhe illa'llah...» ve «Allâhümme lâ mânia...» zikirleri okunur. Bundan sonra «Sübhânellah velhamdülillâh vallahü ekber» zikri birlikte otuzüç defa tekrarlanır. Ve yüzüncü defa olmak üzere, diğer mezhebler gibi «Lâilâhe ill'llah...» zikri okunur.

(٣٣) باب الانصراف من الصلاة

33 — NAMAZDAN DÖNMEK BÂBI

٩٢٩ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة . ثنا أبو الأحوص ، عن سماك ، عن قبيصة ابن هلب ، عن أبيه ؛ قال : أمنا النبي ﷺ فكان ينصرف عن جانبيه جميعا .

TERCEMESİ

929) ... Hülb (bin Adî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize imamlık etti. (namaz kıldırdı.) (Namazdan çıkınca) sağ tarafına da sol tarafına da dönüp giderdi."

İZAHI

Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Beyhaki de bu hadisi benzer lâfızlarla rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'nin rivâyet ettiği metin meâlen şöyledir:

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize namaz kıldırırdı. Namazdan sonra her iki tarafına da, sağına da soluna da dönüp giderdi.' Tuhfe'de belirtildiği gibi, yâni bâzen sağına dönüp giderdi,

bâzen de soluna giderdi. Tirmizî daha sonra şöyle der: 'Hülb (Radıyallâhü anh)'ün hadîsi hasendir. İlim ehlinin tatbikatı da onun hadîsine uygun. Kişi dilerse sağına dönüp gider, dilerse soluna dönüp gider. Her iki durum da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'-dan rivâyeti sâbittir. Alî bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre: Namazdan çıkan kişinin işi sağ tarafında ise o yöne dönüp gider, sol tarafında ise, oraya yönelip gider, demiştir.'

El-Menhel yazarı, benzer başlık altındaki bâbta rivâyet olunan bu hadis bahsinde naklettiğine göre Şâfiî şöyle demiştir: 'Namazdan çıkan kişinin her hangi bir tarafta işi yoksa ve dilediği yöne yönelip gitmesinde bir fark yoksa sağ tarafına dönüp gitmesini arzularım. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) benzer durumlarda sağdan başlamaktan hoşlanırdı.'

Hanefî fıkhına âit İbn-i Âbidîn'in kırâat faslından bir sahife önce şöyle denilmiştir: 'Kişi, namaz kıldıktan sonra gitmek istediği zaman ya sağ tarafına veyâ sol tarafına dönüp gidebilir. Çünkü Tirmizî'nin dediği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in her iki tarafa dönüp gittiği sâbittir. Nevevî: Sağ ve sol tarafa dönüp gitmek, ihtiyaç bakımından eşit olduğu takdirde sağ tarafa gitmek daha faziletlidir. Çünkü güzel işler ve benzerlerinde sağ tarafın üstünlüğü hadislerle sâbittir, demiştir.'

٩٣٠ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ح وحدثنا أبو بكر بن خلاد . ثنا يحيى ابن سعيد . قالا : ثنا الأعمش ، عن عمارة ، عن الأسود : قال : قال عبد الله : لا يجعلن أحدكم للشيطان في نفسه جزءا . يرى أن حقا لله عليه أن لا ينصرف إلا عن يمينه . قد رأيت رسول الله ﷺ ، أكثر انصرافه عن يساره .

TERCEMESİ

930) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Herhangi biriniz (namazdan çıkarken) sağ tarafına dönmek mecbûriyetinde olduğuna itikad ederek (bu yüzden) nefsinde şeytana bir hisse ayırmaya kalkışmasın. Çünkü ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i gördüm. Dönüşlerinin ekserisi sol tarafına idi."

İ Z A H I

Bu hadîsi T i r m i z î hâriç, Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi ve A h m e d ile B e y h a k î de mânâyı değiştirmeyen az lâfız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh), bu hadîsiyle, namazdan sonra sağ tarafa dönmenin vâcibliğine itikad etmenin mahzurlu olduğunu, çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ekseriyetle sol tarafına dönüp gittiğini gördüğünü bildirmiştir. Vâcib olmayan bir şeyin vâcibliğine itikad etmek günah olduğu için, bu inançta olan kişi, nefsinde ve inancında şeytana bir hisse ayırmış olur.

Hadîs, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdan çıkınca sol tarafına dönüp gitmesinin, sağ tarafına dönüp gitmesinden daha çok olduğuna delâlet eder. M ü s l i m ve B e y h a k î'nin İ s m â i l b i n A b d i r r a h m a n e s - S ü d î tarîkiyle rivâyet ettiklerine göre İ s m â i l (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

'Namazdan çıktığım zaman sağ tarafıma mı, sol tarafıma mı döneyim.' diye Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'e sordum. Enes (Radıyallâhü anh) şöyle cevap verdi: 'Bana gelince; Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in daha çok sol tarafına döndüğünü gördüm.'

İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'un hadîsiyle E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadisi arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bâzen sağ tarafına, bâzen de sol tarafına dönüp giderdi. Her sahâbî daha çok olduğuna itikad ettiğini haber vermiştir.

E b û D â v û d'un İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'un rivâyetinde râvi Ü m â r e demiştir ki; 'Ben bu hadîsi e l - E s v e d'den dinledikten sonra M e d î n e'ye vardım, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hânelerinin mescidin sol tarafında bulunduğunu gördüm.'

S i n d î de: 'Peygamber'in evi mescidin sol tarafında (doğusunda) bulunduğu için sol tarafa dönüp gitmek ihtiyacı daha çok duyulmuş ve bu nedenle Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, sol tarafına dönüp gitmesinin daha çok görülmüş olması muhtemeldir.

٩٣١ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ . ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَنْفَتِلُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ فِي الصَّلَاةِ .

فى الزوائد : رجاله ثقات . احتج مسلم برواية ابن شعيب عن أبيه عن جده ، فالإسناد عنده صحيح .

TERCEMESİ

931) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i namazdan çıktığında (bâzen) sağ tarafına (bâzen de) sol tarafına dönüp giderken gördüm.."

Not : **Zevâid'de bu hadisin senedindeki râviler sıkalardır. Müslim, Amr bin Şuayb'ın babası (Şuayb) aracılığıyla dedesi (Abdullah bin Amr)'den olan rivâyetiyle delil getirmiştir. Bu nedenle bu isnad Müslim'in yanında sahihtir, denmiştir.**

٩٣٢ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ وَاقِدٍ . حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ هِنْدٍ بِنْتِ الْحَرْثِ ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا سَلَّمَ قَامَ النِّسَاءُ حِينَ يَقْضِي تَسْلِيمَهُ . ثُمَّ يَلْبَثُ فِي مَكَانِهِ يَسِيرًا قَبْلَ أَنْ يَقُومَ .

TERCEMESİ

932) "... (Mü'minlerin annesi) Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazdan selâm verdiğinde selâmını tamamlayınca kadınlar hemen kalkar (evlerine giderler) dı. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de kalkmazdan önce oturduğu yerde biraz beklerdi."

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî de rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Beyhakî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin başka bir rivâyetinde Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir :

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazdan selâm verirdi ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) henüz yerinden kalkmamış iken kadınlar selâmdan hemen sonra kalkıp giderek evlerine girerlerdi. Erkekler de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile oturdukları yerde beklerlerdi."

Tabarânî ve Nesâî'nin rivâyetlerinde belirtildiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yerinden kalktığı zaman erkek cemâat da kalkardı. Ve sahâbiler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bekleyiş sebebinin erkeklerden önce kadınların çıkıp evlerine gitmeleri olduğunu zannederlerdi. Hattâ Ahmed'in rivâyetinde, Ümmü Seleme (Radıyallâhü anh) cemâat dağılırken erkeklerin kadınlara yetişmemeleri için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beklediğini zannettiklerini söylemiştir.

Yukarıda işâret edilen rivâyetlerde belirtilen bekleyiş sebebine göre, cemâatta kadınlar bulunmadığı zamanlarda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) selâmdan sonra pek beklemezdi. 924 nolu Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisi bu durumu te'yid eder. Şunu da belirtelim ki, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yerinden kalkmadığı sahih hadislerle sâbittir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — İmamın cemâatın durumunu gözönünde bulundurması müstahabtır.

2 — Sakıncalara, fitne ve töhmetlere sebebiyet veren durumlardan sakınmak husûsunda ihtiyatlı bulunmak müstahabtır.

3 — Erkeklerle kadınların karışık olarak ibâdet yerinde veyâ yolunda bulunması mekruhtur.

4 — Zarûret olmadıkça imamın selâm verdikten sonra namaz kıldığı yerde durmaması müstahabtır.

Hanefî fıkıh kitablarından el-Hâniye'de beyan edildiği gibi imam farz namazdan selâm verince; farzdan sonraki sünneti kılmak veyâ tesbihat yapmak için kendisinin sol tarafına gitmek sûretiyle yer değiştirmesi müstahabtır. Başka türlü yer değiştirmesi de meşrûdur. Tesbihat yapılırken ve duâ edilirken sol kolunu cemâata ve sağ kolunu kıbleye doğru vererek oturması veyâ cemâata doğru oturması meşrû olan oturuşlardandır.

Şâfii mezhebine göre tesbihat yapılırken imam'ın efdal olan oturuş şekli sağ kolunu cemâata ve sol kolunu kıbleye vererek oturmasıdır. Sünnet için yer değiştirmek sünnettir.

Bu hususta geniş izah için fıkıh kitablarına mürâcaat olunması tavsiye edilir.

(٣٤) باب إذا حضرت الصلاة ووضع العشاء

34 — YEMEK KONUP NAMAZ (İÇİN) İKÂMET EDİLDİĞİ ZAMAN (HANGİSİNE ÖNCELİK VERİLECEĞİ) BÂBI

٩٣٣ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا وُضِعَ الْعَشَاءُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ » .

TERCEMESİ

933) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Akşam yemeği konduğu ve namaz (için) ikâmet edildiği zaman siz önce yemek yeyiniz.»"

٩٣٤ – حدّثنا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ . حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ . حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا وُضِعَ الْعَشَاءُ ، وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ » .

قَالَ : فَتَعَشَّى ابْنُ عُمَرَ لَيْلَةً ، وَهُوَ يَسْمَعُ الْإِقَامَةَ .

TERCEMESİ

934) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«Akşam yemeği konduğu ve namaz (için) ikâmet edildiği zaman siz önce yemek yeyiniz.»

Râvi demiştir ki: **Bu emre binâen bir akşam, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) ikâmet sesini işittiği halde (namaza durmayıp önce) akşam yemeğini yedi."**

٩٣٥ – حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا حَضَرَ الْعَشَاءُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ ، فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ » .

TERCEMESİ

935) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«Akşam yemeği hazırlanmış olduğu ve namaz (için) ikâmet edildiği zaman önce yemek yeyiniz.»"

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Buhârî, Müslim ve Tirmizî de benzer lâfızlarla rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin rivâyeti meâlen şöyledir:

«Akşam yemeğiniz önünüze konduğu vakit akşam namazını kılmadan yemeğe başlayınız. (Namaza) acele edip de yemeğinizi bırakmayınız.»

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadîsi Nesâî hâriç, Kütüb-i Sitte sâhiblerince rivâyet edilmiştir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsini ise Müslim ve Ebû Dâvûd ile İbn-i Hibbân başka lâfızlarla rivâyet etmişlerdir. Müslim'in rivâyeti şöyledir:

لا صلاة بحضرة الطعام .... = «Yemek hazır iken namaza başlamak yoktur.»

Aşâ' : Akşam yemeği demektir.
İşâ' : Yatsı namazı demektir.
Bu bâbta rivâyet edilen ilk hadiste akşam yemeği konduğu zaman namaza ikâmet edilirse namaza durulmayıp önce yemek yenmesi emredilmiştir.

Üçüncü hadîste, akşam yemeği hazırlanıp namaza ikâmet edildiği zaman akşam yemeğiyle işe başlanması emredilmiştir.

Tirmizî'nin bu bâbta rivâyet ettiği üçüncü hadîsin şerhinde Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı aşağıdaki bilgiyi vermiştir:

«El-Irâki: 'Akşam yemeğinin hazırlanmasından maksat yemek yiyenin önüne konmuş durumda olmasıdır. Yemeğin hazırlanmış olması veya kablara konmuş olması kasdedilmemiştir. Çünkü hadisçilerin ittifakla rivâyet ettikleri İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadisinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

«Sizden birisinin akşam yemeği önüne konduğu zaman önce yemek yesin ve yemek yiyinceye kadar acele etmesin.»

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) için yemek konuldu, bu arada namaz (için) ikâmet ediliyordu. Kendisi imamın kıraatını işittiği halde yemeğini yemedikçe namaza kalkmazdı,' demiştir.

Buhâri ve Müslim'in rivâyet ettikleri Enes (Radıyallâhü anh)'in hadisi el-Irâki'nin kavlini teyid eder. Şu halde hadislerdeki hüküm, hazırlanıp henüz adamın önüne konmamış olan yemek hakkında değildir.

Hadislerde namaz kelimesi mutlak olarak geçmiştir. İbn-i Dakiki'l-İyd: 'Namaz kelimesi akşam namazı ile yorumlanmalıdır. Çünkü bir rivâyette akşam namazı tâbiri kullanılmıştır. Başka bir sahih rivâyette de:

«Biriniz oruçlu iken akşam yemeği konduğu zaman...» buyurulmakla namazdan maksadın akşam namazı olduğu belirtilmiş oluyor.' demiştir.

El-Fâkihâni ise: 'Hadisteki namaz kelimesi umumi mânâda kabûl edilmelidir. Çünkü önce yemek yemenin hikmeti, aç karnına namaza durulduğunda zihnin yemekle meşgul olması ve ibâdette arzulanan huşû'un terkedilmesi endişesidir. Bu endişe akşam namazına münhasır değildir. Bir rivâyette akşam namazının zikredilmesi bu hükmün ona münhasır olduğunu gerektirmez. Zira oruçlu olmadığı halde çok acıkmış olan kişi icabında oruçlu kimseden daha fazla yemeğe iştiyaklı olabilir, demiştir.

El-Hâfız İbn-i Haceri-l'Askalani **el-Fethü-l'Bâri**'de bu iki kavli naklettikten sonra: 'Yemeğin namazdan önceye alınması sebebine bakılarak ve acıkmış kişiyi oruçluya ve öğle yemeğini akşam yemeğine kıyaslamak sûretiyle hadiste geçen namaz kelimesini umumi mânâya yorumlanamaz,' demiştir.»

Tirmizi, Enes (Radıyallâhü anh)'in hadisini rivâyet ettikten sonra şöyle der:

'E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadîsi hasen - sahihtir. E b û B e k i r, Ö m e r, İ b n - i Ö m e r ve diğer bâzı sahâbîler (Radıyallâhü anhüm)'ün ameli bu hadîse göredir. A h m e d ve İ s h a k da bununla hükmederek; cemaatı kaçırsa bile kişi önce akşam yemeğini yer, demişlerdir. Ben e l - C â r û d 'den işittim kendisi V e k i 'den işittiğine göre V e k i ' bu hadîs hakkında : Eğer yemeğin bozulmasından korkarsa kişi önce yemek yer, demiştir. Fakat sahâbilerin ve başkalarının yukarıda geçen kavli uygulanmaya şâyandır. Bu âlimlerin maksadı, kişinin kalbi bir şey ile meşgul iken namaza durmamasıdır. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre :

«İçimizde bir şey var iken namaza durmayız», demiştir.'

El-Menhel yazarı; **'Abdesti dar iken adam namaza durur mu?'** bâbında rivâyet olunan Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin mezkûr hadîsini açıklarken aşağıdaki bilgiyi vermiştir :

"Hadîsten maksat konmuş olan yemekle kalbi meşgul olan kişinin önce yemek ihtiyacını gidermeden farz bile olsa namaza durmamasıdır. Bu halde namaza durmak Cumhur'a göre tenzihen mekruhtur. Z â h i r î y e mezhebine mensup âlimler, İ b n - i H a z m, E b û S e v r ve bir cemâata göre bu halde namaza durmak haramdır. Kılınan namaz da bâtıldır.

Hazırlanmış ve hemen adamın önüne konabilecek durumdaki yemeğin hükmü, konmuş olan yemeğin hükmü gibidir.

Namazdan önce yemeğe oturma hükmü, namaz vaktinin geniş olması kaydına bağlıdır. Eğer yemeğe oturulduğu takdirde namaz vaktinin çıkmasından korkulursa, kişinin önce namaz kılması vâcibtir. Cumhurun kavli budur. Çünkü B a ğ â v i 'nin Şerhü's-Sünne'de ve E b û D â v û d 'un rivâyet ettikleri C â b i r (Radıyallâhü anh)'in hadîsine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

لاَ تُؤَخَّرُ الصَّلاَةُ لِطَعَامٍ وَلاَ لِغَيْرِهِ ... = **«Namaz ne yemek için ne de başka şey için tehir edilemez.»** buyurmuştur.

İ b n ü - M e l e k, C â b i r (Radıyallâhü anh)'in hadîsini şöyle yorumlamıştır : 'Adam pek acıkmamışsa veyâ vakit daralmış olup namazın kazâya kalması korkusu varsa önce namaz kılınır, namaz tehir edilemez.'

Kalbi meşgul eden ve huşûu gideren engeller yemek hükmündedir. Önce meşgûliyetler giderilmeli, sonra namaza durulmalıdır."

(٣٥) باب الجماعة فى الليلة المطيرة

35 — YAĞIŞLI GECEDE CEMÂAT(A GİTMEMEK) BÂBI

٩٣٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا إسماعيل بن إبراهيم ، عن خالد الحذاء ، عن أبي المليح ؛ قال : خرجت في ليلة مطيرة . فلما رجعت استفتحت . فقال أبي : من هذا ؟ قال : أبو المليح . قال : لقد رأيتنا مع رسول الله ﷺ يوم الحديبية ، وأصابتنا سماء لم تبل أسافل نعالنا ، فنادى منادي رسول الله ﷺ « صلوا في رحالكم » .

TERCEMESİ

936) "... Ebü'l-Melih (47) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ben yağışlı bir gece (cemâatla namaz kılmak için evden) çıktım. Sonra (namazdan) dönünce evin kapısını açtırmak istedim. Babam (Üsâme bin Ümeyr) :

— Kim O? dedi. Ben :

— Ebü'l-Melih'dir, dedim. Babam :

— Vallahi iyi bilirim ki, Hudeybiye (48) günü biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in müezzini «Namazınızı olduğunuz yerlerde kılınız!» diye bağırdı, dedi."

İZAHI

Ebû Dâvûd, el-Hâkim ve Beyhakî, bu hadis metninin, Üsâme'ye âit olan parçasının benzerini rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyeti meâlen şöyledir :

"Ebü'l-Melih'in, babasından rivâyet ettiğine göre babası, Cuma gününe rastlayan Hudeybiye zamanında Resûlullah (Sallallahü Aley-

---

(47) Adı Âmir bin Üsâme bin Ümeyr bin Âmir el-Hüzeli el-Basri'dir. Hz. Âişe, İbn-i Abbas, İbn-i Ömer, Enes, Câbir bin Abdillah (Radıyallâhü anhüm)'den ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinden de Hâlid el-Hazzâ', Ebû Kılâbe, Sâlim bin ebi'l-Cad ve çok kimse rivâyet etmiştir. Ebû Zur'a, onu sıka saymıştır. Kütüb-i Sitte sahibleri onun rivâyetlerini almışlardır. Hicri 112. yılı vefat ettiği söylenmiştir. (El-Menhel cild 1, sahife : 207)

(48) Hudeybiye, Mekke'ye bir ve Medine'ye dokuz konak mesafede bir köydür. Harem-i Şerif bölgesinden sayılır. Hicretin 6. yılı Peygamber (S.A.V.) ile Mekke müşrikleri arasında akdedilen meşhur Hudeybiye andlaşması burada yapılmıştır. Hadiste geçen «Hudeybiye günü» ifadesi ile o gün kasdedilmiştir.

hi ve Sellem) ile beraber bulunmuş, ayakkabılarının altını ıslatmayan bir yağmur yağmış ve bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), onların oldukları yerlerde namaz kılmalarını emretmiştir."

E b û D â v û d ' un bu hadisi «Yağışlı günde Cuma namazı» bâbında rivâyet ettiğinden bu hadîsi yağışlı günde Cuma namazına gitmemenin câizliğine delîl gösterdiği sanılıyor. El-Menhel yazarının dediği gibi, hadîs yağışın Cuma namazına gitmemek için bir mâzeret olduğunu belirtmez. Çünkü hadîste söz konusu edilen olay Cuma günü sabah veyâ ikindi namazında olmuş olabilir. Olayın Cuma günü öğle namazı vaktinde vuku bulduğu kabul edilse bile yine tam delîl olamaz. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in seferde Cuma namazını kıldırdığı sıhhatlı bir şekilde sâbit değildir. Bu hususta yalnız Onun Batnü'l-Vâdi'de Cuma namazını kıldırdığına dâir siyer ehlinin ve İ b n - i S a ' d ' ın rivâyeti vardır.

Hadîsin : «Ayakkabılarımızın altlarını ıslatmayan yağmur...» ifâdesi yağmurun az yağdığından kinâyedir.

Rihâl : Rahl'ın çoğuludur. Rahl : Konak, mesken ve kalınan yer demektir.

Niâl : Na'l'ın çoğuludur. Na'l : Ayakkabı, nal, çökek ve gevşek olmayan kaba arâzi gibi mânâlara gelir. Tercemede ayakkabı olarak mânâlandırdık. Bâzı âlimler sert arazî diye yorumlamışlardır. Çünkü az yağış sert arâzinin üzerinden akıp aşağılarını ıslatıverir. Fakat gevşek arâzi suyu emerek ileriye doğru akmasını engeller. Ancak bol yağış hâlinde akıntı olabilir. Niâl kelimesi sert arâzi anlamında yorumlandığında yine az yağıştan kinâye olmuş olur.

٩٣٧ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُنَادِي مُنَادِيهِ ، فِي اللَّيْلَةِ الْمَطِيرَةِ ، أَوِ اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ ذَاتِ الرِّيحِ « صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ » .

Bir Hâl Tercemesi

Hadîsin râvisi Üsâme bin Ümeyr bin Âmir el-Hüzelî el-Basrî'nin sahâbî olduğu Buhârî tarafından ifade edilmiştir. Sünen sahipleri, Ahmed, Ebû Avane, İbn-i Hibbân ve el-Hâkim kendi sahîhlerinde onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. El-İsâbe'de bildirildiğine göre Halîfe, Üsâme'nin Basra'da ikamet ettiğini ve oğlu Ebü'l-Melih'ten başka râvisinin bulunmadığını söylemiştir. El-Hulâsa'da Üsâme'nin sahâbi olduğu ve 7 hadîsinin bulunduğu beyan edilmiştir. (El-Menhel C : 1, Sh. 207)

TERCEMESİ

937) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Yağışlı gecede veyâ rüzgârlı soğuk gecede Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in müezzini : Olduğunuz yerlerde namaz kılınız, diye bağırırdı."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd benzer lâfızlarla ve müteaddit senedlerle rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde sefer kaydı mevcuttur. Bâzılarında ise bu kayıt yoktur. Buhârî'nin rivâyeti meâlen şöyledir :

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) seferde iken soğuk veyâ yağmurlu gecede müezzine, ezan okumasını ve ardından da : Haberiniz olsun! Namazlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız, diye bağırmasını emrederdi."

Ebû Dâvûd'un bir rivâyeti Buhârî'nin yukardaki rivâyetinin aynısıdır, denilebilir. Diğer bir rivâyetinde ise sefer kaydı yoktur.

El-Menhel yazarı : Sefer kaydı bulunmayan rivâyet, sefer kaydı bulunan rivâyet gibi yorumlanır, demiştir.

٩٣٨ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ . ثنا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ مَنْصُورٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَطَاءً يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ ، فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ ، يَوْمِ مَطَرٍ « صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ » .

TERCEMESİ

938) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem) yağışlı bir Cuma günü buyurdu ki :

«Olduğunuz yerlerde namaz kılınız.»"

٩٣٩ — حدثنا أحمد بن عبدة . ثنا عباد بن عباد المهلبي . ثنا عاصم الأحول ،
عن عبد الله بن الحرث بن نوفل ؛ أن ابن عباس أمر المؤذن أن يؤذن يوم الجمعة .
وذلك يوم مطير . فقال : الله أكبر ، الله أكبر ، أشهد أن لا إله إلا الله ، أشهد أن
محمدا رسول الله . ثم قال : ناد في الناس فليصلوا في بيوتهم . فقال له الناس : ما هذا
الذي صنعت ؟ قال : قد فعل هذا من هو خير مني . تأمرني أن أخرج الناس من بيوتهم
فيأتوني يدوسون الطين إلى ركبهم .

TERCEMESİ

939) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Kendisi, yağışlı bir Cuma günü müezzine ezan okumasını emretti. Müezzin de Allahu ekber, Allahu ekber, eşhedü enlâilâhe illâllah, eşhedü enne Muhammede'r-Resûlullah..., diyerek ezan okumaya başladı. Müezzin Eşhedü enne Muhammede'r-Resûlullah dedikten sonra İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ), müezzine:

(Hayye ale's-Salâh yerine) halka çağrıda bulun. Evlerinde namaz kılsınlar, dedi. Bunun üzerine halk İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'a:

Nedir şu senin yaptığın?, dediler. Kendisi:

"Benden (çok) hayırlı olan bir zat şüphesiz bunu yaptı. —Bununla Peygamber Efendimizi kasdetmiştir.— Sen halkı evlerinden çıkartıp dizlerine kadar çamura batmış olarak yanıma gelmelerini bana emrediyorsun" dedi."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî ve Ebû Dâvûd da az lâfız farkıyla rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin rivâyeti meâlen şöyledir: "İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi, çamurlu bir günde halka (Cuma) hutbe(sini) okuyacağı sırada müezzin, Hayye ales-Salâh'a gelince: الصلاة في الرحال = «Namaz evlerde (kılınacaktır) diye çağrıda bulunmasını müezzine emretmiş bunun üzerine halk (bu sözden) hoşlanmamış gibi yekdiğerine bakmışlar. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) demiş ki:

— **Galiba siz bunu tasvib etmediniz. Şüphesiz bunu benden (çok) hayırlı olan bir zat yapmıştır. — Bununla Peygamber Efendimizi kasdetmiştir' — Şüphesiz Cuma namazı farz olan bir şeydir. Ben ise sizleri** (yerlerinizden) **çıkarmak istemedim.»**

E b û D â v û d ' un rivâyetine göre İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh), müezzine **'Hayye ale's-Salâh'** cümlesini okumamasını ve onun yerine **'Evlerinizde namaz kılınız'** mânâsını ifâde eden;

صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ cümlesini okumasını emretmiştir.

Sünenimizde bu hususta bir sarâhat yoktur.

B u h â r i ' nin İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ezan bittikten sonra :

«Bulunduğunuz yerlerde namaz kılınız» çağrısında bulunmayı müezzine emrettiği açıklanmıştır.

S i n d î , Sünenimizdeki İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın rivâyetini E b û D â v û d ' daki rivâyeti gibi yorumlamıştır. Yâni **'Hayye ale's-Salâh'** cümlesi yerine mezkûr cümlenin okunması emredilmiştir, diye yorumlamıştır.

El-Menhel yazarı şöyle der :

«Her ezanda **'Hayye ale's-Salâh ve Hayye ale'l-Felâh'** cümlelerinin bulunduğu husûsunda âlimler müttefiktirler. B u h â r î ve E b û D â v û d ' un İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri hadîste ezandan bu cümlenin okunmasının Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından emredildiği açıkca bildirilmiştir. Kuvvetli olanı da budur. Şu halde İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın **'Hayye ale's-Salâh'** yerine mezkûr cümleyi okutması onun bir ictihadı olsa gerektir. Kendisinin :

«Benden (çok) hayırlı olan bir zat bunu yapmıştır.» derken **'Hayye ale's-Salâh'** cümlesi yerine mezkûr cümleyi okuma husûsunu kasdetmemiş, yağışlı günde halkın Cuma namazına gitmemeleri ve evlerinde namaz kılmaları için çağrıda bulunmayı kasdetmiştir.

N e v e v î : **'Evlerinizde namaz kılınız.'** cümlesi, namazın içinde söylenir. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsine göre namazdan sonra söylenir. Ş â f i î ' nin açıkca belirttiği gibi iki şekil de câizdir. Lâkin ezan düzeninin korunması bakımından bu cümlenin ezandan sonra okunması daha güzeldir, demiştir.'

E l - A y n î , B u h â r î üzerindeki şerhinde N e v e v î ' nin sözünü naklettikten sonra : 'Ben derim ki : İ b n - i A b b â s (Ra-

dıyallâhü anh)'ın hadîsi ezan yoluyla değildir. Görüldüğü gibi İ b n - i A b b â s müezzine: **Hayye ale's-Salâh** deme; صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ = **«Evlerinizde namaz kılınız»** söyle, demiştir. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın maksadı yağış mâzereti dolayısıyla kolaylık sağlandığının halka bildirilmesidir. Çünkü İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in B u h â r i'deki rivâyeti ve E b û H ü r e y r e'nin İ b n - i A d i y y el-Kâmil'inde tahric ettiği hadîslerinde müezzinin **'Sallû fî büyutiküm»** veyâ **'Sallû fî rihâliküm'** sözünün ezan bittikten sonra söyleneceği belirtilmiştir,' demiştir.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler soğuk rüzgâr ve yağışın Cuma namazına ve vakit namazının cemâatına gitmemek için meşrû mâzeret olduklarına delâlet ederler. Bu hususta âlimler arasında ihtilâf vardır:

1 — H a n e f i mezhebine göre çok yağmur, fazla çamur ve şiddetli soğuk Cuma ve cemâata gitmemek için meşrû mâzeretlerdir. Şiddetli karanlık da böyledir. Fakat rüzgâr mâzeret değildir. Ancak şiddetli rüzgâr geceleyin mâzeret sayılır.

2 — Ş â f i î l e r'e göre şiddetli yağmur veyâ şiddetli soğuk gece olsun, gündüz olsun cemâata gitmemek için meşrû mâzerettir. Sahih kavle göre çamur da böyledir. Elbiseyi ıslatacak durumdaki kar da mâzerettir. Şiddetli sıcaklık da böyledir. Rüzgâr mâzeret değildir. Ancak geceleyin esen soğuk rüzgâr da mâzeret sayılır. Cemâata gitmemek için mâzeret sayılan şeyler Cuma namazı için de mâzeret sayılır.

3 — M â l i k î l e r'e göre şiddetli yağmur ve fazla çamur Cuma ve cemâata gitmemek için mâzerettir.

4 — H a n b e l i l e r'e göre karanlık gecede esen soğuk rüzgâr şiddetli olmasa bile cemâata gitmemek için mâzerettir. Kezâ yağmur veyâ çamur kişiye eziyet veriyorsa Cuma ve cemâata gitmemek için mâzeret sayılır.»

(٣٦) باب ما يستر المصلى

36 — NAMAZA DURANIN SÜTRESİ BÂBI

٩٤٠ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي ، وَالدَّوَابُّ تَمُرُّ بَيْنَ أَيْدِينَا . فَذَكَرَ ذٰلِكَ

لِرَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ « مِثْلُ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ تَكُونُ بَيْنَ يَدَيْ أَحَدِكُمْ ، فَلَا يَضُرُّهُ مَنْ مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ » .

TERCEMESİ

940) "... Mûsa bin Talha'nın babası (Talha bin Ubeydillah) (49) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Biz namaza dururduk. (Bu esnada) hayvanlar da önümüzden geçerdi. Bu durum Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatıldı. Bunun üzerine O:

«Birinizin önünde semerin arka kaşı gibi bir şey olsun. Artık önünden geçen ona zarar vermez.» buyurdu."

İZAHI

Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da bunu benzer lâfızlarla rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, bunun hasen-sahih olduğunu söylemiştir.

Mu'hiretü'r-Rahl: Semerin arka kaşıdır. Binici ona dayanır. Mu'hara ve Muahhara da okunabilir. El-Menhel'de beyan edildiğine göre semerin arka kaşının uzunluğu husûsunda ihtilâf vardır. Bir arşın kadar olduğunu söyleyen vardır. Meşhur kavle göre 2/3 arşın kadardır. Bir arşın veyâ daha uzun olabildiğini söyleyenler de olmuştur.

SÜTRE NE KADAR OLMALIDIR?

El-Menhel yazarı «Sütre» bâbında şöyle der:

«Fıkıhçılar sütrenin kalınlığı ve uzunluğunun ne kadar olmasının gerekliliği husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1 — Nevevî: 'Sütrenin uzunluğunun semerin arka kaşı kadar olması esastır. Kalınlığı hakkında bağlayıcı bir hüküm yoktur. Bize (= Şâfiîler'e) göre kalını da incesi de kâfidir. Delilimiz de Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

---

(49) Cennetle müjdelenen on sahâbiden birisidir. Fazîleti ve hâl tercemesi mukaddimenin 125-128 nolu hadîsler bahsinde geçmiştir. Oğlu Mûsa ise sıka ve seçkin bir tâbiîdir. Hadîsleri çoktur.

«Kıl kadar ince olsa bile semerin arka kaşı misli olan sütre kâfidir.» (N e v e v î başka hadîsi de delil göstermiştir. Buraya aktarmaya gerek görmedim.)

2 — H a n b e l î l e r de Ş â f i î l e r gibi hükmetmişlerdir.

3 — H a n e f i l e r ' e göre uzunluğu bir arşın, kalınlığı da en az mızrak gibi olacaktır. Bu miktardan küçük olan sütre ile mendubluk hâsıl olmaz.

Hadîsin : «Artık önünden geçen ona zarar vermez.» cümlesinden kasdedilen mânâ şudur : 'Anlatılan sütre bulununca sütrenin önünden geçenler namaza duran şahsın namaz sevabından bir şey eksiltmez.' Namaza duran şahıs ile sütresi arasından geçmek ise yasaktır.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sütreye doğru duranın sevabının, sütrenin ilerisinden geçenlerle eksilmiyeceğini haber vermiştir. Çünkü kişi namazda olduğunu bildiren muteber işâreti koymuştur.

Hadîsteki zarar ifâdesi ile namazın eksikliği kasdedilmiştir. Şu halde sütre koymadan kırda, çölde ve önü açık olan bir yerde namaza durulduğunda, önünden bir şeyin geçmesi namazın sevabını eksiltir.»

SÜTRENİN HÜKMÜ

Sütreye doğru namaz kılmak dört mezhebin ittifakıyla mendubtur. İmam ve münferid için hüküm budur. İmamın sütresi, cemâat için de geçerlidir. Sütreyi terketmek günah değildir. H a n e f î , M â l i k î ve H a n b e l i mezheblerine göre sütre, duvar, direk ve kaya gibi taşınmaz eşyadan olabildiği gibi, taşınır eşyadan da olabilir. Ş â f i î mezhebîne göre sütreler değer bakımından dört kısma ayrılır. Bir sıradaki sütre'nin ittihaz edilmesi mümkün iken bir sonraki sırada olan sütreyi ittihaz etmek muteber değildir. Yâni sütreye doğru durulmamış sayılır. O kısımlar sırayla şöyledir :

1 — Duvarlar ve sütunlar gibi taşınmaz ve temiz şeyler.

2 — Yere dikilen harbe, baston gibi taşınır şeyler.

3 — Üzerinde namaz kılınan seccade ve benzeri şeyler. Sergi mescidin mefrûşatından olursa sütre sayılamaz. Yâni mescid içinde serili herhangi bir seccade ve benzeri yaygı üzerinde namaza durmakla sütre ittihaz edilmiş sayılamaz.

4 — Yere çizilen çizgi.

Sütrenin şartları ve bununla ilgili meseleleri öğrenmek için fıkıh kitablarına müracaat edilmesi gerekir.

٩٤١ – حدّثنا محمّد بن الصّبّاح . أنبأنا عبد الله بن رجاء المكّيّ ، عن عبيد الله ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ قال : كان النّبيّ ﷺ تخرج له حربة في السّفر، فينصبها فيصلّي إليها .

TERCEMESİ

941 "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **için seferde bir harbe çıkarılırdı. O,** (namaz kılmak istediği zaman) **harbeyi yere dikerek ona doğru namaz kılardı.**"

İZAHI

Buhârî, Müslim, Nesâi ve Ebû Dâvûd da bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettikleri metin meâlen şöyledir:

«**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bayram günü** (namaza) **çıktığı zaman harbenin getirilmesini emrederdi. Harbe Onun önüne dikilirdi. Kendisi ona doğru namaz kılar, halk da arkasında namaza dururlardı. O, seferde de bunu yapardı...**»

Harbe: Geniş demirli küçük mızraktır. Geniş hançer ve demir kısmı geniş olan süngüye de denir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

«Yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yolculukta namaza durmak istediği zaman bulunduğu yerde duvar ve benzerî bir şey olmadığı takdirde beraberinde götürülen harbeyi önünde yere dikerek ona doğru namaz kılardı. Halk da O'nun arkasında namaza dururlardı.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in önüne diktiği harbe bir rivâyete göre Necâşî'nin O'na hediye ettiği harbedir. Bir kavle göre müşriklerden Uhud savaşında öldürülen bir şahsa âit idi. Zübeyr bin el-Avvâm (Radıyallâhü anh) savaşta müşriki öldürünce harbesini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sunmuştur. Birinci rivâyet Sa'd el-Kurazî (Radıyallâhü anh)'ye âittir. İkincisi el-Leys târikiyle rivâyet edilmiştir. İki rivâyetin arasını bulmak mümkündür: İlk harbe Uhud savaşından kalmadır. İkincisi Necâşî'nin hediyesidir, denilebilir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Namaz için sütre ittihazı meşrûdur.

2 — Zararları defetmek için silâh bulundurmak meşrûdur. Özellikle yolculukta silâh bulundurulmalıdır.

٩٤٢ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمّد بن بشر ، عن عبيد الله بن عمر .
حدّثني سعيد بن أبي سعيد ، عن أبي سلمة بن عبد الرّحمن ، عن عائشة ؛ قالت :
كان لرسول الله ﷺ حصير يبسط بالنّهار و يحتجره باللّيل ، يصلّي إليه .

TERCEMESİ

942) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in bir hasırı vardı. Gündüz yere serilirdi. Peygamber** (Aleyhi's-Selâm) **geceleyin de o hasırı hücre gibi yaparak ona doğru namaz kılardı.**"

٩٤٣ – حدّثنا بكر بن خلف ، أبو بشر . ثنا حميد بن الأسود . ثنا إسماعيل
ابن أميّة . ح وحدّثنا عمّار بن خالد . ثنا سفيان بن عيينة ، عن إسماعيل بن أميّة ، عن
أبي عمرو بن محمّد بن عمرو بن حريث ، عن جدّه حريث بن سليم ، عن أبي هريرة ،
عن النّبيّ ﷺ قال « إذا صلّى أحدكم فليجعل تلقاء وجهه شيئا . فإن لم يجد فلينصب عصا
فإن لم يجد فليخطّ خطّا . ثمّ لا يضرّه ما مرّ بين يديه » .

TERCEMESİ

943) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Biriniz namaza durmak istediği zaman (duvar gibi) **bir şeye doğru dursun. Eğer bulamazsa yere bir asâ diksin. Şâyet** (bunu da) **bulamazsa bir çizgi çizsin. Artık önünden geçen şeyler ona zarar vermez.»**"

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Ahmed, İbn-i Hibbân ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir.

El-Menhel yazarı hadîsin açıklamasıyla ilgili olarak şöyle der:

«Yâni kişi namaza durmak istediği zaman duvar, direk, ağaç gibi bir şeye doğru durup namaz kılsın. Sütre edineceği şeyin, en az semerin arka kaşı kadar olması gerekir. Şâyet böyle bir şey bulamazsa önündeki yere asâyı diksin. Hadîsin zâhirine göre asânın incesiyle kalını arasında bir fark yoktur.

Şâyet asâ, baston ve harbe gibi bir şeyi bulamazsa yere bir çizgi çizsin.

Şâfiî'nin kadim kavli ile Ahmed'e göre sütreye elverişli hiç bir şey bulunmadığı takdirde çizgi çizilmelidir. Hanefîler'in de bir kavli böyledir.

Mâlikîler, Hanefîler'in ekserisi ve cedid kavline göre Şâfii çizginin sütre olamıyacağına hükmetmişlerdir. Gerekçeyi de şöyle belirtmişlerdir: Sütre'den maksat kişinin namazda olduğunu bildirmektir. Çizgi bu bilgiyi vermez. Çizgi çizilmesini emreden bu hadisin muztarib olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Uyeyne, Bağavî, Şâfiî ve başkaları da hadîsi zayıf saymışlardır. Lâkin Nevevî şöyle demiştir:

'Seçkin görüş çizgi çizilmesinin müstahablığıdır. Çünkü bu hususta sâbit bir hadîs yok ise de çizgi çizmekle namaza duran kişi için bir sınır hâsıl olmuş olur. Amellerin faziletleri hakkındaki zayıf hadîsle amel edilmesine âlimler ittifak etmişlerdir. Helâl ve haram konusunda zayıf hadîsle amel edilmez. Hat çizmek ise bilindiği gibi amellerin fazîleti ile ilgilidir. Çizginin çizilişine gelince; en uygun şekil çizginin namaza duran kişinin yanından kıble doğrultusunda çizilmesidir. Çizgi çizmenin müstahablığına hükmeden âlimler arasında Kâdı Ebû Hâmid el-Mervezî, Şeyh Ebû Hâmid, Kâdı Ebü't-Tayyib ve Bendenicî de bulunur. Beyhakî ve başkası da buna temâyül göstermişlerdir.»

Hadîsin: **«Artık onun önünden geçen şeyler ona zarar vermez.»** cümlesinin bir benzeri 940 nolu hadîste geçmiş ve gerekli açıklama orada yapılmıştı.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Namaza durulduğunda sütre edinmek meşrûdur.

2 — Sütre elverişli olan çeşitli şeylerden olabilir.

3 — Sütre edinmekte hadisteki sıra tâkibi gerekir. Yâni öncelikle duvar ve benzeri taşınmaz şeyler sütre edinilir. Böyle bir şey yoksa asâ ve benzeri bir şey sütre edilir. O da yoksa çizgi çizilir.

Bâzı âlimler seccâde sermeyi çizgi çizmeye kıyaslamışlar ve namaza durulduğu belirtisi olarak seccadenin çizgiden üstün olduğunu söylemiştir.»

(٣٧) باب المرور بين يدى المصلى

37 — NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇMEK BÂBI

٩٤٤ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ ؛ قَالَ: أَرْسَلُونِي إِلَى زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الْمُرُورِ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي. فَأَخْبَرَنِي عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَأَنْ يَقُومَ أَرْبَعِينَ ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ » . قَالَ سُفْيَانُ : فَلَا أَدْرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً ، أَوْ شَهْرًا ، أَوْ صَبَاحًا ، أَوْ سَاعَةً .

TERCEMESİ

944) "... Büsr bin Saîd *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre demiştir ki :

Namaz kılanın önünden geçmenin hükmünü sormam için beni Zeyd bin Hâlid (Radıyallâhü anh)'ın yanına gönderdiler. (Ben de gidip sordum.) Bunun üzerine Zeyd (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu bana haber verdi :

«Kişinin kırk (zaman) yerinde beklemesi (zahmeti), namaz kılanın önünden geçmesi (günahın)dan onun için daha hayırlıdır.»

(Râvi) Süfyan demiştir ki : «**Kırk yıl mı, kırk ay mı, kırk sabah mı, kırk saat mı? bilmiyorum.**"

٩٤٥ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ ؛ أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ أَرْسَلَ إِلَى أَبِي جُهَيْمٍ الْأَنْصَارِيِّ يَسْأَلُهُ : مَا سَمِعْتَ

مِنَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الرَّجُلِ يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيِ الرَّجُلِ وَهُوَ يُصَلِّي؟ فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ

«لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُكُمْ مَا لَهُ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْ أَخِيهِ وَهُوَ يُصَلِّي، كَانَ لَأَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ».

قَالَ: لَا أَدْرِي أَرْبَعِينَ عَامًا، أَوْ أَرْبَعِينَ شَهْرًا، أَوْ أَرْبَعِينَ يَوْمًا «خَيْرٌ لَهُ مِنْ ذَلِكَ».

TERCEMESİ

945) "... Büsr bin Saîd *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Zeyd bin Hâlid *(Radıyallâhü anh)* (kendisini) Ebû Cüheym el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'ın yanına göndererek :

Namaza duran şahsın önünden geçen adam(ın girdiği günah) **hakkında Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den ne işittin? diye sordurmuş. Ebû Cüheym** (Radıyallâhü anh) **de : Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den şöyle buyurduğunu işittim, demiştir :**

«Sizden birisi, din kardeşi namaz kılarken onun önünden geçmesi sebebiyle kendisi için ne (kadar günah) **bulunduğunu bilseydi, şüphesiz kırk** (zaman) **beklemesi** (zahmeti), **kendisinin geçmesinden** (dolayı) **yüklendiği günahtan) daha hayırlı olurdu.»**

Râvi demiştir ki : «Kırk yıl mı, kırk ay mı, kırk gün mü? bilmiyorum.»"

İZAHI

Ebû Cüheym (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Kütüb-i Sitte sahiblerinin hepisi, Mâlik ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde bulunan az lâfız farkı, mânâya tesir etmez.

«Kırk yıl mı, kırk ay mı, kırk gün mü? bilmiyorum.» diyerek tereddüd eden râvinin Ebü'n-Nadr olduğu Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerinde belirtilmiştir. Şu halde Ebü'n-Nadr şunu demek istemiştir : Bana bu hadîsi rivâyet eden Büsr bin Saîd'in: «Kırk yıl mı, kırk ay mı, kırk gün mü?» dediğini bilemiyeceğim. Şu halde Büsr, tereddütsüz ve kesin olarak bekleme süresini bildirmiş, fakat Ebü'n-Nadr hadîsi rivâyet ederken süreki kesin olarak hatırlayamamıştır.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd, bu hadîsi, Mâlik bin Enes vâsıtası ile Ebü'n-Nadr'dan rivâyet etmişlerdir. Bunların şerhlerinde beyân edildiğine göre Ebü'n-

N a d r ' ın mezkûr tereddüdünü M â l i k b i n E n e s nakletmiştir.

Sünenimizin ilk hadisinde ise tereddüt eden râvinin S ü f y â n b i n Ü y e y n e olduğu belirtilmiş, ikinci rivâyette ise mütereddit râvi belirtilmemiştir. Tereddüdün E b ü ' n - N a d r ' dan S ü f y â n ' a geçtiği kuvvetle muhtemeldir.

Hadîsten kasdedilen mânâ şudur : Namaz kılan kimsenin önünden geçen kişi, bunun ne derece günah olduğunu bilse 40 yıl orada bekleme zahmetine katlanmayı geçme vebâlini yüklenmeye tercih eder.

Geçmenin yasak olduğu yerin tahdidinde ihtilâf vardır. Bir kavle göre bu yer namaza duran kişi ile secde edeceği yer arasındaki mesafedir. Diğer bir kavle göre kişinin durduğu yerden itibaren kıbleye doğru 3 arşınlık mesafedir. Başka kaviller de vardır. Birinci görüş kuvvetlidir.

K i r m â n î ' nin beyânına göre 40 sayısının esas alınmasının gerçek hikmetini ancak Allah bilir, denmekle beraber şöyle bir hikmet gösterilebilir; İnsanın nutfeden itibaren ana rahminde geçirdiği tavırların her birisi 40 sayısına bağlıdır. (Yâni 40 gün nutfe, 40 gün kan pıhtısı, 40 gün bir çiğdem et hâlinde gelişmeye devam eder.)

Âlimlerin çoğu 40 sayısının çok zamandan kinâye olduğu ihtimalini kuvvetli gördüğünden bu sayısının anılması yolunda hikmet araştırmamışlardır. Nitekim bundan sonra gelen E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadisinde 40 yıl ifâdesi yerine 100 yıl ifâdesi buyurulmuştur.

Hadîs, namaz kılanın önünden geçmenin çirkin ve haram olduğuna delâlet eder. Hadîsin zâhirine göre farz namaz ile nâfile namaz arasında bir fark yoktur. N e v e v î : Hadîs, geçmenin haramlığına delâlet eder. Çünkü hadisin anlamında te'kidli yasaklama ve şiddetli azab varlığı ihtar ediliyor, demiştir.

NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇMENİN DÖRT MEZHEBE GÖRE HÜKMÜ

1 — H a n e f î ve M â l i k î mezheblerine göre namaza duran kişi sütre edinmemiş olsa bile onun önünden geçmek haramdır. Keza başkasının geçtiği yerde sütresiz olarak namaza durmakla halkın namazın önünden geçişine sebebiyet vermek de haramdır. Böyle bir yerde namaza duran kişinin önünden geçen olursa hem geçen

adam hem de namaza duran kişi günah işlemiş olur. Şâyet önünden geçen olmazsa orada namaza durmakla günah işlemiş olmaz. Çünkü sütre edinilmesi aslında vâcip değildir. Kişi halkın geçtiği yerde namaza dursa ve önünden geçen kimselerin başka yerden geçmeleri mümkün ise iki taraf da günaha girer. Şâyet tenha bir yerde namaza durulsa, fakat onun önünden geçmekten başka bir çâre yoksa, bu takdirde geçilirse, taraflar günaha girmiş olmazlar. Taraflardan birisi kusurlu olursa, o günaha girer. Kusursuz olan için günah yoktur.

2 — Şâfiiler'e göre; şartlarına uygun olarak sütre edinerek namaza duran kişinin önünden geçmek haramdır. Aksi takdirde geçmek, ne haram ne de mekruhtur. Bununla beraber geçmemek daha uygundur. Şu halde namaza duran kişi, sütre edinmediği zaman, onun önünden geçen olursa, taraflar için günah yoktur. Bununla beraber halkın geçeceği yerde namaza durmak mekruhtur. Önünden geçen olsun olmasın, durmakla kerahet işlemiş olur.

3 — Hanbelîler'e göre başkasının geçmek ihtiyacını duyduğu yerde kişinin namaza durması mekruhtur. Onun önünden geçen olsun olmasın kerahet vardır. Namaza duranın önünden geçene gelince; Eğer başka bir yoldan geçmek mümkün olduğu halde namaz kılanın önünden geçerse günah işlemiş olur. Aksi halde günah yoktur.

Üç Hâl Tercemesi

1 — Ebû Cüheym Abdullah bin Hâris bin Sımmet el-Ensârî, sahâbîdir. Buhârî ve Müslim iki hadisini ittifakla rivâyet etmişlerdir. Râvileri Bişr bin Said el-Hadremî, Bişr'in kardeşi Müslim bin Said, İbn-i Abbas'ın mevlâsı Ümeyr ve Meymune'nin mevlâsı Abdullah (Radıyallâhü anhüm)'dür. Kütüb-i Sitte sahiblerinin hepisi onun hadislerini rivâyet etmişlerdir.(El-Menhel cild 3, sahife 169)

2 — Zeyd bin Hâlid el-Cühenî el-Medenî'nin künyesi Ebû Abdirrahman veya Ebû Talha'dır. Sahabilerin meşhurlarından ve büyüklerindendir. Hudeybiye seferinde Peygamber (S.A.V.)'in beraberinde bulunmuş, Mekke fethinde Cüheyne kabilesinin sancaktarlığını yapmıştır. Cüheyne bin Zeyd, o kabilenin babasıdır. Seksenbir hadisi vardır. Buhâri ile Müslim beş hadisini müttefikan rivâyet etmişlerdir. Râvileri Münbais'in mevlâsı Yezid, Abdurrahman bin Ebi Ömre, İbn-i Müseyyeb ve başkalarıdır. Hicretin yetmiş sekizinci yılı Kûfe'de vefat etmiştir. Medîne'de vefat ettiğini söyliyenler de vardır. Ebû Dâvûd, Nesâi, Tirmizi ve İbn-i Mâceh, onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (El-Menhel cild 1, sahife 171)

3 — Büsr bin Said el-Âbid el-Medenî, sıka bir tâbiîdir. Ebû Hüreyre, Osman, Ebû Said, Sa'd bin Ebi Vakkâs, Zeyd bin Hâlid ve başka sahâbîler (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebü'n-Nadr Sâlim bin Ümeyye, Muhammed bin İbrâhim, Ya'kub bin el-Eşecc, Ebû Seleme bin Abdirrahman ve başkaları rivâyette bulunmuştur. İbn-i Main, Nesâî, İclî ve İbn-i Sa'd, onun sıka olduğuna şahâdet edenlerdendirler. Hicri 100. yılda vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte sahibleri, onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (El-Menhel Cild 5, sahife 94)

٩٤٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابْنِ مَوْهِبٍ، عَنْ عَمِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُكُمْ مَا لَهُ فِي أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْ أَخِيهِ ، مُعْتَرِضًا فِي الصَّلَاةِ . كَانَ لَأَنْ يُقِيمَ مِائَةَ عَامٍ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْخَطْوَةِ الَّتِي خَطَاهَا » .

في الزوائد : في إسناده مقال . لأن عم عبيد الله بن عبد الرحمن ، اسمه عبيد الله بن عبد الله ، قال أحمد ابن حنبل : أحاديثه مناكير . ولكن ابن حبان خصّ ضعف أحاديثه بما إذا روى عنه ابنه.

TERCEMESİ

946) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Her hangi biriniz (din) kardeşi namazdayken önünden aykırı geçmekte ne kadar günahı yüklendiğini bilse, yüz yıl yerinde durması, attığı adımdan, şüphesiz daha hayırlı olur.»"

Not : Zevâid'de : Hadisin isnadı hakkında söylenti vardır. Çünkü râvi Ubeydullah bin Abdirrahman'ın amcasının adı Ubeydullah bin Abdillah'tır. Ahmed bin Hanbel, Onun hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. Fakat İbn-i Hibbân; Onun hadislerinin zayıflığının, oğlunun kendisinden rivâyet ettiği hadislere mahsus olduğunu söylemiştir, denilmiştir.

İZAHI

Tirmizî'nin şerhi Tuhfe'de beyân edildiğine göre bu hadîsi İbn-i Hibbân da rivâyet etmiştir.

El-Hâfız İbn-i Hacer, el-Fetih'te bu hadîsin İbn-i Mâceh ve İbn-i Hibbân tarafından rivâyet edildiğini söyledikten sonra: Bu hadîste 100 yıl beklemenin namaza duranın önünden geçmekten daha hayırlı olduğunun bildirilmesi, diğer hadîslerde beyan edilen 40 yıl bekleme tâbirinin işin önemini ve tehlikesini belirtmek için olduğuna delâlet eder, demiştir. Yâni 40 sayısı bir özelliği taşıdığından dolayı değil, uzun süreyi ifâde için kullanılmıştır.

Hadîs namaz kılanın önünden geçmenin büyük bir günah olduğuna delâlet eder.

'El-Hâfız, Süyuti: Namaza duranın önünden geçmekten maksat kendisiyle kıble arasında ve sağ tarafından sol tarafına veyâ sol tarafından sağ tarafına geçmektir. (Tercemede bu geçişi aykırı kelimesiyle ifâde ettim. Hadiste bu mânâyı 'mutariz' kelimesi ifâde etti.) Adam namaz kılanın önünden kıbleye doğru ileriye yürüyecek olursa yasak bir geçiş yapmış sayılmaz, demiştir.

El-Hâfız İbn-i Hacer, el-Fetih'te: Hadîsin zâhirine göre yasaklık namaza duranın önünden geçene mahsustur. Kasden onun önünde duran veyâ oturan yâhut uzanan kimse günaha girmiş sayılmaz. Lâkin namaz kılanın önünden geçmenin yasaklanmasının sebebi onu şaşırtmak ise anılan hareketler de aynı sakıncayı taşıdığı için bunların da yasaklığı hükmü çıkarılır, demiştir.

Namaza duranın önünden geçmenin büyük vebal olduğuna delâlet eden başka hadisler de vardır. Bunları buraya aktarmaya lüzum görmedim.

(٣٨) باب ما يقطع الصلاة

38 — (NAMAZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇMEKLE) NAMAZI KESEN ŞEYLER BÂBI

٩٤٧ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا سفيان، عن الزهري، عن عبيد الله بن عبد الله، عن ابن عباس؛ قال: كان النبي ﷺ يصلي بعرفة. فجئت أنا والفضل على أتان. فمررنا على بعض الصف. فنزلنا عنها وتركناها. ثم دخلنا في الصف.

TERCEMESİ

947) "... (Abdullah) İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Arafe'de (imam olarak) namaz kılıyordu. Bu esnada ben ve el-Fadl (bin Abbâs) (Radıyallâhü anhümâ) bir dişi merkebe binmiş olarak oraya gelerek (birinci) saffın bir kısmının önünden geçtikten hemen sonra (saffın önünde) merkebten inerek saffa girdik."

İZAHI

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi, Ahmed, Mâlik ve Beyhaki müteaddit senedlerle ve az lâfız farkıyla uzun ve

kısa metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ' un rivâyetinde İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) o esnada erginlik çağına ermek üzere olduğunu söylemiştir. El-Menhel yazarının naklen açıkladığına göre İ b n - i A b b â s o esnada 13 - 15 yaşlarında imiş. İ b n - i A b b â s ' ın kendi yaşını belirtmesinin sebebi ise; hareketinin meşrû olduğunu belirtmektir. Çünkü henüz erginlik çağına gelmemiş olan mümeyyiz çocukların dînen yasak olan şeylerden men edilmeleri ve gerektiğinde târiz cezâsıyla cezâlandırılmaları emredilmiştir. Örneğin 10 yaşına giren çocuğun namaz kılmaması hâlinde döğülmesi emredilmiştir.

Buradaki rivâyete göre İ b n - i A b b â s ' ın anlattığı kıssada söz konusu namaz A r a f â t ' ta kılınmıştır. M ü s l i m ' in İ b n - i U y e y n e târikinden olan rivâyeti de böyledir. Bâzı rivâyetlerde ise söz konusu namazın M i n â ' da kılındığı belirtilmiştir. N e v e v i , olayın 2 defâ vuku bulduğu yorumunda bulunmuştur.

El-Fetih yazarı : Kıssanın tekerrür etmemiş olması esastır. Bilhassa hadisin ilk râvisi aynıdır. Olayın Mi n a ' da vuku bulmuş olması rivâyeti kuvvetlidir. Diğer şâzdır, demiştir.

El-Menhel yazarının naklen beyân ettiğine göre M ü s l i m , hâdisenin Vedâ haccında veyâ M e k k e fethinde vuku bulduğunu rivâyet etmiştir. El-Menhel yazarı Vedâ haccında olduğuna taraftar çıkmıştır.

B u h â r i ' nin bir rivâyetinde İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) birinci saffın bir kısmının önünde merkez üzerinde gittiğini bildirmiştir.

E b û D â v û d ' un rivâyetinde İ b n - i A b b â s namazdan sonra hiç kimsenin kendisine bu hareketinden dolayı itirazda bulunmadığını bildirmiştir. Onun bu sözü namaza duranın önünden merkebin geçmesinin namazı bozmadığına delîldir. Cumhur'un kavli de budur.

B u h â r i ' nin rivâyetinde bahis konusu namazda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir duvara doğru durmamış olduğu açıklanmıştır.

Cumhur'un kavline göre namaz kılanın önünden her hangi bir şeyin geçmesi namazı bozmaz. H z . A l i , H z . O s m a n , İ b n - i M ü s e y y e b , U b e y d e , Ş a ' b i , M â l i k , U r v e , S e v r i , Ş â f i i ve H a n e f i âlimleri (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli

budur. Onların en kuvvetli delilleri Ebû Dâvûd, Dârekutni, Tahavi ve Beyhakî'nin Ebû Saîd-i Hudrî'den merfu' olarak rivâyet ettikleri şu meâldekî hadîstir:

«(Namaz kılanın önünden geçen) **hiç bir şey namazı kesmez, (bozmaz.) Siz gücünüz yettikçe geçmek isteyeni defedin. Çünkü o şeytan işini yapar.»**

Cumhur'u-Ulema; merkez, köpek ve kadın gibi bâzı şeylerin geçmesiyle namazın kesildiğine dâir rivâyet edilen hadîsleri namazdaki huşû ve huzûrun kesilmesi anlamında yorumlamışlardır. Nevevî: Cevapların en sıhhatlısı ve en güzeli budur. Şâfiî, Hattâbi, Fıkıhçılar ile hadîsçilerin muhakkik âlimleri böyle cevab vermişlerdir. Dayandığımız cevab da budur. Bâzı âlimler söz konusu hadîslerin mensuh olduğunu söylemişler ise de bu iddiâ makbul değildir. Çünkü mensuh olduğuna dâir her hangi bir delîl yoktur. Vedâ haccının Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hayatının sonlarmda yapılmış olması ve İbn-i Abbâs'ın bu hadîste anlattığı kıssanın bu seferde vuku bulmuş olması bu hadîsin nâsih olduğunu gerektirmez. Çünkü bâzı şeylerle namazın kesildiğine delâlet eden hadîslerin vedâ haccından sonra buyurulmuş olması mümkündür. Usûl ilminde belirtildiği gibi, böyle durumdaki bir hadîs nâsih olamaz. Ayrıca mensuhluk ihtimali olsa bile hadîslerin arasını bulmak mümkün ise, nesih yoluna gidilmemesi tercih edilir, demiştir.

٩٤٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ قَيْسٍ، هُوَ قَاصُّ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي حُجْرَةِ أُمِّ سَلَمَةَ . فَمَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ عَبْدُ اللهِ، أَوْ عُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ . فَقَالَ بِيَدِهِ . فَرَجَعَ . فَمَرَّتْ زَيْنَبُ بِنْتُ أُمِّ سَلَمَةَ . فَقَالَ بِيَدِهِ هٰكَذَا . فَمَضَتْ . فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ « هُنَّ أَغْلَبُ » .

في الزوائد : في إسناده ضعف . ووقع في بعض النسخ عن أمه بدل عن أبيه . وكلاهما لا يعرف .

T E R C E M E S İ

948) ... Ümmü's-Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nin odasında namaz kılıyordu. Abdullah veyâ Ömer bin Ebi Seleme (Radıyallâhü anhüm), Onun önünden geçmek istedi.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) eliyle işâret etti. Çocuk da geri döndü. Biraz sonra Zeyneb bint-i Ümmi Seleme (Radıyallâhü anhümâ), (Onun önünden) geçmek istedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) eliyle şöylece işâret etti. (Buna rağmen) Zeyneb (Radıyallâhü anhâ) (Onun önünden) geçti. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı bitirince:

«Kadınlar (muhâlefet etmekte ve isyan husûsunsa) erkeklere galibtirler.» buyurdu."

Not: Zevâid'de: Hadisin isnadında zayıflık vardır. Burada râvi Muhammed bin Kays, babasından rivâyet etmiştir. Bazı nüshalarda, annesinden rivâyet etmiştir. Babası da, annesi de tanınmıyor, denilmiştir.

İ Z A H I

Bu hadis, namaza duranın önünden kadının geçmesiyle namazın bozulmadığına delâlet eder. Ayrıca geçmek isteyene engel olmanın ve gerektiğinde el işâretiyle mâni olmanın meşrûluğuna delâlet eder. Bu hadisi A h m e d de rivâyet etmiştir.

٩٤٩ — حدّثنا أبو بكر بن خلاد الباهلي. ثنا يحيى بن سعيد. ثنا شعبة. ثنا قتادة. ثنا جابر، عن ابن عبّاس، عن النّبيّ ﷺ قال «يقطع الصّلاة الكلب الأسود، والمرأة الحائض».

T E R C E M E S İ

949) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«(Namaz kılanın önünden geçen) siyah köpek ve hayızlı kadın, namazı keser.»"

İ Z A H I

Bu hadisi E b û D â v û d, N e s â î, T a h â v î ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde «Siyah» kaydı yoktur. «Köpek» kelimesi, mutlak geçmiştir. Fakat burada «Siyah» kaydı bulunduğu için diğer rivâyetler de buna göre yorumlanır.

El-Menhel yazarı: 'Bu hadisin zâhiriyle hükmeden İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) ve A t â (Radıyallâhü anh): Namaz kı-

lanın önünden geçen şeylerden yalnız hayızlı kadın ve siyah köpek namazı bozar, demişlerdir. Kadının namaz bozmasının hayızlı hâline mahsus olmasının hikmeti, namaz kılanın bulunduğu yere necâsetin düşmesi korkusu olabilir. Cumhur'a göre hiç bir şeyin geçmesiyle namazın bozulmayacağı yukarıda anlatılmıştır. Cumhûra göre kadın, hayızlı olsun olmasın, önünden geçtiği şahsın namazını bozmaz. Ancak namazın sevabını noksanlaştırır. Diğer taraftan bu hadisteki «Hayızlı» kelimesi ile âdet görme yaşına ermiş kadın kasdedilmiş olabilir,' demiştir.

٩٥٠ – حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ، أَبُو طَالِبٍ. ثنا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ. ثنا أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ: «يَقْطَعُ الصَّلَاةَ الْمَرْأَةُ وَالْكَلْبُ وَالْحِمَارُ».

في الزوائد: إسناده صحيح. فقد احتج البخارى بجميع رواته.

TERCEMESİ

950) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdular ki:**

«(Namaz kılanın önünden geçen) **kadın, köpek ve merkep, namazı keser.**»"

Not: Zevâid'de: Hadisin isnadı sahihtir. Nitekim Buhârî, bunun bütün râvileriyle delil getirmiştir, denilmiştir.

İZAHI

Hadiste anılan şeylerin geçmesiyle namazın bozulduğuna hükmedenlerin delillerinden birisi de bu hadistir. **Zevâid**'in kaydına göre bu hadis, Kütüb-i Sitte sâhiblerinden yalnız müellifimiz tarafından rivâyet edilen hadislerdendir. Halbuki M ü s l i m de bu hadisi aynı lâfızlarla rivâyet etmiştir. Sonunda da şu cümle bulunur:

وَيَقِىَ ذَلِكَ مِثْلُ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ = «ve bunu semerin **arka kaşı kadar bir şey korur.**»

Yukarıda da anlatıldığı gibi Cumhûra göre hadisteki **«namazı keser.»** ifâdesinden maksad; namazın bozulması değil, namazdaki huşûun kesintiye uğratılmasıdır.

٩٥١ — حدثنا جميل بن الحسن . ثنا عبد الأعلى . ثنا سعيد ، عن قتادة ، عن الحسن ، عن عبد الله بن مغفل ، عن النبي ﷺ قال « يقطع الصلاة المرأة والكلب والحمار » .

في الزوائد : في إسناده مقال . لأن جميل بن الحسن كذبه بعضهم ووثقه آخرون .

TERCEMESİ

951) "... Abdullah bin Muğaffel *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdular ki:**

«(Namaz kılanın önünden geçen) **Kadın, köpek ve merkep namazı keser.**»"

Not: Zevâid'de: Hadîsin isnadı hakkında söylenti vardır. Çünkü bâzı âlimler, râvi Cemîl bin el-Hasen'i yalanlamışlar, diğer bir kısım âlimler Onu sıka saymışlardır, denilmiştir.

٩٥٢ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا محمد بن جعفر . ثنا شعبة ، عن حميد بن هلال ، عن عبد الله بن الصامت ، عن أبي ذر ، عن النبي ﷺ قال « يقطع الصلاة ، إذا لم يكن بين يدي الرجل مثل مؤخرة الرحل ، المرأة والحمار والكلب الأسود »

قال ، قلت : ما بال الأسود من الأحمر ؟ فقال : سألت رسول الله ﷺ كما سألتني ، فقال « الكلب الأسود شيطان » .

TERCEMESİ

952) "... Ebû Zerr(-i Gifârî) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdular ki:**

«(Namaza duran) **Adamın önünde semerin arka kaşı kadar bir şey bulunmadığı zaman** (onun önünden geçen) **kadın, merkep ve siyah köpek namazı keser.**»

(Râvi Abdullah bin Sâmit) Demiştir ki: **Ben: Yâ Ebû Zerr! Siyah köpeğin kırmızı köpekten farkı nedir? diye sordum. Ebû Zerr: Sen bana sorduğun gibi, ben de Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **sordum da; bunun üzerine O:**

«Siyah köpek şeytandır.» buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î , hâriç **Kütüb-i Sitte sâhipleri,** T a h â v î ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir.

Namaza duranın önünde semerin arka kaşı kadar bir şeyin bulunması hâlinde kadın, merkep ve siyah köpeğin onun önünden geçmesiyle namazın kesilmiyeceği hükmü çıkarılır. Semerin arka kaşı miktarından maksat sütredir. Çünkü harbe, asâ ve çizgi çizmekle sütre edinilmesinin câizliği 36. bâbta geçti.

Hadîste adam tâbiri kullanılmıştır. Kadın da erkek hükmündedir. Namazın kesilmesi ifâdesinin iki şekilde yorumlandığı bundan önceki hadîslerin izahında geçmiştir.

El-Menhel yazarı bu hadîsin açıklaması bahsinde şöyle der:

«Sütre edinmeden namaza duran şahsın önünden hadiste anılan şeylerin geçmesiyle namazının bozulduğuna bu hadis delil gösterilmiştir. Sahâbî ve tabiîlerden bir cemâatın mezhebi budur. E b û H ü r e y r e, E n e s, İ b n - i Ö m e r, H a s a n - ı B a s r i, E b ü ' l - A h v a s ve Z â h i r i y e mezhebine mensup âlimlerin kavli budur. Bunlar: Köpek diri olsun ölü olsun namaz kılanın önünden geçsin veyâ önünde dursun, küçük olsun büyük olsun fark etmez. Kadın da böyledir. Hepsi namazı bozar. Ancak namaz kılanın önünde uzanmış ise namazı bozmaz, demişlerdir.

A h m e d b i n H a n b e l: 'Siyah köpek namaza duran adamın önünden geçmekle namazı bozar. Fakat kadın ve merkebin siyah köpek gibi olması husûsunda içimde bir şüphe vardır. Merkep bozar diyemiyorum. Çünkü İ b n - i A b b â s ' ın (947 nolu) hadîsi vardır. Kadın bozar diyemem, çünkü Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin (956 nolu) hadîsi vardır,' diyerek mezkûr hadîsin metnini naklettikten sonra: 'Eğer kadının geçmesi namazı bozsaydı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in önünden Â i ş e (Radıyallâhü anh)'nin uzanması da namazı bozardı,' demiştir.

A b d u l l a h b i n S â m i t (Radıyallâhü anh) siyah köpeğin kırmızı köpekten ne farkı bulunduğunu E b û Z e r r (Radıyallâhü anh)'e sormuş. E b û Z e r r de buna cevaben aynı şeyi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sorduğunu ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in; **«Siyah köpek şeytandır.»** buyurduğunu söylemiştir.

Bâzı âlimler bu cümleyi zâhirine göre yorumlayarak şeytanın siyah köpekler sûretine girdiğini söylemişlerdir. Diğer bir kısım âlim-

ler; Siyah köpeğe burada şeytan denmiştir. Sebebi ise siyah köpeğin diğerlerinden daha çok zararlı olmasıdır, demişlerdir. Köpeğin namaz bozmasının hikmeti bu cümleden anlaşılır. Kadının namazı bozmasının sebebi ise; fitne korkusudur. Merkebe gelince onun da anırması ve namaz kılanı şaşırtması korkusu vardır.

Hüccetüllah el-Bâliğa'de : Bu hadisten anlaşılıyor ki namazın sıhhatının şartlarından birisi de namaz kılınan sahanın kadın, merkep ve köpekten arındırılmasıdır. Buradaki sır şudur : Namazdan maksat Allah Teâlâ'nın huzûruna çıkmak ve mürâcaatta bulunmaktır. Kadınlarla ihtilat etmek, onlara yaklaşıp sohbet etmek namazın amacına ters düşebilir. Köpek ise şeytandır. Bilhassa siyahı. Merkep de şeytan gibidir. Çünkü bâzen toplumun içinde çiftleşir. Namaz esnasında böyle bir manzaraya şâhid olmak çok çirkindir, denmiştir.»

Namaz kılanın önünden hiç bir şeyin geçmesi ile namazın bozulmayacağı hükmü cumhurun görüşüdür. 947 nolu hadisin açıklaması bahsinde cumhûrun görüşünü ve bu hadisleri yorumlama şeklini anlattım.

(٣٩) باب ادرأ ما استطعت

39 — GÜCÜN YETTİĞİ KADAR GEÇENİ DEF'ET BÂBI

٩٥٣ — حدثنا أحمد بن عبدة . أنبأنا حماد بن زيد . ثنا يحيى ، أبو المعلى ، عن الحسن العرني ؛ قال : ذكر عند ابن عباس ، ما يقطع الصلاة . فذكروا الكلب والحمار والمرأة . فقال : ما تقولون في الجدي ؟ إن رسول الله ﷺ كان يصلي يوما . فذهب جدي يمر بين يديه . فبادره رسول الله ﷺ القبلة .

في الزوائد : إسناده صحيح ، إلا أنه منقطع .

TERCEMESİ

953) "... Hasan el-Ureni *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Namaz kılanın önünden geçmekle namazı kesen şeyler Abdullah bin Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'ın yanında anlatıldı. (Konuşmacılar) köpek merkep, ve kadını zikrettiler. Bunun üzerine İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) : Oğlak hakkında ne dersiniz? Resûlullah

(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir gün** (imam olarak) **namaz kılıyordu. Bir oğlak giderek O'nun önünden geçmeye çalıştı. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **(geçmesine mâni olmak** için) **ondan önce kıble tarafına gitti** (geçiş yerini daralttı) **dedi.**"

Not : Zevâid'de : Bu hadîsin isnadı sahihtir. Lâkin munkatidir, denmiştir.

İ Z A H I

Zevâid'deki bilgiye göre bu hadis Zevâid türündendir. E b û D â v û d İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'tan buna benzer bir hadis rivâyet etmiştir. **«İmamın sütresi cemâat için de sütredir»** bâbında rivâyet ettiği hadîsin meâli şöyledir: **«Peygamber** (Sallallahü Aleyhi **ve** Sellem) **imam olarak namaz kılıyordu. Bir oğlak Onun önünden geçmek için gitti. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onun geçmesine mâni oldu.»** E b û D â v û d, A b d u l l a h b i n A m r'den de buna benzer ikinci bir hadîs daha rivâyet etmiştir.

El Menhel yazarı şöyle der:

«Bu hadis imamın sütresinin cemâat için de sütre sayıldığına delâlet eder. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayvanın kendisinin önünden geçmesine mâni olmuş fakat cemâatın önünden geçmesine müdahale etmemiş ve ettirmemiştir. Demek ki imamın sütresi cemâat için de sütredir. Ve sütre edinilmesine âit hadîsler imam ve münferide mahsustur, demiştir.»

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Namaz kılanın önünden geçmek isteyeni mümkün mertebe def etmek meşrûdur.

2 — Geçeni def etmek için az hareket namazı bozmaz.

3 — İmamın sütresi cemâat için de sütredir.

٩٥٤ – حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيُصَلِّ إِلَى سُتْرَةٍ . وَلْيَدْنُ مِنْهَا . وَلَا يَدَعْ أَحَدًا يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ . فَإِنْ جَاءَ أَحَدٌ يَمُرُّ ، فَلْيُقَاتِلْهُ . فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ » .

TERCEMESİ

954) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sizden birisi namaza durmak istediğinde bir sütreye doğru durup namaz kılsın, sütreye yakın dursun ve önünden hiç bir kimseyi geçirmesin. Eğer bir kimse (buna rağmen) gelerek geçmeye çalışırsa onunla mukatele etsin. (Onu şiddetle def etsin). Çünkü o ancak bir şeytandır.»"

İZAHI

Buharî, Müslim ve Ebû Dâvûd da Ebû Said'in hâdisini uzun ve kısa metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Hadis, namaza duran kimsenin sütre edinmesini ve sütreye yakın durmasını emreder. Bu emir mendubluk içindir. Bu husûsta geniş izah 36. bâbta geçmiştir.

Hadis namaza duran kimsenin, önünden geçmek isteyeni def etmesini emreder. Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetinde:

«Gücü yettiği kadar def etsin.» buyurulmuştur. Bu emrin hükmü hakkında el-Menhel yazarı şöyle der:

«Hadisin zâhirine göre bu emir vâcib içindir. Yâni geçmek isteyeni def etmek namaz kılana vâcibtir. Zâhir ehli bununla hükmetmişlerdir.

Nevevî: Bu emir mendubluk içindir. Def etmenin vâcibliğine herhangi bir âlimin hükmettiğini bilmiyorum. Bilâkis bizim arkadaşlarımız ve diğer âlimler defetmenin vâcib değil, mendubluğuna açıkça hükmetmişlerdir, demiştir.

Eğer namaz kılanın önünden ve ona yakın bir yerden geçmeye çalışırsa eliyle def etmelidir. Şâyet biraz uzaktan geçmeye çalışırsa işâretle veyâ subhânellah demekle defetmeye çalışmalıdır.

Kâdı İyaz: 'Def etmek için geçmeye çalışanın yanına kadar yürümenin câiz olmadığına âlimler ittifak etmişlerdir. Namaz kılan kişi durduğu yerde geçeni def etmeye çalışır. Çünkü namazda

yürümek hatâsı bir şeyin geçmesi hatâsından daha büyüktür. Namazdaki şahsın elini yetişebildiği kadar def etmesi mübah kılınmıştır. Bunun içindir ki sütresine yakın durması emredilmiştir. Şâyet uzak olursa işâretle veyâ sübhânellah demekle def edilmesine çalışılır, demiştir.

Geçmek isteyen kişi biraz geçtikten sonra namaz kılan şahıs onu def edebilir durumda ise geri çevirsin mi? Bu husûsta ihtilâf vardır. İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh), Hasan ve Sâlim (Rahimehumüllah) geri çevirsin demişlerdir. Fakat Cumhur: Geri çevirmesin. Çünkü geri çevirmek ikinci bir geçiş hükmündedir, demişlerdir.

Hadîsin zâhirine göre geçmeye çalışan şahıs çocuk da olsa def edilmelidir. (948 nolu hadîs de bunu teyid eder.)

Hadîste: **«Eğer geçmek isteyen kişi ikazı dinlemezse şiddetle def edilsin.»** buyurulmuştur. Hadîsteki ifâde **«Mukatele»**dir. Mukatelenin asıl mânâsı döğüşten, savaşmaktır. Kurtubî ve Şâfiî buradaki mukateleyi ilk ikazı dinlemeyeni şiddetle def etmek mânâsında yorumlamışlardır.

Şâfiiler'den bir cemâat mukateleyi hakîki mânâda yorumlamışlardır. Ama bu yorum namazdaki huşû ve huzûra uygun olmadığı için uzak bir yorum sayılmıştır.

Kâdı İyaz: 'İsrarla geçmeye çalışanla silâhla veyâ tehlikeli başka şekilde savaşmaya lüzum olmadığı husûsunda âlimler ittifâk etmişlerdir. Eğer tehlike arzetmeyen bir şekilde onu def etmeye çalışır da adam ölüverirse kısas hükmünün uygulanmayacağı husûsunda âlimler müttefiktirler. Ancak diyetin (tazminatın) ödenip ödenmiyeceği husûsunda ihtilâf vardır.

Yukarıdaki hükümler namaza sütreli olarak duran hakkındadır', demiştir.

İbn-i Ebi Cemre: **«Çünkü o ancak bir şeytandır.»** ifâdesinden, mukatelenin döğüşmek değil, defetmek anlamında kullanıldığının anlaşıldığını savunarak şöyle demiştir:'

'Çünkü şeytanla mutakele ancak, istiaza ve besmele gibi şeyleri okumakla yapılır. Namazda az hareket yapmak zarûret dolayısıyle câiz kılınmıştır. Eğer namaz kılan şahıs, önünden geçmeye çalışanla hakîkatan döğüşürse, onun hareketi, namazın huşû ve huzûrunu ihlâl etmek bakımından, önünden birisinin geçmesinden beterdir.

Geçmemeye çalışanın defedilmesi emri, acaba namaza halel gelmemesi için mi, yoksa geçmeye çalışanın günaha girmesine engel olunmak için mi?

İbn-i Ebî Cemre, ikinci şıkka taraftar olmuştur. Fakat diğer âlimler birinci şıkkı tutmuşlardır. Bu şık kuvvetlidir. Nitekim İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh):

«Namaza duranın önünden geçmek namazın faziletinin yarısını giderir.» buyurmuştur. Ömer (Radıyallâhü anh).da:

«Namaz kılan kimse, onun önünden geçirilmekle namazının ne kadar noksanlaştığını bilseydi, halkın geçmesine engel olacak sütre olmaksızın hiç namaza durmazdı.» buyurmuştur.

Hanefiler'e göre geçmek isteyeni def etmemek daha efdaldır. El-Bedâyi' yazarı: 'Bizim delilimiz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve sellem)'in: إِنَّ فِي الصَّلَاةِ لَشُغُلًا = «Şüphesiz namaz amellerinde bir meşgûliyet vardır.» hadîsidir. Döğüşmek ve geçeni defetmeye çalışmak namaz içindeki amellerden değildir. Dolayısıyla bununla meşgul olmak câiz değildir. Ebû Said (Radıyallâhü anh)'in (954 nolu) hadisi namazda hareket etmenin mübah olduğu ilk zamanlarda buyrulmuştur. Sonra neshedilmiştir. Bâzı âlimler: Geçmek isteyeni def etmek ruhsattır. Efdal olanı def etmemektir. Çünkü def etme hareketi namazda yapılan amellerden değildir. Ebû Hanife'nin de def etmeyi bırakmanın efdal olduğunu ve hadîsteki def etme emrinin ruhsatı açıklamak kabilinden sayıldığını söylediği Şeyh Ebû Mansûr tarafından açıklanmıştır, demiştir.»

El-Menhel yazarı daha sonra şöyle der:

«Hanefî âlimlerinin: 'Def etmek namazda yapılan amellerden değildir' şeklinde gösterdikleri gerekçe ve illet nassa karşıdır. Yâni tutarsızdır. Ebû Said (Radıyallâhü anh)'in (954 nolu) hadîsinin mensuhluğu iddiâsı delîl bulunmadıkça sâbit sayılamaz. Buna âit bir delil de yoktur. Def etmenin delîlleri kuvvetli olduğu için bunun efdaliyetine hükmedenlerin kavli tercihe şâyandır.

Hadîsin: «Çünkü o ancak bir şeytandır» cümlesinden maksat onun fiilinin şeytan işi olduğunu bildirmektir. Hakîki şeytan olduğu kasdedilmemiştir. Yâhut da cinlerden şeytan olduğu gibi insanlardan da şeytanlar bulunduğu cihetle ona insan türünden olan şeytan denilebilir.

İ b n - i B a t t â l: 'Bu hadis dinde fitne çıkaran kişiye şeytan demenin câizliğine ve hüküm vermede asıl olan isimler olmayıp mânâlar olduğuna delâlet eder. Çünkü geçen adamın sırf geçişi ile hakîki mânâda şeytanlaşması imkânsızdır, demiştir.

İ b n - i B a t t a l şeytanı cinni olan hakiki şeytan mânâsına yorumlamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de insanlardan da şeytanların bulunduğu bildirildiği için bu tür şeytanların varlığı kabul edilmiştir.

Bu cümle şöyle de yorumlanabilir: 'Çünkü namaz kılanın önünden onu geçmeye sevkeden ancak şeytandır. Bundan sonra gelen İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi bu yorumu teyid eder.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Namaz kılan kimsenin sütre edinmesi mendubtur.

2 — Sütreye yakın durması mendubtur. (Bu yakınlık mesafesi normal secde edebileceği bir yer veyâ 3 arşın ile tesbit edilmiştir.)

3 — Namazda iken önünden geçmek isteyeni def etmek meşrûdur. Bu hüküm sütre edindiği zamana mahsûstur. Sütre ittihaz etmediği veyâ halkın gelip geçtiği yol üzerinde namaza durduğu zaman önünden geçenleri def edemez. Ve geçenler için bir sakınca yoktur.

İ b n - i D a k i k ı ' l - Î y d: 'Sütre olmadığı zaman geçenlerin def edilemiyeceği hükmü bu hadîs'e dayandırılmıştır. Ş â f i î ' - nin bâzı arkadaşları: Sütre edinmeyenin veyâ sütreden uzak duranın önünden ve secde mahallinin biraz ilerisinden geçmekte kerâhet yoktur. Secde mahalli ile namaz kılanın arasındaki yerden geçmek mekruhtur, ama namaz kılan kişi geçeni def edemez. Çünkü namaz kılan kusurludur, demişler' diye bilgi vermiştir.

4 — Geçmek isteyeni mümkün mertebe uygun şekilde def etmeli. Zarûret olunca daha sert davranılmalıdır.

5 — Namaz kılanın önünden geçen kişi namaz kılanı meşgul etmesi husûsunda şeytan gibidir.

6 — Din husûsunda bozgunculuk edene şeytan demek câizdir.»

٩٥٥ – حدّثنا هرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَمَّالُ ، وَالْحَسَنُ بْنُ دَاوُدَ الْمُنْكَدِرِيُّ ؛ قَالَا : ثنا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنْ صَدَقَةَ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛

أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ يُصَلِّي ، فَلَا يَدَعْ أَحَدًا يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ .
فَإِنْ أَبَى فَلْيُقَاتِلْهُ ، فَإِنَّ مَعَهُ الْقَرِينَ » . قَالَ الْمُنْكَدِرِيُّ
وَقَالَ الْمُنْكَدِرِيُّ : فَإِنَّ مَعَهُ الْعُزَّى .

TERCEMESİ

955) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«Biriniz namaz kılarken önünden her hangi bir kimseyi geçirmesin. Eğer geçmek isteyen kişi geçmemezlikten imtina ederse namazdaki adam onunla mukatele etsin. Çünkü geçmek isteyenin arkadaşı şeytan onun beraberindedir.»

Râvi el-Münkediri: «Çünkü el-Uzzâ (50) onun beraberindedir, demiştir.»"

İZAHI

Bu hadîsi Müslim de rivâyet etmiştir. Daha önceki hadisler gibi namaz kılanın önünden geçmek isteyeni usûlü dâiresinde def etmenin ve geçmekte israr edildiği takdirde mukatele etmenin meşrûluğuna delâlet eder. Mukatelenin döğüşten veyâ şiddetle def etmek anlamında yorumlandığı husûsu bundan önceki hadîsin açıklaması bahsinde geçti. Bundan önceki hadîste geçen adamın şeytan olduğu ifâdesi vardı. Bu hadiste ise geçenin beraberinde şeytanın bulunduğu ifâde edilmiştir. Hadiste geçen 'Karîn' kelimesi, devamlı arkadaşlık eden ve dost anlamında kullanılır.

(٤٠) باب من صلى وبينه وبين القبلة شيء

40 — KENDİSİ İLE KIBLE ARASINDA BİR ŞEY VARKEN NAMAZ KILANIN BÂBI

٩٥٦ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ،
عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ، وَأَنَا مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ ،
كَاعْتِرَاضِ الْجَنَازَةِ » .

(50) El-Uzzâ : Bir nevi put adı olduğu gibi şeytan anlamında da kullanılır. Burada şeytan anlamı kasdedilmiştir.

TERCEMESİ

956) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) geceleyin namaz kılardı. Ben de kendisi ile kıble arasında cenaze gibi aykırı uzanmış bulunurdum."

٩٥٧ – حدّثنا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ ، وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ؛ قَالَا : ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ . ثنا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أُمِّهَا ؛ قَالَتْ : كَانَ فِرَاشُهَا بِحِيَالِ مَسْجِدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

TERCEMESİ

957) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre:

Onun yatağının Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in secde ettiği yerin hizâsında olduğunu söylemiştir."

٩٥٨ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ ؛ قَالَ : حَدَّثَتْنِي مَيْمُونَةُ ، زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي وَأَنَا بِحِذَائِهِ . وَرُبَّمَا أَصَابَنِي ثَوْبُهُ إِذَا سَجَدَ .

TERCEMESİ

958) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Meymûne *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaz kılardı. Ben de Onun hizâsında bulunurdum. Secde ettiği zaman çok defâ elbisesi bana dokunurdu."

İZAHI

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Tahâvî de müteaddit senedlerle, kısa ve uzun metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gece namaz kılarken Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin cenâze gibi Onunla kıble arasında yatakta uzanmış olarak uyuduğu müteaddit rivâyetlerden anlaşılıyor. Bâzı rivâyetlerde şu ilâve de vardır: «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitir namazını kılmak isteyince Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'yi uyandırırdı. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) de vitir namazını kılardı.»

M e y m u n e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini B u h â r î, M ü s l i m ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir.

Bu üç hadis namaz kılanın önünden kadının geçmesiyle namazın bozulmadığına hükmeden âlimler için birer delîldir. Çünkü cenâze gibi namaz kılanın önünde aykırı olarak uzanmış olarak kadın namazı bozmayınca oradan geçen kadının hiç de bozmaması gerekir. Çünkü fitne korkusu bakımından kadının uzanmış olarak namaz kılanın önün de bulunması daha tehlikelidir.

Kadının geçmesiyle namazın bozulduğuna hükmeden âlimler bâzı cevaplar vermişler ise de onları burada anlatmaya gerek görmüyorum.

BU HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1 — Uyuyan bir kimseye karşı namaz kılmak câizdir. Bâzıları bundan sonra gelen hadîsi delîl göstererek mekruh olduğunu söylemiş ise de hadîs zayıf olduğu için bunda kerâhet yoktur.

2 — Namaz kılanın önünde kadının uzanmış olması namazı bozmaz.

3 — Namaz kılan erkeğin elbisesinin bir kadına dokunması namaza zarar vermez. Bu hususta temiz kadın ile hayızlı kadın arasında bir fark yoktur.

٩٥٩ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. حَدَّثَنِي أَبُو الْمِقْدَامِ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ كَعْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُصَلَّى خَلْفَ الْمُتَحَدِّثِ وَالنَّائِمِ.

TERCEMESİ

959) "... Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

«**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **konuşan ve uyuyan kimsenin arkasında namaz kılmayı yasaklamıştır.**»"

İ Z A H I

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir. Bunun bir benzerini Bezzâr, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den, Tabarâni de Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir.

Uyuyan kişinin arkasında durup namaz kılmanın yasaklanması hikmeti uyuyandan dikkat çekici ve namaz kılanı meşgul edici hallerin görülmesi korkusudur.

Mâlik, Tâvûs ve Mücâhid uyuyan kişiye karşı namaza durmanın mekruhluğuna hükmetmişlerdir. Diğer âlimler daha önce geçen Âişe (Radıyallâhü anhâ), Meymune (Radıyallâhü anhâ) ve Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ) hadîslerine dayanarak bunda kerâhet olmadığına hükmetmişlerdir. Bu âlimler İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsinin zayıflığına hadîs hâfızlarının ittifak ettiklerini söylemekle diğer âlimlere cevap vermişlerdir. Hattâbi, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin senedi zayıf olduğu için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sâbit değildir, demiştir.

Konuşmakla meşgul olan kimselere karşı namaza durmanın yasaklanmasının hikmeti de namaz kılanın dikkatinin konuşmacılara çekilmesi ve namazını karıştırması tehlikesidir. İbn-i Mes'ud ve Said bin Cübeyr konuşurken kimsenin arkasında namaz kılmanın mekruhluğuna hükmetmişlerdir. Bunlara göre, konuşmacılar Allah'ı anmakla meşgul iseler onlara karşı namaza durmakta kerâhet yoktur. Şâfii ve Ahmed de konuşanların arkasında namaza durmanın mekruhluğuna hükmetmişlerdir.

Yukarıda işâret ettiğim gibi bu hadîsin birer benzeri İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler zayıf olsa bile birbirini kuvvetlendirirler.

İbn-i Battâl: Kûfe âlimleri, Sevri ve Evzâi konuşanların arkasında namaza durmanın câizliğine hükmetmişlerdir, demiştir.

Konuşanın arkasında namaza durmanın mekruh olup olmadığı husûsundaki ihtilâf konuşmanın namaz kılanı meşgul etmediği ve

huşûunu gidermediği zamana âittir. Eğer konuşmak namaz kılanı meşgul ederek huşûunu giderirse orada durmak âlimlerin ittifakı ile mekruhtur.

(٤١) باب النهى أن يُسبق الإمام بالركوع والسجود

41 — İMAMDAN ÖNCE RÜKU' VE SECDE ETMEKTEN NEHİY BÂBI

٩٦٠ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعَلِّمُنَا أَنْ لَا نُبَادِرَ الْإِمَامَ بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ . وَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا . وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا .

T E R C E M E S İ

960) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), imamdan önce rüku' ve secde etmememizi bize öğretirdi ve:

«İmam tekbir aldığı zaman siz de tekbir alınız ve secde ettiği zaman siz de secde ediniz.» buyururdu."

٩٦١ — حدّثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ ، وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ؛ قَالَا : ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَلَا يَخْشَى الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ ؟ » .

T E R C E M E S İ

961) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir:

«Başını imamdan önce kaldıran kişi Allah'ın onun başını eşek başına çevirmesinden korkmaz mı?»

٩٦٢ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبُو بَدْرٍ ، شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ ، عَنْ زِيَادِ بْنِ خَيْثَمَةَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ دَارِمٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي قَدْ بَدَّنْتُ . فَإِذَا رَكَعْتُ فَارْكَعُوا .

وَإِذَا رَفَعْتُ فَارْفَعُوا . وَإِذَا سَجَدْتُ فَاسْجُدُوا . وَلَا أُلْفِيَنَّ رَجُلًا يَسْبِقُنِي إِلَى الرُّكُوعِ ، وَلَا إِلَى السُّجُودِ » .

فى الزوائد : فى إسناده مقال لأن دارما قال فيه الذهبي : مجهول . وذكره ابن حبان فى الثقات .

TERCEMESİ

962) "... Ebû Mûsa *(Radıyallâhü anh)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Ben hakikaten yaşlandım. Onun için ben rüku' ettiğim zaman siz de rüku' ediniz ve ben secde ettiğim zaman siz de secde ediniz. Benden önce ne rüku'a ne de secdeye gidene rastlamıyayım.»"

Not: Zevâid'de: Bunun isnadı hakkında söylenti vardır. Çünkü râvilerinden Dârim'in meçhul olduğunu Zehebî söylemiş, İbn-i Hibbân ise onu sikalar arasında zikretmiştir, denilmiştir.

٩٦٣ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ ، عَنِ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « لَا تُبَادِرُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالسُّجُودِ . فَمَهْمَا أَسْبِقْكُمْ بِهِ إِذَا رَكَعْتُ ، تُدْرِكُونِي بِهِ إِذَا رَفَعْتُ . وَمَهْمَا أَسْبِقْكُمْ بِهِ إِذَا سَجَدْتُ ، تُدْرِكُونِي بِهِ إِذَا رَفَعْتُ . إِنِّي قَدْ بَدَّنْتُ .

TERCEMESİ

963) "... Muâviye bin Ebî Süfyân *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Benden önce rükû' ve secde etmeye kalkışmayınız. (Çünkü, sizden önce) rükû ettiğimde sizi geçtiğim süre ne ise, rükû'dan kalktığım zaman zarfında siz onun (ikmalı) ile bana yetişmiş olursunuz ve (sizden önce) secde ettiğimde sizi geçtiğim süre ne ise secdeden kalktığım zaman zarfında siz onun (ikmali) ile bana yetişmiş olursunuz. Ben hakikatan yaşlandım.»"

HADÎSLERİN İZAHI

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'in ilk hadîsini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. Hadîs, imama uyanların imamdan önce rüku'a gitmelerinin veyâ secde etmelerinin yasak olduğuna ve cemâatın davranışlarının imamın davranışlarını izlemesinin emredildiğine delâlet eder.

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin ikinci hadisini **Kütüb-i Sitte** sahiplerinin hepsi ve B e y h a k î rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde az lâfız farkı vardır.

Hadis, imama uyan kişinin, imamdan önce başını kaldırmamasının gerekliliğine ve böyle yapanın başının eşek başına çevrilmesinden korkmasının beklendiğine delâlet eder.

«İmamdan önce başını kaldıranın başının eşek başına çevirilmesi korkusu»na dâir hadisteki tehdit, muhtelif şekillerde yorumlanmıştır.

T i r m i z î, bu hadisi, bâbımıza benzer bir bâbta rivâyet etmiş olup Şerhi Tuhfe yazarı bu tehdidin yorumlarını şöylece anlatmıştır.

«Hadîsteki tehdidin yorumu hakkında ihtilâf vardır:

Bir kavle göre tehdit cümlesi, mecazî mânâ taşır. Çünkü eşek ahmaklıkla meşhurdur. İmama uymanın farz olduğunu bilmiyecek veyâ bildiği halde küçümsiyecek kadar câhil olan kişi için eşek kelimesi mecazi mânâda kullanılmıştır. Bir çok kimse bu suçu işlediğine rağmen bugüne kadar hiç birisinin başının hakikaten eşek başına çevirilmemiş olması bu yorumu teyid eder, denmiştir. Fakat böyle bir olayın bugüne kadar vuku bulmamış olmasının bu yorumu teyid etmesi kesin değildir. Çünkü hadîs böyle hareket edenin başının eşek başına çevirileceğine ve bunun behemhal olacağına delâlet etmez. Hadîsin delâlet ettiği mânâ, böyle davranan şahsın bu cezâya hazırlanmış olmasıdır. Bir şeye hazırlanmak, o işin gerçekleşmesi için yeterli değildir.

İ b n - i D a k i k i ' l - Î y d ' in bildirdiğine göre İ b n - i B ü r e y d e: Hadîsteki **«Çevirilme»** ile gerçekten eşek başına mesholmak veyâ maddî görünüşün değişmesi yâhut mânevî görünüşün değişmesi veyâhut maddî ve mânevi görünüşün değişmesi kasdedilmiş olabilir. Bâzı âlimler, bu tehdidi zâhirine göre yorumlamışlardır. Çünkü buna bir engel yoktur. Hattâ E b û M â l i k e l - E ş ' â r î (Ra-

dıyallâhü anh)'ın hadîsi bu ümmet içinde mesholmak olayının meydana gelmesinin mümkün olduğuna delâlet eder, demiştir.

İbn-i Hibbân'ın bir rivâyetinde:

أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ كَلْبٍ = «Allah'ın onun başını köpek başına çevirmesinden...» buyurulmuştur. Bu rivâyet mezkûr tehdidin, zâhirine göre yorumlanması şeklini kuvvetlendirir. Çünkü başını imamdan önce kaldıranın ahmaklık bakımından eşeğe benzemesi münasebeti bu rivâyette yoktur. Diğer taraftan hadîste adamın başının istikbalde eşeğin başına çevirilmesi korkusundan söz edilmiştir. Eğer, adamın ahmakca hareketi bakımından eşeğe benzetilmesi kasdedilmiş olsaydı istikbâl kaydı olmaksızın: «Onun başı eşeğin başına benzer.» gibi bir ifâde kullanılacaktı. Zira adamın ahmakca davranışı bilfiil sâbit olmuş olur. Artık böyle olmasından korkulur tâbiri uygun sayılamaz. Bu malûmat Fethü'l-Bârî'den alınmıştır.

Bence kuvvetli ve açık görüş, hadîsin zâhirine göre mânâlandırılmasıdır. Tevile hiç ihtiyaç yoktur. Kaldı ki tevil yorumu hakkında Hâfız'ın el-Fetih'te beyan ettiği itirazlar da vardır. Bâzı hadisçilerden nakledilen şu kıssa da hadisin zâhirine göre mânâlandırılmasını teyid eder:

Hadîs âlimlerinden birisi, meşhur bir hadis şeyhinden hadîs almak için Şam'a giderek ondan bir hayli hadîs alıyor. Şeyh bu sürece ders verdiği halde yüzünü göstermiyerek perde arkasında hadis okutuyor. Öğretim süresi uzayınca, şeyh bir gün yüzündeki nikabı açıyor. Yüzünün eşek yüzüne dönüştüğünü gören misafir âlim, dehşete kapılıyor. Bunun üzerine şeyh: Evlâdım! Sakın namaz kılarken imamdan önce başını kaldırma. Çünkü ben bu hadîsi okuduğumda, imamdan önce başını kaldıranın başının eşek başına çevirilmesine pek ihtimal vermedim. Ve imamdan önce başımı kaldırdım da yüzüme bu felâket geldi, demiştir.»

Hadîsin: «İmamdan önce başını kaldıran...» lâfzı umumidir. Gerek rüku'dan ve gerekse secdeden başını imamdan önce kaldıran kimse bu tehdide mâruzdur. Ebû Dâvûd hâriç diğer Kütüb-i Sitte sahiblerinin rivâyetleri de böyledir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde: وَالْإِمَامُ سَاجِدٌ = «ve imam secdede iken...» kaydı vardır. Onun zâhirine göre tehdit secdeden kalkışa mahsustur. Ancak hadîs âlimleri, bu rivâyette secde hâli ile yetinilmiştir. Rüku da böyledir, demişlerdir. Secde daha önemli olduğu için özellikle dikkatların ona çekilmesi istenmiş olabilir.

E b û M û s a (Radıyallâhü anh)'ın hadisi notta belirtildiği gibi **Zevâid** türündendir.

Hadîsteki : بَدَّنْتُ fi'li şeddeli olarak **'Tef'il'** bâbındandır. Mânâsı da «**Yaşlandım.**» demektir. بَدُنْتُ fi'li şeddesiz olamaz. Çünkü şeddesiz olunca bedâret (= şişmanlamak) kökünden türeme olur. Mânâsı da «**Şişmanladım**» demektir. Halbuki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şişman değildi, diyerek fi'lin şeddeli olmasının zâruri olduğunu söyleyenler vardır.

S i n d i ise mezkûr fi'lin iki şekilde de okunabileceğini söyleyerek şeddesiz okunması hâlinde gösterilen engelin, mahzur teşkil etmediğini savunarak şöyle demiştir :

'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mutedil bir şişman olduğu rivâyet edilmiştir. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'den :

فَلَمَّا أَسَنَّ وَأَخَذَ اللَّحْمَ = «**Vaktaki yaşlandı ve şişmanladı...**» mealinde rivâyet vardır.'

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şunu buyurmak istemiş olur :

Ben artık yaşlandım. Yâni hızlı eğilip kalkmam veyâ artık şişmanladım. Hızlı eğilip kalkmam. Namaz kıldırdığımda acele etmeyiniz. Benden önce rüku' etmeyiniz. Ben rüku' edince siz o zaman rüku' ediniz. Ben rüku'dan başımı kaldırmadıkça siz başınızı kaldırmayın. Kezâ ben secde edince siz de secde ediniz. Sakın benden önce rüku' edene veyâ benden evvel secde edene rastlamıyayım.

Hadis namazdaki eğiliş ve kalkışlarda cemâatın imamdan önce davranmasının yasaklığına ve cemâatın hareketlerinin imamın hareketinden sonra olmasının emredildiğine delâlet eder.

M u â v i y e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d ve İ b n - i H i b b a n da rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şunu buyurmak istemiştir : «Benden önce rükû'a gitmeyiniz. Kezâ benden önce secdeye gitmeyiniz. Bilâkis ben rükû'a gidince, siz de beni tâkib ediniz. Yâni biraz sonra rükû'a varınız. Ve benden sonra rükû'dan kalkınız. Secdede de böyle davranınız. Hareketinizin benim hareketimden biraz sonra oluşundan dolayı; rükû' ve secdedeki kalışlarınızın, benim kalışımdan süre bakımından eksik olmasından endişe etmeyiniz. Çünkü rükû' ve secdeye varışınız, benim varışımdan sonra olduğu gibi, kalkışınız da

benim kalkışımdan sonradır. Durum böyle olunca sizden biraz önce rüku' ve secdeye varmakla henüz siz varmadan önce kaldığım az miktara karşılık, rüku' ve secdeden kalktığım zaman biraz durmakla o farkı kapatmış olursunuz ve böylece sizin rüku' ve secde miktarı benimki kadar olur.»

Bu bâbta geçen hadisler imamdan önce rüku' veyâ secdeye varmanın veyâ onlardan önce kalkmanın yasak olduğuna ve imama uyan kimsenin imamdan biraz sonra davranmasının gerekliliğine delâlet eder.

TAHARRÜM TEKBÎRİ, RUKÛ - SECDE VE SELÂMDA İMÂMA UYMANIN HÜKMÜ

Gerek rukû ve gerek secdede gerekse namaza başlarken ve namazdan çıkarken imama uymak husûsundaki 4 mezhebin görüşleri hakkında el-Menhel yazarı **«İmam oturarak namaz kıldırır»** bâbında şöyle der:

«1 — İmama uyanın imamdan sonra taharrum tekribini alması Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî âlimlerine ve Hanefîler'den Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre mecbûridir. Bunlara göre imamla berâber veyâ imamdan önce taharrum tekbirini alan kimsenin namazı bozulur. İmam taharrum tekbirini alarak namaza başladıktan sonra cemâatın taharrum tekbirini alması gerekir.

Ebû Hanîfe'ye göre cemâat imamla beraber taharrum tekbirini almalıdır. İmamdan önce tekbir alamaz. İmamdan geç kalması da fazîleti azaltır.

2 — Rukû ve secdeye varış, bunlardan kalkış ve namazdaki benzeri hareketlere gelince Şâfii, Mâliki ve Hanbeli mezheblerine göre bu hareketleri imamla beraber yapmak mekruhtur. Cemâatın hareketi imamın hareketinden biraz sonra olmalıdır. Meselâ, imam önce rukû'a varmalı ve henüz rukû'dan kalkmamış iken cemâat rukû'a varmalıdır. Beraber rukû'da kalındıktan sonra önce imam kalkmalı cemâat da imamı takip etmelidir.

Bu hareketleri imamdan önce yapmak cumhûrun ittifakiyle haramdır. Ama namazı bozmaz. (Bu husûsta ayrıntılı bilgi için fıkıh kitaplarına başvurmak gerekir. Çünkü bâzı hallerde bu nevi hareketler namazı bozar.)

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh), bir rivâyete göre A h m e d b i n H a n b e l ve Z â h i r i y e mezhebine mensub âlimler: İmamdan önce rükû ve secdeye varanların veyâ imamdan önce bunlardan kalkanların namazı bozulur, demişlerdir. Onlara göre namazdaki diğer hareketler de böyledir. El-Muğnî'de A h m e d b i n H a n b e l'den naklen şöyle denilmiştir: 'Namazda imamdan önce davrananın namazı yoktur. Eğer böyle yapan için mutéber bir namaz bulunmuş olsaydı, onun azâba müstahak olmasından korkulamayacaktı. Bilâkis sevâba kavuşması umulacaktı.'

3 — Namazda selâm verilmesi konusunda da imama uymak, yâni imamdan sonra selâm vermek gerekir. Eğer imama uyan şahıs, imamla beraber veyâ imamdan önce bile bile selâm verirse, M â l i k î ve H a n b e l î âlimlerine göre namazı bozulur. Bunlara göre sehven imamdan önce selâm veren kişi, imamın selâmından sonra tekrar selâm vermek zorundadır. Aksi takdirde namazı bozulur.

Ş â f i î l e r'e göre imamdan önce bile bile selâm verenin namazı bozulur. İmamla beraber selâm verenin hükmü de bir kavle göre böyledir. En sahîh olan kavle göre mekruhtur.

Selâm husûsunda E b û H a n i f e'den iki rivâyet vardır: Bir rivâyete göre imamla beraber selâm verilmelidir.
İkinci rivâyete göre imamdan sonra selâm verilmelidir. E b û Y û s u f ve M u h a m m e d'in kavli, E b û H a n i f e'den olan ikinci rivâyet gibidir. Kuvvetli sayılan kavil budur.'

(٤٢) باب ما يكره في الصلاة

42 — NAMAZDA (YAPILMASI) MEKRÛH OLAN ŞEYLER BÂBI

٩٦٤ — حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا ابْنُ فُدَيْكٍ . ثنا هٰرُونُ ابْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْهُدَيْرِ التَّيْمِيُّ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ مِنَ الْجَفَاءِ أَنْ يُكْثِرَ الرَّجُلُ مَسْحَ جَبْهَتِهِ ، قَبْلَ الْفَرَاغِ مِنْ صَلَاتِهِ » .

في الزوائد : اتفقوا على ضعف هرون .

TERCEMESİ

964) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:
Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki:**

«Henüz namazdan çıkmamış iken kişinin çokca alnını meshetmesi cefânın bir çeşididir.»"

Not : Senedin râvilerinden Hârun'un zayıflığına âlimlerin ittifak ettikleri, Zevâid'de bildiirlmiştir.

İ Z Â H I

Cefâ : Arap dilinde ayrılmak, uzaklaşmak, yabanileşmek, kaba ve ağır davranmak ve yerinde olmayan davranış gibi çeşitli mânâlara gelir. Burada kasdedilen mânâya gelince «Câmiü's-Sağîr» şerhinde şöyle deniliyor: 'Cefâ'dan maksat namazdan yüz çevirmektir. Yâhut bunu gerektiren hâl ve harekettir. Cefânın asıl mânâsı toplum içinde yanabileşmektir. Bilâhare, sevabtan uzaklaştırıcı davranış da mecâzen kullanılmıştır.'

S i n d î : de : 'Cefâ'dan maksat, namaz içinde riâyet edilmesi gerekli sınırı aşmaktır. Çünkü secde ederken alına yapışan toz ve çakılları secdeden kalkınca elle gidermek faydasız bir harekettir. Zîra secde edildikçe aynı durum tekerrür eder. Dolayısıyla namazın âdabına aykırı bir durum hâsıl olur.' der.

Câmiü's-Sağîr Şârihi e l - A z i z î : 'Namaz esnasında kişinin elini alnına sürmesi mekruhtur. Çünkü böyle davranmak namazda duyulması gerekli huşû ve huzûra aykırıdır. Ancak secde ederken alına yapışan maddeler bundan sonra yapılacak secdelerde alın cildinin yere dokunmamasına mâni olacak derecede çok ise, o maddeleri gidermek gerekir. Aksi takdirde yapılacak sedceler sahîh olmaz, demiştir.

Câmiü's-Sağîr hâşiyesinde el-Hafnî de : 'Hadisin zâhirine göre namaz içinde sık sık alını silmek yasaktır. Ara sıra silmek yasak değildir. Fakat maksat bu değildir. Az olsun çok olsun namaz içinde alını silmek hareketi mekruhtur.' demiştir.

٩٦٥ — حدّثنا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ . ثنا أَبُو قُتَيْبَةَ . ثنا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ ، وَإِسْرَائِيلُ بْنُ يُونُسَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنِ الْحَارِثِ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا تُفَقِّعْ أَصَابِعَكَ وَأَنْتَ فِي الصَّلَاةِ » .

في الزوائد : في السند الحارث الأعور ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

965) "... Ali (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (kendisine) şöyle buyurdu, demiştir:

«(Yâ Ali!) **Sen namazda iken parmaklarını çıtlatma.**»"

Not: Hadisin senedinde bulunan, râvi el-Hâris el-A'var'ın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

٩٦٦ — حدثنا أبو سعيد، سفيان بن زياد المؤدب. ثنا محمد بن راشد، عن الحسن بن ذكوان، عن عطاء، عن أبي هريرة؛ قال: نهى رسول الله ﷺ أن يغطي الرجل فاه في الصلاة.

TERCEMESİ

966) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), kişinin, namazda ağzını (bir şeyle) örtmesini yasaklamıştır."

İZAHI

S i n d i'nin beyânına göre sarığın bir ucuyla ağızı örtmek arapların âdetlerinden idi. Namazda böyle yapılması yasaklandı.

Namaza duranın ağzını herhangi bir şeyle örtmesi fıkıh âlimlerince mekruh sayılmıştır. Keza bir önceki hadîsle yasaklanan parmakları namaz içinde çıtlatmak da fıkıh âlimlerince mekrûh sayılmıştır.

٩٦٧ — حدثنا علقمة بن عمرو الدارمي. ثنا أبو بكر بن عياش، عن محمد بن عجلان، عن أبي سعيد المقبري، عن كعب بن عجرة؛ أن رسول الله ﷺ رأى رجلا قد شبك أصابعه في الصلاة. ففرج رسول الله ﷺ بين أصابعه.

TERCEMESİ

967) "... Kâ'b bin Ucra *(Radıyallâhü anh)* (51)'den rivâyet edildiğine göre:

(51) Hal tercemesi 111 nolu hadisin izahında geçmiştir.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir adamı namazda ellerinin parmaklarını birbirisinin arasına geçirmiş olduğu halde gördü** ve **Resülullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onun parmaklarını birbirinden ayırdı.**"

İ Z A H I

Hadiste geçen «**Teşbikü'l-Asâbi'**» ellerin parmaklarını birbirisinin arasına geçirmektir ki bunu kenetlemek ve taraklamak diye de ifâde etmek mümkündür.

Ahmed, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de Kâ'b (Radıyallâhü anh)'ın hadisini değişik lâfızlar ve farklı tarîklerle rivâyet etmişlerdir. Bütün rivâyetler namazda Teşbik'in yasaklığına delâlet ederler. Bâzı rivâyetlerde evinde abdesti alıp namaz kılmak için câmiye giderken de teşbik etmenin yasak olduğuna, çünkü namazda imiş gibi sevap kazanmaya başladığına delâlet ederler.

Teşbîk hakkında fıkıhçıların hükmü

El-Menhel yazarı «**Namaza gitmek**» bâbında şöyle der:

«İbn-i Abbâs, Atâ, Nahai, Mücâhid ve Sai'd bin Cübeyr (Radıyallâhü anhümâ)'e göre namaz esnasında **Teşbîk** mekruhtur. Namaza giderken mekrûh değildir. Mâlikîler'in ve Şâfiiler'in kavli de budur.

Hanefî âlimlerine göre gerek namazda ve gerekse namaza giderken veyâ namaz için beklenen **Teşbik** tahrimen mekrûhtur.

Hanbelîler'e göre namaza giderken mekruhtur. Namaz esnasındaki teşbikin kerâhati daha şiddetlidir.»

٩٦٨ – حدثنا محمد بن الصباح . أنبأنا حفص بن غياث ، عن عبد الله بن سعيد المقبري ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا تثاءب أحدكم فليضع يده على فيه . ولا يعوي . فإن الشيطان يضحك منه » .

في الزوائد في إسناده عبد الله بن سعيد ، اتفقوا على ضعفه .

T E R C E M E S İ

968) "... Ebû Hüreyre (*Radıyallâhü anh*)'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah (*Sallallahü Aleyhi ve Sellem*) şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz esniyeceği zaman elini ağzının üstüne koysun ve (Haaa diyerek) bağırmasın. Çünkü şeytan, onun bağırmasından dolayı güler.»"

Not : Zevâid'de : Hadisin isnadında Abdullah bin Said bulunur. Âlimler onun zayıflığına ittifak etmişlerdir, denmiştir.

İ Z A H I

Buhâri ve Tirmizi de Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet olunan hadis meâlen şöyledir:

«Namazda esnemek şeytandandır. Bu nedenle birinize esnemek hâli belirince olanca gücü ile onu durdursun.»

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı: 'Esnemenin şeytandan olmasının sebebi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ondan hoşlanmamasıdır. Genellikle vücût ağırlaşıp gevşediği ve uyuklayıp tembelleştiği zaman esneme hâli belirir. (Bu durum ise ibâdet esnâsında duyulması gereken neş'e, canlılık ve iştiyak ile uyanıklığa ters düşer.) «Esnemek şeytandandır.» ifâdesi ile esnemeye yol açan tıkabasa yemek gibi davranışlardan sakındırmanın kasdedilmiş olması da muhtemeldir.' demiştir.

Tirmizi derki: «Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadisi sahihtir. İlim ehlinden bir cemâat namaz esnasında esnemeyi mekruh saymışlardır. İbrâhim Nahai: Ben esnemeyi öksürmekle durdururum, demiştir.»

Hanefi ve Şâfii âlimleri namazda esnemeyi mekruh saymışlardır. Esneme hâli belirince mümkün mertebe durdurmaya çalışılmalıdır. Durdurmak için ya ağız yumulur ve dişler sıkılır, ya elin tersi dudakların üstüne konularak, haaa diye ses çıkarılması önlenir.

Hanefi ve Şâfii fıkıh kitablarında beyan edildiğine göre Peygamberler esnemezlerdi, bundan korunmuşlardı. Bir kimsede esneme belirtisi görülünce, Peygamberler esnemezdi, ben niçin esniyorum diye düşününce esneme hali durur. Ben bunun doğruluğunu kendi nefsimde müşâhade etmişimdir.

٩٦٩ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ ، عَنْ شَرِيكٍ ،
عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « الْبُزَاق

وَالْمُخَاطِ وَالْحَيْضِ وَالنُّعَاسُ فِي الصَّلَاةِ ، مِنَ الشَّيْطَانِ » .

فى الزوائد : فى إسناده أبو اليقظان ، واسمه عثمان بن عمير ، أجمعوا على ضعفه .

TERCEMESİ

969) "... Adîyy bin Sâbit'in dedesi *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Namazda iken tükürmek, sümkürmek, hayız hâline girmek ve uyuklamak şeytandandır.»"

Not: Zevâid'de bildirildiğine göre seneddeki râvi Ebü'l-Yakzân'ın adı Osman bin Umeyr'dir. Âlimler onun zayıflığı husûsunda ittifak etmişlerdir.

(٤٣) باب من أمّ قومًا وهم له كارهون

43 — BİR KAVİM, İMAMLIĞINDAN HOŞLANMADIĞI HALDE ONLARA İMAMLIK EDENİN BÂBI

٩٧٠ — حدثنا أبو كُرَيْب. ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ . وَجَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ ، عَنِ الإِفْرِيقِيِّ، عَنْ عِمْرَانَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « ثَلَاثَةٌ لَا تُقْبَلُ لَهُمْ صَلَاةٌ : الرَّجُلُ يَؤُمُّ الْقَوْمَ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ . وَالرَّجُلُ لَا يَأْتِي الصَّلَاةَ إِلَّا دِبَارًا (يَعْنِي بَعْدَ مَا يَفُوتُهُ الْوَقْتُ) وَمَنِ اعْتَبَدَ مُحَرَّرًا » .

TERCEMESİ

970) "... Abdullah bin Amr (bin el-As) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç kişi vardır ki; hiç bir namazı makbul değildir: Bir kavim, imamlığından hoşlanmadığı halde onlara imamlık eden adam, namaza hep arkasından (yâni vakti kaçırdıktan sonra) gelen adam ve âzat edilmiş olan şahsı köle olarak kullanan adam.»"

İZAHI

E b û D â v û d ve B e y h a k i de bu hadîsi mânâyı etkilemeyen az lâfız farkı ile rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d, benzer bir başlık altında açtığı bâbta bunu rivâyet etmiştir. Şerhi el-Menhel'de şu bilgi vardır:

«Hadîsteki «Makbûl olmayışı» ifâdesinden maksat şu olabilir: Allah onların namazlarını geçerli saymaz. Dolayısıyla namazları namaz sayılmaz. Yâni onlar namaz borcunu ödemiş olmazlar.

«Makbûl olmayışı» tâbiri ile onların namazlarından hiç bir sevabın hâsıl olmıyacağı mânâsı kasdedilmiş olabilir. Bu takdirde onların kıldıkları namaz bir sevab kazandırmamış olur. Fakat sahîh olup olmadığı husûsu anlaşılamaz. Çünkü sevap kazandırmayan bir namaz borç yerine geçebilir, geçmeyebilir.

Namazı makbûl olmayan üç kişiden birisi, bir cemâat imamlığından hoşlanmadığına rağmen onlara imamlık eden şahıstır. Hadîsteki tehdit, onun imamlık etmesinin haramlığına delâlet eder. Cemâatın hoşlanmayışı dinî bir sebepten ileri geldiği takdirde muteberdir. Şer'î sebeplerden başka nedenlerle imamlığından duyulan hoşnutsuzluk muteber değildir. Yâni hadîsteki tehdit bu hâle şumûllü değildir. Kezâ şer'î bir sebebe dayanan hoşnutsuzluk cemâatın çoğunluğunca duyulduğu takdirde muteberdir. Kalabalık bir cemâat içinden 2 - 3 kişinin hoşnutsuzluğu dikkate alınmaz. Cemâatın hoşnutsuzluğu husûsunda din sahasında bilgili olanların sözü dikkate alınır. Cemâat içinde bulunan câhillerin sözü tutarsızdır.»

S i n d î de: 'Hoşlanmayışın tutarlılığı, imamlığa ehil olmadığı halde zorla bu göreve geçenlere mahsustur. İmamlığa liyâkatlı olan kimsenin imamlığından hoşlanmayan şahıslar kınanmalıdır. Böyle imamın görevi bırakması söz konusu değildir, diye yorum yapanlar olmuştur. Şöyle de denilebilir: İmamlığa daha liyâkatlı olan kimse varken ondan nisbeten az liyâkatlı olan şahsın imamlığı almasında cemâatın rızâsı dikkata alınmalıdır.'

Namazî makbul olmayan ikinci kişi ise namazı zamanında kılmayıp vakti çıktıktan sonra kılan kişidir.

Tercemede ve metinde parentez içine alınan açıklayıcı mahiyetteki ifâde râviye âittir.

Bâzı âlimler: 'Namaz vakti çıktıktan sonra namaza duran adamdan maksat, namazı kazâya bırakan değil, namazı geciktirmeyi ve cemâat namazdan çıktıktan sonra namaz kılmayı alışkanlık hâline getiren kimsedir,' demişlerdir.

Namazı makbul olmayan üçüncü şahıs ise âzat edilmiş olan bir şahsı köleleştiren kimsedir. Bu şahıs, kölesini âzat ettiği halde durumu gizliyerek veyâ inkâr ederek onu köle imiş gibi kullanır. Yâhut âzat ettiği halde zorla onu köle gibi çalıştırır.

HADİSTEN ÇIKARILAN FIKHÎ HÜKÜMLER

1. Kişinin, hoşlanmayan cemâata imamlık etmesi haramdır.
2. Namazı vaktinden çıkarmak haramdır.
3. Hür adamı köleleştirmek haramdır.

٩٧١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ هَيَّاج . ثنا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْأَرْحَبِيُّ . ثنا عُبَيْدَةُ بْنُ الْأَسْوَدِ ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْوَلِيدِ ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « ثَلَاثَةٌ لَا تَرْتَفِعُ صَلَاتُهُمْ فَوْقَ رُءُوسِهِمْ شِبْرًا : رَجُلٌ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ . وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا سَاخِطٌ . وَأَخَوَانِ مُتَصَارِمَانِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

971) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç kişi vardır ki namazları başlarından bir karış yükselemez: Bir kavim, imamlığından hoşlanmadığı halde onlara imamlık eden adam, kocası kendisine kızgın olduğu halde geceleyen kadın ve birbirine küs duran iki kardeş.»"

Not: Hadisin isnadının sahih ve ricalının sıkalar olduğu, Zevâid de bildirilmiştir.

İZAHI

Namazı bir karış yükselmemesi onun kabul olunmamasından kinâyedir. Çünkü kabule şayan ibâdetler melekler vasıtasıyla göklere yükselir.

Kocası kendisinden kızgın olduğu halde geceleyen kadından maksat kocasına itaatsız veyâ huysuz olan kadındır. Bir haram veyâ mekrûh teklifi red ettiğinden dolayı veyâ hiç yere kocası kendisinden kızmış olan kadın bu hükme dâhil değildir. Karı koca münâsebetleri ve cinsel arzular ekseriyetle geceleyin olduğundan hadiste «Geceleyen» tâbiri kullanılmıştır. Çünkü gündüz kocasını kızdıran kadının hükmü aynıdır.

Küs duran kardeşlerden maksat, öz kardeşler olabildiği gibi dini kardeşler de olabilir. Buradaki küskünlükten maksat câiz olmayanıdır. Yâni üç günden fazla süren küskünlük veyâ bâtıl uğrunda meydana gelen küskünlüktür. Küs kalan iki kardeş hadiste anılan üç çeşit insandan üçüncüsü olarak sayılmıştır. Çünkü gaye üç fert değil, üç çeşit insandır.

(٤٤) باب الاثنان جماعة

44 — 'İKİ KİŞİ BİR CEMÂATTIR' BÂBI

٩٧٢ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا الربيع بن بدر، عن أبيه، عن جده عمرو بن جراد، عن أبي موسى الأشعري؛ قال: قال رسول الله ﷺ «اثنان، فما فوقهما، جماعة».

في الزوائد : الربيع وولده بدر ضعيفان .

TERCEMESİ

972) "... Ebû Mûse'l-Eş'ari *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«İki kişi ve yukarısı (fazlası) bir cemâattır.»"

Not : Râvi er-Rabi ve oğlu Bedr'in zayıf oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Notta belirtildiği gibi bu hadis Zevâid nevindendir. Cemâatla namaz kılmanın fazîletini kazanmak için iki kişilik cemâatın yeterli olduğuna bu hadis delil sayılır. Camiü's-Sağîr'de rivâyet olunan bu hadisin şerhinde el-Azizî şöyle der:

El-Münavî'nin dediğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir adamın tek başına namaz kıldığını görünce:

«Bu kişiye yardım ederek beraberinde namaz kılacak kimse yok mu?» buyurmuş, bunun üzerine bir adam kalkıp onunla beraber namaz kılmış ve bu arada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadisi buyurmuştur.'

Sindî hadisin mânâsı hakkında şöyle der:

'Yâni iki kişi cemâat olup beraber namaz kıldıklarında cemâatın fazîletini kazanırlar. Şöyle de yorum yapılabilir: İki kişi bir arada olunca namazlarını ayrı ayrı kılmamalı cemâat olmalıdır.

٩٧٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ . ثنا عَاصِمٌ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : بِتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ . فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ . فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ . فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ .

TERCEMESİ

973) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Ben bir gece teyzem Meymûne (Efendimizin hanımı) (Radıyallâhü anhâ)'**nın yanında** (= odasında) **yattım. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir süre yattıktan sonra) **kalkıp gece namazını kılmaya başladı. Ben de Onun sol tarafında namaza durdum. Bunun üzerine O benim elimden tutup sağ tarafına (çekerek) durdurdu.**"

İZAHI

Hadis, **Kütüb-i Sitte**'de uzun ve kısa metinler hâlinde rivâyet edilmiştir. Ebû Dâvûd'un süneninin: **«İki adamdan birisi diğerine imam olduğunda namaza nasıl dururlar»** bâbında rivâyet olunan metin nisbeten uzundur. Orada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in abdest alıp namaza durduğu, daha sonra İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın abdest aldığı, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sol tarafına durduğu, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kendisinin elinden tutup arkası istikametinden sağ tarafına geçirdiği ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber namaz kıldığı belirtilmiştir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

«Müslim'in rivâyetinde açıklandığı gibi İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber Hz. Meymûne (Radıyallâhü anhâ)'nin odasında gecelemişler. Ahmed bin Hanbel'in rivâyetinde: İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ):

«Ben o zaman on yaşında idim.» demiştir.

Kılınan namazın gece namazı olduğu, 12 veyâ 11 rek'at kılındığı, ikişer rek'atten selâm verildiği ve son olarak bir rek'atten selâm verildiği Müslim'in bâzı rivâyetlerinde bildirilmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Henüz erginlik çağından uzakça olan ve mümeyyiz denilen erkek çocuk mahremi olan kadının odasında kadının eşi ile berâber yatabilir.

2. Gece namazına kalkmak müstahabtır.

3. İmamlığa niyet etmeden namaza durmuş olan kimseye uymak câizdir.

4. Namaz içinde az hareket namazı bozmaz.

5. İmama uyan, bir kişi ise imamın sağ tarafında durmalıdır. Âlimlerin ekserisine göre, imamın sağında durması sünnettir.

6. Mümeyyiz bir çocuk ile imamdan cemâatın oluşması mümkündür. Bu husustaki âlimlerin görüşü şöyledir:

a) Ş â f i i'ye göre farz ve nâfile namazları arasında bu husûsta bir fark yoktur.

b) İ m a m - ı A'z a m'dan bir rivâyete ve M â l i k'e göre bu hüküm nâfile namaza mahsustur.

c) İ m a m - ı A'z a m'dan olan ikinci rivâyete ve arkadaşlarının kavline göre imamın bir çocukla cemâat teşkili sahih değildir.

En-Neyl yazarı: 'Bu tür cemâatın teşkili câiz değildir, diyen âlimlerin elinde bir delîl yoktur. El-Bahr'de, delîl olarak: «Çocukların merfuü'l-Kalem yâni mes'ul olmadıklarına dâir hadisten başka her hangi bir delîl zikredilmemiştir. Oysa çocukların mes'ul tutulmaması, onların namazlarının sahih olmayıp bununla cemâatın teşkil edilemiyeceğine delâlet etmez. Delâlet etse bile İ b n - i A b b a s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ile benzer hadîsler, Kalem hadîsini hususileştirmiştir, denilir.

7. Nâfile namazı cemâatla kılmak meşrûdur.»

٩٧٤ — حدّثنا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، أَبُو بِشْرٍ . ثنا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ . ثنا الضَّحَّاكُ ابْنُ عُثْمَانَ . ثنا شُرَحْبِيلُ؛ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ، فَجِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ . فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ .

في الزوائد : في إسناده شرحبيل، ضعيف . ضعّفه غير واحد بل اتّهمه بعضهم بالكذب . لكن ذكره ابن حبان في الثقات . وأخرج هو وابن خزيمة في صحيحيهما هذا الحديث من طريق شرحبيل .

TERCEMESİ

974) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle söylemiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam namazını(n farzını) kılıyordu. Ben gelip O'nun solunda namaza durdum. O, beni (çekerek) sağ tarafına durdurdu."

Not : Zevâid'de beyan edildiğine göre, bu hadisin senedindeki râvi Şürahbil zayıftır. Zayıflığını söyleyen bir kişi değildir. Hattâ bâzıları onu yalancılıkla itham etmişlerdir. Fakat İbn-i Hibbân onu sika râviler arasında zikretmiş, kendi sahihinde bu hadisi Şürahbil tariki ile rivâyet etmiştir. İbn-i Huzeyme de kendi sahîh'inde bunu aynı tarik ile rivâyet etmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. İki kişi ile cemâat kurulur.
2. Birinci maddedeki hüküm farz namaza şumullüdür.
3. Tek başına namaza duran yâni imamlığa niyet etmemiş olan kimseye uymak câizdir.
4. Namaz içinde namazın gereği olan hareket, namazı bozmaz.
5. İmama uyan bir kişi ise imamın sağ tarafında durmalıdır.
6. İmama uyan tek kişi imamın sol tarafında durduğu takdirde imam onu sag tarafına usulü dâiresinde geçirmelidir.

٩٧٥ — حدثنا نصر بن علي . ثنا أبي . ثنا شعبة ، عن عبد الله بن المختار ، عن موسى بن أنس ، عن أنس ؛ قال : صلى رسول الله ﷺ بامرأة من أهله ، وبي . فأقامني عن يمينه وصلت المرأة خلفنا .

TERCEMESİ

975) "... Enes (bin Mâlik) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **akrabasından bir kadına ve bana namaz kıldırdı.** (Namaza durulacağı zaman) **beni sağ tarafında durdurdu. Kadın da bizim arkamızda namaza durdu."**

İ Z A H I

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Beyhakî de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Buradaki hadisin zâhirine göre kadın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in akrabasındandır. Halbuki Müslim'in rivâyetinde kadının Enes (Radıyallâhü anh)'in anası (Ümmü Süleym) veyâ teyzesi (Ümmü Harâm) olduğu belirtilmiştir. Ebû Dâvûd ve Nesâi'nin rivâyetlerinden de kadının Enes (Radıyallâhü anh)'ın yakınlarından olduğu anlaşılıyor.

Yukarıda belirtilen durum muvacehesinde buradaki rivâyetle ilgili iki ihtimal vardır: Birinci ihtimal, olayın bir olmasıdır. Kadın Enes (Radıyalâhü anh)'in yakınıdır. مِنْ أَهْلِهِ lafzındaki zamir, Enes'e râcidir. Bundan sonra gelen; وَبِي فَأَقَامَنِي lafızlarındaki zamirlerin de bir öncekine uygunluğu bakımından;

وَبِهِ فَأَقَامَهُ şeklinde gelmesi beklenirken ehlinin malûmu olduğu üzere burada **'Gâib zamirinde mütekellim zamirine iltifat'** var denilir. İkinci ihtimal olay tekerrür etmiştir. Buradaki olayda kadın, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yakınlarından imiş. Diğer olayda kadın, Enes (Radıyallâhü anh)'in yakını imiş.

Birinci ihtimal kanımca kuvvetlidir. Allah daha iyi bilir.

HADİSİN FIKIH YÖNÜ

1. İmama uyanlar bir erkek ve bir kadından ibâret olduğu takdirde erkek imamın sağında, kadın ise ikisinin arkasında durmalıdır. Kadın, erkeklerle yanyana duramaz.

2. Kadın, erkeklerin saffında namaza durduğu takdirde cumhûra göre namazı sahihtir. Hanefiler'e göre kadının namazı sahih ise de erkeklerin namazı bozulur.

(٤٥) بَاب مَن يستحب أن يلي الإمام

45 İMAMA YAKIN DURMASI MÜSTAHAB OLANLARI BEYÂN BÂBI

٩٧٦ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا

فِي الصَّلَاةِ وَيَقُولُ « لَا تَخْتَلِفُوا ، فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ . لِيَلِيَنِّي مِنْكُمْ أُولُوا الْأَحْلَامِ وَالنُّهَى . ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ . ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ » .

TERCEMESİ

976) "... Ebû Mes'ud el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Namaz**(a durduğumuz)**da** (Saffın düzgünlüğünü bilmek için) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **omuzlarımızı ellerdi ve:**

«(Saflarda) **karışık durmayınız ki kalbleriniz** de **karmakarışık olmasın. Sizden en akıllı olanlar** (namazda) **bana yakın dursun. Sonra** (akıllılık bakımından) **onlara yakın olanlar dursunlar. Daha sonra, oldukça onlara yakın olanlar dursun.» buyururdu."**

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ahmed ve Nesâî de bu hadîsi az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen «**Ahlâm**» kelimesi «**Hilm**»in çoğuludur. **Hilm** akıl demektir. «**Nühâ**» kelimesi de «**Nühye**»nin çoğuludur. **Nühye** de akıl demektir. **Şu halde Ahlâm** ve **Nüha** eş anlamlı iki kelimedir.

Tuhfetü'l-Ahvezî'de beyan edildiğine göre, İbn-i Seyyid'in-Nâs, bu iki kelime ile aynı mânâ kasdedilmiş, demiştir. Bâzı âlimler de '**Ahlâm**' erginlik çağları anlamında kullanılmıştır, demişlerdir.

Hadîsten anlaşıldığına göre; Sahâbiler namaz için saf oldukları zaman düzgün ve doğru durup durmadıklarını anlamak için Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem) onların omuzlarını ellerdi, karışık durmamaları için îkazda bulunarak, safların karışıklığının kalblerin karışıklığına sebep olduğunu bildirirdi ve en akıllı zatların O'na yakın durmalarını, diğer safların da akıl ve dirâyet derecesine riâyet edilerek dizilmesini emretmiştir.

En akıllı ve dirâyetçe kuvvetli olanların imama yakın durmaları emri ile ilgili olarak **el-Menhel** yazarı şöyle der:

«İmamın namaz kıldırışını iyice bellemek, yanılgı hâlinde imamı uyarmak, imamın namazı bozulunca onun yerine geçmek gibi önemli noktalar nedeni ile en akıllı ve liyakatlı kimselerin imama yakın

durmaları ve liyakat esasına göre safların düzenlenmesi emredilmiştir.

Hüccetüllah el-Bâliğa'da: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu emri vermesinin sebebi, büyüklere saygı duygusunun İslâm toplumunda iyice yerleşmesidir. Kezâ liyakatsız kimselerin, ön safları işgal etmekle liyakatlı olanları tedirgin etmemeleridir, denmiştir.

N e v e v î de: Bu emrin hikmeti şudur: En akıllı ve dirayetli kimseye öncelikle ikram edilmelidir. Gerektiğinde imamın yerine o geçmelidir. İmam yanıldığında herkesten önce o farkına varır ve uyarır, namazın kılınış şeklini daha iyi zabtederek, başkasına öğretir, tam mânâsı ile imam gibi hareket etmekle imamın hareketlerini göremeyen arka saflardaki cemâata rehberlik eder. Akıllı ve dirâyetli kişilere öncelik tanınması hükmü namaza mahsus değildir. Her toplulukta böylelerine mutena yer verilmelidir. Meselâ ilim, fetva, istişâre, zikir, sohbet ve tedrisat meclislerinde en akıllı adamlara ön sıralarda yer verilmelidir.

Hadîsin şöyle yorumlanması da mümkündür:

«Erginlik çağına varmış olan erkekler bana yakın dursun. Onların arkasında da erginlik çağına yaklaşmış olanlar ile mümeyyiz olan erkek çocuklar dursun. Onların arkasında da kadınlar dursun.»

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. En dirâyetli kimselerin namazda imama yakın durmaları müstahabtır. Dirayet derecesine göre saflar düzenlenmelidir.

2. İkinci yoruma göre erginlik çağına ermiş olan erkekler imama yakın durmalıdır. Erginlik çağına yaklaşmış olanlar ve mümeyyiz olan erkek çocuklar bunların arkasında durmalıdır. Kadınlar da bunların arkasında saf olmalıdır.

3. İmam, cemâatın bu şekilde ve düzgün olarak saf olup olmadıklarını incelemeli ve hatâlı duruşları düzeltmelidir.

N e s â i'nin B e r â' b i n Â z i b (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir:

'**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **saflar arasında bir uçtan diğer uca kadar dolaşırdı. Omuzlarımızı ve göğüslerimizi ellerdi ve: Karışık durmayınız ki kalbleriniz karışık olmasın, buyururdu.**'

٩٧٧ – حدّثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ . ثنا حُمَيْدٌ ، عَنْ أَنَسٍ ؛
قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُحِبُّ أَنْ يَلِيَهُ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ ، لِيَأْخُذُوا عَنْهُ » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات .

TERCEMESİ

977) "... Enes (bin Mâlik) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), muhacirlerin ve Ensârın, (namaz hükümlerini) kendisinden almaları için (namazda) zâtına yakın durmalarından hoşlanırdı."

Not : Râvilerinin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Tirmizi bu hadisin rivâyet olunduğunu söyleyerek yalnız metnini mânâyı etkilemeyen az bir lafız farkı ile rivâyet etmiştir.

Camiü's-Sağîr de beyân edildiğine göre Ahmed bin Hanbel ve Hâkim de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Sindî der ki: 'Muhacirler ve Ensâr'dan maksat, onların erginlik çağına ulaşmış olan ileri gelenleridir. Bedevileri veyâ henüz erginlik çağına ermemiş olanları değildir.'

Tirmizi ve Câmiü's-Sağîr'deki rivâyette: لِيَأْخُذُوا عَنْهُ =«O'ndan (bilgi) alsınlar.» ifâdesi yerine: لِيَحْفَظُوا عَنْهُ = «O'ndan bellesinler.» ifâdesi mevcuttur.

Şârih el-Azizi: 'Namazın farzları, vâcipleri, sünnetleri ve âdabı iyice bellensin diye seçkin zâtların O'na yakın durmaları istenmiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hoşlanması ya bir sahâbiye bizzat haber vermesiyle yâhut bir alâmetle bilinebilir.' demiştir.

٩٧٨ – حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ، عَنْ أَبِي الْأَشْهَبِ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ،
عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأَى فِي أَصْحَابِهِ تَأَخُّرًا . فَقَالَ « تَقَدَّمُوا فَأْتَمُّوا بِي .
وَلْيَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ . لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللهُ » .

TERCEMESİ

978) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ashâbında bir gerileme (= Ön safta durmaktan kaçınma) gördü ve onlara:

«İleri geliniz ve bana uyunuz. Sizden sonrakiler de size uysunlar. (Ön saftan) geri durmaya devam eden bir kavmi nihâyet Allah geriletir.»"

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Beyhakî de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

El-Menhel yazarı bu hadîsin rivâyet edildiği «Kadınların saffa durması ve birinci saftan gerilemek» bâbında şöyle der:

«Sahâbîler, gâliba Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: «En akıllı olanlar bana yakın dursunlar...» meâlindeki (876 nolu) hadîsini işittikleri ve kendilerini liyakatlı görmedikleri için birinci saffa geçmekten çekinmişlerdir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ashâbına son hadîsi emretmiştir.

«Sizden sonrakiler de size uysunlar.» emrinden maksat, arkalarda bulunanların sahâbîleri kendilerine imam edinmeleri değil, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdaki hareketlerini göremiyecekleri için önlerindeki saflara bakarak hareketlerini uydurmalarıdır. Çünkü bütün cemâatın bir imama uyması gereklidir.

«Geri durmaya devam eden...» Fıkrasının mânâsı şudur:

Ön saffın faziletini kazanmayı önemsemeyen ve bu fazileti küçümseyen kimseler bu davranışı alışkanlık hâline getirip bunda israr ederlerse Cenâb-ı Allah Âhiret günü onları geriletir. Yâni Cehennem'den ilk çıkaracağı mü'minler meyânında onları çıkarmıyacak. Ön saftan geri duruşlarına karşılık ve uygun olarak onları Cehennem'den tehirli çıkaracaktır.

Şöyle de yorum yapmak mümkündür:

Ön saffa geçiş husûsunda böyle davrananları Cenâb-ı Hak önce Cehennem'e hapsedecek ve tehirli olarak Cennet'e koyacaktır.

Böylelerin, Cehennem'e giren mü'minlerin en altında olacakları kasdedilmiş olabilir.

Nevevî: Allah, böylelerini rahmetinden, muazzam fazlından, yüksek mertebeden, ilimden ve benzeri meziyetlerden geri bırakır, diyerek yorum yapmıştır.

Hadîsin zâhirine göre bu şiddetli tehdit, birinci saffa geçmemeyi itiyat hâline getirenlere âittir. Aslında böyle yapan kimse yâni geri saflarda durmayı itiyat hâline getiren veyâ namazını cemâatla değil tek başına kılan şahıs, bu davranışından dolayı cehenneme müstahak olmaz. Şu halde mezkûr tehdit ön saftan kaçınma yüzünden namazını terkeden veyâ vaktinden çıkarıp kazâya bırakan kişiye mahsûstur, diye yorum yapmak mümkündür.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Ön saffın yüce sevabını kaçırmamak için bu saffa geçmeye önem verilmelidir. (Ancak ön saffa geçmek için başkasına eziyet etmemelidir. Aksi takdirde sevap yerine günah olur. Başkasına eziyet edeceği endişesiyle ön saffa geçmekten vaz geçen şahsın sevabı ön safta namaz kılanın sevabından daha fazladır. Çünkü T a b a r â - n i ' nin İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur :

مَنْ تَرَكَ الصَّفَّ مَخَافَةَ اَنْ يُؤْذِىَ اَحَدًا اَضْعَفَ اللهُ لَهُ اَجْرَ الصف الاول

«Bir kimseye eziyet edeceği endişesi ile ön saffı bırakan adam için Allah ilk saffın sevabının iki katını verir.»

2. İmam, fazilet sâhiblerinin namazda kendisine yakın durmalarını istemeli ve cemâat için en hayırlı olan şeyi tavsiye etmelidir.
3. İmamı görmeyen arka saflardaki cemâat, önlerindeki safların hareketlerine göre imamı tâkip edebilirler.
4. Ön saffın sevâbını küçümsiyerek gerilemek hatâdır.

(٤٦) باب من أحق بالإمامة

46 — İMAMLIĞA ÖNCELİKLE HAKKI OLANIN BÂBI

٩٧٩ — حدثنا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ . ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ ؛ قَالَ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي . فَلَمَّا أَرَدْنَا الِانْصِرَافَ قَالَ لَنَا « إِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا . وَلْيَؤُمَّكُمَا أَكْبَرُكُمَا » .

TERCEMESİ

979) "... Mâlik bin el-Huveyris (52) *(Radıyallâhü anh)*'den ; Şöyle söylemiştir :

Ben bir arkadaşımla beràber Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardık. Geri dönmek istediğimiz zaman O, bize :

«Namaz vakti olunca ezan okuyunuz, ikamet ediniz ve (yavaşça) büyük olanınız size namaz kıldırsın.» buyurdu."

İZAHI

Buhâri, Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Beyhaki de bunu uzun ve kısa metin hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd'un aynı başlık altında açtığı bâbta rivâyet ettiği bu hadisin açıklamasını yapan el-Menhel yazarı şu bilgiyi verir :

«Mâlik (Radıyallâhü anh)'in arkadaşının ismini bilemiyoruz.

«Ezan okuyunuz, ikâmet ediniz.» emrinden maksat, her ikisinin de ezan okuması ve ikâmet etmesi değil, birisinin bu işi yapmasıdır. Ezan ve ikâmet için yaş durumu tercih sebebi olmadığından Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onları bu hususta serbest bırakmıştır. Fakat imamlık için yaşca büyüklük tercih sebebi kılındığından bu hüküm verilmiştir.

Ezan ve ikâmet emrinde ikisinin muhatap tutulması şöylece de yorumlanabilir : 'Yâni biriniz okuyunuz, diğeriniz de icâbet ediniz.

Şunu da belirtelim : İkâmet etmek ezan okuyanın hakkıdır. Çünkü : مَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ = «Kim ezan okursa, o ikâmet eder.» hadisi bunu âmirdir.

«Büyük olanınız namaz kıldırsın.» cümlesindeki büyüklükten maksat, yaşça olan büyüklüktür. Rütbe, makam ve benzeri yönden olan büyüklük kasdedilmemiştir. Çünkü bâzı rivâyetlerde 'yaşça büyüklük' kaydı vardır. Ayrıca Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki : «Ve biz o günlerde ilim bakımından birbirimize yakın idik.» ilâvesi de bu durumu teyid eder.

---

(52) Bu zâtın hâl tercemesi 859 nolu hadisin izahında geçmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. İmamlık, müezzinlikten efdaldır. Çünkü ezan ve ikâmet etmek için büyüklük aranmadığı halde imamlık için aranmıştır.

2. Vakit namazlarının cemâatla kılınması emredilmiştir. Cemâatın oluşması için imamın berâberinde bir kişinin bulunması kâfidir.

3. Farz namazların vakti girince ezan ve ikâmet etmek meşrûdur.

٩٨٠ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَوْسَ بْنَ ضَمْعَجٍ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا مَسْعُودٍ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ. فَإِنْ كَانَتْ قِرَاءَتُهُمْ سَوَاءً، فَلْيَؤُمَّهُمْ أَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً. فَإِنْ كَانَتِ الْهِجْرَةُ سَوَاءً، فَلْيَؤُمَّهُمْ أَكْبَرُهُمْ سِنًّا. وَلَا يُؤَمَّ الرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ وَلَا فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا يُجْلَسْ عَلَى تَكْرِمَتِهِ فِي بَيْتِهِ، إِلَّا بِإِذْنٍ، أَوْ بِإِذْنِهِ» .

TERCEMESİ

980) "... Ebû Mes'ud (el-Bedrî) (53) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

«Allah'ın kitabını en çok bilen kişi kavmine imamlık eder. (= etsin) Eğer onların Kur'an bilgisi eşit ise (Mekke'den Medîne'ye) önce hicret eden imamlık etsin. Şâyet hicretleri berâber ise yaşça büyük olanı imamlık etsin. Evinde ve hükmü altındaki yerde adama imamlık edilmesin. Oturması için evinde kendisine tahsis edilmiş olan yerinde de oturulmasın. Ancak onun izni ile (bu işler) olur.»"

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Ahmed ve İbn-i Hibbân da bunu rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin: أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ lafzını: «Allah'ın kitâbını en çok bi-

---

(53) Bu zâtın hal tercemesi 668 nolu hadîsin izahında geçmiştir.

len» diye terceme ettim. Bu cümle çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. El-Menhel yazarı bu bâbta rivâyet olunan mezkûr hadîsin açıklamasını yaparken şöyle der:

Bu cümleden maksat Kur'an'dan ezberi en çok olanın imamlığa öncelikle geçmesidir. Bâzıları: 'Bu ifâdeden maksat, Kur'an okuyuşu en güzel ve Kur'an ahkâmını en iyi bilendir. Böyle olanın ezberi diğerlerinden az bile olsa imamlık onun hakkıdır, demişlerdir.

Bir kısım âlimler de: Bundan maksat fıkıh bilgisi bakımından en âlim olanıdır. Çünkü Ashâb-ı Kiram'ın durumuna bakılırsa onların en kuvvetli fıkıhçılarının aynı zamanda en kuvvetli Kur'an okuyucusu oldukları görülür.

Şu halde sahâbîlerin en kuvvetli hâfızı en kuvvetli fıkıhçısıdır. Nitekim Abdullah bin Mes'ud (Radıyallâhü anh):

'Birimiz Kur'an'dan bir sûre hıfzettiği zaman onunla ilgili ilmi sağlamlaştırmadıkça ve helâlını, haramını iyice tanımadıkça o sûreden çıkıp başka sûreye geçmezdi' demiştir. Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ) da: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e bir sûre inince biz ondaki emri, yasağı, helâlı ve harâmı bilmiş olurduk.» demiştir.

Şu halde, Sahâbilerin en kuvvetli hâfızı denilince bununla en kuvvetli Fıkıhçısı kastedilmiş olur.

Hadîsin: «Eğer onların Kur'an bilgisi eşit ise...» fıkrasının mânâsı şudur: 'Eğer cemâat fertleri Kur'an hıfzı, okuyuşu ve ilmi bakımından eşit iseler, Mekke Fethinden önceki devirde hangisi daha önce Mekke'den Medine'ye hicret etmiş ise imamlık onun hakkıdır.

Erken hicret etmenin imamlıkta tercih sebebi kılınmasının nedeni şu olabilir: Hicret etmekte kıdemli olmak bir şereftir. Bu şerefi ihrâz eden zât imamlığa öncelikle lâyıktır. Ayrıca erken hicret eden zâtlar, sonradan hicret edenlere nisbeten umûmiyetle daha bilgili olur.

Küfür diyârından İslâm memleketine hicret edenler de bu hükme dâhildir. Çünkü âlimlerin cumhûruna göre hicret hükmü kıyâmete kadar devam eder. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in;

لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ = «Mekke fethinden sonra hicret yoktur.» hadî-

sinin mânâsı şudur: «Fetihten sonra Mekke de İslâm memleketi olduğu için artık oradan Medine'ye gidip yerleşmek hicret sayılmaz. (Veyâhut) Hiç bir hicretin fazîleti, Mekke fethinden önceki devreye rastlayan hicret fazîleti gibi olamaz.»

İbnü'l-Melek: 'Bu gün için imamlığa tercih sebebi yönünden muteber olan hicret, mânevi hicrettir. Bu da günahlardan hicret etmektir. Şu halde günahlardan en çok kaçınan kimse imamlığa daha lâyıktır' demiştir.

Hadisin: «Yaşça büyük olanı...» tâbirinden maksat, müslümanlıkta geçen ömür süresidir. Mutlak yaş uzunluğu değildir. Şu halde yaşlandıktan sonra müslüman olan bir ihtiyar, çocukluğundan beri müslüman olan bir gence veyâ o ihtiyardan yaşça küçük olmakla berâber ondan önce müslümanlığı kabul etmiş olan kişiye takdim edilmez. Meselâ: 60 yaşındaki bir ihtiyar 5 yıl önce müslüman olmuş, 40 yaşındaki bir orta yaşlı da 10 yıl önce müslüman olmuş ise imamlık 40 yaşındakinin hakkıdır.

Hadisin son fıkrasında bir kimsenin evinde veyâ tasarrufu altındaki her hangi bir yerinde, izni olmadan ona imamlık edilmesi yasaklanıyor. Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerinde; فِي أَهْلِهِ yerine; فِي بَيْتِهِ lafzı kullanılmıştır. Netice değişmez. Bu fıkraya göre imamlık ev veyâ yer sâhibinin hakkıdır. Cemâat arasında kendisinden daha bilgili şahıslar olsa bile hak onundur. Dilerse başkasını imamlığa geçirir. Cemâat içinden birisine izin verirken en fazîletli olan kişiyi seçmesi müstahabtır.

Fıkranın son cümlesinde de bir ev sâhibinin oturması için hazırlanmış olan döşek, minder, koltuk, divan ve benzerî yerlere izni olmadan başkasının oturması yasaklanıyor.

Cumhûra göre imamlığa öncelik hakkı şu sıraya göredir:

1. Devlet büyüğü,
2. Ev veyâ o yer sâhibi,
3. Namaza âit fıkıh hükümlerini en iyi bilen kişi,
4. Kırâatı en güzel olan şahıs.

Hicret, takvâ ve yaşlılık gibi özelliklerin sıralanışı bakımından fıkıh âlimlerinin görüşleri farklıdır. Geniş malûmat için fıkıh kitaplarına mürâcaat edilmesi tavsiye olunur.

(٤٧) باب ما يجب على الإمام

47 — İMAMA VÂCİB OLAN (TİTİZLİK) BÂBI

٩٨١ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سعيد بن سليمان . ثنا عبد الحميد بن سليمان، أخو فليح . ثنا أبو حازم ؛ قال: كان سهل بن سعد الساعدي يقدم فتيان قومه، يصلون بهم . فقيل له : تفعل ، ولك من القدم ما لك ؟ قال: إني سمعت رسول الله ﷺ يقول « الإمام ضامن . فإن أحسن ، فله ولهم . وإن أساء ، يعني ، فعليه ولا عليهم » .

في الزوائد : في إسناده عبد الحميد ، اتفقوا على ضعفه .

TERCEMESİ

981) "... Ebû Hâzım (54) *(Radıyallâhü anh)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Sehl bin Sa'd-i Sâidî (Radıyallâhü anh) (55) **kavminin gençlerini namaz kıldırmak için öne geçirirdi. Kendisine:**

İslâmiyet'te yüce bir kıdemin bulunduğu halde sen (niçin böyle) **yapıyorsun?** (Kendin namaz kıldırmıyorsun) **denildi. O şöyle dedi:**

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **şöyle buyururken işittim:**

«İmam zâmin (kefil)**dir. Eğer namazı iyi kıldırırsa sevap hem onadır hem cemâatadır. Şâyet fenâ kıldırırsa vebâli onadır. Yâni cemâata değildir.»"**

Not: Zevâid'de: Bunun isnadında bulunan râvi Abdülhamid'in zayıflığına âlimler ittifak etmişlerdir, denmiştir.

İZAHI

İmamın kefil oluşu, cemâata namazı sıhhatlı bir şekilde kıldırmak sorumluluğunu yüklenmiş olmasından dolayıdır. Eğer bilerek

(54) Sıka bir tâbiidir. Adı Seleme bin Dinâr'dır. Zühd-ü takvası ile meşhurdur. Sehl (R.A.)'den başka, Atâ bin Ebi Rabâh, Said bin el-Müseyyeb ve başka zatlardan da rivâyet etmiştir. Zühri ve Mâlik dâhil bir çok râvisi vardır. Kütüb-i Sitte sahipleri onun rivâyetlerini almışlardır. H. 135'te vefat ettiği söylenmiştir. (El-Menmel cild 1, sah. 147)

(55) Bu zâtın hal tercemesi 164 nolu hadisin izahında geçmiştir.

namazı ifsad eden kusuru varsa ve cemâat bundan habersiz ise cemâatın namazını imam ifsat etmiş olur. Cemâat bu durumu bilmediği için namazını iâde etmez. Bütün vebal da imamın boynunda kalır.

Keza imam namazı sıhhatlı olarak kılsa bile sünnetlerine ve âdabına riâyet etmezse fazilet bakımından eksik kıldırmış olur. Halbuki âdab ve sünnetlerine riâyet etmek sûretiyle cemâata namaz kıldırmak görevini yüklenmiş, bu hususta cemâata karşı sorumluluk altına girmiş ve cemâat da onu kefil saymıştır. Bu noktalarda da kusur işlerse iyi kıldırmış sayılmaz vebâl da ona âittir.

٩٨٢ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع، عن أمّ غراب، عن امرأة يقال لها عقيلة، عن سلامة بنت الحرّ، أخت خرشة؛ قالت: سمعت النبيّ ﷺ يقول «يأتي على الناس زمان يقومون ساعة، لا يجدون إماما يصلّي بهم».

TERCEMESİ

982) "... Haraşa kardeşi Selâmet binti'l-Hür (56) *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şöyle buyururken işittim :

«İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki ayakta bir saat bekliyecekler de onlara namaz kıldıracak bir imam bulamıyacaklardır.»"

İZAHI

Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhakî de Selâmet (Radıyallâhü anh)'nın bu hadîsini şu meâlde rivâyet etmişlerdir :

«Mescid halkının (imamlık hakkında) itişmesi ve namaz kıldıracak bir imamı bulamayışları şüphesiz kıyâmet alâmetlerindendir.»

Cemâatın bir imam bulamayışı ve imamlık hakkında itişmesi iki şekilde yorumlanmıştır :

1. Herkes imamlıktan kaçınır ve arkadaşını öne sürmek ister. Bunun sebebi ise cemâatın imamlık için gerekli bilgiye sahip olma-

(56) Bu hâtun Sahâbîdir. Bu hadisi Peygamber (S.A.V.)'den rivâyet etmiştir. Râvileri de Akîle ve Ümmü Dâvûd el-Vâbişiyye'dir. Ebû Dâvûd ve müellifimiz onun rivâyetini almışlardır. (El-Menhel cild 4, Sah. 295)

yışı veyâ imam seçilmesi ve tâyini husûsunda anlaşamaması, yâhut Allah rızâsı için ve fahrî olarak imamlık yapacak kimsenin te'min edilememesi gibi şeylerdir.

2. Herkes; Ben imam olayım, der, bundan dolayı cemâat arasında sürtüşme çıkar ve imamsız kalınır.

İlk yorum, bu bâbta anılan diğer hadislere daha uygun olur.

٩٨٣ — حدثنا محرز بن سلمة العدني. ثنا ابن أبي حازم، عن عبد الرحمن بن حرملة، عن أبي علي الهمداني؛ أنه خرج في سفينة، فيها عقبة بن عامر الجهني. فحانت صلاة من الصلوات. فأمرناه أن يؤمنا. وقلنا له: إنك أحقنا بذلك. أنت صاحب رسول الله ﷺ فأبى، فقال: إني سمعت رسول الله ﷺ يقول «من أم الناس فأصاب، فالصلاة له ولهم. ومن انتقص من ذلك شيئا، فعليه، ولا عليهم».

TERCEMESİ

983) "... Ebû Ali el-Hemedânî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir vapurla yolculuğa çıkmış, vapurda Ukbe bin Âmir el-Cüheni (Radıyallâhü anh) da varmış. (Ebû Ali şöyle der) :

Farz namazlardan birisinin vakti oldu. Biz Ukbe (Radıyallâhü anh)'den bize namaz kıldırmasını istedik ve: Şüphesiz imamlık hepimizden fazla senin hakkındır, sen Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ın sohbeti ile müşerref olmuş bir sahâbisin, dedik. Ama o bundan imtina etti ve şöyle dedi: Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Selem)'den şöyle buyururken işittim:

«Kim insanlara namaz kıldırır da isâbetli (= eksiksiz) kırdırırsa namaz(ın sevabı) hem onadır, hem cemâatadır. Ve kim şu namazdan bir şey eksiltirse vebâl onun üzerinedir. Cemâatın üzerinde değildir.»"

İZAHI

Ebû Dâvûd, Ahmed, Beyhakî, İbn-i Hibbân, İbn-i Huzeyme ve el-Hâkim de Ukbe (Radıyallâhü anh)'ın hadisini az lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir.

Hadisteki isâbet ve eksiltme umumidir. Yâni namazın şartlarını ve rükünlerini tam yapmak sûretiyle isâbetli kıldıran imama sevap vardır. Cemâat da sevap kazanır. Eğer imam namazın farzlarından bir şeyi eksik yapmak sûretiyle noksanlaştırırsa ve cemâat bu eksiği bilmezse cemâatın boynuna bir vebâl geçmez. Bütün vebal imama âittir.

E b û D â v û d 'un rivâyetindeki isâbet ve noksanlık vakte bağlanmıştır. Yâni imam, namaz vakti henüz çıkmamış iken cemâata namaz kıldırırsa... ve imam, vakit çıktıktan sonra namaz kıldırırsa... olur.

(٤٨) باب من أمّ قوماً فليخفف

48 — BİR KAVME İMAMLIK EDEN KİŞİ (NAMAZI) HAFİF KILDIRSIN BÂBI

٩٨٤ — حدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبي . ثنا إسماعيل ، عن قيس ، عن أبي مسعود ؛ قال : أتى النبيّ ﷺ رجل . فقال : يا رسول الله ! إنّي لأتأخّر في صلاة الغداة من أجل فلان ، لما يطيل بنا فيها . قال ، فما رأيت رسول الله ﷺ قطّ في موعظة أشدّ غضباً منه يومئذ . « يا أيّها الناس ! إنّ منكم منفّرين . فأيّكم ما صلّى بالناس فليجوّز . فإنّ فيهم الضعيف والكبير وذا الحاجة » .

T E R C E M E S İ

984) "... Ebû Mes'ud (el-Bedri el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam (57) Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e gelerek :

— **Yâ Resûlallah! Ben falanca** (imam) **yüzünden sabah namazında bile bile** (cemâattan) **geri kalıyorum. Çünkü çok uzatıyor,** dedi. (Ebû Mes'ûd) (Radıyallâhü anh) (demiştir ki :)

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **bir vaazında o günkü kadar hiddetli görmemiştim. O** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «**Ey insanlar! İçinizden bâzı kimseler** (cemâatı) **nefret ettiricidir. Hanginiz cemâata namaz kıldırırsa hafif kıldırsın. Çünkü onların içinde zayıf olanı, yaşlı olanı ve iş - güç sâhibi olanı vardır.» buyurdu."**

---

(57) Adı belirtilmemiştir. Bazıları, Hazm b. Ebi Kâ'b'dır, demiştir.

İ Z A H I

B u h â r i , M ü s l i m ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir. Aralarında bulunan lâfız farkı mânâyı etkilemez.

«Mâ sallâ» cümlesindeki «Mâ» zâide (= fazla)dır.

Namazı uzattığından dolayı şikâyet edilen imamın ismi geçmemiş olmakla berâber, M u a z b i n C e b e l ile U b e y y b i n K â ' b (Radıyallâhü anhümâ)'dan birisidir.

HADİSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. İmam namazı fazla uzatmayı alışkanlık hâline getirdiği takdirde bunun önlenmesi için durumu üst makama iletmek câizdir.
2. İmam namazı fazla uzatıp cemâatı kaçırmamalıdır.
3. Müslümanları ibâdetten soğutucu davranışlarda bulunmaya karşı hiddetlenmek meşrûdur.
4. İmam cemâat arasında bulunan yaşlıyı, zayıfı ve iş - güç sahibi kimseleri düşünerek namazı hafif kıldırmalıdır.

٩٨٥ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ، وَحُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ؛ قَالَا: ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. أنا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُوجِزُ وَيُتِمُّ الصَّلَاةَ.

T E R C E M E S İ

985) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namazı kısa ve tam olarak kıldırırdı."

İ Z A H I

B u h â r i , M ü s l i m ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir. E n e s (Radıyallâhü anh) şunu demek istemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cemâatın hâlini düşünerek namazı kısa tutardı. Ama namazın rükünlerinden, sünnetlerinden ve âdabından hiç bir şey eksik bırakmazdı. Bunları tam yapardı.

٩٨٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: صَلَّى مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْأَنْصَارِيُّ بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْعِشَاءِ. فَطَوَّلَ عَلَيْهِمْ فَانْصَرَفَ

رَجُلٌ مِنَّا ، فَصَلَّى . فَأُخْبِرَ مُعَاذٌ عَنْهُ . فَقَالَ : إِنَّهُ مُنَافِقٌ . فَلَمَّا بَلَغَ ذٰلِكَ الرَّجُلَ ، دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَأَخْبَرَهُ مَا قَالَ لَهُ مُعَاذٌ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَتُرِيدُ أَنْ تَكُونَ فَتَّانًا يَا مُعَاذُ ؟ إِذَا صَلَّيْتَ بِالنَّاسِ فَاقْرَأْ بِالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ، وَسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ، وَاقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ » .

TERCEMESİ

986) "... Câbir (bin Abdillâh el-Ensârî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den; Şöyle demiştir:

Muaz bin Cebel el-Ensârî (Radıyallâhü anh) arkadaşlarına yatsı namazını kıldırdı. Namazı bir hayli uzattı. Bu sebeple cemâatımızdan bir adam ayrıldı ve namazı yalnız kıldı. Muaz (Radıyallâhü anh)'a durum bildirilince, Muâz: O, münâfıktır, dedi. Adama bu söz ulaşınca Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzuruna girerek, aleyhinde Muâz (Radıyallâhü anh)'ın söylediği sözü nakletti. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Muâz (Radıyallâhü anh)'a:

«Yâ Muâz! Sen Fettân mı olmak istiyorsun? Halka namaz kıldırdığın zaman Eş-Şems, El-A'la, El-Leyl ve el-Alak sûreleri ile kıldır.» buyurdu."

İZAHI

Kütüb-i Sitte sahibleri, Ahmed, İbn-i Hibbân, Taberânî, Tahavî ve Beyhakî bunu az lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir.

Muâz (Radıyallâhü anh)'dan şikâyetçi olan adamın ismi hakkında ihtilâf vardır. Kimisi Hazm bin Ebî Kâ'b'dır demiş, kimisi Harâm bin Melhan'dır, demiş, kimisi de Selîm'dir, demiştir.

Yatsı namazında Muâz (Radıyallâhü anh)'a uyan bu adamın namazdan çıktığını ve kendi kendine yeniden namaza durduğunu buradaki rivâyetten çıkarmak mümkündür.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde; فَاعْتَزَلَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَصَلَّى ..

= «Cemâattan bir adam ayrılarak yalnız namaz kıldı» ifâdesi kullanılmıştır. El-Menhel yazarı şöyle der:

«Adamın ayrılması iki türlü yorumlanabilir:

1. Adam namazını yarıda kesmiş ve kendi kendine yeniden namaza başlamıştır.

2. Adam imama uymayı bırakarak, kaldığı yerden itibaren kalan rek'atları yalnız kılmıştır.

Şâfiiler ikinci yorumu benimseyerek, böyle yapmanın câiz olduğunu söylemişler ve bu hadîsi delîl göstermişlerdir. Lâkin Nevevî, bu hadîsi delîl göstermenin zayıf olduğunu, çünkü ikinci yorumun kesin olmadığını, bilâkis Müslim'in rivâyetinin ilk yorumun sıhhatlı olduğuna delâlet ettiğini söylemiştir.

Nevevî'nin yukarıdaki sözü ve Buhârî'nin rivâyeti ilk yorumu teyid eder.»

Muâz (Radıyallâhü anh)'ın «O münafıktır.» sözünden maksadı, cemâattan ayrılıp yalnız namaz kılmak münafıkın işidir. Müslüman böyle yapmamalıdır. Adamın kasıtlı değil, mâzeretine binâen böyle davrandığını Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e arz ettiği bâzı rivâyetlerde belirtilmiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Muâz (Radıyallâhü anh)'a: «Fettân olmak...» buyurmuştur.

«Fettân» 'Fâtin'in mübalâğasıdır. Fâtin: eziyet veren, azâp eden, işkence yapan, nefret ettiren, dini sevmeye mâni olan, günaha sokan gibi mânâlara geilr. Cümlenin mânâsı:

«Yâni Ey Muâz! Sen namazda kırâatı uzatmakla halkı dinden soğutucu ve dini vecibelerini yerine getirmekten men edici olmak ister misin?»

Bu soru, kınamak mâhiyetindedir. Böyle yapmamış olmalıydın, demek isteniyor.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Tâzir cezâsında sözle yetinilebilir. (Burada kınama cezâsı şifâhen verilmiştir.)
2. Cemâatın dağılmasına yol açan harekette bulunan kişinin böyle yapmasının engellenmesi meşrûdur.
3. İmam, cemâatın durumu göz önünde bulundurmalıdır.

٩٨٧ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ أَبِي الْعَاصِ يَقُولُ : كَانَ آخِرَ مَا عَهِدَ إِلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ حِينَ أَمَّرَنِي عَلَى الطَّائِفِ ، قَالَ لِي « يَا عُثْمَانُ ! تَجَاوَزْ فِي الصَّلَاةِ وَاقْدُرِ النَّاسَ بِأَضْعَفِهِمْ . فَإِنَّ فِيهِمُ الْكَبِيرَ وَالصَّغِيرَ وَالسَّقِيمَ وَالْبَعِيدَ وَذَا الْحَاجَةِ » .

TERCEMESİ

987) "... Osman bin ebi'l-As (58) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beni Tâif'e vâli olarak görevlendirdiği zaman bana yaptığı son tavsiye ve emir şu idi : Buyurdu ki :

«Yâ Osman! Namazı hafif kıldır ve halkın hepsini, içlerindeki en zayıf adama göre hesapla. Çünkü şüphesiz onların içinde büyük, küçük, hasta, (evi) uzak ve iş - güç sahibi olanlar vardır.»"

٩٨٨ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ . ثنا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ . ثنا يَحْيَى . ثنا شُعْبَةُ . ثنا عَمْرُو ابْنُ مُرَّةَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ؛ قَالَ : حَدَّثَ عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاصِ ؛ أَنَّ آخِرَ مَا قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا أَمَمْتَ قَوْمًا فَأَخِفَّ بِهِمْ » .

TERCEMESİ

988) "... Osman bin Ebi'l-Âs *(Radıyallâhü anh)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in bana buyurduğu son sözü budur :

«Sen bir kavme namaz kıldırdığın zaman hafif kıldır.»"

İZAHI

Osman (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini biraz lafız farkı ile Ebû Dâvûd, Nesâi, el-Hâkim ve Beyhakî de, son hadisini ise Müslim de rivâyet etmişlerdir.

---

(58) Hal tercemesi 714 nolu hadisin izahında geçmiştir.

Bu hadîs de imamın namazı hafif kıldırmasını emreder. Yukarda da işâret ettiğim gibi imam, namazın farzlarına, vâciplerine, sünnetlerine ve âdabına riâyet etmek sûretiyle bunları tastamam yapacak, fakat kırâatı, tesbihleri ve duâları pek uzatmıyacaktır.

(٤٩) باب الإمام يخفف الصلاة إذا حدث أمر

49 — BİR ŞEY OLURSA İMAM NAMAZI HAFİFLETİR, BÂBI

٩٨٩ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا عبد الأعلى . ثنا سعيد ، عن قتادة ، عن أنس بن مالك ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إني لأدخل في الصلاة ، وإني أريد إطالتها . فأسمع بكاء الصبي فأتجوز في صلاتي ، مما أعلم لوجد أمه ببكائه » .

TERCEMESİ

989) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«(Çok defa) ben namaza girerim ve uzatmak isterim de bir çocuğun ağladığını duyunca, ağlaması nedeni ile anasının üzüntüsünü bildiğim için kırâatımı hafifletirim.»"

İZAHI

Buhârî, Müslim ve Tirmizî de bunu rivâyet etmişlerdir.

«Vecd» kelimesi hüzün ve muhabbet mânâlarına gelir. Her iki mânâ da burada düşünülebilir. Hüzün mânâsı daha açık olduğu için bunu üzüntü kelimesi ile ifâde ettim. Nevevî bu malûmatı verdikten sonra şöyle der :

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. İmama uyanlara şefkat edilmeli, maslahatlarına riâyet edilmelidir.

2. Zarûret olmadıkça onlara zorluk vermemelidir.
3. Kadınlar mescidlerde erkeklerle berâber cemâatla namaz kılabilirler. (Arkada durmaları şarttır.)

4. Küçük çocuğu mescide sokmak câizdir. (Mescidi kirletmesinden emin olunmayanı sokmamak daha iyidir.)

٩٩٠ – حدثنا إسماعيل بن أبي كريمة الحرّاني . ثنا محمّد بن سلمة ، عن محمّد ابن عبد الله بن علاثة ، عن هشام بن حسّان ، عن الحسن ، عن عثمان بن أبي العاص ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إني لأسمع بكاء الصبي فأتجوّز في الصلاة » .

في الزوائد : عثمان بن أبي العاص ، في إسناده مقال . قال المزّيّ في التهذيب : قيل لم يسمع الحسن من عثمان اهـ . ومحمد بن عبد الله بن علاثة ، وإن وثقه ابن معين وابن سعد ، فقد ضعفه الدارقطنيّ . والأزديّ كذبه . وابن حبان قال : روى الموضوعات عن الثقات . لا يحتمل ذكره إلا على وجه القدح فيه ، وباقي رجاله ثقات .

TERCEMESİ

990) "... Osman bin Ebi'l-Âs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Ben (namaz kıldırırken) bir çocuğun ağladığını duyarım. Bunun üzerine kırâatımı hafifletirim.»"

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : «Osman bin Ebi'l-As (R.A.)'ın bu hadisine âit isnad aleyhinde konuşulmuştur. El-Mizzî et-Tehzib'te : El-Hasan'ın Osman'dan hadis işitmediği söylenmiş, demiştir. İbn-i Main ve İbn-i Sa'd, senedin diğer râvilerinden Muhammed bin Abdillah bin Ulâsa'nın sıka olduğunu söylemişler ise de, Dârekutni onu zayıf saymış, el-Ezdî onun yalancı olduğunu söylemiş ve İbn-i Hibbân : O, mevzû hadisleri sıkalardan rivâyet eder. Tenkitten başka bir şey için onu anmak muhtemel değildir, demiştir. Senedin kalan râvileri sıkadır.»

٩٩١ – حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم . ثنا عمر بن عبد الواحد ، وبشر بن بكر ، عن الأوزاعي ، عن يحيى بن أبي كثير ، عن عبد الله بن أبي قتادة ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إني لأقوم في الصلاة وأنا أريد أن أطوّل فيها : فأسمع بكاء الصبي . فأتجوّز ، كراهية أن يشقّ على أمّه » .

TERCEMESİ

991) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki:**

«Gerçekten (çok kere) **ben namaza** (kırâatı) **uzatmak** niyetiyle **dururum da bir çocuğun ağladığını işitince, anasına zahmet olmasın** diye (kırâatımı) **kısa keserim.»"**

İ Z A H I

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Beyhakî de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in arkasında namaz kılan kadınlardan çocuğu ağlayan hâtunun kalbi, çocukla meşgul olur, huzurla namaza devam edemez, diye Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kırâatını kısaltırdı. Bu hadîs, Efendimizin mü'minlere olan büyük şefkatını gösteren delîllerdendir.

El-Menhel yazarının bu hadîs bahsinde naklettiğine göre İbn-i Sâbit (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

«Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir defa ilk rek'atte 60 âyet kadar uzun olan bir sûreyi okudu. Sonra bir çocuğun ağladığını işitince ikinci rek'atte üç âyet okudu.»**

Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in anılan durumda rükû ve secde zikirlerini de hafiflettiği Buhârî'nin Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyetinden anlaşılıyor.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Namazda kırâatı uzatmak isteyen kişi, ihtiyaç hâlinde bunu kısaltmalıdır.

El-Menhel yazarı şöyle der:

«Hattabî bu hadîsi delil göstererek: İmamın rükû'da iken cemâata katılmak isteyen bir kimse için rükû'unu uzatmak sûretiyle kişinin rek'ate ulaşmasına imkân vermesi câizdir. Çünkü bir kimsenin dünya ile ilgili ihtiyacı için imamın namazını kısaltması câiz olunca, âhiretle ilgili bir iş için namazını uzatması da câiz olur, demiştir. Fakat bâzı âlimler imamın mezkûr amaçla rükû'unu uzatmasını mekruh sayarak bundan Allah'a ortak koşmak endişesini duyduğunu söylemişlerdir.

Ali el-Kâri şöyle demiştir:

'Hattâbî'nin bu hadîsi delîl göstermesine itiraz edilebilir. Çünkü bir maksatla ibâdeti hafifletmek ve uzatmayı bırakmak ile bir

şahıs için ibâdeti uzatmak arasında fark vardır. Zira şahıs için ibâdeti uzatmak bilinen riyâdan sayılır. Bizce imamın; Allah'a yaklaşmak için değil de geç kalan bir kişinin rek'ate ulaşması için rükû'u uzatması tahrimen mekruhtur. Böyle yapan imam için, büyük tehlike endişesi vardır. Ama bununla kâfir olmaz. Çünkü bu hareketi ile Allah'tan başkasına ibâdet etmeye niyet etmiş değildir...' demiştir.»

Şâfiî fıkıh âlimleri: İmamın rükû'dayken yeni gelen bir kimsenin cemâate katılmak istediğini anlayınca rükû'u uzatması câizdir, demişlerdir.

Şa'bi, Hasan-ı Basrî ve İbn-i Ebî Leylâ da bu görüştedirler. Cemâata sıkıntı vermemek kaydıyla bunun câizliğine Ahmed bin Hanbel, İshak bin Rahaveyh ve Ebû Sevr de hükmetmişlerdir.

Evzâi, Ebû Hanîfe, Mâlik, Cedîd kavlinde Şâfiî ve Ebû Yûsuf ise imamın bu bekleyişini mekruh görmüşlerdir.

(٥٠) باب إقامة الصفوف

50 — SAFLARI DOĞRULTMAK BÂBI

٩٩٢ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا الأعمش، عن المسيب بن رافع، عن تميم بن طرفة، عن جابر بن سمرة السوائي؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ألا تصفون كما تصف الملائكة عند ربها؟» قال، قلنا: وكيف تصف الملائكة عند ربها؟ قال «يتمون الصفوف الأول، ويتراصون في الصف».

TERCEMESİ

992) "... Câbir bin Semûre es-Süvâî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Melekler, Rabb'ları katında saf oldukları gibi niçin sizler de saf olmuyorsunuz?»

Câbir (Radıyallâhü anh) **demiştir ki: Biz:**

— Melekler, Rabb'ları katında nasıl saf olurlar? dedik.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Melekler ön safları tamamlarlar (doldururlar) **ve safta boşluk bırakmıyacak şekilde birbirlerine sımsıkı yapışırlar.» buyurdu."**

İ Z A H I

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi, Ahmed ve Beyhaki de mânâyı etkilemeyen az lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir.

«Allah katında» ifâdesi ile meleklerin ibâdete kalkışları veyâ Arş-ı A'lâ yanındaki duruşları kasdedilmiş olabilir. Yâhut Allah'tan başka kimsenin bilemiyeceği bir makamdaki duruştur.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. İmam cemâatın duruşunu düzenlemeli ve onlar hakkında en hayırlı olan şeye teşvikte bulunmalıdır.

2. Ön safları doldurmak müstahabtır. Bir saf dolmamış iken arkada başka saf yapılmamalıdır.

3. Cemâat saf yaparken birbirine yapışmalıdır, aralarında boşluk bırakmamalıdır.

٩٩٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، عَنْ شُعْبَةَ . ح وَحَدَّثَنَا نَصْرُ ابْنُ عَلِيٍّ . ثنا أَبِي ، وَبِشْرُ بْنُ عُمَرَ ؛ قَالَا : ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « سَوُّوا صُفُوفَكُمْ . فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ » .

T E R C E M E S İ

993) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«(Namazda) **saflarınızı düzgün tutunuz. Çünkü safları düzeltmek namazın, mükemmelliğinden** (güzelliğinden) **bir parçadır.**»"

İ Z A H I

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Hâkim de bunu rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, namaz saffını düzeltmenin, namazın güzel ve mükemmel kılınışından bir parça olduğuna delâlet eder. Şu halde namazın sıh-

hatı için saffı düzgün tutmak şart değildir. B u h â r i ve M ü s l i m 'in E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadis, bu hükmü te'yid eder: **«... Çünkü saffı düzeltmek, namazın güzelliğindendir.»** Bir şeyin güzelliği, onun mâhiyeti dışında kalan bir sıfatıdır.

İ b n - i H a z m saffı düzeltmeyi namazın farzlarından saymıştır. Ona göre saff düzgün tutulmadan kılınan namaz sahîh değildir. Kendisi bu hadîsi böyle yorumlamıştır.

Cumhur, saffları düzgün tutmanın sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Hattâ bâzı âlimler, bu husûsta icmâın varlığını iddiâ etmişlerdir.

٩٩٤ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثَنَا شُعْبَةُ . ثَنَا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُسَوِّى الصَّفَّ حَتَّى يَجْعَلَهُ مِثْلَ الرُّمْحِ أَوِ الْقِدْحِ . قَالَ ، فَرَأَى صَدْرَ رَجُلٍ نَاتِئًا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « سَوُّوا صُفُوفَكُمْ . أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ » .

T E R C E M E S İ

994) "... Nu'man bin Beşîr (Ensârî) (59) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namaz saffını mızrak veyâ ok ağacı gibi kılıncaya kadar düzeltirdi. Râvî demiştir ki:** (Efendimiz bir defâ) **bir adamın göğsünü safftan ileri çıkmış olarak görünce, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Saflarınızı düzeltiniz. Yoksa şüphesiz Allah yüzlerinizi birbirine muhâlif kılacaktır.» buyurdu."

İ Z A H I

B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, T i r m i z i, N e s â i, A h m e d ve B e y h a k i de az lafız farkı ile bunu rivâyet etmişlerdir.

Rumh : Mızraktır.

---

(59) Hal tercemesi 112 nolu hadis bahsinde geçmiştir.

Kıdıh: Ucuna henüz demir çubuk takılmamış olan ok ağacıdır. Saffın, mızraka mı, ok ağacına mı benzetildiğine âit tereddüt râvidendir.

Bâzı rivâyetlerde : أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ cümlesi yerine;

أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ = «Veyâ Allah şüphesiz kalblerinizi birbirine muhâlif kılacaktır.» buyurulmuştur. Kalblerin yek diğerine muhâlefeti, aralarında düşmanlık, buğz ve nefretin meydana gelmesidir. Bu hâl yüzlerin muhâlefetine, ayrı ayrı yönlere çevirilmesine sebep olur. Safflarda cemâatın düzensiz durması, dış görünüşte bir muhâlefettir. Dış muhâlefeti iç muhâlefetine yol açabilir.

K u r t u b i : Cümlenin mânâsı şudur : 'Cemâat fertleri arasında bir dağınıklık olur. Herkes arkadaşından farklı durur, kimisi ilerde durur, kimisi geride kalır, gönül kırıcı olan kibir ve böbürlenme zannı doğabilir, cemâat arasında bir kopukluk meydana gelebilir, demiştir.

HADİSİN FIKIH YÖNÜ

1. İmam cemâatin saffını düzeltmelidir.
2. Eğri duran adam uyarılmalıdır.
3. Saffın düzensiz olması ihtilâflara yol açar.

٩٩٥ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ . ثنا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يَصِلُونَ الصُّفُوفَ . وَمَنْ سَدَّ فُرْجَةً رَفَعَهُ اللهُ بِهَا دَرَجَةً » .

في الزوائد : الحديث من رواية إسماعيل بن عياش ، عن الحجازيين ، وهي ضعيفة .

T E R C E M E S İ

995) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Şüphesiz, (namazda) saffları dolduranlara Allah rahmet eyler. Melekler de duâ ederek günahlarının bağışlanmasını dilerler. Kim safftaki bir boşluğu doldurursa, bu davranışından dolayı Allah onu bir derece yükseltir.»"

Not : Zevâid'de beyan edildiğine göre bu hadis, İsmâil bin Ayyâş'ın hicazlılardan olan rivâyeti türündendir ki bu tür rivâyeti zayıftır.

(٥١) باب فضل الصف المقدّم

51 — ÖN SAFFIN FAZİLETİ BÂBI

٩٩٦ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون . أنبأنا هشام الدستوائي ، عن يحيى بن أبي كثير ، عن محمد بن إبراهيم ، عن خالد بن معدان ، عن عرباض ابن سارية ؛ أن رسول الله ﷺ كان يستغفر للصف المقدّم ، ثلاثا . وللثاني ، مرّة .

T E R C E M E S İ

996) "... İrbâd bin Sâriye (60) *(Radiyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ön saff (tâ ki cemâat) için üç defâ ve ikinci saff (takiler) için bir defâ istiğfar ederdi."**

İ Z A H I

Bu hadâsi N e s â i:

كان يصلّي على الصف الأوّل ثلاثا وعلى الثاني واحدة = «**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **birinci saff** (taki cemâat)'a **üç defa ve ikinci saff** (takiler)**e bir defa salevât ederdi»** cümlesi ile rivâyet etmiştir.

İstiğfâr: Günahların bağışlanmasını dilemektir.

Salâvat: Salât'ın çoğuludur. Bu kelime çeşitli mânâlara gelir. Allah'ın salât etmesi, rahmet etmesidir. Meleklerin salât etmesi, mağfiret için duâ etmesidir. İnsanların salât etmesi, istiğfar ve rahmet dilemesidir.

Burada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in salâtından maksat, cemâatın günahlarının bağışlanması ve ilâhî rahmete kavuşması için duâ buyurmasıdır.

Hâl bu olunca iki ifâde tarzının mânâsı aynıdır.

Hadîs ilk saffın fazîletini beyan eder. İlk saffta duranlar imamın sesini daha iyi duyarlar, iftitah tekbirini imamın hemen akabinde getirirler, imamla beraber âmin, derler, imamın hareketlerini rahatça izlerler, imam yanılır veyâ kırâatında tutulursa yardımcı olurlar, imamın bir özür dolayısıyla namazdan çıkması hâlinde

---

(60) Hal tercemesi 42. hadis bahsinde geçmiştir.

onun yerine geçebilirler. Diğer safflarda duranlar bu faydaları kolayca elde edemezler.

Ön safftan maksat, imamın hemen arkasındaki ilk safftır. Bâzı âlimlere göre bundan maksat, vakit namazını ilk cemâatla kılanlardır. Bâzıları da bâzı rivâyetlerdeki; اَلصُّفُوفُ الأوَّلُ = «İlk saflar» tâbirine bakarak, son safftan önceki saffların kast edildiğini söylemişlerdir.

٩٩٧ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ؛ قَالَ : ثنا شُعْبَةُ . قَالَ : سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ مُصَرِّفٍ يَقُولُ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَوْسَجَةَ يَقُولُ : سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ اللّٰهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الأَوَّلِ » .

فى الزوائد . إسناد حديث البراء صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

997) "... Berâ' bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den şöyle buyurduğunu işittim :**

Not : Bunun isnadının sahih ve râvilerinin sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

«Şübhesiz Allah ve melekleri ilk saff (takilere) **salât ederler.»**"

٩٩٨ – حَدَّثَنَا أَبُو ثَوْرٍ ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ . ثنا أَبُو قَطَنٍ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ خِلَاسٍ ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الصَّفِّ الأَوَّلِ لَكَانَتْ قُرْعَةٌ » .

TERCEMESİ

998) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Eğer ilk saffta bulunan (hayır ve bereket)**'i bilseydiler** (bu saffta yer alabilmek için) **kur'a atmak tahakkuk edecekti.»**"

İ Z A H I

B u h â r î ve M ü s l i m de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. B u h â r i ' nin rivâyeti daha uzundur. Onda ezan okumanın vakit namazlarını ilk vakitte kılmanın ve sabah ile yatsı namazlarını cemâatla kılmanın faziletinden de bahis edilmektedir.

Hadis ilk safta durmanın ne kadar hayır ve berekete vesile olduğunu işâret buyurur. E b ü ' ş - Ş e y h ' in rivâyetinde:

مِنَ الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ = «Hayır ve bereketten» ilâvesi bulunduğu için tercemede parentez içinde bu ifâdeyi kaydettik.

٩٩٩ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ . ثنا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو ابْنِ عَلْقَمَةَ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ » .

فى الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

T E R C E M E S İ

999) "... Abdurrahman bin Avf *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre. Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«Şüphesiz Allah ve melekleri ilk saff(ta duranlar)a salât ederler.»"

Not: Bunun isnadının sahih ve ricalının sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

(٥٢) باب صفوف النساء

52 — KADINLARIN (NAMAZDAKİ) SAFFLARI BÂBI

١٠٠٠ — حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . وَعَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا . وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا . وَخَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا . وَشَرُّهَا آخِرُهَا » .

T E R C E M E S İ

1000) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre. Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«Kadınların safflarının en hayırlısı en gerideki saffıdır. Sevabı en az olanı da en öndeki saffıdır. Erkeklerin safflarının en hayırlısı en öndeki saffıdır. Sevabı en az olanı da en gerideki saffıdır.»"

١٠٠١ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ ابْنِ عَقِيلٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ مُقَدَّمُهَا . وَشَرُّهَا مُؤَخَّرُهَا . وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ مُؤَخَّرُهَا . وَشَرُّهَا مُقَدَّمُهَا » .

قال السندي : هذا الحديث من الزوائد . كما يفهم من الزوائد . لكنه لم يبين حال إسناده .

TERCEMESİ

1001) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«Erkeklerin safflarının en hayırlısı öndeki safftır, sevabı en az olanı da en geridekidir. Kadınlarının safflarının en hayırlısı en son saffıdır. Sevabı en az olanı da en öndeki saffıdır.»"

Not : Sindi demiştir ki bu hadis Zevâid türündendir. (Yâni Kütüb-i Sitte'den yalnız bu sünende rivâyet olunmuştur.) Zevâid adlı kitabtan da bu durum anlaşılmaktadır. Lâkin Zevâid yazarı bu hadisin senedinin hâlini açıklamamıştır.

İZAHI

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet olunan ilk hadisi M ü s l i m, T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â î ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir.

Erkeklerin arkasında kadınlar bulunsun, bulunmasın sevabı en çok olan saffı, imamın hemen arkasındakidir. Sevabı en az olanı da en gerideki saffıdır. Bundan önceki bâbta bu durum açıklanmıştır.

Kadınların safflarına gelince, eğer erkeklerle beraber namaz kılarlarsa sevabı en çok olan kadın saffı en geridekidir. Çünkü erkeklerden en uzak olanıdır. Sevabı en az olan kadın saffı ise en öndekidir. Çünkü erkeklerin saffına en yakın olanıdır.

Şâyet kadınlar erkeklerle beraber değil de yalnız kendi aralarında cemâat olurlarsa sevabı en çok olanı ilk saff ve sevabı en az olanı da son saffıdır.

Şu halde, kadınların safları ile ilgili hadisteki hüküm onların erkeklerle beraber cemâat olmaları hâline mahsustur. S i n d i bu kavli naklettikten sonra: 'Hükmün umumi olması da muhtemeldir. Yâni erkekler beraber olsun olmasın kadınların saffların hükmü budur. Bunun hikmeti ise kadınların örtünmeye çok riâyet etmeleri gösterilebilir, demiştir.

(٥٣) باب الصلاة بين السوارى فى الصف

53 — SÜTUNLAR ARASINDA SAFF (OLUP) DA NAMAZ KILMAK BÂBI

١٠٠٢ — حدّثنا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ، أَبُو طَالِبٍ . ثنا أَبُو دَاوُدَ ، وَأَبُو قُتَيْبَةَ . قَالَا: ثنا هٰرُونُ بْنُ مُسْلِمٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كُنَّا نُنْهَى أَنْ نَصُفَّ بَيْنَ السَّوَارِى ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَنُطْرَدُ عَنْهَا طَرْدًا .

فى الزوائد : فى إسناده هرون ، وهو مجهول كما قال أبو حاتم . والحديث رواه أصحاب السنن الأربعة ، ما خلا ابن ماجة ، من حديث أنس .

T E R C E M E S İ

1002) "... Kurre (bin Eyâs bin Hilâl) (61) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken sütunlar arasında saff olmaktan menedilirdik ve sütunlardan cidden kovulurduk."

Not: Zevâid'de: Bunun isnadında Hârun bin Müslim bulunur. Ebû Hâtim'in dediği gibi bu zât mechuldür. İbn-i Mâceh hâriç üç sünen sahipleri bu hadisi Enes bin Mâlik (R.A.)'den rivâyet etmişlerdir, denmiştir.

İ Z A H I

Notta belirtildiği gibi bu hadisin benzerini T i r m i z i, E b û D â v û d ve N e s â i rivâyet etmişlerdir. Ayrıca A h m e d, B e y h a k i ve H â k i m de rivâyette bulunmuşlardır.

---

(61) Hâl tercemesi 6. hadis bahsinde geçmiştir.

T i r m i z i 'nin A b d ü l h a m i d b i n M a h m u d 'dan rivâyeti şöyledir: «Ben devlet büyüklerinden birisinin arkasında namaza durdum. Cemâatta büyük izdiham vardı. Biz iki sütun arasında namaza durduk. Namazımız bitince E n e s b i n M â l i k (Radıyallâhü anh):

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayattayken biz sütunlar arasında namaza durmaktan sakınırdık,' dedi.»

Hadisimizde K u r r e (Radıyallâhü anh), «...menedilirdik...» demekle Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kendilerini menettiğini kasdetmiştir.

B e y h a k i 'nin rivâyet ettiğine göre İ b n - i M e s 'ü d (Radıyallâhü anh): «Sütunlar arasında saff olmayınız.» demiştir.

El-Menhel yazarı 'Sütunlar arasındaki safflar bâbı'nda aşağıdaki bilgiyi vermiştir:

«Hadis, sütunlar arasında namaza durmanın mekruhluğuna delâlet eder. Bunu yasaklamanın hikmetine gelince; Bâzıları saffın kesikliğini neden göstermişlerdir. Bâzıları da: Sütunlar arası, ayakkabıların yeri olduğu için, burada namaz kılınması mekruh kılınmış, demişlerdir.

İ b n - i S e y y i d i ' n - N â s: Birinci hikmet daha yerindedir. Çünkü sütunlar arasının ayakkabılık olarak kullanılması, sonradan âdet olmuş, demiştir.

K u r t u b i: Mü'min olan Cinler, sütunlar arasında namaz kıldıkları ve bu yer onların namazgâhı olduğu için burada namaza durmanın mekruh kılındığı rivâyeti var, demiştir.

FIKIHÇILARIN BU KONUDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. İ b r â h i m e n - N e h a i, İ s h a k ve M â l i k i l e r, bu hadîsi ve benzeri hadisleri delil göstererek, cemâatın ve münferidin sütunlar arasında namaza durmasının mekruhluğuna hükmetmişlerdir.

2. H a n b e l i l e r 'e göre cemâatla namaz kılınırken sütunlar arasında durmak, saffın kesilmesine sebep olursa; cemâatın bir kısmının burada namaz kılması mekruhtur. İmama uymayanların sütunlar arasında namaza durmaları mekrûh değildir. Delil olarak tâ H a n b e l î l e r, K u r r e (Radıyallâhü anh)'in hadîsini göstermişlerdir.

3. Hasan-ı Basri, İbn-i Sirin ve Kûfe âlimleri: (Cemâat olsun, münferid olsun sütunlar arasında namaza durmakta kerâhet yoktur, demişlerdir. Said bin Cübeyr, İbrâhim-i Teymi ve Süveyd bin Ğufle, kendi kavimleri sütunlar arasında namaza dururken onlara namaz kıldırmışlardır. Delilleri ise; Beyhakî'nin Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadistir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in Kâ'be'nin içinde namaz kıldığında hangi yerde durduğunu Bilâl** (Radıyallâhü anh)**'a sordum. Bilâl** (Radıyallâhü anh) : **'Öndeki iki direk arasında.' dedi."**

Hanbeliler: Kurre (Radıyallâhü anh)'in hadisi zayıftır. Enes (Radıyallâhü anh)'in hadisi ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in fiiliyle merduddur, demişlerdir.

4. Şâfii ve İbnü'l-Münzir: Cemâatın sütunlar arasında saff olması mekruhtur. Tek başına namaza duran için mekruh değildir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Kâ'be'de iki direk arasında namaz kıldığı sâbittir, demişlerdir.

Yasağın cemâata münhasır olduğuna Kurre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi delâlet eder. Çünkü Kurre (Radıyallâhü anh) : **"Sütunlar arasında saffolmaktan menedilirdik."** demiştir. Sütunlar arasında namaza durmaktan mendilirdik şeklinde bir ifâde kullanmamıştır. Şu halde sütunlar arasında namaz kılınmamasına delâlet eden hadisler, cemâata münhasır Kurre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi gibi yorumlanarak hadisler arasında birlik sağlanır.

Fıkıhçılar arasındaki mezkûr ihtilâf, namaz kılınan yerin geniş ve müsâit olması şartına bağlıdır. Yer dar olduğu zaman gerek cemâatın ve gerekse münferidin sütunlar arasında namaza durmasında kerâhetin bulunmaması husûsunda fıkıhçılar arasında ihtilâf yoktur."

(٥٤) باب صلاة الرجل خلف الصف وحده

54 — SAFFIN ARKASINDA YALNIZ BİR KİŞİNİN NAMAZA DURMASI BÂBI

١٠٠٣ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا ملازم بن عمرو ، عن عبد الله بن بدر.
حدّثني عبد الرحمن بن علي بن شيبان، عن أبيه ، علي بن شيبان، وكان من الوفد . قال :

خَرَجْنَا حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَبَايَعْنَاهُ . وَصَلَّيْنَا خَلْفَهُ . ثُمَّ صَلَّيْنَا وَرَاءَهُ صَلَاةً أُخْرَى.
فَقَضَى الصَّلَاةَ . فَرَأَى رَجُلًا فَرْدًا يُصَلِّي خَلْفَ الصَّفِّ . قَالَ ، فَوَقَفَ عَلَيْهِ نَبِيُّ اللهِ ﷺ
حِينَ انْصَرَفَ قَالَ « اسْتَقْبِلْ صَلَاتَكَ . لَا صَلَاةَ لِلَّذِي خَلْفَ الصَّفِّ » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

1003) "... Kavmi tarafından elçi olarak Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e gönderilen hey'etten olan Ali bin Şeybân *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Biz (Medine'ye gitmek üzere Yemâme'den yola) çıktık. Nihâyet Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzûruna vardık. Ve O'na biat ettik. Arkasında namaz kıldık. Sonra arkasında diğer bir namazı kıldık. O, namazı bitirince saffın arkasında tek duran bir adamı gördü. Râvi demiştir ki: O adam dönüp gideceği zaman Allah'ın Peygamberi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun başına dikilerek ona:

«Namazına yönel. (Çünkü) Saffın arkasında tek duranin namazı yoktur.» buyurdu."

Not : Hadisin isnadının sahih ve ricâlinin sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

١٠٠٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، عَنْ حُصَيْنٍ ،
عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ ؛ قَالَ : أَخَذَ بِيَدِي زِيَادُ بْنُ أَبِي الْجَعْدِ ، فَأَوْقَفَنِي عَلَى شَيْخٍ بِالرَّقَّةِ ،
يُقَالُ لَهُ وَابِصَةُ بْنُ مَعْبَدٍ . فَقَالَ : صَلَّى رَجُلٌ خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ ﷺ
أَنْ يُعِيدَ .

TERCEMESİ

1004) "... Vâbisa bin Ma'bed (62) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Bir adam, saffın arkasında tek olarak namaza durdu. Namazdan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ona (namazını) iâde etmesini emretti."

---

(62) 872 nolu hadis bahsinde bu zâtın hâl tercemesi geçmiştir.

İ Z A H I

T i r m i z i ve E b û D â v û d ile B e y h a k î de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbta rivâyet edilen iki hadîsin zâhirine göre saffın arkasında yalnız durup imama uyanın namazı sahîh değildir ve yeniden namaz kılması gerekir. Bu hususta âlimler ihtilâf etmişlerdir. El-Menhel yazarı, aynı başlık altında açılan bâbta rivâyet edilen V â b i s a (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini açıklarken şöyle der:

Hadîs, saffın arkasında yalnız duran kişinin namazının sahîh olmadığına delâlet eder.

1 — N e h a i, V e k i bin C e r r â h, İ b n - i E b i L e y l â, H a s a n bin S â l i h, İ b n ü ' l - M ü n z i r, A h m e d ve İ s h a k saff arkasında yalnız duranın namazı sahîh değil demişlerdir.

N e v e v i: A h m e d ve İ s h a k ' tan meşhur rivâyete göre saffın arkasında yalnız duran şahsın namaza girişi sahihtir. Eğer rükû'a varmadan önce saffın içine girerse imama uyması sahihtir. Şâyet rükû'dan önce saffa katılmazsa namazı bozulur,' demiştir.

İ b n - i M â c e h ' in A l i b i n Ş e y b â n (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiği hadîs de bu âlimler için bir delildir.

2 — Cumhûra göre saffın arkasında bir kişinin yalnız durarak imama uyması mekruhtur. Namazı bozulmaz. Cumhûrun delili de B u h â r i, E b û D â v û d, N e s â i, A h m e d, T a h a v i ve B e y h a k i ' nin rivâyet ettikleri E b û B e k r e t e (Radıyallâhü anh)'ın şu meâldeki hadîsidir: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) rükû'dayken E b û B e r k e t e mescide girmiş ve saffın arkasında durup hemen rükû'a varmış, (rükû'dan sonra) ilerliyerek saffa katılmıştır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazdan sonra Ona:

«Allah senin hayra düşkünlüğünü artırsın. Bir daha böyle yapma (yâni arkasında namaza durup rükû'a varma.» buyurdu.

Cumhur: ' E b û B e r k e t e namazın bir kısmını saffın arkasında kıldığı halde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendisine namazı iâde etmesini emretmemiş, sadece **«Bir daha böyle yapma»** buyurmakla en faziletli olanı göstermiştir. Eğer saffın ar-

kasında yalnız duranın namazı sahih olmasaydı, böyle durup namaza giren kimse namaza başlamış sayılmazdı. E b û B e r k e t e'nin saffın arkasında namaza girişi sıhhatli bir giriş olunca namazının tamamını saffın arkasında kılanın namazı da sahih olur.' demişlerdir. Namazın iâdesine âit hadîslerdeki emir cumhûra göre müstahablık içindir.

Cumhûra göre «Saffın arkasında duranın namazı yoktur.» meâlindeki hadîsten maksad, mükemmel namaz yoktur. Yâni bu namaz, olgun ve dolgun sayılmaz. Sevâbı eksik olur. Nitekim A l i b i n Ş e y b â n (Radıyallâhü anhümâ)'ın hadisinde belirtildiği gibi saffın arkasında namaza duran şahsın yanıbaşında duran Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), onun namazını bitirmesini beklemiş ve adamın namazı bitince onu uyarmıştır. Eğer adamın kıldığı namaz bâtıl olsaydı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adamın namazını tamamlamasını beklemiyerek müdâhale edecekti.

SAFFTA BOŞ YER BULAMIYAN KİŞİ HAKKINDAKİ ÂLİMLERİN İHTİLÂFI

Cemâat namazdayken gelerek cemâata katılmak isteyen, fakat saffta boş yer bulamıyan kişinin nasıl namaza duracağı husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki :

1 — E b û H a n î f e'den rivâyet edildiğine göre; Saffta boş yer bulamıyan kişi, başka bir kimsenin gelişini bekler. Ve gelecek şahısla beraber namaza durur. Şâyet imam rükû'a gideceği zamana kadar gelen olmazsa safftan bir kişiyi geri çekerek onunla beraber namaza durur. Böylece mekruh olan yalnız durmaktan sakınmış olur.

2 — Ş â f i i'den rivâyet edildiğine göre kişi yalnız durur ve safftan kimseyi geri çekmez. Çünkü geri çekeceği kişinin, ilk saffın fazîletini kaçırmasına sebebiyet vermiş olur. Ayrıca saffta bir boşluk meydana getirmiş olur. E v z â î, A h m e d, İ s h a k ve D â v û d da safftan adam çekmenin mekruhluğuna hükmetmişlerdir. Fakat Ş â f i î âlimlerinin çoğuna göre kişi yalnız olarak namaza başladıktan sonra safftan bir adamı yanına çeker ve çekilmek istenen kişinin çekilmesi müstahabtır. A t â', İ b r â h i m e n-N e h a î ve başka âlimler de bu görüştedirler. (El-Menhel yazarı bu görüşteki âlimlerin delîl olarak gösterdikleri hadîsleri nakletmiştir. Konunun uzatılmaması için delîlleri buraya aktarmaktan vazgeçtim.)

3 — M â l i k'e göre saffın arkasında yalnız olarak duranın namazı sahîhtir. Ve yeterlidir. Safftan kimseyi çekmez. Çekilmesi istenen şahıs, çekilmemelidir. Çekmek işi hatâdır. Bâzı M â l i k î âlimleri: Adamı safftan geri çekmek bir çeşit zulümdür, demişlerdir.

(٥٥) باب فضل ميمنة الصف

55 — SAFFIN SAĞ (KISMI)NIN FAZİLETİ BÂBI

١٠٠٥ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة . ثنا معاوية بن هشام . ثنا سفيان، عن أسامة ابن زيد ، عن عثمان بن عروة ، عن عروة ، عن عائشة ؛ قالت : قال رسول الله ﷺ « إن الله وملائكته يصلون على ميامن الصفوف » .

TERCEMESİ

1005) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz Allah ve melekleri (namazdaki) saffların sağ taraflarına (öncelikle) salât ederler.»

İ Z A H I

E b û D â v û d ve B e y h a k î de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

Allah ve Meleklerin salât etmesinin mânâsını 996 nolu hadîsin izahı bahsinde anlattım. Tekrarlamaya hâcet yoktur.

Allah ve Meleklerinin saffta duranların hepsine salât ettikleri 51. bâbta rivâyet olunan hadislerle sâbittir. Şu halde bu hadîsten maksat, Allah ve Meleklerinin önce saffların sağ tarafına ve ondan sonra sol tarafına salât ettiklerini bildirmektir. Yâni Allah, imamın hizâsından itibaren saffın sağ kanadında duranlar üzerine rahmetini indirir. Onlardan sonra saffın sol kısmında duranlara rahmet indirir. Kezâ melekler, önce saffın sağ kısmındakilere, sonra soldakilere istiğfar ederler.

Hadis, saffın sağ tarafında durmanın daha faziletli olduğuna delâlet eder. Bu üstünlük, saffın sol tarafının ihmal edilmemiş olması hâline mahsustur. Aksi takdirde sol tarafın boş bırakılması için orada durmak daha sevabtır. Nitekim 1007 sayılı İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi buna delâlet eder.

١٠٠٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ مِسْعَرٍ ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ ،
عَنِ ابْنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ، عَنِ الْبَرَاءِ ؛ قَالَ : كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللهِ ﷺ .
(قَالَ مِسْعَرٌ) مِمَّا نُحِبُّ أَوْ مِمَّا أُحِبُّ أَنْ نَقُومَ عَنْ يَمِينِهِ.

TERCEMESİ

1006) "... Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasında namaz kıldığımız zaman (Mis'ar'ın dediğine göre) bizi çok sevindiren veyâ beni çok sevindiren şeylerden birisi de O'nun sağ tarafında durmamızdı."

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyeti meâlen şöyledir:

"Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasında namaz kılmak istediğimiz zaman (namazdan sonra) mübârek yüzü ile bize doğru yönelsin diye O'nun sağ tarafında olmayı çok severdik." Müslim'in rivâyetinde de sağ tarafta durmak iştiyakının bu nedeni zikredilmiştir.

Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetleri Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdan sonra sağ tarafa doğru oturduğuna delil gösterilmiştir. Yönelişten maksat oturuş olabildiği gibi namazdan sonra mescidden çıkmak isterken kalkıp sağ tarafa doğru gidiş de kastedilmiş olabilir. Her iki ihtimalde de Sahâbîler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in teveccühüne mazhar olmak için sağ tarafta namaza durmayı tercih etmişlerdir.

Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler, imamın sol tarafta işi yoksa namazdan sonra sağ tarafa doğru oturması ve kalkıp giderken de sağ taraftan çıkması müstahabtır, demişlerdir.

Hanefîler ise imamın sol tarafa doğru oturmasını müstahap görmüşler, sağa veyâ cemâata doğru oturmasını da meşrû saymışlardır.

Bu husûs, 33. bâbta geçen 929 - 932 nolu hadisler bölümünde de açıklanmıştır.

Hadîsin metnindeki: «**Bizi... veyâ beni...**» **ifâdesindeki tereddüt** râvi Mis'ar'a âittir. Yâni Sahâbî Berâ' (Radıyallâhü anh) bu hadîsi buyururken: «**Bizi...**» mi demiş, «**Beni...**» mi demiş? Bu iki ifâdeden hangisini kullandığını râvi Mis'ar kestirememiştir.

Hadîs, namazdan sonra imamın sağa doğru oturmasının müstahablığına ve namaza durulurken imamın sağ tarafında durmanın faziletine delâlet eder.

١٠٠٧ – حدثنا محمد بن أبي الحسين، أبو جعفر. ثنا عمرو بن عثمان الكلابي. ثنا عبيد الله بن عمرو الرقي، عن ليث بن أبي سليم، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: قيل للنبي ﷺ: إن ميسرة المسجد تعطلت. فقال النبي ﷺ «من عمر ميسرة المسجد، كتب له كفلان، من الأجر».

في الزوائد: في إسناده ليث بن أبي سليم، ضعيف.

TERCEMESİ

1007) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den: Şöyle demiştir:

Mescidin sol kısmının muattal (cemâatsız) **kaldığı Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **söylendi. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«**Mescidin solunu** (orada namaza durmak sûretiyle) **imar eden kimseye iki kat sevap yazılır.**» buyurdu."

Not: Hadîsin isnadında, zayıf olan Leys bin Ebi Selim'in bulunduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadis, mescidin sol tarafında cemâatın bulunmaması veyâ sağa nazaran az olması hâlinde orada durmanın sağ tarafta durmaktan daha fazîletli olduğuna delâlet eder. Tabarânî'nin İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettiği:

مَنْ عَمَّرَ جَانِبَ الْمَسْجِدِ الْأَيْسَرَ لِقِلَّةِ أَهْلِهِ فَلَهُ أَجْرَانِ

«Mescidin sol tarafındaki cemâatın azlığı nedeni ile orada namaza durmakla imar eden kimseye iki sevap vardır.» hadîsi de bu hadîsi takviye eder

(٥٦) باب القبلة

56 — KIBLE BÂBI

١٠٠٨ — حدثنا العباس بن عثمان الدمشقي . ثنا الوليد بن مسلم . ثنا مالك ابن أنس ، عن جعفر بن محمد ، عن أبيه ، عن جابر ؛ أنه قال : لما فرغ رسول الله ﷺ من طواف البيت ، أتى مقام إبراهيم . فقال عمر : يا رسول الله ! هذا مقام أبينا إبراهيم ، الذي قال الله ـ واتخذوا من مقام إبراهيم مصلى ـ ...

قال الوليد : فقلت لمالك : أهكذا قرأ واتخذوا ؟ قال : نعم .

T E R C E M E S İ

1008) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den; Şöyle demiştir:

(Vedâ haccında) **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Kâ'be tavafını tamamlayınca (Hz.) İbrâhîm (Aleyhisselâm)'in makamına geldi. Ömer (bin Hattâb) (Radıyallâhü anh) :**

Yâ Resûlallah! Allah'ın : وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى **= «İbrâhim'in makamından bir namazgâh ittihaz ediniz» âyetinde (63) buyurduğu babamız İbrâhim'in makamı burasıdır, dedi.**

Râvi el-Velîd demiştir ki ben Mâlik (bin Enes)'e :

Ömer (Radıyallâhü anh) : واتخذوا **nazm-ı celîlini şöyle mi** (yâni 'ittihaz ediniz, anlamını ifâde eden emir fiili olarak mı) **okumuştur? diye sordum. Mâlik : Evet, dedi."**

İ Z A H I

B u h â r î ' nin: **«Makâm-ı İbrâhim arkasında tavâf sünnetini kılanın bâbı»nda** K a s t a l â n î ' nin beyânına göre bu hadîs

(63) Bakara, 125

B u h â r i ve başkası tarafından da rivâyet edilmiştir. Yine K a s t a l â n i ' nin nakline göre B u h â r i ' deki hadîs şöyledir:

قال عمر يارسول الله هذا مقام ابينا ابراهيم قال نعم = "Ömer (Radıyallâhü anh) : Yâ Resûlallah! Burası babamız İbrâhim (Aleyhisselâm)'in makamıdır? demiş. Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem) de: «Evet» buyurmuştur."

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vedâ haccını tahriç eden B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve Müellifimizin C â b i r b i n A b d i l l a h (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet ettikleri uzun hadîste C â b i r (Radıyallâhü anh), Efendimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Tavâftan sonra İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'ın makamına geldiğini ve yukarda anılan âyeti okuduğunu sonra iki rek'at tavâf namazını kıldığını rivâyet etmiştir. Yâni o rivâyetlere göre mezkûr âyeti okuyan Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'dir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in soyunun İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'e dayandığı malûmdur. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in soyu 9. babası olan K â ' b ' de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in soyu ile birleşiyor. Çünkü K â ' b, Efendimiz'in 8. babasıdır. Bu nedenle İ b r â h i m (Aleyhisselâm) ikisinin de babası sayılır.

İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in makamı en sahih kavle göre K â ' b e ' nin karşısında bulunan ve bugün de aynı ismi taşıyan mübârek yerdir. İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in ayak izinin bulunduğu taş da oradadır. İ b r â h i m (Aleyhisselâm), K â ' b e duvarını yaparken bu taşın üstünde durmuştur. Kezâ bu taş üstüne çıkarak insanları K â ' b e ' yi tavâf etmeye çağırmıştır. Bâzılarına göre makam o taşın kendisidir.

Bir kısım âlimlere göre İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in makâmından maksat harem mıntıkasının tümüdür. Diğer bir kısım âlimlere göre ise hac ibâdetinin ifâsı için varılan A r a f a t, M ü z d e l i f e ve M i n a gibi yerlerin tümüdür.

Makâmın namazgâh ittihaz edilmesinden maksat ise tavâftan sonra orada iki rek'at namaz kılmaktır. Bu namaz bâzı fıkıhçılara göre vâcip, diğerlerine göre müstahabtır.

Bütün harem İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in makâmıdır, diyen İ b n - i A b b â s, M ü c â h i d ve A t â ' nın kavline gö-

re 'Musalla' kelimesinden maksat namazgâh değil, duâ ve Allah'a yaklaşma yeri demektir. Hac ibâdetinin îfâ edildiği bütün mıntıka İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in makâmından sayılır, diyenlere göre de 'Musalla' duâ ve ibâdet yeri demektir.

Âyetteki : وَاتَّخِذُوا fiili iki şekilde okunmuştur. Cumhûra göre bu fiil muhâtap emridir. Mânâsı : 'İttihaz ediniz? demektir. İ m a m M â l i k ' in bu fiili emir şeklinde rivâyet ettiğini, râvisi olan e l - V e l i d b i n M ü s l i m beyan etmiştir.

N â f i ve İ b n - i Â m i r ise : وَاتَّخَذُوا lâfzını mâzî fiili olarak okumuşlardır. Bu kırâata göre cümlenin mânâsı şöyle olur :

«...ve insanlar İbrâhim'in makâmından namazgâh ittihâz ettiler...»

١٠٠٩ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا هُشَيْمٌ ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ ، قَالَ عُمَرُ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ؛ لَوِ اتَّخَذْتَ مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ؟ فَنَزَلَتْ ـ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ـ .

TERCEMESİ

1009) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)* şöyle demiştir :

'Yâ Resûlallah! İbrahim'in makamından bir namazgâh ittihaz etsen?' dedim. Arkasında : وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى = «İbrahim'in makamından bir namazgâh ittihaz ediniz» emri nâzil oldu."

İZAHI

B u h â r î ve M ü s l im bu hadîsi uzun metin hâlinde rivâyet etmişlerdir. B u h â r î ' nin rivâyeti meâlen şöyledir :

"Ben üç husûsta Rabbime muvafakat ettim : (Önceden açıkladığım görüşüm, sonradan gelen âyetlerin hükümlerine uydu.) 'Yâ Resûlallah! İbrâhim'in makamından bir namazgâh ittihaz etsek' dedim.

وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى Âyeti indi. Bir de 'Hicab = Perde, âyeti: 'Yâ Resûlallah! (Muhterem) eşlerine perdelenmelerini emretsen, çün-

kü sâlih ve fâsık adamlar onlarla konuşabiliyor.' dedim. Arkasından 'Hicab, âyeti nâzil oldu. (64) Kezâ Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hanımları (bir defa) ona karşı kıskançlık göstermek üzere ittifak ettiler. Ben onlara :

عَسٰى رَبُّهُ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ ... **= dedim. Sonra bu âyet indi. (65) Meâli : «Eğer O sizi boşarsa umulur ki Rabbi sizin yeinize Ona sizden daha hayırlı eşler verir...»"**

İnen âyetlere uygun olarak Hz. Ömer (Radıyallâhü anh) tarafından daha önce beyan edilen görüşler yalnız bunlar değildir. Bedir savaşı esirleri, içkilerin yasaklanması ve münafıkların cenaze namazının kılınmaması gibi hususlar da Hz. Ömer (Radıyallâhü anh)'in bu tür görüşlerindendir. Bu görüşlerindendir. Bu görüşleri İmam Celâleddin Suyûti, Katfü-s'Simer fi Muvafakati Ömer (Radıyallâhü anh) adlı kitabında toplamıştır.

١٠١٠ — حدّثنا عَلْقَمَةُ بْنُ عَمْرٍو الدَّارِمِيُّ. ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ ؛ قَالَ : صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَهْرًا . وَصُرِفَتِ الْقِبْلَةُ إِلَى الْكَعْبَةِ بَعْدَ دُخُولِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ بِشَهْرَيْنِ . وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا صَلَّى إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ أَكْثَرَ تَقَلُّبَ وَجْهِهِ فِي السَّمَاءِ . وَعَلِمَ اللهُ مِنْ قَلْبِ نَبِيِّهِ ﷺ أَنَّهُ يَهْوَى الْكَعْبَةَ . فَصَعِدَ جِبْرِيلُ . فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُتْبِعُهُ بَصَرَهُ وَهُوَ يَصْعَدُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ . يَنْظُرُ مَا يَأْتِيهِ بِهِ . فَأَنْزَلَ اللهُ ـ قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ

---

(64) Kastalânî ve Aynî'nin beyanlarına göre Hicab âyeti şudur :

يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ..

— **«Ey Nebî! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına de ki, üzerlerine feracelerini sıkı örtünsünler...»** (Ahzab : 59)

Bâzı rivâyetlere göre Hicab âyeti şudur :

وَاِذَا سَاَلْتُمُوهُنَّ فَسْئَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ = **«ve Peygamber'in hanımlarından lüzumlu bir şey soracağınız zaman onlardan bir perde ardından sorunuz...»** (Ahzab : 53)

(65) Tahrim, 5

فِي السَّمَاءِ . الآيَةَ ـ فَأَتَانَا آتٍ ، فَقَالَ : إِنَّ الْقِبْلَةَ قَدْ صُرِفَتْ إِلَى الْكَعْبَةِ . وَقَدْ صَلَّيْنَا
رَكْعَتَيْنِ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَنَحْنُ رُكُوعٌ فَتَحَوَّلْنَا . فَبَنَيْنَا عَلَى مَا مَضَى مِنْ صَلَاتِنَا .
فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَا جِبْرِيلُ ! كَيْفَ حَالُنَا فِي صَلَاتِنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ ؟ »
فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ـ وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ ـ .

(عن أبي إسحاق الخ) قال السندي : قال الحافظ في فتح الباري : قد جاء سماع أبي إسحاق عن البراء في غير هذا الحديث ، فلا ضعف فيه من تدليس أبي إسحاق . ذكره في كتاب الإيمان .
وفي الزوائد : حديث البراء صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1010) "... Berâ' (bin Âzib) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber onsekiz ay (Kudüs'teki) Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kıldık. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Medine'ye girişinden iki ay sonra Kıble (Beytü'l-Makdisten) Kâ'be'ye çevirildi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kıldığı sürede yüzünü göğe doğru çok çevirirdi. Allah da Nebîsi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Kâ'be'yi sevdiğini kalbinden bilirdi. Cebrâil (bir gün göğe doğru) çıktı ve yerle gök arasında yükselirken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), gözü ile onu takip etmeye başlıyarak Cebrâil'in ne emir getireceğine bakıyordu. Allah:

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ **= «Biz senin yüzünün göğe doğru çevirilip durduğunu muhakkak görüyoruz...» âyetini indirdi. Biz (farzın) iki rek'atını Beytü'l-Makdis'e doğru kılarak ruku'da iken bize bir adam gelerek Kıble'nin Kâ'be'ye çevirildiğini söyledi. Biz de hemen Kâ'be'ye doğru döndük ve evvelce kıldığımız rek'atler üzerine (kalan rek'atleri ekliyerek) namazımızı tamamladık. Kıble'nin Kâ'be'ye çevirilmesinden sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): Cebrâil (Aleyhisselâm)'a:**

«Yâ Cibril! Beytü'l-Makdis'e doğru (şimdiye kadar kıldığımız) namaz husûsundaki durumumuz nasıldır?» diye sordu. Bunun akabinde Allah (Azze ve Celle): وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ **= «ve Allah si-**

zin (vaktiyle Beytü'l-Makdis'e doğru kılmış olduğunuz) **namazı zâyi (sevabtan mahrum) kılacak değildir.»** (66) **âyetini indirdi."**

Not: Sindî'nin beyanına göre el-Hâfız İbn-i Hacer, Fethü'l-Bârî'nin İman kitabında: 'Râvi Ebû İshak'ın Berâ (R.A.)'den hadis işittiği vârid olduğu için Ebû İshak'ın burada tedlis yapmasından dolayı senedde bir zayıflık yoktur,' demiştir.

Zevâid'de belirtildiğine göre hadîs sahihtir, ricâli de sikadır.

İ Z A H I

E b û D â v û d hâriç, Kütüb-i Sitte sahiplerinin hepisi bu hadisi kısmen lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir. Ancak müellifin rivâyeti B e r â (Radıyalâhü anh)'ın hadisine âit meşhur rivâyetlere muhâliftir. Çünkü yalnız hicretten sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasında namaz kıldığı sâbit olan B e r â (Radıyallâhü anh)'ın 18 ay Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber B e y t ü ' l - M a k d i s ' e doğru namaz kıldığı burada rivâyet ediliyor. Halbuki hicretten sonra 18 ay değil, 16 - 17 ay B e y t ü ' l - M a k d i s ' e doğru namaz kılınmıştır. Diğer taraftan müellifin rivâyetinde hicretten iki ay sonra kıblenin K â ' b e ' ye çevirildiği kaydedilmiştir. S i n d î müellifin rivâyeti hakkında şöyle der; Burada rivâyet edilen:

"**Biz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber Beytü'l-Makdis'e doğru 18 ay namaz kıldık.**" sözü ile: "**Kıble, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **Medîne'ye girişinden iki ay sonra Kâ'be'ye doğru çevirildiği.**" sözü arasında bulunan çelişki açıktır. Çünkü birinci söz, kıblenin hicretten 18 ay sonra K â ' b e ' ye çevirildiğine delâlet eder. Zirâ B e r â (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber namaz kılması Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in M e d i n e ' ye dühulünden sonra olmuştur. İkinci söz ise M e d i n e ' ye girişten iki ay sonra Kıble'nin tahviline delâlet eder.

E l - H â f ı z , İ b n - i H a c e r : 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' ye teşrifi R e b i ü ' l - E v v e l ayında olmuştur. Bunda ihtilâf yoktur. Sahîh kavle göre Kıble'nin K â b e ' ye çevirilmesi de hicretin 2. yılı R e c e b ayının ortasında olmuştur. Cumhur kesinlikle bununla hükmetmiş,' demiştir.

---

(66) Bakara, 144

Hulasa müellifin rivâyeti B e r â (Radıyallâhü anh)'ın hadisine âit meşhur rivâyetlere muhâlif ve şaz bir rivâyettir. Çünkü meşhur rivâyetlerde buradaki ikinci söz hiç yoktur. Birinci söz de meşhur rivâyetlerin bir kısmında 16 veyâ 17 ay diye tereddütlü olarak geçer, bâzılarında 16 ay olarak kesin ifâde edilir, bir kısmında da 17 ay olarak bildirilmiştir.

E l - H â f ı z İ b n - i H a c e r, müellifin birinci sözüne âit rivâyetin şazlığına (meşhur rivâyetlere aykırılığına) hükmederek: Bu rivâyet, E b û B e k i r b i n A y y â ş'ın tarikindendir. E b û B e k i r'in hâfızası zayıftır. Bu rivâyeti muztaribtir, diyerek ıztırabını açıklamıştır."

T a b e r â n i'nin İ b n - i C ü r e y c'den rivâyetine göre; Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in ilk kıblesi K â'b e iken, sonradan kıble B e y t ü'l - M a k d i s'e çevirilmiş ve üç yıl devam etmiştir. Bu sürenin bitiminde kıble tekrar K â'b e'ye çevirilmiştir.

A h m e d b i n H a n b e l'in İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde de efendimiz, M e k k e'de iken B e y t ü'l - M a k d i s ile K â'b e'nin her ikisine doğru durup namaz kılardı. Bu rivâyet de efendimiz henüz M e k k e'de iken B e y t ü'l - M a k d i s'e doğru namaz kıldığına delâlet eder.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kalbi ilk ve son kıblesi olan K â'b e'ye bağlı idi. Dedesi İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'in kıblesi olduğu için K â'b e'ye doğru namaz kılmak iştiyakı dinmiyordu. Bu sebeple M e k k e'de iken K â'b e'nin rükn-i Y e m â n î ile rükn-i H i c r - i İ s m â î l (Aleyhisselâm) arasında namaz kılardı. Çünkü orada B e y t ü'l - M a k d i s'e doğru durunca K â'b e'ye doğru durmuş olurdu. Böylece hem ilâhi emri îfa ederdi, hem de muştak olduğu K â'b e'ye de yönelmiş olurdu. Hicretten sonra her iki kıbleye doğru namaz kılmasına imkân kalmamıştı. Çünkü M e k k e, M e d î n e'nin güneyindedir. K u d ü s ise, M e d î n e'nin kuzey tarafına düşer. Bu sebeple M e d î n e'de 16 ay B e y t ü'l - M a k d i s'e doğru namaz kılan efendimizin gönlü hep K â'b e'ye mütemayil idi. Bakara sûresinin 144. âyeti ve B e r â (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi bu iştiyakı belirtiyorlar. Nihâyet inen mezkûr âyetle kıble K â'b e'ye çevirildi.

Kıble'nin K â'b e'ye çevirilmesine âit vahiy bir öğle veyâ ikindi namazı esnasında inmiştir.

Kastalânî: "Kıbleye yönelmek" bâbında şöyle der:

"İbn-i Sa'd, Tabakat'ta naklettiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Medine mescidinde müslümanlara öğle farzından iki rek'at kıldırdıktan sonra Mescid-i Haram'a (= Kâ'be'ye) yönelmesi emri inmiş ve hemen Kâ'be'ye doğru durmuş, cemâat da onunla beraber dönmüştür.

Bir de şöyle denmiştir: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Beni Selime kabilesine giderek Ümmü Bişr el-Berâ' bin Ma'rûr (Radıyallâhü anhâ)'ye uğramış. Ümmü Bişr (Radıyallâhü anhâ) Ona öğle yemeğini hazırlamış, bu esnada öğle vakti olunca Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ashâbına öğle namazından iki rek'at kıldırdıktan sonra Kâ'be'ye doğru durması emredilmiş ve bunun üzerine Kâ'be'ye yönelerek Mizab'a doğru durmuştur. Bu olay dolayısıyla bu kabilenin mescidine 'Mescidü'l-Kıbleteyn = iki kıble mescidi' adı verilmiştir.

İbn-i Sa'd'ın dediğine göre Vâkidî bu ikinci rivâyeti daha isâbetli görmüştür.

Kıblenin Kâ'be'ye çevirildiğini, Berâ' ve arkadaşlarına haber veren zâtın ismi burada anılmamıştır. Kastalânî, Aynî ve «Tuhfe» yazarının nakline göre bu zât Abbâd bin Bişr veyâ Abbâd bin Nehîk'dir. Bu zat Beni Hârise kabîlesine vardığında Ensar-ı Kirâm'dan Berâ' ve arkadaşlarını ikindi namazını kılarken görmüş ve hemen kıble tahvili emrini tebliğ etmiştir. Bu emri duyan cemâat hemen yer değiştirmek sûretiyle Kâ'be'ye yönelmişlerdir. İmam önden en arkaya geçmiş ve yüzünü arka duvara (Kâ'be' yönüne) çevirmiş, erkek cemâat onun arkasında, kadınlar da erkeklerin arkasında saff durmuşlardır.

Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin rivâyet ettikleri İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadisine göre Kûba halkı da ertesi gün sabah namazı esnasında bu haberi almışlar ve aynı şeyi yapmışlardır.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

"Nevevî şöyle der:

1. Şer'i bir hüküm, şer'î bir delil ile yürürlükten kalkabilir, nitekim burada fiilen kalkmıştır.

2. Bir kişinin verdiği haber makbuldür.

3. Bir namazı iki yöne doğru kılmak câizdir. Bizim arkadaşlarımız böyle hükmetmişlerdir. Bir adam kıblenin şu tarafta olduğuna kanaat getirerek namaza durduktan sonra kanâatı değiştiğinde namaz esnâsında yeni kanâatına göre yön değiştirir. Hattâ dört rek'atlı bir namazın her rek'atını kanâat değişmesi dolayısıyla ayrı ayrı yönlere doğru edâ ederse en sahih kavle göre namaz sahihtir. Çünkü hadiste söz konusu mescid halkı namaz esnâsında yön değiştirmişler, buna rağmen namazlarına devam etmişler namazı baştan iâde etmemişlerdir.

4. Mükellefler, bir hükmün neshedildiğini duymadıkça mesûl değillerdir.

Bizim arkadaşlarımız ve diğer mezheblere mensup âlimler Beytü'l-Makdis'e doğru durmak hükmünün Kur'an'la mı, Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in ictihadıyla mı sabit olduğu husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Kâdı Iyâz: Âlimlerin çoğu bu hüküm Kur'an'la değil, Sünnetle sâbittir, demişler, diyor. Buna göre Kur'an sünneti nesheder, diyen mütaahhirin olan usul âlimlerinin çoğunluğu için bu hadis delil sayılır. Şâfiî'nin bir kavli de böyledir:

Şâfii'nin diğer bir kavline ve bir grup âlimlere göre Kur'an, sünneti neshetmez. Çünkü sünnet, Kur'an'ın açıklamasıdır, nasıl Kur'an onu neshetsin.

Bu grup âlimlere göre Beytü'l-Makdis'e doğru durmak hükmü sünnetle değil, vahiyle sabittir. Nitekim Allah Teâlâ:

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلاَّ ... = «ve senin evvelce tarafına yönelik olduğun Beytü'l-Makdis'i ancak...» (67) buyurmuştur.

Sünnetin Kur'an'ı neshedip etmemesi de ihtilâflıdır. Âlimlerin ekserisi bunu câiz görmüşlerdir. Şâfiî ve bir grup âlim câiz görmemişlerdir."

Cemâatın Kâ'be'ye doğru durması için yer değiştirmesi amel-i kesirin yasaklanmasından önce vuku bulmuş olabilir, demişlerdir. Nitekim ilk zamanlarda namaz içinde konuşmak da namazı bozmadı.

---

(67) Bakara, 143

١٠١١ — حدثنا محمد بن يحيى الأزدي . ثنا هاشم بن القاسم . ح وحدثنا محمد ابن يحيى النيسابوري . قال: حدثنا عاصم بن علي ؛ قالا: ثنا أبو معشر ، عن محمد بن عمرو ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ قال: قال رسول الله ﷺ « ما بين المشرق والمغرب قبلة » .

TERCEMESİ

1011) "... Ebû Hüreyre *(Radıyalâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Doğu ile batının arası kıbledir.»

İZAHI

Tirmizi, Hâkim ve Dârekutni de bunu rivâyet etmişlerdir. Tirmizî müteaddit senedlerle bunu rivâyet ettikten sonra hasen - sahîh olduğunu söylemiştir. Tirmizî'nin şerhi Tuhfe'de şu bilgi veriliyor:

"Suyutî: Bu hüküm bütün memleketlere şumullü değil, ancak, Medîne-i Münevvere ve onun istikametinde bulunan yerlere mahsustur, demiştir. Beyhakî ve El-Irakî de aynı şeyi söylemişlerdir.

El-Esrem: 'Ben Ahmed bin Hanbel'e bu hadisin mânâsını sordum. Dedi ki: Mekke'de Kâ'be'nin yanında duran kimse tam Kâ'be'ye doğru durmak zorundadır, biraz sağa veyâ sola saptımı kıble'yi terketmiş sayılır. Fakat başka memleketlerde olan bir kimse tam Kâ'be'ye doğru durmak için gereken araştırma ve ictihadı ihmal etmiyecek, doğu ve batının arasında ve Mekke'ye karşı dursa kıble'ye doğru durmuş olur. Şurası doğrudur, bu taraf da batıdır, dedi ve eli ile işâret etti. Sonra sözüne devamla, işte bu iki yönün arası kıbledir, dedi. Ben Ona: Şu halde doğu ile batı yönleri arasındaki yöne doğru duranın namazı sahîh midir? diye sorunca, evet, ancak doğu ile batının arasında kalan yönün tam ortasını bulmaya gayret etmeli, dedi,' diye malûmat vermiştir.

İbn-i Abdi'l-Berr: Ahmed bin Hanbel'in: 'Başka memleketlerde olan' sözünün yorumu şudur, demiştir:

Medîne-i Münevvere halkı için kıble güney yönüdür. Çünkü Kâ'be o yöndedir, onlar batı yönünü sağ taraflarına ve

doğu yönünü sol taraflarına alarak güney istikametinde durdular mı kıble'ye doğru durmuş olurlar. M e d i n e gibi M e k k e'nin kuzeyinde bulunan diğer memleketler de böyledir. Y e m e n halkı için de durum aynıdır. Şu farkla ki Y e m e n, M e k k e'nin güneyinde kaldığı için onlar batıyı sollarına ve doğuyu sağlarına alarak kuzeye doğru durduklarında kıble'ye doğru durmuş olurlar. I r a k, H o r a s a n halkı için de ayni şeyler söylenebilir. Yâni M e k k e'den uzak yerlerde bulunanlar M e k k e içinde oturanlar gibi mutlaka K â'b e'nin tam doğrultusunda durmaya zorlanmazlar. Çünkü K â'b e'nin tam hizasında ve hiç sağa, sola sapmadan durmak uzak memleket halkı için çok güçtür. Mesâfe uzadıkça yön tâyininde beliren güçlüğe göre kolaylık verilmiştir."

Hadisin hükmü umumi değildir. Çünkü M e k k e'nin doğusuna düşen yakın ve uzak memleketlerin kıblesi tam batıya doğrudur. Keza M e k k e'nin batısında kalan ülkelerin kıblesi doğu yönündedir.

(٥٧) باب من دخل المسجد فلا يجلس حتى يركع

57 — KİM MESCİDE GİRERSE NAMAZ KILMADIKÇA OTURMASIN, BÂBI

١٠١٢ — حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي، ويعقوب بن حميد بن كاسب؛ قالا: ثنا ابن أبي فديك، عن كثير بن زيد، عن المطلب بن عبد الله، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا دخل أحدكم المسجد، فلا يجلس حتى يركع ركعتين».

في الزوائد: رجاله ثقات، إلا أنه منقطع. قال أبو حاتم: المطلب بن عبد الله عن أبي هريرة، مرسل.

T E R C E M E S İ

1012) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Biriniz mescide gireceği zaman iki rek'at namaz kılmadıkça oturmasın.»"

Not: Zevâid'de bildirildiğine göre bu senedin râvileri sıka olmakıa beraber, sened münkati'dir. Ebû Hâtim: Râvi el-Muttalib bin Abdillah'ın Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyeti mürseldir, demiştir.

١٠١٣ – حدّثنا العبّاس بن عثمان . ثنا الوليد بن مسلم . ثنا مالك بن أنس ، عن عامر بن عبد الله بن الزبير ، عن عمرو بن سليم الزرقي ، عن أبي قتادة ؛ أنّ النبيّ ﷺ قال « إذا دخل أحدكم المسجد فليصلّ ركعتين قبل أن يجلس » .

T E R C E M E S İ

1013) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Biriniz mescide gireceği zaman, oturmadan önce iki rek'at namaz kılsın.»"

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi zevâid türündendir.

E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'nin hadisi ise **Kütüb-i Sitte** sahibleri, A h m e d, B e y h a k î ve D â r e k u t n i tarafından rivâyet edilmiştir.

Mescide girildiği zaman kılınması emredilen namaza fıkıh dilinde **«Tahiyyetü'l-Mescid namazı»** denilir. Tahiyye, saygı demektir. Mescid saygısından maksat, mescid sahibi olan Allah'a ta'zim ve saygıda bulunmaktır.

Tahiyyetü'l-Mescid namazı, en az iki rek'at kılmakla gerçekleşebilir. Yâni bir rek'at kılmakla olmaz. Fakat dört veyâ daha çok rek'atle bu namaz kılınmış olabilir. Mescide giren kişi oturmadan başka sünnet veyâ farz namaza dursa, bununla da Tahiyyetül'-Mescid sevâbı kazanmış olur.

Cumhûra göre bu namaz sünnettir. Z â h i r i y e mezhebine göre vâciptir.

Hadisin zâhirine göre her hangi bir vakitte, hattâ hutbe esnâsında bile mescide girildiğinde iki rek'at **(Tahiyyetü'l-Mescid sünneti)** kılmak meşrûdur. Bu husûsta fıkıhçıların görüşleri şöyledir:

1 — Ş â f i î l e r, İ b n - i U y e y n e, E b û S e v r, D â v û d, H a s a n - ı B a s r i, M e k h û l ve diğer bâzı âlimlere göre ne zaman mescide girilirse girilsin, anılan namazı kılmak sünnettir. Sabah namazından sonra gün doğuncaya ve ikindiden son-

ra gün batıncaya kadar namaz kılmayı yasaklayan hadîslerin, bir sebebe dayalı olmayan nâfile namazlara mahsûs olduğunu söyleyen bu âlimlerin delîlleri el-Menhel'de zikredilmiştir.

2 — İbn-i Sîrîn, Atâ' bin Ebî Rabah, Nehâi, Katâde, Re'y ehli, Leys, Şüreyh ve Saîd bin Abdülaziz'e göre namaz kılmanın yasaklandığı vakitlerde ve Cuma hutbesi okunurken bu namazı kılmak mekruhtur.

3 — Mâlikîler'e göre yasaklanan vakitlerde bunu kılmak mekruh; gün doğarken, batarken ve hutbe okunurken kılmak ise haramdır.

TAHİYYETÜ'L-MESCİD KILINMADAN OTURULUNCA KAÇIRILMIŞ OLUYOR MU?

1 — Hanefî ve Mâliki âlimlerine göre mescide girildiğinde bu namazı kılmadan oturmak mekruhtur. Bununla beraber kılmadan oturan kişi, uzun süre otursa dahi bunu kaçırmış olmaz. Yani kalkıp kılabilir.

2 — Hanbeliler'e göre uzun oturuşla kaçırılmış olur.

3 — Şâfiiler'e göre bile bile oturan kimse, oturuşu uzun olsun, kısa olsun kaçırmış olur. Kalkıp kılamaz. Fakat mescide girdikten sonra unutarak veyâ yanılarak oturan kişi, farkına varınca kalkıp kılabilir.

MESCİDE BİR KAÇ DEFA GİRİP ÇIKAN İÇİN, HER GİRİŞTE BU NAMAZI KILMAK MEŞRÛ MUDUR?

Hadîsin zâhirine göre meşrûdur. Şâfiler böyle demişlerdir. Hanefîler'e göre sık sık mescide girip çıkan için günde iki rek'at kâfidir. Mâlikiler'e göre sık sık girip çıkarsa bir defa kılmak kâfidir. Aralıklı girerse, her girişte kılmalıdır. Hanbeliler'e göre yasak vakitler dışında mescide abdestli olarak giren kişi, sık sık da olsa her giriş için kılmalıdır. Ancak hutbe okumak için mescide giren hatip, bayram namazı için gelen kimse ve mescidin kayyımı bundan müstesnadır.

Bu namaz her mescid için meşrûdur. Bundan yalnız, Mescid- Harâm müstesnâdır. Çünkü Mescid-i Harâm'ın tahiyyesi Kâ'be'yi tavaf etmektir. Fakat tavaftan önce Mescid-i Harâm'da oturmak isteyen bir kimse için bu namazı kılmak meşrûdur.

(٥٨) باب من أكل الثوم فلا يقربن المسجد

58 — SARIMSAK YİYEN KİMSE MESCİDE YAKLAŞMASIN. BÂBI

١٠١٤ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا إسماعيل بن عليّة ، عن سعيد بن أبي عروبة ، عن قتادة ، عن سالم بن أبي الجعد الغطفاني ، عن معدان بن أبي طلحة اليعمري ؛ أن عمر بن الخطاب قام يوم الجمعة خطيبا . أو خطب يوم الجمعة . فحمد الله وأثنى عليه ؛ ثم قال : يا أيها الناس ! إنكم تأكلون شجرتين لا أراهما إلا خبيثتين . هذا الثوم وهذا البصل . ولقد كنت أرى الرجل ، على عهد رسول الله ﷺ ، يوجد ريحه منه . فيؤخذ بيده حتى يخرج إلى البقيع . فمن كان آكلها ، لا بدّ ، فليمتها طبخا .

T E R C E M E S İ

1014) "... Ma'dân bin Ebî Talha el-Ya'merî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh), Cuma günü hutbe iradetmek üzere ayağa kalktı veyâ Cuma günü hutbe iradetmek istedi. Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra:

Ey İnsanlar! Benim ancak habis sandığım şu sarımsak ve soğan (denilen) iki yeşilliği gerçekten yiyorsunuz. Halbuki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken, (mescidde) kendisinden mezkûr yeşillik konusu hâsıl olan adam görürdüm. (Mescidden) uzaklaştırılarak) Bakî tarafına çıkarılıncaya kadar elinden tutuluyor (götürülüyor)du. Şu halde kim bunu behemehal yiyecek (niyetinde) ise bâri pişirmek sûretiyle kokusunu gidersin, dedi."

İ Z A H I

Bu hadîsi M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m'in rivâyetindeki H z. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hutbesi bir hayli uzundur. Burada rivâyet edilen hutbe parçası orada şu meâlde geçmektedir:

"Ey insanlar! Siz iki yeşillik yiyorsunuz. Ben onların habis olduğunu sanıyorum. O yeşillikler soğan ve sarmısaktır. Ben şüphesiz gördüm. Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem) **bu yeşilliklerin kokusunu mescidde bir adamda bulduğu zaman emir buyururdu. Adam mescidden çıkarılarak Bakî tarafına götürülürdü. Şu halde kim bu yeşillikleri yemek isterse pişirmek sûretiyle kokusunu gidersin."**

N e v e v î : Soğan, sarımsak ve benzeri şeylerden dolayı kendisinden pis koku duyuran şahısların mescidden çıkarılmasına ve imkân elverdiğinde dînen yasak olan şeylere fiilen engel olmanın gerekliliğine bu hadîs delildir, demiştir.

١٠١٥ — حدثنا أبو مروان العثماني . ثنا إبراهيم بن سعد ، عن ابن شهاب ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من أكل من هذه الشجرة ، الثوم ، فلا يؤذينا بها في مسجدنا هذا » .

قال إبراهيم : وكان أبي يزيد فيه ، الكراث والبصل ، عن النبي ﷺ . يعني أنه يزيد على حديث أبي هريرة في الثوم .

TERCEMESİ

1015) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Sarmısak (denilen) şu yeşillikten yiyen kimse, bu mescidimizde onun (kokusu) ile bize eziyet etmesin.»

Râvi demiştir ki : Babam, sarmısak hakkındaki Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)**'nin Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den rivâyet ettiği bu hadîsine pırasa ve soğanı ilâve ederdi."**

١٠١٦ — حدثنا محمد بن الصباح . ثنا عبد الله بن رجاء المكي ، عن عبيد الله ابن عمر ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من أكل من هذه الشجرة شيئا فلا يأتين المسجد » .

TERCEMESİ

1016) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim şu yeşillikten (sarımsaktan) bir şey yerse (kokusu gidinceye kadar) **sakın mescide gelmesin.»"**

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'in hadisini M ü s l i m ve N e s â i de az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m'in rivâyeti meâlen şöyledir:

«Şu yeşillikten yiyen kişi sakın mescidimize yaklaşmasın ve sarımsak kokusuyla bize eziyet etmesin.»

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadisini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m'in rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, bu hadisi H a y b e r savaşı sırasında buyurduğu belirtilmiştir. M ü s l i m'in bir rivâyetinde:

حَتَّى يَذْهَبَ رِيحُهَا = «kokusu gidinceye kadar...» kaydı vardır.

N e v e v i, İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadisi bahsinde şu bilgiyi vermiştir:

"Bu hadis, sarımsak ve benzerini yiyen kimsenin her hangi bir mescide girmesinin yasak olduğuna delâlet eder. K â d ı I y â z bâzı âlimlerin, bu yasağın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mescidine mahsus olduğunu söylediklerini nakletmişse de, bu söz tutarsızdır. Âlimlerin cumhûruna göre yasaklama hükmü umumidir. Çünkü bâzı rivâyetlerde: «... **mescidlere yaklaşmasın.**» buyurulmuştur.

Hadis; sarımsak, soğan ve benzeri şeyleri yemeyi yasaklamıştır. Bu yeşillikler, sözü muteber olan âlimlerin icmâı ile helâldır. Hadis, bunları yiyen kimsenin, bu hâliyle mescidlere gitmesini yasaklamıştır.

K â d ı I y â z'ın anlattığına göre Z â h i r i y e mezhebine mensup olan âlimler, bunları yemeyi haram saymışlar, gerekçe olarak da: Çünkü bunları yemek cemâata gitmeye engel olur, Farz namazları cemâatla kılmak ise Farz-ı Ayn'dır, demişlerdir.

Âlimler; sarımsak, soğan ve pırasaya pis kokulu yiyecek ve benzeri maddeleri de eklemişlerdir.

Bâzı âlimler, yarasından pis koku duyulan veyâ ağzı pis kokan kimselerin de aynı hükme tâbi olduğunu söylemişlerdir.

Yine âlimler bayram ve cenâze namazı kılınan mescid dışı yerleri, eğitim ve öğretim yapılan yerleri, düğün ve benzeri toplantı yerleri mescidlere kıyaslayarak, sarımsak ve benzeri pis kokulu şeyleri alan şahısların, bu çeşit toplantılara katılmasını yasak saymışlardır. Fakat çarşı ve pazar yerlerini bu hükme tâbi tutmamışlardır.

Müslim'in Câbir (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde sarımsak ve pırasayı yiyen kimsenin mescide yaklaşmasının yasaklanmasına gerekçe olarak şöyle buyurulmuştur:

«Çünkü insanların eziyet duydukları şeylerden melekler de eziyet duyarlar.»

Bu gerekçe, mescidin boş olduğu zamanlarda bile anılan şahısların oraya girmesinin yasaklığına delâlet eder."

(٥٩) بَاب الْمُصَلِّي يُسَلَّمُ عَلَيْهِ كَيْفَ يَرُدُّ

59 — NAMAZDA İKEN KENDİSİNE SELÂM VERİLEN KİŞİ NASIL SELÂM ALIR BÂBI

١٠١٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّنَافِسِيُّ ؛ قَالَ : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ زَيْدِ ابْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : أَتَى رَسُولُ اللهِ ﷺ مَسْجِدَ قُبَاءٍ يُصَلِّي فِيهِ ، فَجَاءَتْ رِجَالٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُسَلِّمُونَ عَلَيْهِ . فَسَأَلْتُ صُهَيْبًا ، وَكَانَ مَعَهُ : كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ ؟ قَالَ : كَانَ يُشِيرُ بِيَدِهِ .

TERCEMESİ

1017) "... Abdullah bin Ömer (*Radıyallâhü anhümâ*)'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Kuba** (68) **mescidine uğrayarak içinde namaz kılarken Ensar-ı Kiram'dan bir kaç zât gelip O'na selâm vermişler.** (Orada) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **beraberinde bulunan Suhayb** (69) (Radıyallâhü anh)'a; **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **onların selâmını nasıl alırdı? dedim. Suhayb:**

Efendimiz eli ile işâret ederdi, dedi."

---

(68) Kuba Medine-i Münevvere'ye 2-3 mil mesafede bir köydür. İslâm tarihinde ilk mescid bu köyde inşâ edilmiştir. Fazileti özel hadîslerle bildirilmiştir.

(69) Suhayb'ın hâl tercemesi 150 nolu hadîs bahsinde geçmiştir.

İ Z A H I

E b û D â v û d, T i r m i z i, N e s â î ve A h m e d de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh), mezkûr soruyu B i l â l (Radıyallâhü anh)'a sormuştur. E b û D â v û d ' un rivâyetinde B i l â l (Radıyallâhü anh):

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) eliyle şöyle işâret ederdi, demiş ve avucun içi yere, ters yüzü yukarıya bakacak şekilde elini açmıştır."

Bu rivâyette el ile işâret şekli târif edilmiştir.

١٠١٨ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : بَعَثَنِي النَّبِيُّ ﷺ لِحَاجَةٍ . ثُمَّ أَدْرَكْتُهُ وَهُوَ يُصَلِّي . فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ . فَأَشَارَ إِلَيَّ . فَلَمَّا فَرَغَ دَعَانِي . فَقَالَ : « إِنَّكَ سَلَّمْتَ عَلَيَّ آنِفًا وَأَنَا أُصَلِّي » .

T E R C E M E S İ

1018) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), beni bir işe gönderdi. Sonra (dönüşümde) O, namaz kılarken yanına vardım ve O'na selâm verdim. Bana (elile) işâret etti. Namazını bitirince beni çağırdı. Ve:

«Sen demin bana selâm verdin. Ben namaz kılıyordum.» buyurdu."

İ Z A H I

M ü s l i m, E b û D â v û d, T i r m i z i, T a h a v i ve N e s â î de bu hadîsi az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m ve E b û D â v û d ' un rivâyetine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) B e n i M u s t a l i k savaşına gitmek üzereyken C â b i r b i n A b d i l l a h (Radıyallâhü anh)'ı O kabileye önceden göndermişti. B e n î M ü s t a l i k yahudîlerinin durumundan haber getirmek veyâ başka maksadlarla gönderilmişti.

C â b i r (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e selâm verince Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in el ile işâret ettiği, M ü s l i m ve E b û D â v û d ' un rivâyetinde belirtilmiştir.

Bu ve bundan önceki hadîs, ihtiyaç hâlinde namazda işâret etmenin câizliğine delâlet eder. M â l i k i ve H a n b e l i âlimleri böyle hükmetmişler. En kuvvetli kavle göre Ş â f i i l e r de böyle demişlerdir. Ş â f i i l e r ' e göre, yapılan işâretin az olması şarttır. Çok olduğunda namaz bozulur. H a n e f î âlimlerine göre ise; namazda işâret etmek mekruhtur.

Bu iki hadîs, namazda olmayan kişinin, namazda olan kişiye selâm vermesinin meşrûluğuna ve namazda olanın da işâretle selâm almasının câizliğine delâlet eder.

Bu iki husûsta âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki :

1 — M â l i k î l e r ve Ş â f i i l e r : Namazda olan kimseye selâm vermek câizdir, bunda mekruhluk yoktur, demişlerdir. M â l i k î l e r ' in mûtemed kavli budur. İ b n - i Ö m e r ve A h m e d de böyle demişlerdir. N e v e v i : Sahîh hadislerin gerektirdiği hüküm budur, demiştir.

2 — H a n e f î l e r ' e göre namaz kılana selâm vermek mekruhtur. C â b i r , A t â ' , Ş a ' b î , E b î M i c l e z ve İ s h a k b i n R a h a v e y h ' in kavli budur. M â l i k î l e r ' in mutemed olmayan bir kavli de böyledir.

NAMAZ KILANIN SELÂM ALMASI

1 — M â l i k î , Ş â f i î ve H a n b e l i âlimleri : Namazda bulunan kişinin, verilen selâmı işâretle almasını meşrû görmüşlerdir. İ b n - i Ö m e r , İ b n - i A b b â s ve İ s h a k böyle demişlerdir. Âlimlerin çoğundan nakledilen hüküm budur.

2 — E b û Z e r , A t â ' , N e h a i ve S e v r î ' ye göre namazı bitinceye kadar selâm almamak müstahabtır.

3 — E b û H a n i f e ' ye göre namaz esnasında ne sözle, ne de işâretle selâm almamak gerekir. Eğer dille selâm alınırsa namaz bozulur. İşâretle selâm almak ise mekruhtur.

El-Menhel yazarı, yukarıda anlatılan değişik görüş sâhiplerinin delillerini ayrıntılı olarak zikretmiştir. Konunun uzamaması için bu ma'lumâtı almadım.

١٠١٩ — حدثنا أحمد بن سعيد الدارمي . ثنا النضر بن شميل . ثنا يونس بن أبي إسحاق ، عن أبي إسحاق ، عن أبي الأحوص ، عن عبد الله ؛ قال : كنا نسلم في الصلاة . فقيل لنا : إن في الصلاة لشغلا .

TERCEMESİ

1019) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Biz namaz içinde (bulunanlara) selâm verirdik. Bilâhere bize buyuruldu ki:**

«Şüphesiz namaz içinde (önemli) meşgûliyet vardır.»"

İZAHI

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un bir rivâyeti şöyledir:

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namazdayken biz O'na selâm verirdik. O da selâmımızı alırdı. Sonra biz** (Habeşistan kralı) **Necâşî'nin yanından** (Medîne'ye döndüğümüz zaman) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e namaz içindeyken selâm verdik. O, selâmımızı almadı ve namazı bitirince:**

«Şüphesiz namazda (önemli) **meşguliyet vardır.» buyurdu."**

Hadîste geçen «...meşguliyet...»ten maksad; Kur'an, zikir ve duâ ile meşgul olmak ve yüce Allah'ın huzûrunda durulduğunu düşünmek işidir. Bu yüce meşgûliyet namazda konuşmaya mânidir.

Abdullah bin Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un Ebû Dâvûd ve Nesâî'deki başka bir rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in selâm verdikten sonra selâmını aldığı bildirilmiştir.

(٦٠) باب من يصلي لغير القبلة وهو لا يعلم

60 — BİLMİYEREK KIBLE'DEN BAŞKA BİR YÖNE DOĞRU NAMAZ KILANIN BÂBI

١٠٢٠ — حدثنا يحيى بن حكيم . ثنا أبو داود . ثنا أشعث بن سعيد ، أبو الربيع السمان ، عن عاصم بن عبيد الله ، عن عبد الله بن عامر بن ربيعة ، عن أبيه ؛

قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ . فَتَغَيَّمَتِ السَّمَاءُ وَأَشْكَلَتْ عَلَيْنَا الْقِبْلَةُ . فَصَلَّيْنَا . وَأَعْلَمْنَا . فَلَمَّا طَلَعَتِ الشَّمْسُ إِذَا نَحْنُ قَدْ صَلَّيْنَا لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ . فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ ، فَأَنْزَلَ اللهُ ـ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ ـ .

TERCEMESİ

1020) "... Âmir bin Rebîa (70) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Biz bir yolculukta Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idik. Hava bulutlandı ve kıble yönünü bilemedik. Nihâyet namaz kıldık ve (durduğumuz yönün doğru olup olmadığını anlamak için) bir işâret koyduk. Sonra güneş doğunca kıble'den başka bir yöne doğru namaz kılmış olduğumuz anlaşıldı. Biz bu durumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattık. Bunun akabide Allah Teâlâ:**

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ = **«Nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır.»**

âyetini indirdi." (71)

Bu hadisi Tirmizi de rivâyet etmiştir. Oradaki hadis meâlen şöyledir:

İZAHI

"Biz bir yolculukta, karanlık bir gece Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idik. Kıble'nin hangi yönde olduğunu biz bilemedik. Artık her birimiz kendi yönünde namaz kıldı. Sabah olunca bu durumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattık. Bunun üzerine akabinde: فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ **âyeti indi."**

Tirmizi bu hadisin isnadının kuvvetli olmadığını söyledikten sonra: 'İlim ehlinin ekserisi bununla hükmederek demişler ki: Hava kapalı iken kişi kıbleden başka bir yöne namaz kıldıktan sonra, yanlış durduğunu anlarsa onun kıldığı namaz sahîhtir.

Süfyân-ı Sevri, İbnü'l-Mübârek, Ahmed ve İshak böyle hükmedenlerdendirler,' demiştir.

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı da burada şunları söyler:

"Taberânî'nin Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîs de bu hadîsi takviye eder:

---

(70) Âmir'in hâl tercemesi 907 nolu hadîs bahsinde geçmiştir.

(71) Bakara, 116

"Bulutlu bir günde bir yolculukta biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber kıbleden başka bir yöne doğru durup namaz kıldık. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı bitirince güneş görüldü. Bunun üzerine biz: Yâ Resûlallah! Kıbleden başka bir yöne doğru namaz kılmışız, dedik. O (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Şüphesiz sizin namazınız hakkıyla Allah katına kaldırılmıştır.» buyurdu."

Ebü't-Tayyib el-Medenî: 'Bizim Hanefî âlimlerimiz bununla hükmederek, kıblenin hangi yönde olduğunu bilmeyen kişi gereken araştırmaları yaptıktan sonra kanâat ettiği yöne dönüp namaz kılar. Bilâhere hatâlı durduğunu anlasa bile kıldığı namazı iâde etmez. Çünkü mükellef olduğu şey, araştırma yapıp namaz kılmaktır. Kişi de bunu yapmış, demişlerdir,' der.

Şâfiî: Hatâlı yöne doğru kılındığı anlaşılan namazın iâdesi gerekir. O namazın vakti henüz çıkmamış iken veyâ vakti çıktıktan sonra durumun anlaşılması farketmez. Çünkü kıble'ye doğru durmak şarttır. Âmir'in hadîsi ise zayıftır, demiştir.

Sübülü's-Selâm sahibi Şâfiî'nin sözünü naklettikten sonra: Azhar olanı Âmir'in hadîsi ile amel etmektir. Çünkü bu hadîs Muâz'ın hadîsi ile kuvvet bulur. Hattâ yalnız başına da delîl sayılır.

Hadîste anılan âyet-i celile'nin iniş sebebinin başka şeyler olduğu rivâyetleri de vardır. Diğer taraftan âyetin meâli hakkında da değişik yorumlar vardır. Bu sebeple âyet, hadisteki hüküm için kesin bir delîl değildir. Zâten kesin delîl olsaydı bu hüküm husûsunda âlimler arasında bir ihtilâf söz konusu olamazdı.

Âyetin yorumları ve iniş sebepleri hakkında geniş izahat isteyenler tefsir kitablarına baş vursunlar.

(٦١) باب المصلى يتنخم

61 — NAMAZ İÇİNDEYKEN TÜKÜRENİN BÂBI

١٠٢١ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع ، عن سفيان ، عن منصور ، عن ربعي بن حراش ، عن طارق بن عبد الله المحاربي ؛ قال : قال النبي ﷺ « إذا صلّيت فلا تبزقنّ بين يديك ، ولا عن يمينك ، ولكن ابزق عن يسارك ، أو تحت قدمك » .

TERCEMESİ

1021) "... Târık bin Abdillah el-Muhâribi (72) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«Namaz kıldığın zaman sakın önüne ve sağına tükürme. Lâkin solun (boş ise o taraf)a veyâ (sol) ayağın altına tükür.»"

١٠٢٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا إسماعيل بن علية ، عن القاسم بن مهران ، عن أبي رافع ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ رأى نخامة في قبلة المسجد . فأقبل على الناس فقال « ما بال أحدكم يقوم مستقبله (يعني ربه) فيتنخع أمامه ؟ أيحب أحدكم أن يستقبل فيتنخع في وجهه ؟ إذا بزق أحدكم فليبزقن عن شماله ، أو ليقل هكذا في ثوبه » .

ثم أراني إسماعيل يبزق في ثوبه ثم يدلكه .

TERCEMESİ

1022) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mescidin kıble duvarında bir balgam gördü. Bunun üzerine oradakilere yönelerek:

«Sizden birisine ne oluyor ki kalkıp Rabb'ine yönelir (namaza) durur sonra önüne balgam atar? Sizden herhangi birisi kendisine dönülüp yüzüne karşı balgam atılmasından hoşlanır mı? biriniz tükürdüğü zaman soluna tükürsün. Yâhut (mendil gibi bir) elbisesi içine şöylece tükürsün.» buyurdu.

Râvi demiştir ki: (Bu hadisi bana rivâyet eden râvi) İsmâil elbisesi içine tükürüp elbisesini ovalamak sûretiyle yapılacak işi bana gösterdi."

١٠٢٣ — حدثنا هناد بن السري ، وعبد الله بن عامر بن زرارة ؛ قالا : ثنا أبو بكر ابن عياش ، عن عاصم ، عن أبي وائل ، عن حذيفة ؛ أنه رأى شبث بن ربعي بزق

(72) Târık (R.A.) Sahâbidir. Kûfe'li olduğu için kendisi Kûfe halkı arasında yaygındır. Râvileri Rib'i, Kâmil bin Şeddâd ve Ebü'ş-Şa'sâ'dır. Ebû Dâvûd, Nesâi, Tirmizi ve Ibn-i Mâceh. Onun hadislerini almışlardır. (El-Menhel 4. C., 93., S.)

بَيْنَ يَدَيْهِ . فَقَالَ : يَا شَبَثُ ! لَا تَبْزُقْ بَيْنَ يَدَيْكَ . فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَنْهَى عَنْ ذَلِكَ ، وَقَالَ « إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي أَقْبَلَ اللهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ ، حَتَّى يَنْقَلِبَ أَوْ يُحْدِثَ حَدَثَ سُوءٍ » .

فِي الزَّوَائِدِ : رِجَالُ إِسْنَادِهِ ثِقَاتٌ .

TERCEMESİ

1023) "... Huzeyfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Şebes (73) bin Reb'î önüne tükürürken kendisi görmüş ve :

Yâ Şebes! Önüne tükürme. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bunu menediyordu ve şöyle buyurmuş, demiştir :**

«Şüphesiz adam kalkıp namaza başladığı zaman, namazdan çıkıp gidinceye veyâ fenâ bir şey işleyinceye kadar Allah Teâlâ ona yönelir, (rahmeti ile ona) **teveccüh eder.»"**

Not : Senedindeki râvilerin sıka olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

١٠٢٤ — حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ ، وَعَبْدَةُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَا : ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَزَقَ فِي ثَوْبِهِ ، وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ ، ثُمَّ دَلَكَهُ .

TERCEMESİ

1024) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) namazda iken elbisesinin içine tükürdü. Sonra ovaladı."

İZAHI

Târık (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de az lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd da benzer lafızla bir hadisi Ebû Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

---

(73) Hz. Osman'ın katline yardım etmiş, bilâhere Hz. Ali'ye karşı çıkmış, Hz. Hüseyin'in katlinde hazır olmuştur. Ali ve Huzeyfe'den rivâyeti vardır. Muhammed bin Ka'b ve Süleyman-ı Teymi bir hadisini almıştır. (Hulâsa, 168)

H u z e y f e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi zevâid nevindendir. Bu hadisteki; يُحْدِثْ cümlesi ile : "Dîne muhâlif bir şey ihdas etmek, yapmak yâni günah işlemek» kasdedilmiştir. Bu cümle ile abdestin bozulması anlamının kasdedilmesi ihtimâli uzaktır. Ancak, ihtiyaç yok iken ve irâde içinde bile bile abdest bozmak anlamını çıkarmak da mümkündür. Yâni cümleyi böyle yorumlamak hatıra gelebilir. Bu takdirde; يحدث abdest bozar anlamını taşır.

E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadisinin benzeri E b û D â v û d ' un süneninde rivâyet edilmiştir.

Namaz esnasında, namaz dışında, mescid içinde ve dışında tükürmek, balgam atmakla ilgili hadislerin açıklaması, bunun dînî hükmü ve bu husustaki âlimlerin görüşleri : "Mescidler ve Cemâatlar" kitabının 10. bâbında rivâyet edilen (761 - 764) nolu hadisler bahsinde beyan edildiği için oraya bakılabilir.

(٦٢) باب مسح الحصى فى الصلاة

62 — NAMAZDA (SECDE YERİNDEKİ) ÇAKILLARA EL SÜRMEK BÂBI

١٠٢٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا » .

T E R C E M E S İ

1025) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Namaz içinde çakıllara el süren kimse abesle iştigal etmiş olur.»"

١٠٢٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ؛ قَالَا : ثنا الْوَلِيدُ ابْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ . حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ . قَالَ : حَدَّثَنِي مُعَيْقِيبٌ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، فِي مَسْحِ الْحَصَى فِي الصَّلَاةِ « إِنْ كُنْتَ فَاعِلًا ، فَمَرَّةً وَاحِدَةً » .

TERCEMESİ

1026) "... Muaykıb (74) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Namaz esnasında çakıllara el sürmek hakkında Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir :

«Eğer çakıllara (mecburen) el sürecek olursan tek bir defa (el sür).»"

١٠٢٧ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ اللَّيْثِيِّ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَإِنَّ الرَّحْمَةَ تُوَاجِهُهُ ، فَلَا يَمْسَحْ بِالْحَصَى » .

TERCEMESİ

1027) "... Ebû Zerr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Biriniz namaza başladığı zaman, şüphesiz ona rahmet yönelir. Bu nedenle sakın (secde yerindeki) çakıllara el sürmesin.»"

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadisinin müelliften başka kimler tarafından rivâyet edildiğini görmedim. Hadis, namaz içinde çakıl taşlarını ellemenin doğru bir hareket olmadığına delâlet eder. Sindi: Cuma namazı bahsinde; وَمَنْ لَغَا فَلَا أَجْرَ لَهُ **= «ve abesle iştiğal eden için sevâb yoktur.» buyurulmuştur. Cuma**

---

(74) İbn-i Ebî Fâtime ed-Devsî'dir. Mekke'de ilk müslümanlardandır. Habeşistan ve Medîne-i Münevvere hicretlerinde bulunmuştur. Biatü'r-Rıdvan'da ve ondan sonra meydana gelen savaşlarda bulunmuştur. Ebû Bekir ve Ömer (R.A.) devirlerinde hazine eminliği yapmıştır. Osman (R.A.) devrinde Efendimiz'den kalma mühre nezaret ederdi. (Mührü Erise kuyusuna düşüren odur. Bilindiği gibi bütün aramalarına rağmen mühür bulunamamış ve zâyi olmuştur.) Osman (R.A.) devrinde vefât etmiştir. Peygamber (S.A.V.)'den rivâyeti vardır. Râvileri ise iki oğlu Muhammed ile el-Hâris, oğlunun oğlu İyas ve Ebû Seleme bin Abdurrahman bin Avf'tır. (El-Menhel C. 6, Sah. 51)

sevâbını gideren bir harekette çirkinlik bulunur. Bilhassa hutbeyi dinlemekten alıkoyarsa şüphesiz yasak bir hareket sayılır, demiştir.

Muaykıb (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Kütüb-i Sitte sahiblerinin hepsi ve Ahmed rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin rivâyeti meâlen şöyledir:

"Secde yerinin toprağını (elile) düzelten adama Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): «Eğer (secde edeceğin) yerin toprağını düzeltmeye mecbur olursan, (elini) bir defa sür.»"

"Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyruğunun meâli şudur:

«Sen namazda iken çakıllara elsürme. Eğer bilmecburiye yapacak olursan çakılları tesviye etmek üzere bir defa el sürmek yeter.»

Buhâri ve Ebû Dâvûd'un rivâyetinden anlaşıldığı gibi secde yerindeki toprağı ve çakıl taşlarını tesviye etmek için namaz içinde secde yerine bir defa el sürmek câizdir, câizliğin sebebi de secde ederken eziyete mâruz kalmamaktır.

Ebû Zerr (Radıyallâhü anh)'in hadisini Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâi, Ahmed ve İbn-i Hıbbân da rivâyet etmişlerdir.

El-Menhel yazarı: Namaza giriş sâyesinde kişiye yöneltilen ilâhi rahmetin kesintiye uğramaması için secde yerindeki çakıl taşlarını tesviye etmekle meşgul olmamak gerekir. Secde yerindeki toprak ve kum da çakıl taşları hükmündedir. Bunları tesviye etmekle meşgûl olmak namazdaki huzur ve huşuun kesilmesine, dolayısıyla rahmetin kesilmesine yol açar, demiştir.

El-Menhel yazarı daha sonra şöyle der:

"Bu bâbta rivâyet olunan hadisler, namaz içinde, secde yerindeki çakılları, toprağı, kumu ve benzeri şeyleri tesviye etmenin kerâhatine ve zarûret hâlinde bir defa el sürmenin câizliğine delâlet eder.

Bu husûstaki âlimlerin görüşüne gelince:

1. Ömer, Câbir, Mesrûk, İbrâhim en-Nahai, Hasan-ı Basri ve cumhur'a göre secde yerindeki çakıllara el sürmenin mekruhluğuna hükmetmişlerdir.

Mâlik'ten: Secdeden başını kaldırınca alnına yapışık toprağın yüzüne dökülüp dağılmasıyla eziyete mâruz kalacak adamın, secde yerine el sürmesinde bir beis olmadığını söylediği rivâyet edil-

miştir. El-Muvatta'da Ebû Ca'fer el-Kâri'den rivâyet ettiğine göre kendisi şöyle demiştir: Ben Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anh)'ı secde için eğildiği zaman alnını koyacağı yerdeki çakıllara hafifçe elini sürerken gördüm.

Zâhiriye mezhebine mensup âlimler, hadislerin zâhiri ile hükmederek bir defadan fazla çakıllara el sürmek haramdır, demişlerdir.

Abdullah bin Mes'ud, Ebû Hüreyre, Huzeyfe ve Ebû Zerr (Radıyallâhü anhüm), bir defa el sürmeye ruhsat verenlerdendirler.

İbn-i Huzeyme, kendi sahîhinde rivâyet ettiğine göre Câbir (Radıyallâhü anh): Namaz içinde çakıllara el sürmenin hükmünü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sorduk. Buyurdu ki:

«Bir defa, bunu yapmaktan sakınman tümü kara gözlü olan yüz deveden daha hayırlıdır.»

Secde yerindeki çakıllara el sürme yasağının hikmetine gelince, namaz kılana yönelen ilâhî rahmettin dönüp başka şeylerle meşgûl olmamak ve rahmetten alacağı nasibi kaçırmamaktır.

Bâzıları demiş ki: Bunun hikmeti secde mahallinde bulunan çakılları basıp toprağa gömmek veyâ temizlemekle, üzerlerinde secde edilmesinden hoşlanan çakılları mahrum etmemektir. Nitekim İbn-i Ebî Şeybe'nin rivâyetine göre Ebû Sâlih: Secdeye varmak istediğin zaman çakıllara el sürme. Çünkü her çakıl, üzerinde secde edilmesini sever, demiştir.

Bir kısım âlimler de: Çakıllara elsürüp secde yerini düzenlemek tavazua aykırıdır, demişlerdir.

HADİSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Zarûret olmadıkça, namazda iken secde yerine el sürmek mekruhtur. Abesle iştiğaldir.
2. Zarûret hâlinde bir defa el sürmek câizdir.
3. Namaza durana ilâhî rahmet yönelir.

(٦٣) باب الصلاة على الخمرة

63 — HUMRE (KÜÇÜK HASIR) ÜZERİNDE NAMAZ KILMAK BÂBI

١٠٢٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبّاد بن العوّام ، عن الشيباني ، عن عبد الله بن شدّاد . حدثتني ميمونة ، زوج النبي ﷺ ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ يصلّي على الخمرة .

TERCEMESİ

1028) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in eşi Meymûne *(Radıyallâhü anhâ)* şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **humre üzerinde namaz kılardı.**"

İZAHI

Tirmizi'den başka **Kütüb-i Sitte** müelliflerinin hepsi bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

Humre : Bu kelime 632 nolu hadiste de geçmiş ve orada târif edilmiştir. **El-Menhel** yazarı bu kelimenin mânâsı hakkındaki âlimlerin sözlerini şöyle nakleder :

"**Misbah**'ta : Humre secde yeri kadar küçük olan hasırdır, demiş, Hattâbi de : Üzerinde namaz kılınan seccadedir. Söylendiğine göre, seccade, namaz kılanın yüzünü yerden koruyup örttüğü için örtünme anlamını taşıyan bu isim verilmiştir, der. **Nihâye**'de ise : Secde edildiğinde yüzün hizasına gelen yeri kaplayan büyüklükteki hasır veyâ hurma yaprağı gibi bitkiden mâmul seccadeciktir. Büyüklüğü bu kadar olmazsa ona humre adı verilmez. İpleri hurma yaprakları ve benzeri madde altında gizli kaldığı için ona bu isim verilmiştir, der. Diğer taraftan sünen-i Ebû Dâvûd'da İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet edilen bir hadîsten anlaşıldığına göre normal seccadeye de humre denilir."

Hulasa görüldüğü gibi humre küçük veyâ normal hasır seccadeye denilebilir.

Hadîs, hasır üzerinde secde etmenin ve namaz kılmanın meşrûluğuna delâlet eder.

İbn-i Battâl demiştir ki : Hasır üzerinde namaz kılmanın câizliği husûsunda muhtelif İslâm memleketlerinde bulunan fı-

kıh âlimleri arasında hiç bir ihtilâf yoktur. Yalnız Ömer bin Abdilaziz'in toprak getirip hasır seccadesinin secde yerine koyduğu toprak üzerine secde ettiği rivâyeti vardır. Bu da olsa olsa kendisinin aşırı tevazuundan ileri gelmiş olabilir ki bu hal İslâm âlimlerine muhâlefet sayılmaz.

Hasır, kilim, halı gibi sergiler üzerinde namaz kılmak husûsundaki âlimlerin sözlerini bundan sonraki iki hadîsin tercemesinden sonra nakledeceğiz.

١٠٢٩ — حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى حَصِيرٍ .

TERCEMESİ

1029) "... Ebû Saîd(-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), hasır üzerinde namaz kılmıştır."

١٠٣٠ — حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُاللهِ بْنُ وَهْبٍ. حَدَّثَنِي زَمْعَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ؛ قَالَ : صَلَّى ابْنُ عَبَّاسٍ ، وَهُوَ بِالْبَصْرَةِ عَلَى بِسَاطِهِ . ثُمَّ حَدَّثَ أَصْحَابَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي عَلَى بِسَاطِهِ .

في الزوائد : في إسناده زمعة ، وهو ضعيف وإن روى له مسلم . فإنما روى له مقروناً بغيره . فقد ضعّفه أحمد وابن معين وغيره .

TERCEMESİ

1030) "... Amr (75) bin Dînâr *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: (Abdullah) bin Abbâs (Radıyallâhü anhümâ), Basra'da iken yaygısı üzerinde namaz kılmış ve sonra arkadaşlarına: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), yaygısı üzerinde namaz kılardı, demiştir."

Not: Zevâid'de belirtildiğine göre bu hadîsin senedindeki râvi Zam'a zayıftır, Müslim O'nun hadîsini rivâyet etmiş, ama orada Zam'a'nın beraberinde başka râvî vardır. Yalnız değildir. Ahmed, İbn-i Maîn ve başkaları da Zam'a'nın zayıflığını söylemişlerdir.

---

(75) Ebû Muhammed el-Mekki el-Esrem tanınmış âlimlerdendir. Abdullah bin Mes'ud ve Abdullah bin Ömer (R.A.)'den rivâyet etmiştir. Ayrıca Küreyb ve Mücâhid ile bir cemâat'tan da rivâyeti vardır. Râvilerinin başında Katâde, Eyyub, Şu'be, Süfyanlar ve Hammadlar gelir. İbnü'l-Medenî'nin dediğine göre 500 hadîsi vardır. H. 115 veyâ 116 yılında vefât ettiği rivâyetleri vardır. (Hulâsa: 288)

İ Z A H I

E b û S a i d (Radıyallâhü anh)'in hadîsini M ü s l i m ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. A m r (Radıyallâhü anh'ın hadîsini de A h m e d rivâyet etmiştir.

E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'in hadîsi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hasır üzerinde namaz kıldığına delîldir.

A m r (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde geçen **Bisat** kelimesini yaygı olarak terceme ettim.

Bisat: Yere serilen sergi demektir. Yâni bisat'ın lügat anlamı hasır, kilim, seccade, halı gibi eşyanın hepsini kaplar.

T i r m i z î **Humre, Hasır** ve **Bisat** için ayrı ayrı bâblar açmıştır. **Bisat** üzerinde namaz kılmak bâbında E n e s (Radıyallâhü anh)'den bir hadis rivâyet ettikten sonra: Sahâbîlerin ve onlardan sonra gelen âlimlerin çoğu tüylü ve tüysüz yaygılar üzerinde namaz kılmakta bir sakınca görmemişlerdir, demiştir.

Bâzı âlimler **Bisat** kelimesi ile hasır kasdedildiğini söylemişlerdir.

El-Menhel yazarı da: "Hayvanî ve nebatî olan bütün yaygılar hasır hükmünde olup hepsinin üzerinde namaz kılmanın câizliği bu hadîslerden anlaşılıyor. A h m e d, E v z â i, Ş â f i i, İ s h a k ve Fıkıhçıların Cumhurunun kavli budur. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hasır ve başka şeyler üzerinde namaz kıldığı sahîh hadislerle sâbittir.

Tabiilerden bir cemâat çıplak yer üzerinde namaz kılmayı arzulamışlar ve her hangi bir şey üzerinde namaz kılmayı mekrûh saymışlardır. S a î d b i n e l - M ü s e y y e b ve M u h a m m e d b i n S î r î n'in yaygı üzerinde namaz kılmanın sonradan ihdas edilen bir şey olduğunu söylediklerini İ b n - i E b î Ş e y b e rivâyet etmiştir.

C â b i r b i n Z e y d'in de nebâti olan yaygılar üzerinde namaz kılmayı müstahap ve hayvanî yaygılar üzerinde namaz kılmayı mekruh adettiği rivâyet olunmuştur.

U r v e b i n Z ü b e y r ise çıplak yerden başka bir şey üzerinde secde etmekten kerâhet ediyordu.

M â l i k î l e r'e göre rahat verici ve refahlı sergi üzerinde namaz kılmak mekruhtur. Hasır ve benzeri şeyler üzerinde ise mekruh değildir. Mamafih çıplak yerde namaz kılmak daha iyidir. M â l i k : Soğuk ve sıcak gibi bir özür olmadıkça pamuk veyâ ketenden mamûl elbise ve aba üzerinde secde edilemez demiştir." diye mâlumat verir.

(٦٤) باب السجود على الثياب فى الحرّ والبرد

64 — SICAKTA VE SOĞUKTA ELBİSE ÜZERİNDE SECDE ETMEK BÂBI

١٠٣١ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَبِيبَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ؛ قَالَ : جَاءَنَا النَّبِيُّ ﷺ . فَصَلَّى بِنَا فِي مَسْجِدِ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ ، فَرَأَيْتُهُ وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى ثَوْبِهِ ، إِذَا سَجَدَ .

فى الزوائد : فى إسناده عن عبد الله بن عبد الرحمن عن أبيه عن جده ثابت بن الصامت ، كما فى الرواية الآتية ، فهذا إسناد متصل .

TERCEMESİ

1031) "... Abdullah bin Abdirrahman *(Radıyallâhü anh)* (babası vâsıtasıyla dedesinden naklen) şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize geldi. Benî Abdi'l-Eşhel mescidinde namaz kıldırdı. Secde ettiği zaman ellerini elbisesinin üzerine koyduğunu gördüm."

Not : Bundan sonra gelen rivâyette olduğu gibi bunun senedinde;

عن عبد الله بن عبد الرحمن عن ابيه عن جده ثابت بن الصامت

= «Abdullah bin Abdirrahman'dan, O da babasından, O da dedesi Sâbit bin eş-Samıt'tan...» ifâdesi vardır. Senedin aslı böyle olunca muttasıl bir sened olmuş olur, diye Zevâid'de açıklama vardır. (76)

١٠٣٢ — حدّثنا جَعْفَرُ بْنُ مُسَافِرٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ . أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ ابْنُ إِسْمَاعِيلَ الْأَشْهَلِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ ثَابِتِ بْنِ الصَّامِتِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى فِي بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ وَعَلَيْهِ كِسَاءٌ مُتَلَفِّفٌ بِهِ . يَضَعُ يَدَيْهِ عَلَيْهِ . يَقِيهِ بَرْدَ الْحَصَى .

فى الزوائد : فى إسناده إبراهيم بن إسماعيل الأشهلىّ ، قال فيه البخارىّ : منكر الحديث . وضعّفه غيره .

(76) Çünkü senedde sahâbî olan ilk râvi Sâbit bin es-Sâmit ve onun râvisi olan oğlu Abdurrahman'ın ismi geçmiyor. Ancak Abdurrahman'ın râvisi olan oğlu Abdullah'ın ismi vardır.

ووثقه أحمد والعجلي . وعبد الله بن عبد الرحمن ، لم أر من تكلم فيه ولا من وثقه . وباقي رجاله ثقات .
قال السندي : قلت وبالجملة ، فحديث السجود على التراب ثابت . والتكلم إنما هو في خصوص هذا الحديث .
فالوجه قول من جوز ذلك .

TERCEMESİ

1032) "... Abdullah bin Abdirrahman bin Sâbit bin es-Sâmi'ten. O da babası (Abdurrahman)dan. O da dedesi (Sâbit) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet ettiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir elbiseye bürünmüş olarak, Benî Eşhel kabilesi içinde namaz kılmış,** (secde ederken) **ellerini elbisesinin üzerine koyup çakılların soğukluğundan korunmuştur.**"

Not : Zevâid'de : Bu senedde bulunan İbrâhim bin İsmâil el-Eşheli'nin hadislerinin münker olduğunu Buhârî söylemiştir. Başkası da onu zayıf saymıştır. Ahmed ve el-İcli ise onu sıka göstermişlerdir. Diğer râvi Abdullah bin Abdurrahman aleyhinde konuşanı veyâ onu sıka göstereni görmedim. Geri kalan râvileri sıkadır, diye bilgi verilmiştir.

İZAHI

Sindi de: Hulâsa toprak üzerinde secde etmek hadisi sâbittir. Konuşma konusu, elbise üzerinde secde etmenin câiz olup olmamasıdır. Bunu câiz görenlerin kavlinin yolu vardır, demiştir.

١٠٣٣ – حَدَّثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ . ثنا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، عَنْ غَالِبٍ الْقَطَّانِ ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ . فَإِذَا لَمْ يَقْدِرْ أَحَدُنَا أَنْ يُمَكِّنَ جَبْهَتَهُ ، بَسَطَ ثَوْبَهُ فَسَجَدَ عَلَيْهِ .

TERCEMESİ

1033) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir :
Sıcaklığın şiddetli zamanlarında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber namaz kılardık. Birimiz** (secde yerinin harâretinden dolayı) **alnını yere iyice koymaya muktedir olmadığı zaman** (büründüğü) **elbisesinin bir tarafını yere yayarak üzerinde secde ederdi.**"

İ Z A H I

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sahiplerinin hepsi ve A h m e d rivâyet etmişlerdir. Bundan önceki hadîs soğuktan korunmak için elbisenin bir tarafı üzerinde secde etmenin cevâzına delâlet ettiği gibi bu hadis de sıcaktan korunmak için aynı şeyi yapmanın câizliğine delâlet eder.

Hadîsin: «...alnını iyice yere koymaya muktedir olmadığı zaman...» cümlesi, çıplak yere secde etmenin asıl olduğuna işâret eder. Çünkü bu cümlede, elbisenin bir tarafı üzerinde secde etmek, alını çıplak yere koymanın güçlüğüne bağlanmıştır.

Elbisenin bir tarafı üzerinde secde etmenin hükmü hakkındaki âlimlerin görüşleri:

1. E b û H a n i f e ve Cumhur'a göre kişi, büründüğü elbisenin bir tarafı üzerinde secde edebilir. Delilleri de bu bâbtaki hadîslerdir. Cumhur: H â k i m ve B e y h a k i'nin rivâyet ettikleri H a b b â b b i n e l - E r e t (Radıyallâhü anh)'in aşağıdaki hadîsi bu hükme muârız değildir. Çünkü H a b b â b'ın hadisindeki Sahâbîlerin şikâyeti bir elbise üzerinde secde etmek izni için değil, sıcağın şiddeti kırılıncaya kadar öğle farzını tehir etmek içindir. Eğer şikâyetleri bir elbise üzerinde secde etmekle giderilmiş olsaydı, bu izin verilecekti, diye yorum yapmışlardır.

شَكَوْنَا اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّ الرَّمْضَاءِ فِى جِبَاهِنَا فَلَمْ يُشْكِنَا

= (Üzerinde secde ettiğimiz) kızgın taşların alınlarımızdaki harâreti Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e şikâyet ettik. (= Hâlimizi arzettik) de O, şikâyetimizi gidermedi. (= Bir çâre bildirmedi.)»

2. Ş â f i i'ye göre, bürünülen elbiseden namazdaki eğiliş ve kalkışlarda kişi ile beraber, hareket eden kısımlar üzerinde secde etmek câiz değil, hareket etmeyen (yâni yere yayılıp kalan) kısımlar üzerinde secde etmek câizdir. Ş â f i î'nin zayıf olan bir kavline göre hareket etmeyen kısım da hareket eden kısım gibidir. Ş â f i î, bu bâbtaki hadislerde sözkonusu edilen elbiseden maksat namaz esnasında kişiden ayrı olan elbisesidir. Büründüğü elbise değildir, demiştir. Ama bu yorum hadîsin zâhirine uygun görülmüyor. Çünkü: "Elbisesi" tâbirinden hatıra ilk gelen şey, bürünülen elbisedir. İ b n - i E b î Ş e y b e'nin İ k r i m e yolu ile İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettiği şu meâldeki hadîs de hadîsin zâ-

hıri mânâsını teyid eder: "Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), yerin sıcaklığından ve soğukluğundan, fazla kısmı ile korunduğu bir elbise içinde namaz kılmıştır.

Ş â f i i ' nin delili ise yukarda nakledilen H a b b â b (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir.

İhtiyaç yok iken elbise üzerinde secde etmek E b û H a n i f e ve Cumhur'a göre mekrûhtur.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Namaz maslahatı için namazda az hareket câizdir.
2. Kişi, büründüğü elbisenin bir tarafı üzerinde secde edebilir.
3. Namazda huşuun devamı için gayret edilmelidir. Çünkü yerin harâretinden dolayı huşû gitmesin diye Sahâbîler elbiseleri üzerinde secde etmişlerdir.

(٦٥) باب التسبيح للرجال فى الصلاة والتصفيق للنساء

65 — (İKAZ İÇİN) NAMAZDA SÜBHANALLAH DEMEK ERKEKLERE, EL ÇIRPMAK DA KADINLARA UYGUNDUR, BÂBI

١٠٣٤ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « التَّسْبِيحُ لِلرِّجَالِ ، وَالتَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ » .

T E R C E M E S İ

1034) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«**Sübhânallah demek erkeklere, el çırpmak da kadınlara uygundur.**»"

١٠٣٥ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « التَّسْبِيحُ لِلرِّجَالِ ، وَالتَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ » .

TERCEMESİ

1035) "... Sehl bin Sa'd es-Sâidî *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sübhânallah demek erkeklere; el çırpmak da kadınlara uygundur.»"

١٠٣٦ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ . وَعُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ؛ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ : قَالَ ابْنُ عُمَرَ : رَخَّصَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلنِّسَاءِ فِي التَّصْفِيقِ ، وَلِلرِّجَالِ فِي التَّسْبِيحِ .

في الزوائد : إسناده حسن .

TERCEMESİ

1036) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), el çırpmak hakkında kadınlara ve sübhânallah demek hakkında erkeklere ruhsat vermiştir."

Not: Bu hadîsin senedinin hasen olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadisini **Kütüb-i Sitte** sahibleri ve Ahmed rivâyet etmişlerdir.

Sehl (Radıyallâhü anh)'in hadîsini de Tirmizî'den başka **Kütüb-i Sitte** sahipleri ve Mâlik, el-**Muvatta**'da rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadîsi ise zevâid türündendir.

Kişi namazda iken vuku bulan bir durum karşısında namazda olduğunu sezdirmek veyâ herhangi bir uyarıda bulunmak için işâret verecek. Bu bâbtaki hadîsler, erkeklerin sübhânallah demekle, kadınların ise el çırpmakla işâret vermelerinin uygun olduğuna hükmederler. Meselâ, kör adamı tehlikeye karşı uyarmak, yanılanı uyarmak, içeri girmek isteyene izin vermek ve kapı çalana içerdekinin

namazda olduğunu sezdirmek için hadislerde belirtilen şekilde işâret verilir. Tesbih, zikir niyeti ile edilir.

Kadınların, seslerini yükseltmeleri sakıncalı olduğu için el çırpmaları uygun görülmüştür. El çırpmak umûmiyetle kadınlara yakışır bir iş olduğundan erkeklerin el çırpmaları uygun görülmemiştir.

NAMAZDAKİ UYARI HAKKINDA ÂLİMLERDEN :

1. Şâfiiler ve Hanbeliler bu hadislerin zâhiri ile hükmederek demişler ki : Sübhânallah sözü namazdaki zikir nevinden olduğu için çokca tekrarlansa dahi namaza zarar vermez. Fakat el çırpmak namaza yabancı bir hareket olduğu için çok yapılırsa namaz bozulur. Tesbih edilirlerken sırf ikaz niyetiyle edilmez. Niyet zikir olacak. İkaz kendiliğinden gerçekleşir.

2. Hanefiler ve Mâlikiler demişler ki : Kadınlar da erkekler gibi tesbih ederek ikazlarını yayarlar el çırpmazlar. Kadınların el çırpması Mâlikiler'e göre mekruh, Ebû Hanife'ye göre ise namazı bozar.

Bu âlimler derler ki, Sehl bin Sa'd (Radıyallâhü anhümâ)'ın uzun metin hâlinde rivâyet ettiği hadiste şöyle buyurulmuştur :

...مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيُسَبِّحْ فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ الْتُفِتَ إِلَيْهِ وَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ

= **«Namaz içinde iken kime bir şey peyda olursa sübhânallah desin. Çünkü sübhânallah deyince ona dönülür. El çırpmak ancak kadınlara âittir.»**

Bu hadîste erkek, kadın ayırımı yapılmadan : مَنْ نَابَهُ = «kime bir şey...» buyurulmuştur. Bu ifâdenin şumulüne kadınlar da girer. Hadisin son kısmının mânâsı ise şudur :

«El çırpmak kadınların namaz dışındaki işidir. Eğlence için yaptıkları bir harekettir. Namaza yakışmaz.»

Bu bâbta rivâyet edilen hadislerin Şâfiiler'le Hanbeliler'in görüşlerini teyid ettikleri Kurtubî ve İbn-i Abdi'l-Berr tarafından ifâde edilmiştir. Müellif de bu görüştedir.

Birinci görüşteki âlimler derler ki, Sehl (Radıyallâhü anh)'ın hadisi bizim delilimizdir. Şöyle ki, bu hadisin başkısmında anlatıldığı gibi Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) Benî Amr ka-

bilesinde sahâbilere namaz kıldırmaya başladıktan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gelerek birinci saffa girince cemâat, durumu Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'a sezdirmek için el çırpmaya başlamıştır, çok kimse el çırpmış. Nihâyet Ebû Bekir durumu sezince geri çekilmiş ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) imamlığa geçmiştir. Namazdan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cemâata:

«Size ne oluyordu? Niçin bu kadar çok kişi el çırptı. Kime bir şey ârız olursa sübhânallah desin. Çünkü sübhânallah deyince kendisine dönülür, dikkat edilir. El çırpmak kadınlara mahsustur.» buyurmuştur.

Hadisteki: **«El çırpmak kadınlara mahsustur.»** cümlesinin mânâsı şudur: 'Kadınlara namaz içinde bir şey ârız olursa onlar el çırparlar (siz erkekler böyle yapmayın sübhânallah deyin).'

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Erkekler namazda ikaz mâhiyetinde (ve fakat zikir niyeti ile) sübhânallah diyebilir.
2. Kadınlar ikaz için el çırpabilirler.
3. Az hareket namazı bozmaz.

(٦٦) باب الصلاة فى النعال

66 — AYAKKABILARLA NAMAZ KILMAK BÂBI

١٠٣٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا غندر، عن شعبة، عن النعمان بن سالم، عن ابن أبي أوس؛ قال: كان جدّي، أوس، أحيانا يصلّي. فيشير إليّ وهو في الصلاة. فأعطيه نعليه. ويقول: رأيت رسول الله ﷺ يصلّي في نعليه.

في الزوائد: إسناده صحيح.

TERCEMESİ

1037) "... İbn-i Ebî Evs *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Dedem Evs (es-Sakafî) namaz kılarken zaman zaman namaz esnâsında bana işâret ederdi. Ben de ayakkabılarını kendisine verirdim ve derdi ki:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i ayakkabıları ile namaz kılarken gördüm."

Not : Hadisin senedinin sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

١٠٣٨ – حدثنا بشر بن هلال الصوّاف . ثنا يزيد بن زريع ، عن حسين المعلم ، عن عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جده ؛ قال : رأيت رسول الله ﷺ يصلى حافيا ومنتعلا .

TERCEMESİ

1038) "... Amr bin Şuayb (bin Muhammed bin Abdillah bin Amr bin el'Âs)'dan. O da babası (Şuayb)'den, O da dedesi (Abdullah bin Amr) *(Radıyallâhü anhüm)*'den ; Şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (bâzen) yalın ayakkabılarını giymiş olarak namaz kılarken gördüm."

İZAHI

Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anhümâ)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Tercemede parentez içi ifâdelerle belirttiğim gibi Amr'ın babası Şuayb'tır. Şuayb'ın babası Muhammed'dir. Muhammed'in babası da Abdullah bin Amr bin el-As (Radıyallâhü anhüm)'dır. Amr, babası Şuayb'dan rivâyet etmiştir. Şuayb de babası Muhammed'den değil, dedesi Abdullah (Radıyallâhü anh)'dan rivâyette bulunmuştur. Bu nedenle seneddeki : عن جده = «dedesinden» sözündeki zamir Şuayb'e râci ise Şuayb'ın dedesi Abdullah'tır. Zâten iki râvi de Abdullah'dır. Ancak bu takdirde ehlinin mâlumu olduğu üzere «Tefkikü'z-Zamîr» yapılmış olur. Arap edebiyatında mecbur kalınmadıkça bu yola gidilmez. Şâyet mezkûr zamir Amr'e râci ise mânâ şu olur : Şuayb de bu hadîsi Amr'ın dedesinden rivâyet etmiştir. Amr'ın dedesinden maksat birinci dedesi olan Muhammed değil, ikinci dedesi olan Abdullah'tır.

Hadîs Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bâzen yalın ayak olarak namaz kıldığına, diğer bâzı vakitlerde ayakkabılarını giymiş olarak namaz kıldığına delâlet eder.

El-Menhel yazarı bu hadisin açıklaması bahsinde şunları söyler:

"Hadis, ayakkabı ile de yalın ayak da namaz kılmanın cevâzına delâlet eder. Aynı zamanda: «**Ayakkabılarınızla namaz kılın.**» meâlindeki hadislerde buyurulmuş olan emrin vücup için değil de mübahlık için olduğuna delâlet eder. Yâni ayakkabılarla kılabilirsiniz demek oluyor.

Kadı Iyâz: 'Ayakkabı ile namaz kılmak mübah bir ruhsattır. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve Sahâbîler böyle yapmışlardır. Ancak ayakkabıların necis olduğunun bilinmemesi şarttır. Eğer necis olduğu bilinirse bununla namaz kılınamaz' demiştir.

Namazda ayakkabı giyen sahâbiler arasında, Hz. Ömer bin el-Hattâb, Osman bin Affân, Abdullah bin Mes'ud, Üveymir bin Sâide, Enes bin Mâlik, Seleme bin el-Ekva' ve Evs es-Sakafi (Radıyallâhü anhüm) bulunur. Tabiîlerden de Said bin el-Müseyyeb, el-Kâsım, Urve bin Zübeyr, Sâlim bin Abdillah, Atâ bin Yesâr, Atâ bin Ebi Rabah, Mücâhid, Tâvûs, Kâdı Şüreyh, Ebû Miclez, Ebû Amr eş-Şeybânî, el-Esved bin Yezîd, İbrâhim en-Nahai, İbrâhim et-Teymî, Ali bin el-Hüseyin ve oğlu Ebû Ca'fer (Radıyallâhü anhüm) ayakkabıyla namaz kılmışlardır."

١٠٣٩ — حدثنا علي بن محمد . ثنا يحيى بن آدم . ثنا زهير ، عن أبي إسحاق ، عن علقمة ، عن عبد الله ؛ قال : لقد رأينا رسول الله ﷺ يصلي في النعلين والخفين .

في الزوائد : في إسناده أبو إسحاق ، وقد اختلط بآخر عمره . وزهير ، وهو ابن معاوية بن جريج روى عنه في اختلاطه ، قاله أبو زرعة .

TERCEMESİ

1039) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Şüphesiz biz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **ayakkabılarla ve mestlerle namaz kılarken gördük.**"

Not: Zevâid'de Ebû Zur'a'dan naklen bildirildiğine göre bu hadisin isnadındaki râvi Ebû İshak'ın hâfızası ömrünün son zamanlarında karışmış ve Züheyr bin Muâviye bin Cüreyc'in ondan rivâyeti de o zamanlarında olmuştur.

(٦٧) باب كف الشعر والثوب فى الصلاة

67 — NAMAZDA SAÇ VE ELBİSEYİ TOPLAMAK BÂBI

١٠٤٠ — حدثنا بشر بن معاذ الضرير . ثنا حماد بن زيد ، وأبو عوانة ، عن عمرو ابن دينار ، عن طاوس ، عن ابن عباس ؛ قال : قال النبي ﷺ « أمرت أن لا أكف شعرا ولا ثوبا » .

TERCEMESİ

1040) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«(Namaz kılarken) **saç ve elbiseyi** (durumu bozulmasın veyâ tozlanmasın diye) **toplamamakla emrolundum.**»"

١٠٤١ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا عبد الله بن إدريس ، عن الأعمش ، عن أبي وائل ، عن عبد الله ؛ قال : أمرنا ألا نكف شعرا ولا ثوبا . ولا نتوضأ من موطإ .

TERCEMESİ

1041) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den : Şöyle demiştir :

(Namaz kılarken) **saç ve elbiseyi toplamamakla ve pis yere basmaktan dolayı abdest almamakla emrolunduk.**"

١٠٤٢ — حدثنا بكر بن خلف . ثنا خالد بن الحارث ، عن شعبة . ح وحدثنا محمد بن بشار . ثنا محمد بن جعفر . ثنا شعبة ، أخبرني مخول ؛ قال : سمعت أبا سعد ، رجلا من أهل المدينة ، يقول : رأيت أبا رافع ، مولى رسول الله ﷺ ، رأى الحسن ابن علي وهو يصلي ، وقد عقص شعره ، فأطلقه ، أو نهى عنه . وقال : نهى رسول الله ﷺ أن يصلي الرجل وهو عاقص شعره .

TERCEMESİ

1042) "... Medîne-i Münevvere halkından Ebû Sa'd (77) (künyeli) bir adam *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre ben şunu gördüm demiştir :

---

(77) Ebû Sa'd el-Medenî (R.A.) Ebû Râfi' (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvisi de Muhayyel bin Râşid'dir. Ebû Sa'd künyeli bu zâtın adının Şarahbil bin Sa'd olduğu söylenmiştir. İbn-i Mâceh onun rivâyetini almıştır. (Hulâsa : 450)

Hasan bin Ali (bin ebî Tâlib) (Radıyallâhü anhümâ) (bir gün) saçlarını tepesinde toplamış olduğu halde (ayakta) namaz kılarken; Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mevlâsı Ebû Râfi' (Radıyallâhü anh) Onu gördü. Ebû Râfi' onun saçlarını salıvererek veyâ onu böyle yapmaktan menederek:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), erkeğin saçlarını tepesinde toplamış olduğu halde namaz kılmasını yasaklamıştır, dedi.

İ Z A H I

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini müelliften başka kimlerin rivâyet ettiğini bilmedim. Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı bu hadîsin sahih bir sened ile İ b n - i M â c e h tarafından tahriç edildiğini bildirmiştir. Bu hadîste geçen:

«Pis yere basmaktan dolayı abdest almamakla emrolunduk.» fıkrasından maksat şudur: 'Abdestli iken necis olan bir yere basmakla abdest bozulmaz. Abdesti yenilemeye gerek yoktur.' Bilindiği gibi necâsetin bulaştığı yeri yıkamak gerekir.

E b û R a f i ' in hadîsini T i r m i z î ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir.

Aks: Bu hadîste mâzî fiili geçen bu kelime, saçları başın tepesinde toplamak, saç örgülerini başın etrafına dolamak, saçın uzanan uçlarını kıvırıp kök kısmının arasına sokmak mânâlarına gelir. Bu mânâların hangisi alınırsa alınsın erkeğin, saçlarını böylece toplamış olarak namaza durmasının yasaklığı burada rivâyet olunan hadîslerden anlaşılmaktadır.

Saçları ve elbiseyi toplamanın yasaklanmasının hikmeti hakkında âlimler şöyle demişlerdir:

Saçların ve elbisenin secdeden hisselerini almalarıdır. Toplamak ise bunların secde etmelerine mânidir.

H a t t â b î: "E b û R â f i ' (Radıyallâhü anh)'ın H a s a n b i n A l i (Radıyallâhü anh)'ın saçlarını salıvermesinin sebebi H z. H a s a n (Radıyallâhü anh)'ın secde ederken saçlarının da secdeye varması ve saç örgülerinin yere değmesidir. Nitekim İ b n - i E b î Ş e y b e ' nin sahîh bir sened ile A b d u l l a h b i n M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre bir gün İ b n - i M e s ' u d mescide girmiş ve bir adamı, saçlarını tepesi-

nin başında toplamış olarak namaz kılarken görmüş. Adam namazı bitirdikten sonra İbn-i Mes'ud Ona:

"Namaz kılacağın zaman saçlarını toplama. Çünkü senin saçların da seninle beraber secde eder ve her saç telinin secde edişi dolayısıyla sana bir ecir vardır, deyince adam: Ben saçlarımın tozlanmasından korkuyorum, demiş. İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) da "Saçlarının tozlanması senin için daha hayırlıdır", diye cevap vermiştir," der.

El-Menhel yazarı Hattâbi'nin mezkûr sözünü naklettikten sonra şöyle der:

"Ebû Râfi'in hadisi, saçlarını toplamış olarak erkeğin namaza durmasının mekruhluğuna delâlet eder.

Hanefiler, Şâfiiler ve Hanbelîler'e göre, kişi saçını ister namaz için toplasın, ister başka maksatla toplasın böyle namaz kılması mekruhtur.

Mâlik'e göre, kişi namaz için böyle yapmış ise dekruhtur, aksi takdirde mekruh değildir.

İbnü'l-Münzir'in dediğine göre Hasan-ı Basri: Böyle kılınan namaz iâde edilir, demiştir.

Nevevî: Sahîh hadîslerde ve sahâbîlerden yapılan nakillerin zâhirinde saç toplamanın namaz için olması kaydı yoktur. Şu halde namaz için olsun, olmasın saçları toplamış olarak namaza durmanın mekruhluğu gerekir, demiştir.

Ashâb-ı Kiram (Radıyallâhü anh)'dan saçları toplamanın mekruhluğuna hükmeden cemâat içinde, Ömer, Osman, Ali, Huzeyfe, İbn-i Ömer, Ebû Hüreyre, İbn-i Mes'ud ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm) vardır. Tabiîlerden İbrâhim Nahaî de aynı görüştedir.

Mezkûr kerâhet erkeklere mahsustur. Kadınlara şumulü yoktur. Çünkü kadınların saçı avrettir. Örtülmesi gerekir. Kadın, saçını çözdüğü zaman dağılır ve icabında iyice örtülmesi güçleşir, dolayısıyla saçının görülmesi ile namazı bozulur."

Namazda elbiseyi toplamak da saçları toplamak gibi mekruhtur. Fazla harekete yol açarsa icabında namazın bozulmasına sebep olabilir. Elbisenin tozlanmaması, üstünün bozulmaması düşüncesi namazın huşûuna ters düşer. Bu da ayrı bir sakıncadır.

(٦٨) باب الخشوع فى الصلاة

68 — NAMAZDA HUŞÛ BÂBI

Huşû : Sâkin durmak, boyun eğmek, korkmak, yere bakmak, sesini alçaltmak gibi mânâlara gelir. **Tuhfetü'l-Ahvezî** yazarı **'Namazda huşû'** bâbında : **Huşû,** sükûnet ve alçak gönüllülüktür. Bâzıları; Huşû ile **Hudû** kelimelerinin mânâları ile birbirine yakındır, çünkü hudû bedenin eğilmesidir. Huşû ise beden, göz ve sesin eğilip alçalmasıdır, demişler. Bir kısım ilim adamları da; hudû, zahirî eğilmektir; huşû ise mânevî ve rûhi eğilmektir, demişlerdir. Ama ikisinin eş mânâlı olması kuvvetlidir. Çünkü bir hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) meâlen şöyle buyurmuştur :

«Eğer onun kalbi huşû duysaydı, dış organları da huşû duyacaktı.»

١٠٤٣ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة. ثنا طلحة بن يحيى، عن يونس، عن الزهري، عن سالم، عن ابن عمر: قال: قال رسول الله ﷺ « لا ترفعوا أبصاركم إلى السماء أن تلتمع » يعني في الصلاة.

في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. وقد رواه النسائي في الصغرى من حديث أنس.

TERCEMESİ

1043) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Gözlerinizin hızla kör olmaması için (namaz içinde) **onları semâya dikmeyiniz.»"**

Not : Bu isnadın sahih ve râvilerinin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir. Nesâî, (el-Müctebâ adlı) küçük süneninde bu hadîsi Enes bin Mâlik (R.A.)'den rivâyet etmiştir.

١٠٤٤ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا عبد الأعلى. ثنا سعيد، عن قتادة، عن أنس بن مالك: قال: صلى رسول الله ﷺ يوما بأصحابه. فلما قضى الصلاة أقبل على القوم بوجهه فقال « ما بال أقوام يرفعون أبصارهم إلى السماء » . حتى اشتد قوله في ذلك « لينتهن عن ذلك أو ليخطفن الله أبصارهم » .

TERCEMESİ

1044) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir gün ashâbına namaz kıldırdı. Namazı bitirince cemâata mübârek yüzünü döndürerek:**

«Bâzı kimselere ne oluyor ki (namaz kılarken) **gözlerini semâya dikerler.» buyurdu. Bu husûstaki** (uyarıcı) **sözleri o kadar şiddetlendi ki nihâyet: Böyle yapanlar ya yaptıklarından kesinlikle vazgeçecekler ya da Allah onların gözlerini muhakkak kör edecektir.» buyurdu."**

١٠٤٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنِ الْمُسَيَّبِ بْنِ رَافِعٍ ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ طَرَفَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ ، أَوْ لَا تَرْجِعُ أَبْصَارُهُمْ » .

TERCEMESİ

1045) "... Câbir bin Semûre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdular ki:**

«Namazda gözlerini göğe diken bir takım kimseler ya (bundan) **kesinlikle vaz geçecekler, yâhut gözleri, kör olmadan kendilerine dönmiyecek.»"**

١٠٤٦ — حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ ؛ قَالَا : ثنا نُوحُ بْنُ قَيْسٍ . ثنا عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ : قَالَ : كَانَتِ امْرَأَةٌ تُصَلِّي خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ ، حَسْنَاءَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ . فَكَانَ بَعْضُ الْقَوْمِ يَسْتَقْدِمُ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ لِئَلَّا يَرَاهَا . وَيَسْتَأْخِرُ بَعْضُهُمْ حَتَّى يَكُونَ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ . فَإِذَا رَكَعَ قَالَ هٰكَذَا . يَنْظُرُ مِنْ تَحْتِ إِبْطِهِ . فَأَنْزَلَ اللّٰهُ ـ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ـ فِي شَأْنِهَا .

TERCEMESİ

1046) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

İnsanların en güzellerinden olan güzel bir kadın, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in arkasında namaz kılardı. Bâzı kim-**

seler, o kadını görmesinler diye ön saffa geçerlerdi. Bir takım kimseler de en son saffta olsun diye geri kalırlardı ve rükû'a vardığı zaman koltuğu altından (kadına) şöyle bakarlardı. Bunun üzerine Al lah Teâlâ o kadınla ilgili durum hakkında:

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ

«Andolsun ki sizden öne geçenleri biliriz. Andolsun ki geri kalanları da biliriz.» (Hicr: 24) âyetini indirdi."

İ Z A H I

Bu bâbtaki ilk hadîsi T a b a r â n î ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir. Notta belirtildiği gibi N e s â î de bunu E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

İkinci hadisi B u h â r i, N e s â î, E b û D â v û d ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'in hadisini M ü s l i m ve E b û D â v û d az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbtaki hadisler, namazda bulunması gerekli huşûu giderici hareketlerin ve bilhassa gözlerin semâya dikilmesinin veya koltuk altından gerilere yâhut sağa sola bakmanın yasaklığına delâlet ederler.

Hadîsler, namaz içinde gözleri semâya dikmenin, gözlerin kör olmasına sebebiyet verebildiğine delâlet ederler. Bu tehdidin hikmeti, böyle hareket etmenin namazdaki huşûa aykırı düşmesidir. Hikmeti hakkında şöyle de denilebilir: Melekler namaza duranlara nur indirirler. Semâya bakan gözler, indirilen nurlara ilişince dayanamıyarak kör olur. Körlük ile mânevî körlük kasdedilmiş olabilir.

İkinci ve üçüncü hadîs, semâya bakmaktan vazgeçmek veyâ gözlerin kör olmasından birisinin behemehal vuku bulacağını haber verir.

Hadîslerdeki çetin tehdidten namaz içinde semâya bakmanın haramlığı hükmü çıkarılabiiir. Çünkü gözlerin kör olması cezâsı, ancak haram bir şeyi işlemekten olabilir. İ b n - i H a z m, bu hadîslere dayanarak semâya bakmanın namazı bozduğunu söylemiştir.

Dört mezhep âlimleri: Namaz içinde semâya bakmak mekruhtur, demişlerdir. Her hâlde onlara göre kör olmak tehdidi, onun haramlığını gerektirmez.

Namaz içinde gözleri semâya dikmek, bu hadislerle yasaklandığı için namaz içinde duâ edilirken, ister kırâat veyâ ister başka zikirlerle meşgul olunurken, bu hüküm vardır.

N e v e v î, bu yasaklama hakkında icmâ bulunduğunu söylemiştir.

K â d ı I y â z : Namaz dışında duâ edilirken gözleri semâya dikmenin mekruhluğu husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bir semâat mekruhtur demişse de âlimlerin çoğu bunu câiz görerek demişler ki : K â ' b e namaz için kıble olduğu gibi gök de duâ için kıbledir. Bu nedenle duâ edilirken elleri semâya kaldırmak mekruh olmadığı gibi, gözleri semâya dikmek de mekruh değildir, diye bilgi vermiştir.

Son hadiste iniş sebebi bildirilen âyetin yorumu ve iniş sebebi hakkında başka rivâyetler de mevcuttur. Geniş bilgi edinmek için tefsir kitablarına baş vurulması tavsiye edilir.

(٦٩) باب الصلاة فى الثوب الواحد

69 — BİR TEK ELBİSE İÇİNDE NAMAZ KILMAK BÂBI

١٠٤٧ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَحَدُنَا يُصَلِّي فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : «أَوَ كُلُّكُمْ يَجِدُ ثَوْبَيْنِ ؟» .

T E R C E M E S İ

1047) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **gelip :**

Yâ Resûlallah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)! **Birimiz bir tek elbise içinde namaz kılar, dedi.** (Bunun hükmünü sordu.) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Herbiriniz ikişer elbise bulur mu?» buyurdu."

İ Z A H I

B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â î, A h m e d ve B e y h a k î de bu hadisi benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

E b û D â v û d'un rivâyeti meâlen şöyledir:

"Bir tek elbise içinde namaz kılmanın hükmü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e soruldu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de: «Her birinizin ikişer elbisesi var mı?» buyurdu."

El-Menhel yazarı şu mâlumatı vermiştir:

"S e r a h s î **el-Mebsut'ta** anlattığına göre soru sahibi S e v b â n'dır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: **«Herbiriniz ikişer elbise bulur mu?»** sorusu olumsuzluk anlamında bir istifhamdır. Yâni bulamayanlarınız vardır. Şu halde bu cevap, bir elbise içinde namaz kılmanın câizliğini ifâde eder.

Hadis bir elbise içinde namaz kılmanın cevâzına delâlet eder.

N e v e v i: Tek bir elbise içinde namaz kılmanın câizliğini husûsunda herhangi bir ihtilâf yoktur. Yalnız A b d u l l a h b i n M e s' u d (Radıyallâhü anhümâ)'den hikâye edilen ve sıhhatlı olduğunu bilemeyeceğim bir muhâlif söz vardır. Âlimler iki elbise içinde namaz kılmanın efdaliyeti üzerinde icma' etmişlerdir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ve Sahâbîler (Radıyallâhü anhüm)'in tek bir elbise içinde namaz kılmaları sebebine gelince, bâzen birden fazla elbisenin bulunmayışı, bâzen de başka elbise bulunduğu halde bir elbise ile namaz kılmanın cevâzını beyan etmek içindir. Nitekim B u h â r î'nin rivâyet ettiğine göre; **Câbir bin Abdillah** (Radıyallâhü anhümâ) **bir elbise içinde namaz kıldırmış, namazdan sonra kendisine Yâ Ebâ Abdillah! Bidan yere bırakılmış olduğu halde** (onu umuzuna almıyarak) **bir elbise içinde namaz kılıyorsun? diyerek garibseyen olmuş. Kendisi de: 'Evet, sizler gibi bilmiyenlerin beni görmelerini** (bunun câiz olduğunu öğrenmelerini) **sevdim."** diye cevap vermiştir.

İ b n - i E b i Ş e y b e'nin, senedle rivâyet ettiğine göre E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh):

"Ben Suffe ehlinden 70 sahâbî gördüm, tek bir elbise içinde namaz kılıyorlardı. Kimisinin elbisesi diz kapaklarına ulaşırdı, kimisinin ki daha aşağılara ulaşırdı. Rükû'a vardıkları zaman avret mahallinin açılması endişesiyle elbisesini tutarlardı." demiştir.

Rivâyet edildiğine göre A b d u l l a h b i n M e s ' u d (Radıyallâhü anhümâ) ile Ü b e y y b i n K â ' b Hz. Ö m e r (Radıyallâhü anhüm) yanında bir elbise içinde namaz kılınıp kılınmıyacağı konusunda ihtilâf etmişler. U b e y y (Radıyallâhü anh), bir sakınca yoktur, demiş. İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh) ise :

"**Bir elbise içinde kılmanın câizliği, halkın elbiseler bulamadığı zamanlara âit idi. Birden fazla elbise bulacakları zaman namaz iki elbise içinde kılınır..**" **demiş. Bunun üzerine Ömer** (Radıyallâhü anh) **minbere çıkarak : Doğrusu Übeyy** (Radıyallâhü anh)'**in dediğidir.** İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'**un dediği değildir, demiştir.**"

O zamanlarda hülle denilen tam takım elbise iki parçadan ibâret idi. İzar adı verilen parça bele bağlanır, Ridâ denilen parça da omuza alınırdı.

Bir elbise içinde namaz kılınırken O elbisenin vücûdun göbek ile diz kapağı arasını ve omuzlara kadar yukarı kısmını örtmesi esastır. Çünkü B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â i ' nin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bir kısmı omuzlar üzerinde bulunmayan tek bir elbise içinde herhangi biriniz namaz kılmasın.»

Cumhûr'a göre bu hadîsteki nehiy tenzihen mekruhluk içindir. Omuzları da örtebilecek bir elbise varken yalnız göbekle diz kapağı arasını örten bir elbise içinde kılınan namaz sahîh olmakla beraber mekruhtur. Şâyet yalnız avret yerini örtebilecek bir elbisesi bulunan ve başkaca elbisesi bulunmayan kişinin bu elbise içinde namaz kılmasında kerâhet yoktur.

A h m e d ve bâzı selef âlimlerine göre omuzlarını da örtmeye muktedir olduğu halde, burayı örtmeden namaz kılanın namazı sahîh değildir.

Yukarıda belirtilen durum müvacehesinde âlimler tek bir elbise içinde namaz kılındığında giyilen elbise izar ise yâni bele bağlanmış durumda ise uclarına çapraz olarak omuzlar üzerine koyup bağlamak gerekir. Şâyet ridâ ise yâni omuzlara alınan elbise ise sağ omuz üzerindeki ucu sol koltuk altından arkaya ve sol omuz üzerindeki ucu sağ koltuk altından arkaya geçirip bel üzerinde ve-

yâ göğüs üzerinde bağlamak şeklinde olabilir ki bu nevi giyinişe Teveşşüh, İştimal ve İltihaf denilir.

Omuz üzerine alınan tek elbisenin göbekle diz kapağı arasındaki avret mahallini örtmesinin gerekliliği mâlumdur.

١٠٤٨ – حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ . حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ ؛ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ ، مُتَوَشِّحًا بِهِ .

T E R C E M E S İ

1048) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), boynuna doladığı tek bir elbise içinde namaz kılarken kendisi O'nun yanına girmiştir."

١٠٤٩ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ ، مُتَوَشِّحًا بِهِ ، وَاضِعًا طَرَفَيْهِ عَلَى عَاتِقَيْهِ .

T E R C E M E S İ

1049) "... Ömer (78) bin Ebî Seleme *(Radıyallâhü anhümâ)*'den; Şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (bir defâ) iki ucunu çapraz olarak omuzları üzerine koyduğu bir tek elbise içinde namaz kılarken gördüm."

---

(78) Bu zât, Peygamber (S.A.V.)'in muhterem zevcelerinden Ümmü Seleme (R.A.)nin eski kocası olan Ebû Seleme (R.A.)'nin oğlu ve Efendimiz'in üvey oğludur. Habeşistan'da doğmuştur. Efendimiz'den ve pederinden rivâyetleri vardır. Râvileri ise oğlu Muhammed, Said bin el-Müseyyeb, Urve, Veheb bin Keysân ve Ebû Ümâme (R.A.)'dir. Hz. Ali (R.A.) devrinde Bahreyn emirliğini yapmış, Cemel vak'asında onunla beraber bulunmuştur. Hicri 83 yılı Medine'de vefât etmiştir. (El-Menhel : C. 5, S. 16)

İ Z A H I

E b û S a i d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini M ü s l i m ve A h m e d de aynı mânâyı ifâde eden benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadisini B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, T i r m i z i, N e s â î ve A h m e d de benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Bu iki hadiste 'Teveşşüh, kökünden alınan 'Müteveşşih' kelimesi kullanılmıştır. M ü s l i m ' in rivâyetinde 'Müştemil, E b û D â v û d ' un rivâyetinde 'Mültehif, kelimeleri kullanılmıştır. Hepsinin kökleri olan **Teveşşüh, İştimal** ve **İltihaf** aynı mânâda kullanılmıştır. İlk hadîsin izahında belirtildiği gibi bu kelimelerle kasdedilen mânâ, omuzlara alınan ridanın sağ omuz üzerindeki uç sol koltuğun altından ve sol omuz üzerindeki uç da sağ koltuğun altından geçirilerek arkada veyâ göğüs üzerinde uçları birbirine bağlamaktır. Ridayı böylece boyunu dolamanın hikmeti vücûdun üst kısmının örülmesi rükû'a gidildiğinde göbekten aşağı avret mahallinin, sâhibi tarafından görülmemesini ve rükû'a veyâ secdeye gidildiği zaman ridanın yere düşmemesini sağlamaktır.

Bu iki hadîs de uçları omuzlar üzerine çapraz olarak konan, boyuna dolanan tek bir elbise içinde namaz kılmanın câizliğine delâlet ederler.

Elbise bol ve geniş olduğu takdirde rida olarak giyilip namaza durulur. Şâyet elbise dar ise izar olarak giyilmelidir. Yâni bele bağlanıp mümkünse uçları çapraz olarak omuzlar üzerine alınır ve ense tarafında bağlanır. Çünkü B u h â r i ' nin C â b i r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur: **«Tek bir elbise içinde namaz kıldığın zaman eğer elbise geniş ise iltihaf et** (ona bürün), **dar ise beline bağla.»**

A h m e d ' in bir rivâyetinde ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

«Elbise geniş ise uçlarını omuzlara çapraz olarak at. Buna müsâit değil ise böğürlerine bağla ve ridâsız olarak namaz kıl.»

١٠٥٠ – حدثنا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ . ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ حَنْظَلَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ الْمَخْزُومِيُّ ، عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ مُشْكَانَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ

ابْنِ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي بِالْبِئْرِ الْعُلْيَا، فِي ثَوْبٍ.

في إسناده مقال. لأن عبد الرحمن بن كيسان ومحمد بن حنظلة ذكرهما ابن حبان في الثقات. ومعروف بن مشكان، لم أر من تكلم فيه. وأبو إسحاق الشافعي ثقة، فتلخص من هذا أن إسناده ضعيف.

TERCEMESİ

1050) "... Keysân (79) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i Bi'r-i Ulyâ'da bir elbise içinde namaz kılarken gördüm."

Not: Zevâid'de belirtildiğine göre bu isnad aleyhinde konuşulabilir. Çünkü İbn-i Hibbân, Râvi Abdurrahman bin Keysân ile râvi Muhammed bin Hanzala'yı sıkalar arasında zikretmiştir. Râvi Mâruf bin Müşkân hakkında konuşan kimseyi görmedim. Râvi Ebû İshak eş-Şâfii de sıkadır. İsnadın zayıflığı bundan neticelendirilir. (Çünkü durumu bilinmeyen Mâruf'un rivâyeti an'ane iledir.)

١٠٥١ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثنا عَمْرُو بْنُ كَثِيرٍ. ثنا ابْنُ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، مُتَلَبِّبًا بِهِ.

في الزوائد: إسناده حسن. وقال: ليس لكيسان عند ابن ماجة سوى هذا الحديث والذي قبله. وهما حديث واحد. وليس له شيء في بقية الخمسة الأصول.

TERCEMESİ

1051) "... Keysân *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (mübârek göğüsü üzerinde) topladığı bir tek elbise içinde öğle ve ikindi namazlarını kılarken gördüm."

Not: Zevâid'de: Bunun isnadı hasendir. İbn-i Mâce'de yanında Keysân (R.A.)'ın bu ve bundan önceki hadislerinden başka hadîsi yoktur. Bu iki hadîs bir hadîstir. Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde Keysân'dan rivâyet olma hiç bir hadîs yoktur, denilmiştir.

---

(79) Babasının adı Cerir'dir. Babasının adının Abdullah bin Târik olduğunu söyleyenler de vardır. Medine'li sahâbilerdendir. Râvisi oğlu Abdurrahman'dır. Kütüb-i Sitte'den yanlız bu sünende rivayeti vardır (Hulâsa: 322)

(٧٠) باب سجود القرآن

70 — KUR'AN(DAKİ TİLAVET) SECDESİ BÂBI

١٠٥٢ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ، اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي . يَقُولُ : يَاوَيْلَهُ ! أُمِرَ ابْنُ آدَمَ بِالسُّجُودِ ، فَسَجَدَ ، فَلَهُ الْجَنَّةُ . وَأُمِرْتُ بِالسُّجُودِ ، فَأَبَيْتُ ، فَلِيَ النَّارُ » .

TERCEMESİ

1052) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir :

Âdem oğlu secde âyetini okuyup secde ettiği zaman şeytan ağlıyarak ve: Vay hâlime! Âdem oğlu secde etmekle emrolundu. (Emre uyup) Secde etti. Bu nedenle Cennet Onadır. Ben de secde etmekle emrolundum da secde etmekten imtina ettim. Cehennem ateşi banadır, diyerek (oradan) uzaklaşır.»"

١٠٥٣ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ خُنَيْسٍ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ ؛ قَالَ : قَالَ لِي ابْنُ جُرَيْجٍ : يَاحَسَنُ ! أَخْبَرَنِي جَدُّكَ ، عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ . قَالَ : كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ . فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : إِنِّي رَأَيْتُ الْبَارِحَةَ ، فِيمَا يَرَى النَّائِمُ ، كَأَنِّي أُصَلِّي إِلَى أَصْلِ شَجَرَةٍ . فَقَرَأْتُ السَّجْدَةَ فَسَجَدْتُ . فَسَجَدَتِ الشَّجَرَةُ لِسُجُودِي . فَسَمِعْتُهَا تَقُولُ : اللَّهُمَّ احْطُطْ عَنِّي بِهَا وِزْرًا ، وَاكْتُبْ لِي بِهَا أَجْرًا ، وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ . فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ مِثْلَ الَّذِي أَخْبَرَهُ الرَّجُلُ عَنْ قَوْلِ الشَّجَرَةِ .

TERCEMESİ

1053) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir :

Ben (bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında idim. Bir adam O'na gelerek: Ben bu gece rüyamda gördüm ki, Ben bir ağacın gövdesine doğru namaz kılıyorum. Secde âyetini okuyup secde ettim. Benim secde etmem nedeni ile ağaç da secde etti. Ağacın (secdede):

اللّٰهُمَّ احْطُطْ عَنِّى بِهَا وِزْرًا وَاكْتُبْ لِى بِهَا أَجْرًا وَاجْعَلْهَا لِى عِنْدَكَ ذُخْرًا

= «Allahım bu (secde) ile benim bir günahımı düşür, bununla bana bir ecir yaz ve bunu benim için (yüce), katında azık (sevap) kıl dediğini işittim.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Bundan sonra ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i secde âyetini okuyup secde ederken gördüm ve efendimizi secdede, adamın ağaçtan nakletmiş olduğu (mezkûr) sözün mislini okurken işittim."

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadisini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. Bu hadîste geçen 'Veyl' kelimesi azab, zillet, belâ, cehennem deresi gibi mânâlara gelir. Beddua da kullanılır. Yazıklar olsun, vay hâline gibi sözlerle mânâlandırmak mümkündür. Zamiri şeytana racidir.

Hadîs, secde âyeti okununca secde edilmesinin faziletine, şeytanın zikirden kaçıp uzaklaştığına, iman ve ibâdetin Cennete vesile olduğuna, küfür ve isyanın cehenneme sürükleyici olduğuna delâlet eder.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î, H â k i m ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir.

T i r m i z i ' nin rivâyetinde duânın sonunda:

وَتَقَبَّلْهَا مِنِّى كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ = «Ve kulun Dâvûd (Aleyhisselâm)'ın secdesini kabul ettiğin gibi benim secdemi de kabul eyle.» ilâvesi vardır.

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı şu mâlumatı verir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelen adamın E b û S a î d - i H u d r i (Radıyallâhü anh) olduğu, M î r e k tarafından açıklanmıştır. Gelen zâtın bir melek olduğu kavli hayli uzaktır. (S i n d î de beyân edildiğine göre T ı y b î, T u r b e ş t i'-

nin: Bu gelen adam Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh)'-dir. Zâten bu hadis ondan da rivâyet edilmiştir, dediğini nakleder.)

Adamın yaptığı secde namazdaki secde olabilir. Kuvvetli olan ihtimal, yapılan secdenin tilâvet secdesi ve okunan secde âyetinin 'Sâd' sûresindeki âyet olmasıdır. (Çünkü Tirmizî'nin rivâyetindeki duânın son kısmında Dâvûd (Aleyhisselâm)'ın secdesinden bahsedilir. Sâd sûresindeki secde âyetinde de Dâvûd (Aleyhisselâm)'ın secdesinden bahsedilir."

Bu hadîste secde âyetinin okunması hâlinde secde edilmesinin ve anılan duânın tilâvet secdesinde okunmasının meşrûluğuna, secdenin sevâbın kazanılmasına, günahın bağışlanmasına ve âhiret için Allah katında bir azık olmasının umulduğuna delâlet eder.

Dûâda geçen 'Zuhr' kelimesini azık olarak terceme ettim. Bundan maksat mânevî azık olan sevabtır.

١٠٥٤ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ عَمْرٍو الأَنْصَارِيُّ. ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الأُمَوِيُّ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا سَجَدَ قَالَ: «اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ. وَبِكَ آمَنْتُ. وَلَكَ أَسْلَمْتُ. أَنْتَ رَبِّي. سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي شَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ».

TERCEMESİ

1054) "... Ali bin Ebî Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), secde ettiği zaman:** اَللّٰهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ اَسْلَمْتُ اَنْتَ رَبِّي سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي شَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ derdi."

İZAHI

Bu hadîsi, Müslim, Nesâî, Şâfiî, Ahmed ve Dârekutnî uzun metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir. O rivâyetlerde İftitah tekbîrinden sonra rükû'da, rükû'dan kalkarken secdede ve selâmdan önce yapılacak duâlar da anılıyor. O rivâyetlerde namaz secdesi yapılırken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu duâyı okuduğu bildirilmektedir. Buradaki rivâyet umumîdir. Yâni namaz secdesi veyâ tilâvet secdesi kaydı yoktur. Bâzı rivâyetlerde bu duâda ziyâde vardır.

(٧١) باب عدد سجود القرآن

71 — KUR'AN SECDELERİ SAYISI

١٠٥٥ — حدثنا حرملة بن يحيى المصري. ثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو ابن الحارث، عن ابن أبي هلال، عن عمر الدمشقي، عن أم الدرداء؛ قالت: حدثني أبو الدرداء أنه سجد مع النبي ﷺ إحدى عشرة سجدة. منهن النجم.

TERCEMESİ

1055) "... Ebü'd-Derdâ' *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:
Kendisi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber** (Kur'an tilâveti münâsebetiyle) **on bir secde etmiştir. En-Necm** (sûresindeki secde) **onlardan birisidir.**"

١٠٥٦ — حدثنا محمد بن يحيى. ثنا سليمان بن عبد الرحمن الدمشقي. ثنا عثمان ابن فائد. ثنا عاصم بن رجاء بن حيوة، عن المهدي بن عبد الرحمن بن عيينة بن خاطر. قال: حدثتني عمتي أم الدرداء، عن أبي الدرداء؛ قال: سجدت مع النبي ﷺ إحدى عشرة سجدة، ليس فيها من المفصل شيء: الأعراف، والرعد، والنحل، وبني إسرائيل، ومريم، والحج، وسجدة الفرقان، وسليمان سورة النمل، والسجدة، وفي ص، وسجدة الحواميم.

في الزوائد: في إسناده عثمان بن فائد، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

1056) "... Ebü'd-Derdâ' *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:
Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber on bir secde ettim. Onlar içinde el-Mufassal** (bölümün)**den hiç bir âyet yoktu. Onlar**(ın bulunduğu sûreler:) **El-A'raf, er-Ra'd, en-Nahl, Benî İsrâîl** (= İsrâ'), **Meryem, el-Hac, el-Furkan, en-Neml, es-Secde, Sad ve Fussılat sûrelerinin secdeleridir.**"

Not: Bu senedin râvilerinden Osman bin Fâid'in zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Ebü'd-Derdâ (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un

rivâyetinde buradaki son cümle yâni **«En-Necm secdesi onlardan birisidir.»** kısmı yoktur. Tirmizî, bu hadisin garîb olduğunu söylemiştir.

En-Necm sûresinin sonundaki : فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا âyetinin secde âyetlerinden olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır.

İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Atâ', Ebû Sevr, Hasan-ı Basrî, Saîd bin Cübeyr, Saîd bin el-Müseyyeb, İkrime, Tâvus ve Mâlik (Radıyallâhü anhüm), **en-Necm** âyetinde secde olmadığını söylemişlerdir. Delilleri de Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği :

"**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Medine-i Münevvere**'ye **intikalinden bu yana Mufassal sûrelerin hiç bir âyetinde** secde **etmedi.**" meâlindeki İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir. Fakat **el-Menhel** yazarı hadîsin zayıflığını gerekçeli olarak nakletmiştir. Diğer bir delil de İbn-i Mâceh hâriç diğer **Kütüb-i Sitte**'de rivâyet edilen Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'ın şu meâldeki hadîsidir :

«Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in huzûrunda en-Necm sûresini okudum. O, secde etmedi.**"

En-Necm âyetinde secde vardır, diyen âlimler Zeyd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine şöyle cevap verirler :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) en-Necm âyeti okunduğunda muhtemelen abdestsiz idi, yâhut vakit kerâhet vakti idi veyâhut secde etmemenin câizliğini beyân etmek içindi.

El-Fetih yazarı, secde etmemenin câizliğini beyan etmek ihtimâli en kuvvetli olan ihtimaldir. Şâfii bu sebep ve hikmet kesindir, demiştir, der.

Âlimlerin bir kısmı en-Necm âyetinde secde vardır, demişlerdir. Tirmizî bu kavli kuvvetli bularak : En sahîh olanı budur, der. Hanefi, Şâfiî âlimleri, bir rivâyete göre Ahmed, böyle demişlerdir. Sevrî, İbnü'l-Mübârek, İshak, El-Leys ve Dâvûd böyle hükmedenlerdendirler. (Radıyallâhü anhüm).

Bunların delilleri ise Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve başkalarının rivâyet ettikleri Abdullah bin Mes'ud (Radıyallâhü anh)'ın şu meâldeki hadîsidir :

"**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Mekke'de en-Necm sûresini okudu ve secde etti. Bir yaşlı hâriç orada bulunan mü'min**

ve müşrik herkes secde etti. Yaşlı herif ise yerden bir avuç çakıl veyâ toprak alıp alnına götürdü ve: Bu bana yeter dedi. Sonra (Bedir savaşında) bu yaşlının kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm."

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) ve E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen hadîsler de bu gruptaki âlimlerin delillerindendir.

1057 nolu A m r b i n e l - A s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi bu grubun delillerinden birisidir.

E b ü ' d - D e r d â ' nın ikinci hadisi Zevâid türündendir. Burada on bir secdenin bulunduğu sûreler anılmıştır. Ancak birinci hadîsteki en-Necm sûresi anılmadığı gibi, olmamasının gerektiği zımnen ifâde edilmiştir. Çünkü burada:

"On bir secde içinde el-Mufassal sûrelerden hiç bir şey yoktur." deniliyor. En-Necm sûresi Mufassal sûrelerden sayıldığı için bu sûrenin hâriç tutulduğu tasrih edilmiş olur.

Mufassal: K u r ' a n - ı K e r î m ' in sonundan itibaren bir bölü yedisine denir. K u r ' a n ' ın bu bölümü sık sık besmelelerle birbirinden ayrılan sûreler hâlinde olduğu için bu ismi almıştır. Çünkü kelimenin sözlük mânâsı ayrılan demektir.

K u r ' a n ' ın mufassal bölümünün başlangıç sûresine gelince H a n e f i, M â l i k î ve Ş â f i î mezheblerine göre Hucurât sûresi, H a n b e l î mezhebine göre Kâf sûresi bu bölümün başlangıcıdır. Her iki kavle göre en-Necm sûresi bu bölümdendir.

1056 nolu hadîste anılan on bir secde âyeti şunlardır:

1. إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَايَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ

A'raf 206

2. ولله يسجد من فى السموات والارض طوعا وكرهاوَظلالهم بالغدوِّ والآصال

Ra'd 15

3. يخافون ربهم من فوقهم ويفعلون مايؤمرون Nahl 50

4. ويخرون للاذقان يبكون ويزيدهم خشوعا Benî İsrail = İsrâ 109

5. اذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجدا وبكيا Meryem 58

6. ... إِنَّ اللهَ يَفْعَلُ مَايَشَاءُ Hac 18

7. وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَاالرَّحْمٰنُ اَنَسْجُدُ لِمَا تَامُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا

Furkan 60

8. الله لاإله الاهو رب العرش العظيم 'Neml 26

Bu sûrede Süleymân (Aleyhisselâm)'dan bahsedildiği için hadiste Süleyman ismi sûre ile birlikte geçmektedir.

9. إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ (Secde 15)

10. Cumhûra göre; وَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ Sad 24

Hanefî âlimlerine göre bu âyeti tâkip eden 25. âyetin sonunda secde edilir.

11. وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ Fussılet 37

Bir kavle göre bunu tâkip eden 38. âyetin bitiminde secde edilir.

Yukarıda geçen secde âyetlerinden «Sâd» sûresindeki hâriç diğerlerin hepsi âlimlerin ittifakı ile secde âyetidir. Yâni bu âyetlerde tilâvet secdesi yapılır .

«Sâd» sûresindeki âyette yapılacak secde, Hanefî âlimleri, Mâlik, Süfyân, İbnü'l-Mübârek, İshak ve Cumhûra göre tilâvet secdesidir.

Şâfiî'ye göre bu secde tilâvet secdesi değil, şükür secdesidir. Namaz dışında mezkûr âyet okununca secde edilir. Namaz içinde okununca secde edilmez, edenin namazı bozulur. Meşhur kavline göre Ahmed de böyle demiştir. Atâ' ve Alkama'dan da bu hüküm rivâyet edilmiştir.

El-Menhel yazarı **"Sâd sûresindeki secde"** bâbında iki tarafın delillerini ayrıntılı olarak zikretmiştir. Geniş malûmat için oraya müracaât edilmesi tavsiye olunur.

١٠٥٧ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ نَافِعِ بْنِ يَزِيدَ. ثنا الْحَرْثُ ابْنُ سَعِيدٍ الْعُتَقِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُنَيْنٍ، مِنْ بَنِي عَبْدِ كِلَالٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَقْرَأَهُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَجْدَةً فِي الْقُرْآنِ. مِنْهَا ثَلَاثٌ فِي الْمُفَصَّلِ، وَفِي الْحَجِّ سَجْدَتَيْنِ.

TERCEMESİ

1057) "... Amr bin el-Âs *(Radıyalahü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), O'na Kur'an-ı Kerîm'-**

de bulunan onbeş secde âyetini öğretmiştir. Bunlardan üç tanesi Mufassal bölümünde, iki tanesi de Hac sûresindedir."

İ Z A H I

Ebû Dâvûd, Dârekutni, Hâkim ve Beyhaki de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. El-Menhel yazarı şöyle der:

"Hadisin : أَقْرَأَهُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَجْدَةً cümlesinin mânâsı :

"**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ona, her birisinde secdenin zikredildiği onbeş Kur'an âyetini öğretti.**" Bu cümleden kasdedilen mânânın : "**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ona, her birisinde secdenin zikredildiği onbeş Kur'an âyetini huzurda okumasını öğretti.**" olması muhtemeldir. **Nihâye'de** : Adam üstadının huzûrunda Kur'an veyâ hadis okuduğu zaman : أَقْرَأَنِي فُلاَنٌ = "**Falan zât bana okutturdu**" der, denilmiştir."

Hadiste sözü edilen onbeş âyetten on biri bundan önceki hadisin izahı bahsinde bulundukları sûrelerle birlikte gösterilmiştir. Kalan dördünden, Mufassal bölümünde olan üçü şunlardır :

1. فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا Necm sûresinin son âyeti.
2. وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لاَ يَسْجُدُونَ İnşikâk 21
3. كَلاَّ لاَ تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ Alak sûresinin son âyeti.

Hac sûresinin ilk secde âyeti bundan önceki hadisin izahında geçmiştir. İkincisi de : وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ diye biten 77. âyettir.

Bu ikinci âyetin secde âyeti olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Bu hadis, secde âyeti olduğunu söyleyenler için delildir. Tirmizî, Ebû Dâvûd ve başkalarının Ukbe bin Âmir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadis de bunların delilidir. Ömer bin el-Hattâb ve oğlu Abdullah (Radıyallâhü anhümâ)'nın :

«**İçinde iki secde âyetinin bulunmasıyla Hac sûresi üstün tutulmuştur.**» meâlindeki hadis de bir delildir.

İbnü'l-Mübârek, Şâfii, Ahmed, Dâvûd ve İshak böyle hükmetmişlerdir.

İbn-i Abbâs, Ebû Hanîfe, Küfe âlimleri, Mâlikiler ve Süfyan-ı Sevri'ye göre ikinci âyet secde âyeti değildir.

KUR'AN'DAKİ SECDE ÂYETLERİNİN SAYISI HAKKINDAKİ ÂLİMLERİN KAVİLLERİ

1. Ebû Hanife ve Mâlikiler'den İbn-i Veheb'e göre secde âyetleri on dörttür. Yukarda anılan onbeş yerden Hac sûresindeki ikinci secde âyeti müstesnâdır. Yâni o âyet okununca secde edilmez.

2. Şâfiiler, Hanbeliler ve Dâvûd'a göre secde âyeti ondörttür. Mezkûr onbeş âyetten Sâd sûresindeki âyet müstesnâdır. Onlara göre Sâd secdesi şükür secdesidir. Namaz içinde secde yapılamaz. Namaz dışında okununca şükür niyeti ile secde etmek meşrûdur.

3. Mâlikiler'e göre secde âyetleri onbirdir. Mufassal kısmındaki üç âyet ve Hac sûresindeki ikincisi bunlara secde âyeti değildir.

4. El-Leys, İshak, İbnü'l-Münzir, Mâlikiler'den İbn-i Habib ve İbn-i Veheb'e göre yukarda anılan onbeş âyetin hepsi secde âyetidir. Ahmed'in bir rivâyeti de böyledir.

HANGİ NAMAZDA SECDE ÂYETİ OKUNUNCA TİLÂVET SECDESİ YAPILIR?

1. Âlimlerin cumhûru, farz, nâfile, gizli namaz, açık namaz, imam, münferid farkı gözetmeksizin secde edilir, demiştir.

2. Ebû Hanife, Ahmed, Mâlikîler'den İbn-i Habîb demişler ki imamın gizli namazlarda secde âyetini okuyup secde etmesi mekruhtur. Çünkü cemâatın şaşırması endişesi vardır. Fakat açık namazlarda kerâhet yoktur.

3. Mâlik ve arkadaşları demişler ki gizli olsun, açık olsun farz namazlarda imamın ve münferidin secde etmesi mekruhtur.

TİLÂVET SECDESİNİN HÜKMÜ

Cumhûr'a göre tilâvet secdesi sünnettir. Ömer, Selmân-ı Fârisî, İbn-i Abbâs, İmrân bin Husayn, Mâlik, Şâfii, Evzâî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr ve Dâvûd (Radıyallâhü anhüm) böyle hükmedenlerdendirler.

Ebû Hanife (Radıyallâhü anh) ise vâcibtir, demiştir.

Fıkıhçıların cumhûru: Tilâvet secdesini yapmak için abdestli olmak şarttır, demişlerdir.

SECDE ÂYETİNİ İŞİTENİN HÜKMÜ

1. Ebû Hanife'ye göre secde âyetini işiten kişi, dinlemeyi niyet etmemiş olsa bile secde etmesi gerekir.
2. Mâlik ve Ahmed'e göre dinlemek niyeti şarttır.
3. Şâfiî: Dinlemek niyeti olmasa bile işitenin secde etmesi sünnettir, demiştir.

Hanefîler, Şâfiîler ve Mâlikîler: Okuyucu secde etmese bile işiten veyâ dinleyen secde eder, demişlerdir. Hanbelîler ise: Okuyucu secde etmezse dinleyen de etmez, demişlerdir.

١٠٥٨ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة، عن أيوب بن موسى، عن عطاء بن ميناء، عن أبي هريرة؛ قال: سجدنا مع رسول الله ﷺ في — إذا السماء انشقت — و — اقرأ باسم ربك —.

في إسناده ابن ميناء. وهو مجهول. كما قاله ابن القطان.

TERCEMESİ

1058) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber: إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ve اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ sûrelerindeki secde âyetlerinde secde ettik."**

Not: Bunun senedindeki İbn-i Minâ'nın meçhul olduğunu İbnü'l-Kattân söylemiştir.

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Ahmed ve Beyhakî de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. İbnü'l-Kattân, İbn-i Mînâ'nın meçhul olduğunu söylemiş ise de bundan dolayı hadîsin zayıflığı iddiâ edilemez. Çünkü başka yollarla da rivâyet edilmiştir. Meselâ: Müslim başka bir senedle, Nesâî ayrı iki senedle rivâyet etmiştir.

Hadîs, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Medîne-i Münevvere'ye teşrif ettikten sonra Mufassal sûrelerdeki secde âyetlerinde secde ettiğine delâlet eden kuvvetli delîllerdendir. Çünkü Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın sohbetle şerefyab olmasının hicretin 6. yılına rastladığını Ebû Dâvûd söylemistir.

١٠٥٩ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي بَكْرِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْحٰرِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَجَدَ فِي ـ إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ـ.

قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ: هٰذَا الْحَدِيثُ مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ. مَا سَمِعْتُ أَحَدًا يَذْكُرُهُ غَيْرَهُ.

TERCEMESİ

1059) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Şüphesiz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem);

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ **sûresindeki secde âyetinde secde etti.**

Râvî Ebû Bekir bin Ebî Şeybe: Bu hadîs, Yahya bin Said'den rivâyet edilmiştir. Yahyâ'dan başkasının bunu zikrettiğini hiç bir kimseden işitmedim, demiştir."

İZAHI

Bu hadisin benzerini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve başkaları da değişik senedlerle rivâyet etmişlerdir.

Buhârî'deki metnin meâli şöyledir:

"Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) (bir namazda); إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ **(sûresini) okuyup ondan dolayı secde etmiş. Kendisine bu (secdenin sebebi) nedir? diye sorulmuş O da: Eğer ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (bu sûrede) secde ederken görmemiş olsaydım, secde etmezdim, diye cevap vermiştir."**

Bu hadîs de Mufassal sûrelerde secde bulunduğunun delîlidir.

(٧٢) باب إتمام الصلاة

72 NAMAZI TAM KILMANIN (BEYANI) BABI

١٠٦٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن نمير، عن عبيد الله بن عمر، عن سعيد بن أبي سعيد، عن أبي هريرة؛ أن رجلا دخل المسجد فصلى. ورسول الله ﷺ في ناحية من المسجد. فجاء فسلم. فقال «وعليك. فارجع فصل. فإنك لم تصل» فرجع فصلى، ثم جاء فسلم على النبي ﷺ. فقال «وعليك. فارجع فصل. فإنك لم تصل بعد». قال، في الثالثة: فعلمني يا رسول الله! قال «إذا قمت إلى الصلاة فأسبغ الوضوء. ثم استقبل القبلة فكبر. ثم اقرأ ما تيسر معك من القرآن. ثم اركع حتى تطمئن راكعا. ثم ارفع حتى تطمئن قائما. ثم اسجد حتى تطمئن ساجدا. ثم ارفع رأسك حتى تستوي قاعدا. ثم افعل ذلك في صلاتك كلها».

TERCEMESİ

1060) "..... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Bir gün) **Bir adam (80) Mescid'e girerek** (iki rek'at) **namaz kılmış. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de mescidin bir tarafında imiş. Adam namaz kıldıktan sonra** (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e) **gelerek selâm vermiş. O, da:**

«Ve aleyke'(s-Selâm) **dön de** (yeniden) **namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın.» buyurmuş. Adam dönüp** (tekrar) **namaz kıldıktan sonra gelerek Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **selâm** vermiş. O, da:

«Ve aleyke'(s-Selâm) **dön de** (yeniden) **namaz kıl. Çünkü sen hâlâ namaz** kılmış **olmadın.» buyurmuş.** (Adam tekrar namaz kılıp gelmiş. Selâmlaşmadan sonra kıldığı namazın yine olmadığını anlayınca) **üçüncü** (görüşme) **de adam:**

Şu halde bana öğret Yâ Resûlallah! demiş. O, da:

---

(80) İbn-i Ebi Şeybe'nin rivâyetinde bu adamın Hallâd bin Rafi' olduğu tasrih edilmiştir.

«Namaza kalkacağın zaman abdestini tam al. Sonra kıbleye doğru durup tekbir al. (Namaza böylece başladıktan) sonra Kur'an'dan sana kolay olanı oku. Sonra rükû' edip uzuvların yatışıncaya kadar rükû hâlinde kal. Sonra (başını) kaldırıp kemikler mafsallarında yerleşinceye kadar ayakta dik dur. Sonra secdeye vararak uzuvlar yatışıncaya kadar secdede dur. Sonra başını kaldır ve kemikler mafsallarında yerleşinceye kadar otur. Sonra (tekbir hâriç) bunu namazının bütün rek'atlerinde yap.» buyurmuştur."

İ Z A H I

Buhâri, Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâi, Dârekutnî ve Tahavî de bunu rivâyet etmişlerdir. El-Menhel yazarı bu hadîsin açıklaması bahsinde şöyle der:

Mescide giren zâtın Hallâd bin Râfi' olduğu İbn-i Ebî Şeybe'nin rivâyetinde tasrih edilmiştir. El-Hâfız: O, Hallâd bin Râfi' el Ensârî (Radıyallâhü anh)'dır. Bedir savaşında şehit olduğu rivâyet edilmiştir. Hicretin ikinci yılı vukû bulan Bedir savaşında vefât eden Hallâd (Radıyallâhü anh)'ın namaz kılışı ile ilgili olayın, hicretin 7. yılı Müslüman olan Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) tarafından rivâyet edilmesinde bir mahzur yoktur. Çünkü Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsi olmaya şâhit olan bâzı sahâbilerden mürsel olarak rivâyet etmiş olması muhtemeldir. Nitekim Buhârî, Ubeydullah bin Numeyr (Radıyallâhü anh)'den, Tirmizî de Rufâa bin Râfi' (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Mescide giren zâtın iki rek'at namaz kıldığı Nesâi'nin rivâyetinde belirtilmiştir. Bu namazın Tahiyyetü'l-Mescid namazı olması kuvvetle muhtemeldir.

Adam önce Allah hakkı olan "Tahiyyetü'l-Mescid" namazını kılmış, sonra Efendimiz hakkı olan selâmı vermiştir. Zâten bu namazı kılmadan mescidde efendimize selâm verenlere, efendimiz, anılan namazın selâm vermeden önce kılınmasını emretmişti.

Adam tadil-i erkâna riâyet etmediği için kıldığı namazın sahîh olmadığı ve namaz kılmış sayılmadığı buyurulmuştur. Adam üç de-

fa aynı şekilde namaz kıldıktan sonra yine de olmadığını anlayınca, doğrusunun öğretilmesini istemiştir.

Adamın hatalı kılışının yanılgıdan, dalgınlıktan veyâ acele etmesinden ileri geldiği muhtemel olduğu ve adam öğrenme isteğinde bulunmadığı için efendimiz ilk defâsında tâlim buyurmamıştır. Ancak adam üçüncü defâsında bir rivâyetle belirtildiği gibi :

فَأَرِنِي وَعَلِّمْنِي فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أُصِيبُ وَأُخْطِىءُ = «O halde bana göster ve öğret. Çünkü ben ancak isâbet de hatâ da işleyen bir beşerim» demekle bildiğinin bu kadar olduğunu ve doğrusunun öğretilmesini isteyince efendimiz öğretmiştir.

Hadisin : ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ = «Sonra Kur'an'dan sana kolay olanı oku.» cümlesi namazda Fâtiha okumanın farz olmadığına hükmeden âlimler için delîldir. Bu konuda geniş mâlumat 5. kitabın 11. bâbında 837 - 843 nolu hadîsler bahsinde geçmiştir.

Hadîste öğretilen işlerin hepsinin tam olarak yapılmasının ve rükû'dan kalkıp doğruluşta, secdede ve iki secde arasındaki oturuşta vücûdun bir süre hareketsiz durmasının gerekliliği anlaşılır.

Şâfiîler, Mâlikîler, Ahmed, Dâvûd-i Zâhirî ve Hanbelîler'den Ebû Yûsuf böyle hükmetmişlerdir.

Ebû Hanîfe ve Muhammed, anılan bekleyişler farz değildir. Yalnız rükû' ve secdede vâcibtir, onsuz kılınan namaz sahîhtir, ama böyle yapan kimse günah işlemiş olur, demişlerdir. Bunlara göre itidâl yâni rükû'dan doğrulmak ve iki secde arasında tam doğrulup oturmak sünnettir. Rükû'dan doğrudan doğruya secdeye gitmek ve iki secde arasında hafif baş kaldırmak kâfidir. Delîl olarak :

ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا = «Rükû edin ve secde ediniz.» âyetini göstermişlerdir. Fakat itidal ve iki secde arasındaki oturuş hakkında vârid olan bu hadîs ve benzerî sahîh hadîsler bunların kavlini reddeder. Mezkûr âyet, hadîslere muhâlif bir hüküm ifâde etmez. Çünkü âyet, itidal ve bekleyişten bahsetmemiştir. Hadîsler bunların gerekliliğini hükme bağlamışlardır.

İbn-i Dakîk'i'l-Iyd : 'Hadîste zikredilen şeylerin namazın farzları olduğu ve zikredilmeyen şeylerin farz olmadığı husûsunda fıkıh âlimleri defâlarca bu hadîsi delîl göstermişlerdir. Ha-

diste zikredilen şeylerin farziyeti açıktır. Çünkü yapılması emredilmiştir. Zikredilmemiş şeylerin farz olmamasının sebebine gelince, bir şeyin yapılması emredilmedikçe onun farz olmaması asıldır. Ayrıca Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bilmeyen adama namaz kılınışını öğretiyor. Öğretme mevkiindeki zât, bilmeyen kişiye namazın farzlarını târif etmek, açıklama yapmak ve gerekeni öğretmek durumundadır. Şu halde yapılması mecburî olan şeyler, hadîste anlatılanlardan ibârettir. Adam namazın bir kısmını (yâni tâdili erkânı) hatâlı yapmış, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ise, yalnız hatâlı kısmı anlatmakla yetinmiyerek, diğer kısmı da anlatmıştır. Bu da gösteriyor ki efendimiz yapılması gereken şeylerin tümünü anlatmıştır.

Durumun böyle olduğu anlaşılınca, bu hadîste mezkûr olan bir husûsun namazın faydalarından olup olmadığı konusunda fıkıhçılar arasında bir ihtilâf belirdiği zaman biz bu hadîsi delîl göstererek o şeyin farziyetine hükmederiz. Kezâ: Burada anılmayan bir şeyin farziyetini söyleyen olduğunda bu şey hadîste bulunmadığı için farz değildir, diyebiliriz. Çünkü yukarda belirtildiği gibi, öğretme makamında olunduğu halde bu şey anılmamıştır.

Tahkik ehli, bu hadîsin bütün rivâyetlerini incelemelidirler. Hangi rivâyetinde ne gibi ilâve varsa onları da hesaba katmalıdır,' demiştir.'

El-Hâfız, el-Fetih'te: Bu hadisin Ebû Hüreyre ve Rufâa (Radıyallâhü anhümâ)'dan olan bütün rivâyetlerini topladım. Rivâyetlerde gördüğüm ilâveleri not ettim. Âlimlerin ittifakı ile farz olan niyet ve son oturuş burada açıkca anılmamıştır. Farz olduğu ihtilâflı olanlardan da son teşehhüd ve efendimize salâvat yoktur, demiştir.

Namazın farzlarından olup bu hadîste anlatılmayan noktalar, herkesçe bilindiği için anlatılmamıştır, denilebilir."

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Her karşılaşmada selâmlaşmak meşrûdur. Karşılaşma sık sık da olsa hüküm budur.

2. Öğretimde yumuşaklık ve tatlılıkla güzel anlatış esas tutulmalıdır.

3. Hükümlerde eksik olan kimse kusurlarını itiraf etmelidir. (Bu hüküm bâzı rivâyetlerden alınmadır.)

4. Hakiki âlimlerin emirlerini kabul etmek ve uymak gerekir.
5. Yalnış kılınan namazın iâdesi gerekir.
6. Müftüye bir şey sorulduğunda cevap verilirken soran kişinin muhtaç olduğu bâzı noktalar sorulmamış olsa bile anlatılmalıdır.
7. Tekbirle namaza girmek, namazın bütün fiili rükünlerinde tâdili erkâna riâyet etmek, namazın her rek'atında kırâat farzdır. Bu hususlar ilgili bâblarda anlatılmıştır.

١٠٦١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو عَاصِمٍ . ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا مُحَمَّدُ
ابْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حُمَيْدٍ السَّاعِدِيَّ، فِي عَشَرَةٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ،
فِيهِمْ أَبُو قَتَادَةَ . فَقَالَ أَبُو حُمَيْدٍ : أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . قَالُوا : لِمَ ؟ فَوَاللهِ
مَا كُنْتَ بِأَكْثَرِنَا لَهُ تَبَعَةً ، وَلَا أَقْدَمِنَا لَهُ صُحْبَةً . قَالَ : بَلَى . قَالُوا : فَاعْرِضْ . قَالَ :
كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ كَبَّرَ ، ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ.
وَيَقِرَّ كُلُّ عُضْوٍ مِنْهُ فِي مَوْضِعِهِ . ثُمَّ يَقْرَأُ . ثُمَّ يُكَبِّرُ ، وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا
مَنْكِبَيْهِ . ثُمَّ يَرْكَعُ وَيَضَعُ رَاحَتَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ مُعْتَمِدًا . لَا يَصُبُّ رَأْسَهُ وَلَا يُقْنِعُ .
مُعْتَدِلًا . ثُمَّ يَقُولُ « سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ » وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ .
حَتَّى يَقِرَّ كُلُّ عَظْمٍ إِلَى مَوْضِعِهِ . ثُمَّ يَهْوِي إِلَى الْأَرْضِ وَيُجَافِي بَيْنَ يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ .
ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَثْنِي رِجْلَهُ الْيُسْرَى فَيَقْعُدُ عَلَيْهَا وَيَفْتَخُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ إِذَا سَجَدَ .
ثُمَّ يَسْجُدُ. ثُمَّ يُكَبِّرُ وَيَجْلِسُ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ مِنْهُ إِلَى مَوْضِعِهِ.
ثُمَّ يَقُومُ فَيَصْنَعُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُخْرَى مِثْلَ ذَلِكَ . ثُمَّ إِذَا قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ
حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ، كَمَا صَنَعَ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ. ثُمَّ يُصَلِّي بَقِيَّةَ صَلَاتِهِ هَكَذَا.
حَتَّى إِذَا كَانَتِ السَّجْدَةُ الَّتِي يَنْقَضِي فِيهَا التَّسْلِيمُ أَخَّرَ إِحْدَى رِجْلَيْهِ وَجَلَسَ عَلَى شِقِّهِ
الْأَيْسَرِ ، مُتَوَرِّكًا . قَالُوا : صَدَقْتَ . هَكَذَا كَانَ يُصَلِّي رَسُولُ اللهِ ﷺ .

TERCEMESİ

1061) "... Muhammed bin Amr bin Atâ' *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

İçlerinde Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'nin bulunduğu on sahâbî'nin bulunduğu bir yerde Ebû Humeyd es-Sâidî (81) (Radıyallâhü anhüm)'den şöyle söylerken işittim: Ebû Humeyd oradaki sahâbîlere:

— Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz kılışını hepinizden daha iyi bilirim, dedi. Sahâbîler O'na:

— Neden (sen daha iyi bilirsin)? Sen hepimizden daha çok O'nun izini takip etmiş değilsin. Hepimizden önce O'nun sohbetinde bulunmuş da değilsin, dediler. Ebû Humeyd (Radıyallâhü anh):

— Hayır, ben O'nun kılışını hepinizden daha iyi bilirim, dedi. Sahâbîler, O'na:

— Öyle ise anlat (bakalım), dediler. Ebû Humeyd (Radıyallâhü anh):

— Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza kalktığı zaman tekbir alırdı. (Tekbir alırken) ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırarak biraz öyle durdururdu. Sonra okurdu. Sonra tekbir alır ve ellerini omuzlarının hizâsına kadar kaldırırdı. Sonra rükû ederek, avuçlarının içini diz kapaklarının üzerine bırakır, onlara dayanırdı. Başını ne bel hizasından aşağı indirir, ne de yukarı kaldırır, ense ile beli bir hizada tutardı. Sonra: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ diyerek ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. (Omurganın) bütün kemikleri mafsallarında yerleşinceye kadar (ayakta dururdu.) Sonra (secde için) yere inerdi. (Secdede) kollarını yanlarından uzak tutardı. Sonra (secdeden) başını kaldırırdı ve sol ayağını yere yatırarak üstünde otururdu. Secde ettiği zaman her iki ayağının parmaklarını, (uçları kıbleye ve altları yere gelecek şekilde) eğerdi. Sonra (ikinci defa) secde ederdi. Sonra tekbir alarak sol ayağı(nı yere yatırarak) üstünde ve (omurganın) her kemiği yerine dönünceye kadar otururdu. Sonra ayağa kalkardı. Ve ikinci rek'atte bunun mislini yapardı. Sonra ikinci rek'atten (üçüncü rek'ate) kalktığı zaman namaza başlarken yaptığı gibi ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Sonra namazının kalan rek'atlerini böylece kılardı. Nihayet ardından se-

---

(81) Hâl tercemesi 772 nolu hadis bahsinde geçmiştir.

lâm verilecek secdeyi yaptıktan sonra sol ayağını geri çekerek (= altından sağ tarafına doğru çıkararak) sol yanı üstünde müteverrik olarak otururdu, dedi. Sahâbiler:

— Doğru söyledin. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), anlattığın şekilde namaz kılardı, dediler.

İ Z A H I

Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ahmed, Tahavî, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de bu hadisi uzun ve kısa metinler hâlinde rivâyet etmişlerdir.

Ebû Humeyd (Radıyallâhü anh)'in beraberinde bulunan sahâbîler arasında Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'den başka, Ebû Üseyd-i Saidî, Sehl b. Sa'd-i Saidî, Muhammed b. Mesleme ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anhüm)'nin de bulunduğu Ebû Dâvûd'un rivâyetlerinden anlaşılıyor.

Ebû Humeyd (Radıyallâhü anh)'in: "Ben hepinizden daha iyi bilirim." sözünden maksadı, vereceği malûmatın dinleyiciler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile uzun sohbette bulunmak veyâ O'nun izini itina ile tâkip ederek çokca arkasında namaz kılmak O'nun namaz kılışını daha iyi bilmeye vesile olduğundan Sahâbiler Ebû Humeyd (Radıyallâhü anh)'a "Bu iki noktade sen bizden ileri değilsin" demişlerdir.

Hadisten çıkan fıkıh hükümleri tercemeden anlaşıldığı için tekrarlamaya lüzum yoktur. Tâdil-i Erkânla ilgili özlü malûmat bu kitabta geçen ve mezkûr farzlar için ayrılan özel bâblarda anlatılmıştır. Fihristte bu bâbların yerini bulup oralara müracaat etmek mümkündür.

١٠٦٢ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ أَبِي الرِّجَالِ ، عَنْ عَمْرَةَ ؛ قَالَتْ : سَأَلْتُ عَائِشَةَ ، كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ؟ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا تَوَضَّأَ فَوَضَعَ يَدَيْهِ فِي الْإِنَاءِ سَمَّى اللَّهَ . وَيُسْبِغُ الْوُضُوءَ . ثُمَّ يَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ . فَيُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ حِذَاءَ مَنْكِبَيْهِ . ثُمَّ يَرْكَعُ فَيَضَعُ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ ، وَيُجَافِي بِعَضُدَيْهِ . ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ فَيُقِيمُ صُلْبَهُ . وَيَقُومُ قِيَامًا هُوَ أَطْوَلُ مِنْ قِيَامِكُمْ قَلِيلًا .

ثُمَّ يَسْجُدُ فَيَضَعُ يَدَيْهِ تِجَاهَ الْقِبْلَةِ ، وَيُجَافِي بِعَضُدَيْهِ مَا اسْتَطَاعَ فِيمَا رَأَيْتُ . ثُمَّ يَرْفَعُ
رَأْسَهُ فَيَجْلِسُ عَلَى قَدَمِهِ الْيُسْرَى ، وَيَنْصِبُ الْيُمْنَى ، وَيَكْرَهُ أَنْ يَسْقُطَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْسَرِ .

TERCEMESİ

1062) "... Amrete *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ye, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaz kılışı nasıl idi? diye sordum. Dedi ki:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), abdest almak istediğinde ellerini su kabına koyduğu zaman Allah'ın ismini anardı ve abdestini tam (ve mükemmel) alırdı. Sonra kıbleye doğru ayakta durarak tekbir alır ve ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Sonra rükû ederdi. (Rükûda) ellerini diz kapaklarının üzerine koyar ve kollarını (yanlarından) uzak tutardı. Sonra başını kaldırıp belini doğrulturdu ve ayakta kalışı sizinkinden biraz daha uzun sürerdi. (Secdede) ellerini kıbleye doğru (yere) koyar, gördüğüm kadarıyla olanca gücüyle kollarını (yanlarından) uzaklaştırırdı. Sonra başını kaldırıp (yere döşediği) sol ayağı üzerinde oturur, sağ ayağını da dikerdi. Sol yanı üzerine eğilmek (oturmak)ten kerâhet ederdi."

(٧٣) باب تقصير الصلاة في السفر

73 — YOLCULUKTA NAMAZI KISALTMAK BÂBI

Kasır, Taksîr ve İksar-ı Salât: Yolculuk hâlinde dört rek'atlı farz namazları kısaltıp iki rek'at olarak kılmaktır. Sabah ve Akşam farzlarında kısaltma olmaması, icma' ile sâbittir. Kasır, yalnız öğle, ikindi ve yatsı namazlarının farzlarında meşrûdur.

١٠٦٣ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ زُبَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ
ابْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ عُمَرَ ؛ قَالَ : صَلَاةُ السَّفَرِ رَكْعَتَانِ . وَالْجُمُعَةُ رَكْعَتَانِ . وَالْعِيدُ رَكْعَتَانِ .
تَمَامٌ غَيْرُ قَصْرٍ ، عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ .

TERCEMESİ

1063) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

"Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in diliyle sâbit olduğu üzere (dört rek'altı) farz namaz yolculukta iki rek'attir, Cuma farzı iki rek'attır, Bayram namazı iki rek'attır. Bu tamamdır, kasır değildir."

١٠٦٤ - حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا محمد بن بشر. أنبأنا يزيد بن زياد ابن أبي الجعد، عن زبيد، عن عبد الرحمن بن أبي ليلى، عن كعب بن عجرة، عن عمر؛ قال: صلاة السفر ركعتان. وصلاة الجمعة ركعتان. والفطر والأضحى ركعتان. تمام غير قصر، على لسان محمد ﷺ.

TERCEMESİ

1064) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Muhammed** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **diliyle sâbit olduğu üzere** (dört rek'atli) **farz namaz yolculukta iki rek'attir, Cuma farzı iki rek'attir, iki bayram namazı ikişer rek'attır. Bu tamamdır, kasır değildir."**

١٠٦٥ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن إدريس، عن ابن جريج، عن ابن أبي عمار، عن عبد الله بن بابيه، عن يعلى بن أمية. قال: سألت عمر بن الخطاب، قلت: ليس عليكم جناح أن تقصروا من الصلاة إن خفتم أن يفتنكم الذين كفروا. وقد أمن الناس؟ فقال: عجبت مما عجبت منه، فسألت رسول الله ﷺ عن ذلك فقال «صدقة تصدق الله بها عليكم. فاقبلوا صدقته».

TERCEMESİ

1065) "... Ya'lâ bin Ümeyye *(Radıyallâhü anh'den* (82) : Şöyle demiştir : **Ben, Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh)'a **: Allah :**

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا...

= **«Yer yüzünde yolculuk ettiğiniz zaman kâfirlerin size eziyet ve zarar vermelerinden korkarsanız namazınızı kısaltmanızdan dolayı size günah yoktur.»** (83) (buyurmuştur.) **Halbuki şimdi halk gü-**

---

(82) Bin Ebi Ubeyde bin Ebû Halef el-Mekki; Peygamber (S.A.V.)'den ve Ömer ile Anbese bin Ebi Süfyân (R.A.)'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de üç oğlu Safvân, Muhammed, Osman ayrıca Abdullah bin Deylemi, Abdullah bin Babeyh ve Câhid rivâyet etmişlerdir. Hz. Ömer (R.A.) devrinde Necrân Vâlisiydi. Peygamber (S.A.V.)'den 28 hadisi var. Buhâri ile Müslim üç hadisini rivâyet etmişlerdir. (El-Menhel : C. 7, Sah. 50)

(83) Nisâ : 101

ven içindedir. (Halkın güvenlik içindeyken namazı kısaltmalarına) ne dersin? diye sordum. Ömer (Radıyallâhü anh) : Senin şaştığın şu işe ben de şaşmıştım da bunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sormuştum. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştu :

«Bu, Allah'ın size verdiği bir sadakadır. Onun için siz Allah'ın sadakasını kabul ediniz.» dedi."

İ Z A H I

1063 ve 1064 noda geçen Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini N e s â i, A h m e d ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir.

El-Menhel yazarı Y â ' l â (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini açıklarken şöyle der :

" Y a ' l â (Radıyallâhü anh)'e şunu demek istemiştir : 'Anılan âyette namazın kısaltılması için kâfirlerin fitnesinden korkmak sebep olarak gösterilmiştir. Kâfirlerin fitnesinden korkmak tehlikesi kalmamıştır. Şu halde halk niçin hâlâ namazı kısaltıyor? Bunun sebebini bana bildirir misin?

Ö m e r (Radıyallâhü anh) bu işe kendisinin de şaştığını ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e konuyu sorduğunu, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle cevap buyurduğunu Y a ' - l â (Radıyallâhü anh)'a anlatmıştır.

Namazı kısaltmanın sadaka oluşundan maksat, yolculuk zorluğundan dolayı bu işin ilâhi bir ikrâm ve rahmet olmasıdır.

Tercemede bulunan parentez içi ifâdeler, E b û D â v û d ' un rivâyetinden alınmadır.

Bu bâbta rivâyet olunan hadîsler, yolculuk hâlinde dört rek'atli farz namazların iki rek'at olarak kılınmasının meşrûluğuna delâlet ederler. Ancak yolculuk hâlinde kılınacak, öğle, ikindi ve yatsı farzlarının doğrudan doğruya iki rek'at olarak mı farz kılındığı, yoksa hazer hâli gibi dört rek'atli olarak farz kılınıp sonradan mı iki rek'ate indirildiği husûsunda âlimlerin ihtilâfı vardır. (Eğer baştan iki rek'at olarak farz kılınmış ise, yolculuk hâlinde böyle kılmak, Fıkıh dilinde **Azîmet** olur. Şâyet kolaylık olsun diye sonradan iki rek'ate indirilmişse buna **Ruhat** denilir.)

Sahâbîlerden Ö m e r, A l i, İ b n - i A b b â s, İ b n - i M e s ' u d, İ b n - i Ö m e r ve C â b i r (Radıyallâhü anhüm); 'Azîmet'tir demişlerdir. H a n e f î âlimleri de böyle hükmetmişlerdir. Bu gruptaki âlimlerin delil gösterdikleri hadîslerden birisi (1063 ve 1064) nolu) Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi ve diğeri İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın (gelecek olan 1068 nolu) hadîsidir. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in (1067 nolu) hadîsi de delîl gösterilmiştir. Dördüncü delîl de B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â î ve başkalarının Â i ş e (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir:

«Namaz hazerde ve seferde ikişer rek'at olarak farz kılınmış, seferdeki namaz öyle kalmış, hazerdekî namaz arttırılmıştır.» Akşam namazı, A h m e d b i n H a n b e l ' in rivâyetinde belirtildiği gibi bu hükümden müstesna kılınmıştır. Yâni o, baştan beri üç rek'at olarak tutulmuştur. Â i ş e (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini açıklayan âlimlerin beyânına göre M i r â c gecesi ikişer rek'at olarak kılınması emri verilmiş, İ b n - i H i b b â n, B u h â r î, B e y h a k î ve İ b n - i H u z e y m e ' den rivâyet edilen Â i ş e (Radıyallâhü anh)'nin başka bir hadîsinde açıklandığı üzere Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) M e d î n e ' de yerleştikten sonra öğle, ikindi ve yatsı farzları dört rek'ate çıkarılmıştır.

O s m a n, S a ' d b i n E b i V a k k â s, Â i ş e, H a s a n - ı B a s r î, meşhur kavline göre M â l i k, Ş â f i î, A h m e d b i n H a n b e l, E b û S e v r ve D â v û d: Yolculukta namazı kısaltmak **'Ruhsat'**tır demişlerdir. B e y h a k î ' nin rivâyet ettiğine göre S e l m â n - i F â r i s î ' nin de dâhil olduğu on iki sahâbî böyle demişlerdir. E n e s, M i s v e r b i n M a h r e m e, A b d u r r a h m a n b i n e l - E s v e d, İ b n ü ' l - M ü s e y y e b ve E b û K u l â b e de **'Ruhsat'**tır, diyenlerdendirler.

Bu görüşteki âlimlerin birinci delîli (1065 noda geçen) âyet-i kerîmedir. Bunlar derler ki, âyette:

«Namazı kısaltmakta cünah (= günah) yoktur.» buyurulmuştur. Cünahın yokluğu, yalnız mübah anlamında kullanılıyor. **(El-Menhel** yazarı bu hususta uzun izahat vermişse de buraya aktarmaya gerek görmedim.)

Bu gruptaki âlimlerin ikinci delîli (1065 nolu) Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsidir. Şöyle ki: Eğer yolculuk namazı doğrudan doğruya iki rek'at olarak farz kılınmış olsaydı Ö m e r (Radıyal-

lâhü anh)'ın ve râvisi Y a ' l â (Radıyallâhü anh)'m şaşmasında mânâ yoktu.

Üçüncü delil M ü s l i m ' in İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mina'da dört rek'atlı namazı iki rek'at olarak kıldı. Ondan sonra Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) böyle kıldı. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'den sonra Ömer (Radıyallâhü anh) böyle kıldı. Ömer (Radıyallâhü anh)'den sonra Osman (Radıyallâhü anh) hilâfetinin ilk zamanlarında böyle kıldı. Bilâhere dört rek'at olarak kıldı."

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) imama uyduğunda dört rek'at; yalnız başına kıldığında iki rek'at kılardı. Eğer seferde kısaltmak **Azîmet** olsaydı **O s m a n** (Radıyallâhü anh) bunu terketmezdi. Sahâbîler de onun terkinde kendisine uymazlardı.

Bu gruptaki âlimler, birinci grubun delîl olarak gösterdikleri Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin: **«Namaz ikişer rek'at farz kılındı.»** hadîsini ve Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in: **«Yolculukta namaz iki rek'attir.»** hadîsini yorumlayarak: Bundan maksad, istiyenlerin böyle kılabilmeleridir.

N e v e v î : Hadislerin arasını bulmak için bu yorum yolunu tutmaktan başka yol yoktur. Â i ş e (Radıyallâhü anh)'nin, kısaltma hadîsini rivâyet etmesi yanında, yolculukta namazı dört rek'at olarak kılması, bu yorumu kuvvetlendirir. Demek ki Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) ve O s m a n (Radıyallâhü anh) iki şekilde kılmayı câiz görmüşlerdir. Misâfirin iki rek'at olarak kıldığı namaza kasırlı namaz ismini vermekte tüm müslümanların icmâ' etmesi ve zikredilen âyette kısaltma tâbiri bu yorumu te'yid ettiği gibi birinci grubun delîl gösterdiği Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsinin zâhirini tutmak, K u r ' a n ' ın nassına ve müslümanların icmâına ters düşer. Âhâd hadîsi K u r ' a n ' ın nassına veyâ icmâa muhâlif olduğu zaman o hadîsin zâhirini terk etmek vâcib olur, der.

Bu gruptaki âlimler, Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in (1063 - 1064 nolu) hadîsinde geçen: تَمَامٌ غَيْرُ قَصْرٍ cümlesini: **«Sevabı tamdır, noksan değildir.»** şeklinde yorumlamışlardır.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in (1067 nolu) hadîsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yolculukta dört rek'atli farzları hep iki rek'at olarak kıldığı husûsuna gelince Peygamber

(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in devamlı böyle kılması, bunun vâcibliğini gerektirmez.

El-Fetih'te: 'Bana zâhir olan ve konu hakkında vârid olan bütün delilleri toplayıcı görüş ve sonuç şudur ki; Akşam farzı hâriç farz namazlar Mi'rac gecesi ikişer rek'at olarak farz kılınmış, Hicret'ten sonra öğle, ikindi ve yatsı farzları dört rek'ate çıkarılmıştır. İbn-i Hibbân, İbn-i Huzeyme ve Beyhakî'nin rivâyetleri bunu ifâde ederler. Öğle, ikindi ve yatsı farzlarının dört rek'ate çıkarılmasından bir süre sonra (1065 nolu hadiste geçen) Kasır Âyeti inince yolculuk hâlinde mezkûr namazlar hafifletilerek ikiye indirilmiştir. İbn-i Esir'in El-Müsned şerhinde: 'Namazı kısaltma emri Hicret'in 4. yılı verilmiştir,' şeklinde verdiği ma'lumat bunu te'yid eder. Bu duruma göre Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin:

"Sefer namazı iki rek'at olarak tutuldu." cümlesinden murad, sefer namazının Mi'râc gecesinden bu yana iki rek'at olarak tutulması değil, Kasır Âyetinden sonraki durumun, Mi'râc gecesindeki duruma dönüşmesini ifâde etmektir. Bu söz, namazı kısaltmanın Azîmet olmasını gerektirmez,' der."

١٠٦٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ خَالِدٍ؛ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ: إِنَّا نَجِدُ صَلَاةَ الْحَضَرِ وَصَلَاةَ الْخَوْفِ فِي الْقُرْآنِ. وَلَا نَجِدُ صَلَاةَ السَّفَرِ؟ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ: إِنَّ اللهَ بَعَثَ إِلَيْنَا مُحَمَّدًا ﷺ وَلَا نَعْلَمُ شَيْئًا. فَإِنَّمَا نَفْعَلُ كَمَا رَأَيْنَا مُحَمَّدًا ﷺ يَفْعَلُ.

TERCEMESİ

1066) "... Ümeyye bin Abdillah bin Hâlid (84) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'ya:

Biz hazerdeki namazın ve korku (hâlindeki) namazın hükmünü Kur'an'da bulamıyoruz, diye sormuş, Abdullah (Radıyallâhü anh) kendisine:

Biz hiç bir şey bilmezken Allah bize Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i Peygamber olarak gönderdi. Bunun için Muhammed

(84) Mekke'li olan bu zât, İbn-i Ömer (R.A.)'in râvisidir. Kendisinden de Zührî ve Atiyye bin Kays rivâyet etmişlerdir. İclî, Onu sıka göstermiştir. Hicri 84 veyâ 87 yılında vefât etmiştir. (Hulasa: Shf. 40)

(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) nasıl yaparsa, **biz de ancak Ondan gördüğümüz gibi yaparız, diye cevap vermiştir."**

İ Z A H I

Bu hadîsi N e s â î de rivâyet etmiştir

Soru sahibi: Hazerdeki namazın hükmünü Kur'an'da buluyoruz derken, Kur'an'da namazla ilgili mutlak eserleri kasdetmiştir. Mutlak emirler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in tatbikâtı ve kavlî hadîsleriyle açıklanmıştır. Bu itibarla hazerde kılınan farz namazların rek'at sayısı, soru sahibince de bilinmektedir.

Korku namazı derken 1065 nolu hadîste geçen N i s â sûresinin 101 nolu âyeti kasdedilmiştir. Namazı kısaltmaya âit bu âyette: **«Kâfirlerin fitnesinden korkarsanız...»** ifâdesi bulunduğu için düşmandan korkulduğunda seferde kılınan kısaltılmış namaza korku namazı denilmiştir. Soru sahibi korku yokken seferde kısaltılmış olarak kılınan namazın, bu âyetin hükmüne dâhil olmadığı zanniyle bu soruyu sormuştur. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh), cevap verirken söz konusu namazın da bu âyetin hükmüne dâhil olduğu yolunda cevap vermiyerek daha etkin ve genel bilgi verici tarzda cevap vermiştir. Yâni şer'î bir hükmün varlığı için Kur'an'da bir nassın bulunması şart değildir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in fiili, şer'î bir hüküm için Kur'an gibi delîldir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), düşman korkusu olmaksızın yolculukta namazı kısaltmıştır. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh): Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu tatbikâtı delîl olarak bize kâfidir, diyerek cevap vermiştir. Başka konular için de durum aynıdır.

١٠٦٧ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . أنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ بِشْرِ بْنِ حَرْبٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا خَرَجَ مِنْ هَـٰذِهِ الْمَدِينَةِ لَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْهَا .

T E R C E M E S İ

1067) "... (Abdullah) İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **şu belde** (Medîne-i Münevvere)**'den çıktığı zaman Ona dönünceye kadar** (akşam farzı hâriç hiç bir farzı) **iki rek'atten fazla kılmazdı."**

١٠٦٨ — حدثنا محمد بن عبد الملك بن أبي الشوارب ، وجبارة بن المغلس .
قالا : ثنا أبو عوانة ، عن بكير بن الأخنس ، عن مجاهد ، عن ابن عباس ؛ قال :
افترض الله الصلاة على لسان نبيكم ﷺ في الحضر أربعا ، وفي السفر ركعتين .

TERCEMESİ

1068) "... (Abdullah) İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Allah, sizin Peygamberiniz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in lisaniyle hazerde dört rek'at ve seferde iki rek'at olarak (dört rek'atli namazı) farz kılmıştır."

İZAHI

Bu hadîsi Müslim ve Nesâî de rivâyet etmiştir. Öğle, ikindi ve yatsı farzlarının hazerde dört rek'at olarak farziyeti ve seferde iki rek'at olarak kılınması konusuyla ilgili geniş ma'lumat ve bu hadîsin, yolculuk hâlindeki kısaltılmış namazın Azîmet olduğunu savunan âlimler için delîl gösterildiği husûsuyla ilgili geniş ma'lumat yukarda verilmiştir.

(٧٤) باب الجمع بين الصلاتين في السفر

74 — YOLCULUKTA İKİ FARZ NAMAZI BERÂBER KILMAK BÂBI

Fıkıh dilinde **"Cem-i Salât"** diye irâde edilen, iki farz namazı berâber kılmaktan maksat öğle ile ikindi farzını ya öğle farzı vaktinde veyâ ikisini ikindi namazı vaktinde; Kezâ akşam ile yatsı farzlarını da ya akşam vaktinde veyâ ikisini yatsı vaktinde birlikte kılmaktır. İkindi farzı öğle vaktine ve yatsı akşam vaktine alındığında öne alınmış olduğu için buna **"Cem-i Takdim"** denilir. Bunun aksine öğle farzı ikindi vaktine ve akşam farzı yatsı vaktine tehir edildiğinde buna **"Cem-i Tehir"** denilir. Cem-i Salât'ın câiz olup olmadığı husûsunda âlimler arasında bulunan ihtilâfı hadis tercemesinden sonra açıklayacağım.

١٠٦٩ — حدثنا محرز بن سلمة العدني . ثنا عبد العزيز بن أبي حازم ، عن إبراهيم
ابن إسماعيل ، عن عبد الكريم ، عن مجاهد ، وسعيد بن جبير ، وعطاء بن أبي رباح ،

وَطَاوُسٍ ، أَخْبَرُوهُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّهُ أَخْبَرَهُمْ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي السَّفَرِ ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يُعْجِلَهُ شَيْءٌ ، وَلَا يَطْلُبَهُ عَدُوٌّ ، وَلَا يَخَافَ شَيْئًا .

TERCEMESİ

1069) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hiç bir düşman O'nu tâkip etmezken, hiç bir düşman korkusu yokken ve O'na acele ettirecek hiç bir sebep yokken yolculukta akşam ile yatsı farzlarını beraber kılardı."

١٠٧٠ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنِ ابْنِ الطُّفَيْلِ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ ، فِي السَّفَرِ .

TERCEMESİ

1070) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:
Tebük savaşı yolculuğunda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle ile ikindi farzlarını keza akşam ile yatsı farzlarını beraber kılmıştır."

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ahmed ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın Müslim'deki rivâyetlerinin birisi, Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin benzeridir. Bâzı rivâyetlerinde: **"Korku ve yolculuk hâli olmaksızın..."** kaydı mevcuttur. Bu rivâyetler Nesâî, Tahavî ve Mâlik'in Muvatta'ında mevcuttur. Bunların izahı ve âlimlerin yorumları çok geniş olup bâbımızın konusu dışında kaldığı için bu konuya değinmiyeceğim.

Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed, Beyhakî ve Mâlik de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetler uzundur. Ebû Dâvûd'un bir rivâyeti meâlen şöyledir:

"Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Tebük savaşı yolculuğunda konakladığı bir yerde iken öğle vakti olunca öğle ve ikindi farzını beraber kıldıktan sonra yola devam ederdi. Henüz öğle vakti girmemiş iken, konakladığı yerden yola çıktığı zaman öğle farzını ikindi namazı vaktine kadar geciktirirdi. İkindi vakti olunca namaz için mola vererek ikisini beraber kılardı. Akşam farzında da şöyle idi: Konak yerinden hareket etmeden önce güneş batarsa önce akşam ve yatsı farzlarını beraber kılar, sonra yola çıkardı. Güneş batmadan yola çıkarsa yatsı farzını kılmak üzere mola verinceye kadar akşam farzını tehir ederek ikisini beraber kılardı."

SEFERDE CEM-İ SALÂT HAKKINDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

1. Selef ve halefin cumhuru "Cem-i Salât"ın câizliğine hükmederek: Bu husûsta Arafat ve Müzdelife ile başka yerler arasında bir fark yoktur. Yolculuk hâlinde öğle ile ikindi namazları birleştirilebilir. Kezâ akşam ile yatsı farzları da birleştirilebilir. Bunda takdîm ve tehirin farkı yoktur.

Sa'd bin Ebî Vakkâs, İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Ebû Mûsa el-Eş'arî, Üsâme bin Zeyd, Ömer, Osman, Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve Ebû Sevr (Radıyallâhü anhüm) böyle hükmedenlerdendirler. Bunların delîlleri Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'ın 1070 nolu hadîsi ile Beyhakî ve İsmâilî'nin sahîh senedle Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir: "Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yolculukta olduğu zaman öğle vakti olunca öğle ve ikindi farzlarını beraber kılar, sonra yola devam ederdi."

El-Menhel yazarı başka delîlleri de zikretmişse de ben bu kadarla yetiniyorum. El-Menhel yazarı daha sonra şöyle der:

"Nevevî: Cem-i Salât Sahâbîler ve Tabiîler arasında meşhur olan ve uygulanan şeylerdendir, demiştir.

2. Hasan-i Basrî, İbrâhîm en-Nehaî, Sîrîn, Mekhûl, Ebû Hanîfe ve arkadaşları demişler ki: 'Cem'i Salât câiz değildir. Yalnız arafe günü ikindi namazını öne alarak öğle namazı ile birlikte kılmak câizdir. Bir de Müzdelife'de akşam farzını yatsı vaktine tehîr etmek câizdir. Arafe ve Müzde-

l i f e ' deki cem-i salât, seferî olan ve olmayan herkese câizdir.' Ş â f i i l e r ' den e l - M ü z e n i ' nin de böyle dediği rivâyet olunmuştur.

Bu grubtaki âlimlerin delîllerinden birisi, B u h â r i ve M ü s l i m ' in İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir: "**Kendisinden başka ilâh olmayana yemin ederim ki, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hiç bir farz namazı vaktinin dışında kılmamıştır. Yalnız Arefe'de öğle ile ikindiyi ve Müzdelife'de akşam ile yatsıyı cem etmiştir.**"

İkinci delîlleri M ü sl i m ' in E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhive Sellem) **buyurmuş ki: «Uyku hâlinde** (vakti çıkıncaya kadar namazı geciktirmekte) **taksîrat yoktur. Taksîrat, başka namazın vakti girinceye kadar bir namazı uyanıkken geciktirmekle olur.»**" Bu âlimler, bir de namaz vakitlerinin tâyinine âit hadîsleri delil göstermişlerdir.

A r e f e ve M ü z d e l i f e dışında cem-i salât'a âit vârid olan hadîsleri de şöyle yorumlamışlardır: Bu hadîslerden kasdedilen mânâ şudur: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), birinci namazı vaktinin sonunda, ikinci namazı da vaktinin başında kılmıştır. Dolayısıyla bu iki namaz, sûreten birleştirilmiştir. Hakiki birleştirme yoktur. M ü s l i m ' in İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîs bu yorumun delîlidir.' Düşman korkusu ve yolculuk yokken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle ile ikindi farzlarını ve akşam ile yatsı farzlarını beraber kılmıştır.' Hazerde yağmur yokken iki namazı gerçek mânâda cem etmenin câizliğini hiç kimse söylememiştir. Şu halde hadîslerdeki cem-i salât'tan maksat hakiki değil sûretendir.

El-Menhel yazarı Cumhûr'un bu gruptaki âlimlere verdiği cevâbı nakletmiş ise de buraya aktarmadım.

(٧٥) باب التطوع فى السفر

75 — YOLCULUKTA (F باب (٧٥)ĞLI) SÜNNETLERİ KILMAK BÂBI

١٠٧١ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ . ثنا أَبُو عَامِرٍ ، عَنْ عِيسَى بْنِ حَفْصِ
ابْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ . حَدَّثَنِي أَبِي ؛ قَالَ : كُنَّا مَعَ ابْنِ عُمَرَ فِي سَفَرٍ . فَصَلَّى بِنَا،

ثُمَّ انْصَرَفْنَا مَعَهُ وَانْصَرَفَ . قَالَ فَالْتَفَتَ فَرَأَى أُنَاسًا يُصَلُّونَ . فَقَالَ : مَا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ ؟
قُلْتُ : يُسَبِّحُونَ . قَالَ : لَوْ كُنْتُ مُسَبِّحًا لَأَتْمَمْتُ صَلَاتِي . يَا ابْنَ أَخِي ! إِنِّي صَحِبْتُ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ فِي السَّفَرِ ، حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ . ثُمَّ صَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ
فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ صَحِبْتُ عُمَرَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى رَكْعَتَيْنِ . ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى
رَكْعَتَيْنِ ، حَتَّى قَبَضَهُمُ اللَّهُ . وَاللَّهُ يَقُولُ - لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ - .

TERCEMESİ

1071) "... Hafs bin Âsım bin Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Biz yolculukta (amcam Abdullah) bin Ömer (Radıyallâhü anh)'ın beraberindeydik. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) bize namaz kıldırdı. Farzdan sonra (sünnet kılmadan) kendisi de, biz de dörüp gittik. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), dönüşünde cemâatın bir kısmının (kalkıp) namaza durduklarını görünce: Bunlar ne yapıyorlar? diye sordu. Ben de: Sünnet kılıyorlar, dedim. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh): 'Eğer ben (yolculukta) Sünnet kılmış olsaydım farzımı (kasırlı değil) tam kılardım. Ey kardeşimin oğlu! Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile arkadaşlık ettim. Vefat edinceye kadar yolculukta iki rek'at (farz)dan fazla (sünnet namaz) kılmadı. Sonra Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) ile arkadaşlık ettim. O da iki rek'atten fazla kılmadı. Sonra Ömer (Radıyallâhü anh) ile arkadaşlık ettim. Kendisi de iki rek'atten fazla kılmadı. Ondan sonra Osman (Radıyallâhü anh) ile arkadaşlık ettim. O da iki rek'atten fazla kılmadı. Bu zâtlar vefat edinceye kadar durum böyleydi. Allah Teâlâ da:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ = «Ey Mü'minler! Andolsun ki sizin için Resûlullah en güzel örnektir.» (85) buyuruyor' dedi."

İZAHI

B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d, N e s â i, M â l i k ve B e y h a k i de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde şöyle deniliyor:

'İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) bize öğle namazını iki rek'at olarak kıldırdıktan sonra kendisiyle beraber kalkıp eşyamızın yanı-

(85) Ahzâb: 21

na varıp oturduk. Oturduktan sonra İbn-i Ömer (Radıyallâhü an-**hümâ), bâzı kimselerin sünnet kılmaya kalkmış olduklarını görünce: Bunlar ne yapıyorlar? diye sordu...'**

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in bu soruyu yöneltmekten maksadı yolculuk hâlinde sünneti kılmalarını uygun görmediğini açıklamaktır.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in: "Eğer ben sünnet kılmış olsaydım..." sözünden maksadı, farzlara bağlı sünnetlerdir. Diğer nâfile namazlar değildir. Çünkü kendisinin yolculukta nâfile namazları kıldığı sâbittir. Nitekim B u h â r i 'nin kendisinden rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **binek hayvanının sırtındayken yüzü hangi yöne dönerse dönsün nâfile namazı kılar, secde için başıyla işâret ederdi. İbn-i Ömer** (Radıyallâhü anh) **de bunu yapardı.'**

Hadisin: "... **İki rek'atten fazla kılmazdı.**" cümlesinden maksad, farz namazlara bağlı olan sünnetleri kılmazdı. Bu ifâde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yolculuk ederken dört rek'atli farzlarını dâima kısalttığına ve vakit namazlarına bağlı sünnetleri yolculukta hiç kılmadığına delâlet eder.

O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın son zamanlarında yolculuk yaparken dört rek'atli farzları kısaltmadan kıldığı sâbittir. Bu sebeple bu hadîste:

"**Osman** (Radıyallâhü anh) **da iki rek'atten fazla kılmazdı.**" şeklinde geçen cümleden maksad, yolculukta farza bağlı sünnetleri hiç kılmadığını belirtmektedir.

Yolculukta farza bağlı sünnetlerin kılınıp kılınmaması husûsunda âlimlerin görüşleri:

1 — İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) ve diğer bâzı âlimlere göre yolculukta farza bağlı sünnetleri kılmak müstahab değildir. Delîlleri de bu hadîstir.

2. Cumhûra göre müstahabtır. Delilleri de sünnetlerin kılınmasına âit hadîslerdir. Bir de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve Sahâbîlerin bir yolculuk esnâsında gün doğuncaya kadar sabah namazı için uyanmamaları üzerine kazâya kalan sabah farzını kılarken ona âit iki rek'at sünneti kıldıklarına dâir hadîstir.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in: '**Eğer ben sünnet kılmış olsaydım farzını tam kılardım.**' sözüyle ilgili olarak e l - H â f ı z,

el-Fetih'te şöyle der: İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in maksadı şudur: Eğer kendisi farzını tam olarak kılmakla farza bağlı sünnetleri kılmak husûsunda serbest bırakılmış ve bunlardan birisini tercih etmek durumunda olmuş olsaydı farzını tam olarak kılmayı, sünneti kılmaya tercih edecekti. Farzı kısaltmaktan amaç işi kolaylaştırmaktır. Bunun için İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) sünnetleri kılmazdı. Farzını da tam yapmazdı.

Cumhûr, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in farza bağlı sünnetleri kıldığını görmediğine dâir İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in sözüne şöyle cevap vermiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, çadırında veyâ kaldığı yerde sünnet kılmış olması ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in bunu görmemesi muhtemeldir. Veyâhut Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bâzı seferlerinde sünnet kılmazdı. Tâ ki bunun câizliğini halk bilsin.

Hulâsa yolculuk hâlinde farzlara bağlı sünnet kılmak husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir:

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'e göre gündüz hiçbir sûretle kılınmaz. Gece yerde veyâ binek hayvanı sırtında kılmak câizdir.

Selef âlimlerinin kâhir çoğunluğuna göre gece ve gündüz binek hayvanı sırtında olsun, yerde olsun kılınır.

Üçüncü bir kavle göre hiç kılınmaz.

T i r m i z î : Sahâbîlerin bir kısmı yolculukta farza bağlı olmayan nâfileyi kılmayı uygun görmüşlerdir. A h m e d ve İ s h a k'ın kavli de böyledir. İlim ehlinden bir cemâat da farzlardan önce ve sonra sünnet kılmama hükmünü vermişlerdir, demiştir. Cumhur ve diğer üç mezheb imamları da A h m e d b i n H a n b e l'in kavli gibi hükmetmişlerdir.

١٠٧٢ – حدثنا أبو بكر بن خلاد. ثنا وكيع. ثنا أسامة بن زيد؛ قال: سألت طاوسا عن السبحة في السفر، والحسن بن مسلم بن يناق جالس عنده. فقال: حدثني طاوس أنه سمع ابن عباس يقول: فرض رسول الله ﷺ صلاة الحضر وصلاة السفر. فكنا نصلي في الحضر قبلها وبعدها. وكنا نصلي في السفر قبلها وبعدها.

في الزوائد: إسناده حسن.

TERCEMESİ

1072) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hazer namazını ve sefer namazını farz kılmıştır. Biz hazerde farzdan önce ve sonra sünnet kılardık. Seferde de farzdan önce ve sonra sünnet kılardık."**

Not : Hadisin isnadının hasen olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

(٧٦) باب كم يقصر الصلاة المسافر إذا أقام ببلدة

76 — YOLCU, BİR ŞEHİRDE İKAMET ETTİĞİ ZAMAN KAÇ GÜN NAMAZINI KISALTIR? BÂBI?

١٠٧٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا حاتم بن إسماعيل ، عن عبد الرحمن
ابن حميد الزهري ؛ قال : سألت السائب بن يزيد ، ماذا سمعت في سكنى مكة ؟
قال : سمعت العلاء بن الحضرمي يقول : قال النبي ﷺ « ثلاثاً للمهاجر بعد الصدر » .

TERCEMESİ

1073) "... Abdurrahman bin Humeyd ez-Zühri *(Radıyallâhü anhümâ)*'den; Şöyle demiştir :

Ben es-Sâib bin Yezid (Radıyallâhü anh)'**a** :

Mekke'de ikamet etmek hakkında ne (hüküm) **işitmişsin? diye sordum. Dedi ki : Ben el-Alâ' bin el-Hadramî** (Radıyallâhü anh)'**den şöyle söylerken işittim : Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki :**

«Sadır tavâfından sonra muhâcir için (Mekke'de) **üç** (gece **ikâmet etmeye ruhsat vardır.)»"**

İZAHI

Buhârî, Müslim ve Nesâî de Sâib (Radıyallâhü anh)'in hadîsini rivâyet etmişlerdir.

Sadır tavâfı, hacıların memleketlerine dönüşlerinde yaptıkları Vedâ tavâfıdır. Minâ'dan Mekke'ye dönüşte bu tavaf yapılır, böylece hac ibâdeti bitirilmiş olur. Mekke fethinden önce Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Mekke'den

Medine'ye hicret etmiş olan muhâcirler için vedâ tavâfı yapıldıktan sonra yalnız üç gün Mekke'de ikâmet edebileceklerini bildirmiştir. Umre için gidenler de umre bittikten sonra ancak üç gün Mekke'de kalabilirlerdi.

Nevevi, bu hadisi delil göstererek: Muhâcirlerin Mekke'de üç günden fazla ikâmet etmeleri haramdır, demiştir. Cumhûrun ictihâdının da bu merkezde olduğu Kâdı Iyâz tarafından nakledilmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Muhâcirlerin Mekke'de ikâmet etmelerinin câiz olduğuna bir çok âlim fetvâ vermiştir. Bu duruma göre muhâcirlerin üç günden fazla Mekke'de ikâmet etmelerine âit bu yasak, Mekke fethinden önce içindir. Çünkü fetihten önce Hicret vâcib kılınmıştı. Mekke fethinden sonra ise Hicret durumu kalmamıştır.

Sindi şöyle der: Bu hadisten anlaşılıyor ki Muhâcir üç geceden fazla Mekke'de kalacağı zaman Mekke'de ikâmet etmiş sayılır. Yâni yerleşmiş sayılır. Allah'ın emriyle Medine'ye hicret ettikten sonra muhâcirin Mekke'de yerleşmesi izni yoktur. Bu nedenle yerleşmiş sayılmaması için dört gece Mekke'de kalmasına müsaade edilmemiştir. Şu halde dört gece bir yerde kalmaya niyetlenen kişi, mukim sayılır. Mukîm ve seferi sayılmak için sınır dört gündür. Dört günden az olan süre sefer süresi, dört gün ve daha fazlası mukim sayılma süresidir. Bundan sonraki hadislerde belirtildiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Mekke'de on veyâ onbeş gün ikâmet etmesi meselesine gelince, başlangıçta bu kadar süre kalmak niyeti olmadığı ihtimali vardır. Vehâhut bu süre, yalnız Mekke'de değil, Mekke ve çevresinde geçirilmiştir. Bunun için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kasır namazını sürdürmüştür.

١٠٧٤ – حدثنا محمد بن يحيى . ثنا أبو عاصم . وقرأته عليه . أنبأنا ابن جريج . أخبرني عطاء . حدثني جابر بن عبد الله ، في أناس معي . قال : قدم النبي ﷺ مكة صبح رابعة مضت من شهر ذي الحجة .

TERCEMESİ

1074) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

(Vedâ haccı seferinde) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Zilhicce ayının dördüncü günü sabahı Mekke'ye vardı."

İ Z A H I

B u h â r i ve M ü s l i m de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu yolculuğunda Z i l - h i c c e ayının sekizinci günü sabahı M e k k e ' den M i n â ' ya çıkmıştır. Bu durumda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) dört gece M e k k e ' de kalmış oluyor. Bu yolculuğunda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dâima kasır namazını kıldığı bilinmektedir. Mukîm sayılmamak için bir yerde dört günden az kalmanın gerekliliğini söyliyen âlimler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in M e k k e ' deki kalışının tam dört gün olmayabildiğini, çünkü Z i l h i c c e ' nin dördüncü günü sabahı M e k - k e ' ye girdiği vakit ne ise, sekizinci günü o vakitten daha önce, yâni dört gün tamamlanmadan önce M i n â ' ya çıkmış olması mümkündür.

١٠٧٥ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ . ثنا عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ: أَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ . فَنَحْنُ إِذَا أَقَمْنَا تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا ، نُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ . فَإِذَا أَقَمْنَا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ ، صَلَّيْنَا أَرْبَعًا .

T E R C E M E S İ

1075) "... Abdullah İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

(Mekke fethinde) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'de ondokuz gün ikâmet ederek (dört rek'atli farz namazları) ikişer rek'at olarak kıldı. Biz de ondokuz gün kalacağımız zaman namazımızı ikişer rek'at kılarız. Bundan fazla kıldığımız zaman dörder rek'at kılarız."

١٠٧٦ — حدّثنا أَبُو يُوسُفَ بْنُ الصَّيْدَلَانِيِّ، مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الرَّقِّيُّ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَقَامَ بِمَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ خَمْسَ عَشْرَةَ لَيْلَةً ، يَقْصُرُ الصَّلَاةَ .

TERCEMESİ

1076) "... Abdullah İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Fetih yılı Mekke'de onbeş gece ikâmet ederek namazı kasır yapardı."

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadîsini Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve başkaları da rivâyet etmiştir.

İkinci hadîsi de Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd'un İmrân bin Husayn (Radıyallâhü anh)'dan olan rivâyetinde ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Mekke'de onsekiz gece ikâmet ettiği bildirilmiştir.

El-Menhel yazarı, bu konuda şöyle der:

Fetih yılı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Mekke'deki ikâmet süresine âit hadîslerde ihtilâf vardır. Onbeş, onyedi, onsekiz, ondokuz ve yirmi gün rivâyetleri vardır. Beyhaki: Rivâyetlerin en sahîhi on dokuz gün rivâyetidir, demiştir. İmâmü'l-Harameyn ve Beyhakî bu rivâyetler arasındaki ihtilâfı şu yorumda bertaraf etmişlerdir. Ondokuz gün olduğunu söyliyenler, giriş ve çıkış günlerini saymışlar, onyedi gün olduğunu söyliyenler giriş ve çıkış günlerini saymamışlar, onsekiz gün olduğunu söyleyenler giriş ve çıkış günlerinden birisini saymamışlardır. On beş gün olduğunu söyliyenler ise asıl sürenin on yedi gün olduğunu zannederek giriş ve çıkış günlerini düşmüşlerdir. Yirmi gün olduğunu söyliyenlerin isnâdı sahîh ise de bundaki sıka râvi, cemâata muhâlefet ettiği için rivâyeti şazdır. Ondokuz gün olduğu rivâyeti çok olduğu için en kuvvetli rivâyettir.

Fetih yılı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Mekke'deki ikâmetine âit hadîsler, bir şehirde misafir kalan ve her gün işinin biteceğini umarak memleketine dönmek niyetinde olan kişinin on sekiz güne kadar namazını seferî kılacağına delîl gösterilmiştir. Şâfiîler'in meşhur kavli budur.

Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed bir rivâyete göre Şâfiî, işinin bitmesini bekliyen ve her gün biteceğini uman şa-

hıs, misafir olduğu yerde kaldığı sürece seferî sayılır, demişlerdir. **El-Menhel** yazarı bu husustaki delîlleri zikretmiştir.

١٠٧٧ – حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا يزيد بن زريع، وعبد الأعلى. قالا:
ثنا يحيى بن أبي إسحاق، عن أنس؛ قال: خرجنا مع رسول الله ﷺ من المدينة
إلى مكة. فصلى ركعتين ركعتين، حتى رجعنا.
قلت: كم أقام بمكة؟ قال: عشرا.

TERCEMESİ

1077) "... Enes bin Mâlik *(Radıyalâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde Medîne'den Mekke'ye** (Vedâ haccı için yola) **çıktık. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (dört rek'atli farz namazları) **Medîne'ye dönüşümüze kadar ikişer rek'at olarak kıldı.**

Râvî demiştir ki: **Ben Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in Mekke'de kaç gün kaldığını sordum. Enes** (Radıyallâhü anh): **On gün diye cevap verdi.**"

İZAHI

Kütüb-i Sitte sahiblerinin hepsi ve **Beyhakî** de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. **El-Menhel** yazarı şöyle der:

Hadîste beyan edilen on günlük sürenin tamamının **Mekke** içinde değil, **Mekke, Minâ** ve **Arafat**'ta geçirildiği kasdedilmiştir. Çünkü bu yolculuk Vedâ Haccı yolculuğudur. Sahîh hadîslerle sâbit olduğu üzere Peygember (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Zilhicce** ayının dördüncü günü **Mekke**'ye varmış, aynı ayın sekizinci günü **Mekke**'den **Minâ**'ya çıkmış, bir gece **Minâ**'da kaldıktan sonra dokuzuncu günü **Arafat**'a çıkmış, onuncu gün **Minâ**'ya dönmüş, onüçüncü gün **Minâ**'dan ilişiğini keserek **Mekke**'ye gelmiş ve bir gün sonra da **Mekke**'den **Medîne** yoluna çıkmıştır.

Beyhakî: '**Enes** (Radıyallâhü anh)'in maksadı, on günlük sürenin **Mekke, Minâ** ve **Arafât**'ta geçirilmiş olduğunu bildirmektir. Çünkü sahîh hadîslerden anlaşıldığı gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Zilhicce**'nin dördüncü günü **Mekke**'ye varmış, **Mekke**'de üç gün ikâmet et-

miştir. M e k k e'ye geliş günü ve oradan M i n a'ya çıkış günü, ikâmet günlerinden sayılamaz. Dokuzuncu gün M i n â'dan A r a f â t'a çıkmış, güneş battıktan sonra oradan M ü z d e l i f e'ye dönerek, sabaha kadar geceyi M ü z d e l i f e'de geçirmiş, sabahleyin oradan M i n â'ya vararak M i n â'daki menâsiki tamamladıktan sonra ayni gün M e k k e'ye giderek rükûn tavâfını yapmış ve tekrar M i n â'ya dönmüş, M i n â'da üç gece ikâmet etmiş, sonra tekrar M e d i n e'ye dönerek sabah namazından önce vedâ tavâfını yapıp M e d i n e yoluna çıkmıştır. Görüldüğü gibi bu seferinde hiç bir yerde dört gün ikâmet etmemiştir. Bu yolculuğunda namazlarını kasır etmiştir. E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadisi, İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine ters düşmez. Çünkü E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadisi, Vedâ Haccı yolculuğuna âittir. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise M e k k e fethi yolculuğuna âittir.

BİR YERDE İKÂMET EDEN YOLCUNUN KAÇ GÜN KASIR YAPACAĞI HUSÛSUNDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

1. Ş â f i î, E n e s (Radıyallâhü anh)'in (1077 nolu) hadisine ve (1073 onlu) S â i b (Radıyallâhü anh)'in hadîsine dayanarak demiştir ki: Giriş ve çıkış günleri hâriç dört günden az bir müddet bir yerde ikâmet etmeye niyet eden yolcu seferî sayılır. Dört gün veyâ daha fazla kalmaya niyet eden kişi, namazını kasırlı değil tam kılar. E b û S e v r, İ b n ü'l - M ü s e y y e b ve bir rivâyete göre A h m e d de böyle demişlerdir.

2. M â l i k î l e r de dört gün ikâmete niyet eden kişinin seferî sayılmayacağını söylemişlerdir. Bunlara göre giriş ve çıkış günleri dört güne dâhildir.

3. İ b n - i Ö m e r, E b û H a n î f e, S e v r i, M ü z e n î ve L e y s b i n S a'd (Radıyallâhü anhüm) demişler ki: On beş günden az bir süre için ikâmet etmeye niyet eden, seferîdir. Bir yerde on beş gün veyâ daha fazla kalmaya niyetlenen kişi seferî sayılmaz.

4. A h m e d b i n H a n b e l'e göre bir yerde yirmi iki veyâ daha fazla vakit namazını kılmaya niyet eden, seferî olmaktan çıkar. Daha az sayıdaki namaz için ikâmete niyetlenen seferî sayılır. Onun kavli M â l i k ve Ş â f i i'nin kavline yakındır."

El-Menhel yazarı her grubun delîllerini zikrederek geniş izahat vermiştir. İsteyenler oraya mürâcaat edebilirler.

(٧٧) باب ما جاء فيمن ترك الصلاة

77 NAMAZI TERKEDEN HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٠٧٨ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا سفيان، عن أبي الزبير، عن جابر ابن عبد الله؛ قال: قال رسول الله ﷺ «بين العبد وبين الكفر ترك الصلاة».

TERCEMESİ

1078) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kul ile küfür arasında (yalnız) namazı terketmek vardır.»"

İZAHI

Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da bunu rivâyet etmişlerdir. İlk bakışta hadisin ifâde tarzı müşkil görülür. Çünkü kul ile küfür arasında namazı terketmek değil namaz kılmak vardır. Eğer kasdedilen mânâ kul ile küfür arasında bulunan engelin belirtilmesi olursa normal ifâde tarzı: **«kul ile küfür arasında namaz kılmak vardır.»** şeklinde olur. Şâyet, namazı bırakmanın küfre götürücü bir vâsıta olduğunu belirtmek istenirse hadisteki ifâde tarzı en uygun olanıdır. Bâzı âlimler böyle yorumlamışlardır.

Namazı terketmenin küfre götürücü bir vâsıta olduğunu ifâde eden hadisin yorumu hakkında Suyûti şöyle der:

1. Hadis, namazı bırakmanın mübahlığını itikat edenler hakkındadır. (Namazın farziyetini inkâr edenin küfre gittiği malûmdur.)
2. Namazı terketme işi kâfire yakışır bir iştir.
3. Namazı bırakan kişi kâfir gibi cezâlanmayı haketmiştir ki, bu cezâ onun öldürülmesidir.

Bâzıları da Hadis ağır tehdit için böyle buyurulmuştur. Kasdedilen mânâ şudur: Namazı bırakan kişi zâhiren kâfire benzer. Kendisi ile kâfir arasında görünüşte fark yoktur. Namaz mü'mini kâfirden ayırt eden açık bir alâmettir, demişlerdir.

Namazı terkedenin şer'i hükmüne gelince, namazın farziyetini inkâr ettiğinden dolayı terkeden kişi âlimlerin icmaı ile kâfir olmuş olur. Tembelliğinden, işlerinin çokluğundan ve buna benzer neden-

lerle namaz kılmayan, fakat farziyetini kabul eden kimseye verilecek cezâ ve onun hakkındaki şer'î hüküm ise şöyledir:

1. Mâlik ve Şâfiî'ye göre şer'i hakîm namaz kılmayana tevbe edip namaza başlamasını emredecektir. Buna rağmen kılmamakta israr ederse cezâ olarak öldürülür ve müslüman ölüsü hakkında yapılan dinî görev onun cenâzesi hakkında tatbik edilir. Yâni kâfir değil fâsık bir mü'min sayılır.

2. Ahmed bin Hanbel'den rivâyete göre namazı kılmamakta israr eden kişi kâfir olur. Hz. Ali (Radıyallâhü anh)'nin de böyle hükmettiği rivâyet edilmiştir. İbnü'l-Mübârek, İshak bin Rehaveyh ve başka bir grup âlimin kavli de budur. Onlar bu ve benzeri hadîslerin zâhiri ile amel etmişlerdir.

3. Ebû Hanîfe, Kûfe âlimleri ve Şâfiîler'den el-Müzenî'ye göre namazı terkeden kişi öldürülmez de hapsedilir, tazir ve terzil edilir. Tevbe edip muntazam namaz kılınca salıverilir.

١٠٧٩ – حدّثنا إسماعيل بن إبراهيم البالسيّ. ثنا عليّ بن الحسن بن شقيق. ثنا حسين بن واقد. ثنا عبد الله بن بريدة، عن أبيه؛ قال: قال رسول الله ﷺ «العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة. فمن تركها فقد كفر».

TERCEMESİ

1079) "... Büreyde (86) *(Radıyalâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Bizimle onlar arasında (aktedilen) âhit, namazdır. Kim namazı terkederse küfre gitmiş olur.»"

İZAHI

Nesâî'nin de rivâyet ettiği bu hadîsle ilgili olarak Nesâî'nin şerhinde Suyutî şöyle der:

"El-Hâfız: 'Bu hadîs, namazı terkedeni kınayan, onu küfre gitmek tehlikesinden sakındıran bir tehdittir. Yâni namaza karşı beslediği tembelliği sürdürdüğü takdirde bu hal onu küfre gö-

(86) Hâl tercemesi 149. hadîs bahsinde geçmiştir.

türecektir. Beyhaki: Burdaki küfürden mürad hakikî küfür olmayıp kanını akıtmayı helâl eden bir ağır suç olabilir. Çünkü rivâyet edildiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beş vakit namaz kılmayı, kişinin kanının haram kılınması sebeblerinden saymış demiştir,' der.

Nihâye'de deniliyor ki, 'Hadîs, namazın farziyetini inkâr edenler hakkındadır, diyenler vardır. Hadîsin münâfıklar hakkında buyurulduğunu söyleyenler de olmuştu. Çünkü münâfıklar gösteriş için namaz kılarlardı. Zâhiren müslüman olup dini vecîbeleri görünürde yaptıkları için onlar hakkında bir cezâ ve hüküm tatbik edilmiyordu. Eğer namazı terketmiş olsalardı zâhiren de küfürlerine hükmetmeye bir engel kalmazdı.

Bâzıları da: Hadîs, farziyetine inandığı halde namaz kılmayan veyâ bile bile vakti çıkıncaya kadar tehir edenler hakkındadır, demişlerdir. Ahmed bin Hanbel böyle diyenlerden olduğu için hadîsin zâhiri ile amel ederek namaz kılmayanların küfrüne hükmetmiştir.'„

Sindî de: 'Hadîsteki âhitten maksat Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mü'minlerden aldığı âhit ve mîsaktır. Çünkü mü'minler, namaz kılacaklarına dâir Efendimize bîat etmişlerdi.

Hadîsteki küfürden maksat, sûreten küfür ve kâfirlere benzemektir. Çünkü namaz kılmayan mü'min ile kâfir arasında görünüşte bir fark yoktur. Fakat namazına devam eden mü'min günün beş vaktinde kâfirden ayırtedilir.'

Sindî daha sonra yukarda nakledilen yorumları anlatır.

١٠٨٠ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَيْسَ بَيْنَ الْعَبْدِ وَالشِّرْكِ إِلَّا تَرْكُ الصَّلَاةِ . فَإِذَا تَرَكَهَا فَقَدْ أَشْرَكَ » .

في الزوائد : هذا إسناد ضعيف لضعف يزيد بن أبان الرقاشي .

TERCEMESİ

1080) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kul ile şirk arasında namazı bırakmaktan başka hiç bir şey yoktur. Bu itibarla kul namazı bıraktığı zaman şirk etmiş olur.»"

Not: Râvi Yezîd bin Ebân er-Rakkâşî'nin zayıflığı nedeni ile isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

(٧٨) باب فى فرض الجمعة

78 CUMA (NAMAZI)NIN FARZİYETİ HAKKINDAKİ BÂB

١٠٨١ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ بُكَيْرٍ ، أَبُو جَنَّابٍ (خَبَّابٍ) ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَدَوِيُّ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! تُوبُوا إِلَى اللهِ قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا . وَبَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ قَبْلَ أَنْ تُشْغَلُوا . وَصِلُوا الَّذِي بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ بِكَثْرَةِ ذِكْرِكُمْ لَهُ ، وَكَثْرَةِ الصَّدَقَةِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ ، تُرْزَقُوا وَتُنْصَرُوا وَتُجْبَرُوا . وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِي مَقَامِي هٰذَا ، فِي يَوْمِي هٰذَا ، فِي شَهْرِي هٰذَا ، مِنْ عَامِي هٰذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ . فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدِي ، وَلَهُ إِمَامٌ عَادِلٌ أَوْ جَائِرٌ ، اسْتِخْفَافًا بِهَا ، أَوْ جُحُودًا لَهَا ، فَلَا جَمَعَ اللهُ لَهُ شَمْلَهُ ، وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ . أَلَا ، وَلَا صَلَاةَ لَهُ ، وَلَا زَكَاةَ لَهُ ، وَلَا حَجَّ لَهُ ، وَلَا صَوْمَ لَهُ ، وَلَا بِرَّ لَهُ حَتَّى يَتُوبَ . فَمَنْ تَابَ ، تَابَ اللهُ عَلَيْهِ . أَلَا ، لَا تَؤُمَّنَّ امْرَأَةٌ رَجُلًا . وَلَا يَؤُمَّ أَعْرَابِيٌّ مُهَاجِرًا . وَلَا يَؤُمَّ فَاجِرٌ مُؤْمِنًا ، إِلَّا أَنْ يَقْهَرَهُ بِسُلْطَانٍ ، يَخَافُ سَيْفَهُ وَسَوْطَهُ » .

فى الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف على بن زيد بن جدعان وعبد الله بن محمد العدوى .

TERCEMESİ

1081) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize şu hutbeyi irad buyurdu:**

«Ey İnsanlar! Ölmeden önce Allah'a tevbe ediniz. Meşgul olmadan önce sâlih amellere koşunuz. Rabbinizi çok anmakla ve gizli - açık bol sadaka (vermek) ile O'nun, sizin üzerinizdeki hakkı yerine ulaştırınız ki rızıklanasınız, yardım olunasınız ve islah olunasınız. Bilmiş olunuz ki içinde bulunduğum bu yılın bu ayının bu gününde ve burada kıyâmet gününe kadar Allah size Cuma namazını şüp-

hesiz farz kıldı. Ben hayatta iken veyâ benden sonra, başında âdil veyâ zâlim bir devlet başkanı varken kim Cuma namazını küçümsiyerek veyâ farziyetini inkâr ederek bırakırsa Allah onun işini düzene sokmasın ve işinde ona bereket vermesin. Bilmiş olunuz ki tevbe etmedikçe böylesinin ne namazı, ne zekâtı, ne haccı, ne orucu, ne de hiç bir hayrı (sahîhtir.) Kim de tevbe ederse Allah tevbesini kabul eder (veyâ kabul eylesin). Bilmiş olunuz ki, hiç bir kadın hiç bir erkeğe namaz kıldıramaz. Hiç bir bedevi hiç bir muhâcire imam olamaz. Hiç bir fâsık, hiç bir mü'min (= fâsık olmayan)'e namaz kıldıramaz. Meğer ki fâsık zor kullanır, mü'min de onun kılıcından ve copundan korktuğu zaman (mü'min uyar.)»"

Not : Râvîlerden Ali bin Zeyd bin Cüd'ân ve Abdullah bin Muhammed el-Adevî zayıf oldukları için isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi Beyhakî de rivâyet etmiştir. Cuma namazının farziyeti Kitab, Sünnet ve İcmâ' ile sâbittir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللّٰهِ

= «Ey imân edenler! Cuma günü Cuma namazı için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya gidiniz...» (87) âyeti Cuma namazının farziyetine delâlet eder.

Müteaddit sahih hadisler de Cuma namazının farziyetine delîldir. Buradaki hadîs gibi bu kitabın 93. bâbında rivâyet edilen hadîsler de bu hükmün delîllerinden sayılır.

Hadîsteki : «Meşgul olmadan...» ifâdesindeki meşgûliyet ile hastalık, yaşlılık gibi engeller kasdedilmiştir.

Hadîs, Allah Teâlâ'yı her zaman anmanın, gizli ve açık olarak sadaka vermenin Allah'a karşı ödevler ve Allah Teâlâ'nın hakları olduğuna delâlet eder, bu ödevlerin ihlâslı yapılmasının, mü'minin rızkının bollanmasına, eksik ve kusurlarının onarılmasına ve ilâhî inayete kavuşmasına vesîle olduğu müjdesini verir.

Hadîste, Cuma namazını küçümsiyerek veyâ farziyetini inkâr ederek terk edene beddua ediliyor ve yaptığı ibâdetle tüm hayratın kabul olunmıyacağı haber veriliyor. Çünkü farziyetini inkâr veyâ is-

(87) Cuma sûresi, âyet 9

tihfaf etmekle kişi İslâmiyetten çıkmış olur. Usûlü dâiresinde iman tecdidi ve tevbe etmedikçe hiç bir ibâdeti makbul ve sahih sayılamaz.

Hadîsin son kısmında kadının erkeğe, bedevînin muhâcire ve fâsıkın, fâsık olmayana imamlık etmesi yasaklanıyor.

Kadının erkeğe imamlığının sahih olmadığı ma'lumdur. Muhâcirîn-i Kirâm (Radıyallâhü anhüm)'ün ilim ve fazîlet sâhibi oluşları, bedevîlerin genellikle câhil oluşları nedeni ile bedevîlerin muhâcirlere namaz kıldırmaları, kezâ fısk ve fucûra mübtelâ olanın böyle fenâlıkları işlemeyenlere imamlık etmeleri yasaklanıyor. Bu yasak ise âlimlerin çoğunluğunca kerâhet anlamındadır. Çünkü fâsıkın arkasında fâsık olmayanın namazı, kezâ bedevî'nin arkasında muhâcirin namazı sahîhtir.

١٠٨٢ – حدثنا يحيى بن خلف، أبو سلمة. ثنا عبد الأعلى، عن محمد بن إسحاق، عن محمد بن أبي أمامة بن سهل بن حنيف، عن أبيه أبي أمامة، عن عبد الرحمن ابن كعب بن مالك؛ قال: كنت قائد أبي حين ذهب بصره. فكنت إذا خرجت به إلى الجمعة فسمع الأذان استغفر لأبي أمامة، أسعد بن زرارة، ودعا له. فمكثت حينا أسمع ذلك منه. ثم قلت في نفسي: والله، إن ذا لعجز. إني أسمعه كلما سمع أذان الجمعة يستغفر لأبي أمامة ويصلي عليه، ولا أسأله عن ذلك لم هو؟ فخرجت به كما كنت أخرج به إلى الجمعة. فلما سمع الأذان استغفر كما كان يفعل. فقلت له: يا أبتاه! أرأيتك صلاتك على أسعد بن زرارة كلما سمعت النداء بالجمعة لم هو؟ قال: أي بني! كان أول من صلى بنا صلاة الجمعة قبل مقدم رسول الله ﷺ من مكة، في نقيع الخضمات، في هزم من حرة بني بياضة. قلت: كم كنتم يومئذ؟ قال: أربعين رجلا.

TERCEMESİ

1082) "... Abdurrahman bin Ka'b bin Mâlik *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Babam (Kâ'b)ın gözleri kaybolunca onu ben yederdim. Onu Cuma namazına (her) götürdüğümde Cuma ezanını işitince Ebû Ümâme Es'ad bin Zürâre için istiğfar ve duâ ederdi. Ben ondan bunu işittiğim halde bir süre bekledim. (Hikmetini sormadım.) Sonra içimden dedim ki : Vallahi benim bu bekleyişim bir âcizliktir. Kendisi ne zaman Cuma ezanını işitirse Ebû Ümâme için istiğfar ve duâ ettiğini hep işitiyorum da : 'Nedir bu,'? diyerek hikmetini sormuyorum. Sonra daha önce kendisini her Cuma günü götürdüğüm gibi yine götürdüm. Ezanı işitince her zaman yaptığı gibi yine (Ebû Ümâme için) istiğfar etti. Ben de ona :

Babacığım! Cuma ezanını ne zaman işitirsen Es'ad bin Zürâre için duâ ediyorsun. Bunun sebebinin ne olduğunu bana bildiriver, dedim. Kendisi :

Ey oğulcuğum! Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), henüz Mekke'den teşrif etmemiş iken, Nakîü'l-Hadamât (mıntıkasın)daki Beni Peyâda'ya âit Harre (köyü)nün Hezm (denilen semtin)de bize Cuma namazını kıldıran zât odur, dedi. Ben :

O gün (Cuma namazında) kaç kişi idiniz? diye sordum. Dedi ki : Kırk erkek (idik.)"

İ Z A H I

E b û D â v û d, H i b b â n, B e y h a k i, D â r e k u t n i ve e l - H â k i m de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen E s ' a d b i n Z ü r â r e b i n A d i b i n U b e y d E b û Ü m â m e e l - H a z r e c î (Radıyallâhü anh) Ensâr-ı Kirâm'ın ilk müslümanlarındandır. M e k k e ' ye bir iş için gittiğinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i işitmiş ve arkadaşı Z e k v â n b i n A b d ü l k a y s ile berâber Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile görüşmüşler. Bu görüşme esnâsında müslümanlığı kabul ederek M e d î n e ' ye dönmüşlerdir. Böylece müslümanlığı M e d î n e ' ye ilk getirenler bunlardır. E s ' a d (Radıyallâhü anh) bir iki Akabe görüşmelerinde bulunmuştur. A k a b e görüşmelerinin yapıldığı gece Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile ilk biat eden, hicretten sonra sahâbilerden ilk vefât eden, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ta-

rafından cenâze namazı ilk kıldırılan ve Baki mezarlığına ilk defte-dilen sahâbî olduğu söyleniyor. (88)

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Nakîü'l-Hadamât: M e d î n e - i M ü n v v e r e dolaylarında bulunan bir bölgenin adıdır.

Benî Beyâda: Ensâr-ı Kirâm'ın bir koludur.

Harre: M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' ye bir mil mesâfede bulunan bir köyün adıdır. Ensâr'ın bu kolu o köyde idiler.

Hezm: Bu köyün içindeki bir mevkiin adıdır. (89)

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hicretten önce Ensâr-ı Kiram'ın Cuma namazı kıldıkları ve ilk Cuma'nın H a r r e köyünde E s ' a d b î n Z ü r â r e (Radıyallâhü anh) tarafından kıldırıldığı bu hadîsten anlaşılıyor.

El-Menhel yazarı şöyle der:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) M e k k e ' de iken Cuma namazı farz kılınmış idi. Fakat müşriklerin yüzünden orada Cuma namazını kıldırmak imkânı bulunamadı. (Hicret esnâsında K u b a ' dan M e d î n e ' ye giderken, R â n û n â deresinde ilk Cuma'yı kıldırdığı rivâyet olunur.) Sahâbîlerin bir kısmı hicret edince Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara Cuma namazını kılmalarını emretti. Onlar da kıldılar.

Bâzı âlimler bu hadîsi delîl göstererek Cuma namazının sıhhatı için 40 erkeğin bulunması şarttır, demiş ise de bu hadîs delîl olmaz. Çünkü hadiste, kırk kişiden eksik olunca Cuma namazının kılınmıyacağına dâir bir hüküm yoktur. O günkü cemâatın kırk kişiden oluşması bir tesâdüf eseri olabilir. Muayyen olayların umumî hükümler için delîl olamıyacağı usul âlimlerince kabul edilmiştir.

CUMA NAMAZININ SIHHATI İÇİN KAÇ KİŞİLİK CEMÂAT GEREKİR?

1. E b û H a n î f e ve M u h a m m e d ' e göre imamdan başka üç kişilik bir cemâat gerekir. Üç kişide aranan vasıf, dînen imamlık yapabilmeleridir. E v z â î, e l - M ü z e n î, S ü y û t î ve S e v r i de böyle demişlerdir.

E b û Y û s u f ve e l - L e y s ' e göre imamdan başka iki kişilik cemâat kâfidir.

(88) El-Menhel: C. 6, Sah. 218
(89) El-Menhel: C. 6, Sah. 219

2. Mâlikiler'e göre imamdan başka 12 kişilik erkek cemâatın bulunması şarttır. Bunlarda aranan vasıflar ise: Erginlik çağına varmış olmak, hür olmak, yolcu olmamak ve o yerde temelli yerleşmek niyeti ile ikâmet etmektir.

Zuhri, Evzâi, Muhammed bin el-Hasan ve Rabîa da böyle demişlerdir.

3. Şâfiiler, Hanbeliler ve İshak: İmamla beraber en az kırk kişilik cemâat şarttır. Cemâatta aranan vasıflar Mâlikî mezhebindeki vasıflara benzer."

El-Menhel yazarı her grubun delîllerini naklederek mukayese yapmış ve başka görüşleri de nakletmiştir.

١٠٨٣ — حدّثنا عليّ بن المنذر. ثنا ابن فضيل. ثنا أبو مالك الأشجعيّ، عن ربعيّ ابن حراش، عن حذيفة. وعن أبي حازم، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «أضلّ الله عن الجمعة من كان قبلنا. كان لليهود يوم السّبت. والأحد للنّصارى. فهم لنا تبع إلى يوم القيامة. نحن الآخرون من أهل الدّنيا، والأوّلون المقضيّ لهم قبل الخلائق».

TERCEMESİ

1083) "... Huzeyfe ve Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Allah bizden öncekilerini Cuma gününden sapıttırdı. (İbâdet günü olarak) Yahûdîler için Cumartesi günü var. Pazar günü de Hristiyanlarındır. Artık bunlar kıyâmet gününe kadar bizden geri kalmış oldular. Biz dünya ehlinin en sona kalanlarıyız. Ve (kıyâmet günü) başa geçip bütün yaratıklardan evvel haklarında hüküm verilecek olanlarız.»"

Kâ'b bin Mâlik (R.A.)'in Hâl Tercemesi

Ensâr-ı Kiram'dan olan bu zât Akabe görüşmelerinde bulunup Peygamber (S.A.V.)'e biat eden bahtiyarlardandır. Uhud savaşma katılmış ve aldığı on küsur yaradan akan kanlar içinde savaş meydanından geri taşınmıştır. Muâviye (R.A.) devrinde vefât etmiştir. Tebük savaşına, özür olmaksızın katılmayan ve bu hatâdan dolayı yaptıkları tevbenin kabul buyurulduğu inen âyetle (Tevbe sûresi : 118. âyet) tevsik edilen 3 zâttan birisidir. Şâirliği meşhurdur.

Peygamber (S.A.V.) ve Üseyd bin Hudayr (R.A.)'den rivâyeti vardır. Râvileri ise, Abdullah, Abdurrahman, Ubeydullah ve Muhammed adlarındaki dört oğlu ile İbn-i Abbâs, Câbir, Ebû Ümâme, el-Bahilî ve başkalarıdır. (Radıyallâhü anhüm.)

İ Z A H I

Müslim ve Nesâî de bunu rivâyet etmişlerdir. Hadîsin baş kısmında:

«Allah bizden öncekilerini Cuma gününden sapıttırdı.» buyurulmuştur. Buhârî ve Müslim'in yine Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettikleri bir hadîsin meâli şöyledir:

«Biz (ehli kitaba nazaran) **en sonraya kalmışız.** (Dünyaya gelişte böyle olduğumuza rağmen) **kıyâmet gününde** (faziletce) **en başa geçecek olanlarız. Şundan dolayı ki, Bizden evvel onlara kitap verildi. Sonra Allah'ın onlara farz kıldığı gün bu** (Cuma günü) **iken onlar bu gün hakkında ihtilâfa düştüler** (başka günü tazim ettiler). **Bize o günü değerlendirmek için Allah hidâyet verdi. Artık onlar bu husûsta bizden geri kalmış oldular. Yahûdîlerin ibâdet günü yarındır. Hıristiyanlarınki yarından sonradır.»**

Nevevî, Kadı Iyâz'ın şöyle dediğini nakleder:

Hadîsin zâhirine göre Allah Teâlâ Yahûdîlere ve Hristiyanlara Cuma gününün tazimini farz kılmış ve bu günün tesbitini onların ictîhâdına bırakmıştır. Günün tesbiti husûsunda yaptıkları ictihadda ihtilâfa düşmüşlerdir. Allah Teâlâ onlara bu husûsta hidâyet vermemiştir. Sonra Allah Ümmet-i Muhammediyyeye Cuma gününün ta'zimini emrederken günü de tâyin etmiştir. Yapacakları ictihadla bulmasına terketmemiştir. Böylece günü ilâhi inâyetle tanıyan ümmetimiz günün ta'zimini yaparak bol bol feyiz almışlardır. Rivâyete göre Mûsa (Aleyhisselâm), Yahûdîlere Cuma gününü ta'zim etmeyi emretmiş. Fakat onlar Mûsa (Aleyhisselâm) ile münâkaşa ederek Cumartesinin tâzime daha lâyık olduğunu iddiâ etmişler. Bunun üzerine Yahûdîlere münâkaşa etmemesi için Mûsa (Aleyhisselâm)'a tâlimat verilmiştir. Yahûdîler böylece Cuma gününden sapmışlardır. Eğer tâzim için Cuma günü ismen tâyin edilmiş olsaydı, Yahûdîlerin ve Hıristiyanların buna muhâlefet etmeleri mâkul olmazdı.'

Nevevî daha sonra şöyle der:

'Ehl-i Kitabın Cuma gününü tâzim etmekle emrolunduklarında Cuma gününün ismen ve apaçık olarak onlara tanıtılmış olması mümkündür. Onlar bu emri aldıktan sonra emre uymak mecburiyetinin varlığı ve bu günü başka bir günle değiştirme yetkisinin kendilerinde bulunması husûsunda ihtilâfa düşmüş olabilirler ve nihâyet Ya-

hûdiler Cuma gününü Cumartesi günü ile değiştirerek Cuma yerine Cumartesi'yi tâzim etmişler, Hıristiyanlar da Cuma yerine Pazar gününü tâzim etmeye girişmişler. Böyle olması muhtemeldir, der.

Yukarıdan beri verilen ma'lumat terceme ettiğim hadisin:

«Allah bizden öncekilerini Cuma gününden sapıttırdı...» cümlesinin açıklamasına ışık tutar kanaatındayım.

Hadisin: **«Artık onlar kıyâmet gününe kadar bizden geri kalmışlar.»** cümlesinin mânâsı şu olabilir: Cumartesi ve Pazar günü, Cuma gününden sonra geldiği için bizim kutsal günümüz onlarınkinden öncedir, böylece onlar bu bakımdan bizden geri kalmış oldular."

İkinci bir ihtimal: "Bol bol feyiz ve sevap kazanmaya vesile olan haftanın en mübârek günü Cuma günüdür. Biz bu günü Allah'ın yardım ve hidâyeti ile tanımış olduk. İyi değerlendirdik. Böylece sevap kazanmak alanında çok ilerledik. Ehl-i Kitab ise bu feyizli günü tanımadılar, sapıttılar, dolayısı ile bu mübârek günü değerlendirmediler, bunun sevâbından mahrum kaldılar ve böylece hayat boyunca sevap kazanmak bakımından bizden geri kaldılar.

Hadisin: **«... Bütün yaratıklardan önce haklarında hüküm verilecek olanlarız.»** cümlesi ile ilgili olarak S i n d i şöyle der: "Yâni bu ümmet diğer ümmetlerden sonra dünyaya geldiği halde âhiret günü hepsinden önce, haşredilecek, evvelâ onun hesabı görülüp hükme bağlanacak, cennete öncelikle girecektir."

(٧٩) باب فى فضل الجمعة

79 — CUMA GÜNÜNÜN FAZİLETİ BÂBI

١٠٨٤ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يحيى بن أبي بكير. ثنا زهير بن محمد، عن عبد الله بن محمد بن عقيل، عن عبد الرحمن بن يزيد الأنصاري، عن أبي لبابة ابن عبد المنذر؛ قال: قال النبي ﷺ «إن يوم الجمعة سيد الأيام، وأعظمها عند الله. وهو أعظم عند الله من يوم الأضحى ويوم الفطر. فيه خمس خلال. خلق الله فيه آدم. وأهبط الله فيه آدم إلى الأرض. وفيه توفى الله آدم. وفيه ساعة لا يسأل الله فيها العبد شيئا إلا أعطاه. ما لم يسأل حراما. وفيه تقوم الساعة. ما من ملك مقرب

وَلَا سَمَاءٍ وَلَا أَرْضٍ وَلَا رِيَاحٍ وَلَا جِبَالٍ وَلَا بَحْرٍ إِلَّا وَهُنَّ يُشْفِقْنَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ » .

في الزوائد : إسناده حسن .

TERCEMESİ

1084) "... Ebû Lübâbe (90) bin Abdilmünzir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz Cuma günü, Allah katında günlerin büyüğü ve en azametlisidir. Allah katında Kurban bayramı ve Ramazan bayramı günlerinden daha büyüktür. Onda beş meziyet vardır. Allah, Âdem (Aleyhisselâm)'ı o gün yarattı, Allah, Âdem (Aleyhisselâm)'ı (Cennetten) yere o gün indirdi, Allah, Âdem (Aleyhisselâm)'ı o gün öldürdü. O gün de öyle bir saat vardır ki, (mü'min) kul haram bir şey istemedikçe Allah Teâlâ'dan ne isterse mutlaka Allah verecektir. Kıyâmet o günde kopacaktır. Yüce makama erişen melekler, gök, yer, rüzgârlar, dağlar ve deniz Cuma gününden korkarlar. (Anılan varlıklardan) bu günden korkmayan tek bir ferd yoktur.»"

Not: **İsnadının hasen olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.**

İZAHI

Hadis, Cuma gününün bütün günlerden üstün olduğuna delâlet eder. M ü s l i m, T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â i ve başkalarının rivâyet ettiği ve;

خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ فِيهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ = **«Güneşi doğan en hayırlı gün Cuma günüdür. Âdem (Aleyhisselâm) onda yaratıldı...»** diye başlıyan hadis de bu üstünlüğü ifâde eder, bu hadiste anılan meziyetleri bildirir, bu arada başka meziyetleri de belirtir.

Hadis Cuma gününün bayram günlerinden de daha büyük olduğunu bildirir.

---

(90) Ebû Lübâbe el-Ensârî (R.A.)'nin adı Beşir veyâ Rufâa'dır. Babası Abdülmünzir el-Evsî'dir. Bedir ehlindendir. Bir rivâyete göre Peygamber (S.A.V.) Onu Medîne emîri tâyin ederek Bedir'den geri göndermiş ve savaşa katılmış gibi ganimet malından kendisine pay ayırmıştır. Onbeş hadîsi vardır. Buhârî ile Müslim bir hadîsinde ittifak etmişlerdir. Râvileri İbn-i Ömer (R.A.) ve bir cemâattır. Hz. Ali (R.A.)'ın hilâfeti zamanında vefat etmiştir. Hulâsa: 458)

Günlerin en faziletlisinin Kurban bayramı günü olduğu husûsunda rivâyet bulunduğu gibi Arefe günü hakkında da benzer rivâyetler vardır. El-Menhel yazarı Cuma günü fazîleti bâbında bu rivâyetleri naklederken : Bu rivâyetlerin Cuma'nın fazîletine âit E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisine muhâlif değildir. Çünkü Cuma'nın fazîletine âit hadis, haftanın en üstün gününün Cuma günü olduğunu bildirir, der. Burada e l - I r a k î ' nin Cuma fazîletine âit hadisin Kurban Bayramı ve Arefe günü fazîletine âit hadislerden daha sahih olduğunu söylediğini nakletmiştir.

N e v e v î de Arefe gününün yılın en faziletli günü olduğunu, Cuma gününün fazilet bakımından bunu takip ettiğini söyler. Bilindiği gibi müellifimizin rivâyetinde Arefe gününden bahsedilmemiş, Cuma gününün iki bayram günlerinden üstün olduğu bildirilmiştir.

Hadiste anılan beş meziyete gelince el-Menhel yazarı bu hususta şu bilgiyi vermiştir :

" 1. Â d e m (Aleyhisselâm)'ın Cuma gününde yaratılmasından maksat ona ruh üfürülmesidir.

2. Â d e m (Aleyhisselâm)'ın Cuma günü cennetten yere indirilmesidir. Â d e m (Aleyhisselâm) H i n d i s t a n ' ın S e r e n d i p denilen yerine indirilmiştir. Onun cennetten çıkarılıp yere indirilmesi de bir meziyettir. Çünkü bu olay bol hayra vesîle olmuştur. En büyük hayır Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dünyaya şeref vermesidir.

İ b n ü ' l - A r a b i , T i r m i z i ' nin şerhinde : 'Â d e m (Aleyhisselâm)'ın cennetten çıkması, insan neslinin meydana gelmesine vesîle olmuştur. Bu arada nice peygamberler, velîler ve sâlihler doğmuştur. Â d e m (Aleyhisselâm)'in cennetten çıkması bir kovulma mâhiyetinde değil, bir takım hikmetli işlerin hâsıl olması amacını taşır. Nitekim tekrar cennete girer,' demiştir.

3. Â d e m (Aleyhisselâm)'in Cuma günü vefât etmesidir. Nereye defnedildiği kesin olarak belli değildir. H i n d i s t a n ' da, M e k k e ' nin E b û K u b e y s mağarasında ve K u d ü s ' te defnedildiği rivâyetleri vardır. Â d e m (Aleyhisselâm)'ın ölümü Cuma'nın meziyetlerindendir. Çünkü e l - H â k i m ve B e y h a k î ' nin İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri mevkûf bir hadîste : اَلْمَوْتُ تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ = **«Ölüm mü'min için bir hediyedir.»** buyurulmuştur.

4. Haram bir istekte bulunmamak şartı ile yapılacak duâların mutlaka kabul buyurulacağı bir saatın Cuma gününde mevcut olmasıdır.

(Bu saatın hangi zamana rastladığı kesinlikle malûmumuz değildir. Bâzı rivâyetlere göre imamın minbere çıkıp oturduğu zaman ile Cuma farzının selâmı arasındaki süredir. Diğer bazı rivâyetlere göre Cuma günü gün batmadan biraz önceki zamandır. Sahâbilerle tabiilerin cumhurunun ikinci rivâyetle hükmettikleri nakledilmiştir. El-Menhel yazarı bu saat için açılan özel bâbta bu konu ile ilgili rivâyetleri ve âlimlerin görüşlerini genişçe anlatmıştır.)

5. Kıyâmetin Cuma günü kopmasıdır. Bu da Cuma'nın meziyetlerinden sayılmıştır. Çünkü mü'minler için kıyâmet günü iki büyük nimet vardır. Birisi ebedi cennete kavuşmalarıdır. Diğeri de din düşmanlarının cehennem cezâsına çarptırılması ve adâletin tecelli etmesidir."

Hadisin sonunda bütün meleklerin, gök'ün, yerin, rüzgârların, dağların ve denizin dâima Cuma gününden korktukları belirtiliyor. E b û D â v û d ' un rivâyetinde meâlen:

«**Cinler ve insanlar hâriç yürüyen her canlı kıyâmetin kopması endişesi içinde her Cuma günü şafaktan gün doğuşuna kadar bakıp durur.**» buyurulmuştur.

Bu rivâyet, kıyâmetin Cuma günü şafak ile gün doğuşu arasındaki zaman içinde vuku bulacağına ve Allah'ın verdiği ilham ile tüm canlıların bunun şuuru içinde Cuma günlerinin anılan zamanında kıyâmetin kopması endişesini duyduklarına, yalnız insanlarla cinlerin bu korkuyu taşımadıklarına delâlet eder. İnsanlar ve cinler bunu bilmediklerinden dolayı değil, aşırı gafletlerinden dolayı bu korkuyu duymazlar.

Müellifin rivâyetinde canlı olmayan varlıkların da bu korku içinde oldukları bildirilmiştir. Buna benzer hükümler K u r ' a n ' da da mevcuttur. Meselâ; وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

= «**Hiç bir şey yoktur ki Allah'a hamd ederek tesbih etmesin. Lâkin siz onların tesbihlerini anlıyamazsınız.**» (91)

Hadis, bütün mahlûkatın günleri ve kıyâmetin Cuma günü kopacağını bildiklerine ve duygu, idrak sâhibi olduklarına delâlet eder.

---

(91) İsrâ sûresi, 44. âyet.

١٠٨٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا الحسين بن علي، عن عبد الرحمن بن يزيد ابن جابر، عن أبي الأشعث الصنعاني، عن شداد بن أوس؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن من أفضل أيامكم يوم الجمعة. فيه خلق آدم. وفيه النفخة. وفيه الصعقة. فأكثروا علي من الصلاة فيه؛ فإن صلاتكم معروضة علي» فقال رجل: يا رسول الله! كيف تعرض صلاتنا عليك وقد أرمت، يعني بليت؟ فقال «إن الله قد حرم على الأرض أن تأكل أجساد الأنبياء».

TERCEMESİ

1085) "... Şeddâd (92) bin Evs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Şüphesiz Cuma günü en faziletli günlerinizdendir. Âdem (Aleyhisselâm) **onda yaratılmıştır. Nefha** (ikinci sûr üfürülmesi) **ondadır. Ve sa'ka** (birinci sûr üfürülmesi) **ondadır. Artık onda benim üzerime bol bol salavât getiriniz. Çünkü** (o günkü) **salavâtınız bana sunulur.» Bir adam :**

Yâ Resûlallah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **senin bedenin yer tarafından yenmişken** (Şeddâd dedi ki) **yâni çürümüşken bizim salavâtımız nasıl sana sunulur, diye sordu. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Allah, Peygamberlerin cesetlerini yemesini yere yasak etmiştir.» buyurdu."

İZAHI

Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed, Hâkim, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de bunu rivâyet etmişlerdir. Bâzılarında ilk râvi Evs bin Evs (Radıyallâhü anh)'dır.

Kıyâmete yakın günlerde İsrâfil (Aleyhisselâm) Sûr'a üfürecek, bununla yerde ve gökte canlılardan ne varsa hepsi ölecek,

(92) Şeddâd bin Evs bin Sâbit bin Münzir Ensâr'ın beni Neccâr koluna mensuptur. Hassân bin Sâbit'in yeğenidir. 50 hadisinden Buhâri ve Müslim birer hadisini rivâyet etmişlerdir. Râvileri, oğlu Ya'la ve Muhammed bin Rabî'dir. İlim ve hilim ehlinden olduğunu Ubâde bin Sâmıt söylemiştir. H. 58. yılı Kudüs'te vefât etmiştir. (Hulâsa : 164)

yalnız dört büyük melek kalacaktır. Z ü m e r sûresinin 68. âyetinde:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ

= «Ve Sûr'a muhakkak üfürülecektir. Göklerde ve yerde kim varsa hemen ölüverecektir. Allah'ın dilediği kimseler müstesna...» bu olaydan haber veriliyor. İ b n - i C e r i r - i T a b e r i 'nin E n e s b i n M â l i k (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet ettiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün bu âyeti okumuş, âyette sûr üfürülmesi sonucunda ölmeyeceği haber verilenlerin kimler olduğu kendisine sorulmuş. Ve bunlar C e b r â i l, M î y k â î l ve A z r i l ' dir, cevabını vermiştir. Sûr'a üfüren de İ s r â f i l olduğu için onun da hayatta kaldığı ve bu âyette müstesna kılınanlardan olduğu mâlûmdur. E n e s (Radıyallâhü anh)'ın bu hadisi çok uzun olup sûr üfürülmesinden sonra M i k â i l, A z r â i l ve C e b r â i l (Aleyhisselâm)'ın öleceğinden de bahseder.

Bu sûr üfürülmesi ilk üfürme olduğu için buna **Nafha-i Ûla** denir.Bu üfürme ile âyette de bildirildiği gibi bütün canlılar öleceğinden dolayı bu üfürmeye **Sa'ka** da denir. Hadisimizde **Sa'ka** diye geçer. Sa'ka'nın sözlük mânâsı: İnsanın, işittiği çok şiddetli bir sesten dolayı bayılmasıdır. Bâzen de ölümüne sebep olur. Bu kelime daha sonra çoğu zaman ölmek anlamında kullanılmıştır.

Hadiste **Sa'ka** diye geçen olay Sûr'a ilk üfürme olayıdır. Bu olayın Cuma günü vuku bulacağına bu hadis delildir.

Bâzıları: Sa'ka ile M û s a (Aleyhisselâm)'ın bayılması olayı kasdedilmiştir, derler. Bu olay A ' r a f sûresinin 143. âyetinde anlatılmıştır. Buna göre bu olay da Cuma günü vuku bulmuştur. Olay özetle şöyle olmuştur:

M û s a (Aleyhisselâm) Allah Teâlâ'nın zâtını görmek istemiş, Allah da ona buyurmuş ki:

«Yâ Mûsa! Sen bana bakmaya dayanamazsın. Dağa bak eğer dağ yerinde durabilirse sen de beni görebileceksin. Bunun üzerine Allah dağa tecelli edince dağ paramparça olmuş, Mûsa da bayılıp yere düşmüştür.»

Hadîsteki: **"Nafha"** ile ikinci sûr üfürülmesi olayı kasdedilmiştir. Bu da Cuma günü vuku bulacaktır. Bununla bütün canlılar dirilip haşrolacaklardır.

Sûr'a birinci üfürme ile ilgili yukarıdaki âyetin son kısmında ikinci üfürmeden de şöyle bahıs buyurulmuştur:

ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ = «Sonra muhakkak tekrar Sûr'a üfürülecek. O anda bütün ölüler (dirilip) kalkacaklar ve bakışacaklardır.»

Bu üfürme olayına Nafha-i Saniye ve Nafha-i Baas denilir.

Hadisin: «O günkü salavâtınız bana sunulur.» cümlesinin mânâsı açıktır. Yâni hediyeler ve ikramlar ilgililere takdim edildiği gibi Cuma günü okunan salavât-i Şerifeler hediye gibi Efendimize takdim edilir.

Hadisteki; أَرَمْتَ fiilinin aslı; أَرْمَمْتَ' dir. İrmam masdarından alınmadır.

İrmam: Bir şeyin yenmiş olmasıdır. Bu fi'lin mânâsı: "Sen yer tarafından yenmişsin, yenmiş olacaksın." Râvi Ş e d d â d Arapların bu sözle toprakta çürümüş olmayı kasdettiklerini: يَعْنِي بَلِيتَ cümlesi ile ifâde etmiştir.

Mezkûr fi'lin; أُرِمْتَ = «Yok olmuşsun, yok olmuş olacaksın» olarak okunabildiğini söyleyenler de vardır.

Soru sâhibi, çürümüş cesede veyâ mücerred ruhâ sunuşu kavrıyamadığından durumun aydınlatılmasını istemiş, bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), peygamberlerin cesedlerinin toprakta çürümediğini ve çürümeyeceğini bildirmiştir. Bunun mânâsı peygamberlerin, kabirlerde yaşamalarıdır.

El-Menhel yazarı Peygamber'imizin kabirde yaşamasına devam edeceğine dâir bir çok hadîsleri Cuma gününün fazileti bâbında zikretmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Birinci ve ikinci defa sûr üfürülmesi olayı Cuma günü olacaktır.
2. Cuma günü Efendimize bol bol salavât edilmelidir.
3. Okunan salavât Efendimize kabirde sunulur.
4. Yer peygamberlerin cesedlerini çürütmez.

١٠٨٦ – حَدَّثَنَا مُحْرِزُ بْنُ سَلَمَةَ الْعَدَنِيُّ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ ، عَنِ الْعَلَاءِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « الْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَةُ مَا بَيْنَهُمَا . مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ » .

TERCEMESİ

1086) Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Büyük günahlar işlenmedikçe iki Cuma arasında işlenen (küçük) günahlara Cuma (namazı) keffâret olur.»

İZAHI

M ü s l i m de müteaddit senedlerle bunu daha uzunca rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyetlerde beş vakit namazın da, namazlar arasında işlenen (küçük) günahlara keffâret olduğu ilâvesi vardır. Müellifin E b û E y y u b - i E n s â r i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği 598 nolu hadîste de beş vakit namazın ve Cuma namazını bu fazîleti bildirilmiştir.

Hadîsin zâhirine göre hafta içinde büyük bir günah işlendiği takdirde Cuma namazı küçük günahlara keffâret olmaz. N e v e v î "Tahâret Kitabı»nın 5. bâbında şöyle der:

"Bu konuda rivâyet edilen hadîslerden maksat vakit namazlari arasında ve iki Cuma namazı arasında işlenen küçük günahlara bu namazların keffâret olduğu ve fakat büyük günahlara keffâret olmadığıdır. Büyük günah işlendiği takdirde küçük günahların mezkûr namazlarla bağışlanmıyacağı mânâsı kasdedilmiştir. Vâkıa bu mânâ muhtemel ise de hadîslerin sunuşu buna mânidir.

K â d ı I y â z: Küçük günahların anılan namazlarla bağışlanması, ehl-i Sünnet mezhebidir. Büyük günahlar ise ancak usûlüne uygun tevbe ile veyâhut Allah'ın rahmet ve ikramı ile bağışlanabilir, demiştir.

Bâzı rivâyetlerde Ramazan orucu da anılıyor, yâni iki Ramazan ayı orucu, aralarındaki küçük günahlara keffâret olduğu hükmü vardır.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Vakit namazları aradaki günahlara keffâret oluyorsa Cuma namazları neye keffâret olur? Kezâ Ramazan aylarındaki oruçlar neye keffâret olacak?

Âlimler bu soruyu şöyle cevaplamışlardır: Bunların hepsi keffâret olmaya elverişlidir. Bunların birisi, keffâret olacağı bir günah bulursa ona keffâret olur, bulamazsa ve adamın büyük günahı da yoksa, derecesinin yükselmesine ve sevap kazanmasına vesîle olur. Büyük günahı varsa bunu da hafifletmesini Allah'tan umarız.

(٨٠) باب ما جاء في الغسل يوم الجمعة

80 — CUMA GÜNÜ GUSLÜ HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٠٨٧ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الله بن المبارك ، عن الأوزاعي . ثنا حسان بن عطية . حدثني أبو الأشعث . حدثني أوس بن أوس الثقفي ؛ قال : سمعت النبي ﷺ يقول « من غسل يوم الجمعة واغتسل ، و بكر وابتكر ، ومشى ولم يركب ، ودنا من الإمام ، فاستمع ، ولم يلغ ، كان له بكل خطوة عمل سنة ، أجر صيامها و قيامها » .

TERCEMESİ

1087) "... Evs (93) bin Evs es-Sakafî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi demiş ki:

«Kim Cuma günü eşi ile cinsî temas edip boy abdestini alır, (Cuma namazı için câmiye) erken gider; (orada) ibâdetle meşgul olur (veyâ hutbenin başına yetişir); yürüyerek gider ve bineğe hiç binmez; imama yakın oturur; (hutbeyi) dinler ve hiç konuşmazsa, (attığı) her adıma karşılık (gündüzü) oruçlu ve gecesi ibâdetle geçirilen bir yıllık amelin sevâbı kazanmış olur.»"

İZAHI

Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâî, Hâkim ve Beyhakî de bunu rivâyet etmişlerdir. Tirmizi bunun hasen olduğunu söylemiştir.

---

(93) Evs bin Evs es-Sakafi Peygamber (S.A.V.)'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ebü'l-Es'as es-San'âni ve Ubade bin Nesî rivâyet etmişlerdir. İbn-i Muin ve Ebû Dâvûd, bu zâtın Evs bin Ebi Evs es-Sakafi olduğunu söylemişler ise de bu, hatâdır. Çünkü Evs bin Ebi Evs, Huzeyfe'nin oğlu olan Evs'tir. Ebû Dâvûd, İbn-i Mâceh, Tirmizi ve Nesâi râvimiz olan Evs (R.A.) hadislerini almışlardır. (El-Menhel: C. 3, Sah. 208)

Hadîsin: من غسل يوم الجمعة cümlesindeki fiil şeddeli; غَسَّلَ olabildiği gibi şeddesiz; غَسَلَ de olabilir. Her iki şekilde mânâsı tercemede belirtildiği gibi: «Kim eşi ile cinsî temas ederse...» olur. Cuma namazına gitmeden önce bu işin yapılmasının sevâba vesile kılınması hikmeti Cuma namazına gidilirken nâ mahreme bakmak arzusunun dindirilmiş olmasıdır.

Mezkûr cümle başkaca bir kaç şekilde yorumlanmıştır. Birincisi yukardaki sayılırsa:

2. Kim başkasına boy abdestini aldırırsa...
Bu da birinci mânâyı andırır. Çünkü kişi eşi ile cinsî temas yapınca iki tarafa da gusül gerekir. Böylece kendisi gusül yapacağı gibi eşine de gusül aldırmış olur.

Kişi Cuma namazı için gusül aldığı gibi Cuma'ya gidecek olan başka bir din kardeşine tavsiyede bulunmak sûretiyle onun da Cuma guslünü almasına vâsıta olursa kanaatımca yine bu cümlenin gereğini yapmış sayılır.

3. Kim abdest alırsa... veyâhut kim başını yıkarsa... (ikinci cümleyi de eklersek) ve sonra boy abdesti alırsa...

N e v e v î, el-Mühezzeb şerhinde: 'Hadîsin başındaki; غسل fiili şeddeli ve şeddesiz olarak rivâyet olunur. Muhakkık âlimlere göre şeddesiz olması tercihe şâyandır. Mânâsı bakımından ise en uygun ve ihtiyar edileni: 'Başı yıkamak' anlamıdır. E b û D â - v û d'un; من غسل رأسه يوم الجمعة واغتسل = «Kim Cuma günü başını yıkar ve boy abdesti alırsa...» şeklindeki rivâyeti bu yorumu teyid eder. Araplar, önce başlarını yıkamayı, ondan sonra boy abdesti almayı itiyad ettikleri için bu rivâyette baş yıkamak kaydı konmuştur,' der.

Hadîsin: بَكَّرَ fi'lini "(Cuma namazına) erken giderse" diye terceme ettim. İ b n ü ' l - E n b â r î, bu cümleyi sadaka vermek mânâsına yorumlamıştır. Yâni: "Cuma namazından sadaka verirse..."

Hadisin: إِبْتَكَرَ cümlesi de iki şekilde yorumlanmıştır: Birinci yorum: "Erken gidenlerin yaptığı gibi câmide namaz kılmak, K u r ' a n okumak vesâir tâatlarla meşgul olursa..." İkinci yorum: "Hutbenin baş kısmına yetişirse..."

Hadîsin : وَلَمْ يَرْكَبْ cümlesi ile Cuma namazına yayan giden kimsenin yolda kısmen de olsa hiç bilmemesi isteniyor. Şu halde yolun bir kısmını binerek giderse vaad buyurulan fazîleti alamaz.

Hadîsin bundan sonraki kısmında imama yakın bir yerde oturmak, hutbeyi dinlemek ve dünya ile ilgili hiç bir şeyi konuşmamak şartı koşuluyor. Bunlardan birisi olmazsa anılan ecir kazanılmış olmaz.

Hutbe okunurken konuşmak Ebû Hanife, Mâlik ve Cumhur'a göre haramdır. Sahîh hadisler de bu hükmü gerektirir. Şâfiî mezhebine göre tenzihen mekruhtur.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Cuma günü boy abdesti alınmalıdır.
2. Cuma namazına erken ve yaya olarak gidilmelidir. Kısmen de olsa binerek gidilmemelidir.
3. Câmide imama yakın oturmalı ve hutbeyi dinlemelidir. Hutbe esnasında başka şeylerle meşgul olunmamalıdır.
4. Hadîste anılan şartlar dâiresinde Cuma namazına gitmek büyük sevap kazandırır.

١٠٨٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ ، عَلَى الْمِنْبَرِ «مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ» .

TERCEMESİ

1088) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den, minber üzerinde şöyle buyururken işittim :

«Kim Cuma namazına gelirse (önce) gusül etsin.»

١٠٨٩ — حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ » .

TERCEMESİ

1089) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İhtilâm olma çağına gelmiş olan herkese Cuma günü guslü vâcibtir.»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî de rivâyet ederek hasen - sahîh olduğunu söylemiştir. Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Mâlik ile başkaları bu hadisi Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Ayrıca benzerini Müslim, Ebû Dâvûd ve Beyhakî, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Bunların rivâyeti meâlen şöyledir:

"**Ebû Hüreyre** (Radıyallâhü anh)'**den rivâyet edildiğine göre Ömer** (Radıyallâhü anh), **bir gün Cuma hutbesini okurken bir adam** (Müslim'in rivâyetinde gelen zâtın Osman bin Affân olduğu tasrîh edilmiştir) **câmiye girdi. Ömer** (Radıyallâhü anh) (adamı kasdederek) **Cuma namazına erken gelmekten men mi oluyorsunuz? diye tenkit etti. Adam: Ben ezan sesini işitir işitmez hemen abdest almakla meşgul oldum** (gecikmem bundan oldu) **dedi. Ömer** (Radıyallâhü anh) (geç kalmak kusuru yanında) **bir de** (gusül etmemek ve) **abdestle yetinmek var? Siz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den: **«Biriniz Cuma namazına geleceği zaman gusletsin.» buyururken işitmediniz mi? dedi.**"

Hattâbî: Bu hadîs Cuma guslünün vâcip olmadığına delîldir. Eğer vâcip olmuş olsaydı Ömer (Radıyallâhü anh), Osman (Radıyallâhü anh)'ın geri dönüp gusletmesini emredecekti. Ömer (Radıyallâhü anh) ve orada hazır olan sahâbîlerin susması, peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gusletmekle ilgili verdiği emrin vâciblik için değil, müstehablık için olduğuna delâlet eder. Ömer (Radıyallâhü anh), Osman (Radıyallâhü anh) ve orada bulunan muhâcirler ile Ensâr'ın bir vâcibin terki üzerinde toplanmaları düşünülemez, demiştir.

El-Fetih'te Şâfiî'den naklen şöyle söylenmiştir:

'Osman (Radıyallâhü anh), gusül etmediği için Cuma namazını terketmediğine ve gusül için câmiden çıkmasını Ömer (Ra-

dıyallâhü anh) emretmediğine göre ikisi de Cuma guslüne âit emrin müstehablık için olduğunu biliyorlarmış.'

Hâfız: 'İbn-i Huzeyme, Taberi, Tahavi, İbn-i Hibbân, İbn-i Abdi'l-Berr ve diğer müelliflerin çoğu ve mesele hakkında aynı sonuca varmışlardır. Hattâ âlimlerin bir kısmı: (Câmide bulunan sahâbîlerin Ömer (Radıyallâhü anh) ile Osman (Radıyallâhü anh)'a bu meselede muvâfakat etmeleri, Cuma namazının sıhhatı için guslün şart olmadığı husûsunda icmâ' mâhiyetini teşkil eder, demişlerdir. Zâten Hattâbî ve başkaları: Gusül etmeksizin Cuma namazının sıhhati hakkında icmâ' vardır, demişlerdir.

Taberî bâzı âlimlerin Cuma guslünün vâcibliğine hükmettiklerini, ancak Cuma namazının sıhhatı için şart olmadığını söylediklerini nakletmiş,' demiştir.

Hulâsa Ebû Hüreyre, Ammâr bin Yâsir, Hasan-ı Basri ve Zâhiriye mezhebine mensup âlimler, Cuma guslünün vücûbuna hükmetmişlerse de âlimlerin selef ve halef cumhûru, sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Cumhûrun delîllerinden birisi, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın yukarıya meâlini aldığımız Ömer (Radıyallâhü anh) ve Osman (Radıyallâhü anh) ile ilgili hadîsidir. İkinci delil, 1091 nolu Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'ın rivâyet ettiği ve Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî ile başkalarının Semûre bin Cündüb (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri hadîsdir.

Diğer bir delîl Müslim'in de rivâyet ettiği 1090 nolu hadîsdir. El-Menhel yazarı, cumhûrun başka delîllerini de zikrettikten sonra şöyle der:

"Cuma guslünün yapılmasını emreden hadîslere karşı cumhûrun cevabı şudur: 'Cuma guslünün vâcib olmadığını ifâde eden hadîsler ile Cuma guslünü emreden hadîslerin arasını bulmak için, verilen emrin müstahablık için olduğuna hükmetmek gerekir. Guslün vâcipliğini ifâde eden hadîslerdeki 'vücub' sözünü kuvvetli sünnet anlamıyla yorumlamak icab eder. Bu vücubtan maksat, yapılmaması hâlinde cezâlanmayı gerektiren vücub değildir. Yorumladığımız anlamda vücub kelimesi Arap dilinde kullanılır. Meselâ kişi arkadaşına: Senin hakkın bana vâcibtir. Seni ziyâret etmek bana vâcib oldu, derken dediğimiz mânâyı kasdeder."

1089 nolu Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî hâriç Kütüb-i Sitte sâhipleri ve Beyhakî rivâyet etmiştir. Bu hadîste Cuma guslünün vâcib olduğu bildirilmiştir. Yukarda anlattığım gibi cumhura göre vâciblikten maksat, kuvvetli sünnet olup terk edilmemesinin gerekliliğini ifâde etmektir. Gusletmeyenin günaha girdiği anlamında değildir.

El-Aynî: Bâzı arkadaşlarımız, Cuma guslünün vâcibliğine zâhiren delâlet eden hadîslerin, (1091 nolu) hadîs ve benzerleriyle mensuh olduğunu söylemişlerdir, demiştir. Cumhura göre Cuma guslünün müstahablığı, Cuma namazına gidenlere mahsustur. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın (1090 nolu) hadîsi cumhur için bir delîldir.

Cuma namazına gitmeyen kadınlar ve Cumaya gitmesi farz olmayan yolcu, hasta ve benzerî kimselerin de Cuma guslünü yapmalarının müstehaplığını söyleyen âlimlerin (1089 nolu) hadîsi delil gösterdiklerini el-Fetih sâhibi el-Hâfız beyân etmiştir. Fakat cumhûra göre bu hadîs delîl gösterilemez. Çünkü hadîsteki: «İhtilâm olma çağına gelen...» ifâdesi, bu hadîsin hükmünün erkeklere münhasır olduğuna delîldir. Çünkü ihtilâm, genellikle erkeklerin erginlik çağına varmalarının belirtisidir. Kadınların belirtisi ise umûmiyetle aybaşı âdetidir.

(٨١) باب ما جاء في الرخصة في ذلك

81 — CUMA GUSLÜNÜ YAPMAMAK HAKKINDAKİ RUHSATA ÂİT GELEN HADÎSLER BÂBI

١٠٩٠ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ ، فَدَنَا وَأَنْصَتَ وَاسْتَمَعَ ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى ، وَزِيَادَةُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ . وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا » .

TERCEMESİ

1090) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

. «Kim güzelce abdest aldıktan sonra Cuma namazına gidip (imama) yakın durur ve (hutbe okunurken) susup (hutbeyi) dinlerse o Cuma ile diğer Cuma arasındaki (küçük) günahları bağışlanır. Buna ilâveten üç günlük (küçük) günahı da bağışlanır. (Hutbe okunurken) çakıl taşlarını elleyen kimse şüphesiz sevabtan mahrum olmuş olur.»"

١٠٩١ – حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا يزيد بن هارون . أنبأنا إسماعيل ابن مسلم المكي ، عن يزيد الرقاشي ، عن أنس بن مالك ، عن النبي ﷺ قال «من توضأ يوم الجمعة، فبها ونعمت. يجزئ عنه الفريضة. ومن اغتسل فالغسل أفضل».

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف يزيد بن أبان الرقاشي. وقد جاء في غير ابن ماجة. من حديث عائشة وسمرة بن جندب من غير زيادة « ويجزئ عنه الفريضة » .

TERCEMESİ

1091) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Cuma günü abdest alan kimse bu (abdest ruhsatı) ile yetinmiş olur, fazîlet kazanmış olur. Bu (ruhsat) ne güzeldir. Farzı yeterince yapmış olur. Kim de gusledersa gusül daha fazîletlidir.»"

Not: Râvi Yezîd bin Eban er-Rakkâşî zayıf olduğu için isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir. Diğer hadîs kitablarında bu hadîs metni;

وَيُجْزِئُ عَنْهُ الْفَرِيضَةَ cümlesi müstesna Âişe ve Semûre bin Cündüb (R.A.) tarafından rivâyet edilmiştir.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

«Güzelce abdest almak»tan maksat şartlarına ve âdabına riâyet etmektir.

«Çakıl taşlarını ellemek»ten maksat çakıl taşları ile oynamak veyâ secde yerindeki çakılları tesviye etmek veyâ gidermektir. Cuma namazı kılınan o zamanki câmilerin tabanı döşeli olmadığı ve çakıl

taşları üzerinde namaz kılındığı için çakıl taşları ifâdesi vardır. Toprakla meşgul olan veyâ câmi döşemesi ile meşgul olan, bununla eğlenen de aynı durumda düşünülür. Çünkü bütün mesele hutbeyi dinlemeyip mâlâyani şeylerle meşgul olmaktır.

Hadîsteki 'Lağa' fi'li 'Lağıv' kökünden alınmadır. Lağıv: Muteber olmayan söz ve işlerdir, abesle iştiğaldir.

Nîhâye'de: Hadîsteki cümlenin mânâsı şudur: "Çakıl taşları ile oynayan kimse konuşmuş sayılır." (Hutbe esnasında konuşan kimse ise Cuma için va'd edilen sevabtan mahrum kalır.) Bâzılarına göre mânâ şöyledir: "...kişi, doğru yoldan sapmış olur." Bir kısım âlimler de şöyledir, demiştir: "...kişi, dilediği sevâbı kaçırmış olur." Asıl mânâ, birincisidir, denilmiştir.

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîs metni ise bir çok yoldan S e m û r e b i n C ü n d ü b, Â i ş e, A b d u r r a h m a n b i n S e m û r e, E b û S a î d - i H u d r î ve C â b i r (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet edilmiştir. Müellifimizin rivâyetinde bulunan: وَيُجْزِئُ عَنْهُ الْفَرِيضَةَ ziyâdesi diğer rivâyetlerde yoktur. En meşhur rivâyet, E b û D â v û d, T i r m i z i ve N e s â î'nin S e m û r e (Radıyallâhü anh)'den ettikleri rivâyettir.

Hadîsin: فَبِهَا lafzındaki zamir mercii ve car ile mecrurun bağlandığı mukadder fiil hakkında değişik yorumlar vardır. **El-Menhel** yazarı şöyle der:

Zâmirin mercii abdest almakla yetinme ruhsatıdır. Mukadder fiil de: يَنَالُ الْفَضْلَ = Fazilete kavuşur fiilidir. Mânâsı şöyledir:

"Cuma günü abdest alan kişi, abdest almakla iktifa etmek ruhsatı ile Cuma'nın faziletine kavuşmuştur." Bâzıları: Zamirin mercii 'Sünnet' lazfıdır. Mukadder fiil de: أَخَذَ = «tuttu» fiilidir ve cümlenin mânâsı: **"...abdest alan kişi sünneti tutmuştur."** şeklindedir, demiş ise de bu mânâ uygun değildir. Çünkü sünnet olanı abdest almak değil gusül etmektir. Abdest almak farzdır.

H a t t â b î: Hadîs, Cuma günü gusletmenin vâcip olmayıp faziletli olduğuna ve abdest almakla yetinmenin câizliğine açık bir delildir, demiştir.

(٨٢) باب ما جاء فى التهجير إلى الجمعة

82 — CUMA NAMAZINA TEHCİR (ERKEN GİTMEK) HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٠٩٢ — حدثنا هشام بن عمار، وسهل بن أبي سهل. قالا : ثنا سفيان بن عيينة، عن الزهري، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا كان يوم الجمعة، كان على كل باب من أبواب المسجد ملائكة يكتبون الناس على قدر منازلهم. الأول فالأول. فإذا خرج الإمام طووا الصحف، واستمعوا الخطبة. فالمهجر إلى الصلاة كالمهدي بدنة. ثم الذي يليه كمهدي بقرة. ثم الذي يليه كمهدي كبش. (حتى ذكر الدجاجة والبيضة. زاد سهل في حديثه) فمن جاء بعد ذلك فإنما يجيء بحق إلى الصلاة ».

فى الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

1092) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Cuma günü olunca mescidin kapılarının her birisinde melekler bulunur. Bunlar (mescide gelen) insanları, ilk geleni, ondan sonra ilk geleni (birinci, ikinci, üçüncü diye) gelişleri sırasına göre yazarlar. İmam (minbere) çıkacağı zaman melekler defterleri dürerek hutbeyi dinlerler. Artık namaza tehcir eden (erken gelen), bir deve, ondan sonra gelen, bir sığır, ondan sonra gelen, bir koç sadaka etmiş gibidir. (Nihâyet bir tavuk ve bir yumurtayı zikretti. Râvi Sehl, rivâyetinde şunu da ilâve etti :) İmam minbere çıktıktan sonra mescide gelen, artık yalnız namaz sevâbını almak için gelmiş olur.»"

Not : İsnadın sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Buhârî ve Müslim, Sehl (Radıyallâhü anh)'in ilâvesi müstesna bunu aynen rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde de buna benzer lafızlarla ve az bir değişiklikle rivâyet edilmiştir. Müellifimiz bunu hem Hişâm bin Ammâr'dan

hem de Sehl bin Ebi Sehl'den rivâyet etmiştir. Hadîsin sonundaki;

فَمَنْ جَاءَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَإِنَّمَا يَجِيءُ بِحَقٍّ إِلَى الصَّلَاةِ.

= «İmam minbere çıktıktan sonra gelen, artık yalnız namaz sevâbını almak için gelmiş olur» fıkrasını Sehl rivâyet etmiş, Hişâm etmemiştir.

Tehcir: Sindi'nin açıklamasına göre bâzılarınca sabahtan hemen sonra Cuma'ya gitmektir. Bâzıları da: Öğleye doğru Cuma'ya gitmektir, demiştir.

Nevevi: Doğrusu budur ki tehcir erken namaza gitmektir, der. Buhâri ve Müslim'in rivâyetlerinde Cuma'ya gidenlerin sıralanışında birinci saat, ikinci saat, üçüncü saat, dördüncü saat ve beşinci saat ifâdesi kullanılmıştır. Bizim müellifimizin rivâyetinde ise saat tâbiri kullanılmamış, ancak tehcir eden bir deveyi, ondan sonra gelen ve bundan sonra gelen... ifâdesi kullanılmıştır.

Müslim'in rivâyetinde saatlar ve **Revâh** ifâdesi kullanılmıştır.

Revâh: Nevevi'nin açıklamasına göre sabahleyin gitmek anlamında kullanılmıştır.

El-Ezheri: Arap dilinde **Revah**: Öğleden evvel, öğleden sonra ve geceleyin gitmek mânâlarında kullanılır, demiştir. Şu halde **Revah**'ın lügat mânâsı gitmektir. Fakat burada sabahleyin yâni öğleden önce gitmek anlamında kullanılmıştır. Nevevi, **Revâh**'la ilgili bu bilgiyi verdikten sonra şöyle der:

"Cuma namazına erken gitmek mes'elesi husûsunda âlimler arasında ihtilâf meşhurdur. Şöyle ki:

Mâlik ve arkadaşlarının çoğunun mezhebi, Kâdı Hüseyin ve Şâfiiler'den İmamü'l-Haremeyn'e göre hadîsteki saatlardan maksat, öğle vakti girdikten sonraki kısa sürelerdir. **Revâh** da öğle vakti girdikten sonra gitmektir. Bunlara göre **Revah**'ın lügat mânâsı da budur.

Şâfii, onun arkadaşları, Mâlikiler'den İbn-i Habib ve âlimlerin cumhûruna göre Cuma namazına günün ilk saatında gitmek müstahabtır. Bunlara göre hadîsteki saatlar da günün başlangıcından başlar. **Revah** gitmek demektir. İster öğleden evvel, ister sonra ister gece olsun fark etmez. Hepsine **Revah** denir. Hadîsin

gerektirdiği doğru mânâ budur. Çünkü hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Melekler birinci saatta geleni yazarlar... sonra ikinci... sonra üçüncü... sonra dördüncü... sonra beşinci...» buyurmuştur. N e s â i ' nin rivâyetinde altıncı saatta gelenler... de var. Hadîsin devamında :

«İmam (minbere) çıkınca melekler defterleri dürerler ve artık bundan sonra gelenleri yazmazlar.» buyuruluyor. Öğle vaktinin girmesi ile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma'ya çıktığı ma'lumdur. Bu çıkış vakti hadîsteki altıncı saatın bitiminden sonraya rastlar. Şu halde öğle vakti girdikten sonra gelene söz konusu fazîletten ve sadaka sevâbından hiç bir şey yoktur.

Diğer taraftan, saatların anlatılmasından maksat Cuma'ya erken gitmeye teşvik, ilk saffın fazîletini kazanmak, Cuma namazının vaktini câmi içinde beklemek sevâbını elde etmek, zikir, nâfile namaz ve K u r ' a n okumak gibi taatlarla meşgul olmak fırsatını vermektir. Öğle vakti girdikten sonra mescide girenin bunların tümünü yapması mümkün değildir. Zâten öğle vakti girdikten sonra mescide giden için bir fazîlet yoktur. Çünkü o sırada ezan okunmaktadır ve ezan okunduktan sonra geri kalmak haramdır.

Tehcîr ve saatlarm başlangıcı nedir. Bu husûsta arkadaşlarımız arasında ihtilâf vardır. Bâzılarına göre bu sûre fecrin doğuşu ile başlar. Bir kavle göre gün doğması ile başlar. En sıhhatlı kavil birincisidir.

Fecir veyâ gün doğuşundan imamın minbere çıkacağı ana kadar geçen süre 5 eşit parçaya, N e s â i ' nin rivâyetine göre 6 eşit parçaya bölündükten sonra birinci bölüm birinci saat olmuş olur. Diğer bölümler de böyle düşünülür. Bir bölümün başında veyâ sonunda gelen kişi o saat için tâyin edilen deve mi, sığır mı, koç mu ne ise onun sevâbı verilir. Ama bölümün başında gelenin sadakası daha mükemmel, bölümün ortalarında gelenin ondan az mükemmel olur. Bölümün bitiminde gelenin ise mükemmel olmaz. Bu da tıpkı cemâatla namaz kılanın sevâbı gibidir. Meselâ üç kişi ile cemâat olan ile on bin kişi ile cemâat olanın her ikisinin namaz fazîleti tek başına kılanın fezîletinden 27 veyâ 25 derece üstün olmakla beraber binlerce mü'minin katıldığı cemâatın sevabı ile 2 - 3 kişilik cemâatın sevâbı bir olur mu?

Mescidlerin kapılarına gelen meleklerin H a f a z a meleklerinden başka olduğunu âlimler söylemiştir."

١٠٩٣ – حدثنا أبو كريب . ثنا وكيع . عن سعيد بن بشير ، عن قتادة ، عن الحسن ، عن سمرة بن جندب ؛ أن رسول الله ﷺ ضرب مثل الجمعة ثم التبكير ، كناحر البدنة ، كناحر البقرة ، كناحر الشاة ، حتى ذكر الدجاجة .

في الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

1093) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cuma'yı ve (buna) erken gitme misâlini, (sadaka olarak) deveyi boğazlıyana, sığırı boğazlıyana, koyunu boğazlıyana, benzeterek beyan buyurdu. Bu benzetmeyi yaparken nihâyet tavuğu da zikretti."

Not: İsnadının sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

١٠٩٤ – حدثنا كثير بن عبيد الحمصي . ثنا عبد المجيد بن عبد العزيز ، عن معمر ، عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن علقمة ؛ قال : خرجت مع عبد الله إلى الجمعة ، فوجد ثلاثة ، وقد سبقوه . فقال : رابع أربعة . وما رابع أربعة ببعيد . إني سمعت رسول الله ﷺ يقول « إن الناس يجلسون من الله يوم القيامة على قدر رواحهم إلى الجمعات . الأول والثاني والثالث » . ثم قال : رابع أربعة . وما رابع أربعة ببعيد .

في الزوائد : في إسناده مقال. عبد المجيد هذا هو ابن عبد العزيز ، وإن أخرج له مسلم في صحيحه فإنما أخرج له مقرونا بغيره . فقد كان شديد الإرجاء داعية إليه . لكن وثقه الجمهور وأحمد وابن معين وداود والنسائي . ولينه أبو حاتم . وضعفه ابن أبي حاتم . وباقي رجال الإسناد ثقات فالإسناد حسن .

TERCEMESİ

1094) "... Alkama *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Abdullah (bin Mes'ûd) (Radıyallâhü anh) ile beraber Cuma namazına gittim. Kendisinden önce gitmiş olan üç kişiyi (mescid'de) bulunca: (Ben) dört kişinin dördüncüsüyüm. Dördüncü olan (ilâhî ikram ve rahmetten) uzak değildir. Şüphesiz ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim, dedi:

«İnsanlar Cuma'lara birinci, ikinci ve üçüncü olarak erken gidiş sırası ölçüsüne göre kıyâmet günü Allah'a yakın (rahmet ve ik-

ramına yakın) makam sahibi olurlar.» Sonra Abdullah: (Ben) dört kişinin dördüncüsüyüm, dördüncü olan (ilâhi ikram ve rahmetten) uzak değildir, dedi."

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : Bunun isnadı söz götürür. Çünkü râvi Abdü'l-Mecîd bin Abdilazîz'in rivâyetini Müslim, kendi sahîhine almış ise de alınan rivâyet başka râvi ile teyid edildiği için almıştır. Çünkü bu râvi Mürciye mezhebinin aşırılarından olup halkı bu mezhebe dâvet ederdi. Bununla beraber cumhur, Ahmed, İbn-i Main, Dâvûd ve Nesâî onu sıka saymışlar; Ebû Hâtim de onu orta ve İbn-i Ebî Hâtim ise zayıf saymışlardır. İsnadın diğer ricâlı sıkadır. Bu nedenle isnad hasendir.

İ Z A H I

Bu hadisi İbn-i Ebî Âsım da rivâyet etmiş olup Zevâid türündendir. Cuma namazına erken gidenlerin, erken gidiş derecesine göre kıyâmet günü Allah katında O'na yakın otururlar, demekten maksat Allah Teâlâ'nın rahmet ve ikramına yakınlıktır, yoksa sanıldığı gibi Allah Teâlâ'nın zâtına yakın otururlar demek değildir. Çünkü Allah yerden pâk ve nezihtir. Hâşa Allah şurdadır, burda değildir denmez. Allah Teâlâ mekân'a muhtaç değil ve bundan münezzehtir.

Hadis Cuma namazına erken gitmenin fazîletini ifâde eder. Erken gitmenin kıyâmet günü ilâhî rahmet ve ikrama kavuşmaya vesîle olduğunu müjdeler. Herkes gidiş nisbetine göre payını almış olacaktır.

(٨٣) باب ما جاء في الزينة يوم الجمعة

83 — CUMA GÜNÜ SÜSLENMEK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٠٩٥ - حدثنا حرملة بن يحيى. ثنا عبد الله بن وهب. أخبرني عمرو بن الحرث، عن يزيد بن أبي حبيب، عن موسى بن سعيد، عن محمد بن يحيى بن حبان، عن عبد الله ابن سلام؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول، على المنبر في يوم الجمعة «ما على أحدكم لو اشترى ثوبين ليوم الجمعة، سوى ثوب مهنته».

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا شيخ لنا، عن عبد الحميد بن جعفر، عن محمد بن يحيى

ابْنِ حَبَّانَ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ سَلَامٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: خَطَبَنَا النَّبِيُّ ﷺ. فَذَكَرَ ذٰلِكَ.

وفى الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات. ورواه أبو داود بإسناد آخر.

TERCEMESİ

1095) "... Abdullah (94) bin Selâm *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir Cuma günü binber üzerinde şöyle buyururken, kendisi (kulağı) ile) işitmiştir:

«Herhangi birinizin, iş elbisesinden başka Cuma günü için bir takım elbise satın almasında hiç bir sakınca yoktur.»"

Not: Zevâid'de belirtildiğine göre bunun isnadı sahîh ve ricâlı sıkalardır. Ebû Dâvûd başka bir senedle rivâyet etmiştir.

İZAHI

Müellif bu hadîs için iki sened zikretmiştir. Birinci senedde Muhammed bin Yahyâ, Abdullah bin Selâm'dan rivâyet etmiş görülüyor. Halbuki Abdullah (Radıyallâhü anh) H. 43. yılı vefât etmiş, Muhammed ise 47. yılı doğmuştur. Bu sebeple senedde bir inkıta' vardır. Fakat ikinci sened muttasıldır. Çünkü mezkûr Muhammed, anılan Abdullah'ın oğlu Yûsuf'tan, Yûsuf da babasından rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği sened'de sırayla şu zatlar vardır: Ebû Dâvûd, Vehb bin Cerîr, Vehb'in babası Cerîr, Yahyâ bin Eyyub, Yezîd bin Ebî Habîb, Mûsa bin Sa'd, Yûsuf bin Abdillah bin Selâm, Ebû Dâvûd bu arada başka senedlerle de rivâyette bulunmuştur.

Mâlık ve Beyhakî de bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin: مَا عَلَى أَحَدِكُمْ cümlesindeki: "Mâ" harfini olumsuzluk

---

(94) Abdullah bin Selâm bin el-Hâris el-İsrâilî, Ensâr-ı Kiram'ın Hazrec kabilesine mensubtur. Peygamber (S.A.V.) Medîne'ye teşriflerinde müslüman olan Abdullah (R.A.) Kudüs fethine katılmıştır. 25 hadîsinden birisini Buhârî ile Müslim ve birisini yalnız Buhârî rivâyet etmiştir. Peygamber (S.A.V.) Onu cennetle müjdelemiştir. وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ve وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ âyetleri onun hakkındadır. Râvileri: Oğlu Yûsuf, Ebû Hüreyre ve Enes (R.A.)'dir. H. 43. yılı Medîne'de vefât etmiştir. (Hulasa: 200)

edatı olarak yorumlıyarak terceme ettim. Hadîsten kasdedilen mânâ şudur: İş elbisesinden ayrı olarak Cuma günü için bir takım elbise edinmek mübahtır. Yâni isrâf sayılmaz. E b û D â v û d ' un rivâyetinde: إِنْ وَجَدَ = «eğer (maddî imkân) bulursa» kaydı vardır. Bundan sonra rivâyet olunan Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin aynı meâldeki hadisinde bulunan; إِنْ وَجَدَ سَعَةً kaydı da bu mânâyı ifâde eder.

Hadis şöyle de yorumlanabilir: "Herhangi birinizin, iş elbisesinden başka Cuma günü için bir takım elbiseyi satın almasında, mâli durumu müsâit ise bir külfet (ve güçlük) yoktur."

مَا عَلَى أَحَدِكُمْ cümlesindeki "Mâ" istifham için olabilir. Buna göre meâl şöyle olur:

"Ne olur, her biriniz iş elbisesinden ayrı olarak Cuma günü için bir takım elbise alıverse?"

Bu takdirde hadisten maksat, maddî durumu müsâit olanları Cuma günü için özel elbise edinmeye teşviktir. Hadîs, Cuma günü özel elbise giymenin müstahablığına delîl olur.

Hadîsteki: ثَوْبَيْنِ = "İki elbise" kelimesini "Bir takım" diye terceme ettim. Çünkü Arapların bir takım elbisesi iki parçadan ibâret idi. İzar dedikleri parçayı bellerine bağlarlardı. Ridâ dedikleri parçayı da omuzlarına alırlardı ve ikisine **Hülle** derlerdi.

Hadîs Cuma namâzı için süslenmenin ve en güzel elbiseyi giymenin meşrûluğuna delâlet eder.

١٠٩٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ زُهَيْرٍ، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. فَرَأَى عَلَيْهِمْ ثِيَابَ النِّمَارِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا عَلَى أَحَدِكُمْ، إِنْ وَجَدَ سَعَةً، أَنْ يَتَّخِذَ ثَوْبَيْنِ لِجُمُعَتِهِ، سِوَى ثَوْبَيْ مِهْنَتِهِ » .

TERCEMESİ

1096) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'den; Şöyle demiştir:
Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü halka hut-

be okumuş da onların üzerinde nimâr (95) hırkalarını görmüş ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), şöyle buyurmuştur:

«Her hangi biriniz maddî imkân bulursa iş elbisesinden başka Cuma günü için bir takım elbise edinmesinde hiç bir sakınca yoktur."

١٠٩٧ - حدّثنا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ، وَحَوْثَرَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَالَا: ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ وَدِيعَةَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَأَحْسَنَ غُسْلَهُ، وَتَطَهَّرَ فَأَحْسَنَ طُهُورَهُ، وَلَبِسَ مِنْ أَحْسَنِ ثِيَابِهِ، وَمَسَّ مَا كَتَبَ اللهُ لَهُ مِنْ طِيبِ أَهْلِهِ، ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ وَلَمْ يَلْغُ وَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى».

في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

1097) "... Ebû Zerr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Cuma günü (usulüne uygun olarak) iyice gusleder, güzelce temizlenir, en güzel elbiselerinden bir takım giyer, ev halkına âit güzel kokudan Allah'ın yazdığı payı sürünür, sonra Cuma namazına varır, usûlünce hutbeyi dinler ve yan yana oturan iki kişinin arasını açmaz (= eziyet etmez) ise o Cuma ile diğer (geçmiş) Cuma arasındaki (küçük) günahları bağışlanır.»"

Not: İsnadının sahih ve ricâlının sıka olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsin bir benzerini Buhârî, Selmân-ı Fârisî (Radıyallâhü anh)'den merfû' olarak rivâyet etmiştir.

Hadîsin: وَتَطَهَّرَ فَأَحْسَنَ طُهُورَهُ cümlesi, boy abdestini güzelce almayı ifâde eden bir önceki cümlenin tefsîri mâhiyetinde olabildiği gibi bıyıklarla tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını yolmak, etek

(95) Nimâr, nemire'nin çoğuludur. Nemire: Kaplan demektir. Bedevilerin giydiği çizgili hırka çeşitli kaplan renginde olduğu için ona nemire ismi verilmiştir.

traşı olmak, başı ve bütün vücûdu güzelce yıkamak, anlamında da kullanılmış olabilir.

Güzel koku sürünmekle ilgili olarak Müslim'in Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den merfû' bir rivâyetinde: وَأَنْ يَمَسَّ مِنَ الطِّيبِ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ = «ve bulabildiği hoş kokulu bir şey sürünmek...» diğer rivâyetinde; وَلَوْ مِنْ طِيبِ الْمَرْأَةِ = «Kadınlara mahsûs kokudan da olsa sürünsün.» buyurulmuştur. Rengi zâhir olup, râyihası hafif kokuların kullanılması kadınlara mahsûstur. Bu çeşit kokuları kullanmak erkekler için mekruh olduğu halde başkası bulunmadığı takdirde bu konuyu Cuma namâzı için kullanma izni verilmiştir. Şu halde müellifin rivâyeti ruhsat mâhiyetindedir. Yâni başka koku bulunduğu takdirde kişi ev halkından kadınlara âit olan kokuyu sürünmemelidir. Sürünse kerâhet işlemiş olur. Fakat başka koku bulamadığı zaman, bulabildiği kokuyu sürünsün.

Cuma namazına gidenin o Cuma ile bir önceki Cuma arasında işlemiş olduğu küçük günahların bağışlanması, bu hadîste aşağıdaki işlerin yapılmasına bağlanmış ve bu işlerin hepsinin müstahablığına delâlet etmiştir:

1. Cuma namâzına gitmeden önce şartlarına ve âdâbına riâyet ederek güzelce gusletmek.
2. Vücudu güzelce temizlemek, giderilmesi gereken kılları gidermek, tırnakları kesmek ve iyice yıkanmak.
3. En güzel elbiselerden bir takım giymek.
4. Mümkünse kadınlara mahsûs olmayan güzel bir koku sürünmek, değilse bunu sürünmek.
5. Hutbe okunurken susup hutbeyi dinlemek, başka şeylerle meşgul olmamak.
6. Yan yana oturan iki kişinin arasını açmamak yâni hiç kimseye ezivet etmemek

١٠٩٨ — حدّثنا عَمَّارُ بْنُ خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ . ثنا عَلِيُّ بْنُ غُرَابٍ ، عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي الْأَخْضَرِ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّ هٰذَا يَوْمُ عِيدٍ . جَعَلَهُ اللَّهُ لِلْمُسْلِمِينَ . فَمَنْ جَاءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ . وَإِنْ كَانَ طِيبٌ فَلْيَمَسَّ مِنْهُ . وَعَلَيْكُمْ بِالسِّوَاكِ» .

في الزوائد : في إسناده صالح بن أبي الأخضر . لينه الجمهور وباقي رجاله ثقات .

TERCEMESİ

1098) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü nahümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz bu Cuma, Allah'ın müslümanlara tahsis buyurduğu bir bayram günüdür. Artık Cuma namazına gelmek istiyen kimse boy abdesti alsın. Ve eğer güzel koku varsa ondan sürünsün. Misvak kullanmayı hiç bırakmayınız.»"

Not: Bunun senedindeki Sâlih bin Ebi'l-Ahdar'ın gevşek olduğunu cumhur söylemiştir. Diğer ricalı sıkalardır. Zevâid'de bu bilgi verilmiştir.

(٨٤) باب ما جاء في وقت الجمعة

84 — CUMA (NAMAZI) VAKTİ HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١٠٩٩ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ . حَدَّثَنِي أَبِي ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ؛ قَالَ : مَا كُنَّا نَقِيلُ وَلَا نَتَغَدَّى إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ .

TERCEMESİ

1099) "... Sehl (96) bin Sa'd *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan şöyle demiştir: **Biz Kaylûlet istirahatı ve gada yemeği işini dâima cuma namazından sonra yapardık."**

İZAHI

Kütüb-i Sitte sahibleri, Ahmed, Dârekutnî ve Beyhakî bunu rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'nin rivâyetinde:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken" kaydı vardır.

Kaylulet: Gündüzün ortasında uyumaktır. Bu vakitte sırf istirahat etmeye de denilir.

Gadâ: Gündüzün ortasından önce yenen yemektir.

Öğle vakti olmadan önce cuma namazı kılınabilir, diyen Hanbelî âlimleri ve İshak bu hadisi delil göstermişlerdir. Bunlar derler ki: Kaylûlet ve Gadâ'nın zamanı gündüzün ortasıdır. İbn-i

(96) Hâl Tercemesi 164. hadis bahsinde geçti.

Kuteybe: Öğle vakti olduktan sonra istirahat etmeye ve uyumaya Kaylulet denmez. Yemek yemeye de gada denmez, demiştir. Şu halde öğle vakti olmadan cuma namazı kılınıyormuş.

Cumhûr: Hadîsten maksat cuma namazının hiç tehir edilmeden ve öğle namazının vakti girer girmez hemen kılındığını ifâde etmektir. Sahâbîler, cuma günleri sabahleyin cuma namazına hazırlanmakla meşgul oldukları ve cuma namazına çok erken gittikleri için öğle yemeğini ve istirâhatını cumadan sonraya bırakırlardı. Hadisten maksat, öğle yemeği ve istirahat işinin öğle vaktinin girdiği ilk anında yapıldığını ifâde etmek değildir, ki bu hadîs cuma namazının öğle vaktinden önce kılındığına delâlet etsîn, demiştir.

Sübülü's-Selâm'da: Bu hadîs, cuma namazının öğle vaktinden önce kılındığına delâlet etmez. Böyle bir mânâ çıkarılamaz. Çünkü Mekke ve Medîne halkı dâima öğle namazından sonra öğle yemeğini yer ve istirâhat ederlerdi. Evet Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cemâat toplanıncaya kadar öğle namazını bâzen geciktirirdi. Fakat cuma namazını hiç geciktirmezdi. Öğlenin ilk vaktinde kıldırırdı, demiştir.

١١٠٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا يَعْلَى بْنُ الْحَرِثِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ إِيَاسَ بْنَ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ . ثُمَّ نَرْجِعُ ، فَلَا نَرَى لِلْحِيطَانِ فَيْئًا نَسْتَظِلُّ بِهِ .

TERCEMESİ

1100) "... Seleme (97) bin el-Ekvâ' *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöye demiştir:

Biz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde cuma namazını kılardık. Namazdan sonra döndüğümüzde bizi gölgeliyecek kadar duvarlar gölgesini göremezdik.

İZAHI

Tirmizî'den başka Kütüb-i Sitte sahibleri, Beyhakî ve Dârekutnî bunu az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

Hadis, cuma namazından çıkılıp evlere dönüldüğünde duvarların gölgesinin bulunmadığını ifâde etmez. Çünkü ne öğleden evvel

(97) Hâl Tercemesi 688. hadis bahsinde geçti.

ne de öğleden sonra duvarlar gölgesizdir. Hadîs, cuma namazından sonra cemâat dağıldığında, duvarların gölgesinin az olduğundan oradan geçenin gölgeden istifâde edemediğini ifâde eder. Durum bu olunca cuma namazının öğlenin ilk vaktinde edâ edildiğine bu hadis de delil olmuş olur.

١١٠١ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ مُؤَذِّنِ النَّبِيِّ ﷺ . حَدَّثَنِي أَبِي ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ : أَنَّهُ كَانَ يُؤَذِّنُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ إِذَا كَانَ الْفَيْءُ مِثْلَ الشِّرَاكِ .

في الزوائد : في إسناده عبدالرحمن بن سعد . أجمعوا على ضعفه . وأما أبوه فقال ابن القطان : لا يعرف حاله ولا حال أبيه .

TERCEMESİ

1101) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in müezzini Sa'd (98) el-Karaz *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken Sa'd** (Radıyallâhü anh), **cuma günü gölge nalın tasması kadar olunca ezan okurdu.**"

Not : Zevâid'de bildirildiğine göre âlimler bu hadisin senedindeki râvi Abdurrahman bin Sa'd'ın zayıflığına icma' etmişler, babası olan diğer râvi Sa'd bin Ammar ise İbnü'l-Kattan onun hakkında : Ne bunun hâli ne de babası Ammâr'ın hâli bilinir, demiştir.

İZAHI

Bu hadis de cuma ezanının öğle vakti girince okunduğuna ve dolayısıyla cuma namazının öğle vakti girdikten sonra kılınacağına delâlet eder.

Şirâk : Nalın tasmasıdır. Tasma ince olduğundan ve ezan vaktinde görülen gölge az olduğu için tasmaya benzetilmiştir. Demek ki o esnada gölge ince bir şerit hâlinde bulunurmuş.

Şirâk : Çayırlıkta bulunan ince yolcağız anlamına da gelir. Bu mânâ da muhtemel ise de bu ihtimali âcizâne zayıf görüyorum. Çünkü alçak olan o günkü duvarların gölgesi ezan okunacağı zaman bir

(98) Hâl tercemesi 710. hadis bahsinde geçti.

ince yol kadar olursa ezanın öğle vaktinin başlangıcında değil biraz gecikme ile okunduğu anlamını ifâde eder. Bir de ezandan sonra hutbe okumak ve namaz kılmak için geçen süre de hesaba katılırsa namazdan çıkıldığında gölgenin istifade edilebilir bir miktara ulaşması düşünülebilir. Halbuki diğer hadisler namazdan çıkıldığında gölgenin geçene faydalı olamıyacak kadar az olduğuna delâlet ederler.

١١٠٢ – حدثنا أحمد بن عبدة . ثنا المعتمر بن سليمان . ثنا حميد ، عن أنس ؛

قال : كنا نجمع ثم نرجع فنقيل .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1102 "... Enes (bin Mâlik) *(Radıyallâhü anh)*'den ; Şöyle demiştir :

Biz cuma namazını kılar, sonra (evlerimize) **döner ve Kaylûle istirahatını yapar idik."**

Not : İsnadının sahîh ve ricalının sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu hadis, 1099 nolu Sehl (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine benzer. Orada **Kaylûle**'nin izahı yapılmıştır. Bu hadîs de diğeri gibi sahâbîlerin cuma günleri cuma namazına sabahtan hazırlanmakla meşgûl oldukları ve erken namaza gittikleri nedeni ile öğle istirahatını cuma namazından sonraya bıraktıklarına delâlet eder.

Hulâsa cuma namazının vaktini bildiren hadîsler, cuma namazının öğle vakti girdikten sonra kılındığına delâlet ederler. Bu sebeple Ebû Hanife, Şâfiî, Mâlik bununla hükmetmişlerdir. Sahâbîlerin cumhuru ile tabiîlerin cumhuru ve bunlardan sonra gelen âlimlerin cumhuru da bu hükmü vermişlerdir. Cumhurun delillerinden birisi Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nin 1100 nolu hadisidir. Diğer bir kuvvetli delil Buhârî, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin rivâyet ettikleri Enes (Radıyallâhü anh)'in şu hadîsidir :

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلى الجمعة اذا مالت الشمس.

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem), cuma namazını güneş (semânın ortasından batıya) kaydığı zaman kıldırırdı."

Nevevî: Şâfiî şöyle demiştir, der: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ebû Bekir, Ömer, Osman ve bunlardan sonra gelen imamlar (Radıyallâhü anhüm), tüm Cumaları dâima öğle vakti girdikten sonra kıldırmışlardır.'

Hanbelîler ve İshâk, Cuma namazının öğle vakti girmeden önce kılınabileceğini söylemişlerdir.

Bunların delillerinden birisi Sehl (Radıyallâhü anh)'ın 1099 nolu hadîsidir. Bu hadîsi açıklarken delîl oluşunu ve Cumhur'un cevabını bildirmiştim. Diğer bir delîl de Ahmed, Müslim ve Nesâî'nin Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîstir:

"Resülullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma namazını kıldırırdı. Sonra biz develerimizin yanına giderdik. Güneş semânın ortasından batıya kayınca develerimizi ağıla sokardık."

Cumhur bu hadîsi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma namazını öğle namazı gibi serinliğe tehir etmediği ve öğlenin ilk vaktinde kıldırdığı anlamında yorumlamışlardır. Bu yorumun delîli de diğer hadîslerdir. Aksi takdirde hadîsler arasında bir tenâkuz bulunur. Tenâkuzun bulunduğu farz edilse dahi diğer hadîsler daha kuvvetli olduğu için onlarla amel edilir. Bu hadis de onlara uygun yorumlanırsa tenâkuz kalmaz ve hadîslerin hepsi ile amel edilmiş olur. Hanbelîler'in gösterdikleri Abdullah bin Seydân'ın hadisini cumhur zayıf görmüştür. Dârekutnî ve Ahmed'in rivâyet ettikleri bu hadîsin meâlini buraya aktarmaya lüzum görmedim.

(٨٥) باب ما جاء فى الخطبة يوم الجمعة

85 — CUMA GÜNÜ HUTBESİ HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٠٣ — حدثنا محمود بن غيلان . ثنا عبد الرزاق . أنبأنا معمر ، عن عبيد الله ابن عمر ، عن نافع ، عن ابن عمر . ح وحدثنا يحيى بن خلف ، أبو سلمة . ثنا بشر ابن المفضل ، عن عبيد الله ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ أن النبي ﷺ كان يخطب خطبتين . يجلس بينهما جلسة . زاد بشر : وهو قائم .

TERCEMESİ

1103) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (cuma namazından önce) iki hutbe okurdu. İki hutbe arasında biraz otururdu (bu oturuşunda konuşmazdı). Bişr, rivâyetinde: وَهُوَ قَائِمٌ = "ayakta iken" cümlesini ilâve etmiştir."

١١٠٤ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ مُسَاوِرٍ الْوَرَّاقِ ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ ، عَنْ أَبِيهِ : قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ ، وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ .

TERCEMESİ

1104) "... Amr (99) bin Hüreys *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:
Pen Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i minber üzerinde hutbe okurken ve (mübârek) başında siyah bir sarık varken gördüm."

١١٠٥ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ . قَالَا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ ، يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا . غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يَقْعُدُ قَعْدَةً . ثُمَّ يَقُومُ .

TERCEMESİ

1105) "... Câbir bin Semûre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ayakta hutbe okurdu. Ancak şu var ki biraz otururdu. Sonra kalkardı."

١١٠٦ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ ابْنُ مَهْدِيٍّ ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ

(99) **Hâl tercemesi 817. hadis bahsinde geçmiştir.**

يَخْطُبُ قَائِمًا . ثُمَّ يَجْلِسُ . ثُمَّ يَقُومُ فَيَقْرَأُ آيَاتٍ . وَيَذْكُرُ اللَّهَ وَكَانَتْ خُطْبَتُهُ قَصْدًا، وَصَلَاتُهُ قَصْدًا .

TERCEMESİ

1106) "... Câbir bin Semûre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ayakta hutbe okurdu. Sonra oturdu. Daha sonra ayağa kalkardı,** (ikinci hutbede) **âyetler okurdu ve Allah'ı anardı. Onun hutbesi ne uzundu ne kısa idi. Cuma namazı da ne uzundu ne de kısaydı."**

HADÎSLERİN İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Dârekutnî ve Beyhakî benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Bütün rivâyetler, efendimizin iki hutbe okuduğuna, hutbeler arasında oturduğuna ve hutbeleri ayakta okuduğuna delâlet ederler.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde lafız farkı var ise de hepsinden Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ayakta iki hutbe okuduğu, hutbeler arasında oturduğu, hutbede âyet okuduğu ve Allah'ı andığı anlaşılır.

Amr bin el-Huveyris (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine başka kitaplarda rastlayamadım. Zevâid türünden sayılmadığına göre Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde bulunması gerekir. Bu hadîs de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in minber üzerinde hutbe okuduğuna delâlet eder.

Bu hadîslerin ihtiva ettikleri husûsları maddeler hâlinde aşağıya aldıktan sonra her husûs için âlimlerin görüşlerini nakledeceğim.

1. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cuma namazından önce iki hutbe okurdu.

2. Hutbeleri ayakta okurdu.
3. İki hutbe arasında biraz otururdu.
4. İkinci hutbede Kur'an'dan âyetler okur, Allah'ı anardı.
5. Hutbeleri minber üstünde okurdu.
6. Hutbesi ve namazı mutedildi.

1. Cuma namazından önce iki hutbe okumak husûsundaki âlimlerin görüşleri :

a) M â l i k i, Ş â f i i ve H a n b e l i mezheblerine göre cuma namazından önce iki hutbenin okunması farzdır ve cuma namazının sıhhatı için şarttır. Hutbeler okunmadan kılınacak cuma namazı sahîh değildir.

Delilleri de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in her cuma günü namazdan önce dâima iki hutbe okumuş olduğuna delâlet eden sahîh hadîslerdir. Bir de B u h â r î ve A h m e d'in rivâyet ettikleri efendimizin : صلوا كما رأيتموني اصلي = «**Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılınız.** hadîsidir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iki hutbe okumadan bir defâ olsun cuma namazı kıldığı sübût bulmuş değildir.

Bunların bir delili de; ... فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ = « **Allah'ı anmaya gidiniz»** meâlindeki C u m a sûresinin 9. âyetidir. Çünkü cuma ezanından sonraki zikir hutbedir, diye bu âlimler yorum yapmışlardır.

b) H a n e f î âlimlerine göre bir hutbe kâfidir. İkinci hutbe sünnettir. Z e y l â î : Bir kaç sahâbînin tek hutbe okudukları ve kimsenin onlara itiraz etmediği rivâyet edilmiştir, der. E v z â î, İ s h a k b i n R â h a v e y h, E b û S e v r, İ b n ü ' l - M ü n z i r ve bir rivâyetinde A h m e d'in böyle hükmettiklerini e l - I r a k i anlatmıştır.

2. Hutbelerin ayakta okunmasının hükmü;

a) Cumhura göre ayakta okumak şarttır.

Delilleri bu bâbda rivâyet edilen hadîsler ve benzeri hadîslerdir. N e v e v î : Çünkü hutbe Cumanın iki farzından birisidir. Namaz gibi bunda da ayakta durmak gerekir, demiştir.

b) H a n e f î âlimleri ile bir rivâyete göre A h m e d, hutbeyi ayakta okumak sünnettir, demişlerdir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ve H u l e f â - i R â ş i d i n'in tatbikatı budur, vâcib değildir. Çünkü yalnız tatbikatın bu oluşu vâcibliği gerektirmez. Başka delil de yoktur. N e v e v î'nin : Çünkü, hutbe Cumanın iki farzından birisidir. Namaz gibi bunda da ayakta durmak gerekir, sözüne şöyle cevap verilebilir : Kıbleye doğru durmak namazın şartlarından olduğu halde, hutbenin şartı olmamakla hutbe namaza muhâlif olur. Bu nedenle hutbe namazdan ziyâde ezâna benzer.

3. İki hutbe arasında oturmak;

a) Cumhûr'a göre, oturmak sünnettir, oturmaksızın Cuma hutbeleri sahihtir.

b) Şâfiiler'e göre hutbeler arasında oturmak şarttır. Onsız hutbe sahih değildir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hutbeleri arasında oturmayı hiç terk etmemiştir. Şâfiiler bu gerekçe yanında: صلوا كما رايتموني اصلي hadîsini delil göstermişlerdir.

El-Aynî, Şâfiiler'e cevâben: İbn-i Battal'ın dediğine göre Muğîre bin Şube (Radıyallâhü anh)'nin hutbeler esnasında oturmadığı rivâyet olunmuştur.' Eğer oturmak şart olsaydı, Muğîre (Radıyallâhü anh)'nin bunu bilmemesi düşünülemez. Faraza bilmeseydi orada bulunan sahâbîlerin ve tabiîlerin buna müdâhale etmemesi düşünülemez, dedikten sonra el-Aynî sözüne şöyle devam eder: 'İki hutbe arasında oturmak farzdır, diyenin elinde hiç bir delil yoktur. Çünkü söz konusu oturuş hatip için bir dinlenmedir. Hutbe'den bir parça değildir. Hutbe, yapılan konuşmadır. Şafiî'den başka bu oturuşun farziyetine hükmetmemiştir. Bu hüküm icmaa muhâliftir... Şâfiî'nin, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sırf dâimi tatbikatını gerekçe göstererek iki hutbeyi ve bunlar arasındaki oturmayı farz kılması ve iki hutbeden önce minber üzerinde oturmayı farz saymaması şaşılacak şeydir. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in minbere çıktığında oturması sâbittir.'

a) Şâfiî: İki hutbeden birisinde bir âyet okumak farzdır. Kaf sûresini okumak müstahabtır, demiştir. Şâfiî'nin Irak'lı arkadaşları ve Hanbelî'lerden el-Kadı, her iki hutbede de âyet okumak gerekir, demişlerdir.

b) Cumhur'a göre, hutbede Kur'an okumak vâcip değildir. Daha önce de belirtildiği gibi sırf tatbikatın böyle oluşu bunu gerekli kılmaz.

5. Hutbelerin minber üstünde okunması;

Hutbenin minber üzerinde okunmasının meşrûluğu husûsundaki cumhur'un kavline göre hatip, halîfe olsun başkası olsun farkı yoktur.

PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN MİNBERİ

El-Menhel yazarı 'Minber edinmek, bâbında efendimizin minberini târif ederken ezcümle şunu söyler:

"Bütün tarihçilerin sözleri Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in minberinin üç basamaklı olduğunu gerektirir. Minberin yüksekliği iki zirâ, uzunluğu iki zirâ ve genişliği bir zirâ idi. Birinci ve ikinci basamağın yüksekliği yarımşar zirâ, üzerinde oturduğu üçüncü basamağın yüksekliği bir zirâ idi. Bu basamağın uzunluğu ve genişliği de birer zirâ idi.

Muâviye (Radıyallâhü anh) devrinde Medîne'i Münevvere vâlisi olan Mervân zamanına kadar Minber-i Nebevî böyle idi. Nihâyet Mervân minberin alt kısmına 3 basamak ilâve ederek basamak sayısını altıya çıkardı. Olay şöyle cereyan etmiştir: Muâviye (Radıyallâhü anh), minberin söktürülerek Şam'a gönderilmesi için Mervan'a emir vermiş, Mervan da minberi söktürmüş ve Şam'a göndermeyi düşünürken güneş tutulmuş, Medîne karanılkta kalmış, gündüz olmasına rağmen yıldızlar görülmüş ve şiddetli bir fırtına kopmuştur. Mervân bunun üzerine Medîne cemâatına bir hitâbede bulunarak:

Ey Medîne halkı! Siz Emîrü'l-Mü'min'in minberi Şam'a göndermemi istediğini sanıyorsunuz. Halbuki Emîr, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in koymuş olduğu minberi değiştirmenin hatalı olduğunu bilir, Emîr'in bana emri, Minberi büyütmek ve yükseltmektir, demiş ve bir marangoz çağırtarak mezkûr ilâveyi yaptırmıştır.

Nihâyet h. 654 yılı Mescid-i Nebevî'de vuku bulan yangında Mescid ile beraber minber de yandı.

Yangın olayından sonra Yemen Meliki Muzaffer 656. yılı yeni minber yaptırmış, yirmi yıl sonra Mısır Meliki Zâhir Baybars, Muzaffer'in minberini kaldırtarak yeni bir minber yaptırmıştır. H. 820. yılı Mısır pâdişahı Melik Müeyyed yeni bir minber göndermiştir."

6. Hutbesi ve namazı mutedil idi.

Yâni cuma hutbesi, cemâatı yoracak kadar, uzun değildi, meramı ifâde etmiyecek kadar kısa da değildi, diğer hutbeleri kadar uzun değildi.

Kezâ, cuma namazı da böyleydi. Diğer namazlara göre ne kısa sayılırdı, ne de uzun.

Cuma hutbesinin kısa kesilmesine ve cuma namazının uzatılmasına dâir Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in hadîsini Müslim rivâyet etmiştir. Meâli şöyledir:

"Ammâr (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre kendisi: Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim: «Adamın namazının uzunluğu ve hutbesinin kısalığı onun fıkıh bilgisinin alâmetidir. Şu halde namazı uzatınız ve hutbeyi kısa kesiniz.»

Müslim'in bu hadîsi, bâbımızda rivâyet olunan Câbir (Radıyallâhü anh)'in hadîsine muhâlif değildir. Çünkü Câbir (Radıyallâhü anh)'in hadîsinin mânâsı hutbe ile namazın birbirine denk olması değildir. Maksat Cuma hutbesinin diğer hutbelere nisbeten ve Cuma namazının da diğer namazlara nisbeten mûtedil olmalarıdır.

Câbir (Radıyallâhü anh)'in 1105 sayılı hadîsindeki;

كَانَ يَقْعُدُ قَعْدَةً = "o biraz otururdu." cümlesi ile iki hutbe arasındaki oturuş kasdedilmiş ise bu oturuşun şer'i hükmünü 3. maddede anlattım. Cümlenin böyle yorumlanması muhtemeldir. Ve Câbir (Radıyallâhü anh)'in 1106 nolu hadîsine uygun ve benzeri olur.

İkinci ihtimal: Mezkûr cümle ile minbere çıkarken hutbeye başlamadan önce biraz oturmak mânâsının ifâde edilmesidir. Mezkûr cümle bu yoruma da müsaiddir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in minbere çıkarken biraz oturduğu Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve başkalarının rivâyet ettikleri İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in bir hadîsi ile sâbittir. Bu oturuşun gayesi, bu esnada okunan ezanın bitmesini beklemektir.

Bu oturuş cumhurun kavline göre sünnettir.

١١٠٧ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ . حَدَّثَنِي أَبِي ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ إِذَا خَطَبَ فِي الْحَرْبِ ، خَطَبَ عَلَى قَوْسٍ . وَإِذَا خَطَبَ فِي الْجُمُعَةِ ، خَطَبَ عَلَى عَصًا .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف أولاد سعد وأبيه عبد الرحمن .

TERCEMESİ

1107) "... Sa'd (el-Karaz) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) savaşta hitabede bulunurken (eline) yay (alarak an)a dayanırdı ve Cumada hutbe okuduğu zaman (eline aldığı) asâya dayanırdı."

Not: Râvi Abdurrahman bin Sa'd zayıf olduğu için isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadîs hutbe okuyanın eline asâ alarak buna dayanmasının meşrûluğuna delâlet eder. Ebû Dâvûd, Ahmed ve Beyhakî'nin el-Hakem bin Hazm el-Külefî namındaki bir sahâbî'den rivâyet ettikleri bir hadîste de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma hutbesini okurken asâya veyâ yaya dayandığı bildirilmiştir. Asâ mı yay mı yolundaki tereddüt râviden ileri gelmiştir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

'Hadîs, hatibin hutbe okurken asâ veyâ benzeri bir şeyi eline alıp ona dayanmasının meşrûluğuna delâlet eder. Bundaki hikmet, elin abesle iştiğal etmesinden uzak kalmasıdır. Fıkıhçıların bu konudaki görüşleri şöyledir:

1. Hanefîler'e göre sulh yoluyla fethedilmiş olan beldelerde hatip eline bir yay veyâ bir asâ alır, savaşla fethedilmiş beldelerde ise hatip sol eline kılıç almalıdır. Böyle yapmak sünnettir.

2. Mâlikîler: Hatibin hutbe okurken sağ eline asâ, yay veyâ kılıç alarak buna dayanması müstehabtır. Hatip minbere dayanmamalıdır, demişlerdir.

3. Şâfiiler: Hatibin anılan şeylerden birisini sol eline alması ve sağ elini minberin kenarı üzerine bırakması müstehabtır. Çünkü selef ve halef âlimleri böyle yapmışlardır. Eğer bir şey bulamazsa sağ elini sol elinin üzerine bağlar veyâ ellerini yanlarına salıverir. Sağ eliyle minberin kenarını tutması ve sol elini salıvermesinde de beis yoktur, demişlerdir.

Hanbelîler de: Hatibin kılıç, yay ve asâ'dan birisini eline alıp ona dayanması sünnettir. Sol eline alması ve sağ elini minberin kenarı üzerine koyması veyâ salıvermesi de münâsiptir, demişlerdir.

١١٠٨ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا ابن أبي غنيّة ، عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن علقمة ، عن عبد الله ؛ أنّه سئل : أكان النّبيّ ﷺ يخطب قائمًا أو قاعدًا؟ قال : أو ما تقرأ ـ وتركوك قائمًا ـ ؟

قال أبو عبد الله : غريب . لا يحدّث به إلّا ابن أبي شيبة وحده .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1108) "... Alkama *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), ayakta mı, oturarak mı hutbe okurdu? diye Abdullah (bin Mes'ud) (Radıyallâhü anh)'a soru sorulmuş. Abdullah (Radıyallâhü anh) da (soru sâhibine):

Sen: وَتَرَكُوكَ قَائِمًا = «ve seni ayakta bıraktılar» âyetini okumuyorsun, diye cevap verdi."

Ebû Abdillah (yâni müellifimiz) demiştir ki: "Bu hadîs garibtir. Çünkü râvi İbn-i Ebî Şeybe'den başka hiç kimse bunu rivâyet etmiyor."

Not: İsnadının sahîh ve ricâlının sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîs de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hutbeyi ayakta okuduğuna delâlet eder. Hutbenin ayakta okunması ile ilgili ayrıntılı bilgi bundan önceki izah bölümünde verilmiştir.

Bu hadîste, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hutbeyi ayakta okuduğuna delîl olarak C u m a sûresinin 11. âyetinde geçen: وَتَرَكُوكَ قَائِمًا nazm-ı celil gösterilmiştir. Âyetin tamamının meâli şöyledir:

«Ve bir ticâret veyâ bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip seni (hutbe okurken) ayakta bıraktılar. De ki: Allah'ın katındaki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır ve Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.»

١١٠٩ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ مُهَاجِرٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ سَلَّمَ .

فى الزوائد : فى إسناده ابن لهيعة وهو ضعيف .

TERCEMESİ

1109) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) minbere çıkacağı zaman (oradakilere) selâm verirdi."

Not : Seneddeki İbn-i Lahia'nın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Hadîs, hatîbin minbere çıkarken cemâata selâm vermesinin meşrûluğuna delâlet eder.

Hatîbin minbere çıkarken oradakilere selâm vermesi, Ş â f i î ve A h m e d ' e göre sünnettir. Ş â f i i ' ye göre ayrıca hatip minbere çıktıktan sonra ve henüz müezzin içerdeki ezanı okumaya başlamadan önce ikinci kez cemâata selâm vermesi sünnettir.

E b û H a n î f e ve M â l i k ' e göre hatibin selâm vermesi sünnet değildir. Bunlar selâma âit rivâyeti zayıf görmüşlerdir.

(٨٦) باب ما جاء في الاستماع للخطبة والإنصات لها

86 — HUTBEYI DİNLEMEK VE ONUN İÇİN SUSMAK HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١١٠ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا شبابة بن سوار ، عن ابن أبي ذئب ، عن الزهري ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ أن النبي ﷺ قال « إذا قلت لصاحبك : أنصت ، يوم الجمعة ، والإمام يخطب ، فقد لغوت » .

T E R C E M E S İ

1110) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Cuma günü imam hutbe okurken sen arkadaşına (sadece) 'sus' dediğin zaman (yine) lağv (= Abes ile iştiğal) etmiş olursun.»"

İ Z A H I

Kütüb-i Sitte sâhibleri, M â l i k , A h m e d ve B e y h a k î de bunu rivâyet etmişlerdir.

Lağv : Faydasız sözdür. Bir kavle göre günâh işlemektir. Diğer bir kavle göre doğru işten sapmaktır. Burada lağvdan maksat, cumanın fazîlet ve sevâbını giderici harekettir.

Hadîs, cuma hutbesi okunurken irşâd dâhil, her tür konuşmanın yasak olduğuna delâlet eder. Bu husûstaki âlimlerin görüşleri şöyledir:

1 — Mâlik, Evzâî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Ahmed ve bir çok âlim, hutbe okunurken her tür konuşmanın haramlığına hükmetmişlerdir.

2 — Şâfii âlimlerinin meşhur kavline göre hutbe esnâsmda konuşmak haram değil mekruhtur. Bu ve benzeri hadisleri fazîletin kemâlini giderici olarak yorumlamışlardır. Yâni konuşma, fazîlet derecesini düşürür.

3 — Ebû Hanîfe: İmam minbere çıktığı zamandan hutbeyi bitirinceye kadar geçen sürece konuşmak haram ve susmak vâcibtir, diyerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ فَلَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ = «İmam (minbere) çıktığı zaman artık hiç bir namaz ve hiçbir konuşma yoktur» hadîsini delîl göstermiştir.

Kemâl İbnü'l-Hümâm: Bu hadîsin merfu' oluşu garibtir. Mâlum olanı, bu sözün Zührî'ye âit olduğudur. Mâlik, el-Muvatta'da bunu rivâyet etmiştir. İbn-i Ebî Şeybe, kendi kitabında Alî, İbn-i Abbâs ve İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhüm)'den yaptığı rivâyete göre bu üç sahâbî, imamın minbere çıkmasından sonra namaz kılmayı ve konuşmayı mekrûh görmüşlerdir. Sahâbînin sözü hüccet değildir. Onun aksine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir hadîsi bulunmadıkça sahâbînin sözünü taklîd etmek bizce vâcibtir, demiştir.

El-Menhel yazarı bunu naklettikten sonra:
Sahâbî bu gibi sözleri, ictihada dayalı söylemez. Bu nedenle merfu' hükmündedir, demiştir.

İbn-i Abdil-Berr, Zührî'nin:

خُرُوجُهُ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ وَكَلَامُهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ = 'İmamın minbere çıkması namaz kılmayı, hutbeye başlaması da konuşmayı keser.' sözünü naklederken: Bu söz, susma ve namazı kesme emrinin bir ictihad mâhiyetinde olmayıp hadîse dayalı olduğunu gösterir. Çünkü Zührî kesîn bildiği bir bilgiyi aktarmış olarak delîl göstermiştir. Şahsî ictihadı olarak göstermemiştir. Ömer (Radıyallâhü anh) ve başkalarının zamanında yapılan bir uygulamayı yansıtır, der.

4 — E b û Y û s u f ve M u h a m m e d : İmam minbere çıktığı ve henüz hutbeye başlamadığı süre içinde; keza hutbeyi bitirdikten sonra ve henüz namaza başlamadığı süre içinde konuşmakta sakınca yoktur, demişlerdir. Âlimlerin ekserisi bu görüştedirler.

Ş â f i î : İmam minber üzerindeyken hutbeye başlamadıkça konuşmakta beis yoktur. İmam hutbeye başladığı zamandan hutbeyi bitirinceye kadar konuşmayı hoş görmem. Hutbe ile namaz arasındaki zamanda konuşmakta beis yoktur. Edebe en uygun olanı, hutbenin başlangıcından namazın bitimine kadar hiç konuşmamaktır. Hele imam hutbe okurken bir adamın konuşmasını hiç sevmem, demiştir.

E l - H â f ı z : Hutbe esnasında her türlü konuşmayı yasaklıyanlar, bu hadîsi delîl göstermişlerdir. Hutbeyi işitenler hakkında cumhurun hükmü budur, demiştir.

١١١١ — حَدَّثَنَا مُحْرِزُ بْنُ سَلَمَةَ الْعَدَنِيُّ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ ، عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَرَأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَبَارَكَ ، وَهُوَ قَائِمٌ . فَذَكَّرَنَا بِأَيَّامِ اللهِ . وَأَبُو الدَّرْدَاءِ أَوْ أَبُو ذَرٍّ يَغْمِزُنِي . فَقَالَ: مَتَى أُنْزِلَتْ هٰذِهِ السُّورَةُ . إِنِّي لَمْ أَسْمَعْهَا إِلَّا الْآنَ . فَأَشَارَ إِلَيْهِ ، أَنِ اسْكُتْ . فَلَمَّا انْصَرَفُوا قَالَ : سَأَلْتُكَ مَتَى أُنْزِلَتْ هٰذِهِ السُّورَةُ فَلَمْ تُخْبِرْنِي ؟ فَقَالَ أُبَيٌّ : لَيْسَ لَكَ مِنْ صَلَاتِكَ الْيَوْمَ إِلَّا مَا لَغَوْتَ . فَذَهَبَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لَهُ . وَأَخْبَرَهُ بِالَّذِي قَالَ أُبَيٌّ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « صَدَقَ أُبَيٌّ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

T E R C E M E S İ

1111) "... Übeyy bin Ka'b *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Cuma günü** (hutbesinde) **'Tebâreke' sûresini ayakta okudu. Allah'ın günleri**(nde vuku bulacak büyük olaylardan bahis) **ile bize** (uyarıcı) **nasîhatta bulundu. Ebü'd-Derdâ veyâ Ebû Zerr** (Radıyallâhü anh) **beni dürterek:**

Bu sûre ne zaman indirildi. Ben bu ana kadar bu sûreyi işitmedim, dedi. Übeyy (Radıyallâhü anh) **Ona:**

Sus! diye işâret etti. Bunlar namazdan dönüp gidince soru sahibi (Übeyy (Radıyallâhü anh)'a) :

Ben bu sûre ne zaman indirildi diye sana soru sordum. Sen bana bildirmedin? dedi. Übeyy (Radıyallâhü anh) :

Bu günkü namazından senin için bu sorudan başka hiç bir kazancın yoktur, dedi. Soru sâhibi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e giderek kendisiyle Übeyy (Radıyallâhü anh) arasında hutbe esnâsında geçeni anlattı ve Übeyy (Radıyallâhü anh)'ın namazdan sonra kendisine söylediği sözü nakletti. Übeyy (Radıyallâhü anh) demiştir ki : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Übeyy doğru söylemiştir.» buyurmuştur."

Not : İsnâdının sahih ve ricâlının sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

A h m e d de bu hadîsi rivâyet etmiştir. Hadîs, hutbe esnâsında din ile ilgili konuşmaların bile yasak olduğuna delâlet eder. Ü b e y y (Radıyallâhü anh)'a soru soran sahâbînin E b ü ' d - D e r d â veyâ E b û Z e r r (Radıyallâhü anh) olduğunda râvî tereddüt etmiştir. Ü b e y y (Radıyallâhü anh) T e b â r e k e sûresinin ne zaman indiğini soran sahâbîye 'Sus' dememiş ancak bu kelimeyi ifâde eden bir işâret yapmıştır. Bu sorunun bile Cuma fazîletinin kaçırılmasına sebebiyet verdiği Ü b e y y (Radıyallâhü anh) tarafından bildirilmiştir. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e yapılan mürâcaatta Peygamber Efendimiz Ü b e y y (Radıyallâhü anh)'i doğrulamıştır.

(٨٧) باب ما جاء فيمن دخل المسجد والإمام يخطب

87 — İMAM HUTBE OKURKEN MESCİDE GİREN HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١١٢ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، سَمِعَ جَابِرًا . وَأَبُو الزُّبَيْرِ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : دَخَلَ سُلَيْكٌ الْغَطَفَانِيُّ الْمَسْجِدَ وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ . فَقَالَ « أَصَلَّيْتَ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ » .

وَأَمَّا عَمْرٌو فَلَمْ يَذْكُرْ سُلَيْكًا .

T E R C E M E S İ

1112) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan ; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (cuma günü) hutbe okurken Süleyk (100) el-Ğatafânî (Radıyallâhü anh) mescide girdi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Namaz kıldın mı?» diye sordu. Süleyk (Radıyallâhü anh) :

— Hayır! dedi. Efendimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «O halde iki rek'at kıl» buyurdu.

Râvi Amr, rivâyetinde Süleyk (Radıyallâhü anh)'ı ismen zikretmiştir. (101)"

١١١٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ فَقَالَ « أَصَلَّيْتَ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ » .

TERCEMESİ

1113) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyalâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (cuma günü) hutbe okurken bir adam geldi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ona :

— «Namaz kıldın mı?» diye sordu. Adam :

— «İki rek'at kıl» buyurdu."

١١١٤ – حدّثنا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ . ثنا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، وَعَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ . قَالَا : جَاءَ سُلَيْكٌ الْغَطَفَانِيُّ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ . فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ « أَصَلَّيْتَ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تَجِيءَ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ وَتَجَوَّزْ فِيهِمَا » .

TERCEMESİ

1114) "... Ebû Hüreyre ve Câbir *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle söylemişlerdir :

---

(100) Süleyk bin Ğatafân bin Said bin Kays'dır.

(101) Bu hadisi Amr bin Dinâr ile Ebü'z-Zübeyr'in ikisi de Câbir (R.A.)'den işitmişlerdir. Ebü'z-Zübeyr'in rivâyetinde mescide giren zâtın Süleyk (R.A.) olduğu bildirilmiştir. Amr'ın rivâyetinde Süleyk (R.A.) ismi geçmemiştir. Yâni : 'Mescide bir adam girdi' şeklinde rivâyet etmiştir.

Resûlullah (Şallallahü Aleyhi ve Sellem) **hutbe okurken Süleyk el-Ğatafânî** (Radıyallâhü anh) **geldi. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ona:**

— **«Sen gelmeden önce iki rek'at namaz kıldın mı?» diye sordu. Süleyk** (Radıyallâhü anh) :

— **Hayır,** dedi. **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— **«İki rek'at namaz kıl ve bunları hafif tut» buyurdu."**

İ Z A H I

Câbir (Radıyallâhü anh)'in ilk hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Dârekutnî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Rivâyetlerin bir kısmında Süleyk (Radıyallâhü anh)'in ismi belirtilmemiştir. Bâzı rivâyetlerde:

قُمْ فَارْكَعْ = «Kalk da namaz kıl.» ifâdesi geçmektedir.

Ebû Said (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd hâriç, Kütüb-i Sitte sâhibleri rivâyet etmişlerdir.

Câbir (Radıyallâhü anh) ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın 1114 nolu hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Dârekutnî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un Câbir (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde şu ilâve vardır:

إِذَا جَاءَ اَحَدُكُمْ وَالْاِمَامُ يَخْطُبُ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَتَجَوَّزْ فِيهِمَا = «İmam hutbe okurken biriniz (mescide) geldiği zaman iki rek'at namaz kılsın ve bunları hafif tutsun.»

Bu bâbtaki hadîsler, hutbe esnâsında mescide girenin iki rek'at "Tahiyyetü'l-Mescid" kılmasının meşrûluğuna delâlet ederler.

Tirmizî, Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'in hadîsini rivâyet ettikten sonra: Bu hadîs hasen-sahîhtir. İlim ehlinin bâzısının uygulaması bu hadîse göredir. Şâfiî, Ahmed ve İshak bununla hükmetmişlerdir. Bâzı âlimler: İmam hutbe okurken mescide giren hemen oturur, hutbeyi dinler, namaz kılmaz demişlerdir. Süfyan-ı Sevrî ve Kûfe ehlinin kavli budur. Birinci kavil daha sahîhtir, demiştir.

Tuhfe müellifi, Nevevî'nin Müslim'in şerhinde şöyle dediğini nakletmiştir: Müslim'in rivâyet ettiği bu hadîslerin

hepsi Şâfii, Ahmed, İshak ve hadisçilerin Fıkıhçılarının kavline delîldir. Bu zâtların kavline göre cuma günü imam hutbe okurken mescide girenin iki rek'at Tahiyyetü'l-Mescid namazı kılması müstahabtır. Kılmadan oturması mekruhtur. Bir an önce hutbeyi dinlemesi için bu namazı hafif tutması müstahabtır. Hasan-i Basri ve diğer bâzı Mütekaddiminin mezhebinin bu olduğu nakledilmişdir. El-Kadi'nin dediğine göre Mâlik, El-Leys, Ebû Hanife, Sevri, sahâbilerle tâbiilerin cumhuru, bu namazı kılmamaya hükmetmişlerdir. Ömer, Osman ve Ali (Radıyallâhü anhüm)'den bu yolda rivâyet vardır. Bu gruptaki âlimlerin delili, imamı dinlemek ve susmak hakkındaki delîldir. Bunlar, bu bâbta rivâyet edilen hadisleri te'vil etmişlerdir, demiştir.

Tuhfetü'l-Ahvezi yazarı ve **El-Menhel** yazarı, her iki grubun delîllerini, yorumlarını ve birbirlerine vermiş oldukları cevabları çok geniş almışlardır. Netice her ikisi, birinci gruptaki âlimlerin görüşünü tercih etmişlerdir.

(٨٨) باب ما جاء في النهي عن تخطي الناس يوم الجمعة

88 — CUMA GÜNÜ CEMÂATIN ÜSTÜNDEN ATLAMAKTAN NEHİY HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١١٥ — حدثنا أبو كريب . ثنا عبد الرحمن المحاربي ، عن إسماعيل بن مسلم ، عن الحسن ، عن جابر بن عبد الله ؛ أن رجلا دخل المسجد يوم الجمعة ، ورسول الله ﷺ يخطب . فجعل يتخطى الناس . فقال رسول الله ﷺ « اجلس فقد آذيت وآنيت » .

TERCEMESİ

1115) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cuma günü hutbe okurken bir adam mescide girdi ve cemâatın üstünden atlamaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Ona) :**

«(Artık) **otur! Sen hem (cemâata) eziyet ettin hem de geç kaldın.» buyurdu.**"

İZAHI

Ahmed ve Beyhakî de bunu rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ve Nesâî de; إجْلِسْ فَقَدْ آذَيْتَ = (Artık otur! Sen cemâate) eziyet ettin.» lafzını rivâyet etmişlerdir. Onların rivâyetinde; وَآنَيْتَ = «Hem de geç kaldın» cümlesi yoktur. Müellif bunu Câbir bin Abdillah bin Büsr (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin zâhirine göre Cuma günü cemâatın üstünden atlıyarak ön saflara geçmek haramdır. El-Menhel yazarı şöyle der:

"Ebû Hâmid'in nakline göre Şâfiî bunu haram saymıştır. Bâzı âlimler: Büyük günahlardandır, demiştir. Nevevî de Zevâidü'r-Ravda'da: Muhtar kavle göre haramdır. Çünkü sahîh hadîsler bunu yasaklamış, demiştir.

Şâfiî mezhebinin meşhûr kavline göre hutbeye başlanmış olsun olmasın ön saflarda boş yer varken oraya geçmek için cemâatı yarmak mekruh değildir. (Erken gidenlerin boş yerleri doldurması beklenirken bunu yapmadıkları için kusur onlarındır.) Boş yer yok ise cemâatın üstünden atlamak mekruhtur.

Hanbelîler de Şâfiîler gibi hükmetmişlerdir.

Hanefîler'e göre, imam hutbeye başlamadıkça ve kimseye eziyet etmedikçe cemâatın üstünden ön saflara geçmekte beis yoktur. Aksi takdirde geçmek sakıncalıdır. Ancak önde boşluk varsa zarûret icabı geçilir.

Malikîler'e göre imam minbere çıkıp oturduktan sonra ilerdeki bir boşluğu doldurmak için bile olsa cemâatın üstünden atlamak haramdır. İmam henüz minber üzerinde oturmamış iken ilerdeki bir boş yere oturmak için cemâatın üstünden atlamak câizdir. Bir boşluğu doldurmak için değilse mekruhtur.

Bu ayrıntılara dâir bir delîl yoktur. Tercihe şâyan hüküm, hutbe esnasında olsun, henüz hutbeye başlanmamış olsun cemâatın üstünden geçmenin yasak kılınmasıdır. Çünkü bu geçiş, oturanlara eziyet verir. Ancak geçmek isteyen kişi imam ise veyâhut ilerde bir boş yer bulunur, başkaca boş yer yok ve oraya geçmek için cemâatın üstünden atlamaktan başka bir çare yok ise bunda sakınca olmamalıdır."

El-Menhel yazarı yukarıdaki âlimlerin görüşlerini ve son parağrafta kendi kişisel görüşünü anlattıktan sonra şöyle der:

"Hadiste Cuma günü kaydının zâhirine göre cemâatın üstünden atlama yasağı Cuma namazına mahsustur. Hükmün umumî olması muhtemeldir. Cuma namazında izdiham fazla olduğu için bu kayıt konmuş, diğer namazları hükümden istisnâ etmek için değildir, denilebilir. Bu son ihtimâl zâhiridir. Çünkü yasaklama sebebi cemâata eziyet etmektir. Bu sebep başka namazlarda da olabilir.

En-Neyl yazarı: Bu sebebe göre anılan yasaklama hükmü ilim ve benzerî toplantılar için de vâriddir, demiştir."

١١١٦ — حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ زَبَّانَ بْنِ فَائِدٍ ، عَنْ سَهْلِ ابْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ تَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ اتُّخِذَ جِسْرًا إِلَى جَهَنَّمَ » .

TERCEMESİ

1116) "... Muâz (102) bin Enes (el-Cühenî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Cuma günü (mescidde oturan) halkın üzerinden atlayıp geçerse, o kimse cehennem yolu üzerinde köprü ittihaz edilir.»"

İZAHI

T i r m i z î de bunu rivâyet etmiştir.

Köprü ittihaz edilmesinden maksat kıyâmet günü cehennem yolu üzerinde yere yatırılıp üzerinde halkın basa basa gitmesidir.

Hadîsteki: أُتُّخِذَ fiili meçhul için okunursa mânâ "İttihaz edilir." demektir. Cümle de yukarda anlatılan mânâyı ifâde eder. Mezkûr fi'lin: اِتَّخَذَ = "İttihaz eder." diye mâlum binâsı olarak okunması mümkündür. Böyle de rivâyet vardır. Bu takdirde cümlenin mânâsı şu olur: "...yaparsa cehennem'e gitmek için kendisine bir köprü ittihaz etmiş olur."

(102) Sahâbîdir. Mısır'a gitmiş ve Abdülmelik'in halifeliği zamanına kadar orada kalmıştır. (Tehfetü'l-Ahvezî c. 1. Sah. 366)

(٨٩) باب ما جاء فى الكلام بعد نزول الإمام عن المنبر

89 — İMAM MİNBERDEN İNDİKTEN SONRA KONUŞMAK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١١٧ – حدثنا محمد بن بشار . ثنا أبو داود . ثنا جرير بن حازم ، عن ثابت ، عن أنس بن مالك ؛ أن النبي ﷺ كان يتكلم فى الحاجة ، إذا نزل عن المنبر يوم الجمعة .

TERCEMESİ

1117) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü (hutbeden sonra) minberden indiği zaman ihtiyaç olduğunda konuşurdu."**

İZAHI

Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî de bunu rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetler biraz uzuncadır. Ebû Dâvûd'un rivâyeti meâlen şöyledir:

"**Enes** (Radıyallâhü anh) **demiştir ki: Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **minberden iniyor, cemâattan bir adam ihtiyacı hakkında O'nunla konuşuyor. O da ayakta bekliyor ve adamın işi bitince, O namaza başlıyor iken gördüm.**"

Hadîs, hutbe bittikten sonra ve henüz namaza başlamamış iken imamın konuşmasının câizliğine delâlet eder.

El-Menhel yazarının dediğine göre Atâ', Tâvus, Zührî, Bekr el-Müzenî, Nahai, Mâlik, Şâfiî, İshak ve Yakup böyle hükmetmişlerdir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in de böyle dediği rivâyet olunmuştur.

Hanefî âlimlerinden Ebû Yûsuf ile Muhammed de: Bunda beis yok, demişlerdir. Âlimlerin çoğunun görüşü budur.

İbnü'l-Arabî: Bence en sahihi, hutbeden sonra konuşmamaktır. Çünkü cuma gününde duâların makbul olduğu saatın, imamın minbere çıktığı anla namazın kılındığı an arasındaki sürede olduğunu Müslim rivâyet etmiştir. Artık bu zamanın zikir ve duâ ile geçirilmesi uygun olanıdır, demiştir.

El-Menhel yazarı : Bu hadis, namaz bitinceye kadar susmayı emreden hadîslere muhâlif değildir. Çünkü bu hadîs, ihtiyaç hâlinde konuşmaya izin verir, demiştir.

S i n d î : Bu ve benzeri hadîslerin zâhiri hutbeden önce ve sonra olsun, imamın sustuğu başka zaman olsun konuşmanın yasaklığına delâlet eder, demiştir.

(٩٠) باب ما جاء فى القراءة فى الصلاة يوم الجمعة

90 — CUMA NAMAZINDAKİ KIRAAT HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١١٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْمَدَنِيُّ ، عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ ؛ قَالَ : اسْتَخْلَفَ مَرْوَانُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَلَى الْمَدِينَةِ . فَخَرَجَ إِلَى مَكَّةَ . فَصَلَّى بِنَا أَبُو هُرَيْرَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ . فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْجُمُعَةِ ، فِي السَّجْدَةِ الْأُولَى . وَفِي الْآخِرَةِ ، إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ .

قَالَ عُبَيْدُ اللهِ : فَأَدْرَكْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ حِينَ انْصَرَفَ . فَقُلْتُ لَهُ : إِنَّكَ قَرَأْتَ بِسُورَتَيْنِ كَانَ عَلِيٌّ يَقْرَأُ بِهِمَا بِالْكُوفَةِ . فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهِمَا .

T E R C E M E S İ

1118) "... Ubeydullah (103) bin Ebî Râfi' *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

(Medîne-i Münevvere vâlisi) Mervân (104) (bin el-Hakem) (Ra-

(103) Medinelidir. Babasından, anasından, Ali'den ve Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyet etmiştir. Râvileri ise İbrâhim ve Abdullah ismindeki iki oğlu Muhammed bin el-Münke'dir, el-Mutemir bin Süleymân, El-A'rac ve çok kimsedir. Sıka bir râvidir. Hadisçiler onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel : Cilt 5, Sah. 150)

104) Mervân Sahâbîdir. Fakat Peygamber (S.A.V.)'den rivâyeti sâbit değildir. Hicri 2. yılı doğmuş, Hz. Osman halife iken kâtipliğini yapmış, fıkıhçılardan sayılmıştır. Ömer, Osman, Ali, Zeyd bin Sâbit ve başka sahâbîlerden rivâyet etmiştir. Kendisinden de sahâbîlerden Sehl bin Sa'd ve Tabiîlerden oğlu Abdülmelik, Ali bin el-Hüseyn, Urve bin Zübeyr, Said bin el-Müseyyeb (R.A.) ve başkaları rivâyet etmişlerdir. Muâviye (R.A.) devrinde Medine vâliliği yapmıştır. Muâviye bin Yezid öldüğünde Şam'da bulunan Mervân'a bâzıları biat etti. Bir ara Mısır'ı da kendine bağladı. O'nun halifeliği 6 ay sürdü. Hicri 65. yılı Ramazan ayında vefât etti. (El-Menhel : Cild 2, Sah. 191)

dıyallâhü anhümâ), Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'a Medine vâliliği vekâletini vererek Mekke'ye gitti. Bunun üzerine Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) bize Cuma namazını kıldırdı. (Fâtihadan) sonra birinci rek'atta 'el-Cumua, sûresini ve son rek'atte, 'el-Münafikûn, sûresini okudu.

Ubeydullah demiştir ki: Ebu Hüreyre (Radıyallâhü anh) namazdan dönüp gidince ben ona yetişerek dedim ki: Ali (Radıyallâhü anh)'ın Kûfe'de Cuma namazında devamlı okuduğu iki sûreyi okudum. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) dedi ki: Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bu iki sûreyi (cumada) okurken işittim."

١١١٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ . أَنْبَأَنَا ضَمْرَةُ بْنُ سَعِيدٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ : كَتَبَ الضَّحَّاكُ بْنُ قَيْسٍ إِلَى النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ : أَخْبِرْنَا ، بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، مَعَ سُورَةِ الْجُمُعَةِ ؟ قَالَ : كَانَ يَقْرَأُ فِيهَا - هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ - .

TERCEMESİ

1119) "... Ubeydullah bin Abdillah (bin Utbe) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan, rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Dahhâk (105) bin Kays (Radıyallâhü anh), Numan (106) bin Beşîr (Radıyallâhü anhümâ)'ya mektup yazarak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma namazında (birinci rek'atte okuduğu) Cuma sûresi ile beraber (ikinci rek'atte) ne okuduğunu bize bildirin diye sordu? Numan:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma namazı(nın ikinci rekatı)nda; هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ (sûresini okurdu, diye cevap verdi."

---

(105) el-Fehri, Peygamber (S.A.V.)'den ve Ömer (R.A.)'den rivâyet etmiş, kendisinden de Şa'bi, Said bin Cübeyr, Meymun bin Mihrân ve sahâbilerden Muâviye (R.A.), rivâyet etmişlerdir. Şam fethinde bulunmuş, Yezid'in ölümünden sonra idâreyi ele alarak halktan biat etmelerini istemiş, Mervân ile arasında çıkan savaşta katledilmiştir. (H. 64). Peygamber (S.A.V.)'in vefâtından 6 yıl önce doğduğu söylenmiştir. (Hulâsa: 177)

(106) Hâl Tercemesi 112. hadis izahında geçmiştir.

١١٢٠ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ ، عَنْ أَبِي عِنَبَةَ الْخَوْلَانِيِّ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى ، وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ .

في الزوائد : سعيد بن سنان ضعيف . وأصل الحديث في الصحيحين وغيرهما بسند آخر .

TERCEMESİ

1120) "... Ebû İnebe el-Havlânî (*Radıyallâhü anh*)'den; Şöyle demiştir: **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Cuma namazında** (birinci **rek'atte**); سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى **sûresini ve** (ikinci rek'atte); هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ **sûresini okurdu.**"

Not : Zevâid'de : Râvi Said bin Sinân zayıftır. Hadîsin aslı Buhârî, Müslim ve diğer kitablarda, başka bir sened ile rivâyet edilmiştir, diye bilgi vardır.

HADÎSLERİN İZAHI

1118 nolu Ubeydullah bin Ebi Râfi' (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî de az lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir. Hepsinden, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma namazının ilk rek'atinde **Cumâ** sûresini ve ikinci rek'atinde **el-Münâfikûn** sûresini okuduğu anlaşılır.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın sözü sanki bir sorunun cevabıdır. Çünkü Ubeydullah (Radıyallâhü anh) : Ali (Radıyallâhü anh)'ın Kûfe'de devamlı okuduğu mezkûr sûreleri okudun! derken; bunun Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e dayalı bir yönü var mı demek istemiş?

Bu iki sûreyi cuma namazında okumanın hikmetini el-Menhel yazarı şöyle anlatır :

"**Cumâ** sûresinde Cuma ile ilgili hükümler, Mü'minlere övgü, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gönderilmesinin fazîlerleri ve ibâdete teşvik vardır. Münâfikûn sûresinde de, münâfıklar, tevbe etmeyişlerinden ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e kendilerinin günahlarının bağışlanması yolunda duâ ve istiğfar etmesi için mürâcaat etmeyişlerinden dolayı kınanıyor ve güzel nasihatlar ihtivâ ediyor."

1119 nolu Ubeydullah bin Abdillah'ın hadîsini Mâlik, Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Dahhak (Radıyallâhü anh)'ın yazışma sûretiyle Nu'man (Radıyallâhü anh)'a mezkûr soruyu sorduğu Müslim'in rivâyetinde de belirtilmiştir. Dahhâk (Radıyallâhü anh) ve çevresi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in cumanın ilk rek'atinde **Cumâ** sûresini okuduğunu bildikleri için yalnız 2. rek'atte ne okuduğunu sormuşlardır.

1120 nolu Ebû İnebe (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ahmed, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî, Ebû İnebe (Radıyallâhü anh)'den değil Semûre bin Cündüb (Radıyallâhü anh)'den başka bir senedle rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîs, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma namazının ilk rek'atinde **El-A'lâ** sûresini ve ikinci rek'atte **El-Ğâşiye** sûresini okuduğuna delâlet eder.

Bu bâbta rivâyet olunan hadîslerden alınan netice şudur ki cuma namazının ilk rek'atinde **Cumâ** sûresini, son rek'atte **El-Münâfikûn** sûresini; yâhut ilk rek'atte **Cumâ** ve son rek'atte **El-Ğâşiye** sûrelerini veyâhut ilk rek'atte **El-A'lâ** ve ikincisinde **El-Ğâşiye** sûrelerini okumak sünnettir. Bunlardan hangilerinin afdal olduğu husûsunda ihtilâf vardır.

1. Şâfiî ve Ahmed, **Cumâ** ve **Münâfikûn** sûrelerini tercih etmişler.

2. Mâlik, **Cumâ** ve **Ğâşiye** sûrelerini ihtiyar etmiştir.

3. Hanefî âlimleri: İmam vakit namazlarında olduğu gibi Cuma namazında da istediği yerden okur. Bu rivâyetlerin hepsi sâbittir. Şunu buna tercih etmenin nedeni yoktur, demişlerdir.

(٩١) باب ما جاء فيمن أدرك من الجمعة ركعة

91 — CUMA NAMAZINDAN (YALNIZ) BİR REK'ATE YETİŞEN HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٢١ — حدثنا محمد بن الصباح . أنبأنا عمر بن حبيب ، عن ابن أبي ذئب ، عن الزهري ، عن أبي سلمة ، وسعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ أن النبي ﷺ قال « من أدرك من الجمعة ركعة فليصل إليها أخرى » .

في الزوائد : في إسناده عمر بن حبيب ، متفق على ضعفه .

TERCEMESİ

1121) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Cuma namazının bir rek'atine yetişen kimse o rek'ate bir rek'at eklesin.»"

Not: İsnadındaki râvi Ömer bin Habîb'in zayıflığı husûsunda âlimlerin ittifak ettikleri Zevâid'de bildirilmiştir.

١١٢٢ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . قَالَا : ثنا سُفْيَانُ ابْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصَّلَاةِ رَكْعَةً فَقَدْ أَدْرَكَ » .

TERCEMESİ

1122) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Namazın bir rek'atine yetişen kimse, (o namaza) yetişmiş olur.»"

İZAHI

Zevâid türünden olan ilk hadîsi Dârekutnî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. El-Menhel yazarının nakline göre bunların rivâyetlerinde şu ziyade vardır:

فَإِنْ أَدْرَكَهُمْ جُلُوسًا صَلَّى أَرْبَعًا = **«Eğer kişi, Cuma namazı cemâatına teşehhüdde yetişirse, dört rek'at kılsın.»**

Bu ziyade ile berâber düşünülürse hadisten çıkarılan hüküm şu olmuş olur: Cuma namazına geç kalan kişi mescide vardığında cemâat Cuma namazının bir rek'atını kılmış ise, gelen şahıs hemen imama uyar, cemâatla beraber bir rek'at kılar. İmam selâm verdikten sonra kalkar bir rek'at daha kılar ve selâm verir. Şâyet cemâat iki rek'atı kılmış ve teşehhüd için oturmuş iken, cemâata yetişirse, imam selâm verdikten sonra kalkar dört rek'at öğle namazını kılar.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın ikinci hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhakî ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ha-

disin ikinci cümlesinde; فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ = **«O namaza yetişmiş olur.»** buyurulur. Yâni: الصَّلَاةَ kelimesi vardır. Bu kelimenin anlamını tercemede parentez içine aldım.

Hadîsin ilk cümlesi olan: **«Namazın bir rek'atına yetişen»** cümlesindeki namazdan maksat cuma namazı olabilir. Bâbımıza uygun olanı budur. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadîsi, cuma namazına âit olduğu için ona mutâbakat da hâsıl olur.

Namaz kelimesi umumî olarak yorumlanabilir. Yâni cuma namazı olsun vakit namazı olsun, hepsinin hükmü aynidir. Umumî mânâda düşünülünce cuma namazını da kapsamına almış olur. Ve hadis, yine bu bâba mutâbakat hâlindedir. **El-Menhel** yazarının naklen beyânına göre Z ü h r î ikinci yorumun doğru olduğunu söylemiştir.

Hadîsin ikinci cümlesi olan **«... O namaza yetişmiş olur.»** ifâdesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Zâhir olan yorum şudur:

Cuma namazının bir rek'atine yetişen kimse cuma namazına yetişmiş olur. Yâni imam selâm verince kalkar bir rek'at daha kıldıktan sonra selâm verir. Cumanın bir rek'atine de yetişemeyen, meselâ teşehhüdde cemâata yetişen kimse cuma namazına yetişmiş sayılmaz. Yâni imam selâm verince kalkıp dört rek'at namaz kılar. Bu yorum bir önceki hadîsin D â r e k u t n î ve B e y h a k î'nin rivâyetlerine uygun olur.

Şâyet hadîsteki namaz vakit namazlarını da kapsıyan şekilde yorumlanırsa ikinci cümlesini aşağıdaki şekillerde yorumlamak mümkündür:

1. Cemâatla namaz kılınırken yalnız bir rek'atine yetişen kimse cemâatın faziletine yetişmiş olur.

2. Henüz vakit çıkmadan farz namazın bir rek'atine yetişen ve kalan rek'atleri vakit çıktıktan sonra kılan kimse o namazı vaktinde kılmış olur, kazâya bırakmış sayılmaz.

CUMÂ NAMAZININ BİR REK'ATİNE YETİŞEN HAKKINDAKİ ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

1. Ş â f i i l e r, M â l i k î l e r, A h m e d, H a n e f î'lerden M u h a m m e d, ayrıca İ s h a k, E b û S e v r, Z ü h r î, E v z â î, S e v r î, İ b n - i M e s'u d, İ b n - i Ö m e r,

Enes, Saîd bin el-Müseyyeb, el-Esved, Alkame, Hasan-ı Basrî, Urve bin Zübeyr, Nahaî ve İbnü'l-Münzir (Radıyallâhü anhüm)'a göre cuma namazının bir rek'atine yetişen kişi, imamın selâmından sonra kalkar, bir rek'at daha kılarak selâm verir ve cuma namazına yetişmiş olur. Şâyet teşehhüdde cemâata yetişirse imamın selâmından sonra dört rek'at kılar ve Cuma namazına yetişmiş sayılmaz. Kıldığı namaz o günkü öğle farzı yerine geçmiş olur.

2. El-Hakem, Hammâd, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf demişler ki: Teşehhüdde imama yetişen kimse cuma namazına yetişmiş olur. İmamın selâmından sonra kalkıp iki rek'at kılar ve selâm verir.

Bu grubun delîli Buhârî, Müslim ve diğerlerinin rivâyet ettikleri Efendimizin şu hadîsidir:

مَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا = «Yetişebildiğinizi (imamla) kılınız, kaçırdığınızı da (imamın selâmından sonra) **tamamlayınız.**»

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf: Bu hadîs umumi oluşu itibariyle henüz imam selâm vermeden teşehhüdde ona yetişen kimseye şâmildir. Çünkü bu hadîse göre teşehhüdde imama yetişen şahıs niyet etmiş olduğu cuma namazını tamamlamak zorundadır. Hattâ imama sehiv secdesinde yetişen kişi de bu hükme tâbidir, demişlerdir.

Birinci grup, mezkûr hadîsin bu bâbta rivâyet edilen hadislerle hususîlik kazandığını yâni cuma namazının bu umumî hükümden istisna edildiğini söylerler.

CUMA NAMAZININ BİR REK'ATİNDEN DAHA BİR MİKTARINA YETİŞEN NASIL NİYET EDER?

1. Hanefî âlimlerine göre meselâ teşehhüdde imama uyan kimse cuma namazına niyet ederek namaza başlar ve imamın selâmından sonra kalkıp iki rek'at kılarak selâm verir, kıldığı namaz cuma namazı sayılır.

2. Şâfiîler ve Hanbelîler'den Muhammed: İkinci rek'atın rükûundan sonra, imama uyan kimse cuma namazı niyeti ile namaza başlar, imamın selâmından sonra dört rek'at kıla-

rak selâm verir, demişlerdir. Yâni Cuma'ya niyet etmiş, fakat öğleyi kılmış olur.

3. Hanbeliler: Durumu yukarda anlatılan kimse, eğer öğleye niyet etmiş ise ve öğle vakti girmiş ise, imam selâm verince, adam dört rek'at kılar ve kıldığı öğle namazı sayılır. Şâyet niyet ederken Cuma'ya niyet etmiş ise veyâhut henüz öğle vakti girmeden cuma namazına başlamış ise kıldığı namaz nâfile sayılır, demişlerdir.

4. Mâlikiler: Anılan adam, Cuma'ya niyet edecek ve imam selâm verince öğle namazı olarak tamamlıyacak, demişlerdir.

١١٢٣ — حدّثنا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ . ثنا بَقِيَّةُ ابْنُ الْوَلِيدِ . ثنا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ الأَيْلِيُّ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ أَوْ غَيْرِهَا ، فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ » .

TERCEMESİ

1123) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Cuma namazının veyâ başka namazın bir rek'atine yetişen kimse o namaza yetişmiş olur.»

İZAHI

Nesâî ve Dârekutnî de bunu rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs, umumîdir. Cuma namazı olsun başka namaz olsun bir rek'atı cemâatla kılan kimse cemâatın fazîletine kavuşmuş olur, veyâ o namazı edâ etmiş, yâni kazâya bırakmadan kılmış olur. Hadîs daha önceki hadîslere benzediği için oradaki izahla yetineyim.

(٩٢) باب ما جاء من أين تؤتى الجمعة

92 — CUMA NAMAZINA NE KADAR MESAFEDEN GELİNECEĞİNE DAİR VARİD OLAN HADÎS BÂBI

١١٢٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ : إِنَّ أَهْلَ قُبَاءٍ كَانُوا يُجَمِّعُونَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ

يَوْمَ الْجُمُعَةِ .

فى الزوائد : فى إسناده عبد الله بن عمر وهو ضعيف .

TERCEMESİ

1124) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Kuba ehli Cuma günü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (mescidine gelerek) beraberinde Cuma namazını kılarlardı."

Not : Bunun senedindeki Nâfi'nin râvisi olan Abdullah'ın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Cuma namazının kılındığı şehirde oturan ve şer'an özürlü olmayan erkeklere cuma namazı farzdır. Şehir içindekilerin evleri ezan sesini işitmeyecek kadar câmiden uzak olsa bile âlimlerin icmâı ile cuma namazına gitmek mecburiyetindedir. Şehrin dışında oturanlara cumanın farz olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır.

El-Menhel yazarı bu ihtilâfla ilgili olarak şunları söyler :

"1. Amr bin el-As, Said bin el-Müseyyeb, Ahmed ve İshak (Radıyallâhü anhüm) : Şehir dışındakiler cuma ezanını işitir durumda iseler onlara cuma namazı farzdır, işitmez derecede uzakta ise farz değil, demişlerdir. Şâfiîler de ayni şeyi söyliyerek : Ezan sesini işitmek husûsunda muteber olan durum şudur : Rüzgârın esmediği ve seslerle gürültülerin kesildiği bir vakitte şehrin kenarında müezzin ezan okurken, şehrin dışında ve o yönde bulunan mükellef, kulağını ezan sesine verdiği takdirde ezan sesini işitirse Cuma namazına gitmesi farzdır, işitmezse farz değildir, demişlerdir.

2. İbn-i Ömer, Ebû Hüreyre, Enes, el-Hasan, Atâ', Nâfi', İkrime, el-Hakem ve Evzâi (Radıyallâhü anhüm) : Şehrin dışındaki kimse, şehirde cuma namazını kıldıktan sonra, akşam karanlığından önce evine ulaşabilirse cuma namazına gitmesi farzdır, demişlerdir.

3. Zeyd bin Ali, el-Bakır, Ebû Hanîfe ve re'y ehli : Şehrin dışında olanlar ezan sesini işitseler bile onlara cuma namazına gitmek farz değil, demişler. Hanefiler'den

Muhammed, Şâfiiler gibi: Ezan sesini işitme farzdır, demiştir.

4. Mâlik ve el-Leys: Şehirden âzami üç mil uzakta bulunana farzdır, demişlerdir.

5. İbnü'l-Münzir, Rabia ve rivâyete göre Zühri bu mesafeyi dört mil olarak tayin etmişlerdir."

El-Menhel yazarı bu arada başka kavilleri de nakletmiştir.

Kûba, Medine-i Münevvere'ye 2-3 mil mesâfededir. Buranın cemâatının cuma namazı için Medine-i Münevvere'ye gittikleri bu hadîste bildirilmiştir.

(٩٣) باب فيمن ترك الجمعة من غير عذر

93 — ÖZÜRSÜZ OLARAK CUMA NAMAZINI TERKEDEN HAKKINDAKİ BÂB

١١٢٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن إدريس، ويزيد بن هارون، ومحمد بن بشر. قالوا: ثنا محمد بن عمرو. حدثني عبيدة بن سفيان الحضرمي، عن أبي الجعد الضمري، وكان له صحبة، قال: قال النبي ﷺ «من ترك الجمعة ثلاث مرات، تهاونا بها، طبع على قلبه».

TERCEMESİ

1125) "... Sahâbîlik şerefine mazhar olmuş olan Ebü'l-Ca'd ed-Demrî (107) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu demiştir:

«Her kim pek önemsemediğinden dolayı Cuma namazını üç defa terkederse kalbi mühürlenir.»"

İZAHI

Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhakî, Dâremî ve el-Hâkim de bunu rivâyet etmişlerdir.

(107) Adı ya Edra' veyâ Amr bin Bükeyr'dir. Peygâmber (S.A.V.)'den ve Selmân-ı Fârisi (R.A.)'den rivâyeti vardır. Râvisi Ubeyde bin Süfyân'dır. Mekke fethinde ve Tebük seferinde kavmine kumandan kılınmıştır. Cemel vak'asında Âişe (R.A.) yanlısı olarak katledilmiştir. Dört sünen sahibleri onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel: 6. C., 195. Sah.)

Tehavün : Bu kelimenin sözlük mânâsı istihfaf ve küçümsemektir. Hadîsteki bu kelime ile bu mânâ kasdedilmemiştir. Çünkü, Cuma namazını küçümsemek küfrü mûcibtir. Bu nedenle burada kastedilen mânâ, tembellik ederek önem vermemektir. E l - I r a k i : Tehavünden maksat, özürsüz olarak terketmektir, demiştir.

Tabı' : Mühürlemektir. Burada kasdedilen mânâ : Hayrın ulaşmasına engel olan kasvet, katılık ve kararmaktır. E b û M u â z : Kalbin mühürlenmesinden maksat, günahlar yüzünden kalbin kapkara bir hale düşmesidir, demiştir. E l - I r a k î de : Kalbin mühürlenmesi, onun, münâfık kalbine dönüşmesidir, demiştir.

Hadîsin zâhirine göre, üç Cumayı aralıklı da terk edenin kalbi mühürlenir. Bâzı âlimler böyle hükmetmişlerdir.

Üst üste üç Cumayı terkedenlerin kasdedilmiş olması da muhtemeldir. 1127 nolu hadîs ve B e y h a k î ' nin C â b i r (Radıyallâhü anh)'den ve D e y l e m î ' nin E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri : مَنْ تَرَكَ ثَلاَثَ جُمَعٍ مُتَوَالِيَاتٍ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ طَبَعَ اللهُ عَلَى قَلْبِهِ = «Özürsüz olarak üst üste üç Cumayı terk edenin kalbini Allah mühürler.» hadisi, son ihtimali te'yid eder.

Üç Cumaya kadar kalbin mühürlenmemesi ilâhî bir müsamaha ve kulun doğru yola yönelmesine bir fırsattır.

١١٢٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . ثنا أَبُو عَامِرٍ . ثنا زُهَيْرٌ ، عَنْ أَسِيدِ بْنِ أَبِي أَسِيدٍ .
ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْمِصْرِيُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ ، عَنْ أَسِيدٍ ،
عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ تَرَكَ
الْجُمُعَةَ ، ثَلاَثًا ، مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ ، طَبَعَ اللهُ عَلَى قَلْبِهِ » .

فى الزوائد : الحديث إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1126) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlulah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Zarûret (şer'î özür) olmaksızın üç defa Cuma namazını terkedenin kalbini Allah mühürler.»"

Not : İsnadının sahîh ve ricâlının sıka olduklarını Zevâid'de bildirilmiştir.

١١٢٧ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مَعْدِيُّ بْنُ سُلَيْمَانَ . ثنا ابْنُ عَجْلَانَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَلَا هَلْ عَسَى أَحَدُكُمْ أَنْ يَتَّخِذَ الصُّبَّةَ مِنَ الْغَنَمِ ، عَلَى رَأْسِ مِيلٍ أَوْ مِيلَيْنِ ، فَيَتَعَذَّرَ عَلَيْهِ الْكَلَأُ ، فَيَرْتَفِعَ . ثُمَّ تَجِيءُ الْجُمُعَةُ فَلَا يَجِيءُ وَلَا يَشْهَدُهَا . وَتَجِيءُ الْجُمُعَةُ فَلَا يَشْهَدُهَا . وَتَجِيءُ الْجُمُعَةُ فَلَا يَشْهَدُهَا . حَتَّى يُطْبَعَ عَلَى قَلْبِهِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . فيه معدى بن سليمان وهو ضعيف .

TERCEMESİ

1127) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Herhangi birinizden hiç umulur mu ki: (Şehirden) **bir iki mil uzakta, davar sürüsünü ittihaz etsin, orada ot temin imkânsızlaşır da daha uzaklara gitsin, sonra Cuma namazı vakti olur da kendisi gelip kılmasın,** (ikinci) **Cuma olur da** (yine) **kılmasın,** (üçüncü) **Cuma olur da gelip kılmasın.** (Hiç birinizden umulmayan bu hareket) **nihayet** (sahibinin) **kalbinin mühürlenmesine sebep olur.»**

Not: Râvi Ma'dî bin Süleymân zayıf olduğundan isnadın zayıflığı Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bunu İbn-i Huzeyme de rivâyet etmiştir. Hadîs üst üste üç Cumayı özürsüz terketmenin kalbin mühürlenmesine sebep olduğuna şehirden iki milden daha uzakta bulunanlara Cuma namazına gitmenin farz olduğunu ve hayvancılıkla iştigal etmenin Cuma namazına gitmemek için bir mâzeret sayılmıyacağına delâlet eder.

Hadîste geçen **Subbe:** At veyâ koyun - keçi veyâ deve sürüsüdür. Bu sürüdeki davar toplamı 20 ilâ 30 veyâ on ile kırk arasında değişir. Bu kadarlık sürüye **Seriyye** de denilebilir.

Şehir dışındakilerin Cuma namazına gitmeleri ile ilgili âlimlerin görüşlerini bundan önceki bâbta anlattım.

١١٢٨ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا نوح بن قيس ، عن أخيه ، عن قتادة ، عن الحسن ، عن سمرة بن جندب ، عن النبي ﷺ قال « من ترك الجمعة متعمدا ، فليتصدق بدينار ، فإن لم يجد ، فبنصف دينار » .

TERCEMESİ

1128) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Bile bile (bir) Cuma namazına gitmeyen kimse bir altını sadaka olarak versin, (buna) gücü yetmezse yarım altın tasadduk etsin.»"

İZAHI

Nesâi, Ebû Dâvûd, el-Hâkim ve Beyhaki de Semûre (Radıyallâhü anh)'nin bu hadîsini değişik senedle rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, bilerek ve hatırlıyarak bir Cuma namazına gitmeyenin bu keffareti ödemesini emretmiştir. Bu emir mendûbluk içindir. Vücûp için değildir. Çünkü Cuma namazı kılınmayınca onun yerine öğle namazı kılınır. Hadiste anılan keffâret, Cuma namazına gitmemek günâhını hafifletmek içindir, kökünden gidermek için değildir. Zirâ vârid olan sahih hadislerden anlaşıldığı gibi özürsüz Cumayı terketmek büyük günahlardandır. Cuma namazına özürsüz olarak gitmemenin günahından kurtulmak için o günkü öğle namazını kılmak, varsa bir altını sadaka olarak dağıtmak ve bir daha gitmemezlik etmemek kararı ile tevbe etmek şarttır.

Bir altını sadaka veremeyen kimse, maddi imkânları yarım altını vermeye elverişli ise bunu yapması menduptur.

(٩٤) باب ما جاء فى الصلاة قبل الجمعة

94 — CUMA FARZINDAN ÖNCE (KILINACAK) NAMAZ HAKKINDA GELEN (HADÎS) BÂBI

١١٢٩ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا يزيد بن عبد ربه . ثنا بقية ، عن مبشر ابن عبيد ، عن حجاج بن أرطاة ، عن عطية العوفي ، عن ابن عباس ؛ قال : كان النبي ﷺ يركع قبل الجمعة أربعا . لا يفصل في شيء منهن .

فى الزوائد: إسناده مسلسل بالضعفاء: عطية متفق على ضعفه. وحجاج مدلّس. ومبشر بن عبيد
كذاب. وبقية، هو ابن الوليد، مدلّس.

TERCEMESİ

1129) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cuma farzından önce dört rek'at namaz kılardı. Bu dört rek'atın arasında selâm vermezdi."

Not: Zevâid'de: Bu isnad, zayıf râviler zincirinden kuruludur. Çünkü râvilerden Atiyye'nin zayıflığı husûsunda ittifak edilmiştir. Haccac, tedliscidir, Mübeşşir bin Ubeyd, Kezzabtır, İbnü'l-Velîd olan Bakiyye de tedliscidir, denmiştir.

İZAHI

Hadîs, Cuma farzından önce dört rek'at sünnet kılmanın meşrûluğuna delâlet eder. Tirmizi de: İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre kendisi Cuma farzından önce ve sonra dörder rek'at namaz kılardı. İbnü'l-Mübârek ve Sevrî böyle hükmetmişlerdir, der.

Cuma farzından önce sünnetin kılınmasına hükmeden âlimlerin delîllerinden bir kısmı da 87. bâbta geçen (1112 - 1114) nolu ve Süleyk el-Ğatafânî (Radıyallâhü anh) ile ilgili hadislerdir.

Buhârî ve Müslim'in Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettikleri:

بَيْنَ كُلِّ اَذَانَيْنِ صَلَاةٌ = «Her ezan ile ikamet arasında bir namaz vardır.» hadîsidir.

Cumadan evvel sünnet vardır, diyen âlimlerin delîlleri yanında şu beyanları da vardır:

Cuma namazı öğle namazından bedeldir. Öğle namazı için mevcut sünnet, Cuma namazı için de aynen mevcuttur.

El-Menhel yazarı Cuma farzından önce sünnet vardır diyenlerin delillerini ve yoktur diyenlerin bu delîllere itirazlarını uzunca izah etmiştir. Hülâsa olarak:

Mâlik, meşhur kavline göre Ahmed ve Şâfiî'nin bazı arkadaşları: Cuma farzından önce, sünnet yoktur, demişlerdir. Bu husûstaki dört mezhebin hükmü şudur:

1. H a n e f î mezhebine göre dört rek'at sünnet bir selâmla kılınır.

2. Ş â f i i mezhebine göre iki rek'at müekked ve iki rek'at gayr-ı müekked olmak üzere dört rek'at sünnet kılınır. İkişer rek'atten selâm vermek daha faziletlidir.

3. H a n b e l î mezhebine göre asgarî 2 ve azami 6 rek'at sünnet kılınır. Ama bu namaz, Cumaya bağlı râtib türünden değildir.

4. M â l i k î mezhebine göre Cuma farzından önce sünnet yoktur.

(٩٥) باب ما جاء فى الصلاة بعد الجمعة

95 — CUMA FARZINDAN SONRA (KILINACAK) NAMAZ HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٣٠ — حدثنا محمد بن رمح . أنبأنا الليث بن سعد ، عن نافع ، عن عبد الله ابن عمر ؛ أنه كان ، إذا صلى الجمعة ، انصرف ، فصلى سجدتين فى بيته ، ثم قال : كان رسول الله ﷺ يصنع ذلك .

T E R C E M E S İ

1130) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Cuma farzını kılınca (mescidden) dönüp giderdi de evinde iki rek'at namaz kılardı. Sonra demiştir ki : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), böyle yapardı."

١١٣١ — حدثنا محمد بن الصباح . أنا سفيان ، عن عمرو ، عن ابن شهاب ، عن سالم ، عن أبيه ؛ أن النبى ﷺ كان يصلى بعد الجمعة ركعتين .

T E R C E M E S İ

1131) "... Sâlim'in babası (İbn-i Ömer) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan : Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cuma farzından sonra (evinde) iki rek'at namaz kılardı."

١١٣٢ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة ، وأبو السائب سلم بن جنادة . قالا : ثنا عبد الله بن إدريس ، عن سهيل بن أبي صالح ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إذا صليتم بعد الجمعة ، فصلوا أربعا » .

TERCEMESİ

1132) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Cuma farzından sonra namaz kıldığınızda dört rek'at kılınız.»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in ilk hadîsini Müslim, Nesâi ve Tirmizi de rivâyet etmişler. Ebû Dâvûd ve Beyhakî de benzerini rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin rivâyetinde hadisin başında şu ziyâde vardır: كان ابن عمر يطيل الصلاة قبل الجمعة = **«İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) Cuma'dan önceki namazı uzun tutardı.»**

Bu ziyâde Cuma'dan önce sünnet vardır, diyen âlimler için bir delildir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın ikinci hadîsini Müslim, Tirmizî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ve Nesâî de bunu rivâyet etmişler, bunların rivâyetinde: في بيته = "evinde" ziyâdesi vardır. Tercemede bu ziyâde parentez içi ifâde ile gösterilmiştir. Bu ziyâde, efendimizin Cuma'dan sonraki iki rek'atı evinde kıldığını belirtir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetler şöyledir: من كان يصلّي بعد الجمعة فليصلّ أربعا = **«Cuma'dan sonra kim namaz kılacaksa dört rek'at kılsın.»**

Âlimler bu hadîsteki emrin mendubluk için olduğunu söylemişlerdir. Bu hadîs Cuma'dan sonra dört rek'at sünnet kılmanın müsta-

hablığına delâlet eder. Bunun mescidde veyâ evde kılınmasına dâir bir kayıt yoktur.

Bu bâbtaki ilk iki hadîs Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma'dan sonra, eve dönüp orada iki rek'at kıldığına delâlet eder. Son hadîste, Cuma'dan sonra dört rek'at kılınması emredilmiştir.

N e v e v i bu husûsta özetle şöyle der:

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bâzı vakitlerde Cuma'dan sonra yalnız iki rek'at kılmakla en azın iki rek'at olduğunu beyan etmiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ekserî zamanlarda Cuma'dan sonra dört rek'at kıldığı ma'lumdur. Çünkü dört rek'at kılmayı bize emreden ve bizi buna teşvik eden odur. Halbuki Onun hayra düşkünlüğü ve ibâdete iştiyâkı, bizimkinden çok fazladır.'

E l - I r â k i, N e v e v î'nin bu sözüne itiraz ederek Cumadan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ekseri vakitlerde dört rek'at kıldığının mâ'lum olmadığını hattâ sanılmadığını, çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma'dan sonra evinde iki rek'at kıldığının sâbit olduğunu söylemiştir. E l - I r â k î sözlerine devamla: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dört rek'at kılmayı emretmesi, kendisinin dört rek'at kılmasını gerektirmez, demiştir.

El-Menhel yazarı, N e v e v i ve E l - I r â k î'nin özetini buraya aldığımız sözlerini naklettikten sonra şöyle der:

"Velhâsıl Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Cuma'dan sonra dört rek'at namaz kılmayı ümmetine emretmiştir. Bu emir ümmetine mahsustur. Yâni zâtına şumûlü yoktur. Kılınacak dört rek'ati evde kılmak kayıt ve şartını koşmamıştır. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsinde belirtildiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sadece iki rek'at kılması, ümmeti için dört rek'atin meşrû kılınmasına mâni değildir.

Z e r k â n i'nin nakline göre İ b n - i B a t t â l şöyle demiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma namazından sonra iki rek'at namazı evinde kılmasının hikmeti şudur: Cuma namazı öğle namazından bedel olduğu için mescidde sünnet kılmayı terk etmiş, tâ ki yanlış anlaşılmasın. Çünkü Cuma farzından sonra hemen aynı yerde iki rek'at sünnet kılsaydı bunun öğle namazından kısılmış iki rek'at olduğu sanılırdı.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Cuma farzından hemen önce mescidde iki rek'at sünnet kılmaması da bu endişeden dolayı olabilir.

Cuma'dan sonraki sünnetler hakkında âlimlerin görüşleri:
Bu bâbtaki hadîsler, Cuma'dan sonra sünnetin meşrûluğuna delâlet ederler. Bu husûstaki âlimlerin görüşleri şöyledir:

1. Hanefî âlimlerine göre Cuma'dan sonra dört rek'at sünnet kılınır. Ve iki rek'atte bir selâm verilmez. Dört rek'atin bitiminde selâm verilir. İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh) ve Nehai'den bu kavil nakledilmiştir.

2. Şâfii âlimlerine göre ikisi müekked ve ikisi gayri müekked olmak üzere dört rek'at sünnet kılınır. İkişer rek'atte selâm vermek daha sevaptır. Eğer Cuma'dan sonra öğle namazını kılarsa, Cumadan sonraki sünneti kılmaya gerek kalmaz. Çünkü kılacağı öğle farzından önceki sünnet, Cuma sünneti yerine geçer.

3. Hanbelî âlimlerine göre Cuma'dan sonraki sünnet en az iki ve en çok altı rek'attir.

4. Mâlikî mezhebine göre Cuma namazına bağlı sünnet yoktur.

Bu bâbtaki hadisler, Mâlikî âlimlerinin aleyhinde delildir. Bu bâbtaki hadîsler, Cuma namazından sonraki sünnetlerin mescidde veyâ evde kılınabileceğine delâlet eder. Rivâyetlerin ekserisi evde kılınmasına âittir. Efdal olanı da budur. Çünkü nâfilelerin evlerde kılınmasına teşvîk edici hadîsler vardır.

ZUHR-İ ÂHİR KILMAK MES'ELESİ

Türkiye'de Hanefî ve Şâfii mezhebleri mensuplarının bulunduğu ma'lumdur. Birden fazla câmide Cuma namazını kılan Şâfiiler, bundan sonra öğle namazını kılarlar. Hanefiler de Zuhr-i Ahîr kılarlar. Bu husûstaki mezheblerin görüşlerini özetliyerek buraya almayı uygun gördüm:

Bu husustaki bilgiyi Abdurrahman el-Cezirî'nin te'lif ettiği dört mezhebin fıkhına âit kitabın "Cuma" bahsinden aktarıyorum:

"Müslümanların bir yerde toplu halde Allah'a ibâdet etmeleri, müslümanlar arasında bulunması gereken muhabbet, şefkat, saygı

ve yardımlaşma bağlarının kuvvetlenmesi ve bu duygulara ters düşen duyguların bertaraf edilmesi gibi pek çok hikmetlere binâen Cuma namazı farz kılınmıştır. İhtiyaçtan fazla mescidlerde Cuma namazının kılınması, bu hikmetlere ters düşer. Bunun izahına gerek görmüyorum.

Bâzı İslâm âlimleri : İhtiyaç olmaksızın Cuma namazı bir çok câmide kılındığı takdirde, ihtiyâca cevap verecek ve daha önce Cuma namazı kılınan câmilerdeki Cuma sahîhtir. Diğerleri sahîh değildir. (Meselâ bir şehir halkından Cuma namazına gidenler için on câmi kâfi iken on beş câmide Cuma namazı kılındığı takdirde, namazı ilk kılan on câmi cemâatının Cuması sahîhtir. Geç kalan beş câmi cemâatının Cuması sahîh değildir. Öğle namazı kılmaları gerekir.) Bu husûstaki mezheblerin görüşleri şöyledir :

1 — H a n e f î mezhebine göre müteaddit yerlerde kılınan Cuma namazı sahîhtir. Yerlerin çokluğu, Cumanın sıhhatına zarar vermez. Hattâ hepsinin bir anda kılması mecburiyeti de yoktur. Lâkin bir mescidde Cuma namazını kılanlar, başka câmilerdekilerin daha önce kıldıklarını bildikleri zaman Zuhr-i Ahîr niyetiyle dört rek'at namaz kılmaları vâcibtir. Bu dört rek'ati bir selâmla kılarlar. Avam tabakasının bunu farz olarak itikat etmemesi için bu namazın evde kılınması efdaldır. Bilindiği gibi H a n e f î mezhebinde vâcib, farz kadar kuvvetli değildir. İstersen zuhr-i ahîri kılmanın sünneti müekkede olduğunu söyliyebilirsin. Şâyet başka câmilerin daha erken Cumayı kıldıklarından şüphe edilirse zuhr-i ahîr niyetiyle dört rek'at namaz kılmak mendubtur. Her rek'atte F â t i h a ' dan sonra bir sûre veyâ üç kısa âyet okumak gerekir. Çünkü bu namazın nâfile olması muhtemeldir.

Cuma farzından sonra Cumanın dört rek'at sünneti kılınmalıdır. Ondan sonra zuhr-i ahîr kılınmalı, daha sonra öğle vakti sünneti niyetiyle iki rek'at kılınmalıdır.

2 — Ş â f i î mezhebine göre Cuma namazı kılınan yerlerin sayısı tam ihtiyaca göre ise hepsinin Cuması sahîhtir. Cumadan sonra öğle namazı kılmaları menduptur. Şâyet yer sayısı ihtiyaçtan fazla ise ihtiyaç fazlası olanların Cuması sahîh değildir. İlk kılan ve ihtiyaca cevap verecek sayıdaki yerlerin Cuması sahîhtir. Namazdan geç çıkan diğerlerininki sahîh değildir. (Yukarıda H a n e f î mezhebinin görüşü anlatılırken parentez içinde verilen misal, burası için de verilebilir.)

Eğer bütün câmilerdeki cemâatların aynı anda Cuma farzına başladıkları tesbit edilirse veyâ muhtemel ise yâhut da hangi cemâatın

önce ve hangisinin sonra başladığı meçhul ise hepsinin Cuması bozulur. Bu takdirde ihtiyaç fazlası yerlerin kapatılması ve ihtiyaca kâfi gelen yerlerde cemâatın toplanıp Cuma namazını yeniden kılmaları gerekir. Bu mümkün olmadığı takdirde o günkü öğle namazını kılmaları gerekir.

3 — Mâlikî mezhebine göre bir şehirde müteaddit mescidler bulunup hangisinde daha önce Cuma namazı kılınmış ise her hafta Cuma namazını o mescidde kılmak mecburiyeti vardır. Bu hükmün dört şartı vardır. Mâlikî mezhebi mensupları memleketimizde bulunmadığı için bu şartları aktarmaya gerek görmüyorum.

4 — Hanbelî mezhebi âlimleri, Şâfiî mezhebi âlimlerinin görüşlerine yakın bir görüşe sahiptirler. Bunlara göre Cuma namazı kılınan yerlerin sayısı, tam ihtiyaca göre ayarlanmış ise Cumadan sonra öğle namazı kılmak evlâdır. Şâyet Cuma namazı kılınan yerlerin sayısı ihtiyaçtan fazla ise devlet yetkilisinin Cuma için izin verdiği câmilerdeki Cuma namazı sahîhtir. Şu şartla ki: Onun izin verdiği câmilerin sayısı ihtiyaçtan fazla olmamalıdır. Aksi takdirde izin alanlardan, Cumayı ilk kılanlarınki sahîhtir. Diğerleri sahîh değildir. Kimlerin önce kıldıkları bilinmezse Şâfiî mezhebinde olduğu gibi tekrar şartlara uygun olarak Cuma için toplanmaları mümkün olmadığı takdirde o günkü öğle namazını kılmaları gerekir.

(٩٦) باب ما جاء فى الحلق يوم الجمعة قبل الصلاة ، والاحتباء والإمام يخطب

96 — CUMA GÜNÜ NAMAZDAN ÖNCE HALKA HÂLİNDE OTURMAK VE İMAM HUTBE OKURKEN İHTİBÂ BİÇİMİNDE OTURMAK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٣٣ – حدّثنا أبو كُرَيب . ثنا حاتِمُ بْنُ إسْمَاعِيلَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ .
أَنْبَأَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ ، جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛
أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى أَنْ يُحَلَّقَ فِي الْمَسْجِدِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ .

TERCEMESİ

1133) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü namazdan önce mescidde halka biçiminde oturmaktan nehiy etmiştir."

İ Z A H I

T i r m i z i, E b û D â v û d, N e s â î ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir.

Cemâatın câmide halka biçiminde oturması yasaklanmıştır. Çünkü Cuma namazına erken gitmek ve ön safları sırayla düzenli bir şekilde doldurmak emri vardır. Halka biçiminde oturmak, bu emrin yerine getirilmesine engel olur. Cumhur, buradaki nehyi mekruhluk anlamında yorumlamıştır. Yasak olan halka teşkili umumîdir. Yâni ister müzakere için ister va'zı veyâ K u r ' a n - ı dinlemek için olsun, ister başka maksatlarla olsun hüküm değişmez.

Hadîste bu tür oturmanın yasaklığı "Cuma namazından önce" kaydına bağlanmıştır. Şu halde Cuma gününden başka günlerde namazdan önce böyle oturmak, kezâ Cuma günü namazdan sonra bu tür oturmak yasak değildir. M ü s l i m ve B e y h a k î ' nin E b û V â k î d e l - L e y s î (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîs de buna delâlet eder :

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir gün ashâbı arasında oturuyorken üç kişi geliverdi. Gelenlerden birisi (sahâbîlerin teşkil ettikleri) halkada boş bir yer bularak orada oturdu. Diğer birisi hemen oturuverdi. Râvi demiştir ki : Halkanın arkasında oturdu, dediğini zannediyorum birisi ise gidiverdi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ashâbına :**

«Şu gelen üç kişinin durumundan size haber vereyim. Halkada oturan adam barınmak istedi. Allah da onu barındırdı. Halka arkasında hemen oturuveren ise hayâ etti. Allah da onu utangaçlığına karşılık mükâfatlandırdı. Beklemeyip gidiveren ise yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi.» buyurdu."

Dünya işleri için mescidde halka kurmak ise câiz değildir. Çünkü mescidler ibâdet için yapılmıştır.

Bir de İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'un şu meâldeki hadîsi bu maksatla mescidlerde halka kurmanın câiz olmadığına delâlet eder :

«Dünyanın sonuna doğru bâzı kimseler mescidlerde halka halka oturacaklardır. Onların emelleri dünyadır. Sakın onların yanında oturmayınız. Çünkü, Allah'ın böylelerine ihtiyacı yoktur.»

١١٣٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ . ثنا بَقِيَّةُ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ وَاقِدٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ الِاحْتِبَاءِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، يَعْنِي وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ .

في الزوائد : في إسناده بقية وهو مدلس . وشيخه ، وإن كان الترمذي قد وثقه ، وإلا فهو مجهول .

TERCEMESİ

1134) Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Cuma günü ihtibâ biçiminde oturmaktan nehiy etmiştir. Râvi demiştir ki: Yâni imam hutbe okurken."

Not: Zevâid'de beyan edildiğine göre bu hadisin isnadındaki râvi Bakiyye tedlisçidir. Onun şeyhi (Abdullah bin Vâkidi)yi Tirmizi, sıka saymışsa da meçhuldür.

İZAHI

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ahmed, el-Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Şu farkla ki: Bunlar Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'dan değil Muâz bin Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği metin meâlen şöyledir:

"Cuma günü imam hutbe okurken hubvet biçiminde oturmaktan Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) nehiy etmiştir."

Hubvet: "İhtibâ" masdarından alınma bir kelimedir. İki kelime de aynı mânâyı taşır.

İhtibâ ve hubvet, kişinin kabaları üzerinde oturup bacaklarını dikerek ellerini önden bağlamasıdır. Veyâhut kuşak gibi bir şeyi beline dolıyarak bacaklarının önüne geçirerek oturmasıdır. Araplar dinlenmek için böyle oturmayı âdet edinmişlerdir.

Cuma günü hutbe okunurken bu biçim oturuşun yasaklanmasındaki hikmet, abdestin bozulmasına elverişli ve uykuyu celbedici olmasıdır.

El-Aynî: Duvara veyâ başka bir şeye dayanmak da mekrûhluk bakımından ihtibâ gibidir, demiştir.

Ubâde bin Nesîh, Evzâî, Mekhûl, Atâ' ve Hasan-ı Basrî'nin dâhil olduğu âlimlerden bir cemâat, hutbe okunurken böyle oturmanın mekrûh olduğuna hükmetmişlerdir. Delilleri de bu hadîslerdir. Sindî: Birinci hadîsteki "Yuhallaka" fi'lini traş olmak anlamında yorumlamak hatâsına düşen bâzı kimseler, kırk yıl gibi uzun bir zaman Cuma günü başını traş etmekten imtinâ etmiştir. Halbuki bu fi'il traş olmak değil, halka biçiminde oturmak mânâsındadır, demiştir.

Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği bir hadîse göre sahâbîlerin bir kısmı hutbe okunurken ihtibâ biçiminde oturmuşlardır. Ebû Dâvûd; İbn-i Ömer, Enes bin Mâlik, Şüreyh, Sa'saa bin Sûhân, Saîd bin el-Müseyyeb, İbrâhîm en-Nahâî (Radıyallâhü anhüm) gibi zâtlar bu biçimde oturmuşlardır, der.

Ebû Dâvûd'un Ya'lâ bin Şeddâd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bu hadîs, ihtibâ biçiminde oturmanın câizliğine hükmeden âlimler için delildir.

El-Menhel yazarı, ihtibânın câizliğine hükmedenler arasında Sâlim bin Abdillah, Kasım bin Muhammed, Atâ', İbn-i Sîrîn, Amr bin Dînâr, Ebû Zübeyr, İkrime bin Hâlid, Ahmed bin Hanbel ve İshak'ın bulunduğunu ve Hanefi, Mâliki ile Şâfiî mezheblerinin bu olduğunu söylemiştir.

Bu gruptaki âlimler: İhtibânın yasaklığına âit hadisler zayıftır. Delil olamazlar, demişlerdir.

Tahavî: Sahâbîlerin uyguladıkları ihtibâ biçimiyle yasak olan ihtiba biçiminin arasındaki farkın şu olduğunu söylemiştir: Yasak olan ihtibâ, hutbeye başlandıktan sonra yapılacak olan ihtibâdır. Çünkü hutbe esnasında ihtibâ etmek, hutbeyi dinlemeye mâni olabilir. Sahâbîlerin câiz gördükleri ihtibâ ise, henüz hutbeye başlamadan önce bu biçim oturmak ve hutbe bitinceye kadar vaziyeti değiştirmemektir.

(٩٧) باب ما جاء في الأذان يوم الجمعة

97 — CUMA GÜNÜ EZAN HAKKINDA GELEN (HADÎS) BÂBI

١١٣٥ – حدثنا يوسف بن موسى القطان. ثنا جرير. ح وحدثنا عبد الله بن سعيد.

ثنا أبو خالد الأحمر، جميعا عن محمد بن إسحاق، عن الزهري، عن السائب بن يزيد؛

قال: ما كان لرسول الله ﷺ إلا مؤذن واحد. إذا خرج أذن، وإذا نزل أقام.

وأبو بكر وعمر كذلك. فلما كان عثمان، وكثر الناس، زاد النداء الثالث على دار

في السوق، يقال لها الزوراء. فإذا خرج أذن، وإذا نزل أقام.

T E R C E M E S İ

1135) "... Sâib bin Yezîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yalnız bir tek müezzini vardı. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (cuma **günü** minbere) **çıktığı zaman müezzin ezan okurdu ve** (hutbeden sonra minberden) **indiği zaman ikamet getirirdi. Ebû Bekir ve Ömer** (Radıyalâhü anhümâ) **da** (halîfeyken) **böyleydiler. Osman** (Radıyallâhü anh) (halîfe) **olunca ve cemâat çoğalınca çarşıdaki Zevrâ adlı bina üstünde üçüncü çağrıyı** (şimdi okunmakta olan ilk ezanı) **ilâve etti. Osman** (Radıyallâhü anh) **minbere çıktığı zaman müezzin ezan okurdu ve minberden indiği zaman müezzin ikâmet ederdi."**

İ Z A H I

Bunu, B u h â r î, T i r m i z î, N e s â i ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir. B u h â r i 'nin rivâyeti meâlen şöyledir:

"Cuma günü ilk nidâ (ezan) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Ebû Bekir ve Ömer** (Radıyallâhü anhümâ) **zamanlarında imam minbere oturduğu vakit başlardı. Osman** (Radıyallâhü anh) (halîfe) **olup halk da çoğalınca Zevrâ' üzerinde** (okunan) **üçüncü çağrıyı** (ezanı) **ilâve etti."**

Zevrâ': B u h â r î 'nin dediği gibi M e d î n e 'nin çarşısında bir yerin adıdır. Müellifimizin, T a b e r â n i 'nin ve İ b n - i H u z e y m e 'nin rivâyetine göre çarşıdaki bir evin adıdır.

Hadîsin çeşitli rivâyetlerinden anlaşıldığına göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem) devrinde ve Ondan sonra E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) ve Ö m e r (Radıyallâhü anh) zamanlarında Cuma günü imam minbere çıkıp oturduğu zaman ezan okunurdu. Daha önce ezan okunmazdı. O s m a n (Radıyallâhü anh) halife olunca bu durum E b û N a î m 'in rivâyetinde belirtildiği gibi bir müddet devam etti. Sonra cemâat çoğalınca Cuma günü öğle vakti olunca mescide yakın olan Zevrâ' adlı evin damında ezan okunma-

sını halîfe emretmiştir. İmam minbere çıkınca daha önce olduğu gibi ikinci kez ezan okunmuş ve hutbenin hitamında ikâmet edilmiştir. Meşrûluk bakımından ilk ezan sonuncu olduğu için hadîste Zevrâ' üzerinde okunan ezana üçüncü çağrı denilmiştir. Bunun üçüncü sayılması, hutbeden sonra okunan ikâmetin ikinci çağrı olarak hesaplanması nedeniyledir. O s m a n (Radıyallâhü anh) zamanında ihdâs edilen ezana bâzı rivâyetlerde ilk ezan denilmiştir. Çünkü okunuş sırası bakımından ilk ezandır. Bâzı rivâyetlerde bu ezâna "İkinci" denilmiştir. Bunun nedeni açıktır. Çünkü ikâmet hesaba katılmasa ve imam minbere çıktığında okunan ezana birinci ezan denilirse vaktin girişinde okunan ezan ikinci olur.

Bu gün Cuma vaktinde minarelerde okunan ezan, O s m a n (Radıyallâhü anh) zamanında ihdas edilen ezandır. Bu ezan, O s - m a n (Radıyallâhü anh)'ın ictihadıyla ihdâs edilmiştir. Buna bidat demek pek doğru olmaz. Şâyet bidat olduğu kabûl edilse bile bid'at-ı hasene'dir. Aslında bid'at dememek gerekir. Çünkü müteaddit rivâyetlerle sâbit olduğu gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Benim sünnetime ve benden sonra Hulafâ-i Râşidîn'in sünnetine uyunuz.» buyurmuştur. Diğer taraftan O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın bu ictihadı, bütün sahâbîlerin susması ve sükutî icmâıyla meşrû olmuştur. Hiç bir sahâbî tarafından itiraz edildiğine dâir rivâyet yoktur. Bu sebepledir ki asırlardan beri devam edegelmiştir.

Hadîste : ما كان لرسول الله الاّمؤذن واحد = "Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yalnız bir tek müezzini vardı**" denilmektedir. E b û D â v û d ' un rivâyetinde bu cümle şöyle geçer :

لَمْ يَكُنْ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إلاّ مُؤَذِّنٌ وَاحِدٌ بِلاَلٌ = Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yalnız tek bir müezzini vardı.** (O da) **Bilâl** (Radıyallâhü anh)'**dı.**

El-Menhel yazarı şöyle der :

"Yâni Cuma namazında yalnız B i l â l (Radıyallâhü anh) müezzinlik yapardı. Hadîs böyle yorumlanınca B i l â l (Radıyallâhü anh)'den başka Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in İ b n - i Ü m m - i M e k t u m, E b û M a h z û r â, S a ' d e l - K a r a z ve Z i y â d b i n e l - H â r i s (Radıyallâhü anhüm) adlarında başka müezzinleri vardı diye itiraz edilemez. Çünkü bu zâtlar Cuma günü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in müezzinliğini yapmazlardı. İ b n - i Ü m m - i M e k t û m (Radıyallâhü anh) şafak sökünce sabah ezanını okurdu. Başka vakitlerde okumazdı. Nitekim B u h â r î ' nin rivâyetinde :

فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا تَأْذِينَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ = «İbn-i Ümm-i Mektûm'un ezanını işitinceye kadar (sahurda) yeyiniz ve içiniz.» buyurulmuştur. E b û M a h z û r â (Radıyallâhü anh) M e k k e'de müezzindi. S a' d e l - K a r a z (Radıyallâhü anh) ise; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Onu K u b a mescidine müezzin tâyin etmişti. Z i y â d b i n e l - H â r i s (Radıyallâhü anh) ise kendi kavmine ezan okumak için ezanı öğrenmişti. E l - A y n î bu bilgiyi vermiştir.

İ b n - i H a b î b e l - M â l i k i: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) minbere çıkıp oturduğu zaman üç müezzin ardarda ezan okurlardı. Üçüncü müezzin ezanı bitirince Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kalkıp hutbe okurdu, demişse de bu husûs sahîh bir yoldan rivâyet edilmemiştir. Buradaki S â i b (Radıyallâhü anh)'in rivâyeti İ b n - i H a b î b'in sözünü reddeder. E l - H â f ı z ve Ş â f i î de İ b n - i H a b î b'in dediğinin muttasıl bir tarîk ile vârid olmadığını söylemişlerdir.

A h m e d'in S â i b (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde:

"Ne Cuma namazında ne de vakit namazlarında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Bilâl (Radıyallâhü anh)'dan başka müezzini vardı." denilmiştir."

Şu halde beş vakit namazda müezzinlik görevini devamlı yapan B i l â l (Radıyallâhü anh) idi. İ b n - i Ü m m - i M e k t û m (Radıyallâhü anh) sabah namazında fecir doğunca ezan okurdu. Fecir doğmadan önce ilk ezanın B i l â l (Radıyallâhü anh) tarafından okunduğu rivâyet edilmiştir. Cuma namazında ise ezan ve ikâmet görevini B i l â l (Radıyallâhü anh) yapardı.

(٩٨) باب ما جاء فى استقبال الإمام وهو يخطب

98 — İMAM HUTBE OKURKEN CEMÂATIN ONA YÖNELMESİ HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٣٦ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ . ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ ، عَنْ أَبَانَ ابْنِ تَغْلِبَ ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ ، إِذَا قَامَ عَلَى الْمِنْبَرِ ، اسْتَقْبَلَهُ أَصْحَابُهُ بِوُجُوهِهِمْ .

فى الزوائد : رجال إسناده ثقات ، إلا أنه مرسل

TERCEMESİ

1136) "... Adiyy bin Sâbit'in babası (Sâbit) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) minber üzerinde hutbe için ayakta durduğu zaman Ashâbı, yüzlerini O'na döndürürlerdi."

Not: İsnaddaki ricâlin sıka oldukları, fakat hadîsin mürsel olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu hadîs, Zevâid türündendir. İmam hutbe okurken cemâatın, yüzlerini ona döndürmelerinin meşrûluğuna delâlet eder. T i r m i z î aynı başlıkla açtığı bâbta İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den şu hadîsi rivâyet etmiştir:

كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى الْمِنْبَرِ اسْتَقْبَلْنَاهُ بِوُجُوهِنَا

= '**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **minber üzerinde doğruldu** (= ayağa kalktığı) **zaman biz yüzlerimizi Ona döndürürdük.** T i r m i z i : Sahâbîlerin ve onlardan sonra gelen âlimlerin tatbikâtı bu hadîse göredir. Hutbe okunurken imama yönelmeyi müstahab görürler. S ü f y â n - ı S e v r î, Ş â f i i, A h m e d ve İ s h a k ' ın kavli budur. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bu konuda sarâhaten bir şey sâbit değildir. Çünkü İ b n - i M e s ' u d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsindeki râvi M u h a m m e d b i n e l - F a d l zayıftır.' demiştir.

T i r m i z i ' nin şerhi Tuhfetü'l-Ahvezî'de şu ma'lumat vardır:
"Hadisin '**Yüzlerimizi Ona döndürürdük**' meâlindeki cümlesiyle ilgili olarak İ b n ü ' l - M e l i k : Yâni Ona bakardık. Şu halde cemâatın hatibe, hatibin de cemâata bakması sünnettir, demiştir.

E b ü ' t - T a y y i b e l - M e d e n î, T i r m i z i ' nin şerhinde: Bu cümleden maksad, cemâatın minber etrafında halka kurması değildir. Çünkü Cuma günü halka kurmak yasaklığı hakkında hadîsler vardır. Bu cümleden maksad, safları bozmadan hatibe bakmaktır. B u h â r î ' nin bayram hutbesi hakkında E b û S a î d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu hadîs, dediğim yorumu te'yid eder: "**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **önce bayram namazını kıldırır, sonra namazdan dönüp cemâata karşı**

ayakta dururdu. Cemâat da saflarında oturmuş halde beklerlerdi." Ebû Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den Buhârî'nin rivâyet ettiği:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün minber üzerinde oturdu. Biz de Onun etrafında oturduk.' meâlindeki hadîs ise, bunu Cuma ve bayramdan başka bir zamana yorumlamak mümkündür, demiştir."

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı daha sonra şöyle der:

"İbn-i Mâceh'in rivâyet ettiği Adiyy bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'in (136 nolu) hadîsi ile ilgili olarak İbn-i Mâceh'in şöyle dediği en-Neyl'de bildirilmiştir: 'Ben bu hadisin muttasıl olduğunu umuyorum. Adiyy'in babası (Sâbit) sahâbî değildir. (Bu nedenle mürseldir.) Ancak "babası" kelimesiyle Adiyy (Radıyallâhü anh)'in öz babası değil baba babasının kasdedilmesi hâlinde hadîs muttasıl olur. Çünkü müteahhirin âlimlerden olan bâzı hadîs hâfızlarının görüşüne göre Adiyy (Radıyallâhü anh)'in baba babası sahâbîdir.'

Şâfiî ve Hanbelî gibi Hanefî âlimlerinin kavli de cemâatın hatibe bakmasının müstahablığıdır. El-Kari' el-Mirkat da: 'Hutbe okunurken cemâatın hatibe yönelmesi müstahabtır. Lâkin fazla izdiham nedeniyle bilâhere safların düzeltilmesi güç olduğundan dolayı bu günkü tatbikât, cemâatın kıbleye doğru durmasıdır. Bununla beraber cemâatın imama yönelmesi, onların kıbleye doğru durmasına mâni değildir. Bayram namazı bahsinde gelecek olana hadis de bunu te'yid eder. Şöyle ki: Hatib cemâata karşı ayakta durur. Cemâat da saflarında oturdukları yerde hatibe bakarlar. Bu tatbikat, yalnız Mescid-i Haram'da imamın bulunduğu yönden başka yönlerde ve Kâbe'ye doğru duran cemâat için mümkün değildir.' demiştir.

İki Hâl Tercemesi

Adiyy bin Sâbit el-Ensârî el-Kûfî, babasından ve ana babası Abdullah bin Yezîd el-Hıtmî'den rivâyet etmiştir. Râvileri de el-A'meş, Yahya bin Said el-Ensârî ve Zeyd bin Ebi Enise'dir. cemâat onu sıka saymıştır. İbn-i Kamin dediğine göre 116. yılı vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte sâhibleri bunun rivâyetlerini almışlardır. (Hulâsa: 263)

Sâbit el-Ensâr, babasından rivâyet etmiştir. Babasının isminde ihtilâf olmuştur. Bâzıları, Kays bin el-Hâtim'dir, demiştir. Muhammed bin Main ise Onun adı Dinâr'dır, demiştir. Râvisi, oğlu Adî'dir. Zehebî, Mizân'da şöyle der: Sâbit, Adî'nin babasıdır, denmiş ise de doğrusu, Adî'nin babasının adı Ebân'dır. Ebân da Sâbit'in oğludur. Sâbit'in babasının adı da Kays bin el-Hâtim el-Ensârî'dir. Adî, baba babası olan Sâbit'e mensup olmakla meşhur olduğu için ona Adî bin Sâbit denmiştir. (Hulâsa: Sah. 57)

(٩٩) باب ما جاء فى الساعة التى ترجى فى الجمعة

99 — CUMA GÜNÜNDE (DUÂNIN MAKBUL OLDUĞU) UMULAN BELİRLİ SAAT HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٣٧ — حدثنا محمد بن الصباح . أنبأنا سفيان بن عيينة، عن أيوب ، عن محمد ابن سيرين ، عن أبى هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إن فى الجمعة ساعة ، لا يوافقها رجل مسلم ، قائم يصلى ، يسأل الله فيها خيرا ، إلا أعطاه » وقللها بيده .

TERCEMESİ

1137) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Cuma gününde öyle bir saat vardır ki O saata rastlıyarak onda namaz kılıp Allah'tan hayır dileyen her müslüman adamın dileğini Allah bahşeder.» buyurdu. Ve (O saatın) kısa olduğunu anlatmak için (mübârek) eliyle işâret etti."

١١٣٨ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . ثنا خالد بن مخلد . ثنا كثير بن عبد الله ابن عمرو بن عوف المزنى ، عن أبيه ، عن جده ؛ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « فى يوم الجمعة ساعة من النهار . لا يسأل الله فيها العبد شيئا إلا أعطى سؤله » قيل : أى ساعة ؟ قال « حين تقام الصلاة إلى الانصراف منها » .

TERCEMESİ

1138) "... Amr bin Avf el-Müzenî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim. Buyurdu ki :

— «Cuma günü gündüzünde bir saat vardır. Mü'min kul onda Allah'dan ne isterse behemehal onun dileği verilir.»

— Hangi saattır? diye soruldu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Cuma namazına ikamet edildiği zamandan, namazdan çıkılıncaya kadardır.» buyurdu."

١١٣٩ – حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ أَبِي النَّضْرِ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ ، وَرَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ : إِنَّا لَنَجِدُ فِي كِتَابِ اللهِ : فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ سَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللهَ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا قَضَى لَهُ حَاجَتَهُ .

قَالَ عَبْدُ اللهِ : فَأَشَارَ إِلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ : أَوْ بَعْضُ سَاعَةٍ . فَقُلْتُ : صَدَقْتَ ، أَوْ بَعْضُ سَاعَةٍ . قُلْتُ : أَيُّ سَاعَةٍ هِيَ ؟ قَالَ « هِيَ آخِرُ سَاعَاتِ النَّهَارِ » . قُلْتُ : إِنَّهَا لَيْسَتْ سَاعَةَ صَلَاةٍ قَالَ « بَلَى . إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا صَلَّى ثُمَّ جَلَسَ ، لَا يَحْبِسُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ ، فَهُوَ فِي الصَّلَاةِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1139) "... Abdullah bin Selâm *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in oturduğu bir mecliste ben dedim ki: Şüphesiz biz Allah'ın Kitabında (Tevrat'ta) şunu buluyoruz: 'Cuma gününde öyle bir saat vardır ki onu denk getirerek onda namaz kılıp Allah'tan bir şey dileyen her mü'min kulun dileğini Allah bahşeder.'

Abdullah bin Selâm demiştir ki: Bu sözün üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «Yâhut bir saatin bir parçasıdır.» diye bana işâret buyurdu. Ben:

Doğru söyledin, (veyâ bir saatin bir parçasıdır) diye sözünü tashih ettim. (Bu arada) Ben:

— Bu saat hangi saattir? diye sordum. O:

— «Gündüz saatlarının sonuncusudur.» buyurdu. Ben:

— Gündüzün son saati namaz saati değildir, dedim. O:

— «Hayır (namaz saatidir.) Çünkü mü'min kul namaz kıldığı ve namazdan sonra gelecek namaz vaktini beklemek niyetiyle yerinde oturduğu sürece şüphesiz o fazilet bakımından namaz içinde sayılır.» buyurdu."

Not: Bu hadisin isnadının sahih ve ricâlinin sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'in hadisini B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir.

N e v e v î bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Bir rivâyette; قَائِمٌ lafzı yoktur. Bir rivâyette: وَهِيَ سَاعَةٌ خَفِيفَةٌ = «O kısa bir saattir.», bir rivâyette: وَأَشَارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا = «O saatin kısa olduğunu anlatmak üzere eliyle işâret etti.» denilmiştir.

E l - K â d ı : 'Selef âlimleri bu saatın vakti husûsunda ihtilâf husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Kezâ; قَائِمٌ يُصَلِّي cümlesinin mânâsında da ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler: Bu saat ikindiden sonra güneş batıncaya kadardır ve; يُصَلِّي 'nin mânâsı «namaz kılar» değil «duâ eder» demektir. قَائِمٌ 'nün mânâsı da «ayakta durur değil «duâ ve ibâdete devam eder» demektir, demişlerdir.

Bir kısım âlimler de: İmamın minbere çıktığı zamandan namaz bitinceye kadar olan süredir, demişlerdir.

Başka bir grup âlim de: Cuma namazına ikâmet edildiği zamandan, namazdan çıkılıncaya kadar geçen süredir, demişlerdir.

Bunlara göre; يُصَلِّي fi'li namaz kılar anlamındadır.

Bâzıları da: Cuma gününün son saatidir, demişlerdir. Başka tür söyliyenler de vardır.' demiştir.

K â d ı I y â z , sözlerine devamla: Yukarıda aldığım kavilleri açıklayan hadîsler, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet edilmiştir. Bütün bu zamanların mezkûr saatın şumûlüne girdiği anlamı kasdedilmiştir. Çünkü o sürenin çok az olduğu belirtilmiştir. Mezkûr saat, bu vakitler esnasındadır, demiştir.

Sahîh olanı, hattâ doğrusu M ü s l i m'in E b û M û s a (Radıyallâhü anh)'dan merfu' olarak rivâyet ettiği Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şu hadîsi ile beyan edilenidir:

إِنَّهَا مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الإِمَامُ إِلَى أَنْ تُقْضَى الصَّلاَةُ = «İmamın minbere oturduğu an ile namazın bitimi arasındaki süredir.»"

Amr bin Avf (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizi de rivâyet etmiştir. Bu hadîse göre mezkûr saat, Cuma namazına ikâmet edildiği an başlar ve namazın bitimi ile son bulur.

Abdullah bin Selâm (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. Buna göre mezkûr saat, Cuma gündüzünün son saatidir.

Ebû Dâvûd'un Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği uzunca bir hadîste Abdullah bin Selâm (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine kısmen benzeyen şu parça vardır:

"Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Kâ'b bin el-Ahbâr (Radıyallâhü anh), mezkûr saatın yılda yalnız bir Cuma gününde bulunduğunu söyledi. Ben: Hayır. Her Cumada bu saat vardır, dedim. Kâ'b (Radıyallâhü anh) Tevrat'ı tetkik ettikten sonra: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) doğru söylemiş, dedi. Ben bilâhere Kâ'b (Radıyallâhü anh) ile aramızdaki konuşmayı Abdullah bin Selâm (Radıyallâhü anh)'a anlattım. Abdullah (Radıyallâhü anh):

— Bu saatin hangi saat olduğunu bilirim dedi. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh):

— O saati bana bildir, dedim dedi. Bunun üzerine Abdullah (Radıyallâhü anh):

— Cuma gününün son saatidir, dedi. Ben:

— Bu saat nasıl Cuma gününün son saatı olur? Oysaki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Bu saati denk getirerek onda namaz kılan bir kul...» buyurmuştur. Halbuki şu dediğin saatte namaz kılınmaz, dedim. Abdullah (Radıyallâhü anh):

— Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurmamış mı ki:

«Bir yerde oturup namaz kılmak için bekliyen bir kimse, namaz kılınıncaya kadar namazda sayılır.» dedi. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Ben:

— Evet Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öyle buyurmuştur, dedim. Abdullah (Radıyallâhü anh) da:

— Bu odur, dedi."

Ebû Dâvûd'dan meâlini yukarıya aldığım Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadis parçası dikkate alınırsa 1139 nolu Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın hadîsindeki:

'Bu saat hangi saattir? diye sordum' sözünün A b d u l l a h (Radıyallâhü anh)'in olmayıp, râvisi olan E b û S e l e m e'nin sözü olması ve buna verilen cevâbın da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit olmayıp A b d u l l a h b i n S e l â m (Radıyallâhü anh)'a âit olması; keza bundan sonra devam eden karşılıklı konuşmanın bu iki zâta âit bulunması muhtemeldir. Fakat terceme ederken bu ihtimâlin açık bir belirtisi görülmediği için mezkûr konuşmayı A b d u l l a h b i n S e l â m (Radıyallâhü anh) ile Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) arasında cereyan etmiş olarak gösterdim. Zâten mezkûr saatin Cuma gününün son saati olduğuna dâir merfu' rivâyet vardır. Keza namaz kılmak için oturduğu yerde bekliyen kişinin fazilet bakımından namaz içinde sayıldığına dâir merfu' rivâyetler vardır.

Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı mezkûr saat hakkında şöyle der:

"Âlimler, bu saatin hangi saat olduğu husûsunda ihtilâf etmişlerdir. H â f ı z İ b n - i H a c e r, **el-Fetih**'te bu husûsta kırktan fazla kavil rivâyet ettikten sonra: Şüphe yok ki mezkûr kavillerin en kuvvetlisi, E b û M û s a (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ile A b d u l l a h b i n S e l â m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir, demiştir. E b û M û s a (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden maksad; mezkûr saatın minber üzerinde oturduğu an ile namazın bitimi arasındaki süre olduğuna dâir M ü s l i m'in kendisinden rivâyet ettiği hadîstir. A b d u l l a h b i n S e l â m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden maksad da, mezkûr saatin, ikindiden sonra gün batışına kadar olan süre olduğuna dâir T i r m i z î, E b û D â v û d ve başkalarının rivâyet ettikleri E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'nin hadîsi içinde bulunan A b d u l l a h b i n S e l â m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir.

E l - H â f ı z İ b n - i H a c e r, T a b e r i'nin: Mezkûr saat hakkında rivâyet olunan hadîsler içinde en sahîhi, E b û M û s a (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir ve bu saat hakkında söylenen kavillerin en meşhuru, A b d u l l a h b i n S e l â m (Radıyallâhü anh)'ın kavlidir, dediğini söylemiştir.

Hâfız, daha sonra: 'Bu iki hadîsin dışında kalan rivâyetler ya ikisine veyâ birisine muvâfıktır yâhud isnadı zayıftır veyâhut mevkuftur. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in önceden bu saati bildiği, sonradan unutturulduğu yolundaki E b û S a î d (Radıyâllahü anh)'in hadisi, bu iki hadîse muârız değildir. Çünkü B e y h a k î ve başkalarının rivâyet ettiği gibi unutturulma olayı vuku' bulmadan önce E b û M û s a ve A b d u l l a h b i n S e l â m

(Radıyallâhü anhümâ)'nın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'-den işitmiş olmaları muhtemeldir.

Bu iki rivâyetten hangisinin daha kuvvetli olduğu husûsunda da ihtilâf olmuştur. Müslim, Beyhaki, İbnü'l-Arabi ve bir cemâat Ebû Mûsa (Radıyallâhü anh)'nın hadîsini tercih etmişlerdir. Ahmed, İbn-i Abdi'l-Berr, İshak, Şâfii ve bir cemâat Abdullah bin Selâm (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini tercih etmişlerdir.

Said bin Mansûr'un sahih bir senedle Ebû Seleme bin Abdurrahman'dan rivâyet ettiğine göre sahâbîlerden bir cemâat, toplanarak mezkûr saatın hangi saat olduğu husûsunda müzâkere etmişler, Cuma gününün son saatı olduğunda ittifak ederek dağılmışlardır.

Bâzı âlimler, her iki rivâyeti fırsat bilerek bu iki saatı iyice değerlendirme yolunu tercih etmişlerdir.' demiştir.

Gazâli de makbul saatın sâbit olmayıp Cuma günü içinde dolaştığı yolundaki kavli tercih etmiştir. Muhibb-i Taberi ve İbn-i Asâkir de bu görüşü paylaşmışlardır.

El-Menhel yazarı da: Sahâbîlerin ve Tâbiilerin cumhûruna göre bu saat, Cuma gününün son saatıdır, demiştir.

(١٠٠) باب ما جاء في ثنتي عشرة ركعة من السنة

100 — ON İKİ REK'AT SÜNNET HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٤٠ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا إسحاق بن سليمان الرازي، عن مغيرة ابن زياد، عن عطاء، عن عائشة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ «من ثابر على ثنتي عشرة ركعة من السنة، بني له بيت في الجنة. أربع قبل الظهر، وركعتين بعد الظهر، وركعتين بعد المغرب، وركعتين بعد العشاء، وركعتين قبل الفجر».

TERCEMESİ

1140) "... Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim (her gün şu) on iki rek'at sünnet kılmaya devam ederse cennette onun için bir ev yapılır. Öğle farzından önce dört rek'at, öğle farzından sonra iki rek'at, akşam farzından sonra iki rek'at, yatsı farzından sonra iki rek'at ve sabah farzından önce iki rek'at.»"

١١٤١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. أنبأنا إسماعيل بن أبي خالد، عن المسيب بن رافع، عن عنبسة بن أبي سفيان، عن أم حبيبة بنت أبي سفيان، عن النبي ﷺ قال «من صلى في يوم وليلة ثنتي عشرة ركعة، بني له بيت في الجنة».

TERCEMESİ

1141) "... (Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in muhterem eşlerinden) Ümmâ Habîbe bint-i Ebî Süfyân *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhive Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim (her) gün ve gecede on iki rek'at (sünnet) kılarsa cennette onun için bir ev yapılır.»"

١١٤٢ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن سليمان بن الأصبهاني، عن سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من صلى، في يوم، ثنتي عشرة ركعة، بني له بيت في الجنة. ركعتين قبل الفجر، وركعتين قبل الظهر، وركعتين بعد الظهر، وركعتين (أظنه قال) قبل العصر، وركعتين بعد المغرب (أظنه قال) وركعتين بعد العشاء الآخرة».

في الزوائد: في إسناده ابن الأصبهاني وهو ضعيف.

TERCEMESİ

1142) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallalahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim (her) günde (farzdan başka şu) on iki rek'at (sünneti) kılarsa cennette onun için bir ev yapılır. İki rek'at sabah farzından önce, ikişer rek'at öğle farzından önce ve sonra, iki rek'at (zan ediyorum dedi ki) ikindi farzından önce, iki rek'at akşam farzından sonra ve iki rek'at (zan ediyorum dedi ki) yatsı farzından sonra.»"

Not: İsnadındaki İbnü'l-Asbahânî'nin zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Â i ş e (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini T i r m i z î ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir.

Ümmü Habîbe (Radıyallâhü anh)'nin hadisini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâi, Ahmed, el-Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Burada olduğu gibi bâzı rivâyetlerde bu rek'atlerin yerleri belirtilmemiştir. Tirmizî'nin rivâyetinde bu yerler aynen Âişe (Radıyallâhü anh)'nin hadîsindeki gibi zikredilmiştir. Nesâî'nin rivâyetinde de yerler zikredilmiştir. Şu farkla ki «Yatsı'dan sonra iki rek'at» yerine «ikindiden önce iki rek'at» denilmiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Nesâî de rivâyet etmiştir. Zevâid sâhibinin bunu Zevâid türünden saymasının nedenini bilemedim. Bu hadîste gösterilen yerlerin Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsindeki yerlerden farklı durumu, görüldüğü gibi bu hadîste öğle farzından önce iki rek'at gösterilmiş ve diğer iki rek'at yerine ikindiden önce iki rek'at gösterilmiştir. Toplam yine on iki rek'attir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Beş vakit farz namaza tâbi sünnetlerin 12 rek'at olduğuna bu hadîsler delîldir. Hasan-ı Basri'nin sabah namazından önceki iki rek'at ile akşam namazından sonraki iki rek'atın vücûbuna dâir kavli bu hadislerle reddedilmiştir. Ümmü Habîbe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsindeki ihtilâfı bilmiş oldunuz. Şöyle ki: Tirmizi'nin rivâyetinde yatsıdan sonraki iki rek'at var, ikindiden önceki iki rek'at yoktur. Nesâî'nin rivâyeti bunun tam aksinedir.

Bu rivâyetlerin tümünde anlatılan sünnetlerin hepsini tutmak sahihtir. Hepsi ile amel edilince günlük sünnet 14 rek'at olur. Halbuki anılan sevâbın on iki rek'atle hâsıl olduğu belirtilmiştir. Şöyle denilebilir. Rivâyetler muhtelif olduğu için ondört rek'at kılınmadıkça mezkûr vakitlerde kılınması Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından emredilen on iki rek'atın kılındığı kesin söylenemez.

Mezkûr sünnetlere devam eden kimse için mükâfat olarak cennette köşk yapılması, farzlarını eksiksiz yapması hâlindedir. Farzlarda noksanlığı varsa bu noksanlığı sünnet namazları ile doldurulur. Nitekim Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

كُلُّ صَلَاةٍ لَا يُتِمُّهَا صَاحِبُهَا تُتَمُّ مِنْ تَطَوُّعِهِ = **«Kişinin tam kılmadığı farz namazının eksiklikleri onun kıldığı sünnetlerinden doldurulur.»**

FARZA BAĞLI SÜNNET NAMAZ HAKKINDA DÖRT MEZHEBİN GÖRÜŞLERİ

1. Hanefî mezhebine göre beş vakit farz namaza bağlı sünnet namaz on iki rek'attir. Görüşleri Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsine tamamen uyuyor. Yâni sabah farzından önce iki, öğle farzından önce dört, farzdan sonra iki, akşam ve yatsı farzlarından sonra ikişer rek'attir.

Bir de mendup olanı vardır. O da şunlardır: İkindi farzından önce iki veyâ dört rek'at, akşam farzından sonra altı rek'at, yatsı farzından önce ve sonra dörder rek'at.

Öğleden önceki dört rek'at sünnet, yatsıdan önceki ve sonraki dörder rek'at bir selâmla kılınır. Fakat ikindiden önceki dört rek'at ve akşamdan sonraki altı rek'at namazda iki rek'atten bir selâm verilebildiği gibi hepsi bir selâmla da kılınabilir.

2. Şâfiî mezhebine göre farz namazlara bağlı sünnetler, müekked ve gayr-i müekked olarak ikiye ayrılır. Müekked sünnetler, sabah farzından önce iki, öğle farzından önce ve sonra ikişer, akşam ve yatsı farzlarından sonra ikişer rek'at olmak üzere toplam on rek'attir. Bunların delîli ise Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî'nin İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri merfu' bir hadîstir: Bu hadîse göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğleden önce, öğleden sonra, akşam ve yatsıdan sonra ikişer rek'ati evinde kılardı.

Gayr-i müekked olan sünnet de şunlardır: Öğleden önce ve sonra (müekkedden başka) ikişer, ikindiden önce dört, akşam ve yatsı farzlarından önce ikişer rek'at olmak üzere toplam on iki rek'attir.

3. Mâlikî mezhebine göre farzlara tâbi nâfileler **revâtib** ve gayr-i **revâtib** olmak üzere ikiye ayrılır.

Revâtib: Öğle farzından önce ve sonra, ikindi farzından önce ve akşam farzından sonra kılınan nâfilelerdir. Bunlar belirli bir sayı ile tahdit edilmemiştir. Lâkin en efdalı, öğle farzından önce ve sonra dörder, ikindi farzından önce dört, akşam farzından sonra altı rek'attir. Bunlar kuvvetli mendup sayılır.

Gayr-i Revâtib ise, sabah farzından önce iki rek'attir. Buna **rağîbe** denir. **Rağîbe**, kuvvet bakımından sünnetten aşağı ve müstahabtan yukarıdır. Bir de yatsıdan sonra ve vitirden önce kılınan ve sefi' denilen nâfile de gayr-i revâtib sayılır. En az iki rek'attir. En çoğu için

sınır yoktur. Bu namaz mendup türündendir. Vitir de gayr-ı revâtibden sayılır...

4. H a n b e l î mezhebine göre vakit namazlarına bağlı sünnetler **Râtibe** ve **Gayr-i râtibe** olmak üzere ikiye ayrılır. Râtibeler aynen Ş â f i i mezhebindekilerdir. Gayr-i râtibeler ise öğle farzından önce ve sonra dörder, ikindiden önce dört ve yatsıdan sonra dörder rek'attir.

(١٠١) باب ما جاء في الركعتين قبل الفجر

101 — SABAH FARZINDAN ÖNCEKİ İKİ REK'AT (SÜNNET) HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BABI

١١٤٣ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا سفيان بن عيينة، عن عمرو بن دينار، عن ابن عمر؛ أن النبي ﷺ كان إذا أضاء له الفجر صلى ركعتين.

TERCEMESİ

1143) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), şafak (yeri) aydınlanınca (sabah farzından önce) iki rek'at kılardı."**

١١٤٤ — حدثنا أحمد بن عبدة. أنبأنا حماد بن زيد، عن أنس بن سيرين، عن ابن عمر؛ قال: كان رسول الله ﷺ يصلي الركعتين قبل الغداة، كأن الأذان بأذنيه.

TERCEMESİ

1144) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah (farzın)dan önce ezan sesi O'nun kulaklarında imiş gibi (çarçabuk) iki rek'at kılardı."**

١١٤٥ — حدثنا محمد بن رمح. أنبأنا الليث بن سعد، عن نافع، عن ابن عمر، عن حفصة بنت عمر؛ أن رسول الله ﷺ كان إذا نودي لصلاة الصبح، ركع ركعتين خفيفتين، قبل أن يقوم إلى الصلاة.

TERCEMESİ

1145) "... (Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in muhterem eşlerinden Hafsa bint-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sabah namazı için ezan okunduğu zaman, farza kalkmadan önce hafif tuttuğu iki rek'at kılardı."

١١٤٦ — حدّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ . ثنا أبُو الأحْوَصِ ، عَنْ أبِي إسْحَاقَ ، عَنِ الأسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إذَا تَوَضَّأ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ إلَى الصَّلاةِ .

فى الزوائد : إسناده صحيح ورجاله رجال الصحيحين.

TERCEMESİ

1146) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) abdest aldığı zaman iki rek'at kıldıktan sonra namaza çıkar (gider)di."

Not: İsnadın sahih ve ricâlinin Buhârî ile Müslim'in ricâli olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

١١٤٧ — حدّثنا الْخَلِيلُ بْنُ عَمْرٍو ، أبُو عَمْرٍو . ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ أبِي إسْحَاقَ ، عَنِ الْحَرْثِ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ عِنْدَ الإقَامَةِ .

TERCEMESİ

1147) "... Ali *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), ikâmet edileceği zaman iki rek'at kılardı."

Not: Zayıflığına ittifak edilmiş olan el-Hâris bin Abdillah el-A'ver bu isnadda bulunduğu için isnadın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in ilk hadîsini Nesâî de rivâyet etmiştir. İkinci hadîsin müelliften başka kim tarafından rivâyet edildiğini bilemiyorum.

İlk hadîs, şafak yeri ağardığı zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sabah sünnetini kıldığına delâlet eder. İkinci hadîs de bu sünneti hafif tuttuğuna delildir. Hadîsteki: "Ezan sesi kulaklarında imiş gibi..." tâbiri, iki rek'atı hafif tuttuğundan kinâyedir. Yâni namaz çağrısı kulaklarında bulunan kişi, namaza yetişmek için

kıldığı namazı hafif tuttuğu gibi, Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem) bu iki rek'atı hafif tutardı.

H a f s a (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini E b û D â v û d hâriç Kütüb-i Sitte sâhibleri tarafından rivâyet edilmiştir.

Bu hadîs de efendimizin sabah farzından önce kıldığı iki rek'atı hafif tuttuğuna ve farza yakın bir zamanda kıldığına delâlet eder.

Â i ş e ve A l i (Radıyallâhû anhümâ)'nın hadîslerinin zevâid türünden olduğu S i n d î ' den anlaşılıyor. Bunlar da bu bâbta rivâyet edildiğine göre Peygamber (Sallallahû Aleyhi ve Sellem)'in sabah farzı için mescide çıkmadan önce abdest aldıktan sonra iki rek'at kılıp ondan sonra Mescide gittiğine, keza bu iki rek'atı ikâmet edileceği zamana yakın kıldığına delâlet eder.

Mezkûr iki rek'at hakkındaki dört mezhep âlimlerinin görüşleri bundan önceki bâbta anlatılmıştır.

Mezkûr iki rek'atın hafif tutmasının hikmetine gelince **el-Menhel** yazarı şöyle der:

" K u r t u b i : Bunda acele edilmesinin hikmeti, sabah farzının ilk vakitte edâ edilmesinin sağlanmasıdır, demiştir.

Bâzıları: Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem) gece namazını hafif tuttuğu iki rek'atla başlattığı gibi gündüz namazını da hafif bir namazla başlatmış, tâki geceyi bol nâfilelerle geçirsin ve farzla meşgul olmak için bundan başlasın, demişlerdir."

Hadîsler sabah sünnetinin hafif tutulmasının meşrûluğuna delâlet ederler. Cumhûrun mezhebi de budur.

(١٠٢) باب ما جاء فيما يقرأ فى الركمتين قبل الفجر

102 — SABAH FARZINDAN ÖNCEKİ İKİ REK'ATTE OKUNAN (SÛRELER) HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٤٨ — حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ، وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ، قَالَا : ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَرَأَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ - قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ -.

T E R C E M E S İ

1148) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sabah farzından önceki iki rek'atte (Fâtihadan sonra); قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ve; قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ **sûrelerini okurdu."**

١١٤٩ — حدثنا أحمد بن سنان، ومحمد بن عبادة الواسطيان، قالا: ثنا أبو أحمد. ثنا سفيان، عن إسحاق، عن مجاهد، عن ابن عمر؛ قال: رمقت النبي ﷺ شهرا. فكان يقرأ في الركعتين قبل الفجر — قل يا أيها الكافرون، وقل هو الله أحد —.

TERCEMESİ

1149) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben bir ay Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e baktım. Sabah farzından önceki iki rek'atte (Fâtihadan sonra); قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ **ve;** قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ **sûrelerini okurdu."**

١١٥٠ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. ثنا الجريري، عن عبد الله بن شقيق، عن عائشة؛ قالت: كان رسول الله ﷺ يصلي ركعتين قبل الفجر. وكان يقول «نعم السورتان هما، يقرأ بهما في ركعتي الفجر. قل هو الله أحد، وقل يا أيها الكافرون».

في الزوائد: في إسناده الجريري. احتج به الشيخان في صحيحيهما. إلا أنه اختلط في آخر عمره. وباقي رجاله ثقات.

TERCEMESİ

1150) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sabah farzından önce iki rek'at kılardı ve şöyle buyururdu:

«Bu iki sûre ne güzeldir. Sabah farzından önceki iki rek'atte (Fâtihadan sonra) okunur. (Bu sûreler); قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ **ve;** قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ **(sûreleri) dir.»"**

Not: Zevâid'de şöyle denmiştir: İsnaddaki el-Cüreyri'yi, Buhârî ve Müslim kendi sahihlerinde hüccet saymışlardır. Fakat ömrünün sonlarında hâfızası karışmıştır. İsnadın diğer râvileri sıkadır.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Beyhakî ve Tahevî de rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi de Nesâî hâriç Kütüb-i Sitte sâhibleri tarafından rivâyet edilmiştir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsi ise Zevâid türündendir.

Sabah farzından önce kılınan iki rek'atte okunduğu haber verilen Kâfirûn ve İhlâs sûrelerinin Fâtiha'dan sonra okunduğu mâlum olduğu için hadîslerde bu durum tasrih edilmemiştir.

Mezkûr namazın ilk rek'atinde Fâtiha'dan sonra Kâfirûn sûresinin ve ikinci rek'atın Fâtiha'sından sonra İhlâs sûresinin okunmasının müstahab olduğuna hükmeden cumhur için bu hadîsler delîldir.

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâi ve başkalarının İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiklerine göre; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sabah farzından önceki iki rek'atın birincisinde, (108) قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا... âyetini ve ikincisinde: (109) فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ. âyetini okuduğu çok vâki olmuştur.

Bu hadîs mezkûr âyetlerin anılan namazda okunmasının müstahablığına delâlet eder.

Başka âyetleri okuduğu rivâyetleri de vardır.

Bu hadîsler, mezkûr namazda Fâtiha'dan sonra Kâfirûn ve İhlâs sûrelerinin veyâhut baş kısımlarını yukarda yazdığım âyetlerin okunmasının müstahablığına delâlet eder.

Cumhûrun görüşü de budur. Bunun dışındaki görüşler ise şunlardır:

1. Mâlik'in meşhur kavline göre, bu namazda yalnız Fâtiha okunmalıdır, buna sûre veyâ âyet eklenmemelidir. Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh)'ın da böyle dediği rivâyet olunmuştur. Bunun delîli de Buhârî, Müslim, Mâ-

(108) Bakara : 136
(109) Al-i İmran : 52

lik, Nesâî ve başkalarının rivâyet ettikleri şu meâldeki Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsidir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah farzından önceki iki rek'atı o derece hafif tutuyordu ki: 'Acaba Fâtiha'yı okudu mu?' diyordum."

2. Zâhirîye mezhebine mensup bâzılarına göre Fâtiha okunmaz, yalnız Kâfirûn ve İhlâs sûreleri okunur. Bu görüş her namazda Fâtiha'nın okunmasının gerekliliğine âit hadîslerle merduttur.

3. Zâhiriyye'nin bâzısı ile Ebû Bekir el-Asam ve İbn-i Aliyye'ye göre hiç bir şey okunmaz. Bu da merduttur.

Bâzı âlimler demişler ki: Gece okumasını itiyat ettiği âyetleri veyâ sûreleri gece okumamış olan bir kimsenin bunu mezkûr namazda okumasında beis yoktur. Çünkü İbn-i Ebî Şeybe, Hasan-ı Basrî'nin böyle hükmettiğini rivâyet etmiştir. Mücâhid ve Sevrî de böyle demişlerdir. Ebû Hanife de: Geceden kalma hizbimi bâzen sabah namazı sünnetinde kılmışımdır, demiştir.

(١٠٣) باب ما جاء فى إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة

103 — 'NAMAZ İÇİN İKAMETE BAŞLANACAĞI ZAMAN FARZDAN BAŞKA NAMAZ KILINAMAZ' HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

١١٥١ — حدثنا محمود بن غيلان. ثنا زهر بن القاسم. ح وحدثنا بكر بن خلف، أبو بشر. ثنا روح بن عبادة. قالا : ثنا زكريا بن إسحاق، عن عمرو بن دينار، عن عطاء بن يسار، عن أبى هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « إذا أقيمت الصلاة، فلا صلاة إلا المكتوبة » .

حدثنا محمود بن غيلان. ثنا يزيد بن هارون. أنا حماد بن زيد، عن أيوب، عن عمرو بن دينار، عن عطاء بن يسار، عن أبى هريرة، عن النبى ﷺ، بمثله.

TERCEMESİ

1151) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Namaz için ikâmet edileceği zaman (O) farzdan başka hiç bir namaz kılınmasın (veyâ kılınmaz.)»"

İ Z A H I

B u h â r î'den başka Kütüb-i Sitte sahipleri, B e y h a k î, D â r i m î ve T a h a v î bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ cümlesinin mânâsı: **«Namaz için ikâmete başlanacağı zaman»**dır. Nitekim İ b n - i H i b b â n'ın A m r b i n D i n â r'dan olan rivâyetinde:

إِذَا أَخَذَ الْمُؤَذِّنُ فِي الإِقَامَةِ = **«Müezzin ikâmet etmeğe başlayacağı zaman...»** buyurulmuştur.

فَلاَ صَلاَةَ cümlesindeki olumsuzluk, nehiy (yasaklama) anlamında olabilir. Yâni ikâmet edilecek farzdan başka bir namaza başlamak yasaktır.

İkâmetten önce başlanmış olan namaz bu yasağın şümulüne girmez. Aksi takdirde o namazı bozmak gerekir. Halbuki;

وَلاَ تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ = **«amellerinizi bozmayınız.»**, âyeti başlanmış bir ibâdeti bozmayı yasak kılmıştır. (110)

Mezkûr cümledeki olumsuzluk asıl mânâsında ibkâ edilebilir. Artık cümlenin mânâsı şöyle olur:

«... İkâmet edilecek farzdan başka başlanacak namaz sahîh değil (veyâ mükemmel bir namaz sayılmaz.)»

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir gün sabah farzını kıldırırken mescide girip sabah sünnetini kıldıktan sonra cemâata iltihak eden kişiyi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ikaz ederken; sabah sünnetini yeniden kılmasını emretmediği, bundan sonra gelen A b d u l l a h b i n S e r û s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden anlaşılmaktadır. Şu halde o zâtın kıldığı sünnet sahîh sayılmıştır. Bu olay, hadîsimizdeki olumsuzluğun, namazın mükemmelliği ile ilgili olduğuna delîldir. Yâni ikâmete başlandıktan sonra kılınacak başka namaz sahîh ise de mükemmel değildir.

İkâmete başlanınca, ilgili farzdan başka bir namaza durmanın yasaklanmasının hikmeti, başından îtibaren farza yetişmek, iftitah

---

(110) **Muhammed sûresi, âyet : 33**

tekbirinin faziletine kavuşmak, imâma muhâlefet gibi yanlış yorumlara meydan vermemektir.

Hadîs ikâmete başlanınca, ikâmet edilen farzdan başka her hangi bir namaza durmanın câiz olmadığına delâlet eder. Bu husûsta sabah namazı sünneti ile başka namazlar arasında bir fark yoktur. Bu konuda âlimler arasında ihtilâf vardır. Tuhfetü'l-Ahvezî sâhibi âlimlerden dokuz kavil rivâyet etmiştir. El-Menhel yazarı da bunların çoğunu anlatmıştır. Bunu şöyle özetleyebiliriz :

1. Ömer, Ebû Hüreyre, Urve bin Zübeyr, İbn-i Sîrîn, Said bin Cübeyr, İbnü'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshak (Radıyallâhü anhüm)'a göre ikâmete başlanınca, başka namaza durmak mekruhtur.

2. İbn-i Abdi'l-Berr ve Zahiriyye mezhebine göre, ikâmete başlanınca sünnete durmak câiz değildir. Sabah sünneti ile başka sünnet arasında fark yoktur.

3. İbn-i Mes'ûd, İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, Ebû'd-Derdâ, Mesrûk, Hasan-ı Basrî, Mekhûl, Mücâhid, Evzâî, Ebû Hanîfe ve arkadaşları (Radıyallâhü anhüm)'a göre imam sabah farzını kıldırırken, farzın son rek'atinde imama yetişeceğine inanan kişi mescidin dışında veyâ içinde önce sabah sünnetini kılabilir. Bunların delili, bu hadîsin sonunda Beyhakî'nin rivâyet ettiği: إلاَّ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ = «Sabah sünneti müstesnâ» ziyâdesidir. Fakat Beyhakî, bu ziyâdenin aslı yoktur. Çünkü râvileri zayıftır, demiştir.

El-Menhel yazarı bu grubun başka delillerini de zikretmiştir.

4. Mâlik'e göre, ilk rek'atte imama yetişmemek endişesi çok ise mescidin dışında sabah sünneti kılınır. İlk rek'atı kaçırma endişesi var ise sünnet kılınmadan hemen imama uyulur. Sevrî de böyle demiştir. Şu fark ile ki Sevrî'ye göre söz konusu halde sabah sünneti mescidin dışında kılınabildiği gibi mescidin içinde de kılınabilir.

El-Menhel yazarı ile Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı birinci kavlin tercih edildiğini söylemişlerdir.

١١٥٢ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ سَرْجِسَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ،
وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ. فَلَمَّا صَلَّى قَالَ لَهُ «بِأَيِّ صَلَاتَيْكَ اعْتَدَدْتَ؟»

TERCEMESİ

1152) "... Abdullah bin Sercîs (111) *Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün) sabah farzını kılmakta iken; bir adam, sabah farzından önceki iki rek'atı kılmakla meşgul olarak görmüş ve namazı kıldıktan sonra adama:

«(Ey Filân)! Sen bu iki namazından hangisini namaz sayıyorsun?» buyurdu."

İZAHI

Müslim, Nesâi ve Tahavî de bunu rivâyet etmişlerdir. Müslim'in rivâyetinde şu ziyâde vardır:

أَبِصَلَاتِكَ وَحْدَكَ أَمْ بِصَلَاتِكَ مَعَنَا = «Yalnız kıldığın namazı mı, yoksa bizimle birlikte kıldığını mı?»

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Hadîsin mânâsı şudur: Sen hangi namazı kasdederek mescide geldin, kendi başına kıldığın sünnet için mi, yoksa bizimle beraber kıldığın sabah farzı için mi? Eğer kendi başına kıldığın sünnet için geldi isen bunu evde kılmak daha iyidir. Şâyet farz için geldi isen, gelir gelmez niçin buna başlamadın da sünnetle meşgul oldun?

Bu soruyu yöneltmekle, adamın farza başlamayı geciktirmesi ve sünnetle meşgul olmasının hatâlı olduğu bildirilmiş olur.

Hadîs, İmam farza başlamış iken gelen adamların ilk rek'atte imama yetişeceklerini zanetseler bile sünnete durmalarına ve hemen farza başlamalarına delîldir ve bâzı âlimlerin: İlk rek'atte imama yetişeceğine inanan kimse önce sabah sünnetini kılar, keza diğer

(111) Hâl tercemesi 374 nolu hadîs bahsinde geçmiştir.

bir kısım âlimlerin: 'Son rek'atte imama yetişeceğine inanan kimse önce sabah sünnetini kılar', diye verdikleri hükmü reddeder.

İmama bir veyâ iki rek'atte yetişeceğine inanan kimse önce sabah sünnetini kılar, diyen âlimler, bu hadîsi te'vil ederek, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in itiraz sebebi, adamın sabah sünneti ile sabah farzını ard arda ve aynı yerde kılması veyâhut sabah sünnetini, farza durmuş olan cemâatın saffı içinde kılmasıdır, demişlerdir. Fakat bu yorumlar tutarlı değildir. Çünkü hadisin zâhirine göre imam farza durmuş iken nâfileye başlamak, doğru görülmüyor. Beyhakî'nin rivâyetinde Abdullah bin Sercîs (Radıyallâhü anh):

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sabah namazını kıldırmakta iken; bir adam mescide girdi ve saffa ulaşmadan sabah sünnetini kıldı..." demiştir. Müslim'in rivâyetinde de adamın, mescidin bir kenarında sabah sünnetini kıldıktan sonra cemâata katıldığı bildirilmiştir. Bu iki rivâyet, adamın sünneti ve farzı başka başka yerlerde kıldığına delâlet eder."

١١٥٣ — حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ ، مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَالِكِ بْنِ بُحَيْنَةَ . قَالَ : مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ وَقَدْ أُقِيمَتْ صَلَاةُ الصُّبْحِ ، وَهُوَ يُصَلِّي . فَكَلَّمَهُ بِشَيْءٍ لَا أَدْرِي مَا هُوَ . فَلَمَّا انْصَرَفَ أَحَطْنَا بِهِ نَقُولُ لَهُ : مَاذَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : قَالَ لِي « يُوشِكُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُصَلِّيَ الْفَجْرَ أَرْبَعًا » .

TERCEMESİ

1153) "... Abdullah bin Mâlik bin Buhayne (el-Ezdî) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

(Bir gün) sabah namazı için ikâmet edilmiş iken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sünnete durmuş olan bir adamın yanından geçti ve ona bir şey söyledi. Ne buyurduğunu bilemedim. Namazdan çıkınca biz bu adamın etrafında toplanarak: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sana ne buyurdu, diye sorduk. Adam şöyle dedi: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana buyurdu ki:

«Nerede ise sabah namazını dört (rek'at) kılacaksınız.»"

İ Z A H I

B u h â r î ve M ü s l i m de bunu az lafız farkı ile rivâyet etmişlerdir. Buradaki rivâyete göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in adamla konuşması namazdan sonra değil, o adam sünnet kıldığı esnada olmuştur. İkâmet edildiği vakit farza durmak zamanı gelmiş olur. Bu zaman zarfında sünnet ile farz ard arda kılınınca sabah farzı dört rek'at imiş gibi bir durum görülebilir.

Hadîs, ikâmet edildiği vakit, farza durmanın icap ettiğine ve başka namazla meşgul olmanın hatâ olduğuna delâlet eder. Bâzı rivâyetlerde, râvi A b d u l l a h (Radıyallâhü anh)'ın bir gün sünnet kılarken müezzinin ikâmet etmeye başladığı ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhî ve Sellem)'in kendisini çekerek: أَتُصَلِّي الصُّبْحَ أَرْبَعًا

= «**Sabah namazını dört rek'at mı kılıyorsun?**» buyurduğu bildirilmektedir. A h m e d, İ b n - i H u z e y m e, İ b n - i H i b b â n ve H â k i m ile başkasının rivâyet ettiği bu kıssa, müellifin rivâyet ettiği kıssadan ayrı olduğu için bir çelişki söz konusu değildir.

(١٠٤) باب ما جاء فيمن فاتته الركعتان قبل صلاة الفجر متى يقضيهما

104 — SABAH FARZINDAN ÖNCEKİ İKİ REK'AT (SÜNNET)'İ KAÇIRAN KİMSENİN BUNU NE ZAMAN KAZA EDECEĞİNE DÂİR GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٥٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ . ثنا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عَمْرٍو ؛ قَالَ : رَأَى النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا يُصَلِّي بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ رَكْعَتَيْنِ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَصَلَاةَ الصُّبْحِ مَرَّتَيْنِ ؟ » فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ : إِنِّي لَمْ أَكُنْ صَلَّيْتُ الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا فَصَلَّيْتُهُمَا . قَالَ : فَسَكَتَ النَّبِيُّ ﷺ .

T E R C E M E S İ

1154) "... Kays bin Amr (112) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün) bir adamı

sabah farzından sonra iki rek'at namaz kılarken görmüş ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona :

— «Sabah namazını iki defa mı (kılıyorsun)?» buyurmuş, adam da O'na :

— Ben sabah namazından önceki iki rek'atı kılmamış idim de onu kıldım, cevabını vermiştir. Râvi demiştir ki, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (bu cevabtan sonra) susmuştur."

İ Z A H I

T i r m i z î, E b û D â v û d, D â r e k u t n î, e l - H â k i m ve B e y h a k î de bunu rivâyet etmişlerdir.

Sabah namazından sonra sünneti kılan zâtın râvî K a y s (Radıyallâhü anh)'m kendisi olduğu T i r m i z î ' nin rivâyetinde tasrih edilmiştir. Hattâ o rivâyette K a y s (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sorusunu cevaplayınca Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in : فَلَا إِذَنْ = «Hâl böyle olunca bir beis yoktur.» buyurmuştur.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in susması takrir ve tasvip anlamını taşır. Yâni adamın sabah farzından sonra ve henüz güneş doğmamış iken sabah sünnetini kılmasını Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem) uygun görmüştür. Mezkûr sünnetin kaza edilmesi husûsunda âlimlerin kavilleri şöyledir :

1. Güneş doğmadan kılmanın veyâ doğduktan sonra kazâ etmenin müstahablığıdır. İ b n - i Ö m e r, A t â ', T â v u s, İ b n - i C ü r e y c, Ş â f i î, A h m e d ve İ s h a k (Radıyallâhü anhüm) böyle demişlerdir. Delîlleri bu hadîstir. Bir de T i r m i - z î ' nin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den merfû' olarak rivâyet ettiği şu hadîstir :

---

(112) Bin Sehl bin Su'lebe bin el-Hâris bin Zeyd bin Su'lebe bin Ğanem bin Mâlik bin Neccâr el-Ensârî (R.A.) sahâbîdir. Peygamber (S.A.V.)'den rivâyet etmiştir. Râvileri de oğlu Said, Kays bin Ebî Hâzim ve Muhammed bin İbrâhim bin el-Hâris'dir. Müellif, Ebû Dâvûd ve Tirmizî onun rivâyetlerini almışlardır. (El-Menhel : C. 7.)

مَنْ لَمْ يُصَلِّ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ فَلْيُصَلِّهِمَا بَعْدَ مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ = «Sabah sünnetini kılmamış olan bir kimse bunu güneş doğduktan sonra kılsın.»

Bu gruptaki âlimler: Sabah farzından sonra gün doğuncaya kadar namaz kılma yasağını bir sebebe dayanmayan mutlak nâfile türüne tahsis etmişlerdir.

2. Güneş doğup bir veyâ bir mızrak boyu kadar yükseldiği vakit ile güneşin istivâ yâni gök ortasına varacağı zaman arasındaki süre için kazâ edilmesinin müstahablığıdır. Sabah farzından sonra ve henüz güneş doğmamış veyâ doğmuş da bu kadar yükselmemiş iken kılınmaz. Kasım bin Muhammed, Evzâi, Mâlik, Hanefiler'den Muhammed bin el-Hasan (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli budur.

Bu grubun delili Tirmizi'nin mezkûr hadîsidir. Bunlara göre gün doğmadan kılınmaz. Çünkü bu vakitte namaz kılmaktan nehiy edilmiştir.

3. Sabah sünneti farzdan önce kılınmayınca sonradan kaza edilmez. Ancak farzla beraber kazaya kalmış ise, güneş henüz gök ortasına varmamış iken sabah farzından önce onun sünneti kaza edilir. Sonra farz kaza edilir. Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf (Radıyallâhü anhümâ)'nın kavli budur.

Bunların delili de Buhâri, Müslim ve başkalarının rivâyet ettikleri İmran bin Husayn (Radıyallâhü anh)'ın şu meâldeki hadîsidir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir yolculuğunda sahâbilerle beraber sabah namazına uyanamamışlar ve nihâyet güneşin harareti ile uyanmışlar, konakladıkları yerden hareket ederek biraz gittikten sonra müezzine ezan okumasını emir buyurmuş, ezan okunduktan sonra sabah farzından önceki iki rek'atı kılmış, sonra ikâmet edilerek sabah farzı kılınmıştır."

١١٥٥ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ ؛ قَالَا : ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَامَ عَنْ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ . فَقَضَاهُمَا بَعْدَ مَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ .

في الزوائد : إسناده ثقات . إلا أن مروان بن معاوية الفزاري كان يدلس . وقد عنعنه . نعم ، احتج به الشيخان في صحيحهما .

TERCEMESİ

1155) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **uykuda kalarak sabah sünnetini kaçırmış ve güneş doğduktan sonra bunları kaza etmiştir."**

Not: Zevâid'de: İsnadındaki râviler sıkalardır. Ancak râvi Mervân bin Muâviye tedlis ederdi. Burda an'ane ile rivâyet etmiştir. Evet Buhârî ve Müslim kendi sahihlerinde Mervân'dan rivâyette bulunmuşlardır, diye bilgi verilmiştir.

(١٠٥) باب في الاربع الركعات قبل الظهر

105 — ÖĞLE (NAMAZI) FARZINDAN ÖNCEKİ DÖRT REK'AT (NAMAZ) HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

١١٥٦ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا جَرِيرٌ ، عَنْ قَابُوسَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ :
أَرْسَلَ أَبِي إِلَى عَائِشَةَ : أَيُّ صَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ أَنْ يُوَاظِبَ عَلَيْهَا ؟
قَالَتْ : كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ . يُطِيلُ فِيهِنَّ الْقِيَامَ ، وَيُحْسِنُ فِيهِنَّ الرُّكُوعَ
وَالسُّجُودَ .

في الزوائد : في إسناده مقال . لأن قابوس مختلف فيه . وضعفه ابن حبان والنسائي . ووثقه ابن معين وأحمد . وباقي الرجال ثقات .

TERCEMESİ

1156) "... Kaabûs (113) (bin ebi'l-Mahârık) *(Radıyallâhü anh)*, babası Ebü'l-Mahârık *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyetle şöyle demiştir:

Babam (Ebü'l-Mahârık), **Âişe** (Radıyallâhü anhâ)'**ya haber göndererek: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in** (sünnetlerden) **devamlı kılmaktan en çok hoşlandığı namazın hangisi olduğunu sor-**

---

(113) Kaabûs bin Ebi'l-Mahârik eş-Şeybânî el-Kufî, babasından ve Hz. Abbâs'ın zevcesi Ümmü'l-Fadl'dan rivâyet etmiştir. Râvisi de Simâk bin Harb (ve Cerîr)dir. Nesâî onun rivâyetinde beis yoktur, demiştir. (Hulâsa: 311)

muş ve Âişe (Radıyallâhü anhâ) şöyle cevap vermiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle farzından önce dört rek'at kılardı. Bundaki kıyamı (= Kıraatı) uzun tutardı ve rükû' ile secdelerini güzel yapardı."

Not: Zevâid'de bildirildiğine göre senedindeki Kaabûs (R.A.)'un sıka veya zayıf olduğu husûsunda ihtilâf vardır. İbn-i Hibbân ve Nesâi onu zayıf sayarken İbn-i Muin ve Ahmed, sıka saymışlardır. Senedin kalan ricâlı sıkalardır.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadis Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle farzından önce dâima dört rek'at sünnet kıldığına delâlet eder. Diğer taraftan Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in iki rek'at kıldığı rivâyeti vardır. Şu halde bâzen iki rek'atle yetindiği, kuvvetle muhtemeldir. Sünnet olanı ise dört rek'attir. Zâhir olan netice budur.

Hadisten zâhiren anlaşılan bu dört rek'atı bir selâmla kılmış olmasıdır. Bundan sonraki hadiste bu durum açıkça belirtilmiştir.

Buhârî ile Müslim'in Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettikleri bir hadiste Âişe (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir: كَانَ لَا يَدَعُ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاةِ

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **öğle namazının farzından önce dört rek'at ve sabah namazının farzından önce iki rek'at** (sünneti) **hiç bırakmazdı."**

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle farzından önce iki rek'at (sünnet) kıldığına dâir İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyet, bu rivâyetlerden farklı görülmüş ve Aynî bu husûsta şunları yazmıştır:

'1. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in iki rek'atı unutup iki rek'atı rivâyet etmesi.

2. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bâzen iki, diğer zamanlarda dört rek'at kılması.

3. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in evde dört ve mescidde iki rek'at kılması Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın evdekini, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın de mesciddekini rivâyet etmesi gibi değişik yorumlar muhtemeldir.

Bütün bu ihtimallere göre öğleden önceki sünneti dört rek'atten düşürmemelidir. Çünkü İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yalnız mesciddeki hâline muttali idi. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) ise hem mesciddeki hem de evdeki hâline muttali idi. İkisi de muttali oldukları durumu bildirmişlerdir.'

١١٥٧ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ مُعَتِّبٍ الضَّبِّيِّ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ سَهْمِ بْنِ مِنْجَابٍ ، عَنْ قَزَعَةَ ، عَنْ قَرْثَعٍ ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ؛

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ . لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِتَسْلِيمٍ .

وَقَالَ « إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفْتَحُ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ » .

T E R C E M E S İ

1157) "... Ebû Eyyub (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), öğle vakti girince öğle namazının farzından önce dört rek'at (namaz) kılardı, dört rek'atın arasında selâm vermezdi. Ve şöyle buyurdu :

«Güneş, gök'ün ortasından batıya kaydığı zaman şüphesiz semânın kapıları (o dört rek'at için) açılır.»"

İ Z A H I

E b û D â v û d, T i r m i z î, T a h a v î ve T a b e r î de bunu benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir. T a b a r â n î'nin el-Kebîr ve el-Evsat'ta rivâyet ettiğine göre E b û E y y û b (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana misafir olduğu sürede öğle farzından önce dört rek'ati dâima kıldığını gördüm ve şöyle buyurdu :**

«Güneş semânın ortasından zâil olunca (batıya kayınca) semânın kapıları açılır ve öğle namazı kılınmadıkça hiç bir kapısı kapanmaz. O saat içinde benim için hayrın (semâye) yükselmesini severim."

Hadiste anlatılan dört rek'at, öğle farzından önce kılınan sünnettir. Bu sünnet kılınırken iki rek'atte bir selâm verilmeyip dördünün

bitiminde selâm verildiği bildiriliyor. Semânın kapılarının, o namazın göklere çıkarılması için açıldığı Ebû Dâvûd'un rivâyetinden anlaşılıyor. Bundan maksad, onun kabul buyurulmasıdır.

Hadîs, öğle namazından önce dört rek'at sünnetin kılınmasının çok müstahap olduğuna, fazîletinin azâmetine ve iki rek'atte bir değil, dört rek'atın bitiminde selâm verilmesinin daha fazîletli olduğuna delâlet eder. Hanefî âlimlerine göre efdal olanı dört rek'atın bir selâmla kılınmasıdır. Diğer üç mezhebe göre iki rek'atten selâm vermek daha faziletlidir.

(١٠٦) باب من فاتته الأربع قبل الظهر

106 — ÖĞLEDEN ÖNCEKİ DÖRT REK'ATI KAÇIRAN HAKKINDAKİ BÂB

١١٥٨ — حدثنا محمد بن يحيى ، وزيد بن أخزم ، ومحمد بن معمر . قالوا : ثنا موسى بن داود الكوفي . ثنا قيس بن الربيع ، عن شعبة ، عن خالد الحذاء ، عن عبد الله بن شقيق ، عن عائشة ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ إذا فاتته الأربع قبل الظهر ، صلاها بعد الركعتين بعد الظهر .

قال أبو عبد الله : لم يحدث به إلا قيس عن شعبة .

TERCEMESİ

1158) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle farzından önceki dört rek'at (sünnet)i kaçırdığı zaman, öğle farzının sonundaki iki rek'atten sonra onu kılardı."

Ebû Abdillah (Müellifimiz) demiştir ki: Bu hadîsi Şube'den yalnız Kays rivâyet etmiştir.

İZAHI

Tirmizî bunu iki senedle rivâyet etmiştir. Kays bin Rabî'in Şube aracılığı ile Hâlid el-Hazzâ'dan olan rivâyetinden sonra Tirmizî de müellifimiz gibi: 'Bunu Şûbe'den yalnız Kays bin Rabî'in rivâyet ettiğini biliyo-

ruz, der ve Abdurrahman bin Ebî Leylâ (Radıyallâhü anh)'ın da bunun bir benzerini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet ettiğini kaydeder. Tirmizî'nin rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğleden önceki sünneti öğlenin son sünnetinden sonra kıldığı tasrih edilmemiş sadece öğle farzından sonra kıldığı bildirilmiştir. Tirmizî'nin lafzı şudur: كَانَ إِذَا لَمْ يُصَلِّ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ صَلَّاهُنَّ بَعْدَهَا

Tirmizî'nin şerhi Tuhfe yazarı kitabımızdaki rivâyete dayanarak Tirmizî'deki bu rivâyeti aynı şekilde yorumlamıştır. Yâni bu rivâyetten maksad, öğle farzından önce kılmadığı sünneti öğlenin son sünnetinden sonra kılardı, der.

Tuhfe yazarı şöyle der:

"Hadîs, farz namazların ilk sünnetlerinin devamlı kılınmasının meşrûluğuna ve farzın vaktinin bitimine kadar bu sünnetlerin vakitlerinin devam ettiğine delâlet eder. Çünkü eğer farzın kılınması ile ilk sünnetin vakti çıkmış olsaydı farzdan sonra kılınması kaza sayılırdı. Ve son sünnetten önce kılınacaktı. Halbuki son sünnetten sonra kılındığı bu hadîsle sâbit olmuştur. El-Irakî bu mânâyı çıkararak Şâfiîler'ce sahîh olanı budur, demiştir. Daha sonra: Bunun aksi de söylenebilir. Yâni eğer farzdan sonra da ilk sünnetin vakti devam etmiş olsaydı, son sünnetten önce kılınmalı idi. El-Irâkî ilk mânâya taraftar olmuştur."

Hanefî âlimlerine göre öğle farzının ilk sünnetinin vakti öğle farzının kılınması ile sona erer. Farzdan sonra kaza olarak kılınır. Hanbelî mezhebi de böyledir.

Hanefî âlimlerinin bir kısmı öğlenin ilk sünneti son sünnetinden önce kaza edilir, demişler ise de, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre son sünnetten sonra kaza edilmelidir.

Şâfiî âlimlerine göre farzların ilk sünnetini vakti yukarda da işâret edildiği gibi farzların vaktinin bitimlerine kadar devam eder.

(١٠٧) باب فيمن فاتته الركعتان بعد الظهر

107 — ÖĞLE FARZINDAN SONRAKİ İKİ REK'ATI KAÇIRAN HAKKINDA BİR BÂB

١١٥٩ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ ؛ قَالَ: أَرْسَلَ مُعَاوِيَةُ إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ . فَانْطَلَقْتُ مَعَ الرَّسُولِ

فَسَأَلَ أُمَّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ : إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بَيْنَمَا هُوَ يَتَوَضَّأُ فِي بَيْتِي لِلظُّهْرِ ، وَكَانَ قَدْ بَعَثَ سَاعِيًا . وَكَثُرَ عِنْدَهُ الْمُهَاجِرُونَ . وَقَدْ أَهَمَّهُ شَأْنُهُمْ . إِذْ ضُرِبَ الْبَابُ . فَخَرَجَ إِلَيْهِ . فَصَلَّى الظُّهْرَ . ثُمَّ جَلَسَ يَقْسِمُ مَا جَاءَ بِهِ . قَالَتْ : فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى الْعَصْرِ . ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلِي فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ « شَغَلَنِي أَمْرُ السَّاعِي أَنْ أُصَلِّيَهُمَا بَعْدَ الظُّهْرِ . فَصَلَّيْتُهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ » .

في الزوائد : في إسناده يزيد بن أبي زياد ، مختلف فيه . فيكون الإسناد حسنا ، إلا أنه كان يدلس وقد عنعنه . ورواه البخاري ومسلم وأبو داود بغير هذا اللفظ .

TERCEMESİ

1159) "... Abdullah bin el-Hâris *(Radıyallâhü anh)*'den) ; Şöyle demiştir:

Muâviye (Radıyallâhü anh), (bir gün Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in muhterem eşi) Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'ya (bir elçi) gönderdi. Ben elçi ile beraber gittim. Elçi Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'ya sordu. Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ) şöyle cevap verdi :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (zekât toplamak üzere) bir memur göndermiş idi. (Bir gün) öğle namazı için benim odamda abdest alıyordu. Onun yanında çok muhâcir vardı. Onların hâline çok ihtimam gösteriyordu. Bu esnada kapı çalındı. O da kapıya çıktı. Sonra öğle farzını kıldırdı ve tahsildarın getirdiği zekâtı taksim etmeye oturdu. Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ) demiştir ki : O, ikindi namazına kadar bu işle meşgul oldu. İkindi farzını kıldırdıktan sonra odama girdi ve iki rek'at (namaz) kıldı. Sonra buyurdu ki :

«Tahsildarın işi ile meşgûliyetim dolayısı ile bu iki rek'atı öğle namazından sonra kılmadım, ikindiden sonra kıldım.»"

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : Bunun senedindeki râvi Yezid bin Ziyâd'ın sıka olduğu husûsunda ihtilâf vardır. Bu nedenle isnad hasen olur. Ancak bu râvi tedlis ederdi, bunu da an'ana ile rivâyet etmiştir. Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd bu hadîsi başka lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsin bir benzerini İbn-i Ebi Şeybe, Abdullah bin el-Hâris (Radıyallâhü anh)'den meâlen şöyle rivâyet etmiştir :

"Abdullah demiştir ki: Ben İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) ile beraber Muâviye (Radıyallâhü anh)'ın yanına girdik. Muâviye (Radıyallâhü anh), İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ı taht üzerinde oturttu ve: İkindi namazından sonra halkın kılmakta olduğu iki rek'at, ne namazdır? diye sordu. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh):

Bu, İbnü'z-Zübeyr (Radıyallâhü anh)'ın halka verdiği fetvâ iledir, diye cevap verdi. Muâviye, İbnü'z-Zübeyr (Radıyallâhü anh)'e (adam) gönderip sordurdu. İbnü'z-Zübeyr (Radıyallâhü anh); Bunu Âişe (Radıyallâhü anhâ) bana söylemiştir diye cevap verdi. Muâviye, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ye gönderdi. O da: Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ) bana haber vermiştir, deyince, Muâviye (Radıyallâhü anh) bu kere Ümmü Seleme'ye adam gönderdi. Ben de elçinin beraberinde gittim..."

Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'ya gönderilen elçinin Kesîr bin es-Salt (Radıyallâhü anh) olduğu sahîh bir senedle Tahavî'nin Ebû Seleme (Radıyallâhü anh)'den olan şu rivâyetinden anlaşılmıştır:

"Muâviye (Radıyallâhü anh) minber üzerinde iken Kesîr bin es-Salt (Radıyallâhü anh)'a: Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya git de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ikindiden sonra kıldığı iki rek'atin (mâhiyetini) sor, dedi. Ebû Seleme (Radıyallâhü anh) demiştir ki: 'Ben de onunla beraber kalktım. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh): Abdullah bin el-Hâris (Radıyallâhü anh)'a: Sen de onunla beraber git, dedi. Bunun üzerine hepimiz Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya varıp sorduk. Kendisi: Ben bilemem, dedi..." Mezkûr hadîsin devamı nakledilmiştir.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettikleri Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsi, bir hayli uzundur. Bu rivâyetin özeti şudur:

'Küreyb Mevlâ İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm), üç sahâbî tarafından Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya gönderilerek ikindiden sonraki iki rek'atın hükmü sorulmuş, Âişe (Radıyallâhü anhâ): Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'ya sor, demiş. Nihâyet Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'ya vâki mürâcaat neticesinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu husûsta şöyle buyurduğu, anlaşılmıştır:

"Ey Ebû Ümeyye kızı (114), ikindi namazından sonra kıldığım iki rek'at namazı sormuştum. Bana, Abdül'l-Kays kabîlesinden bâzı

---

(114) Ebû Ümeyye, Ümmü Seleme (R.A.)'nin babasının künyesidir. Adı Süheyl veyâ Huzeyfe bin Mağîre'dir.

kimseler, (kendi kabîlesine mensup bir cemâatın müslüman olduğunu bildirmek için) **gelmişlerdi ve beni öğlenin son iki rek'atını kılmaktan alakoymuşlardı. Bu kıldığım iki rek'at (sünnet) öğlenin o son iki rek'atıdır."**

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Namaz kılmanın yasak olduğu vakitte bir sebebe bağlı nâfile namazın kılınmasının mekruh olmadığına hükmeden Şâfiî mezhebine mensup âlimler bu hadisi delîl göstermişlerdir. Şâfiiler: Anılan vakitte, bir sebebe bağlı olmayan nâfileyi kılmak mekruhtur, demişlerdir. (Sebebe bağlı nâfile için misâl olarak, abdest almak sebebiyle kılınacak iki rek'atlık abdest sünneti, mescide girmek sebebile kılınacak iki rek'atlık **Tahiyyetü'l-Mescid** sünneti gösterilebilir.)

Şâfiîler yine bu hadîsi delîl göstererek: Farzlara bağlı sünnetler, vakitlerinde kılınmadığı zaman kaza edilmesi müstahabtır, demişlerdir.

Ebû Hanîfe ile Mâlik ise: Yasak vakitlerde ne sebebe bağlı sünnetler, ne de bağlı olmayan nâfileler kılınır. Farzlara bağlı sünnetlerden yalnız sabah namazının sünneti kaza edilir, demişlerdir.

Ahmed de: Yasak vakitlerde hiç bir nâfile namaz kılınmaz. Sebebe bağlı olan ile olmayan arasında fark yoktur. Farzlara bağlı sünnetler bunun dışındaki zamanlarda kaza edilir, demiştir.

Üç mezheb imamları: Bu hadîsin hükmü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsustur, demişlerdir.

El-Menhel yazarı, mezkûr hadîste anlatılan, öğlenin son sünnetinin ikindi namazından sonra kılınması mes'elesinin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsus olduğuna delîl gösterilen rivâyeti nakletmiştir. Ahmed ve Tahavî'nin rivâyet ettikleri delîl şudur:

"Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ): **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: أَفَنَقْضِيهِمَا إِذَا فَاتَتَا = **«Şu halde bu iki rek'atı vaktinde kılmadığımız zaman kaza edelim mi?' diye sormuş, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **«Hayır» buyurmuştur.**

Tahavî: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den başkası öğlenin son sünnetini kaçırdığı zaman, ikindiden sonra kaza edemiyeceği bu rivâyetten anlaşılıyor. Şu halde mezkûr hüküm Peygam-

ber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsustur. Başkası bunu ikindi namazından sonra kaza edemez ve başka nâfile de kılamaz' demiştir:

B e y h a k î bu rivâyetin zayıf olduğunu söylemiş ise de, bu söz sıhhatlı değildir. Çünkü senedin ricalı sıkalardır.

Mezkûr hadîsimizdeki hükmün Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsus olmadığını kabul etsek bile, bu hadîs yalnız öğlenin son sünnetinin ikindi namazından sonra kaza edilmesinin câizliğine delâlet eder. Sebebe bağlı bütün sünnetlerin böyle olduğuna delâlet etmez."

(١٠٨) باب ما جاء فيمن صلى قبل الظهر أربعًا وبعدها أربعًا

108 — ÖĞLE FARZINDAN ÖNCE DÖRT, SONRA DA DÖRT (REK'AT) KILAN HAKKINDA GELEN (HADÎS) BÂBI

١١٦٠ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِاللهِ الشُّعَيْثِيُّ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ صَلَّى قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا ، وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا ، حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ » .

T E R C E M E S İ

1160) "... (Mü'minlerin anası) Ümmü Habîbe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu demiştir:

"Kim öğle farzından önce dört (rek'at) ve öğle farzından sonra dört (rek'at sünnet) kılarsa Allah onu cehennem ateşine haram eder."

İ Z A H I

T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â î, H â k i m ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î ve E b û D â v û d ' un rivâyeti şöyledir:

مَنْ حَافَظَ عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ وَأَرْبَعٍ بَعْدَهَا = **"Kim öğle farzından önceki dört rek'at ile sonraki dört rek'atı devamlı kılarsa..."**

N e s â i ' nin bir rivâyetinde : حرم الله لحمه على النار = «Allah onun etini cehennem ateşine haram eder.» buyurulmuştur.

T i r m i z î ve E b û D â v û d ' un rivâyetinden anlaşıldığı gibi bu yüce fazîleti elde etmek için mezkûr dörder rek'at sünneti dâima kılmak gerekir. Yalnız bir iki defa kılmak bu fazîleti kazanmak için kâfi değildir.

«Cehennem ateşine haram edilmesi» ifâdesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Tuhfe yazarı şöyle der :

'Bu cümle ile kasdedilen mânâ hakkında ihtilâf edilmiştir. Maksat, buna devam edenin hiç cehennem ateşine girmiyeceği mi, yoksa cehenneme girmesi mukadder olsa bile ateşin onu yakmıyacağı mı, veyâhut ateşin onun bütün vücudunu kapsamıyarak, kısmen dokunabileceği mi?

En iyisi bunu hakîki mânâsına yorumlayarak mezkûr sekiz rek'at sünnete devam edenin cehennem ateşinde yanmayacağını ifâde etmektir. Allah'ın fazlı daha geniş, rahmeti de daha umumîdir.'

El-Menhel yazarı ise cümleyi şöyle yorumlar :

'Maksat, bu rek'atlere devam etmenin, cehennem ateşini gerektiren günahları işlemeye engel olmasıdır.

(١٠٩) باب ما جاء فيما يستحب من التطوع بالنهار

109 — GÜNDÜZ KILINMASI MÜSTEHAP OLAN SÜNNET HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٦١ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ثنا سفيان ، وأبي ، وإسرائيل ، عن أبي إسحاق، عن عاصم بن ضمرة السلولي ، قال: سألنا عليا عن تطوع رسول الله ﷺ بالنهار فقال : إنكم لا تطيقونه . فقلنا : أخبرنا به نأخذ منه ما استطعنا . قال : كان رسول الله ﷺ إذا صلى الفجر يمهل . حتى إذا كانت الشمس من هاهنا ، يعني من قبل المشرق بمقدارها من صلاة العصر من هاهنا ، يعني من قبل المغرب ، قام فصلى ركعتين . ثم يمهل حتى إذا كانت الشمس من هاهنا ، يعني من قبل المشرق مقدارها من صلاة الظهر من هاهنا قام فصلى أربعا . وأربعا قبل الظهر إذا زالت الشمس.

وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا. وَأَرْبَعًا قَبْلَ الْعَصْرِ. يَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ بِالتَّسْلِيمِ عَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَالنَّبِيِّينَ. وَمَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ.

قَالَ عَلِيٌّ: فَتِلْكَ سِتَّ عَشْرَةَ رَكْعَةً. تَطَوُّعُ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالنَّهَارِ. وَقَلَّ مَنْ يُدَاوِمُ عَلَيْهَا.

قَالَ وَكِيعٌ: زَادَ فِيهِ أَبِي: فَقَالَ حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ! مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِحَدِيثِكَ هٰذَا مِلْءَ مَسْجِدِكَ هٰذَا ذَهَبًا.

TERCEMESİ

1161) "... Âsım bin Damra es-Selûlî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gündüz kıldığı sünnet namazı Ali (Radıyallâhü anh)'den sorduk. O:

— Bu sünneti (devamlı) kılmaya gücünüz yetmez dedi. Biz Ona:

— Sen bize bildir, biz bundan gücümüzün yettiği miktarı alırız, dedik. O dedi ki:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah farzını kılınca, artık namaz kılmayı tehir ederdi. Nihâyet güneş ikindi namazı vaktinde şuradan yâni batı ufkundan ne kadar (irtifada) ise güneş o kadar şuradan yâni doğu ufkundan yüksek olunca kalkar iki rek'at (sünnet) kılardı. Bundan sonra namaz kılmayı geciktirirdi. Ta öğle namazı vaktinde güneş şuradan (yâni batı ufkundan) uzak olduğu miktar şuradan yâni doğu ufkundan yüksek olunca kalkıp dört rek'at (sünnet) kılardı. Güneş gök ortasından ayrılınca (= öğle vakti girince) de öğle farzından önce dört rek'at (sünnet) kılardı. Öğle farzından sonra da iki rek'at (sünnet) kılardı ve ikindi farzından önce dört rek'at (sünnet) kılardı. Bu dört rek'atın ilk iki rek'atı ile son iki rek'atını, Mukarrabîn meleklere, Peygamberlere ve bunlara tâbi olan müslümanlarla mü'minlere selâm vermekle birbirinden ayırırdı.

Ali (Radıyallâhü anh): Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gündüz sünneti işte şu on altı rek'attır. Buna devam eden azdır, dedi.

Râvi Vekî' demiştir ki: Babam şunu da ilâve etmiştir: Habîb bin Ebî Sâbit (şeyhine hitâben): Ey Ebâ İshak! Seni bu hadîsin, senin şu mescidin dolusu altından bence daha sevimlidir, dedi."

İ Z A H I

T i r m i z î ve N e s â î de bunu rivâyet etmişlerdir. Yalnız hadîsin: قَالَ عَلِيٌّ فَتِلْكَ سِتٌّ diye başlayan son paragrafı yoktur. Diğer lafızlarında mânâyı etkilemeyen az bir değişiklik vardır.

Tuhfe yazarı hadîsin şerhinde der:

"Hadîsten anlaşılıyor ki, ikindi vaktinde güneş batı ufkundan yüksek olduğu kadar doğu ufkundan yükselince (yâni kuşluk zamanı) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki rek'at sünnet kılardı. Bu namaz duhâ (= kuşluk) sünnetidir. İşrak sünneti olduğu da söylenmiştir. Fakat ben derim ki: 'Eğer işrak namazından maksat, güneş doğduktan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kıldığı namaz ise, bu hadîsteki namazın o namaz olmadığı açıktır. (Çünkü hadîsteki namaz güneşin doğuşundan bir hayli zaman sonra kılınırdı. Hadis bunu açıkca belirtiyor.)

İncâhü'l-Hace sâhibi hadîsteki iki rek'at namaza **'Küçük kuşluk namazı'** adını vermiş ve öğleye doğru kılındığı bildirilen dört rek'at lık namaza **'Büyük kuşluk namazı'** ismini vermiştir."

Öğle namazının zamanı güneşin semânın ortasından batıya doğru bir miktar kaydığı mûlumdur. O sırada güneşle batı ufku arasında ne kadar mesâfe varsa öğleye yakın bir zamanda güneş ile doğu ufku arasında o kadarlık mesâfe olduğu zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dört rek'at sünnet kıldığı hadîste belirtiliyor.

Hadîste, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle farzından önce dört, sonra iki ve ikindi farzından önce dört rek'at kıldığı bildirilmiştir.

İkindinin dört rek'atlik sünnetinin ortasında meleklere, Peygamberlere ve mü'minlere selâm vermesi ifâdesi iki şekilde yorumlanmıştır.

Birinci yorum: İkinci rek'atte teşehhüde oturmasıdır. Çünkü teşehhüdde:

السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين = «Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına» deniliyor. 'Sâlih kullar' ifâdesi Peygamberleri, melekleri ve mü'minleri kapsar.

İkinci yorum ikinci rek'atte selâm vermek ve dolayısıyla namazdan çıkmaktır.

Tuhfe yazarı bu hususta şöyle der:

"E l - I r a k î : 'Bâzıları bu ifâdeyi teşehhüd okumakla yorumlamışlardır. Çünkü teşehhüdde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ve sâlih kullara selâm vermek vardır. İ s h a k b i n İ b r â h i m böyle yorum yapmıştır. Zira onun görüşüne göre gündüz sünnetleri dörder rek'at kılınır. Fakat İ s h a k 'ın bu yorumu biraz uzaktır, demiştir. T i r m i z î : Bilâkis İ s h a k 'ın yorumu açık ve yakın olanıdır. Hattâ bu yorum doğru olanıdır. Çünkü Peygamberler, namaz kılanın yanında değiller ki kişi namazın sonunda selâm verirken onlara selâm vermeye niyetlensin. Hâl böyle olunca hadîsteki selâm ile nasıl namaz bitimindeki selâm kasdedilir? Benim görüşüm ve bilgim budur. Allah daha iyi bilir, demiştir.

El-Mirkât yazarının beyânına göre B a ğ a v î , İ b n ü ' l - M e l e k ve T ı y b i de bu yorumu te'yid etmişlerdir.

İ b n - i H a c e r e l - M e k k î - H e y s e m î : 'Hadîsin lafzı bu yoruma mânidir. Hadîsteki ifâdeden maksad, namazdan çıkmak için verilen selâmdır, başka bir mânâ kasdedilmemiştir. Bu sebeple iki rek'atın sonunda kişi selâm verirken sağında, solunda ve arkasında bulunan meleklere ins ve cinlerden mü'min olanlara selâm etmeye niyet eder, demiştir.

İ b n - i H a c e r ' in yorumuna şu itiraz vardır: Bu yoruma göre kişi namazdan çıktığında "Esselâmü aleyküm" derken Peygamberlere de selâm vermeye niyetlenmesi gerekir. Halbuki Peygamberler orada hazır değiller, kişinin ne sağında ne solunda ne de arkasındadırlar."

(١١٠) باب ما جاء فى الركعتين قبل المغرب

110 — AKŞAM FARZINDAN ÖNCEKİ İKİ REK'AT HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

١١٦٢ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو أسامة ووكيع، عن كهمس. ثنا عبد الله بن بريدة، عن عبد الله بن مغفل؛ قال: قال نبي الله ﷺ «بين كل أذانين صلاة» قالها ثلاثا. قال في الثالثة «لمن شاء».

TERCEMESİ

1162) "... Abdullah bin Muğaffel (el-Müzenî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Her iki ezan (yâni her iki ezan ile ikâmet) arasında bir namaz vardır.»

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunu üç defa buyurdu. Üçüncü defâsında: «Dileyen kimse için» buyurdu."

١١٦٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ ابْنَ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: إِنْ كَانَ الْمُؤَذِّنُ لَيُؤَذِّنُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَيُرَى أَنَّهَا الْإِقَامَةُ، مِنْ كَثْرَةِ مَنْ يَقُومُ فَيُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ.

TERCEMES

1163) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken (akşam farzı için) müezzin gerçekten ezan okurdu. (Ama) kalkıp akşam farzından önceki iki rek'at (nâfileyi) kılanların çokluğu nedeni ile okunanın ikâmet olduğu sanılırdı."

İZAHI

Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Tercemede işâret ettiğim gibi «iki ezan»dan maksat, ezan ve ikâmettir. İkâmete de ezan denmiştir. Çünkü ezan vaktin girdiğini ilâm olduğu gibi ikâmet de namaza başlamanın ilâmıdır. Hadisin zâhirine göre mânâlandırmak doğru değildir. Zîra her iki ezan arasında farz namaz vardır. Halbuki hadîsin sonundaki: لِمَنْ شَاءَ = «Dileyen için» kaydı bu namazın vâcip olmadığına delâlet eder. Şu halde hadîsteki namazdan maksat nâfile namazdır.

Hadîs, emir mâhiyetindedir. Yâni her ezan ile ikâmet arasında bir nâfile namaz kılınız.

Hadîsin: "İki ezan" ifâdesini zâhirine göre bırakmak mümkündür. Bu takdirde şöyle yorum yapmak gerekir: Her iki ezan arasında (Farzdan başka) bir nâfile namaz kılınız.

Hadîs, umumîliği ile her farzdan önce bir nâfile namazın kılınmasının müstahablığına delâlet eder. Bu genel hükmün içine akşam namazından önceki nâfile de girer. Bundaki hikmet de ezan sesini işiten ve hazır olmayan kimselerin cemâata yetişmesine bir nâfile ile fırsat vermektir. Ezandan hemen sonra ikâmet edilirse orada bulunmayanların cemâata yetişmesi güçleşir. Bu hikmetin yanında başka hikmet ve faydaların mevcudiyeti mûlumdur.

Enes (Radıyallâhü anh)'in hadîsi Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin büyük süneninde başka lafızlarla rivâyet edilmiştir. Müslim'in rivâyeti meâlen şöyledir: "Enes (Radıyallâhü anh) demiştir ki: **Biz Medîne'de idik. Müezzin akşam ezanını okuduğu zaman sahâbîler acele direklere doğru durup iki rek'at (nâfile) kılarlardı. Öyle ki, namaza duranların çokluğu nedeni ile yabancı adam mescide girdiğinde farzın kılınmış olduğunu sanırdı."**

Hadîs, akşam farzından önce iki rek'at nâfile kılmanın müstahablığına delâlet eder.

BU HUSÛSTAKİ ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Sahâbîlerden, Tabiîlerden ve fıkıhçılardan bir cemâat bu namazın müstahablığına hükmetmişlerdir. Abdurrahman bin Avf, Übeyy bin Kâ'b, Enes, Câbir, Abdurrahman bin Ebî Leylâ, Hasan-ı Basrî, Ahmed ve İshak (Radıyallâhü anhüm), böyle diyenlerdendirler. Müstahablığına dâir Mâlik'in de bir kavli vardır.

Başka bir cemâat bunun müstahab olmadığına hükmetmişlerdir. Mâlikî ve Hanefî mezheblerinin meşhur kavli budur. Şâfiîler'in bir kavli de böyledir. Hulafâ-i Râşidîn (Radıyallâhü anhüm)'den de bu kavil nakledilmiştir.

Nahâî: Ne Ebû Bekir, ne Ömer, ne Osman (Radıyallâhü anhüm) kılmıştır. Ali, İbn-i Mes'ûd, Ammâr, Huzeyfe ve Ebû Mes'ud (Radıyallâhü anhüm) gibi seçkin sahâbîler Kûfe'de idiler. Bunların hepsini gören bir zât bana haber verdi ki bunların hiç birisinin akşam farzından önceki sünneti kıldığını görmemiştir."

El-Menhel yazarı iki grubun delillerini ayrıntılı olarak beyan ettikten sonra şöyle der:

Bu ma'lumatı edindikten sonra, bilmiş oldum ki hak, bu namazın müstahablığına hükmedenlerin elindedir. Çünkü bu namaz Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri, fi'li ve takriri ile sabittir. Nitekim İbn-i Hibbân'ın, İbn-i Muğaffel (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) akşam farzından önce iki rek'at (namaz) kılmıştır.

El-Hâfız, el-Fetih'te: Delillerin toplamı, sabah sünnetinde olduğu gibi bu namazın da hafif kılınmasının müstahablığına delâlet eder, demiştir."

(١١١) باب ما جاء في الركعتين بعد المغرب

111 — AKŞAM FARZINDAN SONRAKİ İKİ REK'AT HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٦٤ — حدثنا يعقوب بن إبراهيم الدورقي . ثنا هشيم ، عن خالد الحذاء ، عن عبد الله بن شقيق ، عن عائشة ؛ قالت : كان النبي ﷺ يصلي المغرب ، ثم يرجع إلى بيتي فيصلي ركعتين .

TERCEMESİ

1164) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam namazını(n farzını mescidde) kılardı sonra odama dönüp iki rek'at (sünneti) kılardı."

١١٦٥ — حدثنا عبد الوهاب بن الضحاك . ثنا إسماعيل بن عياش ، عن محمد ابن إسحاق ، عن عاصم بن عمر بن قتادة ، عن محمود بن لبيد ، عن رافع بن خديج ؛ قال : أتانا رسول الله ﷺ في بني عبد الأشهل . فصلى بنا المغرب في مسجدنا . ثم قال « اركعوا هاتين الركعتين في بيوتكم » .

في الزوائد : إسناده ضعيف . لأن رواية إسماعيل بن عياش عن الشاميين ضعيفة . وعبد الوهاب كذاب . قال السندي : بل الصحيح أن روايته عن غير الشاميين ضعيفة .

TERCEMESİ

1165) "... Râfi' bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Benî Abdi'l-Eşhel kabîlesinde bizim yanımıza teşrif etmişti. Mescidimizde bize akşam namazını kıldırdı. Sonra:

«Bu iki rek'at (sünnet)i evlerinizde kılınız.» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denmiştir: 'Bunun senedi zayıftır. Çünkü İsmâil bin Ayyâş'ın Şamlılardan olan rivâyeti zayıftır. Râvi Abdülvahhab ise kezzâbtır.'
Sindî de: İsmâil bin Ayyâş'ın Şamlılardan değil, Şamlı olmayanlardan olan rivâyetinin zayıflığı doğru olanıdır, demiştir.

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini, M ü s l i m uzun bir metin hâlinde rivâyet etmiştir.

R â f i ' (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid türündendir. Ancak E b û D â v û d, N e s â î, A h m e d ve T a h a v î bunun bir benzerini K â ' b b i n U c r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. O rivâyetin meâli şöyledir:

"Kâ'b bin Ucre demiştir ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Benî Abdi'l-Eşhel mescidine geldi. Orada akşam namazını kıldırdı. Cemâat namazını bitirince, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), onların sünnet kılmaya başladıklarını gördü ve: «Bu namaz evlerde kılınmalıdır.» buyurdu." Bu hadisin senedindeki râvi İ s h a k b i n K â ' b de meçhuldür.

Akşam namazının son sünneti hakkında sahîh olan bir hadîs de İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın şu hadisidir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ

= "Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam farzından sonraki iki rek'at (sünnet)i evinde kılardı." B u h â r î ve M ü s l i m rivâyet etmişlerdir.

B e n î A b d i ' l - E ş h e l kabîlesi Ensâr-ı kirâm'ın bir koludur.

İ b n - i E b î L e y l â bu hadîslerin zâhirini tutarak; Akşam namazının son sünnetinin mescidde kılınması câiz değildir, demiştir. A h m e d de onun bu hükmünü beğenip tasvip etmiştir.

Cumhur: Bu hadîslerdeki emir mendubluk içindir, demiştir. Cumhur'a göre tüm nâfilelerin ve bilhassa akşam namazının son sünne-

tinin evde kılınması daha efdaldır. Çünkü evde kılmak, gösterişten uzak ve ihlâsa yakın olanıdır. Bir de namaz sâyesinde evler bereketlenir.

Bu hüküm, itikâf'a yâni ibâdet maksadı ile bir süre câmide durmaya niyet edenleri kapsamaz. İtikâf'a giren kimse zarûrî haller dışında tüm zamanını câmide geçirmek durumunda olduğu için sünnetlerini de câmide kılar. Bu husûsta âlimler müttefiktir.

Her iki hadis, sünnetlerin evlerde kılınmasının daha faziletli olduğuna delâlet eder.

(١١٢) باب ما يقرأ في الركعتين بعد المغرب

112 — AKŞAM FARZINDAN SONRAKİ İKİ REK'AT (SÜNNET) TE (FÂTİHA'DAN SONRA) OKUNAN (SÛRELER) BÂBI

١١٦٦ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ. ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ وَاقِدٍ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ الْمُؤَمَّلِ بْنِ الصَّبَّاحِ. ثنا بَدَلُ بْنُ الْمُحَبَّرِ. قَالَا: ثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ الْوَلِيدِ. ثنا عَاصِمُ ابْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ زِرٍّ وَأَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ - قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ -.

TERCEMESİ

1166) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), akşam farzından sonraki iki rek'atte** (Fâtiha'dan sonra) : قل هو الله احد ve; قل ياايها الكافرون (sûrelerin)i **okurdu."**

İZAHI

Tirmizî de bunu benzer lafızlarla rivâyet etmiştir. Tirmizî'nin rivâyetinde İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) meâlen şöyle der:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **akşamın son sünnetinde ve sabah namazının sünnetinde** (Fâtiha'dan sonra) **Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okuduğuna kaç defa şâhit olduğumu sayamam.'**

Hadîs, akşam namazının son sünnetinde **Fâtiha**'dan sonra ilk rek'atte **Kâfirûn** ve son rek'atte **İhlâs** sûrelerini okumanın müstahablığına delâlet eder. Sabah namazının sünnetinde de bu sûreleri okumanın müstehablığına T i r m i z î'nin rivâyeti delildir.

(١١٣) باب ما جاء في الست ركعات بعد المغرب

113 — AKŞAM FARZINDAN SONRAKİ ALTI REK'AT (SÜNNET) HAKKINDA GELEN (HADÎS) BÂBI

١١٦٧ – حدثنا علي بن محمد. ثنا أبو الحسين العكلي. أخبرني عمر بن أبي خثعم اليمامي. أنبأنا يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال «من صلى بعد المغرب ست ركعات لم يتكلم بينهن بسوء، عدلن له بعبادة ثنتي عشرة سنة».

TERCEMESİ

1167) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurmuştur :

«Kim akşam namazın(ın farzın)dan sonra altı rek'at (sünnet)i, arasında fena söz söylemeden kılarsa bu (sünnet), onun için on iki yıllık ibâdete denk tutulur.»"

İZAHI

T i r m i z i ve İ b n - i H u z e y m e de bunu rivâyet etmişlerdir.

Tuhfe yazarı şöyle der :

"T ı y b î'nin dediği gibi, akşamın son iki rek'atının bu altı rek'atın içinde olduğu anlaşılıyor. E l - K a r i : Kişi akşamın müekked olan iki rek'atlik son sünnetini kılıp selâm verir. Kalan dört rek'ati dilediği gibi kılar, demiştir. Yâni isterse onu da böyle kılar. Dilerse dört rek'atı bir kılıp yalnız sonunda selâm verir.

Hadîsin : **"Arasında fena söz söylemeden"** kaydından maksat bu altı rek'at namazı kıldığı esnâda kötü söz söylememektir. İ b n - i H a c e r : Yâni iki rek'atten bir selâm verince o sırada fena söz söylememektir, demiştir.

Hadîsin: «On iki yıllık...» ifâdesi Tıybi'nin dediğine göre teşvik ve tahrik kabilindendir. Kadı Iyâz ise: Anılan zamanda kılınan az ibâdet başka zaman ve ahvalde yapılan ibâdetten kat kat faziletli olması umulur, demiştir.

(١١٤) باب ما جاء في الوتر

114 — VİTİR (NAMAZI) HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٦٨ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَاشِدٍ الزَّوْفِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُرَّةَ الزَّوْفِيِّ ، عَنْ خَارِجَةَ ابْنِ حُذَافَةَ الْعَدَوِيِّ ؛ قَالَ : خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ « إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَدَّكُمْ بِصَلَاةٍ ، لَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ حُمُرِ النَّعَمِ . الْوِتْرُ ، جَعَلَهُ اللَّهُ لَكُمْ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ » .

TERCEMESİ

1168) *"... Hârice bin Huzâfe el-Adevî (115) (Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (sabah namazı için evinden çıkıp) yanımıza geldi ve:

«Şüphesiz Allah, hakkınızda dünya ve içindekilerin tümünden daha hayırlı olan bir namaz ile size ihsanda bulunmuştur. Bu, vitir namazıdır. Allah Teâlâ bu namazı yatsı namazıyla fecrin doğuşu arasında kılmayı size meşrû etmiştir.» buyurdu."

İZAHI

Tirmizi, Ebû Dâvûd, Ahmed, Beyhaki, Dârekutnî ve Hâkim de bunu rivâyet etmişlerdir.

---

(115) El-Kureşi el-Adevi sahâbidir. Bir hadisi vardır. Râvisi Abdullah bin Ebi Mürre ve Abdurrahman bin Cübeyr'dir. Mısır fethine katılmış, Amr bin el-As (R.A.)'ın emirliği döneminde Mısır Emniyet Müdürlüğü yapmış, Hicretin 40. yılı Amr olduğu sanılarak bir hârici tarafından katledilmiştir. İbn-i Mâceh, Ebû Dâvûd ve Tirmizi Onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (El Menhel: C. 8, Sah. 43)

«...hakkınızda dünya ve içindekilerin tümünden daha hayırlı olan bir namaz...» diye terceme ettiğim : لَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ cümlesindeki "Naam" genellikle "develer" anlamında kullanılır. "Humur" "Kırmızılar" demektir. Bu iki kelimenin mânâsı, "Kırmızı develer" demektir. Ve cümlenin asıl mânâsı;

«Şüphesiz o namaz, sizin için kırmızı develerden daha hayırlıdır.» demektir. Araplar yanında malların en kıymetlisi kırmızı develer olduğu için bu ifâde kullanılmıştır. Bu cümle, tercemede verdiğimiz anlamdan kinayedir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1 — Vitir namazını kılmaya teşvik edilmiştir.

2 — Vitir namazı vâcib değildir. Çünkü eğer vâcib olmuş olsaydı ifâde tarzı teşvik mâhiyetinde değil, gereklilik mâhiyetinde olacaktı. Meselâ : "Allah size farz kıldı; veyâ vâcib kıldı." gibi bir ifâde kullanılacaktı.

3 — Vitir namazının vakti yatsı namazı ile şafak sökmesi arasındaki vakittir. İbnü'l-Münzir'in dediği gibi bu hususta âlimler müttefiktirler.

١١٦٩ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . قَالَا : ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ السَّلُولِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ : إِنَّ الْوِتْرَ لَيْسَ بِحَتْمٍ . وَلَا كَصَلَاتِكُمُ الْمَكْتُوبَةِ . وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَوْتَرَ، ثُمَّ قَالَ « يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ ! أَوْتِرُوا . فَإِنَّ اللَّهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ » .

TERCEMESİ

1169) "... Alî bin Ebî Ta'lib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Şüphesiz vitir namazı behemahal yapılması gerekli değildir. Farz namazlarınız gibi de değildir. Lâkin Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitir namazı kılmış, sonra buyurmuştur ki :

«Ey Kur'an ehli! Vitir namazını kılınız. Çünkü Allah vitirdir (= birdir) ve vitri sever.»"

İ Z A H I

Tirmizî, Ahmed ve Hâkim de bunu rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ve Nesâî ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit olan kısmını rivâyet etmişlerdir. Bunlarda Alî (Radıyallâhü anh)'a âit olan kısım yoktur.

Hatm: Nihâye'de bu kelime yapılması behemahal gerekli olan, lüzumlu ve vâcib diye târif edilmiştir.

Hadîsin: **«Ey Kur'an ehli!»** hitâbıyla okur - yazar olan ve olmayan tüm mü'minler kasdedilmiştir. Hepsine Kur'an ehli denilmesinin sebebi, hepsinin Onu tasdik etmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından sakınmasıdır.

Hattâbî'nin dediği gibi bu hitab ile Kur'an-ı hıfzedenlerin kasdedilmiş olması muhtemeldir. Vitir namazı, bütün mü'minler hakkında meşrû olmakla beraber, hâfızların daha şerefli ve önemli olması nedeniyle hitap bunlara tahsis edilmiştir.

Hadîsin **«Çünkü, Allah Vitirdir...»** cümlesindeki vitirden maksat; birdir ve tektir. Yâni Allah, zâtında tektir, bölünmez; sıfatlarında tektir, benzeri ve misli yoktur; fiillerinde tektir, ortağı ve yardımcısı yoktur.

Hadisin **«...vitri sever»** cümlesinden maksad; vitir namazını kabul buyurur ve sâhibini mükâfatlandırır.

Hadîsteki emir, sahâbîlerin, tabiîlerin ve onlardan sonra gelenlerin cumhurunca mendupluk anlamına yorumlanmıştır. Hattâ Kâdı Ebû Tayyıb: Bu emrin mendupluğu tüm âlimlerin kavlidir, demiştir. Şeyh Ebû Hâmid de: Vitir Sünnet-i müekkededir. Ne farzdır, ne de vâcibtir. Ebû Hanîfe hâriç, imamların kavli de budur, demiştir. Cumhurun delîllerinden birisi bu hadîstir. Bundan önceki hadîs de ayrı bir delîldir.

El-Menhel yazarı, cumhurun kavlini ve delîllerini zikrettikten sonra Ebû Hanîfe'nin vitir namazının vâcibliğine hükmettiğini beyân ederek delîllerini zikretmiştir. Kitabımızın 1188 ve 1190 nolu hadîslerinin de onun delîlleri olduğunu söylemiştir. Daha sonra Ebû Hanîfe'nin delîllerine yapılan itirazları zikretmiştir.

١١٧٠ — حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو حَفْصٍ الأَبَّارُ ، عَنِ الأَعْمَشِ ،
عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ

« إِنَّ اللّٰهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ . أَوْتِرُوا يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ » . فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ : مَا يَقُولُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ؟ قَالَ « لَيْسَ لَكَ وَلَا لِأَصْحَابِكَ » .

TERCEMESİ

1170) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre (kendisi) Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in şöyle buyurduğunu söylemiş :

«Şüphesiz Allah vitirdir (tekdir), vitri sever. Ey Kur'an ehli! Vitir namazınızı kılınız.»

Bir a'râbî, Abdullah (Radıyallâhü anh)'a: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ne buyuruyor? diye sormuş; Abdullah** (Radıyallâhü anh) ;

— **Bu hüküm ne sanadır, ne de arkadaşlarınadır.** (Hâfızlara mahsustur) **demiştir."**

İZAHI

Ebû Dâvûd ve Beyhakî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit olan kısmı, bir önceki hadîste geçen metin gibidir.

A'rabînin sorusu, Ebû Dâvûd'un rivâyetinde; مَا تَقُولُ = «Ey İbn-i Mes'ud! Sen ne diyorsun?» şeklindedir.

İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'un A'râbî'ye verdiği cevabın anlamı şudur: Vitir namazıyla ilgili bu hüküm, Kur'an-ı hıfzedenlere mahsustur. Sana ve senin arkadaşlarına, yâni senin gibi Kur'an-ı hıfzetmemiş olanlara şumüllü değildir.'

İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un cevâbına göre hadîsteki vitir namazı ile gece namazı kasdedilmiştir. Ve Kur'an ehlinden maksad, hâfızlardır. Çünkü İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'un görüşüne göre vitir, geceleyin Kur'an okuyan hâfızlar için sünnettir.

Bir önceki hadîste belirttiği gibi cumhura göre Kur'an'a inanan herkes, Kur'ân ehlindendir. Ve vitir namazı her mü'min için sünnettir.

(١٢٥) باب ما جاء فيما يقرأ في الوتر

115 — VİTİR NAMAZINDA (FÂTİHA'DAN SONRA) OKUNAN SÛRELER HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٧١ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة . ثنا أبو حفص الأبّار . ثنا الأعمش ، عن طلحة وزبيد ، عن ذرّ ، عن سعيد بن عبد الرحمن بن أبزى ، عن أبيه ، عن أبيّ بن كعب ؛ قال : كان رسول الله ﷺ يوتر بسبّح اسم ربك الأعلى ، وقل يا أيها الكافرون ، وقل هو الله أحد .

TERCEMESİ

1171) "... Übeyy bin Kâ'b *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitir namazını (Fâtiha'dan sonra);** سبّح اسم ربّك الأعلى . قل ياأيها الكافرون **ve;** قل هو الله أحد **sûreleriyle kılardı."**

... Senediyle İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'**dan bunun misli rivâyet edilmiştir."**

١١٧٢ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا أبو أحمد . ثنا يونس بن أبي إسحاق ، عن أبيه ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ؛ أن رسول الله ﷺ كان يوتر بسبّح اسم ربك الأعلى ، وقل يا أيها الكافرون ، وقل هو الله أحد .

حدثنا أحمد بن منصور ، أبو بكر . قال : ثنا شبابة . قال : ثنا يونس بن إسحاق ، عن أبيه ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ ، نحوه .

TERCEMESİ

1172) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anh)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitir namazını (Fâtiha'dan sonra);** سبّح اسم ربّك الأعلى قل ياأيها الكافرون **ve;** قل هو الله أحد **sûreleriyle kılardı.**

... Senediyle İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan bunun misli rivâyet edilmiştir."

١١٧٣ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، وَأَبُو يُوسُفَ الرَّقِّيُّ ، مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الصَّيْدَلَانِيُّ.
قَالَا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ خُصَيْفٍ ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ جُرَيْجٍ ؛ قَالَ : سَأَلْنَا عَائِشَةَ ،
بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ يُوتِرُ رَسُولُ اللهِ ﷺ ؟ قَالَتْ : كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى بِسَبِّحِ
اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى . وَفِي الثَّانِيَةِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ . وَفِي الثَّالِثَةِ قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ
وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ .

TERCEMESİ

1173) "... Abdülaziz bin Cüreyc (116) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitir namazında (Fâtiha'dan sonra) ne okuduğunu Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya sorduk. Dedi ki : O Fâtiha'dan sonra ilk rekatte; سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ikinci rek'atte; قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ve üçüncü rek'atte; قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ sûrelerini okurdu, diye cevap verdi."

İZAHI

Bu bâbta rivâyet edilen Ü b e y y (Radıyallâhü anh)'in hadîsini E b û D â v û d, N e s â î, A h m e d ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î, N e s â î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

A b d ü l a z i z (Radıyalâhü anh)'in hadîsini T i r m i z î, E b û D â v û d, İ b n - i H i b b a n, B e y h a k î, D â r e - k u t n î ve H â k i m rivâyet etmişlerdir.

Bütün hadisler; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, vitir namazında Fâtiha'dan sonra ilk rek'atte A'lâ (117), ikinci rek'atte

---

(116) El-Mekkî, el-Kureşî (R.A.), Âişe, İbn-i Abbas, İbn-i Ebi Melîke, Said bin Cübeyr ve Abdullah bin Ebi Hâlid'den rivâyet etmiştir. Kendisinden oğlu Abdülmelik ve Husayf rivâyet etmişlerdir. İbn-i Hibbân, Onu sıka saymıştır. Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâceh ve Tirmizi onun rivâyetini almışlardır. (El-Menhel : Cild 8, Sahf. 53)

(117) 87. sûre

Kâfirûn (118) ve üçüncü rek'atte **İhlâs** (119) sûrelerini okuduğunu beyân ediyorlar. Bunlardan Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)nin hadîsi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, vitrin son sûresinde **İhlâs** sûresiyle beraber onu takip eden **Felâk** ve **Nas** (120) sûrelerini de okuduğuna delâlet eder.

Bu hadîsler, vitrin üç rek'atinde mezkûr sûrelerin okunmasının müstahablığına delâlet ederler. M â l i k î l e r ve Ş â f i i l e r, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsiyle hükmetmişlerdir. H a n e f i l e r ve H a n b e l î l e r, diğer hadîslerle amel etmişlerdir. Yâni vitrin son rek'atinde **Felâk** ve **Nâs** sûrelerinin okunmamasına hükmetmişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ekseriyetle bu sûreleri okuduğu, bâzen de başka sûreleri okuduğu rivâyet edilmiştir.

El-Menhel yazarı, gerek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ve gerekse bâzı sahâbîlerin, vitir namazında başka sûreler okuduklarına dâir rivâyetleri zikretmiştir.

(١١٦) باب ما جاء في الوتر بركعة

116 — VİTİR NAMAZINI BİR REK'AT OLARAK KILMAK HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

١١٧٤ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ. ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛
قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى . وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ .

T E R C E M E S İ

1174) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **gece namazını ikişer ikişer rek'at olarak kılardı ve bir rek'at vitir kılardı."**

١١٧٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ .
ثنا عَاصِمٌ ، عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى .
وَالْوِتْرُ رَكْعَةٌ » . قُلْتُ : أَرَأَيْتَ إِنْ غَلَبَتْنِي عَيْنِي ، أَرَأَيْتَ إِنْ نِمْتُ ؟ قَالَ : اجْعَلْ (أَرَأَيْتَ)

(118) 109. sûre
(119) 112. sûre
(120) 113 - 114. sûre

عِنْدَ ذٰلِكَ النَّجْمِ . فَرَفَعْتُ رَأْسِي ، فَإِذَا السِّمَاكُ . ثُمَّ أَعَادَ فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ

« صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى . وَالْوِتْرُ رَكْعَةٌ قَبْلَ الصُّبْحِ » .

TERCEMESİ

1175) "... Ebû Miclez *(Radıyallâhü anh)*'ın, (Abdullah) *bin Ömer* (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiğine göre; İbn-i Ömer, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir :

«Gece namazı ikişer, ikişer (rek'at)dır, vitir (namazı)da bir rek'attir."

Ebû Miclez : Ben, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'ya :

— Söyleyiver! Eğer uykudan gözümü açamazsam.. Söyle bakalım! Yâ eğer uyuya kalsam? dedim. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ), bana :

— (Vitrini) Şu yıldızın (gözükmesi) vaktinde kılıversene, dedi.

— Ben başımı (semâya) kaldırdım. Baktım ki (işâret ettiği) Simâk (121) yıldızı (görülüyor.) Sonra İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) hadîsi tekrarlıyarak : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), şöyle buyurdu, dedi :

«Gece namazı ikişer ikişer rek'attir. Vitir (namazı)da fecirden önce (kılınan) bir rek'attir.»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in ilk hadisini Buhârî, Müslim ve Tirmizi de rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in ikinci hadisini, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâi, Mâlik ve Tahavi de benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Ancak Kütüb-i Sitte'deki rivâyetlerde İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) ile râvisi Ebû Miclez (Radıyallâhü anh) arasında cereyan eden konuşma rivâyet edilmemiştir.

(121) **Simâk : Bu isimli iki parlak yıldız vardır. Birisine Simâkü'l-A'zal denilir ki bu yıldız ay burçlarındandır. Diğerine Simâkü'r-Râhim denilir.**

Buhârî ve Ebû Dâvûd'un İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyeti meâlen şöyledir:

Birisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gece **namazını**(**n kaç rek'at olduğunu veyâ kaç rek'atten sonra selâm verildiğini sordu. Buyurdu ki:**

«Gece namazı ikişer ikişer (rek'at)**dır. Biriniz sabah namazı vaktinin girdiğinden** (şafak'ın sökmesinden) **korktuğu zaman tek bir rek'at kılar. Bu rek'at, onun evvelce kılmış olduğu rek'atleri tekleştirir.»**

Her iki hadîsteki: مَثْنَى مَثْنَى = **«İkişer ikişer rekat»** ifâdesinden maksat her iki rek'atten sonra selâm vermek olabilir. Müslim ve Ahmed'in rivâyetine göre İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) böyle yorumlamıştır. İlk anda hatıra gelen de budur. Eğer böyle yorumlanırsa hadîs, tek bir rek'at olarak vitir namazını kılmak câizdir, diyenler için bir delîldir. Müellifin bu hadîsleri bu bâbta zikretmesi kendisinin de mezkûr ifâdeyi anlattığım biçimde yorumladığına işâret sayılabilir.

Tek bir rek'atle vitir namazı kılınmaz. Üç rek'atı bir niyetle kılmak ve yalnız sonunda selâm vermek gerekir, diyen âlimler mezkûr ifâdeden maksat her iki rek'atin sonunda teşehhüd oturmaktır, demişlerdir.

El-Hâfız, bu ifâdeyi, her iki rek'atten sonra selâm vermek anlamında yorumlıyarak: 'Cumhur, her iki rek'atten sonra selâm vermek hükmünü ifâde eden bu hadîs, efdal olanı beyan etmek içindir, diye yorum yapmışlardır. (Yâni efdal olan şekil her iki rek'atten sonra selâm vermektir.) der.

Hadîs, en hafif şekli göstermek için buyurulmuş olabilir. Çünkü her iki rek'atten sonra selâm vermek dört veyâ daha ziyâde rek'atlerden sonra selâm vermekten hafiftir.' demiştir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Bu hadîs, gece namazında her iki rek'atten sonra selâm vermenin efdal olduğuna delâlet eder. Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Ebû Yûsuf ve Muhammed böyle demişlerdir. Gündüz sünneti de böyledir.

Ebû Hanîfe'ye göre gece ve gündüz sünnetlerinde dört rek'atten sonra selâm vermek efdal olanıdır."

Bu husûsta geniş tafsilâtı inşaalllah 1318 - 1325 nolu hadîsler bahsinde vereceğiz.

El-Menhel yazarı daha sonra şöyle der:

"Vitir namazı tek bir rek'at olarak kılınabilir, diyen Mâlik Şâfii (Rahimehumullah)'nin delîllerinden birisi bu hadîstir. Cumhur'un kavli de budur.

Ebû Hanîfe ve arkadaşları: Tek bir rek'at, vitir namazı olamaz. Tek rek'atlı hiç bir namaz yoktur, diyerek şu delîllere dayanmışlardır:

1. Nesâi'nin rivâyetine göre;

Âişe (Radıyallâhü anhâ) : **'Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **vitrin iki rek'atinde selâm vermezdi' demiştir.**

2. El-Hâkim'in rivâyetine göre;

Âişe (Radıyallâhü anhâ) : **'Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **vitir namazını üç rek'at olarak kılar ve yalnız sonunda selâm verirdi,' demiştir.**

Hanefî âlimleri İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadîsine verdikleri cevâbı Tahavî şöyle anlatır: Yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir rek'ati daha önce kıldığı iki rek'atle beraber kılmıştır. Böylece hadîslerin arası bulunmuş olur.'

Hanefîler: Hadîsteki:

تُوتِرُ لَهُ مَا قَدْ صَلَّى = **"O tek rek'atı kılmış olduğu rek'atleri tekleştirir."** cümlesi, tek rek'atin, daha önce kılınan rek'atlere bitişik olduğuna bir belirtidir. Tek bir rek'at kılan kimse, daha önce kıldığı rek'atleri selâmla aralamış ise, onun kıldığı son rek'at, diğer rek'atleri nasıl tekleştirir, demişlerdir?

Hanefîler'in, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) hadîsi ile ilgili bu yorum hadîsin zâhirine muhâliftir.

Hadis, şafak'ın sökmesi ile vitir namazının vaktinin çıktığına delâlet eder.

İkinci hadisin; اَلْوِتْرُ رَكْعَةٌ cümlesinin mânâsı: **«Vitir bir rek'attir.»** Bu cümle tek bir rek'at olarak vitir namazı kılınır, diyenler için açık bir delîldir. Başka tür yorum uzaktır.

İlk hadisteki: وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ cümlesinin zâhirî yukardaki cümleye

uygundur. Çünkü ilk hatıra gelen mânâ : «Ve bir rek'atla vitir namazını kılardı.» şeklidir.

İkinci ihtimal : «Ve bir rek'atle tekleştirirdi.»

١١٧٦ – حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ . ثنا الْمُطَّلِبُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . قَالَ : سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ رَجُلٌ فَقَالَ : كَيْفَ أُوتِرُ ؟ قَالَ : أَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ . قَالَ : إِنِّي أَخْشَى أَنْ يَقُولَ النَّاسُ : الْبُتَيْرَاءُ . فَقَالَ : سُنَّةُ اللهِ وَرَسُولِهِ . يُرِيدُ : هٰذِهِ سُنَّةُ اللهِ وَرَسُولِهِ ﷺ .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات إلا أنه منقطع . قال البخاري : لا أعرف للمطلب سماعا من أحد من الصحابة .

TERCEMESİ

1176) "... El-Muttalib bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir :

Bir adam, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'ya :

— **Ben vitir namazını nasıl kılayım? diye sordu. İbn-i Ömer** (Radıyallâhü anhümâ) :

— **Tek bir rek'at vitir kıl, diye cevap verince, adam :**

— **Halkın** (kılacağım tek rek'atli namaza) **büteyrâ** (= güdük) **demelerinden korkarım, dedi. İbn-i Ömer** (Radıyallâhü anhümâ) :

سُنَّةُ اللهِ وَرَسُولِهِ **dedi. Yâni :** (Tek bir rek'atli) **bu namaz, Allah ve Resûlünün sünnetidir.** (= Meşrû kıldıkları bir ibâdettir.)"

Not : Zevâid'de belirtildiğine göre, hadisin isnadındaki râviler sıkadır. Fakat sened munkatidir. Nitekim Buhârî : El-Muttalib'in her hangi bir sahâbîden hadis dinlediğini bilemiyeceğim, demiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadis de vitir namazının bir rek'at olarak kılınmasının meşrûluğuna delâlet eder.

Büteyrâ : Beter'in ism-i tasğiridir. **Beter :** Kesik demektir. **Büteyrâ' :** Kesikcik, olur. Sindî : 'Büteyrâ namaz, tek rek'atlı namaz diye târif edilmiştir. Bâzıları demişler ki, iki rek'at olarak niyet edilip tek rek'at olarak kesilen namazdır.' demiştir.

Buhârî'nin : **"Kitabü'l-Mağazî"**de rivâyet ettiğine göre Sa'd bin Ebi'l-Vakkâs (Radıyallâhü anh)'ın vitir na-

mazını tek rek'at olarak kıldığını rivâyet etmiştir. E l - A y n i : S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın bu namazına İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh) :

مَا هٰذِهِ الْبُتَيْرَاءُ الَّتِي لَا نَعْرِفُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

= **"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken görmediğimiz şu güdük namaz nedir?"** diye itirazda bulunduğunu söylemiştir. D â r e k u t n î ' de beyan edildiğine göre;

"Kays bin Ebî Hâzım (Radıyallâhü anh) : **Bu nasıl namaz?" deyince, Sa'd** (Radıyallâhü anh) **'Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i, **vitir namazını tek rek'at olarak kılarken gördüm.'** diye cevap vermiştir.

Yine B u h â r î **"Kitabü'l-Menâkıb"da** S â i b b i n Y e z i d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre M u â v i y e (Radıyallâhü anh) yalnız bir rek'at vitir kılmış, İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) da onun bu fiilini tasvip etmiştir.

Vitir namazının kılınışı ve rek'at sayısı hakkındaki âlimlerin görüşlerini 1190 - 1192 nolu hadisler bahsinde inşaallah anlatırım

١١٧٧ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَبَابَةُ ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُسَلِّمُ فِي كُلِّ ثِنْتَيْنِ ، وَيُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ .

فى الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1177) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan : Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) her iki rek'atın sonunda selâm verirdi ve bir tek rek'at olarak vitir kılardı."

Not : İsnâdın sahih ve ricâlının sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

(١١٧) باب ما جاء فى القنوت فى الوتر

117 — VİTİR NAMAZINDAKİ KUNÛT (DUÂSI) HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

١١٧٨ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَرِيكٌ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ بُرَيْدِ ابْنِ أَبِي مَرْيَمَ ، عَنْ أَبِي الْحَوْرَاءِ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : عَلَّمَنِي جَدِّي ، رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ

كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي قُنُوتِ الْوِتْرِ « اللَّهُمَّ عَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ . وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ . وَاهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ . وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ . وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ . إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ . إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ . سُبْحَانَكَ رَبَّنَا تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ » .

TERCEMESİ

1178) "... Hasan bin Ali (bin Ebi Tâlib) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Vitir (namazı) kunutunda okumakta olduğum şu cümleleri bana, dedem Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), öğretmiştir:

اَللّٰهُمَّ عَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَاهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ سُبْحَانَكَ رَبَّنَا تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ

= Allah'ım! Dünyada ve âhirette dertten âzâd eylediklerin meyânında beni de azât eyle. (Veyâ sevdiğin) adamlar meyânında benim işlerimi de düzenle (veyâ beni de sev), hidâyete erdirdiklerinle berâber beni de erdir. Kaderin şerrinde beni sen koru, bana verdiğin nimetleri bereketlendir. Şüphesiz (dilediğinle) hükmedersin, sana hükmedilemez. Şüphesiz sevdiğin (kul) zelîl olmaz, sen her tür eksikliklerden pâksın. Ey Rabbimiz! İhsan (ve iyiliğin) boldur, zâtına lâyık olmayan her şeyden nezih ve temizsin."

İZAHI

Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed, İbn-i Huzeyme, İbn-i Hibbân, el-Hâkim, Dârekutnî ve Beyhakî de bunu rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde cümlelerin sıralanışında takdim, tehir vardır. Ebû Dâvûd, Nesâî, ve Tirmizî'deki cümlelerin sıralanışı şöyledir:

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ

وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ cümlesi Ebû Dâvûd'un rivâyetinde mevcuttur. El-Menhel yazarı bu ziyâdenin sâbit olduğunu söylemiştir.

Beyhakî ve Tabarânî'nin rivâyetlerinde mevcuttur. El-Hâfız da et-Telhîs'te muttasıl bir senedle yaptığı rivâyetle bu ziyâde mevcuttur.

إِنَّكَ تَقْضِي cümlesi Nesâi ve Tirmizi'de: فَإِنَّكَ تَقْضِي diye geçer.

سُبْحَانَكَ رَبَّنَا تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ cümlesi yerine Tirmizi ve Ebû Dâvûd'da تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ cümlesi bulunur.

Nesâi'nin rivâyetinde mezkûr cümlelerin sonunda:

وَصَلَّى اللهُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ cümlesi vardır.

Tuhfe yazarı mezkûr cümlelerin şerhinde şöyle der:

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِي cümlesinin mânâsı:

«Allah'ım! Beni hidâyet üzerinde sâbit kıl, bundan ayırma.» Veyâhut: **«Allah'ım! Benim için hidâyet sebeplerini artır.»**

فِيمَنْ هَدَيْتَ lafzından maksad şudur: **«Hidâyete erdirdiğin Peygamber ve veliler arasında...»**

İbnü'l-Melîk: 'Yâni: Dosdoğru yola erdirdiklerin arasına beni kat.' demiştir.

Âfiyet, Muâfiyet: İbnü'l-Melek, bu kelimeden maksat, kötülüklerin def'idir. (Biz bunu dertden azâd olmak diye terceme ettik.)

تَوَلَّنِي fiili, "Tevelli" kökünden alınmadır. "Tevelli" sevgi, koruma, işi düzenleme anlamlarını ifâde eder. Cümlenin mânâsı şudur:

"Allah'ım! Sevdiğin, koruduğun ve işlerini güzel düzenlediğin kullar arasında beni sev, koru ve işlerimi düzenle.",

"Kaderin şerrinden beni koru" cümlesinden maksat: 'Kaderin şer cilveleri karşısında sabırsızlık ve öfkelenmek gibi nizama aykırı hareketlerden beri koru.' demektir. Kaderin kendisinden korunmak kasdedilmemiştir. Çünkü bilindiği gibi hayır olsun, şer olsun kader ne ise aynen gerçekleşir, bunun değişmesi söz konusu değildir. Bu cümleden maksat, Kader-i ilâhiyye karşı isyân etmemek ve sabretmektir. Bu husus için Allah'tan yardım dilemektir.

لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ = **«Şüphesiz senin sevdiğin (kul) zelîl olmaz.»**

cümlesindeki "Vâleyte" fiilinin kökü olan "Muvalât" kelimesi ile ilgili olarak Tuhfe'de şöyle deniliyor:

'Muvâlât: Muadât'ın zıddıdır. (Yâni düşmanlığın zıddı olan muhabbettir.)

İbn-i Hacer: Yâni, senin sevdiğin kullar, âhiret gunu veyâ dünya ve âhirette zelil olmazlar. Dünyada hakarete uğrasalar, başlarına belâ ve musibetler gelse dahi buna bakılmaz. Çünkü görülen zillet zâhiridir, hakîki değildir. Zira zâhiren hakaret ve zillet sayılan haller, Allah katında ve veliler gözünde en büyük izzet ve şereftir, yüceliktir. Önemli olan da Allah ve sevdiklerinin nazarındaki haldir. Bunun içindir ki, Peygamberler (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in başına çok acaib belâlar ve pek garib sıkıntılar gelmiştir.

وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ cümlesinin mânâsı şudur:

"Senin düşmanlık ettiğin kimse âhirette veyâ dünya ve âhirette aziz olamaz." Böylesine dünya nimetlerinden ne kadar çok verilirse verilsin, Allah'ın emirlerine uymadığı ve yasaklarından sakınmadığı için Allah ve sevgili kulları katında aziz ve şerefli olamaz.'

Tirmizî bu hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle der:
"Kunût husûsunda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bundan daha güzel bir şeyin sâbit olduğunu bilmiyoruz. Vitir namazındaki kunût hakkında âlimler ihtilâf etmiştir. Abdullah bin Mes'ûd (Radıyallâhü anh) bütün yıl vitir namazında Kunut duâsını okumayı ve Kunût'un vitir namazının (son rek'atinin) rükû'undan önce okumayı seçmiştir. İlim ehlinin kavli budur. Süfyân-ı Sevrî, İbnü'l-Mübârek, İshak ve Kûfe ehli bununla hükmetmişlerdir.

Alî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre kendisi yalnız Ramazan ayının son onbeş gününde vitir namazında Kunût duâsını okurdu ve Kunût'u rüku'dan sonra ederdi. Bâzı âlimler de böyle hükmetmişlerdir. Şâfiî ve Ahmed böyle demişlerdir."

El-Menhel yazarı bu hadisin şerhinde şöyle der:

"Hadis, vitir namazında Kunût okumanın meşrûluğuna delâlet eder. Hadîsin zâhirine göre bu husûsta Ramazan ayı ile başka zamanlar arasında fark yoktur. Hanefiler ve Hanbelîler böyle hükmetmişlerdir.

İbn-i Mes'ud, Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sev- İbnü'l-Mübârek, İshak, Kûfeliler Berâ',

Ebû Musâ, İbn-i Abbâs, Enes, Ömer bin Abdülaziz, Ubeyde, Abdurrahman bin Ebî Leylâ ve Hamîd et-Tavîl (Radıyallâhü anhüm), Kunût'un rükû'dan önce okunmasına hükmetmişlerdir.

Bir cemâat, Kunût duâsının yalnız Ramazan ayının son yarısında vitir namazında okunmasına hükmetmişlerdir. Alî, İbn-i Sîrîn, Saîd bin Ebi'l-Hasen, Zührî, Yahya bin Sâbit, Mâlik ve Şâfiî bu grubtaki âlimlerdendirler.

Kunût'un rükû'dan önce mi sonra mı okunması husûsunda, yukarda işâret ettiğim gibi ihtilâf vardır:

Hulefâ-i Râşidîn ve Saîd bin Cübeyr gibi zâtlar, rükû'dan sonra olduğuna hükmetmişlerdir. Ahmed bin Hanbel'in kavli ve Şâfiî mezhebinin meşhur kavli budur. İbn-i Mes'ud, Süfyân-i Sevri, İbnü'l-Mübârek, Ebû Hanîfe ve yukarıda isimleri geçen âlimler, rükû'dan önce olduğunu söylemişlerdir.

(El-Menhel yazarı, bu arada bunların delillerini zikrettikten sonra şöyle der:)

Kunût'un rükû'dan önce veyâ sonra okunmasına dâir rivâyetler arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü iki şekil de mübah kâbilindendir. Artık rükû'dan önce de okunabilir, rükû'dan sonra da. Çünkü ikisi de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den vârid olmuştur. Nitekim rükû'dan önce ve sonra Kunût etme hükmü, Enes (Radıyallâhü anh)'e sorulmuş, kendisi:

"Biz rükû'dan önce de sonra da Kunût ederdik" diye cevap vermiştir." (1183 nolu hadîstir.)

KUNÛT HAKKINDAKİ DÖRT MEZHEBİN GÖRÜŞLERİ

Vitir namazı Hanefîler'e göre vâcib, diğer üç mezhebe göre sünnettir. Kunût duâsına gelince:

1 — Hanefîler'e göre vitrin son rek'atinin kırâatı bitince el kaldırıp tekbir almak ve Kunût okumak vâcibtir. Kunût Allah'a övgüyü ve duâayı ihtivâ eden sözlerdir. Lâkin İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen şu sözleri okumak sünnettir.

اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِى

عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلاَ نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ اَللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ

«Allah'ım! Biz Senden yardım ve mağfiret dileriz. Senden hidâyet üzere sâbit kalmamızı dileriz. Sana imanımız var. Sana tevekkül ederiz. Tüm övgü vasıfları ile seni överiz. Sana şükrederiz. Sana nankörlük etmeyiz. Sana muhâlefetle isyan edeni başımızdan atarak terkederiz. Allah'ım! Yalnız sana ibâdet ederiz. Ancak senin için namaz kılar, secde ederiz. Koşmamız ve çabalamamız yalnız sana yaklaşmak içindir. Senin rahmetini umarız. Senin azabından korkarız. Şüphesiz senin azabın kâfirlere yapışır.»

Bundan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, âline ve ashâbına salavât okunur.

Ayrıca büyük âfetler ve musibetler geldiğinde sabah namazında ve ikinci rükû'dan sonra imamın Kunût etmesi sünnettir.

2 — Şâfii mezhebine göre yıl boyunca sabah farzının ikinci rek'atinde rükû'dan kalkınca Kunût okumak sünnettir. Keza Ramazan ayının son yarısında vitir namazının son rek'atinde yine rükû'dan kalkınca Kunût etmek sünnettir. Kunût, Allah'a övgü ve duâyı kapsayan sözlerden meydana gelir. Lâkin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den vârid olan lafızları okumak sünnettir. Bu lafızlar, hadisimizdeki lafızlardır. Ancak hadisteki lafızlardan sonra şunu ilâve etmek sünnettir.

فَلَكَ الْحَمْدُ عَلٰى مَا قَضَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَى النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

Belâ ve musibetler zamanında bütün vakit namazlarında Kunût okumak hem imam hem münferid için sünnettir.

3 — Hanbelîler'e göre vitrin son rek'atinin rükû'undan kalkınca Kunût etmek, yıl boyunca sünnettir. Ramazan ayı ile diğer aylar arasında bir fark yoktur. Vârid olan lafızları okumak daha efdaldır. Vârid olan lafızlar, yukarıdaki iki Kunût'tur.

Vitir namazı dışındaki namazlarda Kunût etmek mekruhtur. Fakat müslümanlara tâundan başka bir belâ geldiği zaman devlet reisi veyâ vekilinin beş vakit namazda Kunût etmesi sünnettir. Kunût, vitrin son rek'atinin rükû'undan önce okunabiliyor ise de, efdal olanı rükû'dan sonradır.

4 — M â l i k i mezhebine göre Vitir namazında Kunût yoktur. Sabah namazında Kunût okumak menduptur. Rükû'dan önce okunmalıdır. Unutarak rükû'a varınca Kunût etmediğini hatırlarsa Kunût için geri dönülmez. Rükû'dan kalktıktan sonra Kunût edilir. (122) Geniş malûmat için Fıkıh kitablarına müracaat edilmesi gerekir.

١١٧٩ — حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ، حَفْصُ بْنُ عُمَرَ. ثنا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ. ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ عَمْرٍو الْفَزَارِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ، فِي آخِرِ الْوِتْرِ «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سُخْطِكَ. وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ. لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ. أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ».

TERCEMESİ

1179) "... Alî bin Ebî Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vitir namazın(ın selâmın)dan sonra şöyle derdi:

اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ وَاَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَااُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ اَنْتَ كَمَا اَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ

= «Allah'ım! Senin öfkenden, senin rızâna sığınırım. Senin azâbından senin afvine sığınırım, sen(in cezan)dan sana sığınırım. Sana lâyıkı veçhile hamd-ü senâ edemem. Sen zâtını övdüğün yüce vasıflara ve üstün kemalâta sahipsin.»

İZAHI

T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â i, H â k i m, D â r e m î, İ b n - i H i b b â n ve İ b n - i H u z e y m e de bunu rivâyet etmişlerdir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu duâyı vitir namazının selâmından sonra okuduğu N e s â i'nin rivâyetinde açıkca belirtilmiştir.

(122) Dört mezhebin görüşleri ile ilgili bu bilgi el-Fıkıh Ala'l-Mezahibi'l-Arbaa adlı kitabtan kısaltılarak alınmıştır.

Hadisin : "Senin öfkenden..." cümlesinin mânâsı şudur :

"Senin öfkeni mûcip şeylerden, senin rızânı mûcip şeyleri işlemekle, kendimi korumaya çalışırım. Senin azabını mûcip şeylerden, senin afvını mûcip şeyleri yapmakla korunmaya çalışırım. Senin azabından senin zâtına sığınırım."

لاأحصى ثناء cümlesinden maksad şudur : **"Sana hamd-ü senâ etmeyi gerektiren nimetleri saymıya gücüm yetmez."**

(١١٨) باب من كان لا يرفع يديه فى القنوت

118 — KUNUTTA ELLERİNİ KALDIRMAYANIN (BEYANI) BÂBI

١١٨٠ — حدثنا نصر بن على الجهضمى . ثنا يزيد بن زريع . ثنا سعيد ، عن قتادة ، عن أنس بن مالك ؛ أن نبى الله ﷺ كان لا يرفع يديه فى شىء من دعائه إلا عند الاستسقاء . فإنه كان يرفع يديه حتى يرى بياض إبطيه .

TERCEMESİ

1180) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den : Şöyle demiştir : **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), yağmur duâsından başka hiç bir duâsında ellerini (havaya) kaldırmazdı. (Yağmur duâsında) koltuk altlarının beyazlığı görülecek kadar ellerini (havaya) kaldırırdı."**

İZAHI

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Dârekutnî, Hâkim ve Beyhakî de bunu rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yağmur duâsından başka hiç bir duâda ellerini kaldırmazdı. Lâkin bu hadîsin zâhiri yağmur duâsından başka duâlarda ellerin havaya kaldırılmasına dâir gelen çok sayıdaki hadîslere ters düşer.

Buhârî 'Duâlar Kitabının' bir bâbını duâda ellerin kaldırılmasına tahsis ederek müteaddit hadîsleri rivâyet etmiştir. El-Münzirî de bu konuda bir küçük kitab te'lif etmiştir. Nevevî : Bu konuda sayılmayacak kadar hadîs vardır. Ben Buhârî ve Müslim'den otuz kadar hadis topladım, demiştir.

Müellifimiz de bundan sonraki bâbı buna tahsis ederek bir hadîs rivâyet etmiştir.

Hadislerin arasını bulmak husûsundaki âlimlerin yorumunu bundan sonraki bâbta rivâyet olunan hadîsin izâhında anlatacağım.

(١١٩) باب من رفع يديه فى الدعاء ومسح بهما وجهه

119 — DUÂ EDERKEN ELLERİNİ KALDIRAN VE (SONUNDA) ELLERİNİ YÜZÜNE SÜRENİN BÂBI

١١٨١ — حدّثنا أبو كُرَيْب ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . قَالَا : ثنا عَائِذُ بْنُ حَبِيبٍ ، عَنْ صَالِحِ بْنِ حَسَّانَ الْأَنْصَارِيِّ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا دَعَوْتَ اللهَ فَادْعُ بِبَاطِنِ كَفَّيْكَ . وَلَا تَدْعُ بِظُهُورِهِمَا . فَإِذَا فَرَغْتَ فَامْسَحْ بِهِمَا وَجْهَكَ » .

فى الزوائد : إسناده ضعيف لاتفاقهم على ضعف صالح بن حسان .

TERCEMESİ

1181) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Sen duâ ettiğin zaman avuçlarının içi(ni havaya kaldırmak) ile duâ et. Avuçlarının dışları(nı havaya kaldırmak) ile duâ etme. Duâya son verdiğin zaman avuçlarının içlerini, yüzüne sür.»"

Not : Râvi Sâlih bin Hassân'ın zayıflığı dolayısıyla isnadının zayıflığı Zevâid'de belirtilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid yazarı bunu zevâid türünden saymış ise de bu türden değildir. Çünkü **Ebû Dâvûd** bunu **'Duâ'** bâbında rivâyet etmiştir. Lafızları farklı olmakla beraber mânâları aynidir. **Ebû Dâvûd**'un rivâyeti şöyledir :

لاتَسْتُرُوا الْجُدُرَ مَنْ نَظَرَ فِي كِتَابِ اَخِيهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَإِنَّمَا يَنْظُرُ فِي النَّارِ
وَسَلُوا اللهَ بِبُطُونِ اَكُفِّكُمْ وَلاَ تَسْأَلُوهُ بِظُهُورِهَا فَإِذَا فَرَغْتُمْ فَامْسَحُوا بِهَا وُجُوهَكُمْ

= «**Duvarları** (süslemek üzere kumaşlar, halılar ve benzerleri ile) **örtmeyiniz.** (Din) **kardeşinin kitâbına izin almadan bakan kimse cehennem ateşine bakmış** (buna müstahak olmuş) **olur. Avuçlarınızın içleri**(ni havaya kaldırmak) **ile Allah'a duâ ediniz. Avuçlarınızın dışları ile Allah'a duâ etmeyiniz. Duânıza son verdiğiniz zaman avuçlarınızın içlerini yüzlerinize sürünüz.»**

Hadîs, duâ edilirken avuçların içlerini semâya doğru açmanın, elleri havaya kaldırmanın meşrûluğuna ve duâ ederken avuçların içi yere dönük olacak şekilde elleri havaya kaldırmanın yasaklığına delâlet eder. Bunun hikmeti, avuç açmanın Allah'a muhtaçlığın, tavâzuun ve dilemenin bir ifâdesi oluşudur. Ellerin tersini havaya kaldırmak ise, dilenen şeye rağbet etmemek ve buna önem vermemek anlamını ifâde eder.

Hadîsin zâhirine göre, hayırlı bir şeyin istenmesi veyâ bir şerrin defedilmesi için duâ edilirken avuçların içini havaya doğru açmak meşrûdur. T ı y b i böyle demiştir.

İ b n - i , H a c e r ise hadîsteki emri, bir hayırlı şeyin verilmesi yolunda yapılacak duâya hamlederek şöyle demiştir: Çünkü bir şeyi kazanmak için istekte bulunan kimseye uygun olanı, baş vurduğu zâta doğru elini açması ve gönül alçaklığı ile ellerini uzatıp bol ihsanla doldurulmasına çalışmasıdır. Kişi bir şerrin defi için duâ edeceği zaman ellerinin tersini semâya doğru kaldırması ve avuçlarının içini yere çevirmesi sünnettir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) böyle yapmıştır.

Bunun hikmeti bir şeyin verilmesi dilenirken bunun alınmasının umulduğunu avuç açmakla belirtmektir. Bir şerrin defi için elin ters çevirilmesi, o şerrin kovulmakta olduğunun umulduğunu ifâde eder.

Duâ bitince ellerin yüze sürülmesinin hikmeti de şudur: Duâ edilirken, rahmet-i ilâhi ellerin üzerine iner. Bu rahmet en şerefli uzuv olan yüze de ulaşsın diye eller, yüze sürülür.

HADÎSLERİN ARASINI BULMAK

Bu hadîs, duâ edilirken avuçların içi semâya bakacak tarzda elleri havaya kaldırmanın meşrûluğuna delâlet eder.

Bundan önceki bâbta geçen E n e s (Radıyallâhü anh)'in ha-

dîsinin zâhirine göre yağmur duâsı hâriç Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) duâ ederken ellerini havaya kaldırmazdı.

Duâ ederken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ellerini havaya kaldırdığı bir çok hadîsle sâbittir. Bu hadîslerle Enes (Radıyallâhü anh)'in hadisi arasında görülen zahirî çelişkinin bertaraf edilmesi yolunda el-Menhel yazarı şu yorumu beyan eder:

Enes (Radıyallâhü anh)'ın gayesi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yağmur duâsında ellerini havaya çok kaldırdığını, diğer duâlarda bu kadar kaldırmadığını ve normal bir şekilde kaldırdığını ifâde etmektir.

Veyâhut Enes (Radıyallâhü anh)'ın gayesi yağmur duâsındaki ellerin kaldırılışı diğer zamanlardaki kaldırılışından tamamen farklıdır. Yâni yağmur duâsında ellerin tersi semâya doğru ve avuçların içi yere doğru tutulurdu. Bu tür kaldırış yağmur duâsından başka duâlarda olmazdı. Çünkü diğer duâlarda avuçların içi semâya doğru tutulurdu.

Hadîslerin arasını bulmanın imkânsızlığı faraza düşünülecek olursa Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in duâ ederken ellerini kaldırdığına dâir hadîsler, kaldırmadığına dâir hadîslere tercih edilir. Çünkü müsbit (bir olayın olduğunu beyan eden) hadîsler, nâfi (o olayın olmadığını açıklayan) hadîslere tercih edilir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Duâ ederken elleri havaya kaldırmak meşrûdur.
2. Avuçların içini semâya doğru tutmak meşrûdur. Avuç içini yere doğru çevirmek yasaktır.
3. Duânın bitiminde elleri yüze sürmek meşrûdur.

KUNUTTA EL KALDIRIP KALDIRMAMAK HUSÛSUNDAKİ ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

Ahmed, Rey ehli ve İshak: Kunût'ta ellerin kaldırılması sünnettir, demişlerdir. Nevevî'nin dediğine göre Şâfiîler'in sahîh kavli de budur.

Mâlik ve Evzâî'nin dâhil olduğu bir ilim cemâatına göre Kunut'ta el kaldırmak yoktur.

(١٢٠) باب ما جاء فى القنوت قبل الركوع وبعده

120 — RÜKÛ'DAN ÖNCE VE SONRA KUNUT OKUMAK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٨٢ — حدثنا علي بن ميمون الرقي. ثنا مخلد بن يزيد، عن سفيان، عن زبيد اليامي، عن سعيد بن عبد الرحمن بن أبزى، عن أبيه، عن أبي بن كعب؛ أن رسول الله ﷺ كان يوتر فيقنت قبل الركوع.

TERCEMESİ

1182) "... Übeyy bin Kâ'b *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **vitir namazını kılardı.** (vitrin son rek'atinde) **rükû'dan önce Kunut okurdu.**"

١١٨٣ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا سهل بن يوسف. ثنا حميد، عن أنس بن مالك؛ قال: سئل عن القنوت في صلاة الصبح، فقال: كنا نقنت قبل الركوع وبعده.

في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

1183) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: **Kendisine sabah namazındaki Kunut hakkında soru sorulmuş; Kendisi: Biz rükû'dan önce de sonra da Kunut okurduk, diye cevap vermiştir.**"

Not: İsnadının sahih ve ricâlinin sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

١١٨٤ — حدثنا محمد بن بشار. ثنا عبد الوهاب. ثنا أيوب، عن محمد؛ قال: سألت أنس بن مالك عن القنوت، فقال: قنت رسول الله ﷺ بعد الركوع.

TERCEMESİ

1184 "... Muhammed (bin Sîrîn) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'a (sabah namazındaki) **Kunût durumunu sordum. Dedi ki: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **rükû'dan sonra Kunût okumuştur.**"

İ Z A H I

Ü b e y y (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

Vitir namazında Kunût duâsının rükûdan önce okunduğuna hükmeden H a n e f i âlimleri, bu hadisi delîl göstermişlerdir.

E n e s (Radıyallâhü anh)'in ilk hadisi Zevâid türündendir. T a h a v i de rivâyet etmiştir. İkinci hadîsini B u h â r î, M ü s - l i m, N e s â î, E b û D â v û d ve T a h a v î de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ' un rivâyeti meâlen şöyledir :

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sabah namazında Kunut okumuş mu? diye** Enes (Radıyallâhü anh)'a **sorulmuş, kendisi: Evet diye** cevap **vermiş.** Bunun **üzerine: Rükû'dan önce mi, sonra mı? diye sorulmuş, kendisi:** Rükû'dan **sonra** diye **cevap vermiştir. Râvi Müsedded:** '(Kunut okunması) **az bir müddet** (sürmüş)' **kaydını ilâve etmiştir.**"

E n e s (Radıyallâhü anh)'in ilk hadîsi, sabah namazında Kunut'un rükû'dan önce de, sonra da okunabileceğine delildir. İkinci hadîsi ise, Kunut'un rüku'dan sonra okunmasına delîldir.

Sabah namazında Kunut okunup okunmaması ihtilâflı bir mes'eledir. 117. bâbta anlattığım gibi şahâbîlerden ve tabiîlerden bir cemâat, sabah namazında Kunut'un meşrû olduğuna hükmetmişlerdir. M â l i k ve Ş â f i î ' nin kavli de budur.

Yine sahâbîlerden ve tabiîlerden bir cemâat: Bir belâ olmadıkça sabah namazında Kunut okumak meşrû değildir, demişlerdir.

El-Menhel yazarı, iki grubun delîllerini uzunca nakletmiştir.

Sabah namazında Kunut vardır, diyen âlimlerin bir kısmı: Rükû'dan sonra okunur, demişlerdir. Böyle hükmedenlerin başında H u l a f â - i R â ş i d î n, E b û K ı l â b e, Ş â f i î ve M â - l i k i l e r ' den İ b n - i H a b î b bulunur.

Rükû'dan öncedir, diyen âlimlerin başında İ b n - i A b b â s, B e r â ', Ö m e r b i n A b d ü l a z i z, İ b n - i E b î L e y l â, M â l i k ve İ s h a k (Radıyallâhü anhüm) bulunur.

El-Müdevvene'de beyân edildiğine göre sabah namazındaki Kunut hakkında M â l i k: Kunut, rükû'dan önce de, sonra da okunabilir. Ben şahsen rükû'dan önce okumayı tercih ederim, demiştir.

El-Menhel yazarı : Kunût'un rükû'dan sonra okunması tercihe şayandır. Çünkü merfû hadîslerle sâbittir, demiştir. E l - H â k i m ' in rivâyetine göre H a s a n - ı B a s r î : Ben B e d i r ehlinden yirmisekiz zâtın arkasında sabah namazını kıldım. Hepsi rükû'dan sonra Kunut okurdu, demiştir. Fakat e l - H â f ı z, bu hadîsin isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.

Dört mezhebin bu husûstaki görüşlerini 1178 nolu hadîsin izahında anlatmıştık.

(١٢١) باب ما جاء في الوتر آخر الليل

121 — GECENİN SONUNDA VİTİR (NAMAZINI) KILMAK HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٨٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو بكر بن عياش ، عن أبي حصين ، عن يحيى ، عن مسروق ؛ قال : سألت عائشة عن وتر رسول الله ﷺ فقالت : من كل الليل قد أوتر . من أوله وأوسطه ، وانتهى وتره ، حين مات ، في السحر

TERCEMESİ

1185) "... Mesrûk *(Radıyallâhü anh)*'den : Şöyle demiştir :

Ben, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ye, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitir namazını (ne vakit kıldığını) sordum. Âişe (Radıyallâhü anhâ) dedi ki : O, gecenin evvelinde, ortasında, her vaktinde vitir kılmıştır. Ömrünün sonlarında vitir namazı seher vaktine doğru biterdi."

١١٨٦ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع . ح وحدثنا محمد بن بشار . ثنا محمد ابن جعفر . قال : ثنا شعبة ، عن أبي إسحاق ، عن عاصم بن ضمرة ، عن علي ؛ قال : من كل الليل قد أوتر رسول الله ﷺ . من أوله وأوسطه . وانتهى وتره إلى السحر .

TERCEMESİ

1186) "... Alî (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den : Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), gecenin her vaktinde, gecenin evvelinde. ve ortasında vitir namazını kılmıştır. Vitri seher vaktine doğru sona ermiştir."

١١٨٧ — حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا ابْنُ أَبِي غَنِيَّةَ. ثنا الأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ،
عَنْ جَابِرٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَنْ خَافَ مِنْكُمْ أَنْ لَا يَسْتَيْقِظَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ،
فَلْيُوتِرْ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ ثُمَّ لِيَرْقُدْ. وَمَنْ طَمِعَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَيْقِظَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ،
فَلْيُوتِرْ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ. فَإِنَّ قِرَاءَةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَحْضُورَةٌ. وَذَلِكَ أَفْضَلُ».

TERCEMESİ

1187 "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre. Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Gece uyanamıyacağından korkanlarınız, gecenin evvelinde vitir namazını kılsın, sonra uyusun. Gece sonunda uyanacağını umanlarınız vitir namazını gecenin sonunda kılsın. Çünkü gece sonundaki Kur'an okumada melekler hazır olur. Gece sonunda Kur'an okumak efdaldır.»"

İZAHI

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini Kütüb-i Sitte sahipleri, A h m e d ve B e y h a k î rivâyet etmişlerdir. Bu hadis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gecenin muhtelif zamanlarında vitir namazını kıldığına ve ömrünün sonlarında vitir namazını gecenin sonuna bıraktığına delâlet eder. Ömrünün sonunda vitir namazını gecenin sonuna bıraktığı için efdal olanı budur.

Bu hadis, gecenin tümünün vitir namazı için vakit olduğuna delâlet eder. Lâkin cumhûra göre vitir namazı vaktinin başlangıcı yatsı namazından sonradır. Yâni yatsı farzı kılınmadıkça vitir namazı vakti girmiş olmaz.

E b û H a n î f e 'ye göre yatsı vakti olunca vitir namazı vakti olmuş olur. Lâkin bile bile vitir namazı yatsı namazından önce kılınamaz.

A l i (Radıyallâhü anh)'in hadisi, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisine benziyor. Müelliften başka kim tarafından rivâyet edildiğini bilemedim. Zevâid türünden olması muhtemeldir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'in hadisini M ü s l i m, T i r m i z i ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

T i r m i z i ' nin rivâyetinde hadîsin son kısmı şöyledir:

فَإِنَّ قِرَاءَةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَحْضُورَةٌ وَهِيَ أَفْضَلُ = **«Çünkü gecenin sonunda Kur'an okuma mahdûredir.** (= Yâni rahmet melekleri hazır bulunup dinlerler). **Gece sonundaki kıraet efdaldır.»**

M ü s l i m ' in rivâyetinde son cümle şöyledir:

فَإِنَّ صَلاَةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ وَذَلِكَ أَفْضَلُ = **«Çünkü gece sonundaki namaz meşhudedir.** (= Yâni kılınırken rahmet melekleri hazır bulunup şehâdet ederler.) **Bu vakitteki namaz efdaldır.»**

Bu hadis, gecenin sonunda uyanmamaktan korkan kimsenin gece uyumadan önce vitir namazını kılmasını ve gece sonunda uyanacağını ümid edenin vitrini o vakte bırakmasını hükme bağlar.

N e v e v î, bu hadîsin altında şöyle der: 'Gece sonunda uyanacağına güvenen kimsenin vitrini bu vakte tehir etmesinin ve buna güvenemiyenin uyumadan önce kılmasının efdal olduğuna açık delildir. Doğrusu budur. Mutlak olan hadîsler buna göre yorumlanmalıdır.'

(١٢٢) باب من نام عن وتر أو نسيه

122 — VİTİR KILMADAN UYUYAKALAN VEYÂ UNUTANIN BÂBI

١١٨٨ — حدثنا أبو مصعب، أحمد بن أبي بكر المديني، وسويد بن سعيد؛ قال: ثنا عبد الرحمن بن زيد بن أسلم، عن أبيه، عن عطاء بن يسار، عن أبي سعيد؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من نام عن الوتر أو نسيه، فليصل إذا أصبح، أو ذكره».

T E R C E M E S İ

1188) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Her kim vitir namazını kılmadan (fecir doğuncaya kadar) uyuyakalırsa veyâ unutursa, sabahladığı zaman veyâ hatırına geldiği zaman kılsın.»"

İ Z A H I

T i r m i z î, E b û D â v û d ve H â k i m de bu hadisi rivâyet etmişlerdir.

Vitir namazını kılmadan uyuyup şafak doğuncaya kadar uyanmayan, kezâ vitir namazını unutup şafaktan sonra hatırlayan kimsenin vitir namazını kılacağına bu hadis delildir. Uyuyan kimse uyandığı zaman, unutan kişi de hatırlayınca kılacaktır.

El-Menhel yazarı, bu hadisin şerhinde aşağıdaki bilgiyi vermiştir: "Hadîs, vitir namazının vâcibliğine hükmedenlerin delîllerindendir ve vitir namazının kaza edilmesinin meşrûluğuna delâlet eder.

Sahâbîlerin, tabiilerin ve onlardan sonra gelenlerin cumhûru, vitir namazının kaza edilmesinin meşrûluğuna hükmetmişlerdir. Sa'd bin Ebî Vakkâs, Alî, İbn-i Mes'ûd, İbn-i Ömer, Ubâde bin Sâmit, Âmir bin Rabîa, Ebû Derdâ', Muâz bin Cebel ve İbn-i Abbâs gibi sahâbîler (Radıyallâhü anhüm) böyle hükmedenlerdendirler. Kezâ İbrâhim en-Nehâî, Sevrî, dört mezheb imamları, Evzâi ve İshâk da böyle demişlerdir.

VAKTİNDE KILINMAYAN VİTİR NE ZAMAN KAZA EDİLİR?

Bu husûsta ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1 — İbn-i Abbâs, Mesrûk, Hasan-ı Basrî, Nehaî, Mekhûl, Katâde, Mâlik, Ahmed ve İshâk (Radıyallâhü anhüm): Fecirden sonra ve sabah namazından önce kaza edilir, demişlerdir.

Tirmizî: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den: لاَ وِتْرَ بَعْدَ صَلاَةِ الصُّبْحِ = «Sabah namazından sonra vitir namazı kılmak yoktur.» hadîsi rivâyet edilmiştir. Bâzı âlimler bununla hükmetmiştir. Şâfiî, Ahmed ve İshâk bunlardandır, demiştir.

El-Menhel yazarı, bu âlimlerin delîllerini zikrettikten sonra sözlerine devamla şöyle der:

İbn-i Nasr, sahâbîlerden ve diğerlerinden bir çok eser zikrederek bunların fecirden sonra ve sabah namazından önce vitir kıldıklarını nakletmiştir.

2 — Nahaî'ye göre güneş doğmadıkça sabah namazından sonra da olsa vitir kaza edilir.

3 — Şa'bi, el-Hasan, Tâvus, Mücâhid ve Hammâd: Vitir namazı sabah namazından sonra da, güneş doğduktan sonra da öğle vaktine kadar kaza edilebilir, demişlerdir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den de bu kavil rivâyet edilmiştir.

4 — İbn-i Hazm, unutmak veyâ uyuyakalmak nedeniyle veyâ bile bile kılmamak arasında fark olduğunu söyliyerek şöyle demiştir: Eğer bilerek terk ederse kaza etmez. Fakat diğer hallerde gece veyâ gündüz ne zaman isterse kaza eder.

5 — Şâfii mezhebinin meşhur kavline göre gece de gündüz de kaza edebilir.

6 — Hanefi âlimleri: Kerâhet vakitleri dışındaki zamanlarda kaza edilir, demişlerdir.

El-Menhel yazarı, yukardaki ihtilâfları ve delilleri zikrettikten sonra: Tercihe şâyan kavil, kerâhet vakitleri dışında her zaman kazâ edilebilmesi şeklindeki kavildir. Böyle hükmedildiğinde delillerin arası bulunmuş olur. Hadîs, uyuyakalana ve unutana âit ise de bile bile kılmıyanın kazâ etmesi daha tabiidir. Nitekim farz namazın kazâ edilmesinde cumhûrun kavli bu merkezdedir. Yâni bile bile farz namazı terkedenin kazâ etmesi gerekir, der."

١١٨٩ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى ، وَأَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ ؛ قَالَا : ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أنا مَعْمَرٌ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَوْتِرُوا قَبْلَ أَنْ تُصْبِحُوا » .

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى : فِي هٰذَا الْحَدِيثِ دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ حَدِيثَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وَاهٍ .

TERCEMESİ

1189) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Henüz sabahlamamışken (= fecir doğmamışken) vitir namazını kılınız.»

Râvi Muhammed bin Yahyâ: Bu hadîs delildir ki; Abdurrahman'ın hadîsi (= bir önceki hadîs) vâhîdir, demiştir."

İ Z A H İ

Bu hadisi M ü s l i m, T i r m i z î ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, vitir namazının fecirden önce kılınmasının gerekliliğine delâlet eder. Hadisin zâhirine göre fecirden sonra vitir kılınamaz. S i n d î : 'Müellif, fecirden sonra vitir kılmanın câiz olmadığına ve vaktinde kılınmayınca kazâ edilemiyeceğine bu hadisi delîl göstermiş ise de, bunun delîl olarak gösterilmesi zayıftır,' demiştir. Çünkü hadîs vitir namazının edâ vaktinin fecirle son bulduğunu hükme bağlamış olur. Fecrin doğmasıyla vitrin edâ vakti çıkmış olur. Bunun için fecre kadar vitir namazını geciktirmemelidir.

Bâzı âlimler, bu ve benzeri hadîsleri delîl göstererek: Vitri kılmadan fecre kadar uyuyakalan veyâ unutan yâhut bile bile terkeden kimse fecirden sonra kazâ edemez. Çünkü vitir farz değildir. Ancak vaktinde kılınır. Vakti çıkınca kazâ edilemez, demişlerdir. A t â ', böyle diyenlerdendir.

1189 nolu hadisi müellife rivâyet eden M u h a m m e d b i n Y a h y â bu hadisi A b d u r r a h m a n'ın rivâyet ettiği (1188 nolu) hadisin vâhî olduğuna delâlet eder demiştir. Fakat el-Menhel yazarı; A b d u r r a h m a n'ın zayıflığının; E b û D â v û d ve H â k i m'in rivâyetinde M u h a m m e d b i n M u t a r r i f'in mutabaatıyla ve T i r m i z î'nin rivâyetinde A b d u l l a h b i n Z e y d'in mutabaatı ile giderildiğini söylemiştir. Çünkü T i r m i z î'nin rivâyetinde A b d u r r a h m a n b i n Z e y d yerine A b d u l l a h b i n Z e y d râvî gösterilmiştir. E b û D â v û d ve H â k i m'in rivâyetlerinde ise A b d u r r a h m a n yerine M u h a m m e d b i n M u t a a r r i f rivâyet etmiştir.

(١٢٣) باب ما جاء فى الوتر بثلاث وخمس وسبع وتسع

123 — ÜÇ, BEŞ, YEDİ VE DOKUZ REK'AT OLARAK VİTİR (NAMAZINI) KILMAK HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١١٩٠ – حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقى . ثنا الفريابى ، عن الأوزاعى ، عن الزهرى ، عن عطاء بن يزيد الليثى ، عن أبى أيوب الأنصارى ؛ أن رسول الله ﷺ

قَالَ «الْوِتْرُ حَقٌّ . فَمَنْ شَاءَ فَلْيُوتِرْ بِخَمْسٍ . وَمَنْ شَاءَ فَلْيُوتِرْ بِثَلَاثٍ . وَمَنْ شَاءَ فَلْيُوتِرْ بِوَاحِدَةٍ» .

TERCEMESİ

1190) "... Ebû Eyyub-i Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Vitir (namazı ilâhi) bir haktır. Artık dileyen beş rek'at vitir kılsın, dileyen üç rek'at vitir kılsın, dileyen bir rek'at vitir kılsın.»"

İZAHI

Ebû Dâvûd, Nesâi, Tahavi, Dârekutni, Beyhaki ve el-Hâkim de bunu rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ilk cümle şöyledir:

الْوِتْرُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ = **«Vitir, her müslümanın zimmetinde sâbit (ilâhi) bir haktır.»**

Sindî: Vitir namazının vâcib olduğuna hükmedenler bu hadîsi delil gösterebilirler. Çünkü, 'Hak': Zimmette sâbit ve yapılması lüzumlu olan şeydir. Bâzı rivâyetlerde vitir kılmayanlar hakkında tehdit de vardır, vitrin vâcip olmadığını hükmedenler ise 'Hak': Sâbit ve meşru' demektir. Vitir kılmayan hakkında buyurulan;

فَمَنْ لَمْ يُوتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا = **«Vitir kılmayan bizden değildir.»** tehdidinin yorumu şudur: "Vitir kılmayan, bizim sünnetimiz ve yolumuz ehlinden değildir. (Veyâhut sünnetimizden yüz çevirmek ve hoşlanmamak üzere vitir kılmayan bizden değildir...)" demişlerdir.

Hadisin: «Artık dileyen beş, dileyen üç rek'at...» cümleleri ile ilgili olarak el-Menhel yazarı şunları söyler:

"El-Hâkim'in Âişe (Radıyallâhü anh)'den rivâyeti ile sâbit olduğu üzere Peygamber vitir namazını beş rek'at kıldığı zaman beşinci rek'atten başka hiç bir rek'atte oturmazdı ve yalnız beşinci rek'atten sonra selâm verirdi. Buradaki cümle böyle yorumlanmalıdır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dördüncü rek'atten sonra teşehhüde oturması ve teşehhüdden sonra selâm vermeden beşinci rek'ate kalkıp bu rek'ati de kıldıktan sonra teşehhüde oturması ve selâm vermesi şeklinde yorum yapmak da mümkündür.

· Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitri üç rek'at olarak kıldığı zaman bunu yine bir teşehhüd ve bir selâmla kıldığı, el-Hâkim'in Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyeti ile sâbittir. Şu halde üç rek'atla ilgili cümleyi buna göre yorumlamak uygun olur. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın vitir kılışı böyle idi. Medine halkı bu vitir şeklini ondan almışlardır.

Vitir üç rek'at olarak kılındığı zaman iki teşehhüd ve bir selâmla kılınması yorumu muhtemeldir. Ebû Hanîfe ile arkadaşları ve Sevrî'nin kavli budur.

Üç rek'at vitirle alâkalı olarak el-Hâkim ve Dârekutnî'nin rivâyet ettikleri Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın şu merfû hadîsi değişik şekillerde yorumlanmıştır.

لاَ تُوتِرُوا بِثَلاَثٍ أَوْتِرُوا بِخَمْسٍ أَوْ سَبْعٍ وَلاَ تُشَبِّهُوا بِصَلاَةِ الْمَغْرِبِ

= **«Vitri üç rek'at olarak kılmayın. Beş veyâ yedi (rek'at olarak) kılınız. Akşam farzına benzetmeyiniz.»**

Ebû Hanîfe ve arkadaşları; bu hadîsteki nehiy, tenzihen mekruhluk içindir. Gâye gece namazını kılmayıp yalnız üç rek'atlık vitirle yetinmemektir, demişlerdir.

Diğerleri: Bu yorum hadîsin zâhirinden uzaktır. Hadîsteki nehiy, vitir üç rek'at olarak kılındığı zaman akşam namazı gibi iki teşehhüd ve bir selâmla kılınması içindir. Fakat üç rek'at bir teşehhüt ve bir selâmla kılındığı zaman akşam farzından farklı olmuş olur, demişlerdir.

Hadîs, bir rek'atla vitir kılınabildiğine delildir. Bu konuda gelen bâzı hadîsler 116. bâbta rivâyet olunmuştur.

١١٩١ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ، قُلْتُ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ! أَفْتِينِي عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. قَالَتْ: كُنَّا نُعِدُّ لَهُ سِوَاكَهُ وَطَهُورَهُ. فَيَبْعَثُهُ اللهُ فِيمَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ. فَيَتَسَوَّكُ وَيَتَوَضَّأُ ثُمَّ يُصَلِّي تِسْعَ رَكَعَاتٍ. لاَ يَجْلِسُ فِيهَا إِلاَّ عِنْدَ الثَّامِنَةِ. فَيَدْعُو رَبَّهُ. فَيَذْكُرُ اللهَ وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ. ثُمَّ يَنْهَضُ وَلاَ يُسَلِّمُ. ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي التَّاسِعَةَ. ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَذْكُرُ اللهَ، وَيَحْمَدُهُ وَيَدْعُو رَبَّهُ

وَيُصَلِّي عَلَى نَبِيِّهِ . ثُمَّ يُسَلِّمُ تَسْلِيمًا يُسْمِعُنَا . ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ وَهُوَ قَاعِدٌ .
فَتِلْكَ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً . فَلَمَّا أَسَنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، وَأَخَذَ اللَّحْمَ ، أَوْتَرَ بِسَبْعٍ
وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ، بَعْدَ مَا سَلَّمَ .

TERCEMESİ

1191) "... Sa'd bin Hişâm (bin Âmir el-Ensârî) (123) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ey Mü'minlerin anası! Bana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitir namazını(n keyfiyetini, vaktini ve rek'at sayısını) anlatıver, diye dilekte bulundum. Dedi ki :

Biz O'nun için misvakini ve abdest suyunu hazırlardık. Geceleyin Allah dilediği zaman O'nu uykudan kaldırırdı. (Uykudan uyanınca) misvak kullanır, abdest alır ve dokuz rek'atı (üst üste ve aralarında selâm vermeden) kılardı. Sekizinci rek'ate kadar teşehhüde oturmazdı. Sekizinci rek'atten sonra (teşehhüde) oturup, Rabbine duâ ederdi. Allah'ı zikreder, hamdeder ve Ona duâ ederdi. Sonra selâm vermeden ayağa kalkarak, ayakta dururdu. Dokuzuncu rek'atı kıldıktan sonra oturup Allah'ı anar, Ona hamdeder, Rabbine duâ eder ve Peygamber'ine salâvat getirirdi. Sonra bize duyuracak şekilde selâm verirdi. Selâmdan sonra iki rek'atı oturarak kılardı. İşte hepsi on bir rek'attir. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yaşlanıp etlenince yedi rek'at vitir kılardı. Ve bundan selâm verdikten sonra iki rek'atı (oturarak) kılardı."

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Tahavi de bunu rivâyet etmişlerdir. Rivâyetlerde az lafız farkı vardır. Bâzı rivâyetler çok uzundur. Ve başka konulara da değinilmiştir. Onları buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

Hadisin; .. أَفْتِينِي عَنْ وِتْرِ = «O'nun vitri hakkında fetvâ ver»

(123) Sa'd, babasından, Âişe'den ve Ebû Hüreyre (R.A.)'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de, Zürâre bin Evfâ, el-Hasan ve başkası rivâyet etmiştir. Nesâî onu sıka saymıştır. Kütüb-i Sitte sahipleri onun rivâyetini almışlardır. (Hulâsa : 135)

cümlesi yerine Müslim'de; .. أَنْبِئِينِى عَنْ وِتْرِ = «Onun vitrinden bana haber ver» buyurulmuş. Ebû Dâvûd'un rivâyeti; ... حَدِّثِينِى عَنْ وِتْرِ = «O'nun vitrini bana tahdis et» şeklindedir.

Müslim'in rivâyetinde; فَيَدْعُو رَبَّهُ cümlesi yoktur. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde hadisin son kısmı şöyledir:

فَلَمَّا أَسَنَّ وَأَخَذَ اللَّحْمَ أَوْتَرَ بِسَبْعِ رَكَعَاتٍ لَمْ يَجْلِسْ إِلاَّ فِى السَّادِسَةِ وَالسَّابِعَةِ وَلَمْ يُسَلِّمْ إِلاَّ فِى السَّابِعَةِ ثُمَّ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ فَتِلْكَ تِسْعُ رَكَعَاتٍ

= «O, yaşlanıp etlenince, vitrini yedi rek'at olarak kılmaya başladı. Yalnız altıncı ve yedinci rek'atlerde (teşehhüde) oturdu. Ve yalnız yedinci rek'atten sonra selâm verdi. Selâmdan sonra iki rek'at daha oturarak kıldı. İşte hepsi dokuz rek'attir...»

Hadîs, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dokuz rek'at vitir kıldığını, hepsini bir niyet ve bir selâmla îfa ettiğini, yalnız sekizinci ve dokuzuncu rek'atte teşehhüde oturduğunu, teşehhüdde Allah'ı anarak, hamdederek duâ ettiğini, açıktan selâm verdiğini, selâmdan sonra iki rek'at daha ve oturarak kıldığını, yaşlanıp şişmanladıktan sonra 7 rek'at vitir kıldığını, yine son iki rek'atte teşehhüde oturduğunu, yalnız yedinci rek'atten sonra selâm verdiğini, selâmdan sonra ayni şekilde iki rek'at daha kıldığını beyan eder.

Hadîsin : "Vitirden sonra oturarak iki rek'at kılmakla" cümlesi ile ilgili olarak Nevevi şöyle der:

'Kâdı Iyâz'ın nakline göre Evzâi ve Ahmed bu hadîsin zâhirini tutarak vitirden sonra iki rek'atı oturarak kılmayı mübah görmüşlerdir. Ahmed : Ben bu iki rek'atı kılmam, kılınmasından da kimseyi menetmem. Mâlik, kılınmasını kabul etmemiştir, der. Nevevi daha sonra şöyle der:

'Bence doğrusu budur ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitirden sonra namaz kılmanın ve oturarak namaz kılmanın câizliğini beyan etmek için bu iki rek'atı oturarak kılmıştır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) devamlı bunu kılmamıştır. Bir iki defa veyâ bir kaç defa kılmıştır. Hadisleri; كَانَ يُصَلِّى = "Namaz kılardı" ifâdesi seni aldatmasın. Çünkü âlimlerin ekserisi ve

usûlcülerin muhakkıkları; كَانَ lafzı tekrarlamak ve devamlılık mânâsını gerektirmez. Mâzi bir fiildir. Bir şeyin geçmişte vukû bulduğunu ifâde eder. Eğer o şeyin tekerrür ettiğine delâlet eden bir delîl bulunursa devamlılık mânâsı verilir, yoksa; كَانَ kelimesi behemehal bunu ifâde eder, denmez..."

N e v e v i daha sonra bu fiilin devamlılık ifâde etmediğine dâir hadislerden müteaddit örnekler verir.

١١٩٢ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ زُهَيْرٍ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنِ الْحَكَمِ ، عَنْ مِقْسَمٍ ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُوتِرُ بِسَبْعٍ أَوْ بِخَمْسٍ . لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِتَسْلِيمٍ وَلَا كَلَامٍ .

TERCEMESİ

1192 "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), yedi veyâ beş (rek'at) olarak vitir kılardı. Bu rek'atler arasında ne selâm ne de konuşmakla ara verirdi."**

İZAHI

N e s â î ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir. Bu hadis de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitir namazını yedi veyâ beş rek'at olarak kıldığına ve yalnız son rek'atten sonra selâm verdiğine delîldir.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerden çıkarılan sonuç Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitir namazının bir, üç, beş, yedi ve dokuz rek'at olarak kılınabileceğini bildirmiştir.

Bu husûstaki imamların görüşleri şöyledir :

1. E b û H a n î f e ' ye göre vitir namazı üç rek'atte teşehhüde oturulur. Selâm verilmeden üçüncü rek'ate kalkılır, bunun kırâatı bitince tekbir alınarak ve eller kulaklara kadar kaldırılıp bağlanır. Sonra Kunût duâsı okunur ve rükû'a gidilir...
2. M â l i k ' e göre vitir namazı bir rek'attir.
3. Ş â f i î ve A h m e d ' e göre asgarî, bir rek'attır. Üç, beş, yedi, dokuz ve en çok onbir rek'at kılınabilir. Bunlara göre üç rek'at kılındığında şu iki şekilde kılmak câizdir.

a) Önce iki rek'at kılınıp selâm verilir. Sonra tek rek'at kılınır.
b) Üç rek'at bir niyetle kılınır. İkinci rek'atte teşehhüde oturulmadan ve selâm verilmeden üçüncü rek'ate kalkılır. Üçüncü rek'atten sonra teşehhüd okunur ve selâm verilir.

Beş, yedi, dokuz veyâ onbir rek'at kılındığı zaman üç şekilde kılınabilir.

a) Her iki rek'atın sonunda teşehhüde oturulur ve teşehhüdden sonra selâm verilir. Son tek rek'at ayrı kılınır.
b) Hepsine bir niyet edilir. Yalnız sondan ikinci rek'atte teşehhüde oturulur. Teşehhüdden sonra selâm verilmeden ayağa kalkılır, sonuncu rek'at de kılınıp teşehhüdden sonra selâm verilir.
c) Hepsine bir niyet edilir. Yalnız sonuncu rek'atte teşehhüde oturulur ve teşehhüdden sonra selâm verilir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yaşlanıp şişmanladıktan sonra vitir namazını yedi rek'at kılması, el-Menhel yazarının beyânına göre vefâtından bir yıl önce başlamış ve vefâtına kadar devam etmiştir.

(١٢٤) باب ما جاء في الوتر في السفر

124 — YOLCULUKTA VİTİR KILMAK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٩٣ — حدثنا أحمد بن سنان، وإسحاق بن منصور؛ قالا: ثنا يزيد بن هارون. أنبأنا شعبة، عن جابر، عن سالم، عن أبيه؛ قال: كان رسول الله ﷺ يصلي في السفر ركعتين. لا يزيد عليهما. وكان يتهجد من الليل. قلت: وكان يوتر؟ قال: نعم.

في الزوائد: في إسناده جابر الجعفي، وهو كذاب.

TERCEMESİ

1193) "... Sâlim'in babası (Abdullah bin Ömer) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yolculukta** (dört rek'atlı farzları) **iki rek'at olarak kılardı. Bu iki rek'ate bir şey ilâve etmezdi. Geceleyin teheccüd namazını kılardı.'** (Sâlim diyor ki) **ben** (babama) **dedim ki: Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (yolculukta) **vitir namazını da kılıyor** (mu) **du? Babam: Evet, dedi."**

Not : İsnadında Câbir el-Ca'fî'nin bulunduğu ve kezzâbın biri olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîs Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dört rek'atlı farz namazları yolculuk hâlinde iki rek'at olarak kıldığına, farzların ilk ve son sünnetlerini yolculukta kılmadığına, gece namazını ve vitrini seferde de kıldığına delâlet eder.

١١٩٤ – حدّثنا إسماعيل بن موسى. ثنا شريك، عن جابر، عن عامر، عن ابن عبّاس وابن عمر؛ قالا: سنّ رسول الله ﷺ صلاة السّفر ركعتين. وهما تمام غير قصر. والوتر في السّفر سنّة.

T E R C E M E S İ

1194) "... (Abdullah) bin Abbâs ve (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (dört rek'atlı farzları) yolculuk hâlinde iki rek'at olarak meşrû kılmıştır. İki rek'at, tamdır, kısaltılmış değildir. Yolculukta vitir namazını kılmak sünnettir."

İ Z A H I

Hadîsin bu lafızlarla, Kütüb-i Sitte'nin (İ b n - i M â c e'den başka) hangisinde rivâyet edildiğini göremedim. Fakat dört rek'atli farzların yolculukta iki rek'at olarak meşrû kılındığına ve bunun kısaltılmış olmayıp tam olduğuna dâir sahîh hadîsler Kütüb-i Sitte'de vardır. Bir kısmı 73. bâbta 1063 - 1068 numaralarla geçmiştir.

S i n d î: Hadîsteki 'Sünnet' kelimesi ile istilahî mânâ kasdedilmemiş, meşrû mânâsı kasdedilmiştir. Sünnet, meşrû mânâsına yorumlanınca, vâcip ve sünneti kapsar. Hadîsin bu bâbta zikredilmesi de bu yorumu teyid eder. Sünnet, böyle yorumlanınca, vitir namazının vâcip olmadığı mânâsı bu hadisten çıkarılamaz, demiştir.

Daha önce belirttiğim gibi vitir namazı E b û H a n î f e'ye göre vâcip, diğer üç imama göre sünnettir. Hadis diğer imamların görüşü için de delil gösterilebilir. Şöyle ki, yolculukta dört rek'atli farzlar iki rek'at olarak kılınır. Farzlara bağlı sünnetler yolculukta kılınmayabilir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kılmadığı sâbittir. Acaba yolculukta vitir namazı kılınır mı, bırakılır mı? Hadîs, vitir namazını, farzlara bağlı sünnetlerden ayırmış ve ikamet hâlinde sünnet olan vitir, yolculuk hâlinde de sünnettir, kılınmalıdır, hükmünü ifâde eder, denilebilir.

(١٢٥) باب ما جاء فى الركعتين بعد الوتر جالسًا

125 — VİTİRDEN SONRA OTURARAK İKİ REK'AT (NAMAZ) KILMAK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٩٥ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا حَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا مَيْمُونُ بْنُ مُوسَى الْمَرَئِيُّ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أُمِّهِ ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوِتْرِ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ، وَهُوَ جَالِسٌ .

فى الزوائد : فى إسناده مقال . لأن ميمون بن موسى ، قال فيه أحمد : ما أرى به بأسا . وقال أبو حاتم : صدوق . وقال أبو داود : لا بأس به . ولينه غير واحد . وذكره ابن حبان فى الثقات والضعفاء ، وقال : منكر الحديث لا يجوز الاحتجاج به إذا انفرد .

TERCEMESİ

1195) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâh üanhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vitirden sonra hafif tuttuğu iki rek'at (nâfileyi) oturarak kılardı."

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : Bunun isnadı aleyhinde konuşulmuştur. Çünkü seneddeki râvilerden Meymûn bin Mûsa hakkında Ahmed : Ben bunun rivâyetinde bir beis görmüyorum, demiş, Ebû Hâtim : O çok doğru sözlüdür, demiş. Ebû Dâvûd : Bunun rivâyetinde beis yoktur, demiştir. Bâzıları ise onu gevşek görmüştür. İbn-i Hibbân onu hem sıkalar arasında hem de zayıflar arasında zikretmiş ve : Yalnız rivâyet ettiğinde onun hadisleri hüccet olmaz, hadisleri münkerdir, demiştir.

١١٩٦ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ؛ قَالَ حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ . ثُمَّ يَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِيهِمَا وَهُوَ جَالِسٌ . فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ ، قَامَ فَرَكَعَ .

فى الزوائد : هذا إسناده صحيح ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1196) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vitrin tek rek'atını kılardı. Sonra iki rek'atı kılardı. Bu iki rek'atın kıraatını oturarak ederdi. Kıraattan sonra rüku' etmek istediği zaman ayağa kalkar, sonra rüku'a varırdı."

Not: Bunun isnadının sahih ve ricalinin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Bu bâbtaki iki hadîsin Zevâid türünden olduğu Zevâid'de bildirilmiştir. Ancak ikinci hadisin benzeri Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâi'de mevcuttur. Müslim'in rivâyeti şöyledir:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ يُصَلِّي ثَلاَثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً يُصَلِّي ثَمَانَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ يُوتِرُ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ قَامَ فَرَكَعَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ وَالْاِقَامَةِ مِنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ

... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (gece) onüç rek'at namaz kılardı (önce) sekiz rek'at kılardı. Sonra (tek rek'at) vitir kılardı. Sonra iki rek'atı oturarak kılardı. Bunda rükû etmek istediği zaman ayağa kalktıktan sonra rükû ederdi. Sonra sabah namazının ezanı ile ikameti arasında iki rek'at (sabah sünneti) kılardı."

El-Menhel yazarı 'Gece namazı' bâbında rivâyet olunan bu hadîs bahsinde şöyle der:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitir namazından sonra namaz kılmanın câizliğini beyan etmek için vitirden sonra söz konusu iki rek'atı kılmıştır. Bundan anlaşılıyor ki, Buhârî ve Müslim'in merfu' olarak rivâyet ettikleri Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: اِجْعَلُوا آخِرَ صَلاَتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْرًا = «Gece namazınızın sonuncusunu vitir eyleyiniz.» emri mendupluk içindir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mezkûr iki rek'atı devamlı kılmamıştır. Âişe (Radıyallâhü anhâ) ve başkalarından rivâyet olunan sahih hadîslerle Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gece namazının sonuncusunun vitir olduğu sâbittir. Bu hadîsler ve bu emir muvâcehesinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in söz konusu iki rek'atı devamlı kılması uzak bir ihtimaldir.

Kâdı Iyâz, mezkûr hadîsleri tutarak, söz konusu iki rek'atle ilgili rivâyeti kabul etmemiş ise de onun tutumu sıhhatlı bir hareket değildir. Çünkü hadîsler sahîh olduğunda aralarını bulmak mümkün ise tek yol, aralarını bulmaktır. Bu husûstaki hadîslerin arasını bulmanın mümkün olduğu yukardaki yorumla açıklanmıştır.

İkinci hadisten anlaşıldığına göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitirden sonraki iki rek'atı oturarak başlardı. Kıraatı bitirip rükû' etmek istediği zaman ayağa kalkarak doğrulduktan sonra rükû'a giderdi.

İmam Evzâî ve b- rivâyete göre Ahmed, bu hadîslerin zâhirini tutarak Vitirden hemen sonra iki rek'at namaz kılmak mübahtır; demişlerdir. Mâlik ve başkaları Vitirden hemen sonra nâfile kılmayı mekrûh saymışlardır. Bu konudaki hadîslere karşı şöyle müdafaa yapmışlardır: Bu hadîslerin hükmü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsûstur. Çünkü ümmetine, gece namazının sonuncusunun Vitir olmasını emretmiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in fiili, ümmetine mahsûs sözüne muârız sayılamaz."

(١٢٦) باب ما جاء في الضجعة بعد الوتر وبعد ركعتي الفجر

126 — VİTİRDEN SONRA VE SABAH SÜNNETİNDEN SONRA (SAĞ) YAN ÜSTÜNDE YATMAK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١١٩٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ، عَنْ مِسْعَرٍ وَسُفْيَانَ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَا كُنْتُ أُلْفِي (أَوْ أَلْقَى) النَّبِيَّ ﷺ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ إِلَّا وَهُوَ نَائِمٌ عِنْدِي.

قَالَ وَكِيعٌ: تَعْنِي بَعْدَ الْوِتْرِ.

TERCEMESİ

1197) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i gecenin sonunda ancak yanımda yatmış olarak bulurdum. (Veyâ —Ona— rastlardım.) (124)

(124) Bu tereddüt râvidendir.

(Râvî) Vekî' demiş ki Âişe (Radıyallâhü anhâ) ('gecenin sonunda' sözü ile) **Vitirden sonrayı kasdetmiştir."**

İ Z A H I

Hadîs Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitirden sonra yattığına delâlet eder. B u h â r î 'nin Vitir bâbında İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den, M ü s l i m ' in de gece namazı bâbında Â i ş e (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettikleri benzer hadislerde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vitirden sonra ve sabah sünnetinden önce sağ yanı üstünde yattığı beyan edilmiştir.

M ü s l i m ' in rivâyeti meâlen şöyledir: Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den şöyle demşitir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **geceleyin onbir rek'at namaz kılardı. Bunların bir rek'atını tek kılardı. Vitir namazından boşalınca müezzin Ona gelinceye kadar sağ yanı üstünde yatardı. Müezzin geldikten sonra iki rek'at (sabah) sünneti kılardı."**

E b û D â v û d ' un Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettiği benzer hadîste de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Vitir ve ondan sonraki iki rek'atı (oturarak) kıldıktan sonra müezzin sabah namazının vaktinin girdiğini bildirmek üzere gelinceye kadar, (sağ) yanı üstünde yattığı ve müezzin gelip haber verdikten sonra hafif iki rek'at sabah sünnetini kılıp farzı kıldırmak için mescide çıktığı bildirilmiştir.

Bu hadîsler sabah sünnetinden önce sağ yan üstünde yatmanın meşrûluğuna delâlet ederler.

١١٩٨ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابْنِ إِسْحَاقَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا صَلَّى رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ .

T E R C E M E S İ

1198) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sabah sünnetini kıldığı zaman sağ yanı üstünde yatardı."**

١١٩٩ — حدثنا عُمَرُ بْنُ هِشَامٍ . ثنا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ . أَنْبَأَنَا شُعْبَةُ . حَدَّثَنِي سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا صَلَّى رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ اضْطَجَعَ .

TERCEMESİ

1199) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah sünnetini kıldığı zaman (sağ) yanı üstünde yatardı."

İZAHI

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Buhârî, Müslim ve Tirmizî benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'nin rivâyetinde "Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sabah sünnetini evinde kıldığı" kaydı da mevcuttur.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ahmed ve Beyhaki de benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un rivâyetleri kavlî hadîs mâhiyetinde olup meâli şöyledir:

'Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki: "Sizden birisi sabah sünnetini kıldığı zaman sağ yanı üzerinde yatsın.",

İbn-i Hazm, meâlini yazdığım hadîsteki emri, vâciblik için yorumlamakla sabah sünnetinden sonraki yatışın vâcip olduğunu söylemiştir. Cumhur, bu emri müstahablık için yorumlamıştır. Cumhur'un delili de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve başkalarının rivâyet ettiği Âişe (Radıyallâhü anh)'nin şu meâldeki hadîsidir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah sünnetini kıldığı zaman eğer ben uykuda isem sağ yanı üzerinde yatardı. Şâyet ben uyanık isem benimle konuşurdu."

Bu hadîsin zâhirine göre Âişe (Radıyallâhü anhâ) uyanık olduğu zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yatmazdı. Şu halde yatmak vâcib değildir.

El-Menhel yazarı, sabah sünnetinden sonra yatmak hakkında âlimlerin ihtilâf ettiklerini söyliyerek, bu husûstaki görüşleri şöyle nakleder:

"1 — Sabah sünnetinden sonra sağ yanı üzerinde yatmak sünnettir. Ebû Mûsa el-Eş'ârî, Râfi' bin Hadîc, Enes, Ebû Hüreyre ve başka sahâbîler (Radıyallâhü anhüm) ile İbn-i Sîrîn, Said bin el-Müseyyeb, Urve bin Zübeyr ve başka tâbiînin kavli budur. Şâfiî ve Ahmed de böyle hükmetmişlerdir.

2 — Vâcibtir. Bu kavlin sahibi İbn-i Hazm'dır. Ancak bunun tutarsız olduğunu yukarda anlattık.

3 — Abdullah bin Mes'ud ve İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhüm)'e göre bid'attır. Tâbiîlerden Esved bin Yezîd, İbrâhim Nehaî ve Saîd bin Cübeyr'in bunu mekrûh gördükleri rivâyet olunmuştur. Mâlik ve Cumhûrun da bunu mekrûh saydıklarını Kadı Iyaz nakletmiştir. Bunlara göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yatışı, yorgunluk nedeniyledir.

4 — Gece namazına kalkan kimsenin dinlenmesi için yatması müstahabtır. Gece namazına kalkmamış olan için meşrû değildir. İbnü'l-Arabî bunu seçmiştir.

5 — Sabah sünnetini evinde kılan kimse için evinde yatması müstahabtır. Mescidde bunu yapmak müstahab değildir. Selef âlimlerinin bir kısmı bununla hükmetmiştir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in de böyle dediği rivâyet olunmuştur.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mescidde böyle yaptığına dâir her hangi bir rivâyetin olmaması, bu görüşü teyid eder. Bunun içindir ki İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh), mescidde böyle yapmayı yasaklıyarak: Bu, bid'attır demiştir. Eğer Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mescidde böyle yapsaydı İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) ve İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh) gibi zatların bundan haberdar olmamaları akıldan uzaktır. Zâten bilindiği gibi Peygamber (Sallalalhü Aleyhi ve Sellem), sünnetleri evde kılardı. Bu yatış, sabah sünnetinden hemen sonra olduğu için evde yapılırdı.

(١٢٧) باب ما جاء فى الوتر على الراحلة

127 — BİNEK DEVESİ ÜZERİNDE VİTİR NAMAZI KILMAK HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١٢٠٠ — حدثنا أحمد بن سنان . ثنا عبد الرحمن بن مهدى ، عن مالك بن أنس ، عن أبى بكر بن عمر بن عبد الرحمن بن عبد الله بن عمر بن الخطاب ، عن سعيد بن يسار ؛ قال : كنت مع ابن عمر . فتخلفت فأوترت . فقال : ما خلفك ؟ قلت : أوترت . فقال : أما لك فى رسول الله ﷺ أسوة حسنة ؟ قلت : بلى . قال : فإن رسول الله ﷺ كان يوتر على بعيره .

TERCEMESİ

1200) "... Saîd bin Yesâr (125) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir : **(Mekke'ye yapılan bir yolculukta) ben (Abdullah) bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın beraberinde idim. (Gece sonuna doğru) geride kalarak vitrimi kıldım. Sonra (Ona yetişince) niçin geri kaldın? diye sordu. Ben : Vitir namazını kıldım, diye cevap verince kendisi : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), senin için bir güzel örnek değil mi? dedi. Ben, evet (güzel örnektir.) dedim. Kendisi : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), devesi üstünde vitir kılardı, dedi."**

١٢٠١ — حدثنا محمد بن يزيد الأسفاطى . ثنا أبو داود . ثنا عباد بن منصور ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ؛ أن النبى ﷺ كان يوتر على راحلته .

فى الزوائد : فى إسناده عباد بن منصور وهو ضعيف .

TERCEMESİ

1201) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

(125) El-Medenî Mevlâ Meymûne'dir. Mevlâ Benî Neccâr olduğunu söyliyenler vardır. Ebû Hüreyre, Âişe, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer ve Zeyd bin Hâlid el-Cüheni (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Süheyl bin Sâlih, Saîd el-Makberî, Yahya bin Saîd, İbn-i Aclân ve bir cemâat rivâyet etmiştir. Sıkadır. Hadîsleri çoktur. H. 117 veyâ 116. yılı vefat etmiştir. Kütüb-i Sitte'de rivâyetleri vardır. (ElMenhel C. 7, S. 84)

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vitir namazını devesi üstünde kılardı."

Not : İsnadındaki Abbâd bin Mansûr'un zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadisi Kütüb-i Sitte sahipleri tarafından rivâyet edilmiştir. B u h â r i ' nin rivâyetinde, söz konusu yolculuğun M e k k e ' ye yapılan yolculuk olduğu belirtilmiştir. Hadisin : فَتَخَلَّفْتُ فَأَوْتَرْتُ cümleleri yerine oradaki cümleler şöyledir : فَلَمَّا خَشِيتُ الصُّبْحَ نَزَلْتُ فَأَوْتَرْتُ ثُمَّ لَحِقْتُهُ = "Ben şafakın doğmasından korkunca (devemden) indim ve vitrimi kıldım. Sonra ona (= İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'e) iltihak ettim." İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) niçin geride kaldığını sorunca Saîd (Radıyallâhü anh)'ın verdiği cevap, orada şöyledir :

فَخَشِيتُ الصُّبْحَ فَنَزَلْتُ فَأَوْتَرْتُ = "Şafakın doğmasından korktum da (devemden) indim ve vitrimi kıldım."

Râhile : Binek devesi demektir.

Bu bâbtaki iki hadis, Vitir namazının yolculuk hâlinde binek hayvanı üzerinde kılınmasının câizliğine delildir. İçlerinde M â l i k, Ş â f i î ve A h m e d ' in bulunduğu cumhûrun kavli budur.

H a n e f î âlimleri, yolculukta Vitir namazının hayvan üstünde kılınmasını câiz görmemişlerdir. Çünkü vitir, onlara göre vâcibtir. Farz namaz hayvan sırtında kılınmadığı gibi Vitir de kılınmaz. Ancak şer'î bir zarûret varsa farz namazlar ve Vitir namazı hayvan üstünde kılınabilir, demişlerdir.

H a n e f î âlimleri İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in yukarıda rivâyet olunan hadisine şöyle cevap vermişlerdir :

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) Vitrin vâcibliği görüşünde değildir. Bu nedenle onun yanında Vitir namazı sâir nâfileler gibiydi. Yerde de hayvan sırtında da kılınması câizdi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hayvan üstünde Vitir kılmasına gelince; Yâ bu fiil Ona mahsus idi, veyâhut Vitir namazının henüz fazla önem kazanmadığı zamanda olmuştu.

Cumhûr, H a n e f i l e r ' in bu cevabını uygun görmeyerek şöyle demiştir : 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hayvan

üstünde Vitir namazı kılmasının, Vitrin henüz pek önem kazanmadığı devreye mahsus olduğuna dâir açık bir delîl yoktur. Bu tatbikatın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsûs olmaması asıldır. İbn-i Ömer (Radıyalâhü anh), deve üstünde Vitir kıldığı gibi, Vitir için hayvandan inip yerde kılana itiraz ederdi.'

Hanefîler'in delîllerinden ikisi de Tahavi'nin İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadislerdir:

'İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) yolculukta hayvan sırtında namaz kılardı. Vitrini yerde kılardı ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in böyle yaptığını söylerdi.'

'İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) yolculukta devesi hangi yöne yönelirse yönelsin (nâfile) namaz kılardı. Seher vakti olunca hayvandan inip Vitir kılardı.'

Cumhûr: Bu rivâyetler, hayvan sırtında Vitir kılmanın câiz olmamasını gerektirmez, demiştir.

HAYVAN ÜSTÜNDE SÜNNET KILMAK

Yolculuk hâlinde hayvan sırtında sünnet kılmak âlimlerin icmâı ile sâbittir. Namaz esnasında yol istikâmeti kıble'ye ters düşse bile zarar vermez. Şu var ki Şâfiî, Mâlikîler'den İbn-i Habîb ve bir rivâyete göre Ahmed: Sünnete niyet ederken kıble'ye doğru durmak gerekir, demişlerdir. Diğer âlimler: Gerekmez demişlerdir. Yolculuğun uzunluğu ve kısalığı farketmez. Yalnız Mâlik'e göre uzun yolculuk şarttır.

HAYVAN SIRTINDA FARZ KILMAK

El-Menhel yazarı, bu husûsta aşağıdaki bilgiyi vermiştir:

1. Hanefîler'e göre düşman veyâ yırtıcı hayvan korkusu, fazla çamurun bulunması, arkadaşlardan geride kalmak, hastalanmak gibi mâzeretler dolayısıyla binek hayvanından inmenin imkânsız olduğu hallerde zarûret nedeniyle binek üstünde farz namaz kılmak câizdir. Rüku' için kişi eğilir, secde için daha fazla eğilir. Kıblesi hayvanın gittiği yöndür. Hayvanın veyâ binicinin altındaki palan ve benzerinin necâseti zarar vermez.

2. Şâfiiler'e göre zarûret olmadıkça hayvan sırtında farz namaz kılınmaz. Ancak hayvan durmuş iken üstünde namaz boyunca kıble'ye doğru durmak ve ayakta namaz kılmak, rüku' ve secde yapmak mümkün ise farz namaz kılınabilir, aksi takdirde kılınmaz. Hayvan yürürken farz kılmak sahîh değildir. Zayıf bir kavle göre hayvan yürürken farz kılmak sahîhtir. Hayvan, gemi gibidir. Çünkü geminin içinde farz namaz kılmak, âlimlerin icmaı ile sâbittir. Şâyet kişi bir kâfile içinde yolculuk ediyor ve farz için binek hayvanından indiği takdirde kâfileden ayrılacak ve zarara uğrayacak durumda ise, hayvan sırtında, imkân nisbetinde farzını kılacak, bilâhere o namazı iâde edecektir.

3. Mâlikîler'e göre hayvan sırtında kıble'ye doğru durulsa dahi farz namaz kılınamaz. Ancak savaş veyâ yırtıcı hayvan tehlikesi nedeniyle hayvandan inmek mümkün olmadığı takdirde, hayvandan inmeden farz kılınabilir. Tehlike atlatıldıktan sonra o namazın vakti henüz çıkmamış ise yerde tekrar kılınır. Yâhut yer çamur olduğu için yerde kılmak mümkün değilse hayvan sırtında kılınabilir. Bütün bu hallerde namaz boyunca kıble'ye doğru durmak mümkün ise böyle durmak vâcibtir. Şâyet mümkün değilse gidiş istikâmetinde kılınır.

4. Ahmed ve İshak'a göre yerde kılmak mümkün olmadığı takdirde hayvan sırtında farz kılmak câizdir. Aksi takdirde câiz değildir.

(١٢٨) باب ما جاء في الوتر أول الليل

128 — GECENİN EVVELİNDE VİTİR KILMAK HAKKINDA GELEN HADİSLER BÂBI

١٢٠٢ — حدّثنا أبو داود، سليمان بن توبة. ثنا يحيى بن أبي بكير. ثنا زائدة، عن عبد الله بن محمّد بن عقيل، عن جابر بن عبد الله؛ قال: قال رسول الله ﷺ لأبي بكر «أيّ حين توتر؟» قال: أوّل الليل، بعد العتمة. قال «فأنت يا عمر؟» فقال: آخر الليل. فقال النبيّ ﷺ «أمّا أنت يا أبا بكر، فأخذت بالوثق. وأمّا أنت يا عمر، فأخذت بالقوّة».

حدّثنا أبو داود، سليمان بن توبة. أنبأنا محمّد بن عبّاد. ثنا يحيى بن سليم،

عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ .

في الزوائد : إسناده حسن . وقال في الرواية الثانية : إسناده صحيح ورجاله ثقات . وقال : والحديث رواه أبو داود من حديث أبي قتادة .

TERÇEMESİ

1202) "... Câbir bin Abdillâh *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**a :**

«Sen vitrini ne zaman kılarsın?» diye sordu. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) : **Yatsıdan sonra, gecenin evvelinde diye cevap verdi. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Sen Yâ Ömer! (ne zaman kılarsın?)**» diye sordu. Ömer** (Radıyallâhü anh) : **Gecenin sonunda, diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurdu :**

«Yâ Ebâ Bekir! Sen mazbut (ihtiyatlı) **olanı tutmuşsun. Yâ Ömer! Sen de kuvvet** (yolunu) **tutmuşsun.»**

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'a şöyle buyurdu, demiş ve bunun mislini anlatmıştır."

Not : Zevâid'de şöyle söylenmiştir : Bunun isnadı hasendir. İkinci rivâyetin isnadı sahih, ricâli de sıkalardır. Ebû Dâvûd bu hadisi Ebû Katâde (R.A.)'den rivâyet etmiştir.

İZAHI

Müellif bu hadisi iki senedle rivâyet etmiştir. Birinci senedin ilk râvisi C â b i r (Radıyallâhü anh)'dir. M ü s l i m, T i r m i z i ve A h m e d de C â b i r (Radıyallâhü anh)'den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. H â k i m ve B e y h a k i de İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den benzerini rivâyet etmişlerdir. T a - b e r â n î ve B e z z â r da bir benzerini E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ise bir benzerini E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Bütün rivâyetlerden çıkarılan sonuç şudur : Gece sonunda uyanmamaktan korkan kimse için ihtiyatlı olanı gece uyumadan önce vitrini kılmasıdır. Gece sonunda uyanacağına güvenen için efdal olanı vitir namazını gece sonuna bırakmasıdır. E b û B e k i r (Ra-

dıyallâhü anh) ihtiyatlı davranarak yatsıdan sonra vitrini kılardı. Ö m e r (Radıyallâhü anh) ise gece sonunda uyanacağına güvendiği için vitrini gece sonuna bırakırdı. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in şöyle söylediği el-Menhel'de nakledilmiştir:

إِنَّ الأَكْيَاسَ الَّذِينَ يُوتِرُونَ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَإِنَّ الأَقْوِيَاءَ الَّذِينَ يُوتِرُونَ آخِرَ اللَّيْلِ وَهُوَ الأَفْضَلُ

"Şüphesiz akıllı adamlar vitrini gecenin evvelinde kılanlardır. Kuvvetli adamlar da vitrini gece sonuna bırakanlardır. Gece sonuna bırakmak efdal olanıdır."

(١٢٩) باب السهو فى الصلاة

129 — NAMAZDA SEVİH ETMEK (UNUTMAK) BÂBI

١٢٠٣ — حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ فَزَادَ أَوْ نَقَصَ (قَالَ إِبْرَاهِيمُ : وَالْوَهْمُ مِنِّي) فَقِيلَ لَهُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَزِيدَ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ ؟ قَالَ «إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ . أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ . فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ» ثُمَّ تَحَوَّلَ النَّبِيُّ ﷺ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ .

T E R C E M E S İ

1203) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle söylemiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaz kıldırdı. Ya fazla yaptı, yâ eksik yaptı. (Râvi İbrâhim: Bu tereddüt bendendir, demiştir.) Bunun üzerine:

— Yâ Resûlallah! Namaza bir şey mi ilâve edildi? denildi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Ben ancak bir insanım. Siz unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Biriniz unuttuğu vakit, oturduğu halde iki secde yapıversin» buyurdu. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kıble'ye dönerek iki secde etti.» buyurdu."

١٢٠٤ — حدثنا عمرو بن رافع. ثنا إسماعيل بن علية، عن هشام. حدثني يحيى. حدثني عياض؛ أنه سأل أبا سعيد الخدري، فقال: أحدنا يصلي فلا يدري كم صلى. فقال: قال رسول الله ﷺ «إذا صلى أحدكم فلم يدر كم صلى، فليسجد سجدتين وهو جالس».

TERCEMESİ

1204) "... İyâz (126) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, kendisi Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'a :

Birimiz namaz kılıyor da kaç rek'at kıldığını bilemiyor, diyerek soru sormuş. Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) da : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir :

«Sizden birisi namaz kılacağı zaman kaç rek'at kıldığını bilemezse, (kesin bildiği rek'at sayısına göre namazını tamamlasın ve selâmdan önce) oturduğu halde iki secde etsin.»"

İZAHI

İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

İyâz (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini ise Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Ebü Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'a soru soran zâtın ismi Hilâl bin İyâz olarak geçmektedir. Bu hadîste Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet ettiği metin kısa olup 1210 numarada uzun ve tafsilâtlı olarak geçecektir.

Abdullah İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anhümâ)'un hadîsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kıldırdığı namazı fazla mı, eksik mi kıldırdığı husûsundaki tereddüdün râvi İbrâhim Nehaî'ye âit olduğu hadîste belirtilmiştir. Yâni İb-

---

(126) Bu zâtın hangi İyâz olduğu husûsunda ihtilâf vardır. El-Menhel yazarının nakline göre İbn-i Huzeyme, Buhârî, Müslim, Dârekutnî ve İbni- Hibbân bu zâtın İyâz bin Hilâl olduğunu tercih etmişlerdir.

r â h i m, A l k a m a b i n K a y s ' tan aldığı rivâyette Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yapmış olduğu sehiv secdesinin sebebini namazdaki fazlalık mı eksiklik mi olduğunda tereddüt etmiştir. Bu hadiste İ b r â h ı m ' in râvisi e l - A ' m e ş ' tir. 1205 nolu hadiste İ b r â h i m ' in A l k a m e ' den olan rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle namazını beş rek'at olarak kıldığı belirtilmiştir. Bu rivâyette İ b r â h i m ' in bir tereddüdü yoktur. Burada İ b r â h i m ' in râvisi e l - H a k e m ' dir. Şöyle olmuş olabilir: İ b r â h i m, e l - A ' m e ş ' e rivâyet ederken tereddüdü varmış, fakat e l - H a k e m ' e rivâyet ederken namazda bir fazlalık olduğunu kesinlikle hatırlamış. Mamafih e l - A ' m e ş ' in rivâyetinden de sehiv secdesinin sebebinin fazlalık olduğu anlaşılıyor. Çünkü bu hadiste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e arzedilen soru: **'Namaza birşey mi ilâve edildi?'** şeklindedir.

Sahâbîlerin bu soruyu sormaları sebebine gelince; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e namaz içinde ve dışında vahiy gelebilirdi. Sahâbîler, bu durumu biliyorlardı. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle farzını beş rek'at kıldırınca ilâhi bir emirle rek'at sayısının beşe çıktığını zan eden sahâbîler, durumu öğrenmek için bu soruyu sormuşlardır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) verdiği cevapta durumun bir unutmadan meydana geldiğini bildirmiş, sonra iki secde yapmıştır.

Hadis, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ibâdette sehiv etmesinin câizliğine delâlet eder. El-Menhel yazarı, bu konuda şöyle der:

"İ b n - i D a k i k u ' l - İ y d: 'Bilûmum âlimlerin mezhebi budur. Hadis de buna delildir. Bâzı kimseler: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sehiv etmesi câiz değildir, şer'î bir hükme esas olsun diye bile bile, fakat unutmuş sûretiyle fazla rek'at kılmıştır, demişler ise de bu söz bâtıldır. Çünkü hadiste görüldüğü gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bizzât:

«Ben ancak bir insanım. Siz unuttuğunuz gibi ben de unuturum...» buyurmuştur. Diğer taraftan unutmuş sûretinde görünerek bile bile fazla veyâ eksik kılmak namazı bozar.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in unutmasının câizliğine hükmeden âlimler: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in unuttuğu şeyin olduğu gibi bırakılması söz konusu değildir. Bunun tamiri için ya hemen, ya da bilâhere O'nun tarafından gereken açıklama yapılır. Nitekim hadiste söz konusu unutma olayının hemen

arkasından gerekli açıklama yapılmış ve tâmir edilmiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in unutmasının hikmeti, bu konuda şer'î hükmün beyan edilmesidir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in konuşmalarında unutma mes'elesine gelince; şer'i hükümlerin tebliği ile ilgili konuşmalarında unutmasının mümkün olmadığı husûsunda icmâ bulunduğunu K â d ı I y â z ve N e v e v i nakletmişlerdir. Vahiyle ilgisi olmayan; şer'î hükümlere mesned olmayan ve tebliğle alâkası bulunmayan konuşmalara gelince; bâzı âlimler: Bu tür konuşmalarda unutma câizdir. Çünkü tebliğ kabilinden ve şer'î hükümlere esas olan konuşma kabilinden değildir, demişler ise de K a d ı I y â z: Şüphesiz hak ve gerçek olanı, hiç bir konuşmada Peygamberlerin unutmasının câiz olmadığına hükmeden âlimlerin kavlini tercih etmektir. Peygamberlerin konuşmalarında bile bile gerçek dışı konuşmaları câiz olmadığı gibi yanılarak dahi olsa hilaf konuşmaları câiz değildir, demiştir.' diye bilgi vermiştir.' '

Namazda selâm verildikten sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

'**Namaza bir şey mi ilâve edildi?**' diye sorulunca Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : «**Ben ancak bir insanım...**» buyruğunu buyurduktan sonra iki secde yapmıştır.

1211 nolu İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'un hadîsinde ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in önce iki secde yaptığı, sonra: «**Ben ancak bir insanım...**» buyurduğu bildirilmiştir.

Buradaki hadîsin İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den itibaren dördüncü râvisi e l - A ' m e ş ' tir. Orada ise M a n s u r ' - dur.

Mezkûr hadîsler, diğer hadîs kitablarında aynı şekilde rivâyet edildiği gibi her iki rivâyeti te'yid eden başka senedler de vardır. Hulâsa bâzı rivâyetlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) önce sehiv secdesi etmiş, sonra: «**Ben ancak bir insanım...**» buyurmuştur. Bâzı rivâyetler de bunun aksinedir. B e y h a k î ve e l - H â f ı z, M a n s û r ' un rivâyetini tercih etmişlerdir.

El-Menhel yazarı: maslahatı için yapılan konuşma namazı bozmaz diyenler için bu hadis delîl olabilir demiştir.

Hadîsin zâhirine göre sevih secdesi vâciptir. H a n b e l i l e r bununla hükmederek, emirde vâciplik asıldır. Burada da unutma

nedeniyle secde edilmesi emredilmiştir. Eğer selâmdan önce yapılmasını gerektiren bir durumdan (127) dolayı iken bile bile terk ederse namaz bozulur. Şâyet selâmdan sonra yapılmasını gerektiren bir durumdan dolayı ise bu secdenin terk edilmesi namazı bozmaz. Çünkü bu secde namâzın dışındadır, eksiklerini tamamlar. Gerek selâmdan önce yapılması icap eden sehiv secdesi unutularak terkedilip uzun zaman geçmeden hatırlanırsa hemen yapılır. Bu arada kişi yüzünü kıble'den döndürmüş olsa veyâ konuşma yapmış olsa bile zarar vermez. Fakat uzun fâsıla verse veyâ mescidden çıksa, veyâhut abdesti bozulsa artık sehiv secdesi yapmaz. Kıldığı namaz da sahihtir.

E b û H a n i f e ve arkadaşları: Sehiv secdesi vâciptir. Terk etmek günahtır. Ama namaz bozulmaz. Günahtan çıkmak için namazı iâde etmek gerekir, demişlerdir. Zayıf bir kavle göre sünnettir.

E b û S a î d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'in hadisiyle ilgili izah 1210 nolu hadis bahsinde verilecektir.

130 — ÖĞLE NAMAZINI SEHVEN BEŞ REK'AT KILANIN BÂBI

١٢٠٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ؛ قَالَا: ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ. حَدَّثَنِي الْحَكَمُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ خَمْسًا. فَقِيلَ لَهُ: أَزِيدَ فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ «وَمَا ذَاكَ؟» فَقِيلَ لَهُ. فَثَنَى رِجْلَهُ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ.

T E R C E M E S İ

1205) "... Abdullah (bin Mes'ud) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bize öğle namazını beş rek'at olarak kıldırdı. Selâm verince kendisine:

— Namaz (rek'atlerin) da ilâve mi yapıldı? denildi. Efendimiz:

«Ne o?» diye sordu. Kendisine durum anlatıldı. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bacağını bükerek (secdeye hazırlandı), iki secde etti."

(127) Selâmdan önce veyâ sonra secdeyi gerektiren durumlar için 1219. hadis izahına müracaat.

İ Z A H I

B u h â r î, M ü s l i m, T i r m i z î, N e s â i, E b û D â v û d ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir.

Bâzı rivâyetlerde : فَقَالُوا صَلَّيْتَ خَمْسًا = **'Sahâbîler : Sen beş rek'at kıldın, dediler.'** diye geçer. Yine bâzı rivâyetlerde :

فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ = **'Selâm verdikten sonra iki secde etti.'** denilmiştir.

Bâzı âlimler, bu rivâyeti delîl göstererek : Her tür sehiv secdesi selâmdan sonradır demişlerse de, hadîs buna delâlet etmez. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) selâm verinceye kadar, bir rek'ati fazla kıldığını bilmiyordu. Sahâbîler, kendisine soru sorduktan sonra farkına vardı. E l - F e t i h yazarı : Âlimler bu olayda sehiv secdesinin selâmdan sonra edildiğinde ittifak etmişlerdir. Çünkü Peygamber (Sallalahü Aleyhi ve Sellem) sehiv ettiğini bilmediği için selâm vermeden sehiv secdesi etmesi mümkün değildi. Sahâbîlerin Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e uyarak beşinci rek'ati kılmalarına gelince; Namazın rek'at sayısının bir ilâhî emirle değişebileceğine ihtimal verdikleri içindir.

Hadîsin : فَثَنَى رِجْلَهُ cümlesi bâzı rivâyetlerde : فَثَنَى رِجْلَيْهِ = "Bacaklarını büktü" diye geçer. Bu cümleden maksat; bacaklarının vaziyetini değiştirerek secde etmeye elverişli bir hâle getirmesidir. Bâzı rivâyetlerde : وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ = **"ve kıble'ye döndü."** ilâvesi vardır.

Hadîs, sehven bir rek'at fazla kılanın namazının bozulmadığına delâlet eder. El-Menhel yazarı bu konuda şu bilgiyi vermiştir :

"Nevevî : 'M â l i k, Ş â f i î, A h m e d ve S e l e f ile halefin cumhûru, sehven bir rek'at fazla kılmakla namazın bozulmadığına hükmetmişlerdir. Hattâ selâmdan sonra farkına varan kişinin kılmış olduğu namaz sahihtir. Ve uzun bir ara vermeden hatırlayınca sehiv secdesi yapar. Şâyet uzun ara verirse, bizce sahîh olanı, artık secde etmemesidir. Eğer fazla rek'atin kıyâmında veyâ rükûunda veyâ secdesinde, yâhut herhangi bir yerinde iken durumu hatırlarsa hemen oturup teşehhüd eder ve sehiv secdesini ederek selâm verir' demiştir.

M â l i k î l e r ' e göre selâmdan çok sonra da durumu hatırlayan kişi sehiv secdesi yapar.

Hanefiler şöyle demişlerdir: Dört rek'atli farzın son teşehhüdüne oturmadan sehven beşinci rek'ate kalkan kişi, henüz beşinci rek'atin secdesine varmadan farkına varırsa hemen teşehhüde oturur ve selâmdan sonra sehiv secdesi yapar. Şâyet beşinci rek'atı secdeye bağladıktan sonra farkına varırsa başını secdeden kaldırmakla farzı bozulur, kıldığı namaz nâfile olur. Bunun için de altıncı bir rek'ati ekler. Çünkü tek rek'atli nâfile meşrû değildir.

Şâyet dördüncü rek'ate oturduktan sonra bunun ilk oturuş olduğu zannıyla ayağa kalkar ve beşinci rek'atin secdesine varmadan durumu hatırlarsa hemen oturup selâm verir. Eğer beşinci rek'atin secdesine vardıktan sonra hatırlarsa farzı tamamdır. Çünkü o kişi yalnız selâm vermemiştir. Selâm ise farz değildir. Bunun için beşinci rek'ate bir rek'at daha ekler, tâ ki o iki rek'at nâfile olsun."

(١٣١) باب ما جاء فيمن قام من اثنتين ساهيًا

131 — İKİNCİ REK'ATTEN (SONRA TEŞEHHÜDE OTURMADAN) SEHVEN KALKAN KİŞİ HAKKINDA GELEN HADİS BÂBI

١٢٠٦ — حدّثنا عُثْمَانُ وَأَبُو بَكْرٍ، ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ؛ قَالُوا: ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنِ ابْنِ بُحَيْنَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى صَلَاةً، أَظُنُّ أَنَّهَا الظُّهْرُ (الْعَصْرُ). فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّانِيَةِ قَامَ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ: فَلَمَّا كَانَ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ.

TERCEMESİ

1206) "... (Abdullah) bin Buhayne (128) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bize) bir namaz kıldırdı. Zannımca öğle namazıydı. İkinci rek'atte olunca (teşehhüde) oturmadan ayağa kalktı. Sonra selâm vermeden önce iki secde etti."

---

(128) Buhayne, Abdullah'ın annesinin adıdır. Babasının adı Mâlik bin el-Üşr el-Ezdî'dir. Muttalib oğullarının halifidir. İbn-i Sa'd: Abdullah, ilk müslümanlardandır. İbâdete düşkün, üstün bir şahsiyettir. Bütün yıl oruç tutardı, demiştir. Mervân'ın Medîne-i Münevvere'nin ikinci vâliliği devrinde vefat etmiştir. (El-Menhel C. 6, Sah. 162)

١٢٠٧ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا ابن نمير ، وابن فضيل ، ويزيد
ابن هارون . ح وحدثنا عثمان بن أبي شيبة . ثنا أبو خالد الأحمر ، ويزيد بن هارون ،
وأبو معاوية ، كلهم عن يحيى بن سعيد ، عن عبد الرحمن الأعرج ؛ أن ابن بحينة
أخبره ؛ أن النبي ﷺ قام في ثنتين من الظهر نسي الجلوس . حتى إذا فرغ من صلاته
إلا أن يسلم ، سجد سجدتي السهو وسلم .

TERCEMESİ

1207) "... (Abdullah) bin Buhayne *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) öğle namazının ikinci rek'atinde oturmayı unutarak ayağa kalktı. Namazını bitirip selâm vereceği zaman iki sehiv secdesi yaptı ve selâm verdi."

İZAHI

Kütüb-i Sitte sahipleri ve Beyhaki, İbn-i Buhayne (Radıyallâhü anhümâ)'nin hadisini az lafız farkıyla rivâyet etmişlerdir. Bütün rivâyetlerden çıkarılan sonuç şudur:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir öğle farzının ikinci rek'atinden sonra teşehhüde oturmadan ayağa kalkmış ve namazını tamamlıyarak selâmdan önce sehiv için iki secde yapmış, sonra selâm vermiştir.

Hadis, namazdaki eksiklik dolayısıyla selâmdan önce secde edilir, diyenler için delîldir. Ayrıca ilk teşehhüd ve onun için oturuşun, namazın farzlarından olmadığına delâlet eder. Çünkü eğer bunlar farz olsaydı, diğer farzlar gibi sehiv secdesiyle tâmir edilemezdi. Sahâbilerle tâbiîlerin cumhûru, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî böyle demişlerdir.

Ahmed ve Zâhirîye mezhebi mensupları: Bunlar namazın vâciblerindendir. Sehiv secdesi ile tâmir edilirler, demişlerdir.

Tirmizî ve Buhârî'nin rivâyetinde 'cemâatın da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile berâber bu iki secdeyi yaptıkları' ilâvesi vardır.

١٢٠٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ . ثنا سُفْيَانُ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُبَيْلٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ فَلَمْ يَسْتَتِمَّ قَائِمًا فَلْيَجْلِسْ . فَإِذَا اسْتَتَمَّ قَائِمًا فَلَا يَجْلِسْ وَيَسْجُدْ سَجْدَتَيِ السَّهْوِ » .

TERCEMESİ

1208) "... El-Muğîre bin Şube *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz (ilk teşehhüde oturmadan) ikinci rek'atten (üçüncü rek'ate) kalktığı zaman tam doğrulmadan (farkına varırsa) hemen oturuversin. Ve tam doğrulunca (farkına varırsa) artık oturmasın. (Namazın sonunda) sehvin iki secdesini yapsın.»"

İZAHI

Ebû Dâvûd, Ahmed, Beyhakî, Tahavî ve Dârekutnî de bu hadîsi benzer cümlelerle rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki hadîs metni meâlen şöyledir:

«İmam iki rek'atte(n sonra) kalktığı zaman eğer tam doğrulmadan hatırlarsa hemen (teşehhüde) otursun. Eğer tam doğrulursa artık oturmasın. Sehvin iki secdesini yapsın.»

El-Menhel yazarı, bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Hadîs, açıkça bildiriyor ki namaz kılan kişi ilk oturuşu ve teşehhüdü sehven terkettiği zaman tam doğrulmadıkça hatırladığında geri döner. Tam doğrulursa geri dönmez, sehiv secdesi yapar. Cumhur'un kavli budur. Hanefî ve Şâfiî âlimleri, böyle hükmedenlerdendirler. Bu iki mezhebe göre kişi tam doğrulduktan sonra geri dönerse namazı bozulur. Nevevî: 'Cumhur, kesinlikle buna hükmetmiştir. Muğîre (Radıyallâhü anh)'in hadîsi buna delîldir. Eğer bile bile geri dönerse namazı bozulur. Tam doğrulmamışsa dönebilir. Bu takdirde sehiv secdesini yapıp yapmıyacağı husûsunda iki kavil vardır. En sahîh olan kavle göre sehiv secdesi gerekmez. Kaffâl ve bir cemâata göre ayağa kalktığı zaman farkına vardığında, tam doğrulmaya daha yakın ise geri döndükten sonra sehiv secdesini yapar. Eğer hatırladığında oturmaya daha yakın veyâ doğ-

rulma ile oturmanın tam ortasında ise sehiv secdesi yapmaz,' demiştir.

Hanbeliler'e göre kişi tam doğrulup henüz kırâata başlamamış ise dönmemesi daha iyidir, dönebilir. Çünkü önemli ve asıl olan farz, ayakta durmak değil, ayakta okumaktır. Henüz bu farza başlamamıştır. Bütün bu hallerde sehiv secdesi yapar.

Mâlikiler'e göre kişi ayağa kalktığında henüz elleri ve dizleri yerden ayrılmamışken hatırlarsa geri döner, sehiv secdesi de gerekmez. Eğer mezkûr uzuvlar yerden ayrılırsa artık dönmez. Şâyet dönerse namazının bozulup bozulmıyacağı husûsunda ihtilâf vardır. Tercih edilen kavle göre bozulmaz.' Eğer tam doğrulduktan sonra, hattâ Fâtiha'dan bir parça okumuşsa da döndüğünde namaz bozulmaz. Fakat Fâtiha'nın tamamını okuduktan sonra dönerse namazı bozulur.

Yukarıda anlatılan mezheplerin görüşleri imam ve tek başına namaz kılanlar hakkındadır. İmama uyana gelince; eğer bu adam sehven teşehhüdü terkedip ayağa kalkarsa ve imamı teşehhüde oturmuşsa, durum ne olursa olsun, dönmek zorundadır. Çünkü imama uyması gerekir. Mâlikiler, Hanefiler ve Hanbeliler böyle hükmetmişlerdir. Şâfiiler'ce en kuvvetli olan kavil budur."

(١٣٢) باب ما جاء فيمن شك فى صلاته فرجع إلى اليقين

132 — NAMAZIN (REK'AT SAYISIN)DA ŞEK (= TEREDDÜT) EDİP ŞÜPHESİZ BİLDİĞİ (REK'AT ADEDİ)NE DÖNEN KİŞİ HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٢٠٩ — حدثنا أبو يوسف الرقي، محمد بن أحمد الصيدلاني. ثنا محمد بن سلمة، عن محمد بن إسحاق، عن مكحول، عن كريب، عن ابن عباس، عن عبد الرحمن ابن عوف؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «إذا شك أحدكم في الثنتين والواحدة، فليجعلها واحدة. وإذا شك في الثنتين والثلاث فليجعلها ثنتين. وإذا شك في الثلاث والأربع فليجعلها ثلاثا. ثم ليتم ما بقي من صلاته حتى يكون الوهم في الزيادة. ثم يسجد سجدتين وهو جالس قبل أن يسلم».

TERCEMESİ

1209) "... Abdurrahman bin Avf *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim, demiştir :

«Biriniz (namaz kılarken) bir (rek'at mi) iki rek'at mi) üç (rek'at mi kıldığın)da şek edince kıldığını iki rek'at saysın. Ve üç (rek'at mi) dört (rek'at mi kıldığın)da şek ettiği zaman onu üç rek'at saysın. Sonra (bütün bu hallerde) namazından kalan (rek'atler) tamamlasın. Ta ki fazla kıldığında şüphesi olsun. Sonra selâm vermeden önce oturduğu yerde iki secde etsin.»"

١٢١٠ — حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ زَيْدِ ابْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيُلْغِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى الْيَقِينِ . فَإِذَا اسْتَيْقَنَ التَّمَامَ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ . فَإِنْ كَانَتْ صَلَاتُهُ تَامَّةً ، كَانَتِ الرَّكْعَةُ نَافِلَةً . وَإِنْ كَانَتْ نَاقِصَةً ، كَانَتِ الرَّكْعَةُ لِتَمَامِ صَلَاتِهِ ، وَكَانَتِ السَّجْدَتَانِ رَغْمَ أَنْفِ الشَّيْطَانِ » .

TERCEMESİ

1210) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Biriniz namazının rek'atlerinde şek ettiği zaman şekki atsın ve şüphesiz bildiği (rek'atleri)ne bina etsin. (Rek'atlerin) tamam olduğuna inandığı zaman (selâmdan önce) iki secde etsin. Eğer namazı tam idiyse (fazla) (iki sehiv secdesi ile beraber) bir nâfile olur. Eğer namazı noksan idiyse o rek'at, namazını tamamlamak için olmuş olur. Ve namaz sonunda yaptığı iki (sehiv) secdesi de şeytan burnunun toprağa sürünmesi için olmuş olur.»"

İZAHI

Abdurrahman (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Ebû Said (Radıyallâhü anh)'in hadisini Müslim, Ahmed, İbn-i Hibbân, Hâkim, Beyhakî ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir.

Abdurrahman (Radıyallâhü anh)'ın hadisine göre kişi namaz kılarken bir mi iki mi kıldığında veyâ iki mi üç mü kıldığında yâhut üç mü dört mü kıldığında şek ederse, şüpheli olan sayıyı hesaba katmıyacak ve az olan rek'at sayısını esas alarak buna göre kalan rek'atleri kılmakla namazını tamamlayacak, nihâyet bir rek'at fazla kıldığında şüphesi olmuş olur. Bilâhere selâmdan sonra sehiv secdesi edecektir.

Görüldüğü gibi bu hadis şek hâlinde az rek'at sayısına binâ etmek hükmünü getirmiş oluyor.

Ebû Said (Radıyallâhü anh)'in hadisine göre kişi, rek'at sayısında şek ettiği zaman şüpheli olanı atacak ve kesin bildiği rek'at sayısına bina edecek. Namazın tamamlandığına inancınca selâmdan önce sehiv secdesi edecek. Eğer şüpheyi gidermek için kıldığı rek'at hâriç, namazı tam ise kıldığı fazla rek'at ve namaz sonunda yaptığı sehiv secdesi, iki rek'at nâfile yerine geçer. Bununla ilgili cümle, Ebû Dâvûd'un rivâyetinde şöyledir:

فَإِنْ كَانَتْ صَلَاتُهُ تَامَّةً كَانَتِ الرَّكْعَةُ نَافِلَةً وَالسَّجْدَتَانِ = **«Eğer namazı tam idiyse o fazla rek'at ile iki secde, bir nâfile olmuş olur.»**

Şüpheyi gidermek için kıldığı rek'at ile namazı tamamlanmış ise namazın sonunda yaptığı sehiv secdesi, şeytan burnunun toprağa sürülmesine vesile olur. Yâni şeytanın tahkir ve hiddetlendirilmesine vesile olur.

Hadisin: وَكَانَتِ السَّجْدَةُ رَغْمَ أَنْفِ الشَّيْطَانِ cümlesi, Ebû Dâvûd'un rivâyetinde: وَكَانَتِ السَّجْدَتَانِ مُرْغِمَتَيِ الشَّيْطَانِ şeklinde geçer. Bunun mânâsı: **O iki secde şeytanı hiddetlendirici ve tahkir edici olmuş olur.»**

İrğâm: Toprağa sürmektir.
Riğâm: Topraktır.

Araplar: أَرْغَمَ اللهُ أَنْفَهُ = **'Allah onun burnunu toprağa sürsün.'** diyerek beddua ederler.

Yapılan sehiv secdesinin şeytanı tahkir ve hiddetlendirmesinin sebebi şudur: Şeytan, kişinin namazını karıştırıp kalbine şüpheler

getirmekle namazını bozmaya çalışınca, bu iki secde şeytanın soktuğu karışıklığı ve şüpheleri gidermek için bir silâh olarak kullanılır. Şeytan, umduğunu bulamadan kovulur. Kişinin namazı tam olur. Üstelik iki secde ilâve edilmiş olur. Böylece şeytan çatlatılmış olur.

Bu hadîsten çıkarılan sonuç şudur : Rek'at sayısında şek eden kişi, şekki atarak kesin bildiğine binâ eder. Bundan önceki hadîsten çıkarılan sonuç, orada anlattığım gibi şekki atarak az sayıya binâ eder. Az sayı kesin bilinen sayı olduğu için bu iki hadisin sonucu aynı olmuş olur.

Şimdi iki hadîste geçen "Şek" kelimesi hakkındaki âlimlerin görüşlerini ve rek'at sayısında şek edildiğinde ne yapılacağı husûsundaki âlimlerin kavillerini sunmaya çalışacağım :

Şekk : Arap dilinde iki şey arasında tereddüt etmektir. Konumuzdan misal vermek gerekirse, meselâ; namaz kılarken, kişi iki rek'at mı üç rek'at mı kıldığında tereddüt ederse; buna şek denilir. İki rek'at veyâ üç rek'at kıldığı husûsundaki kanâatı eşit olsun veyâ birisi kuvvetli, diğeri zayıf olsun farketmez. Yâni verdiğim örnekte adamın yüzde elli kanâatı iki rek'at ve yüzde elli kanâatı üç rek'at olsun. Veyâhut meselâ birisi yüzde yirmi, diğeri yüzde seksen olsun. Hepsine şek denilir. İki tarafa âit kanâatin eşit olması yolunda meşhûr olan şek târifi, sonradan meydana gelen bir örf mahsulüdür. El-Menhel yazarının dediğine göre; şekkin bu son anlamı, usûl âlimlerince bilâhere kabûl edilen bir ıstılahtır. Hadis, sonradan kabûl edilen ıstılahî mânâya yorumlanamaz. Lügat mânâsına yorumlanır.

Sindi şöyle der : Bizim Hanefi âlimlerimiz, buradaki "Şek"i iki tarafı eşit olan tereddüt anlamına yorumlamışlardır. Bir taraf kuvvet kazanarak zan-ı gâlib hâline gelince artık şek kalmamış olur. (Verdiğimiz örneği Sindî'nin nakline göre açıklayacak olursak şöyle demek gerekir : Kişi meselâ yüzde yetmiş ihtimal ile üç rek'at ve yüzde otuz ihtimal ile iki rek'at kıldığına kâni ise zann-ı gâlib olan yüzde yetmiş ihtimali tutacak ve kıldığı rek'atleri üç olarak hesaplayıp namazı tamamlayacaktır.)

'Şekk'in yukarıda yapılan târifine göre ise, bu takdirde de az ve kesin olan iki rek'at esas tutularak ona göre namaz tamamlanır.'

"Şekk" kelimesini böyle târif edenin namazını nasıl kılacağına dâir âlimlerin görüşünü el-Menhel'den naklen aşağıya alıyorum.

"1 — Hanefî âlimleri, Evzâî ve Şa'bî'ye göre hayatında ilk defâ namaz rek'atlerinde şek eden veyâhut o namazda ilk

defa şek eden kimse, namazını yeniden kılacaktır. İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer ve Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anhüm)'den bu kavil rivâyet edilmiştir.

Namazda şek etmeyi alışkanlık hâline getiren kimse ise, kaç rek'at kıldığını araştıracak ve kuvvetli kanâatına göre hareket edecek. Eğer her iki ihtimâle âit kanâatı eşit ise, az olan rek'at sayısına göre namazını tamamlayacak. Sonunda da sehiv secdesini yapacaktır.

2 — Şâfiiler'e göre rek'at sayısında şek eden kişi, şüpheli rek'atı hesaba katmıyacak, az ve kesin olan rek'at sayısını dikkate alarak ona göre namazını tamamlayacaktır. Şekkin iki tarafının eşit olması veyâ bir ihtimali kuvvetli olması, neticeyi değiştirmez. Zann-ı Galip ile amel edilmez. Şek etmeyi alışkanlık hâline getirip getirmemesi de neticeyi etkilemez. Nevevi'nin Şeyh Ebû Hâmid'den naklen dediğine göre Ebû Bekir, Ömer, İbn-i Mes'ud, Said bin el-Müseyyeb, Atâ', Şüreyh, Rabia, Mâlik ve Sevri (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli de budur.

3 — Mâlikiler'e göre rek'at sayısında şek eden kişi, az olan rek'at sayısına binâ eder. Eğer şüpheli olan çok rek'at sayısına göre namâzını tamamlarsa, namazı bozulur. Ancak hergün namazında şek ediyorsa, yâni bunu alışkanlık hâline getirmiş ise artık çok olan rek'at sayısına göre namazını ikmal edecek ve gördüğü şek'den vaz geçecek. Selâmdan sonra da, sehiv secdesi edecek."

(١٣٣) باب ما جاء فيمن شك في صلاته فتحرى الصواب

133 — NAMAZIN (REK'AT SAYISIN) DA ŞEK EDİP DOĞRUYU TAHARRÎ EDEN (ARAŞTIRAN) HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

١٢١١ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ ، عَنْ مَنْصُورٍ ؛
قَالَ شُعْبَةُ : كَتَبَ إِلَيَّ وَقَرَأْتُهُ عَلَيْهِ . قَالَ : أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ؛
قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةً لَا نَدْرِي أَزَادَ أَوْ نَقَصَ . فَسَأَلَ . فَحَدَّثْنَاهُ . فَثَنَى رِجْلَهُ ،
وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ ، وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ . ثُمَّ سَلَّمَ . ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ ، فَقَالَ « لَوْ حَدَثَ
فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ لَأَنْبَأْتُكُمُوهُ . وَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ . فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي .

وَأَيُّكُمْ مَا شَكَّ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَتَحَرَّ أَقْرَبَ ذَلِكَ مِنَ الصَّوَابِ ، فَيُتِمَّ عَلَيْهِ وَيُسَلِّمُ وَيَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ » .

TERCEMESİ

1211) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bize) bir namaz kıldırdı. Fazla mı kıldı, eksik mi kıldı bilemiyeceğim. Efendimizin, namazdan sonra (durumu bize) sordu. Biz O'na (durumu) anlattık. Bunun üzerine Efendimiz bacağını büktü ve kıble'ye dönerek iki secde etti. Sonra selâm verdi. Selâmdan sonra yüzünü bize çevirerek:**

«Eğer namaz hakkında yeni bir şey olsaydı ben size onu haber verirdim. Ben de ancak bir insanım sizin gibi unuturum. Bunun için ben unuttuğum zaman bana hatırlatınız. Ve hanginiz namaz (rek'atlerin)da şek ederse doğruyu en yakın olanı taharrî etsin (araştırsın) de namazını onun üzerine tamamlasın. Selâm versin ve iki defâ secde etsin» buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâi ve Ahmed de az lâfız farkıyla rivâyet etmişlerdir.

Kılınan namazın öğle namazı olduğu, Abdullah (Radıyallâhü anh)'tan olan başka rivâyetlerde belirtilmiştir. Nitekim müellifin 1205 nolu hadîsinde belirtilmiştir.

Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in kıldırdığı namazda fazlalık mı, noksanlık mı olduğu husûsunda burada bir tereddüt kaydedilmişse de diğer rivâyetlerde fazlalık olduğu belirtilmiştir. Müellifin yukarıda numarasını yazdığım hadîsinde fazlalık olduğu kesinlikle belirtilmiştir.

Bu hadîste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) duruma muttali' olunca sehiv secdesi yapıp selâm verdikten sonra sahâbilere hitâben: **«Eğer namaz hakkında...»** buyurmuştur.

1203 nolu hadiste ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in önce hitâbede bulunduğu, sonra sehiv secdesi yaptığı belirtilmiştir. Buradaki rivâyetin âlimlerce tercih edildiğine dâir gerekli bilgiyi orada vermiştik. Burada tekrarlamaya gerek görmüyorum.

H a n e f i âlimleri bu hadîsi delîl göstererek: Rek'at sayısında şek eden kişi, eşit olan ihtimallerden hangisinin doğru olduğu husûsunda gereken taharri (araştırma)yı yapar ve kuvvetli gördüğü ihtimâle namazını binâ ederek tamamlar, demişlerdir.

El-Menhel yazarı bu konuda şöyle der:

"Taharrî etmekten maksad, doğruya en yakın olan ihtimâli araştırıp şekten kurtulmaktır. Eğer araştırma sonunda durum aydınlığa kavuşursa ona göre hareket eder. Eğer tereddüdü aynen devam ederse, kesin olan az rek'at sayısını esas tutarak namazını tamamlar.

Taharrî ile kasdedilen mânâ husûsunda ihtilâf vardır:

Bâzıları: Taharrî zann-ı gâlip ve kuvvetli ihtimâli tutmaktır, demişlerdir. M ü s l i m ' in yaptığı rivâyetlerin zâhirî buna uyar.

El-Fetih'te beyan edildiğine göre E b û H a n i f e : Eğer şek ilk defâ vuku bulursa kişi zann-ı gâlibe göre namazını tamamlar. Zann-ı gâlibi yoksa, yâni iki tarafı eşitse, kesin olan rek'at sayısına göre namazını tamamlar, demiştir.

Ş â f i i l e r : Taharrî, rek'at sayısı hakkındaki zann-ı gâlibi tutmak değil, kesin olan az rek'at sayısını tutmaktır. Çünkü müslümanın boynunda kesin borç durumunda olan namaz, ancak kesin bilgi ile ikmâl edilmekle onun zimmetinden çıkar, demişlerdir.

İ b n - i H i b b â n ise "Taharrî" ile kesin bilgiye binâ etmenin ayrı ayrı şeyler olduğunu şöyle beyan etmiştir: 'Binâ etmek, meselâ: Üç rek'at mı dört rek'at mı diye şek edilmesi hâline mahsustur. Bu takdirde kişi şekki atıp kesin bildiği rek'at sayısına binâ etmek zorundadır. Taharrî ise, kişinin namazdan ne kıldığını bilmemesi, hâline âittir. Bu takdirde gerekli araştırmayı yapar ve namazını zann-ı gâlibe binâ eder. Şu halde taharrî ile, kesin bilgiye binâ etmek, tamâmen ayrı şeylerdir.

Taharrî ve kesin bilgiye binâ etmenin aynı şey olduğunu söyliyen Ş â f i i, D â v û d ve İ b n - i H a z m ' ın kavli nakledildikten sonra N e v e v i ' nin şöyle dediği beyan ediliyor:

'Cumhur: Taharrî bir şeyi kasdetmektir, demiştir. Hadîsin:

فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ cümlesinin mânâsı:

«Doğru olanı kasdetsin ve ona göre amel etsin» demektir. Doğruyu kasdetmek, kesin bildiğine binâ etmektir. O da az olan rek'at sayısıdır,' demiştir.

En-Neyl yazarı: Bence 'Az rek'at sayısına binâ etmek,' 'Kesin bilgiye binâ etmek,' ve 'Doğruyu araştırmak' emrini veren hadisler arasında bir ihtilâf yoktur. (Bilindiği gibi 1209 nolu Abdurrahmân (Radıyallâhü anh)'ın hadisi, az rek'at sayısına binâ etmeyi; 1210 nolu Ebû Said (Radıyallâhü anh)'ın hadisi, kesin bildiğine binâ etmeyi ve 1211 nolu Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın hadisi, doğruya en yakın olanı taharrî etmeyi emrediyorlar.) Çünkü lügatte taharrî, doğruya en uygun olanı demektir. Rek'at sayısında şek belirdiği zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) taharrî'yi, kesin bildiğine binâ etmeyi ve az rek'at sayısına binâ etmeyi emretmiştir. Lügat mânâsıyla taharrî etmek neticesinde şek çemberinden çıkmak mümkün ise; ki bu da ancak yakînen bilmekle mümkündür. Şüphesiz taharrî, az rek'at sayısına binâ etmeye tercih edilir. Çünkü az rek'ate binâ etmenin câizliği, gerçeğin hatırlanmaması şartına bağlıdır. Taharrî neticesinde gerçek olanı hatırlanınca mes'ele halloImuş olur. Araştırma neticesinde doğrusu hatırlanmazsa, lügat mânâsıyla taharrî gerçekleşmemiş olur. Ancak az rek'at sayısına binâ edilince lügat mânâsıyla taharrî de gerçekleşmiş olur. Şu halde hadisler arasında bir ihtilâf yoktur.' demiştir.

Merhum müellifimizin, taharri ile ilgili hadisi, ayrı bâbta rivâyet etmesi taharrîyi Hanefî'ler gibi zann-ı gâlib mânâsına aldığına bir işâret sayılabilir. Kezâ müellifin rivâyet ettiği taharrî hadisindeki: فَلْيَتَحَرَّ أَقْرَبَ ذٰلِكَ مِنَ الصَّوَابِ = «Doğruya en yakın olanı taharri etsin» cümlesinin zâhiri de bu mânâya uygun görülür. Fakat Müslim'deki cümle böyle değildir. Ordaki cümle: فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ = «Doğruyu taharrî etsin.» diye geçer. Müellifin bundan sonraki hadisinde geçen cümle ise Müslim'inkinin aynısıdır.

١٢١٢ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنْ مِسْعَرٍ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ ، فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ » .

قَالَ الطَّنَافِسِيُّ : هٰذَا الْأَصْلُ ، وَلَا يَقْدِرُ أَحَدٌ يَرُدُّهُ .

TERCEMESİ

1212) "... Abdullah bin Mes'ud *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

«Biriniz namaz rek'atleri sayısında şek ettiği zaman doğruyu taharri etsin, sonra iki secde etsin.»

Tanafisi : Asıl olan budur. Bunu reddetmeye kimsenin gücü yetmez, demiştir."

İZAHI

Nesâî de bu hadîsi rivâyet etmiştir. Hadisin râvisi yine Abdullah bin Mes'ud (Radıyallâhü anh)'dır. Bir önceki hadise göre kısadır. Ancak yukarıda belirttiğim gibi bir önceki hadiste; «...doğruya en yakın olanı taharrî etsin.» buyurulmuştur. Burada ise; «...doğru olanı taharri etsin.» buyurulmuştur.

(١٣٤) باب فيمن سلم من ثنتين أو ثلاث ساهيًا

134 — (DÖRT REK'ATLI NAMAZDA) SEHVEN İKİNCİ VEYÂ ÜÇÜNCÜ REK'ATTEN SELÂM VEREN HAKKINDAKİ BÂB

١٢١٣ — حدثنا عليُّ بن محمد، وأبو كريب، وأحمد بن سنان. قالوا: ثنا أبو أسامة، عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ سها فسلّم في الركعتين. فقال له رجل يقال له ذو اليدين: يا رسول الله! أقصرت أو نسيت؟ قال «ما قصرت وما نسيت» قال: إذا، فصليت ركعتين. قال «أكما يقول ذو اليدين؟» قالوا: نعم. فتقدم فصلى ركعتين ثم سلم. ثم سجد سجدتي السهو.

TERCEMESİ

1213) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (öğle veyâ ikindi namazında) iki rek'atte(n sonra) unutarak selâm verdi. Zülyedeyn denilen bir adam, Efendimize :

— Yâ Resûlallah! Namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu? diye sordu. Efendimiz :

— «Ne namaz kısaldı, ne de ben unuttum.» buyurdu. Zülyedeyn : Efendimize :

— O halde (arzedeyim) : Sen iki rek'at namaz kıldın!, dedi. Efendimiz, (bu kere orada bulunanlara) :

— «Zülyedeyn'in dediği gibi midir?» diye sordu. (Sahâbîler :)

— Evet diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem) öne geçerek iki rek'at (daha) kıldırdı. Sonra sehvin iki secdesini etti."

١٢١٤ — حدثنا علي بن محمد . ثنا أبو أسامة ، عن ابن عون ، عن ابن سيرين ، عن أبي هريرة ؛ قال : صلى بنا رسول الله ﷺ إحدى صلاتي العشي ركعتين . ثم سلم . ثم قام إلى خشبة كانت في المسجد يستند إليها . فخرج سرعان الناس يقولون : قصرت الصلاة . وفي القوم أبو بكر وعمر . فهاباه أن يقولا له شيئا . وفي القوم رجل طويل اليدين ، يسمى ذا اليدين . فقال : يا رسول الله ! أقصرت الصلاة أم نسيت ؟ فقال «لم تقصر ولم أنس» قال: فإنما صليت ركعتين . فقال «أكما يقول ذو اليدين؟» قالوا : نعم . قال : فقام فصلى ركعتين . ثم سلم . ثم سجد سجدتين . ثم سلم .

TERCEMESİ

1214) "... İbn-i Sîrîn *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)* şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) bize öğle ve ikindi namazlarından birisini iki rek'at olarak kıldırıp selâm verdi. Sonra mescidin içinde bulunan ve (hutbe okunurken) dayandığı hurma kütüğüne doğru kalkıp ona dayandı. Cemâatın acele edenleri : Namaz kısaldı dedikleri halde mescidden çıktılar. Cemâatın içinde Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) ile Ömer (Radıyallâhü anh) de vardı. Bu iki zât, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e birşey söylemekten çekindiler. Cemâat arasında Zülyedeyn ismi verilen elleri uzun bir adam da bulunuyordu. Bu adam :

— Yâ Resûlallah! Namaz kısaldı mı? Yoksa sen unuttun mu diye sordu. Bunun üzerine Efendimiz :

— «Namaz kısalmadı, ben de unutmadım» diye cevap buyurdu. Zülyedeyn (Radıyallâhü anh) :

— **Şüphesiz sen ancak iki rek'at kıldın, dedi.** (Bu defa) **Efendimiz :**

— **«Zülyedeyn'in dediği gibi midir?»** diye (oradakilere) **sordu.** (Onlar :)

— **Evet, dediler, Ebû Hüreyre** (Radıyallâhü anh) **demiştir ki : Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namaza kalktı. İki rek'at daha kıldı, sonra selâm verdi, sonra iki secde etti, sonra selâm verdi."**

İ Z A H I

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'in hadîsini Tirmizî dışındaki diğer **Kütüb-i Sitte** sahipleri, Mâlik, Dârekutni ve İbn-i Hibbân rivâyet etmişlerdir.

Kıldırılan namazın öğle namazı mı, ikindi namazı mı olduğu husûsundaki tereddüt İbn-i Sîrîn (Radıyallâhü anh)'e âittir. Nitekim Buhârî'nin bir rivâyetinde İbn-i Sîrîn (Radıyallâhü anh) : Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), hangi namaz olduğunu ismen bana söylemişti, lâkin ben unuttum, demiştir. Bâzı rivâyetlerde ikindi namazı olduğu zannı vardır.

El-Fetih yazarı : 'Bu husustaki ihtilâfın râvilerden ileri geldiği açıktır. Olayın iki defa vukû bulduğu yolunda yapılan yorum, uzaktır. Nesâî'nin bir rivâyetine göre tereddüt, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den gelmedir. Öyle anlaşılıyor ki Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) olayı anlatırken bâzen tereddüt etmiştir. Bir başka zaman rivâyet ederken zann-ı gâlib ile öğle namazı olduğunu, diğer bir zaman ikindi namazı olduğunu ifâde ederken kesin konuşmuştur. Bu şek, İbn-i Sîrîn (Radıyallâhü anh)'e de intikal etmiştir. Tereddüdün sebebi şu olabilir : Olayda bulunan şer'i hükümlere gereken önem verildiği için hangi namaz olduğu üzerinde durulmamıştır. Çünkü şer'î hükümlerin değeri bakımından öğle namazı ile ikindi namazı arasında bir fark yoktur. El-Hırbak kıssası hakkındaki İmrân (Radıyallâhü anh)'ın (1215 nolu) hadîsinde olayın ikindi namazında vukû bulduğu husûsunda ittifak vardır. Eğer Zülyedeyn (Radıyallâhü anh) kıssası ile El-Hırbak kıssasının aynı olay olduğunu ve bu iki ismin aynı zâta ait

olduğunu söylersek olayın ikindi namazında meydana geldiği rivâyeti tercih edilir,' demiştir. İ m r a n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin zâhirine göre olay ayrıdır. Çünkü üç rek'atten sonra selâm verilmiştir. Oranın izahına müracaat.

El-Menhel yazarı Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh)'in adının e l - H ı r b â k olduğunu söyliyerek âlimlerin ekserisinin bu görüşte olduğunu beyân etmiştir. T ı y b î ise: Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh)'in lâkabı e l - H ı r b â k'tır, adı ise Ü m e y r'-dir, demiştir.

Aşiyy: Öğle zamanı ile Güneş'in batış zamanı arasındaki süredir. Bâzıları öğle ile ertesi günü sabahına kadar geçen süreye denildiğini söylemişlerdir.

Seraân: Namaz bittikten sonra cemâattan acele ederek mesciden ilk çıkanlardır.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) olay günü dört rek'atli farzın ikinci rek'atinden sonra selâm vermiş, sonra mescidin kıble yönünde bulunan hurma kütüğüne dayanarak ayakta durmuştur. Mescidde minber yapılıncaya kadar Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu ağaca dayanarak hutbe okurdu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in o esnada kızgın olduğu bâzı rivâyetlerde belirtilmiştir. El-Menhel yazarı: Müslümanların bir işinden dolayı kızgın olduğu muhtemeldir, demiştir.

E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) ve Ö m e r (Radıyallâhü anh), efendimizin mübârek yüzündeki kızgınlığı sezdikleri için sonsuz saygı ve ta'zimleri nedeniyle namazdaki durumla ilgili bir şey söylemekten çekinmişler. Fakat Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh)'in ilme düşkünlüğü kendisine galebe çalarak soru sormuştur.

Zülyedeyn kelimesinin lügat mânâsı 'iki el sahabî' demektir. Buradaki rivâyette belirtildiği gibi kollarının uzunluğu dolayısıyla Ona bu lâkabın efendimiz tarafından verildiği el-Menhel'de söylenmiştir. Muhtemelen hayırseverliği ve cömertliği nedeniyle ona bu lâkap verilmiştir. K u r t u b i böyle demiştir. İ b n - i K u t e y b e ise: O her iki eliyle ayni işleri yapabildiği için ona böyle denilmiştir, der.

Peygamber (Sallallahü Aleyh ve Sellem) namazı dört rek'at olarak kıldırdığına inandığı için soruya cevap olarak: «Namaz kısalmadı, ben de unutmadım» buyurmuştur. Peygamberlerin bir şeyi unutup unutmıyacağı husûsundaki gerekli izah 129. bâbta verilmişti.

Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e iki rek'at kıldırdığını bildirince efendimiz durumu cemâata sormuş, cemâat da Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh)'i doğrulamıştır.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh) ve arkadaşları namaz içindeyken nasıl konuşmuşlardır? Buna şöyle cevap verilir: Onlar, namazda olduklarını kesinlikle bilmiyorlardı. Çünkü rek'at sayısının bir ilâhî emirle dörtten ikiye inmesini mümkün görüyorlardı. Bunun içindir ki: Namaz kısaldı mı? şeklinde soru sorulmuştur.

N e v e v î: 'Sahâbîlerin söz konusu konuşması, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'le bir konuşmadır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile konuşma bizce ve başkalarınca namazı bozmaz', demiştir.

Sahâbîlerin Zü l y e d e y n (Radıyallâhü anh)'i doğrulaması üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tekrar namaza durarak kalan iki rek'ati de kılmıştır. Ancak E b û D â v û d'un bir rivâyetinden anlaşıldığına göre sırf cemâatın sözüyle namaza durmamış, ancak Allah Teâlâ kendisine iki rek'atten selâm verdiğini hatırlatınca namaza durmuştur.

Hadîs, namazdaki eksiklik dolayısıyla yapılacak sehiv secdesinin selâmdan sonra olduğuna hükmedenler için delîldir. Bundan önceki İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi de buna delîldir.

Sehiv secdesinin selâmdan önce mi selâmdan sonra mı yapılacağı husûsundaki âlimlerin görüşlerini 136. bâbta nakledeceğiz.

١٢١٥ - حدثنا محمد بن المثنى، وأحمد بن ثابت الجحدري. ثنا عبد الوهاب. ثنا خالد الحذاء، عن أبي قلابة، عن أبي المهلب، عن عمران بن الحصين؛ قال: سلم رسول الله ﷺ في ثلاث ركعات من العصر. ثم قام فدخل الحجرة. فقام الخرباق، رجل بسيط اليدين، فنادى: يا رسول الله! أقصرت الصلاة؟ فخرج مغضبا يجر إزاره. فسأل، فأخبر. فصلى تلك الركعة التي كان ترك. ثم سلم. ثم سجد سجدتين. ثم سلم.

TERCEMESİ

1215) "... İmrân bin el-Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (birgün) ikindi farzının üç rek'atinde selâm verdi. Sonra kalkıp evine girdikten sonra elleri uzun bir adam olan el-Hırbâk ayağa kalkarak:**

Yâ Resûlallah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)! namaz kısaldı mı? diye seslendi. Bunun üzerine Efendimiz hiddetli ve izarını (129) sürükleyerek hemen çıkıverdi de (ne olduğunu) sordu. (Durum) anlatılınca, efendimiz, terk etmiş olduğu o rek'atı kıldı. Sonra selâm verdi. Sonra iki secde etti. Sonra selâm verdi."

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve Ahmed de bunu rivâyet etmişlerdir.

El-Hırbâk, 'Namaz kısaldı mı' diye seslenince Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) izarını normal giymek için bile beklemeden derhal dışarı çıktığından izarını sürüklemiştir.

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Bu hadîs, Peygamber (Sallallahü Aleyhive Sellem)'in ikindi namazının üç rek'atını kıldıktan sonra selâm verdiğini açıkca bildirir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) ve İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen mezkûr hadîslere göre ise Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öğle veyâ ikindi namazının iki rek'atını kıldırınca selâm vermiştir. Hadîsler arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü olayın müteaddit olduğu açıktır. Şöyle ki Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde selâmın iki rek'atten vuku bulduğu, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazından çıkınca mesciddeki hurma kütüğüne dayanarak ayakta durduğu bildirilmiştir. İmrân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde ise selâmın üç rek'atten vuku bulduğu ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdan çıkınca evine girdiği bildirilmiştir. İbn-i Huzeyme ve ona tâbi olanlar, olayın iki olduğuna taraftar olmuşlardır.

Bâzıları ise olayın bir olduğunu söylemişlerdir. El-Fetih yazarı: 'Benim nazarımda kuvvetli olan görüş budur. Çünkü el-Alâi,

---

(129) Belden aşağı giyilen elbisedir.

bâzı üstadlarından naklettiğine göre bunlar İ m r a n ' ın hadîsini şöyle yorumlamışlardır:

سَلَّمَ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ مِنَ الْعَصْرِ = «İkindinin üç rek'atının başında selâm vermiştir." Fakat e l - A l â i bu yorumu uzak görmüştür...'.,

El-Fetih yazarı bu yoruma taraftar ise de hadisin son kısmı buna mânidir. Çünkü hadisin sonunda, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dönüp terkettiği bir rek'atı kıldığı açıkça bildirilmiştir. Eğer bu yorum sıhhatlı olsaydı, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dönüp iki rek'at kılması gerekirdi. Hadisin sonunu böyle yorumlamak mümkün değildir kanısındayım.

Bu hadis de sehiv secdesinin selâmdan sonra yapılmasına hükmeden âlimler için bir delildir.

(١٣٥) باب ما جاء فى سجدتى السهو قبل السلام

135 — SEHİV SECDELERİNİN SELÂMDAN ÖNCE OLDUĞU HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١٢١٦ — حدثنا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ . ثنا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ. ثنا ابْنُ إِسْحَاقَ . حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْتِي أَحَدَكُمْ فِي صَلَاتِهِ ، فَيَدْخُلُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ نَفْسِهِ حَتَّى لَا يَدْرِي زَادَ أَوْ نَقَصَ . فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ . ثُمَّ يُسَلِّمْ » .

TERCEMESİ

1216) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Şüphesiz, şeytan birinize namaz esnâsında gelerek, kendisi ile kalbi arasına girer (= namazını karıştırır.) Hattâ (biriniz) fazla veyâ noksan kıldığını bilemez. Artık bu hâl olacağı zaman selâm vermeden önce iki secde ediversin. Sonra selâm versin.»"

١٢١٧ — حدثنا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ . ثنا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ . ثنا ابْنُ إِسْحَاقَ . أَخْبَرَنِي سَلَمَةُ بْنُ صَفْوَانَ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ

قَالَ « إِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ بَيْنَ ابْنِ آدَمَ وَبَيْنَ نَفْسِهِ. فَلَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى. فَإِذَا وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ » .

TERCEMESİ

1217) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Şüphesiz şeytan âdemoğlu ile kalbi arasına girer. (Maksadından uzaklaştırır.) Artık, kaç rek'at kıldığını bilemez., Bu hâl adamın başına geleceği zaman selâm vermeden önce iki secde etsin.»"

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Kütüb-i Sitte sahipleri bir birine yakın lâfızlarla ve müteaddit senedlerle rivâyet etmişlerdir.

Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerinde: وَهُوَ جَالِسٌ = **«oturarak»** kaydı vardır. Yâni selâmdan önce oturduğu yerde iki secde etsin.

Hadisin zâhirine göre, fazla veyâ eksik rek'at kıldığında şek eden kimse sehiv secdesinden başka bir şey yapmakla mükellef değildir. Enes (Radıyallâhü anh) ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den bu hüküm rivâyet edilmiştir. Hasan-ı Basri ve seleften bir cemâatın kavli de budur. Fakat cumhur böyle dememiştir. Bundan önceki bâblarda izah edildiği gibi cumhûrun bir kısmı: Şek edilince, rek'at sayısının az olduğu ihtimal esas tutularak, namaz ikmal edilir, demişlerdir. Bir kısmı da: Kuvvetli ihtimal ve zann-ı galip esas alınarak namaz ikmal edilir, demiştir.

Bu ve benzeri hadislerin mücmel olduğunu söyleyen cumhur bunların yukarda geçen hadîslere göre yorumlanması icap eder, demişlerdir. Yâni zann-ı galip veyâ az rek'at sayısı esas alınarak namaz ikmal edilmekle beraber sehiv secdesi yapılır. Maksat budur, denilecek.

Bâzı âlimler: Sehiv secdesinin selâmdan önce yapılmasına, bâzıları da selâmdan sonra edileceğine hükmetmişlerdir. Bu ihtilâfı ve tafsilâtı bundan sonraki bâb'a bırakıyoruz.

(١٣٦) باب ما جاء فيمن سجدهما بعد السلام

136 — SEHİV SECDELERİNİ SELÂMDAN SONRA YAPAN HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٢١٨ — حدثنا أبو بكر بن خلاد. ثنا سفيان بن عيينة، عن منصور، عن إبراهيم، عن علقمة؛ أن ابن مسعود سجد سجدتي السهو بعد السلام. وذكر أن النبي ﷺ فعل ذلك.

TERCEMESİ

1218) "... Alkame *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: **(Abdullah) bin Mes'ud (Radıyallâhü anh), sehiv secdelerini selâmdan sonra yapmış ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in öyle yaptığını anlatmıştır.**"

١٢١٩ — حدثنا هشام بن عمار، وعثمان بن أبي شيبة. قالا: ثنا إسماعيل بن عياش، عن عبيد الله بن عبيد، عن زهير بن سالم العنسي، عن عبد الرحمن بن جبير بن نفير، عن ثوبان؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «في كل سهو سجدتان، بعد ما يسلم».

TERCEMESİ

1219) "... Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi: **Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim. Şöyle buyurdu, demiştir:**

«Her sehiv için selâmdan sonra iki secde vardır.»"

İZAHI

İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müslim'in İbn-i Mes'ud (Radıyallâhü anh)'den rivâyeti şöyledir:

عن عبد الله ان النبي صلى الله عليه وسلم سجد سجدتي السهو بعد السلام والكلام

"... **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **sehiv secdelerini selâm ve kelâm** (= **konuşma) dan sonra etti.**"

S e v b â n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d, D â r e k u t n î ve T a h a v î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadisin zâhirine göre namazda yapılan her sehiv için iki secde yapılır. İ b n-i E b î L e y l â bununla hükmetmiştir. Buna göre meselâ: 4 sehiv yapılırsa 4 defa sehiv secdesi yapılır. Toplam 8 secde olur.

Bâzıları: Sehiv çeşidi ayni olduğunda iki secde yeter, sehiv çeşidi müteaddit ise her çeşit için iki secde yapılır, demişlerdir.

Cumhûr'a göre sehiv sayısı ve nevîleri ne kadar olursa olsun, hepsi için iki secde yapılır. **El-Mühezzeb** yazarı: Çünkü eğer her sehiv için ayrı ayrı sehiv secdesi icap etseydi, sehiv yapıldığında hemen secde edilecekti. Secdenin, namazın sonuna bırakılması, namazdaki bütün sehivlerin toplatıldığına delâlet eder, demiştir.

Cumhur, S e v b â n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini zayıf görmüştü. Çünkü senedindeki râvi İ s m â i l b i n A y y â ş aleyhinde konuşulmuştur. B e y h a k i: 'Bu hadîsi yalnız İ s m â i l b i n A y y â ş rivâyet etmiştir. E l - I r a k î, bu hadîsin muztarib olduğunu söylemiş, Z e h e b i de e l - E s r e m'in bu hadisin mensûh olduğunu söylediğini nakletmiştir,' der.

El-Menhel yazarı yukardaki nakilleri verdikten sonra şöyle der:

"Hadîs, sahîh olduğu takdirde de yorumu şudur:
'Tüm sehiv için iki secde yeter.'

B e y h a k î'nin Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettiği:
سَجْدَتَانِ تُجْزِئَانِ عَنْ كُلِّ زِيَادَةٍ وَنَقْصٍ = **İki secde, fazlalık ve eksikliğin tümünden bedel kâfidir.»**

Sübülü's-Selâm'da: 'Hadîs, sehiv secdesini gerektiren haller sayısınca secde edilmesinin gerekliliğine delâlet etmez. Bilâkis, hadîs, namazında sehiv yapan herkes için umumîdir. Yâni kim namazda ne gibi bir sehiv yaparsa, onun için iki secde meşrûdur. Sehiv secdesi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sehiv yaptığı yerlere veyâ sehiv nevine mahsûs değildir. Kişi başka bir nevi sehiv yapsa veyâ namazın başka yerinde yapsa yine sehiv secdesi etmesi meşrûdur. Hadisi böyle yorumlamak, zâhirine göre mânâlandırmaktan evlâdır. Çünkü böyle yorumlanınca Z ü l y e d e y n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine uygun olur.' demiştir.

Evzâi: Eğer namazdaki sehivler yalnız namazdaki fazlalıklara âit ise veyâ yalnız noksanlıklarla ilgili ise iki secde yeter. Şâyet bir sehiv fazlalıkla, diğeri de noksanlıkla ilgili ise dört secde gerekir, demiştir. Fakat bu ayırıma delâlet eden delil yoktur.

SEHİV SECDESİNİN SELÂMDAN ÖNCE VEYÂ SONRA YAPILACAĞINA DÂİR ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ

1. Hanefi âlimlerine ve Sevri'ye göre sehiv secdesi selâmdan sonra yapılır. Ali, Sa'd bin Ebî Vakkas, Ammâr bin Yâsir, İbn-i Mes'ud, İmrân bin Husany, Enes ve Muğire bin Şube (Radıyallâhü anhüm) böyle hükmeden sahâbilerin bir kısmıdır. Bu hükme katılan tabiilerin bir kısmı Ebû Seleme bin Abdirrahman, Hasan-ı Basri, Nahai, Ömer bin Abdilaziz, Abdurrahman bin Ebî Leylâ ve Sâib (Radıyallâhü anhüm)'dür.

Bu gruptaki âlimlerin delilleri 1211, 1213, 1214, 1215 ve 1218 nolu hadislerdir. Bunlara göre sehiv hâli ister namazdaki bir fazlalıkla ilgili olsun; ister eksiklikle ilgili olsun hüküm budur.

2. Şâfiî'nin cedid kavline göre, sehiv nevi ister noksanlık, ister fazlalıkla ilgili olsun sehiv secdesi selâmdan önce edilir. Ashab-ı kiram'dan Ebû Hüreyre, Ebû Saîd-i Hudri, İbn-i Abbâs, Abdurrahman bin Avf ve Muâviye (Radıyallâhü anhüm)'ün kavli budur. Zühri, Mekhûl, Evzâî, Leys bin Sa'd ve İbn-i Ebî Zi'b (Radıyallâhü anhüm) da bu hükme katılmışlardır. Tirmizî: Medine-i Münevvere Fıkıhçılarının ekserisi böyle hükmetmiştir, der.

Bu grubun delilleri ise 1207, 1208, 1209, 1210, 1216 ve 1217 nolu hadislerdir.

3. Mâlik, Ebû Sevr, el-Müzeni ve başka bâzı âlimlere göre eğer sehiv hâli bir noksanlıkla ilgili ise selâmdan önce secde edilir. Şâyet bir fazlalık hâli için ise selâmdan sonra secde edilir. Şâfiî mezhebinin böyle bir kavli de vardır. Fazlalık hâlinde secdenin selâmdan sonra yapılmasının delili 1211 nolu ve

benzeri hadîslerdir. Noksanlık için secdenin selâmdan önce yapılmasının delîli de 1206 nolu ve benzeri hadîslerdir. Namazda hem noksanlık hem fazlalıkla ilgili sehiv olunca noksanlık hâli ağırlık kazanarak secdenin selâmdan önce yapılacağına Mâlik hükmetmiştir.

İbn-i Abdil Berr: 'Mâlik'in kavline göre hükmedilince tüm hadîslerin işlerliği sağlanmış olur. Bütün hadîsleri istimal etmek bir kısmının diğer bir kısımla mensuh olduğunu iddiâ etmekten evlâdır. Fazlalık ve noksanlık hallerinin arasındaki fark görüş açısından açıktır. Çünkü noksanlık dolayısıyla edilecek secde, eksikliğin onarımıdır. Namazdan çıkıldıktan sonra tâmir etmek muhaldır. Fazlalık dolayısıyla edilecek secde ise şeytanı kızdırmak ve çatlatmak içindir. Bunun namazdan sonraya bırakılması uygundur. İbnü'l-Arabi demiş ki Mâlik'in kavli daha isâbetlidir, diye malûmat vermiştir."

4. Ahmed ve Şâfiî'nin arkadaşlarından Süleyman bin Dâvûd: Sehiv secdesi hakkında vârid olan her hadîs, vârid olduğu sehiv hâlinde tatbik edilir. Hakkında hadis vârid olmayan sehiv halleri için yapılacak secde ise selâmdan önce edilir, demişlerdir.

5. Bâzı âlimler de: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in selâmdan önce de, selâmdan sonra da sehiv secdesi ettiği sâbittir. Bunun için kişi serbesttir. Dilerse selâmdan önce, isterse selâmdan sonra secde edebilir, demişlerdir. İbn-i Şeybe, Ali bin Ebî Talib (Radıyallâhü anh)'ın böyle dediğini rivâyet etmiştir. Râfiî de Şâfiî'den böyle bir kavil nakletmiştir.

Kadı Iyâz ve Şâfiî'nin arkadaşlarından bir cemâat: Fazlalık veyâ noksanlık için selâmdan önce veyâ selâmdan sonra sehiv secdesinin yapılabileceği husûsunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. İhtilâf, efdal olanın hangisi olduğu hakkındadır, demiştir.

Sehiv secdesini gerektiren hallerle ilgili dört mezhebin görüşünü anlamak için fıkıh kitablarına müracaat edilmesi tavsiye olunur. Ben şunu belirtmekle yetiniyorum:

Namazdaki her noksanlık veyâ her fazlalık sehiv secdesiyle onarılmaz. Bu durumların bir kısmı namazı bozar, bir kısmı bozmadığı gibi sehiv secdesini de gerektirmez.

(١٣٧) باب ما جاء فى البناء على الصلاة

137 — NAMAZ ÜZERİNE BİNA ETMEK (130) HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٢٢٠ — حدّثنا يعقوبُ بْنُ حُمَيدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى التَّيْمِيُّ ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ ، مَوْلَى الأَسْوَدِ بْنِ سُفْيَانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابْنِ ثَوْبَانَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الصَّلَاةِ وَكَبَّرَ . ثُمَّ أَشَارَ إِلَيْهِمْ ، فَمَكَثُوا . ثُمَّ انْطَلَقَ فَاغْتَسَلَ . وَكَانَ رَأْسُهُ يَقْطُرُ مَاءً . فَصَلَّى بِهِمْ . فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ « إِنِّي خَرَجْتُ إِلَيْكُمْ جُنُبًا . وَإِنِّي نَسِيتُ حَتَّى قُمْتُ فِي الصَّلَاةِ » .

فى الزوائد : هذا إسناده ضعيف لضعف أسامة بن زيد . رواه الدارقطنى فى سننه من طريق أسامة ابن زيد .

TERCEMESİ

1220) ... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) **namaza geldi. İftitah tekbirini aldıktan sonra cemâata** (vaziyetlerini bozmadan yerlerinde beklemeleri için mübârek elile) **işâret etti. Bunun üzerine cemâat durum bekledi. O, da gidip boy abdestini aldıktan sonra** (mübârek) **başından su damladığı halde** (gelip) **cemâata namaz kıldırdı. Namazdan dönüp gidince cemâata:**

«Ben (evden) **yanınıza cünüp olarak geldim ve namaza girinceye kadar** (durumu) **hatırlamadım.» buyurdu."**

Not : Zevâid'de : Râvi Üsâme bin Zeyd, zayıf olduğundan bunun senedi zayıftır. Dârekutnî de, süneninde bunu Üsâme bin Zeyd yoluyla rivayet etmiştir, denilmiştir.

İZAHI

Hadisin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'a âit olan kısmı B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î ta-

(130) Namaza bina etmekten maksat şudur : Kişinin namazın bir kısmını kıldıktan sonra abdesti bozulunca veyâ abdestsiz olduğunu hatırlayınca gidip abdest aldıktan sonra gelip namazın kalan kısmını evvelce kalmış olduğu kısım üzerine ilâve edip namazım böylece tamamlamasıdır. Meselâ öğlenin iki rek'atını kıldıktan sonra mezkûr hal belirince gidip abdest aldıktan sonra gelir, namaza yeniden başlamaz da sadece kalan iki rek'atı kılıp selâm verir. Son iki rek'atı ilk iki rek'at üzerine bina etmiş olur.

rafından da rivâyet edilmiştir. E b û D â v û d ' un E b û B e k r e t e (Radıyallâhü anh)'dan olan bir rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazdan sonra şöyle buyurduğu kaydedilmiştir: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنِّي كُنْتُ جُنُبًا = «Ben ancak bir insanım ve ben cünüp idim.»

D â r e k u t n î ve B e y h a k î ' nin rivâyetinde ise müellifin rivâyetinde olduğu gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e âit olan kısım mevcuttur.

Müellifin rivâyeti ile D â r e k u t n î ' nin rivâyeti, E b û D â v û d ' un, E b û B e k r e t e (Radıyallâhü anh) ile A t â ' b i n Y e s â r (Radıyallâhü anh)'dan olan rivâyeti, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaza girdikten sonra durumu hatırladığına delâlet ederler.

B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â i ' nin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'dan olan rivâyetlerine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza durup tekbir alması beklendiği sırada ve henüz namaza girmeden durumu hatırlamıştır. Ben bunlardan B u h â r î ' nin E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetini nakledeyim:

عن أبى هريرة قال أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَعُدِّلَتِ الصُّفُوفُ قِيَامًا فَخَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَامَ فِي مُصَلَّاهُ ذَكَرَ أَنَّهُ جُنُبٌ فَقَالَ لَنَا مَكَانَكُمْ ثُمَّ رَجَعَ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْنَا وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ فَكَبَّرَ فَصَلَّيْنَا مَعَهُ

= **«Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den: Şöyle demiştir: Namaz için ikâmet edildi. Saflar ayakta dizildi. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (evinden) çıkarak yanımıza geldi ve namaz kıldıracağı yer (= mihrab) da ayakta durunca cünüp olduğunu hatırladı. Bunun üzerine bize: «Yerinizden ayrılmayınız!» buyurduktan sonra dönüp boyabdestini aldı, sonra (mübârek) başından su damladığı halde (evinden) yanımıza çıkageldi. Sonra 'Allâhü ekber' diyerek bize namaz kıldırdı."**

M ü s l i m ' in rivâyetinde bu nokta ile ilgili cümle şöyledir:

...حَتَّى إِذَا قَامَ فِي مُصَلَّاهُ قَبْلَ أَنْ يُكَبِّرَ ذَكَرَ فَانْصَرَفَ وَقَالَ لَنَا مَكَانَكُمْ

= «Nihâyet Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namaz kılacağı yer (mihrab)da tekbir almadan önce ayakta durduğu sırada

(cünüp olduğunu) hatırladı ve hemen döndü de bize : «Yerinizden ayrılmayınız!» buyurdu.

Hülâsa bâzı rivâyetlerde efendimizin henüz namaza başlamadan, bir kısım rivâyetlerde de namaza başladıktan sonra cünüplük hâlini hatırladığı bildirilmiştir.

M ü s l i m ' in şerhinde N e v e v i : Hadisin : قَبْلَ اَنْ يُكَبِّرَ = «tekbir almadan önce...» kaydı, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in henüz namaza girmediği ve tekbir almadığı sırada durumu hatırladığını... sarâhatan ifâde eder. B u h â r i ' nin bir rivâyetindeki : وَانْتَظَرْنَا تَكْبِيرَهُ = "ve biz O'nun tekbir almasını beklediğimiz zaman..." ifâdesi de bunu açıkça belirtiyor. E b û D â v û d ' un rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaza başladıktan sonra anılan durumu hatırladığı belirtilmiştir. Artık E b û D â v û d ' un rivâyetindeki; كَانَ دَخَلَ فِى الصَّلَاةِ = "namaza girmişti" cümlesi 'namaza girmeğe hazırlanmıştı' diye yorum yapmak sûretiyle rivâyetler arasında görülen ihtilâf kaldırılır. Bu yorum muhtemeldir. Fakat en kuvvetli ihtimal olayların ayrı olmasıdır. Hadîs, Peygamberlerin ibâdet ederken unutma geçirmelerinin câizliğine delâlet eder, demiştir.

Müellifin rivâyeti, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ' in tekbir aldıktan sonra durumu hatırladığına delâlet eder. Hadisler arasındaki ihtilâfı gidermek için yorum yapanlar buradaki : فَكَبَّرَ = "sonra tekbir aldı." cümlesini : "Sonra tekbir almak istedi.» diye te'vil etmişlerdir.

Hadisin : ثُمَّ اَشَارَ اِلَيْهِمْ = "Sonra cemâata (yerlerinden ayrılmaları için) işâret etti." cümlesi yerine B u h â r i : فَقَالَ لَنَا مَكَانَكُمْ = «Bize : Yerinizden ayrılmayınız!» buyurdu. E b û D â v û d ' un rivâyetinde : فَاَوْمَأَ بِيَدِهِ اَنْ مَكَانَكُمْ = "Yerinizden ayrılmayınız! (anlamını ifâde etmek için) eliyle işâret buyurdu." denilmiştir.

Hadisin : فَصَلَّى بِهِمْ = "Sonra cemâata namaz kıldırdı." cümlesi iki şekilde yorumlanabilir :

Birinci yorum : 'Guslettikten sonra geldiğinde yeniden tekbir almadan, namaza, kalındığı yerden itibaren devam etti."

Bu yorum, bâbın başlığına uygun olan yorumdur. Çünkü; bâbın başlığındaki: 'Namaz üzerine bina etmek' ifâdesine, dip not olarak verdiğim mânâ bu yorumla gerçekleşir. Müellifin bu yoruma taraftarlığı bâbın başlığında kullandığı bu ifâdeden anlaşılır, denilebilir.

İkinci yorum: 'Guslettikten sonra geldiğinde yeniden tekbir alarak cemâata namaz kıldırdı.' Bu yoruma göre hadîsin, namaza binâ etmekle ilgisi yoktur.

İbn-i Hibbân ikinci yorumu tutarak: Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in boy abdesti almak için gitmesi ve dönünceye kadar cemâatın imamsız olarak o vaziyette ayakta durması mahaldır, demiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Hadîsin zâhirine göre, imamın unutarak abdestsiz namaz kıldırdığının anlaşılması ile cemâatın namazı bozulmaz. Böyle hükmeden Mâlik, Şâfiî, Evzâî, Sevrî ve Ahmed bu hadîsin mezkûr rivâyetlerini delîl göstermişlerdir. El-Esrem, Ebû Sevr, İshak, Hasan-ı Basrî, İbrâhim Nahai ve Said bin Cübeyr'in böyle söyledikleri nakledilmiştir. (Radıyallâhü anhüm).

El-Menhel yazarı yukardaki grubun görüşünü naklettikten sonra sözlerine devamla şöyle der:

"Bu gruba dâhil olanlar: Çünkü, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ilk tekbiri alınca sahâbîler de tekbir alarak namaza girdiler ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gidip guslettikten sonra gelinceye kadar onlar namazlarında durdular, namazlarını bozmadılar, demişlerdir.

Hattâbî de bu görüşü benimseyerek konu hakkındaki hadîsin şerhinde: 'İmam, cünüp olarak sehven namaz kıldırdığı ve cemâat durumu bilmediği zaman cemâatın namazı sahîhtir. Bilâhare durumu öğrenince o namazı tekrar kılmaları gerekmez. İmam ise namazı tekrar kılmak zorundadır. Hadîsten çıkarılan hüküm budur. Çünkü hadîsin lafzından anlaşılan durum şudur: Sahâbîler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile berâber namaza başlamışlar, sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), gusledip gelinceye kadar onların durmasını istemiş, sonra onların namazını ikmal ettirmiştir. Namazın başlangıç parçası sahih sayılmasaydı Peygamber

(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gusledip geldikten sonra kıldırdığı parçanın ilk parça üzerine binâ edilmesi sahîh olur muydu?

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in kavli de budur. Arkadaşlarından bu konuda ona muhâlefet eden kimse bilinmiyor.

Hadîs, abdestsizlik hâlinde namaza binâ etmek câizdir, diyenler için delîldir,' demiştir.

E l - A y n î, H a t t â b î'nin yukardaki sözünü reddederek özetle şöyle demiştir: 'Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gusülden sonra tekrar tekbir alarak cemâata namaz kıldırdığı zâhir olanıdır. Nitekim İ b n - i H i b b â n: فَصَلَّى بِهِمْ cümlesini şöyle yorumlamıştır: "Yâni yeni bir tekbir alarak onlara namaz kıldırdı. Bâzılarının sandığı gibi, evvelce almış olduğu tekbiri esas tutarak kaldığı yerden namazı tamamlamadı, mânâsı kasdedilmemiştir. Üstelik M ü s l i m'in rivâyetinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in henüz tekbir almamış iken durumu hatırladığı belirtilmiştir. Diğer taraftan namazın bir parçası sahîh olunca... sözünü de kabul etmiyoruz. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namaza başlamış olduğunu kabul etsek bile, imamlıktan çekilirken başkasını yerine geçirmemesi ve yerinin boş kalması ile namaz bozulmuş olur. Namazın ilk parçası bozulunca o bozuk parça üzerinde tesis edilecek parça da bozulur. Hak, budur ki, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yeni bir tekbirle onlara namaz kıldırmıştır. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'in arkadaşlarından kimsenin muhâlif olmadığı sözü de sıhhatlı değildir. Çünkü D â r e k u t n î'nin bir rivâyetine göre;

"Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh), cünüp iken sehven cemâata namaz kıldırmış sonra tekrar kılmış ve cemâata da tekrar kılmalarını emretmiştir."

E b û H a n i f e, Ş a' b i ve H a m m â d b i n E b i S ü l e y m a n ise imamın abdestsiz olduğu anlaşılmakla cemâatın namazı bozulur, demişlerdir. Bunların delîlleri ise şunlardır:

A h m e d'in E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet ettiği: اَلْإِمَامُ ضَامِنٌ = "İmam zâmındır." hadisi, D â r e k u t n î'nin S a î d b i n e l - M ü s e y y e b'den rivâyet ettiği::

إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم صَلّىٰ بِالنَّاسِ وَهُوَ جُنُبٌ فَأَعَادَ وَأَعَادُوا

= **"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cünüp olarak (sehven cemâata) namaz kıldırmış, sonra tekrar kılmış, cemâat da tekrar kılmışlardır."** hadîsi ve A l i (Radıyallâhü anh)'ın yukardaki hadîsidir.

Z â h i r olan, ilk grubun kavlidir. Çünkü D â r e k u t n i: S a î d (Radıyallâhü anh)'in hadîsi mürseldir, râvisi E b û C â b i r e l - B e y a z i ' nin hadîsleri metruktur, A l i (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini rivâyet eden A m r b i n H â l i d ' in hadîsleri de metrûktur.

«**İmam zâmındır**» hadisinden maksat, cemâat imama uymuş iken, namazı ifsad etmeyen cemâatın hareketlerini imam yüklenmiştir. Bundan, imamın namazı bozulunca cemâatın namazı da bozulur mânâsı çıkmaz, demiştir."

El-Menhel yazarı görüldüğü gibi ilk görüşü tercih etmiştir.

2 — Şer'î hükümlerin tesisine vesîle olmak üzere Peygamberlerin ibâdette sehiv etmeleri hikmetlere bina'en câizdir.

3 — Vakit müsâit ise cemâatın imamı beklemeleri meşrûdur

4 — Cünüp kişi, guslünü derhal yapmayıp geciktirebilir. (Namazı kaçırmaya sebebiyet verirse tehiri yasaktır.)

5 — Cünüplüğünü unutarak mescide giren kimse durumu hatırlayınca teyemmüm etmeden derhal çıkmalıdır.

١٢٢١ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ خَارِجَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ . قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ أَصَابَهُ قَيْءٌ أَوْ رُعَافٌ أَوْ قَلَسٌ أَوْ مَذْيٌ ، فَلْيَنْصَرِفْ ، فَلْيَتَوَضَّأْ . ثُمَّ لِيَبْنِ عَلَىٰ صَلَاتِهِ ، وَهُوَ فِي ذَٰلِكَ لَا يَتَكَلَّمُ » .

في الزوائد : في إسناده إسماعيل بن عيّاش وقد روى عن الحجازيين ، وروايته عنهم ضعيفة .

TERCEMESİ

1221) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Namaz içinde iken bulantısız kusma, burun kanaması, bulantılı kusma ve mezî çıkması hallerinden birisi kimin başına gelirse he-

men dönüp abdest alsın. Sonra (gelip) namazının üzerine binâ etsin (kalan kısmını tamamlasın) ve bu esnâda hiç konuşmasın.»

Not : Zevâid'de : Bunun senedinde bulunan İsmâil bin Ayyaş, bunu hicazlı (İbn-i Cüreyc)den rivâyet etmiştir. Hicazlılardan olan rivâyeti zayıftır, diye bilgi verilmiştir.

İ Z A H I

Notta belirtildiği gibi bu hadis zevâid nevindendir. D â r e k u t n î de bunu rivâyet etmiştir.

Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Ruâf : Burun kanaması ve burundan gelen kan'dır.

Kalas ve Kals : S i n d î şöyle târif etmiştir : 'Karından ağıza gelen ağız dolusu veyâ daha az kusmuktur. Ağıza geldikten sonra geri gitmedikçe ona **Kay'** denmez. Eğer geri dönerse ona **Kay'** denir.

A h t e r î : Kalas ve **Kals** ağızdan çıkan kusmuktur. Şöyle târif edenler de vardır : 'Boğazdan ağıza gelen ağız dolusu veyâ daha az kusmuktur. Buna Kay' denmez. Şâyet geri dönerse o zaman Kay' denir. Bir de **Kay'** ile eş anlamlıdır diyenler vardır, demiştir.

A h t e r î : **Kay'** kelimesini de kusmuk diye mânâlandırmıştır.

H a n e f î fıkıh kitablarından Fethü'l-Kadîr'de :

Kalas ve **Kals :** diye okunabilir. Hadîsle bu kelime ve **Kay'** kelimesinin her ikisi de zikredildiği için bunlara ayrı ayrı mânâ vermek daha uygundur.

Hülâsa : Yinilen ve içilen maddeler ve benzerleri mideden ağıza çıktığı zaman ağız dolusu olsun olmasın, dışarı atılsın, mideye geri gitsin ve buna ne isim verilirse verilsin, bu hadîse göre abdest bozulmuş olur.

Mezî : Az şehvet hâlinde görülen ince, beyaz bir sudur.

Hadîs, kusmuk, burun kanaması ve mezînin çıkması ile abdestin bozulduğuna ve namaz esnasında başına bu **hâl** gelen bir kimsenin hiç konuşmadan gidip abdest aldıktan sonra gelip namazından eksik kalan kısmını tamamlayabileceğine delâlet eder.

Gerek burun kanaması veyâ kusmakla abdestin bozulup bozulmaması meselesi ve gerekse namaz esnâsında abdesti bozulan veyâ abdestli olmadığını hatırlayan kimsenin abdest alıp namazının kalan

kısmını kılması meselesi âlimler arasında ihtilâf konusu olduğundan bu husûsu kısaca belirtmek isterim.

E b û D â v û d ' un süneninin 'Kan'dan dolayı abdest almak' bâbındaki C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi bahsinde el-Menhel yazarı şöyle der:

"1 — E b û H a n i f e, S e v r i, E v z â î, A h m e d, İ s h a k ve başka âlimler: Bedenden çıkan kan nerden çıkarsa çıksın abdesti bozar, demişlerdir.

H a t t â b î: 'Fıkıhçıların ekserisinin kavli budur. Bunların delîli D â r e k u t n î ve İ b n - i M â c e h ' in Â i ş e (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettikleri (131) hadistir. İkinci delil B u h â r i ' nin Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettiği şu hadistir: (H a t t â b î bunun metnini zikretmiştir) (132). E l - A y n î: Bu hadis bizim arkadaşlarımızın gösterdikleri en kuvvetli ve en sahîh hadistir, demiştir. Üçüncü delîl, D â r e k u t n î ' nin T e m î m - i D a r î (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak rivâyet ettiği;

اَلْوُضُوءُ مِنْ كُلِّ دَمٍ سَائِلٍ = «Her akıcı kan'dan dolayı abdest almak vardır.» hadîsidir, 'demiştir.

Ön ve arka yollardan başka vücudun her hangi bir yerinden çıkan kanla abdestin bozulduğuna hükmedenler arasında şu zâtlar bulunur: H u l e f â - i R â ş i d î n, denildiğine göre cennetle müjdelenmiş olan diğer altı sahâbî, İ b n - i M e s ' u d, İ b n - i A b b â s, S e v b â n, E b ü ' d - D e r d â, Z e y d b i n S â b i t, E b û M û s a e l - E ş ' a r î ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhüm).

Ş â f i i, kendi müsnedinde İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

مَنْ اَصَابَهُ رُعَافٌ اَوْ مَذِيٌ اَوْقَيْءٌ انْصَرَفَ فَتَوَضَّا ثُمَّ رَجَعَ فَبَنَى = «Burun kanaması, mezînin çıkması ve kusmak hallerinden birisi (namaz içinde) kimin başına gelirse, gidip abdest alır, sonra gelir ve namazının eksiğini tamamlar.»

2 — Ön ve arka yollardan başka vücûdun her hangi bir yerinden çıkan kanla abdestin bozulmadığına hükmedenler arasında İ b n - i Ö m e r, İ b n - i A b b â s, İ b n - i E v f â, C â b i r, E b û H ü r e y r e, Â i ş e, İ b n ü ' l - M ü s e y y e b, S â l i m

(131) Kitâbımızın 1221 nolu hadîsidir.
(132) Kitâbımızın 624 nolu hadîsidir.

bin Abdillah bin Ömer, Atâ, Mekhûl, Rabîa, **Mâlik**, Ebû Sevr, Dâvûd, Şâfii ve arkadaşları (Radıyallâhü anhüm), bulunur. Sahâbîlerin ve tabiîlerin ekserisinin kavli budur.

Bu grubun delîllerinden birisi Buhârî, Ebû Dâvûd ve başkalarının rivâyet ettikleri Câbir (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisidir. (Hadîs uzundur. el-Menhel bunu şerh ve izah da etmiştir. Bu hadîste Ensar-ı kirâmdan bir zât namaz içinde iken düşman tarafından ard arda atılan üç okla yaralanmış ve kanlar akmış, buna rağmen namazını ikmal etmiştir, diye bilgi vardır.)

İkinci delîl Dârekutnî'nin rivâyet ettiği Enes (Radıyallâhü anh)'ın şu mealdeki hadîsidir:

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **hacâmet yapmış, sonra abdest almadan ve yalnız hacâmet yerlerini yıkayarak namaz kılmıştır.**"

Üçüncü delîl, Mâlik'in **el-Muvatta**'da rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir:

"**Abdullah bin Abbas** (Radıyallâhü anhümâ) **burun kanamasını geçirirdi,** (namaz esnasında bu hal olurdu) **kendisi namazdan ayrılıp kanı yıkardı. Sonra dönüp namazının eksiğini tamamlardı.**" (El-Menhel yazarı tarafların başka delîllerini ve her grubun diğer grubun delîllerine vâki itirazları ile verilen cevapları izah etmiştir.)"

Kusmaya gelince bu husustaki ihtilâfı el-**Menhel** müellifi şöyle özetler:

"Kanla ilgili yukarda anlatılan ihtilâf **Kay'** ve **Kalas** hakkında da mevcuttur. Şöyle ki:

1. Hanefî âlimlerine göre bunlar ağız dolusu olursa abdest bozulur, yoksa bozulmaz.

2. Mâlikî ve Şafiîler: Bunlar az olsun, çok olsun abdesti bozmaz, demişlerdir.

3. Hanbelîler: **Kay**'ın çoğu abdesti bozar, azı bozmaz. **Kalas**'ın ne azı ne çoğu bozar, demişlerdir."

Mezînin çıkmasıyla abdestin bozulduğu husûsunda âlimler arasında ihtilâf yoktur.

Namaz esnasında abdesti bozulan veyâ abdestsiz olduğunu hatırlayan bir kimsenin namazdan ayrılarak konuşmadan gidip abdest

aldıktan sonra hemen geldiğinde namazın kalan kısmını kılması husûsundaki âlimlerin görüşlerine gelince;

1. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheblerine göre namaz esnasında abdesti bozulan veyâ abdestsiz olduğunu anlıyan kimsenin namazı bozulmuş olur. Abdest aldıktan sonra o namazı yeniden kılmak zorundadır. Önceden kısmen kıldığı namazın kalan kısmını kılmakla yetinmesi câiz değildir. Bunların delili Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve başkalarının rivâyet ettikleri Alî bin Talk (Radıyallâhü anh)'in şu meâldeki hadîsidir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurmuş ki: **«Biriniz namazda yelleneceği zaman namazdan çıksın. Abdest alsın ve namazı yeniden kılsın.»** Bu grubtaki âlimler 1221 nolu Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsini zayıf saymışlardır. Zayıflığın sebebi, yukarda anlatılmıştır.

2. Hanefî âlimlerine göre söz konusu adamın abdest aldıktan sonra namazının sadece kalan kısmını kılmakla yetinmesi câizdir. Ki buna; namaz üzerine binâ etmek deniliyor. Fakat efdal olanı, yeniden namaz kılmasıdır. Bunların delili, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin mezkûr hadîsidir. Hadîsin senedinin zayıflığına sebep olduğu söylenen İsmâil bin Ayyâş'ın İbn-i Muîn ve başkaları tarafından sıka sayıldığı savunulmuştur. Bu gruptaki âlimler Dârekutnî'nin İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettiği şu meâldeki hadîsi de delil göstermişlerdir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazdayken burnu kanadığı zaman abdest alırdı, sonra namazının kalan kısmını kılardı." İbn-i Ebî Şeybe de bunun benzerini Ömer, Ebû Bekir, Alî, İbn-i Mes'ud, İbn-i Ömer ve Selmân-i Fârisî (Radıyallâhü anhüm) gibi sahâbilerden mevkuf olarak; kezâ tâbiilerden Alkame, Tâvûs, Sâlim bin Abdillah, Saîd bin Cübeyr, Şâ'bî, İbrâhim Nahaî, Atâ', Mekhûl ve Said bin Cübeyr, Şâ'bi, İbrâhim Nahaî, Atâ', Mekhûl ve Saîd bin el-Müseyyeb (Radıyallâhü anhüm) üzerinde mevkuf olarak rivâyet etmiştir.

Bu grubun âlimleri, Alî bin Talk (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini şöyle yorumlamışlardır: Bu hadîs, namaz içinde kasden abdestini bozan kimse hakkındadır.

(١٣٨) باب ما جاء فيمن أحدث فى الصلاة كيف ينصرف

138 — NAMAZ İÇİNDE ABDESTİ BOZULAN KİMSENİN NASIL AYRILIP GİDECEĞİ HAKKINDA GELEN (HADİS) BÂBI

١٢٢٢ – حدثنا عُمَرُ بْنُ شَبَّةَ بْنِ عَبِيدَةَ بْنِ زَيْدٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ الْمُقَدَّمِيُّ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَأَحْدَثَ ، فَلْيُمْسِكْ عَلَى أَنْفِهِ ، ثُمَّ لِيَنْصَرِفْ » .

حدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . ثنا عُمَرُ بْنُ قَيْسٍ ، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

فى الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات . والطريقة الثانية ضعيفة لاتفاقهم على ضعف عمر بن قيس .

TERCEMESİ

1222) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Biriniz namaz kılarken abdesti bozulunca elile burnunu tutsun sonra ayrılıp gitsin.»

... **Senedi ile Âişe** (Radıyallâhü anhâ) **bunun mislini Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den rivâyet etmiştir."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun ilk isnadı sahih ve ricalı sıkalardır. İkinci sened zayıftır. Çünkü râvi Ömer bin Kays'ın zayıflığında ittifak etmişlerdir.

Müellif zevâid türünden olan bu hadisi iki senedle rivâyet etmiştir. Birinci senedin sahih ve râvilerinin sıka oldukları, fakat ikinci senedin râvilerinden Ömer bin Kays'ın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

Namaz içinde abdesti bozulan kimsenin elini burnunun üstüne koyup böylece namazdan ayrılması mendupluk için emredilmiştir. Ta ki görenler, adamın burnunun kanadığını sansınlar. Başka tür abdestinin bozulduğunu anlamasınlar. Açıklanması iyi sayılmayan şeylerin yalan olmayan bir şekilde örtülmesinin mendupluğu bu hadisten anlaşılır.

(١٣٩) باب ما جاء فى صلاة المريض

139 — HASTANIN NAMAZI HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١٢٢٣ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع ، عن إبراهيم بن طهمان ، عن حسين المعلم ، عن ابن بريدة ، عن عمران بن حصين ؛ قال : كان بي الناصور . فسألت النبي ﷺ عن الصلاة . فقال « صل قائما . فإن لم تستطع فقاعدا . فإن لم تستطع ، فعلى جنب » .

TERCEMESİ

1223) "... İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben nâsûr hastalığına mübtelâ idim. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e namazı (nasıl kılacağımı) sordum. Buyurdu ki:

«Ayakta kıl, gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan yatarak kıl.»"

١٢٢٤ — حدثنا عبد الحميد بن بيان الواسطي . ثنا إسحاق الأزرق ، عن سفيان ، عن جابر ، عن أبي حريز ، عن وائل بن حجر ؛ قال : رأيت النبي ﷺ صلى جالسا على يمينه ، وهو وجع .

فى الزوائد : فى إسناده جابر الجعفي ، وهو متهم .

TERCEMESİ

1224) "... Vâil bin Hücr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i hastalığında oturduğu yerde sağ yana eğilmiş vaziyette namaz kılarken gördüm."

Not: Bunun senedindeki râvi Câbir el-Ca'fî'nin itham edilmiş bir kimse olduğu Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

İmrân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Müslim'den başka Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

Vâil (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir.

İ m r â n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde geçen "Nâsûr" kelimesi, iki üç çeşit hastalığın ismidir. Burada ناسور diye geçmiştir. Bu kelime ile ناصور yâni S harfi ince olan kelime eş anlamlıdır. Kâmus tercemesinde şöyle deniliyor: Nâsûr, şişen ve içi iltihapla dolup devamlı akıntı yapan damara denir. Bir de göz pınarlarında beliren bir hastalıktır ki gözler devamlı sulanır. Mak'ad çevresinde ve diş etlerinde çıkan ve devamlı kanayan apseye de nâsûr denilir. Mak'ad çevresinde görüldüğünde deşilen bir yara hâlini alır ondan devamlı cerâhat akar. Bâzen yarada bir kaç delik açılır. Bu yara bâzen mesâne çevresinde de görülebilir.

Burada kasdedilen mânâ, mak'ad çevresinde görülen hastalıktır. B u h â r î'de bu kelime yerine "Bâsûr" ve bir rivâyetinde "Bevâsir" kelimeleri geçer. Bevâsîr, bâsûr'un çoğuludur.

Bâsûr veyâ nâsûr hastalığı nedeniyle rahat namaz kılamayan İ m r â n (Radıyallâhü anh), nasıl namaz kılacağını Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sormuş, O da tercemede geçen şekilde cevap buyurmuştur.

Hadîsin zâhirine göre ayakta durmaya gücü yeten kimse, oturarak namaz kılamaz. Ayakta zorluk dahi çekse gücü yettikçe oturamaz. K â d ı I y â z'ın anlattığına göre Ş â f i î böyle hükmetmiştir. Fakat dört mezhep âlimleri, hadîsteki "İstitâa (güç yetmesi)" kelimesini daha geniş anlamda yorumlayarak şöyle demişlerdir. Ayakta durduğunda çetin zorluk çeken veyâ hastalığı artacak olan yâhut geç iyileşecek olan veyâhut yeni bir hastalığa tutulacak olan kimse, güçsüz sayılır. Yâni namazını oturarak kılabilir. Vapur ve benzerinde ayakta durduğunda başı dönecek olan kimse de güçsüz sayılır. Oturarak namaz kılabilir.

N e v e v i : 'Gaziler mevzilerde ayakta namaz kıldıkları takdirde düşman tarafından görülecek ve bir sakınca arzedecek şekilde ise, oturarak namaz kılarlar. Bilâhare o namazı tekrar kılacaklar. Çünkü bu durumlar ender görülür,' demiştir.

Batma tehlikesi de güçsüzlük olarak kabul edilir. Nitekim D â r e k u t n î'nin rivâyetine göre İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Gemide ben nasıl namaz kılayım? diye sormuş. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : «**Boğulmadan korkmadıkça ayakna namaz kıl**» buyurmuştur.

Ayakta durması yukarıda anlatıldığı gibi sakıncalı olan ve şer'an güçsüz sayılan kişi, oturarak namaz kılarken nasıl oturursa olur. Ebû Hanîfe, Züfer ve el-Müzenî iftiraş şeklinde oturmayı efdal görmüşlerdir.

İftiraş: sağ ayağı kıbleye doğru dikmek ve sol ayağı yere yatırıp üzerine oturmaktır.

Mâlik, Ahmed, Ebû Yûsuf, Muhammed, Sevrî ve İshak ile Şâfiî'den bir rivâyete göre bağdaş kurarak oturmak daha efdaldır. Oturmaya şer'an gücü yetmeyen kişi yan yatarak kılar. Dârekutnî'nin rivâyetinde:

«Sağ yan üzerinde...» buyurulmuştur. Bu duruma göre sağ yan üzerinde veyâ sol yan üzerinde yatmak câizdir. El-Menhel yazarı, yatarak namaz kılmak husûsunda âlimlerin görüşlerini şöyle nakletmiştir:

"1 — Hanefî âlimlerine göre oturarak kılamayan kişi, sırt üstü veyâ yan yatarak namaz kılar. Sırt üstü yatmak daha efdaldır. Sırt üstü yatıldığında ayaklar kıbleye gelecek durumda olur. Kişinin namazda yapacağı işaretler, Kâ'be ile gök arasındaki istikâmete doğru olmuş olur. Fakat kıbleye doğru yan yatan kişinin işâretleri, ayaklarının istikâmetine yöneliktir. Yatarak namaz kılan kişi, rükû' ile secdeye veyâ bunlardan birisine gücü yeterse, gücü nisbetinde bunları yapar. Gücü yetmezse eğilmekle ve işâretle kılar. Secde için yapacağı işâret, rükû'a nisbeten daha fazla olmalıdır.

Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler: Oturarak namaz kılamayan kişi, sağ yana ve kıbleye doğru yatarak kılar. Sağ yana yatması mümkün iken sol yana yatması câizdir. Eğer yan yatamazsa ayakları kıbleye gelecek şekilde sırtüstü yatarak kılar, demişlerdir. Şâfiîler'e göre yan yatabilen kimsenin, sırtüstü yatarak kılacağı namaz sahîh değildir. Fakat Mâlikîler'le Hanbelîler'e göre mekruhtur.

(١٤٠) باب فى صلاة النافلة قاعدا

140 — NÂFİLE NAMAZI OTURARAK KILMAK HAKKINDA BİR BÂB

١٢٢٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو الأحوص، عن أبي إسحاق، عن أبي سلمة، عن أم سلمة؛ قالت: والذي ذهب بنفسه، ﷺ، ما مات حتى كان أكثر صلاته وهو جالس. وكان أحب الأعمال إليه العمل الصالح الذي يدوم عليه العبد، وإن كان يسيرا.

TERCEMESİ

1225) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mübârek ruhûnu kabzeden (Allah)'a yemin ederim ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vefâtına doğru kıldığı namazların ekserisini oturarak kılardı. Ve kendisince en sevimli amel, az bile olsa kulun devamlı işlediği sâlih amel idi."

١٢٢٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا إسماعيل بن علية ، عن الوليد بن أبي هشام ، عن أبي بكر بن محمد ، عن عمرة ، عن عائشة ؛ قالت : كان النبي ﷺ يقرأ وهو قاعد . فإذا أراد أن يركع قام قدر ما يقرأ إنسان أربعين آية .

TERCEMESİ

1226) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (nâfileyi kıldığında) oturarak kırâat ederdi. Rükû' etmek istediği zaman, kalkarak bir insanın kırk âyet kadar okuyacağı bir süre ayakta dururdu, (sonra rükû' ederdi.)"

١٢٢٧ — حدثنا أبو مروان العثماني . ثنا عبد العزيز بن أبي حازم ، عن هشام ابن عروة ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ قالت : ما رأيت رسول الله ﷺ يصلي في شيء من صلاة الليل إلا قائما . حتى دخل في السن . فجعل يصلي جالسا . حتى إذا بقي عليه من قراءته أربعون آية ، أو ثلاثون آية ، قام فقرأها وسجد .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

1227) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i yaşlanıncaya kadar gece namazının tümünü ayakta kılarken gördüm. Başka durumda kıldığını hiç görmedim. O, yaşlandıktan sonra oturarak kılmaya başladı. Kırâatından kırk âyet veyâ otuz âyet kalınca kalkar, onu ayakta okurdu. Sonra rükû' ederdi."

Not: İsnadının sahîh ve ricalının sıka olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Ümmü Seleme (Radıyallâhü anh)'nin hadîsini Nesâî re rivâyet etmiştir. Bu hadîs, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ömrünün sonuna doğru nâfile namazının ekserisini oturarak kıldığına ve en makbul, sevimli amelin devamlı işlenen iyi amel olduğuna delâlet eder.

Tirmizî'de Hz. Hafsa (Radıyallâhü anhâ)'dan yapılan bir rivâyette:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, vefâtından bir yıl öncesine kadar nâfile namazlarında oturduğunu hiç görmedim. Vefat yılı, nâfile namazlarında otururdu" denilmiştir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin ilk hadîsini Nesâî, ikinci hadîsini de Tirmizî hâriç Kütüb-i Sitte sâhibleri rivâyet etmişlerdir. Zevâid müellifi ve Sindî'nin bunu neden zevâid türünden saydıklarını anlıyamadım. Buhârî'nin Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den olan rivâyeti meâlen şöyledir:

"Âişe (Radıyallâhü anhâ): **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yaşlanıncaya kadar gece namazını oturarak kıldığını görmemiş, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yaşlanıncaya kadar gece namazını oturarak kıldığını görmemiş, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yaşlandıktan sonra ise, kırâatı oturarak yapardı. Rüku etmek istediği zaman kalkıp otuz - kırk âyet kadar okuduktan sonra rüku' ederdi, demiştir."** Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Âişe (Radıyallâhü anhâ) meâlen şöyle demiştir:

'Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gece namazının kırâatını oturarak yaptığını hiç görmedim. Nihâyet yaşlanınca artık gece namazında oturup kırâat ederdi. Kırâatından kırk veyâ otuz âyet kalınca kalkar onu ayakta okurdu, sonra rüku' ederdi.'

Hadîsteki وَسَجَدَ cümlesi, Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ثُمَّ سَجَدَ olarak geçer. Buhârî'de ise ثُمَّ رَكَعَ olarak geçer. Bütün rivâyetlerden kasdedilen mânâ **"... sonra rüku' ederdi."** demektir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin iki hadîsi bir rek'atın bir kısmını ayakta, bir kısmını da oturarak kılmanın câizliğine delâlet eder. Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî ve âlimlerin çoğu böyle de-

mişlerdir. Önce oturup sonra kalkmak ile bunun aksini yapmak arasında bir fark yoktur.

Bu bâbtaki hadîsler, nâfile namazların oturarak da kılınabileceğine delâlet ederler.

١٢٢٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا معاذ بن معاذ ، عن حميد ، عن عبد الله ابن شقيق العقيلي ؛ قال : سألت عائشة عن صلاة رسول الله ﷺ بالليل ، فقالت : كان يصلي ليلا طويلا قائما . وليلا طويلا قاعدا . فإذا قرأ قائما ركع قائما . وإذا قرأ قاعدا ركع قاعدا .

TERCEMESİ

1228) "... Abdullah bin Şakîk el-Ukaylî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gece namazının durumunu sordum. Âişe (Radıyallâhü anhâ) dedi ki: O, uzun bir gece ayakta, başka bir uzun gece oturarak (gece namazı) kılardı. Ayakta okuduğu zaman ayakta rüku' ederdi. Ve oturarak okuduğu zaman oturarak rüku' ederdi."

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâi de bunu rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde: فإذا قرأ قائما = "ayakta okuduğu zaman" cümlesi yerine: فإذا صلى قائما = "ayakta namaz kıldığı zaman" cümlesi vardır. Keza: وإذا قرأ قاعدا = "oturarak okuduğu zaman" cümlesi yerinde; وإذا صلى قاعدا = "oturarak namaz kıldığı" cümlesi bulunur. Bu cümlelerdeki lafız farkı neticeyi değiştirmez.

El-Menhel yazarı şöyle der: Hanefi ve Mâliki mezhebinin bâzı âlimleri bu hadîsi delîl göstererek: Nâfile namazına ayakta başlıyan kişi, ayakta rüku' etmeye ve oturarak başlıyan kimse, oturarak rüku' etmeye mecburdur. Başka şekilde yapması câiz değildir, demişlerse de; bundan önceki hadîsler, bu görüşü reddeder.

Hadîsler arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kuvvet durumuna göre hadîslerde geçen bütün şekilleri uygulamıştır.

İbn-i Huzeyme: Bence hadisler arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü Abdillah bin Şakîk (Radıyallâhü anh)'in rivâyeti, kırâatın tümünü ayakta veyâ tümünü oturarak yaptığı zamana yorumlanır. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsi de kırâatın bir kısmının ayakta yapıldığı zamana yorumlanır.

(١٤١) باب صلاة القاعد على النصف من صلاة القائم

141 — OTURARAK NAMAZ KILANIN SEVÂBI, AYAKTA NAMAZ KILANIN SEVÂBININ YARISI KADARDIR BÂBI

١٢٢٩ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة . ثنا يحيى بن آدم . ثنا قطبة ، عن الأعمش ، عن حبيب بن أبي ثابت ، عن عبد الله بن باباه ، عن عبد الله بن عمرو ؛ أن النبي ﷺ مر به وهو يصلي جالسا . فقال « صلاة الجالس على النصف من صلاة القائم » .

TERCEMESİ

1229) "... Abdullah bin Amr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi (bir gün) **oturarak namaz kılarken** Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onun yanından geçmiş, sonra:**

«Oturarak kılınan namaz, ayakta kılınan namazın yarısı kadardır.» buyurmuştur."

İZAHI

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Hadîsten kastedilen mânâ şudur: Kişinin oturarak kıldığı namazın sevabı, onun ayakta kıldığı namazın sevabının yarısı kadardır.

El-Menhel yazarı şöyle der: Bu hadîs, cumhûra göre ayakta durabildiği halde oturarak nâfile kılan kimseye âittir.

Ayakta duramadığından dolayı oturarak nâfile kılanın sevâbı, ayakta kılanın sevâbı gibidir. Ondan eksik değildir.

Hadis, farz namaza âit değildir. Çünkü ayakta durulabilirken oturarak kılınan farz bâtıldır. Ve böyle yapan kişi, günah işlemiş olur.

N e v e v i : Ayakta durmaya muktedirken farz namazı oturarak kılmanın mübahlığını iddiâ eden kişi mürted olur. Zirâ, böyle adam fâiz gibi haram olan bir şeyi helâl gören kimse gibi olur, demiştir.

Ayakta duramadığı için oturarak farz kılan veyâ oturamadığı için yatarak farz kılan kişinin sevabı, ayakta kılanın sevabı gibidir, ondan hiç bir şey eksilmez. Nitekim B u h â r i , E bû M û s a (Radıyallâhü anh)'den merfu' olarak meâlen şu hadîsi rivâyet etmiştir :

«Kul, hastalandığı veyâ sefere çıktığı zaman o kul sıhhatlı iken veyâ evinde iken yaptığı amellerin sevabını sefer ve hastalık hâlinde de alır.»

M â l i k ' e göre hadis, ayakta duramadığı için oturarak farz veyâ nâfileyi kılan hakkındadır.

١٢٣٠ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا بشر بن عمر. ثنا عبد الله بن جعفر. حدثني إسماعيل بن محمد بن سعد، عن أنس بن مالك؛ أن رسول الله ﷺ خرج فرأى أناسا يصلون قعودا. فقال «صلاة القاعد على النصف من صلاة القائم».

في الزوائد : إسناده صحيح.

TERCEMESİ

1230) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün evden) çıktı da bir kaç kişinin oturarak namaz kıldıklarını gördü. Bunun üzerine :

«(Sevab bakımından) oturarak kılınan namaz, ayakta kılınan namazın yarısıdır» buyurdu."

Not : İsnadının sahih olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

١٢٣١ — حدثنا بشر بن هلال الصواف . ثنا يزيد بن زريع ، عن حسين المعلم ،
عن عبد الله بن بريدة ، عن عمران بن حصين ؛ أنه سأل رسول الله ﷺ عن الرجل
يصلي قاعدا . قال « من صلى قائما فهو أفضل . ومن صلى قاعدا فله نصف أجر القائم .
ومن صلى نائما فله نصف أجر القاعد » .

TERCEMESİ

1231) "... İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **oturarak namaz kılan adamın durumunu sormuş; bunun üzerine efendimiz** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Kim ayakta namaz kılarsa efdal olanı odur. Kim oturarak namaz kılarsa ona ayakta namaz kılanın sevabının yarısı vardır. Ve kim yatarak namaz kılarsa onun sevabı, oturarak namaz kılanın sevabının yarısı kadardır.» buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Müslim'den başka **Kütüb-i Sitte** sahibleri rivâyet etmişlerdir.

Bâzıları bu hadîsi nâfile namaza yorumlamışlardır. Yâni nâfile namaz, bir özür olmaksızın oturarak veyâ yatarak kılınabilirse de sevap bakımından hadîste belirtildiği gibi kat kat farklıdır.

Hattabî : 'Ben bu hadîsi ayakta durmaya muktedir olanın kılacağı nâfileye yorumlamıştım. Fakat hadîsin : وَمَنْ صَلَّى نَائِمًا = «Kim yatarak namaz kılarsa...» cümlesi bu yorumu bozar. Çünkü yatarak nâfile kılmak yoktur. Âlimlerin buna fetvâ veren kimseyi bilmiyorum. Eğer bu kayıt râviler tarafından ilâve edilmemiş ise, yâni efendimize âit ise oturabilen kişinin yatarak nâfile kılmasının câizliğine delâlet eder. Bence bu hadîs farz namaz kılana âittir. Yâni ayakta durmakta zorluk çekecek, ama bununla beraber ayakta durabilecek bir kimse, ayakta durmaya tahammül ederse, hadîste belirtildiği gibi sevâbı kat kat fazladır,' demiştir.

El-Îrâkî: Yatarak nâfile kılmanın câizliğini Şâfiîler ve Mâlikî'ler söylemişlerdir. Mesele her iki mezhebte ihtilâf-

lıdır. H a t t â b i ' nin 'Alimlerden kimse böyle söylememiştir, sözü, bu mezheblerdeki görüşle reddedilir, demiştir.

Yukarıda görüldüğü gibi hadisin ikinci yorum şekli, bunun farz namaza âit olmasıdır. Yâni farz namazı oturarak kılmaya şer'an mezun sayılan bir kimsenin zorluklara katlanarak ve olanca gücünü kullanarak ayakta kılması daha efdaldır. Bu kişi, oturarak kılmaya mezun ise, oturarak kıldığı takdirde alacağı sevab, yukarıda B u - h â r i ' den meâlini naklettiğim hadis gereğince sağlıklı adamın ayakta kılacağı namazın sevabı kadardır. Ondan eksik değildir. Bununla berâber hasta hâline rağmen zorluklara katlanarak ayakta kıldığı namazın sevabı, sağlıklı bir adamın ayakta kıldığı namazın sevabından çok üstündür. Dolayısıyla bu hastanın oturarak kıldığı takdirde kazanacağı sevabtan üstün olmuş olur.

Güçlükle oturarak kılabilen kimse yatarak kılmaya mezun olmasına rağmen zorluklara katlanıp oturarak kılan kişi için de durum aynıdır.

(١٤٢) باب ما جاء فى صلاة رسول الله ﷺ فى مرضه

142 — (SON) HASTALIĞINDA RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN NAMAZ KILIŞI HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١٢٣٢ — حَدَّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ، عَنِ الأَعْمَشِ .
ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ الأَسْوَدِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛
قَالَتْ : لَمَّا مَرِضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ (وَقَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ : لَمَّا ثَقُلَ)
جَاءَ بِلَالٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّلَاةِ . فَقَالَ « مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ » قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ !
إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ . تَعْنِي : رَقِيقٌ . وَمَتَى مَا يَقُومُ مَقَامَكَ يَبْكِي فَلَا يَسْتَطِيعُ .
فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ . فَقَالَ « مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ ، فَإِنَّكُنَّ صَوَاحِبَاتُ
يُوسُفَ » . قَالَتْ : فَأَرْسَلْنَا إِلَى أَبِي بَكْرٍ ، فَصَلَّى بِالنَّاسِ . فَوَجَدَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ نَفْسِهِ
خِفَّةً . فَخَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ . وَرِجْلَاهُ تَخُطَّانِ فِي الأَرْضِ . فَلَمَّا أَحَسَّ بِهِ
أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ . فَأَوْمَى إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ مَكَانَكَ . قَالَ : فَجَاءَ حَتَّى أَجْلَسَاهُ

إِلَى جَنْبِ أَبِي بَكْرٍ . فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يَأْتَمُّ بِالنَّبِيِّ ﷺ . وَالنَّاسُ يَأْتَمُّونَ بِأَبِي بَكْرٍ .

TERCEMESİ

1232) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **vefât ettiği hastalığa tutulduğu zaman** (Ebû Muâviye demiştir ki: Hastalığı ağırlaştığı zaman) **Bilâl** (Radıyallâhü anh), **O'na namaz vaktinin geldiğini haber vermek üzere geldi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— **«Ebû Bekir'e emrimi iletiniz. Cemâata namaz kıldırsın» buyurdu. Biz:**

— **Yâ Resûlallah! Ebû Bekir cidden yufka yüreklidir. Senin yerine geçtiği vakit ağlar ve bu yüzden** (sesini cemâata) **işittiremez. Bu nedenle Ömer'e emretsen de o namaz kıldırsa, diye ricâda bulunduk.** (Efendimiz bu sözümüzden) **sonra:**

— **«Ebû Bekir'e emrimi iletiniz. Cemâata namaz kıldırsın. Hakîkatan siz, Yûsuf** (Peygamber)'**in günündeki kadınlarsınız» buyurdu.**" **Âişe** (Radıyallâhü anhâ) **demiştir ki: Bunun üzerine biz Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**a emr-i nebevî'yi ilettik. Kendisi de** (bu emir üzerine) **cemâata namaz kıldırdı.** (Ebû Bekir namaza başlayınca) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kendinde bir hafiflik hissetti de iki adam arasında ve onlara dayanarak namaza gitti. Ayakları yerde sürünüyordu. Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh), **O'nun geldiğini hissedince geri çekilmeye davrandı. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Ona:**

— **«Yerinden ayrılma» diye işâret etti. Râvi demiştir ki Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ileriye geldi. Nihâyet O'na yardım eden adamlar, onu Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**ın yanına oturttular. Artık Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh), **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e uyuyordu, cemâat da Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**ın namazına uyuyorlardı.**"

١٢٣٣ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فِي مَرَضِهِ . فَكَانَ يُصَلِّي بِهِمْ . فَوَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خِفَّةً . فَخَرَجَ . وَإِذَا أَبُو بَكْرٍ يَؤُمُّ النَّاسَ . فَلَمَّا رَآهُ أَبُو بَكْرٍ اسْتَأْخَرَ . فَأَشَارَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، أَيْ كَمَا أَنْتَ . فَجَلَسَ

رَسُولُ اللهِ ﷺ حِذَاءَ أَبِي بَكْرٍ، إِلَى جَنْبِهِ. فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلَاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ. وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ.

TERCEMESİ

1233) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (son) hastalığında cemâata namaz kıldırmak için Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'a emretti. Artık Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) cemâata namaz kıldırıyordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir hafiflik hissederek (evden mescide) çıktı. O anda Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) cemâata namaz kıldırıyordu. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) O'nu görünce geri çekilmek istedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ona :

«Olduğun gibi dur.» diye işâret etti. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın yanında, onun hizâsında oturdu. Artık Ebû Bekir (Radıyallâhü anh), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in namazına, cemâat da Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın namazına uyarak kılıyorlardı."

١٢٣٤ — حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُدَ، مِنْ كِتَابِهِ فِي بَيْتِهِ، قَالَ سَلَمَةُ بْنُ نُبَيْطٍ. أنا عَنْ نُعَيْمِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ نُبَيْطِ بْنِ شَرِيطٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ؛ قَالَ: أُغْمِيَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ. ثُمَّ أَفَاقَ. فَقَالَ «أَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ؟» قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ «مُرُوا بِلَالًا فَلْيُؤَذِّنْ. وَمُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». ثُمَّ أُغْمِيَ عَلَيْهِ، فَأَفَاقَ. فَقَالَ «أَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ؟» قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ «مُرُوا بِلَالًا فَلْيُؤَذِّنْ وَمُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ». ثُمَّ أُغْمِيَ عَلَيْهِ. فَأَفَاقَ، فَقَالَ «أَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ؟» قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ «مُرُوا بِلَالًا فَلْيُؤَذِّنْ. وَمُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ» فَقَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّ أَبِي رَجُلٌ أَسِيفٌ. فَإِذَا قَامَ ذَلِكَ الْمَقَامَ يَبْكِي، لَا يَسْتَطِيعُ. فَلَوْ أَمَرْتَ غَيْرَهُ. ثُمَّ أُغْمِيَ عَلَيْهِ. فَأَفَاقَ، فَقَالَ «مُرُوا بِلَالًا فَلْيُؤَذِّنْ. وَمُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ. فَإِنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ. أَوْ صَوَاحِبَاتُ يُوسُفَ» قَالَ: فَأُمِرَ بِلَالٌ

فَأَذَّنَ. وَأُمِرَ أَبُو بَكْرٍ فَصَلَّى بِالنَّاسِ. ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَجَدَ خِفَّةً، فَقَالَ «انْظُرُوا لِي مَنْ أَتَّكِئُ عَلَيْهِ» فَجَاءَتْ بَرِيرَةُ وَرَجُلٌ آخَرُ، فَاتَّكَأَ عَلَيْهِمَا. فَلَمَّا رَآهُ أَبُو بَكْرٍ، ذَهَبَ لِيَنْكِصَ. فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ، أَنِ اثْبُتْ مَكَانَكَ. ثُمَّ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى جَلَسَ إِلَى جَنْبِ أَبِي بَكْرٍ. حَتَّى قَضَى أَبُو بَكْرٍ صَلَاتَهُ. ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قُبِضَ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. لَمْ يُحَدِّثْ بِهِ غَيْرُ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ.

في الزوائد: هذا إسناده صحيح، ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

1234) "... Sâlim bin Ubeyd *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (son) hastalığında bayıldı. Sonra ayılınca:

«Namaz vakti geldi mi?» diye sordu.

— Evet, dediler. O:

— «Bilâl'a emrimi iletin, ezan okusun, Ebû Bekir'e de emrimi iletin, cemâata namaz kıldırsın» buyurdu. Sonra (yine) bayıldı. Daha sonra ayıldı ve:

— «Namaz vakti geldi mi?» diye sordu.

— Evet, dediler. O:

— «Bilâl'a emredin ezan okusun. Ebû Bekir'e de emredin cemâata namaz kıldırsın.» buyurduktan sonra tekrar bayıldı. Sonra ayılınca:

— Evet, dediler. O:

— «Bilâl'a emredin ezan okusun. Ebû Bekir'e emredin cemâata namaz kıldırsın.» buyurdu. Bunun üzerine Âişe (Radıyallâhü anhâ): Gerçekten babam yufka yürekli bir adamdır. O makam (senin mihrabın)da namaza duracağı zaman ağlıyacak, (cemâata kırâat sesini) işittiremiyecektir. Keşke başkasına emretsen, diye ricâda bulundu. Sonra, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (yine) bayıldı. Biraz sonra ayıldı ve:

— «Bilâl'a emredin ezan okusun. Ebû Bekir'e emredin cemâata namaz kıldırsın. Gerçekten siz Yûsuf (Peygamber)'un günündeki kadınlarsınız.» buyurdu. Râvi demiştir ki: Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri Bilâl (Radıyallâhü anh)'a ile-

tildi, o ezan okudu. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'a da iletildi. O da cemâata namaz kıldırdı. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir hafiflik duydu ve:

— «Benim için koltuğuma girip mescide götürecek adama bakıverin» buyurdu. Bunun üzerine Berîre (Radıyallâhü anhâ) ve bir adam geldiler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara dayanarak gitti. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) Onu görünce gerilemek istedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ona işâret ederek:

— «Yerinde dur!» demek istedi. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ileri geldi. Nihâyet Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in yanı başında oturdu ve Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) namazını bitirinceye kadar,(oturduğu yerde durdu. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vefât etti.

Ebû Abdillah (yâni Müellifimiz): Bu hadîs, garibtir. Nasr bin Ali'den başkası bunu tahdis etmemiş, demiştir."

Not: Bu hadîsin isnadının sahîh ve ricalının sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

١٢٣٥ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَرْقَمِ بْنِ شُرَحْبِيلَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: لَمَّا مَرِضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، كَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ. فَقَالَ «ادْعُوا لِي عَلِيًّا» قَالَتْ عَائِشَةُ: يَا رَسُولَ اللهِ! نَدْعُو لَكَ أَبَا بَكْرٍ؟ قَالَ «ادْعُوهُ» قَالَتْ حَفْصَةُ: يَا رَسُولَ اللهِ! نَدْعُو لَكَ عُمَرَ؟ قَالَ «ادْعُوهُ» قَالَتْ أُمُّ الْفَضْلِ: يَا رَسُولَ اللهِ! نَدْعُو لَكَ الْعَبَّاسَ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا اجْتَمَعُوا رَفَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَأْسَهُ. فَنَظَرَ فَسَكَتَ. فَقَالَ عُمَرُ: قُومُوا عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. ثُمَّ جَاءَ بِلَالٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّلَاةِ. فَقَالَ «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ» فَقَالَتْ عَائِشَةُ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ حَصِرٌ. وَمَتَى لَا يَرَاكَ، يَبْكِي، وَالنَّاسُ يَبْكُونَ. فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ. فَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ فَصَلَّى بِالنَّاسِ. فَوَجَدَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً. فَخَرَجَ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ. وَرِجْلَاهُ تَخُطَّانِ فِي الْأَرْضِ. فَلَمَّا رَآهُ النَّاسُ

سَبِّحُوا بِأَبِي بَكْرٍ . فَذَهَبَ لِيَسْتَأْخِرَ . فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ أَيْ مَكَانَكَ . فَجَاءَ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِهِ . وَقَامَ أَبُو بَكْرٍ . وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يَأْتَمُّ بِالنَّبِيِّ ﷺ ،
وَالنَّاسُ يَأْتَمُّونَ بِأَبِي بَكْرٍ . قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْقِرَاءَةِ
مِنْ حَيْثُ كَانَ بَلَغَ أَبُو بَكْرٍ .

قَالَ وَكِيعٌ : وَكَذَا السُّنَّةُ .

قَالَ : فَمَاتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ ذَلِكَ .

فى الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات . إلا أن أبا إسحاق اختلط بآخر عمره وكان مدلّسا . وقد رواه بالعنعنة . وقد قال البخاريّ : لانذكر لأبى إسحاق سماعا من أرقم بن شرحبيل.

TERCEMESİ

1235) "... Abdullah bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vefât ettiği hastalığında Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın odasında idi. Bu esnâda:

— «Bana Alî'yi çağırın» buyurdu. Âişe (Radıyallâhü anhâ):

— Yâ Resûlallah! Sana Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ı çağıralım (mı) dedi. O:

— «Onu çağırın» buyurdu. Hafsa (Radıyallâhü anhâ):

— Yâ Resûlallah! Sana Ömer (Radıyallâhü anh)'ı çağıralım (mı) dedi.

O:

— «Onu çağırın» buyurdu. Ümmü'l-Fadl (Radıyallâhü anhâ):

— Yâ Resûlallah! Sana Abbâs (Radıyallâhü anh)'ı çağıralım (mı) dedi. O:

— «Evet» buyurdu.

Bu zâtlar (O'nun yanında) toplanınca Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mübârek başını kaldırıp baktı da bir şey söylemedi. Biraz sonra Ömer (Radıyallâhü anh):

— Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanından kalkıp gidiniz, dedi. Bilâhere namaz vaktinin geldiğini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e bildirmek üzere Bilâl (Radıyallâhü anh) geldi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «Cemâata namaz kıldırması için Ebû Bekir'e emrediniz.» buyurdu. Bunun üzerine Âişe (Radıyallâhü anhâ) :

— Yâ Resûlallah! Gerçekten Ebû Bekir (Radıyallâhü anh), yufka yürekli, kırâattan tutuklu bir adamdır. Seni (namazda) göremiyeceği zaman ağlıyacak, cemâat da ağlıyacak. Cemâata namaz kıldırması için keşke Ömer (Radıyallâhü anh)'a emretsen, dedi. Sonra Ebû Bekir (Radıyalâhü anh) çıkıp cemâata namaz kıldırdı. Resûlullah (Sallalahü Aleyhi ve Sellem) kendisinde bir hafiflik hissederek iki adam arasında ve onlara dayanarak çıkıp (mescide) gitti. Onun ayakları yerde sürünüyordu. Cemâat Onu görünce Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ı tesbihle ikaz ettiler. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) da geri çekilmek için davrandı. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ona işâret ederek :

— «Yerinde dur!» demek istedi. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ileriye gelip Ebü Bekir (Radıyallâhü anh)'ın sağ tarafında oturdu. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh), ayakta durdu. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın namazına uyuyordu. İbn-i Abbas (Radıyallâhü anh) : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın ulaştığı yerden kırâata başladı, demiştir.

Râvî Vekî : Sünnet böyledir, demiştir.

Râvî demiştir ki : Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hastalığında vefât etmiştir."

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : Bunun isnadı sahih, ricalı da sıka zâtlardır. Ancak şu var ki; Râvi Ebû Ishak, ömrünün sonunda rivâyetleri karıştırmıştı ve tedlisçi idi. Bunu da an'ane ile rivâyet etmiştir. Buhâri de : Biz Ebû İshak'ın Erkam bin Şurahbîl'den hadis işittiğine dâir bir şey hatırlamıyoruz, demiştir.

İ Z A H I

Bu bâbta rivâyet edilen Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadisini B u h â r i, M ü s l i m, N e s â î ve T i r m i z î müteaddit senedlerle ve muhtelif lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Son iki hadîs ise notlarda işâret edildiği gibi Zevâid türündendir.

Bütün rivâyetlerden anlaşılan mânâ şudur :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) son hastalığında Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin odasında yatmış, hastalığı ağırlaşınca cemâata namaz kıldırmak için E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'i tâyin etmiştir. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) buna taraftar olmamış ve bu görevin Ö m e r (Radıyallâhü anh)'a verilmesini teklif etmiştir. Gerekçe olarak da E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'in

yufka yürekli oluşu ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yerinde namaz kıldırması hâlinde ağlıyacağı, okumaktan tutulacağı ve cemâata sesini duyuramıyacağı gösterilmiştir. Bâzı rivâyetlere göre Hz. Hafsa (Radıyallâhü anhâ) da bu husûsta Âişe (Radıyallâhü anhâ)'yi desteklemiştir. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'-nin isteksizliğinin sebebi, kendisi tarafından şöyle açıklanmıştır: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu emrine taraftar olmamamın sebebi şudur: Onun hayatında makamına geçecek bir kimsenin halk tarafından sevilebileceğini düşünemezdim. Zannımca kim Onun makamında durursa halk Onu uğursuz sayacak ve sevmiyecektir. Bu nedenle bu işin babama verilmesine taraftar olmadım.' Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin bunu arzulamamasının ikinci sebebi şuydu: Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in hilâfete liyâkatını herkes biliyordu. Bu nedenle Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in namaz kıldırmasının Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vefâtının yaklaşması için bir alâmet sayılması ve böyle bir durumdan hoşlanmamasıydı.

Âişe (Radıyallâhü anhâ) ve arkadaşlarının, Yûsuf (Aleyhisselâm)'un devrindeki kadınlara benzetilmesinin sebebi şudur:

Bilindiği gibi Züleyha, Mısır kadınlarına ziyâfet çekerek son derece ikramda bulunmuştu. Fakat gâyesi onlara ziyâfet vermek değildi. Asıl gayesi, bu ziyafet vesilesiyle onlara Yûsuf (Aleyhisselâm)'u göstermek ve beslediği aşk ateşi bakımından mâzur sayılmasının gerekliliğini ispât etmekti. Züleyha asıl maksadını gizlemişti. Âişe (Radıyallâhü anhâ) de Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in namaz kıldırmasını istememesinin asıl sebebini gizlemiş başka sebepler göstermiştir. Maksada ulaşmak için fazla israrda bulunmak husûsunda da Züleyha'ya benzemiştir. Âişe (Radıyallâhü anhâ) ve arkadaşlarının Yûsuf (Aleyhisselâm)'un devrindeki kadınlara benzetilmesine âit hadis metnindeki cümlenin şerhinde Nevevî şöyle der: Yâni: Siz kadınlar istediğiniz bir şeyi israrla istemek dileğinize kavuşmak için peşine düşmek ve ona aşırı derece eğilmek husûsunda o günkü kadınlara benziyorsunuz. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin başvuruşu bir ricâ, danışma ve yararlı olduğuna kanâat getirdiği husûsa işâret mâhiyetindedir. Bu anlamda ülü'l-emre başvurmanın câizliği hadisten anlaşılıyor. Bu tür mürâcaat, uygun ifâde ile olmalıdır.

Esîf: Hadîste geçen bu kelime, çok üzgün, yufka yürekli ve çabuk ağlayan demektir.

Hasîr: Tutuklu demektir. Yufka yürekliliğinden ve üzüntüsünden okuyamıyacak duruma düşen kimse için bu kelime kullanılabilir.

Muhtelif rivâyetlerden anlaşıldığına göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in son hastalığında E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) üç gün ve toplam oniki vakit kıldırmıştır. Bu süre zarfında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir defa veyâ iki defa mescide çıktığı husûsunda muhtelif rivâyetler vardır. İ b n - i H a c e r'in Ş â f i i'den olan rivâyetine göre bir defa olmuştur. M ü s l i m ve D â r e k u t n î'nin rivâyetlerine göre iki defa olmuştur. Bâzı rivâyetlere göre bir defa yatsı namazında, iki defa öğle namazında olmuştur.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in koluna girip Onu mescide götürenlerle ilgili rivâyetler de muhteliftir. Bâzı rivâyetlere göre götüren zatlar, A b b â s (Radıyallâhü anh) A l î (Radıyallâhü anh)'dir. Bâzı rivâyetlere göre A l î (Radıyallâhü anh) ve F a d l b i n A b b â s (Radıyallâhü anh), diğer bir kısım rivâyete göre Ü s â m e b i n Z e y d (Radıyallâhü anh) ile F a d l b i n A b b â s (Radıyallâhü anh). Diğer bir kısım rivâyetlerde Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin câriyesi B e r i r e (Radıyallâhü anhâ) ile N ü v e b e (Radıyallâhü anhâ)'dir.

N e v e v i bu rivâyetlerin birleştirilmesi yolunda şöyle demiştir:

Rivâyetlerde isimleri geçen bu zâtlardan câriyeler oda içinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e yardım ederek oda kapısına kadar gitmesini sağlamışlar, ondan sonra erkek zâtlar nöbetleşerek Onun koluna girmişlerdir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bayılmasıyla ilgili cümle peygamberlerin bayılmasının câizliğine delâlet ediyor. Çünkü bayılmak da bir hastalıktır. Peygamberlerin hastalanması câizdir.

Müellifin rivâyetlerinin zâhirine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mescide gidip E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'in yanına oturunca E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) Ona uymuş ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) cemâata namaz kıldırmıştır. Hattâ 1235 nolu hadîste belirtildiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaza girince E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın okuduğu sûreyi bıraktığı yerden okumaya devam etmiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) oturduğu yerden namaz kıldırdığı ve cemâata sesini duyuramadığı için E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) mübelliğlik yapmış oluyor. Şu halde cemâatın kendi namazlarında E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'in namazına uymalarından maksat, namazlardaki hareketlerde onu gö-

rüp örnek almalarıdır. Yoksa zannedildiği gibi onların Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'e uymaları değildir. Çünkü Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e uyunca cemâatten olmuş olur. Cemâatın bir kısmının bir kısma uyması câiz değildir. Yâni imamın arkasında kılan bir kimseyi imam yapmak câiz değildir. Fakat bâzı rivâyetlerde Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın cemâata namaz kıldırdığı ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in, Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın arkasındaki safta durduğu bildirilmiştir.

Tirmizî'nin bir rivâyetinde Âişe (Radıyallâhü anh) meâlen:

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **son hastalığında Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**ın arkasında oturarak namaz kıldı.**' demiştir. Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet olunan diğer bir rivâyette meâlen: "**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **son hastalığında üzerindeki elbiseye sarınmış olduğu halde Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**in arkasında oturarak namaz kıldı**" demiştir.

Hulâsa bâzı rivâyetlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) oturduğu yerde imam olarak, diğer bir kısım rivâyetlere göre Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'e uyarak namaz kılmıştır. Bütün rivâyetler sahîh olduğuna göre öyle anlaşılıyor ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) son hastalığında iki defa mescide çıkmış, bir defâsında imam, diğerinde memun olmuştur.

BU HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yürüyemeyecek derecede hasta olduğu halde iki zâtın yardımıyla mescide çıkması cemâatla namaz kılmanın faziletinin büyüklüğüne delâlet vardır.

2. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) sahâbilerin en efdalıdır.

3. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in imamlıktan geri çekilmek istemesi, büyüklere karşı saygılı olmanın gerekliliğine delâlet eder.

4. Ağlamak namazı bozmaz. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'in yufka yürekli olup çabuk ağladığını bildiği halde onu imamlığa geçirmiştir. Namazın ağlamakla bozulup bozulmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Şöyle ki:

Hanefî fıkıhçılarına göre, cenneti ve cehennemi hatırlayarak sesle ağlayanın namazı bozulmaz. Fakat başına gelen bir mu-

sibet veyâ hastalığın verdiği ıztırap nedeniyle sesle ağlayanın namazı bozulur. M â l i k ve A h m e d'in de böyle dedikleri rivâyet olunmuştur.

Ş â f i i mezhebine göre sesle ağlamak veyâ inlemekle ağızdan iki harf çıkarsa namaz bozulur, yoksa bozulmaz. Ağlamak ve inlemek ister dünya hayatı ile ilgili olsun ister âhiretle ilgili olsun fark etmez.

5. Ş a ' b i bu hadislerin zâhirine bakarak cemâatın bir kısmının, bir kısmına uymasının câizliğini söylemiştir. Ancak yukarda anlattığım gibi mezkûr hadisler, buna delâlet etmez. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gelip namaza başlayınca O, imam olmuş, E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) mübelliğlik yapmıştır. Yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) oturarak namaz kıldırdığı ve hastalık nedenile sesini cemâata duyuracak durumda olmadığı için E b û B e k i r (Radıyallahü anh) O'nun tekbirlerini ve hareketlerini cemâata duyurmak görevini yapmıştır. Cemâat, namazını E b û B e k i r'in namazına uydurmuştur.

6. İmamın tekbirlerini cemâata duyurmak câizdir. Yâni mübelliğlik yapmak meşrûdur.

7. Ayakta duranın, oturarak namaz kılana uyması câizdir. Bu husûsta gerekli izah bundan sonra gelen ikinci bâbta anlatılacaktır.

8. İmamın, cemâattan birisini yerine geçirmesi câizdir.

9. Peygamberlerin bayılması câizdir. Çünkü bayılmak da bir hastalıktır. Peygamberlerin hastalanması çeşitli belâlara mübtelâ olması câizdir. Ancak delilik, nefret ettirici veyâ tebliğ görevini gerektirici hastalıklar câiz değildir.

(١٤٣) باب ما جاء فى صلاة رسول الله ﷺ خلف رجل من أمته

143 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN, ÜMMETİNDEN BİR ADAMIN ARKASINDA NAMAZ KILMASI HAKKINDA GELEN (HADİS) BÂBI

١٢٣٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: تَخَلَّفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ. فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَوْمِ وَقَدْ صَلَّى بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ رَكْعَةً. فَلَمَّا أَحَسَّ بِالنَّبِيِّ ﷺ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ.

فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُتِمَّ الصَّلاَةَ . قَالَ « وَقَدْ أَحْسَنْتَ . كَذَٰلِكَ فَافْعَلْ » .

TERCEMESİ

1236) "... Muğîre bin Şu'be *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

(Tebuk savaşı yolculuğunda bir gün sabah namazı vaktinde) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (sahâbilerden) geride kalmıştı. Sonra ikimiz, kafileye yetiştik. O esnada Abdurrahman bin Avf (Radıyallâhü anh), cemâata (sabah farzından) bir rek'at kıldırmış idi. Abdurrahman (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in geldiğini hissedince geri çekilmeye davrandı. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı tamamlaması için ona işâret buyurdu. (Namazdan sonra) efendimiz, Abdurrahman'a:

«İyi ettin, böyle yap!» buyurdu."

İZAHI

Müslim bu hadisi Mesh ve İstihlaf bâblarında daha uzun metinler hâlinde rivâyet etmiştir.

Olayın Tebûk seferinde vuku bulduğunu belirten Müslim'in istihlaf bâbındaki rivâyette Muğîre (Radıyalâhü anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ayak yoluna gidişini ve sonra abdest alışını anlatarak bunun bitiminde şöyle der:

قَالَ الْمُغِيرَةُ فَاَقْبَلْتُ مَعَهُ حَتَّى نَجِدُ النَّاسَ قَدْ قَدَّمُوا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَوْفٍ فَصَلَّى لَهُمْ فَاَدْرَكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِحْدَى الرَّكْعَتَيْنِ فَصَلَّى مَعَ النَّاسِ الرَّكْعَةَ الْاٰخِرَةَ فَلَمَّا سَلَّمَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُتِمُّ صَلاَتَهُ فَاَفْزَعَ ذٰلِكَ الْمُسْلِمِينَ فَاَكْثَرُوا التَّسْبِيحَ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلاَتَهُ اَقْبَلَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ قَالَ اَحْسَنْتُمْ اَوْ قَالَ قَدْ اَصَبْتُمْ يَغْبِطُهُمْ اَنْ صَلَّوُا الصَّلاَةَ لِوَقْتِهَا

...قَالَ الْمُغِيرَةُ فَاَرَدْتُ تَاْخِيرَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «دَعْهُ»

= "Muğîre demiştir ki: Ben O'nunla beraber geldim. Nihâyet kâfileyi Abdurrahman bin Avf (Radıyallâhü anh)'ı imamlığa geçirmiş olup namaz kıldırırken bulduk. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (sabah namazının) iki rek'atinden birisine yetişti ve bu

rek'ati cemâatla beraber kıldı. Abdurrahman (Radıyallâhü anh) selâm verince Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namazını tamamlamak üzere kalktı. Bu durum müslümanları telaşlandırdı. Bunun için de çok tesbih etmeye başladılar. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), namazını bitirince onlara döndü ve: «İyi ettiniz» veyâ «isâbet ettiniz» buyurdu. Namazı (ilk) vaktinde kıldıklarından dolayı onlara gıbta ediyordu.

Muğîre (Radıyallâhü anh) demiştir ki: (Biz cemâata yetiştiğimizde) Ben Abdurrahman'ı geri çekmek istedim. Fakat Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : «Bırak onu» buyurdu."

M ü s l i m ' in "Mesh" bahsindeki rivâyetinde metnin son kısmı şöyledir :

فَلَمَّا أَحَسَّ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ فَصَلَّى بِهِمْ
فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقُمْتُ فَرَكَعْنَا الرَّكْعَةَ الَّتِي سَبَقَتْنَا

= "Abdurrahman; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in geldiğini hissedince geri çekilmeye başladı. Fakat Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) «Onlara namaz kıldırmaya devam et» diye işâret buyurdu. Abdurrahman namazın sonunda selâm verince, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ayağa kalktı. Ben de kalktım. Ve biz yetişemediğimiz rek'atı kıldık."

N e v e v î : "Bu hadîste bir çok ilmî mes'eleler vardır. Bunların bir kısmı şunlardır :

1. Üstün olanın kendisinden dûn olana namazda uyması câizdir.
2. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetinden birisinin arkasında namaz kılması câizdir.

3. Namazı ilk vakitte kılmak efdaldır. Çünkü bu olayda sahâbiler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i beklemeden ilk vaktin faziletini kazanmak için vaktin başında namaz kılmışlar, Efendimiz de onları tasvip etmiştir.

4. İmam geciktiği takdirde onun iyi huylu olduğuna güvenen cemâat, başkasını imamlığa geçirebilir. Ama imam bundan eziyet duyar, veyâ bir nâhoş durum doğar ise cemâatın birisini imamlığa geçirmesi câiz değildir. Bu takdirde ayrı ayrı olarak herkes kendi başına namazını kılar, sonra cemâat durumu olursa, namazı tekrarlamak müstehabtır."

(١٤٤) باب ما جاء فى إنما جعل الإمام ليؤتم به

144 — İMAM, KENDİSİNE UYULSUN, DİYE İMAM EDİLİR (HÜKMÜ) HAKKINDA GELEN HADİSLER BÂBI

١٢٣٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبدة بن سليمان، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة ؛ قالت : اشتكى رسول الله ﷺ . فدخل عليه ناس من أصحابه يعودونه . فصلى النبي ﷺ جالسا . فصلوا بصلاته قياما . فأشار إليهم أن اجلسوا . فلما انصرف قال « إنما جعل الإمام ليؤتم به . فإذا ركع فاركعوا . وإذا رفع فارفعوا . وإذا صلى جالسا فصلوا جلوسا » .

TERCEMESİ

1237) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (bir ara) hastalandı ve ashâbından bir grup Onu ziyaret etmek üzere yanına girdiler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) oturduğu yerde namaza başladı. Ziyaretçiler de ayakta Ona uydular. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) oturun diye onlara işâret etti. Namazdan çıkınca buyurdu ki:

«İmam, kendisine uyulsun diye imam edilir. Artık o, rükû'a vardığı zaman siz de varınız (başını rüku'dan) kaldırdığı zaman siz de (başınızı) kaldırınız. Ve oturarak namaz kıldığı zaman siz de oturarak namaz kılınız.»"

١٢٣٨ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا سفيان بن عيينة ، عن الزهري ، عن أنس ابن مالك ؛ أن النبي ﷺ صرع عن فرس فجحش شقه الأيمن. فدخلنا نعوده. وحضرت الصلاة . فصلى بنا قاعدا ، وصلينا وراءه قعودا . فلما قضى الصلاة ، قال « إنما جعل الإمام ليؤتم به. فإذا كبر فكبروا. وإذا ركع فاركعوا. وإذا قال: سمع الله لمن حمده فقولوا: ربنا ولك الحمد . وإذا سجد فاسجدوا . وإذا صلى قاعدا فصلوا قعودا أجمعين ».

TERCEMESİ

1238) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) attan düştü ve vücûdunun sağ tarafı berelendi. Biz Onu ziyâret etmek üzere yanına girdik. Bu arada namaz vakti geldi. Bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de oturarak arkasında namaz kıldık. Namazı bitince:

«İmam, kendisine uyulsun diye imam edilir. Şu halde o, tekbir aldığı zaman tekbir alınız, rükû'a vardığı zaman rükû'a varınız: سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ deyiniz. Secde ettiği zaman secde ediniz ve oturarak namaz kıldığı zaman hepiniz oturarak namaz kılınız.» buyurdu."

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsini B u h â r î, M ü s l i m, T i r m i z î, E b û D â v û d ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir.

El-Menhel yazarı: "Bu hadîste söz konusu edilen hastalığın (bundan sonra gelen) E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadîsinde bildirilen attan düşme hastalığı olması muhtemeldir. Hadîste anlatılan namazın farz namaz olduğu anlaşılıyor. Çünkü E b û D â v û d ve başkalarının rivâyet ettiği C â b i r (Radıyallâhü anh)'in uzunca bir hadîsinde şöyle denilmiştir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün Medîne'de atlı olarak giderken bir hurma ağacının gövdesine çarpıp attan düştü ve ayağı yerinden çıktı. Biz Onu ziyâret etmek üzere yanına vardık. O sırada oturarak nâfile kılıyordu. Biz arkasında ayakta durarak Ona uyduk. Bize bir şey söylemedi. Sonra bir daha Onu ziyâret etmek üzere yanına vardık. Biraz sonra oturarak farz namaza başladı. Biz de ayakta Ona uyduk. Fakat bize işâret etti, biz de oturduk.',, demiştir.

El-Menhel'in bahsettiği C â b i r (Radıyallâhü anh)'in hadîsi 1240 numarada gelecek. Fakat biraz kısadır.

E n e s (Radıyallâhü anh)'in hadîsini **Kütüb-i Sitte** sâhibleri, M â l i k ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste söz konusu edilen namaz, farz namazıdır.

Hadîsin: وَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ قُعُودًا = **"Biz oturarak Onun arkasında namaz kıldık."** cümlesinin şerhinde el-Menhel yazarı: Yâni cemâat

Onun arkasında ayakta durduktan ve oturmaları için işâret buyurulduktan sonra, demek istenmiştir. Nitekim Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsinde bu durum belirtilmiştir. Bunun içindir ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadîste:

«İmam kendisine uyulsun diye imam edilir... İmam oturarak namaz kıldığı zaman hepiniz oturarak kılınız» diye beyanda bulunmuştur.

Bâzı rivâyetlerde: فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا = **«ayakta namaz kıldığı zaman ayakta namaz kılınız»** cümlesi de vardır. Bundan sonra gelen E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) ve C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîslerinde de bu cümle mevcuttur. İmam ayakta namaz kıldırırken arkasında namaz kılanın ayakta durması mecburiyeti, buna muktedir olması şartına bağlıdır. Ayakta duramadığı takdirde oturarak veyâ kolayına gelecek şekilde durabilir.

Hadîsin zâhirine göre iftitah tekbirinde rükû'a ve secdeye varışlarda cemâat, imamla beraber değil, onu takip etmekle mükelleftir.

İmam; سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman cemâatın; رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ diyeceğine dâir cümlesi; imamın ilk cümleyi, cemaâtın da yalnız ikinci cümleyi söyleyeceğini hükme bağlamıştır. E b û H a n î f e, M â l i k i l e r ve bir rivâyete göre A h m e d böyle demişlerdir. Ş â f i i ve H a n b e l î âlimlerine göre imamla cemâat, her iki cümleyi söylemelidir.

Bu iki hadîs, cemâatın imama uymak mecburiyetinde olduğuna delâlet eder. Hattâ imam bir özür dolayısıyla oturarak namaz kılarsa, hiç bir özrü olmasa dahi uyanların da oturarak namaz kılmaları gerekir. Bâzı âlimler böyle hükmetmişlerdir. **El-Menhel** yazarı bu konuda özetle şöyle diyor:

"İ s h a k, E v z â î, İ b n ü ' l - M ü n z i r ve Z â h i r i y e mezhebi mensupları: İmam namazı oturarak kılarken ayakta ona uymak câiz değildir, demişlerdir. İ b n - i H a z m : Biz bununla hükmederiz. Ancak imamın yanında namaza durup mübelliğlik yapan kişi muhayyerdir. Selefin cumhuru bizim gibi hükmetmiştir. C â b i r, Ü s e y d b i n H u d a y r ve E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anhüm)'den de bu hüküm rivâyet edilmiştir. Sahâbîlerden onlara muhâlefet eden bir kimse bilinmemektedir... demiştir. H a n b e l î l e r de: Oturarak namaz kıldıran imam, tâyin edilmiş imam veyâ devlet reisi olduğu takdirde oturarak namaz kıldığında,

özürü olmayan kimselerin bile oturarak arkasında namaz kılmaları câizdir, demişlerdir.

Hanefîler, Şâfiîler, Sevri ve başkaları: Ayakta duramadığından dolayı oturarak namaz kılanın arkasında ayakta namaz kılmak câîzdir ve özrü olmayan cemâatın ayakta durması mecburîdir, demişlerdir. Bunların delîlleri Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin (1232 - 1233 nolu) hadisleridir. Bu bâbta rivâyet edilen hadislere gelince; bunların, Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin mezkûr hadisleriyle mensuh olduğunu söylemişlerdir.

Ahmed bin Hanbel mensuhluk meselesini kabul etmiyerek hadislerin hükümlerinin ayrı ayrı durumlara âit olduğunu söylemiş ve böylece hadîslerin arasını bulmuştur. Ona göre bu bâbtaki hadîsler, görevli imamın bir hastalık nedeniyle oturarak kıldırmaya başladığı namaza âittir. Bu durumda cemâat oturarak ona uyarlar.

İkinci durum: Görevli imam ayakta namaza başladığı zaman cemâatın ayakta ona uyması gerekir. Namaz esnasında imamın oturarak devam etmesini gerektiren bir özür olsun olmasın netice değişmez. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nin hadîsinde söz konusu durum böyledir. Çünkü bu hadîste belirtildiği gibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in son hastalığında Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) ayakta namaz kıldırmaya başlamış, namaz esnâsında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gelip oturarak namazın kalan kısmını kıldırmaya başlamış, cemâat ayakta Onu takip etmiştir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), cemâatın oturması için işâret etmemiş ve ayakta kılmalarına karşı susmakla bunu meşrû kılmıştır.

Mâlikîler'e göre ayakta durabilen kimsenin ayakta duramayan kimseye iktidası sahîh değildir. Yâni mâzeret dolayısıyla oturarak namaz kılan kimseye ayakta durabilen kimse ne ayakta ne de oturarak uyamaz.

١٢٣٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا هشيم بن بشير، عن عمر بن أبي سلمة، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إنما جعل الإمام ليؤتم به. فإذا كبر فكبروا. وإذا ركع فاركعوا. وإذا قال: سمع الله لمن حمده، فقولوا: ربنا ولك الحمد. وإن صلى قائما فصلوا قياما. وإن صلى قاعدا فصلوا قعودا».

TERCEMESİ

1239) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«İmam kendisine uyulsun diye imam edilir. Şu halde o iftitah tekbiri aldığı zaman tekbir alınız, rükû'a vardığı zaman rükû'a varınız, سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman; رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ deyiniz. Eğer ayakta namaz kılarsa, siz de ayakta kılınız ve eğer oturarak namaz kılarsa siz de oturarak kılınız.»"

١٢٤٠ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : اشْتَكَى رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ وَهُوَ قَاعِدٌ ، وَأَبُو بَكْرٍ يُكَبِّرُ يُسْمِعُ النَّاسَ تَكْبِيرَهُ . فَالْتَفَتَ إِلَيْنَا فَرَآنَا قِيَامًا . فَأَشَارَ إِلَيْنَا فَقَعَدْنَا فَصَلَّيْنَا بِصَلَاتِهِ قُعُودًا . فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ « إِنْ كِدْتُمْ أَنْ تَفْعَلُوا فِعْلَ فَارِسَ وَالرُّومِ . يَقُومُونَ عَلَى مُلُوكِهِمْ وَهُمْ قُعُودٌ . فَلَا تَفْعَلُوا . ائْتَمُّوا بِأَئِمَّتِكُمْ . إِنْ صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا . وَإِنْ صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا » .

TERCEMESİ

1240) " Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hastalandı. Biz Onun arkasında (farz) namaza durduk. Kendisi oturarak kılıyordu. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) de tekbir alarak Onun tekbirini cemâata duyuruyordu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize baktı da bizi ayakta gördü. Bunun üzerine bize işâret buyurdu. Biz de oturduk ve oturarak namazımızı Onun namazına bağlıyarak kıldık. O selâm verince:

«Neredeyse siz İranlıların ve Romalıların yaptığını yapacaksınız. Kralları otururken onlar kralları huzurunda ayakta dururlar. Sakın siz öyle yapmayınız, imamlarınıza uyunuz. Eğer imam ayakta kılarsa siz de ayakta kılınız ve eğer oturarak kılarsa siz de oturarak kılınız.» buyurdu."

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'nin hadisini Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ahmed de daha uzun metinler hâlinde

rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m de bunun benzerini rivâyet etmiştir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'in hadîsini M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d'un rivâyetinde bu hastalığın, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in attan düşmesi ve bir hurma ağacı gövdesine çarpması neticesinde ayağının bilek mafsalından çıkması hastalığı olduğu belirtilmiştir.

İmam ayakta veyâ oturarak namaz kıldırırken cemâatin nasıl durmasının gerektiği husûsundaki âlimlerin görüşlerini yukarda beyan ettiğim için oraya mürâcaat tavsiye olunur.

(١٤٥) باب ما جاء فى القنوت فى صلاة الفجر

145 — SABAH FARZINDAKİ KUNÛT HAKKINDA GELEN (HADÎSLER) BÂBI

١٢٤١ – حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . ثنا عبد الله بن إدريس، وحفص بن غياث، ويزيد بن هارون، عن أبى مالك الأشجعى، سعد بن طارق؛ قال، قلت لأبى: يا أبت إنك قد صليت خلف رسول الله ﷺ وأبى بكر وعمر وعثمان وعلى ها هنا بالكوفة، نحوا من خمس سنين. فكانوا يقنتون فى الفجر؟ فقال: أى بنى! محدث.

T E R C E M E S İ

1241) "... Ebû Mâlik el-Eşcâî Said bin Tarık (133) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben babam (Tarık)'a:

Ey babam! Şüphesiz sen Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Ebû Bekir, Ömer ve Osman** (Radıyallâhü anhüm) (arkasında) **ve beş yıl kadar burada Kûfe'de Alî** (Radıyallâhü anh) **arkasında na-**

---

(133) Ebû Mâlik Sa'd bin Târık el-Eşcai el-Kufî (R.A.) babası Târık ve Enes bin Mâlik (R.A.)'dan rivâyet etmiş, kendisinden de Şu'be ve Sevrî rivâyet etmişlerdir. Ahmed ve İbn-i Muîn onu sıka saymışlardır. Hicri 140 yılı dolaylarına kadar yaşamıştır. Kütüb-i Sitte sahibleri onun rivâyetlerini almışlardır. (Hulâsa : 134)

Tarık bin Eşyem İbn-i Mes'ud (R.A.) sahâbîdir. 14 hadisi vardır. Müslim iki hadîsini, diğerleri de iki hadîsini almışlardır. Kendisinden de oğlu Ebû Mâlik (R.A.) rivâyet etmiştir. (Hulâsa : 178)

maz kıldın. Bu zâtlar sabah namazında Kunût (duâsını) okurlar (mı) dı? dedim. Babam:

Ey oğulcuğum! Muhdestir (= sonradan icad edilmiştir.) dedi."

İ Z A H I

T i r m i z i, N e s â î ve A h m e d de bunu rivâyet etmişlerdir. N e s â î'nin rivâyetinde T â r ı k (Radıyallâhü anh)'ın cevabı meâlen şöyledir:

"Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkasında namaz kıldım. Kunût okumadı, Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) arkasında namaz kıldım Kunût duâsı okumadı, Ömer (Radıyallâhü anh)'ın arkasında namaz kıldım. Kunût okumadı, Osman (Radıyallâhü anh)'ın arkasında namaz kıldım Kunût okumadı. Ey oğulcuğum şüphesiz sabah namazında Kunût okumak bir bid'attır.

T i r m i z î, müellifin rivâyetinin mislini zikrettikten sonra: Bu hadis, hasen - sahihtir. İlim ehlinin ekserisinin uygulaması buna göredir. S ü f y a n - ı S e v r î demiş ki: 'Eğer kişi Kunût okusa güzel olur, okumasa yine güzel olur. S ü f y â n okumamayı seçmiştir. İ b n ü ' l - M û b â r e k sabah namazında Kunût okumamak görüşündedir, demiştir.

T i r m i z î'nin şerhi Tuhfe'de: "Bu hadis, Kunût'un meşrû olmadığına delâlet eder. Âlimlerin ekserisi bu görüştedirler. Bunlar, bir müsibet başa geldiğinde Kunût okumanın meşrûluğu husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Tercihe şâyan görüş Kunût'un musibetler zamanına mahsus olması ve böyle hallerde yalnız sabah namazında değil her namazda okunmasıdır. E l - I r â k î bu kavli E b û B e k i r, Ö m e r, O s m a n ve A l î (Radıyallâhü anhüm)'den hikâye etmiş ve: 'Bu zâtlardan Kunût'un okunması sahîh rivâyetle sâbit olmuştur. Bir şeyin olduğu ve olmadığı yolunda rivâyetlerde çelişki olduğu zaman o şeyin olduğu rivâyetine öncelik verilir, demiştir.' diye bilgi vermiştir."

Musîbet zamanında Kunût okunur, diyen âlimlere göre bu hadîs, musîbet olmadan Kunût okumanın meşrû olmadığını beyan eder.

١٢٤٢ — حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ نَصْرٍ الضَّبِّيُّ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْلَى ، زُنْبُورٌ . ثنا عَنْبَسَةُ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ نَافِعٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛ قَالَتْ : نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْقُنُوتِ فِي الْفَجْرِ .

في الزوائد : إسناده ضعيف . قال الدارقطني : محمد بن يعلى وعنبسة بن عبد الرحمن وعبد الله بن نافع ، كلهم ضعفاء . ولا يصح لنافع سماع من أم سلمة .

TERCEMESİ

1242) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **sabah namazında Kunût okumaktan menedildi** (veyâ Kunût okumayı menetti.)"

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : Bu hadîsin isnadı zayıftır. Seneddeki râvilerden Muhammed bin Ya'lâ, Anbese bin Abdirrahman ve Abdullah bin Nâfi'in zayıf olduklarını, kezâ Nâfi'in Ümmü Seleme (R.A.)'den hadîs işittiğinin sahih olmadığını Dârekutnî söylemiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsi Beyhakî ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir.

Hadîsteki :· نهي fiili "Nühiye" okunursa mânâsı : "**Menedildi**"; bu fiil "**Nehâ**" okunursa mânâsı "**Menetti**" olur. Zâhir olan ilk okunuştur. Buna göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Kunût okumaktan menedilmesi ile şu olayın kasdedildiği Sindi'de belirtilmiştir.

Gelen rivâyetlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Kunût duâsında bâzı müşriklere bedduâ ederdi. Bunun üzerine :

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ âyeti indi.'

Buhârî'nin rivâyetine göre İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir :

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (Uhud savaşında yaralanıp dişi kırılınca) **sabah namazının son rek'atında rüku'dan başını kaldırıp;** سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ **dedikten sonra Allahım! Filana, filana ve filana lânet et! diye bedduâ ettiğini işittim. Bunun üzerine Allah** (Azze ve Celle) :

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ...

= «**Allah'ın o müşriklerin tevbelerini kabul etmesi veyâ onları tâzip etmesi işiyle senin bir ilişkin yoktur. Çünkü onlar zâlimlerdir.» âyetini indirdi.**" (134)

---

(134) Al-i İmrân : 128

Buhârî'nin hadîsinde filan, filan, diye aleyhlerinde bedduâ edildiği haber verilen üç müşrikin Safvân bin Ümeyye, Süheyl bin Amr ve Hâris bin Hişâm oldukları Buhârî'nin bir rivâyetinde açıklanmıştır. Bunların üçü de sonradan Mekke fethinde müslümanlığı kabul etmişlerdir. Buhârî'nin bir rivâyetine göre; Enes (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

"Uhud günü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in başı yarıldı. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Peygamberini yaralayan bir kavim nasıl iflâh olur.» buyurdu. Bunun üzerine: لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ âyeti indi.

Hadîsteki: نَهَى fiili "Nehâ" diye okunduğunda hadîsin mânâsı:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah namazında Kunût okumayı yasaklamıştır." desek olur ve hadîs sabah namazında Kunût okunmaz diyenler için bir delîl olur. Ancak senedinin zayıflığı yukarda belirtilmiştir.

١٢٤٣ — حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ . ثنا هِشَامٌ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، كَانَ يَقْنُتُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ . يَدْعُو عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ ، شَهْرًا . ثُمَّ تَرَكَ .

TERCEMESİ

1243) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sabah namazında bir ay Kunût (duâsını) okuyup (onda) Arap topluluklarından bir topluluğa bedduâ ediyordu. Sonra bıraktı."

İZAHI

Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed ve Beyhakî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Enes (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir: **"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir ay Kunût okudu sonra terketti"**

El-Menhel yazarı şöyle der:

"Farz namazlarda bir ara okunmuş olan Kunût'un sonradan neshedildiğini söyliyen Hanefî âlimleri bu hadîsi de delîl göster-

mişlerdir. Lâkin Kunut'un neshedildiğine delâlet etmez. Çünkü hadîste anılan ayda Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Arap topluluklarından bir topluluk aleyhinde bedduâ etmiş, sonra bedduâ etmeyi terketmiştir. Hadîsten kasdedilen mânâ Peygamber (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem)'in müşriklere bedduâ etmeyi bırakmasıdır. Yoksa, Kunut okumayı tamamen bırakması değildir."

Bu duruma göre hadisin : ثُمَّ تَرَكَهُ cümlesinin mânâsı : "Sonra bedduâ etmeyi bıraktı." demektir.

Hâkim ve Dârekutnî'nin müteaddit yollarla yaptıkları rivâyetlere göre Enes (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir :

"**Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir ay Kunut okuyup müşriklere bedduâ etti. Sonra bıraktı. Sabah namazında ise dünyadan ayrılıncaya kadar Kunut okumaya devam etti.**"

Sabah namazında Kunut okunmaz diyen Hanefî âlimleri buraya meâlini aldığım ve Hakim ile Dârekutnî'nin rivâyet ettikleri hadîsin senedlerinin zayıf olduğunu söylemişler ve bâbımızda geçen yukardaki hadisin :. ثُمَّ تَرَكَهُ cümlesini zâhir olan mânâsına göre kabul etmişlerdir. Yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sonradan Kunut okumayı terketti.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in farz namazlarda Kunut okuması ile ilgili olarak Enes (Radıyallâhü anh)'den müteaddit ve muhtelif rivâyetler mevcuttur. Bâzı rivâyetlere göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vefât edinceye kadar sabah namazında Kunut okumaya devam etmiş, diğer bâzı rivâyetlere göre yalnız bir ay Kunut okumuştur. Bu nedenle Hâfız, et-Telhis'de: Enes (Radıyallâhü anh)'den Kunut'la ilgili yapılan rivâyetler muhteliftir. Bunları delîl göstermemek gerekir, demiştir.

El-Hediy yazarı ise: Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen hadîslerin tümü sahîhtir. Aralarında ihtilâf yoktur. Kunut'un bir ay okunduğuna dâir rivâyetlerden maksat, bâzı müşriklere yapılan bedduânın bir ay sürdüğü ve sonra terkedildiğini belirtmektir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dünyadan ayrılıncaya kadar Kunut'a devam ettiğine dâir rivâyetler ise rüku'dan kalkınca Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hamd, senâ, zikir ve duâda bulunduğunu ifâde ederler demiştir.

Hadîste geçen "Hayy" kelimesi topluluk ve cemâat demektir. Bunun çoğulu "Ahyâ'„dır.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bir ay süre ile aleyhlerinde beddua ettiği Arap topluluğunun kimler olduğu ve bedduâya sebep olan olay Buhârî'nin yine Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîsten anlaşılıyor:

"(Benî Süleyman kabîlesinin birer kolu olan) Ri'l, Zekvân ve Usayya, kendi düşmanlarına karşı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den yardım istediler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem de, 'zamanlarının okuyucuları' diye adlandırdığımız yetmiş kişilik Ensârîleri onların yardımına gönderdi. Bu sahâbîler, gündüz odun toplayıp rızıklarını temin ederler, geceleyin de ibâdetle meşgul olurlardı. Bu zatlar gidip nihâyet Maûna kuyusunun yanına varınca, yardıma çağıran mezkûr müşrikler bunları hâince katledip büyük zulüm ettiler. Acı haberi duyan Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir ay süre ile sabah namazında Ri'l, Zekvân, Usayya ve Benî Lehyan topluluklarına bedduâ etti. Enes (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Biz (şehid edilen) bu sahâbîler hakkında inen;

بَلِّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا أَنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا = «Bizim Rabbımıza kavuştuğumuzu, O'nun bizden razı olduğunu ve bizi memnun ettiğini bizden kavmimize tebliğ ediniz.» âyeti okuduk. Sonra bu âyet neshedildi. Kunut duâsının okunmasına başlamaya bu olay sebep oldu."

SABAH NAMAZINDA KUNUT OKUNUP OKUNMIYACAĞI HUSÛSUNDAKİ DÖRT MEZHEBİN GÖRÜŞÜ

Bu husûsta geniş izahat 1117 ve 1120 nolu bâblarda verilmiştir. Burada özetle şunu ifâde edeyim:

1. Ebû Hanîfe, Ahmed ve diğer bâzı âlimlere göre sabah namazında Kunut yoktur.

2. Şâfiî'ye göre sabah namazının ikinci rek'atında rükû'dan sonra Kunut okumak sünnettir.

3. Mâlik'e göre rükû'dan önce Kunut okunur.
Bu zâtların hepsinin delîlleri mâlumdur. Hadis kitablarının şerhlerinde uzun uzadıya anlatılmıştır.

Müslümanların başına bir musîbet geldiğinde, ilim ehlinin ekserisince bütün vakit namazlarında Kunut okumak meşrûdur. Musî-

bet olmadığında öğle, ikindi, akşam ve yatsı farzlarında Kunut okunmaması husûsunda ittifak vardır. Musîbet yokken sabah namazında Kunut okunup okunmıyacağı husûsundaki ihtilâf ise yukarda zikredilmiştir.

١٢٤٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : لَمَّا رَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَأْسَهُ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ قَالَ « اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ ، وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ ، وَعَيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ ، وَالْمُسْتَضْعَفِينَ بِمَكَّةَ . اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ ، وَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ » .

TERCEMESİ

1244) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sabah namazın(ın ikinci rükuun)dan başını kaldırınca:

«Allahım! El-Velîd bin el-Velîd'i, Seleme bin Hişâm'ı, Ayyâş bin Ebî Rabîa'yı ve Mekke'de bulunan zayıf mü'minleri kurtar. Allah'ım! Mudar kabilesine şiddetli baskı yap (= helâk et, azap ver.) Yûsuf (Aleyhisselâm)'ın kıtlık seneleri gibi onların başına kıtlık yıllarını getirmekle tazip et.» diye duâ etti."

İZAHI

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Beyhakî de bunu benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde, mezkûr Kunut ve bedduânın yatsı namazında okuduğu belirtilmiştir. Müslim'in rivâyetinde yatsı veyâ sabah namazı kaydı yoktur. Yâni oradaki rivâyette: 'Namaz kelimesi umumî olarak geçmektedir. Kurtuluşları için duâ edilen zâtlardan:

El-Velid bin el-Velîd (Radıyallâhü anh), Halid bin el-Velîd (Radıyallâhü anh)'ın kardeşidir. Bedir savaşında müşriklerden yana savaşa katılmış ve esir edilmişti. Dört bin dirhem vermekle serbest bırakılmıştı. Bunun akabinde müslümanlığı kabul edince kendisine: Fidye ödemeden önce müslüman olsaydın daha iyi olmaz mıydı? denilmiş, kendisi de: Esirlikten kurtulmak için müslümanlığı kabul ettiğimi sanacaktınız da ondan dolayı,

diye cevap vermiştir. Müşrikler kendisini Mekke'de yakalayıp hapsetmişlerdi. Hadiste isimleri geçen diğer iki zatla sözleşip Mekke'den kaçmayı başarmışlar, Peygamber (Sallalahü Aleyhi ve Sellem) de onların kaçtıklarına muttali olunca kurtuluşları için duâ etmiştir. Nisâburî'nin Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ramazan ayının 15. günü duâ etmeye başlamıştır.

Seleme bin Hişam (Radıyallâhü anh), Ebû Cehil'in kardeşidir. İlk müslümanlardan olup Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Mekke'ye döndükten sonra Ebû Cehil onun kurtuluşu için duâ ederdi. Bedir savaşından sonra iki arkadaşıyla birlikte kaçmayı başarmıştı. Mûte savaşında bulunmuş ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vefât edinceye kadar, Medîne'den ayrılmamıştır. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) devrinde Şam dolaylarında Bizanslılarla yapılan savaşlara katılmış ve nihâyet Ömer (Radıyallâhü anh) devrinde Şam dolaylarında sürdürülen savaşta, hicretin 14. yılı Muharrem ayında şehid olmuştur.

Ayyâş bin Ebî Rabia Amr bin el-Muğîre el-Mahzumi (Radıyallâhü anh) de Mekke müşriklerinden çok işkence ve eziyet gören ilk müslümanlardandır. Habeşistan'a hicret etmiş zatlardandır. Bir kaç hadîsi vardır. Enes ve Abdurrahman bin Sâbit (Radıyallâhü anhümâ) kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. Yermuk veyâ Yemâme savaşında şehîd olmuştur.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'de bulunan zayıf mü'minler için de duâ etmiştir. Çünkü Mekke müşrikleri nüfuzlu olmayan bâzı mü'minlerin Medîne'ye göç etmelerine imkân vermemiş ve insanlık dışı zulüm ile işkence yapmayı revâ görmüşlerdir. Ammar, babası Yasir, anası Sümeyye ve Bilâl-i Habeşî (Radıyallâhü anhüm), Mekke müşriklerinin mezâlimine uğrayanlardandırlar. Bunlara ve arkadaşlarına yapılan işkenceleri anlatmak cildleri doldurur.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bu hadiste bedduâ ettiği bildirilen Mudar ise bir müşrik kabîlenin adıdır. Dedeleri Mudar ismi ile tanınırdı. Kureyş müşrikleri anılan Mudar'ın torunlarıdır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mekke'nin müşrik Kureyşlerine bedduâ ederdi. Çünkü işkencelerin ekserisi onlardan geliyordu.

Hadîste geçen "Vat'at" kelimesinin lügat mânâsı ayakla basmaktır. Burada helâk ve tazip etmek mânâsı kasdedilmiştir.

"Sinîn" kelimesi "Sene"nin çoğuludur. Sene: Yıl, Sinin de yıllar demektir. Senenin asıl mânâsı kıtlıktır. Y û s u f (Aleyhisselâm)'un seneleri ile; ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ = «Sonra o bolluk yılların ardından **yedi şiddetli — kıtlıkla dolu yıl — gelir ki** (135)» âyetinde geçen yedi kıtlık yılları kasdedilmiştir. K a s t a l â n i : Bu yıllara Y û s u f (Aleyhisselâm)'un yılları demenin sebebi Y û s u f (Aleyhisselâm)'un bu süre boyunca halkın işleri ve ihtiyaçları ile meşgul olmasıdır, demiştir. Söz konusu kıtlık yılları ile ilgili geniş malûmat için tefsir kitablarına müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Efendimizin, M e k k e müşriklerinin başına böyle kıtlığın gelmesi için yaptığı bedduâ kabul olmuştur. Nitekim B u h â r î, İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den şunu rivâyet etmiştir:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Mekke müşriklerinin İslâmiyet'e sırt çevirdiklerini görünce:**

"**Allah'ım! Yûsuf'un yedi (kıtlık) yılı gibi bunların başına yedi (kıtlık) yılı gönder." diye bedduâ etti. Bunun üzerine Kureyş'i öyle bir kıtlık yakaladı ki her türlü bitkiyi götürdü. Hattâ öyle** (bir durum) **oldu ki halk derileri, murdar hayvan etlerini ve lâşeleri yemeye başladılar. Açlıktan gözleri kararmış olan halk semâya baktıkları zaman duman görürlerdi...**"

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kurtuluşları için duâ buyurduğu zatlar da kurtularak sâlimen M e d i n e ' ye vardılar. Nitekim E b û D â v û d ' un rivâyetinde bu hadîsin sonunda şu ilâve vardır:

"Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), **demiştir ki: Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir gün sabah namazında bu zatların kurtuluşu için duâ etmedi. Ben bunu O'na anlattım bunun üzerine bana buyurdu ki: «Sen onları görmüyor musun? Onlar geldiler.»**"

(135) Yûsuf : 48

(١٤٦) باب ما جاء فى قتل الحية والعقرب فى الصلاة

146 — NAMAZDA YILAN VE AKREBİ ÖLDÜRMEK HAKKINDA GELEN (HADİSLER) BÂBI

١٢٤٥ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، ومحمد بن الصبّاح؛ قالا: ثنا سفيان ابن عيينة، عن معمر، عن يحيى بن أبي كثير، عن ضمضم بن جوس، عن أبي هريرة؛ أنّ النبيّ ﷺ أمر بقتل الأسودين في الصلاة: العقرب والحيّة.

TERCEMESİ

1245) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şu siyah iki hayvanı, akrep ve yılanı namazda öldürmeyi emretmiştir."**

İZAHI

Tirmizi, Ebû Dâvûd, Nesâî, Hâkim, Ahmed ve İbn-i Hibbân da bunu benzer lafızlarla rivâyet etmişlerdir.

Hadiste siyah sıfatı zikredilmiş ise de hüküm umumidir. Yâni rengi ne olursa olsun yılan ve akrebi öldürmek meşrûdur. Araplar genellikle yılana "siyah hayvan" dedikleri ve akreb de bununla birlikte zikredildiği için veyâhut Medine Akrebinin rengi siyaha kaçtığı için "siyah" sıfatı zikredilmiştir.

Hadîs, namazda yılan ve akrebi öldürmenin mekruhluk olmaksızın câizliğine delâlet eder. Öldürmek işi bir vuruşta olsun, fazla hareketle olsun farketmez. Mâlikîler bununla hükmetmiştir. Ancak onlara göre bu hayvanlar namaz kılana eziyet edecek durumda ise öldürülür. Aksi takdirde bunları namazda öldürmek mekruhtur. Hasan'ın Ebû Hanife'den olan rivâyeti de budur.

Hanefî âlimlerine göre bu hayvanları namazda öldürmek câizdir. Bunda kerâhet yoktur. Öldürmek için az hareket ile çok hareket arasında bir fark yoktur.

Şâfiîler'e göre bunları öldürmek için fazla harekete ihtiyaç olursa namaz bozulur. Az hareketle öldürülürse bir sakınca yoktur.

Hanbelîler'in sözlerinin zâhirine göre bu hayvanları öldürmek husûsunda az hareket ile çok hareket arasında fark yoktur.

El-Menhel yazarı: Çok zarar veren ve öldürülmesi mübah olan diğer hayvanlar, yılan ve akreb hükmündedir, demiştir.

١٢٤٦ — حدثنا أحمد بن عثمان بن حكيم الأودى ، والعباس بن جعفر ؛ قالا : ثنا على بن ثابت الدهان . ثنا الحكم بن عبد الملك ، عن قتادة ، عن سعيد بن المسيب ، عن عائشة ؛ قالت : لدغت النبى ﷺ عقرب وهو فى الصلاة . فقال « لعن الله العقرب . ما تدع المصلى وغير المصلى . اقتلوها فى الحل والحرم » .

فى الزوائد : فى إسناده الحكم بن عبد الملك ، وهو ضعيف . لكن لاينفرد به الحكم . فقد رواه ابن خزيمة فى صحيحه عن محمد بن بشار ، عن محمد بن جعفر ، عن شعبة ، عن قتادة ، به .

وقال : قد رواه الترمذى من حديث أبى هريرة وقال : حديث حسن . وفى البـاب عن ابن عباس وأبى رافع .

TERCEMESİ

1246) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namaz kılarken Onu akrep soktu. Bunun üzerine:

«Allah akrebe lânet etsin. Namaza duranı ve başkasını bırakmaz. Onu harem (mıntıkasın)da ve hill (harem dışındaki yer)de öldürünüz.» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun isnadında el-Hakem bin Abdülmelik bulunur. Bu, zayıf bir râvidir. Fakat bu râvi tek başına kalmıyor. Çünkü İbn-i Huzeyme kendi sahihinde bu hadisi sırayla: Muhammed bin Beşşâr'dan, (O da) Muhammed bin Ca'fer'den, (O da) Şu'be'den, (O da) Katâde'den bunun mislini rivâyet etmiştir. Tirmizî de bunu Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyet ederek: Bu hadîs hasendir. Bu bâbta İbn-i Abbas (R.A.) ve Ebû Râfi' (R.A.)'den de rivâyet vardır, demiştir.

١٢٤٧ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا الهيثم بن جميل . ثنا مندل ، عن ابن أبى رافع ، عن أبيه ، عن جده ؛ أن النبى ﷺ قتل عقربا وهو فى الصلاة .

فى الزوائد : فى إسناده مندل ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

1247) "... Râfi' *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **namazdayken bir akrebi öldürmüştür."**

Not: Bunun senedindeki râvi Mendel'in zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

SÜNEN-İ İBN-İ MÂCE VE TERCEMESİ ŞERHİ'NİN ÜÇÜNCÜ CİLDİ BURADA BİTTİ.

DÖRDÜNCÜ CİLDİ "SABAH NAMAZINDAN SONRA VE İKİNDİ NAMAZINDAN SONRA NAMAZ KILMAKTAN NEHİY BÂBI" İLE BAŞLAYACAKTIR.

KİTABIN SAHİFELERİNE GÖRE MEVZULARIN MÜCMEL FİHRİSTİ

Bâb No.	Hadis No.	Hadisin Râvisi	Sahife No.

Bâb No.	Hadis No.	Hadisin Râvîsi	Sahife No.
		Ka'b b. Mâlik (R.A.) hâl tercemesi	403
		İZAHI	404
79		Cuma gününün fazileti bâbı	405
	1084—	No.lu Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir (R.A.) hadisi	406
		İZAHI	406
	1085—	No.lu Şeddâd b. Evs (R.A.) hadisi	409
		İZAHI	409
		Hadisin fıkıh yönü	411
	1086—	No.lu Ebû Hüreyre (R.A.) hadisi	412
		İZAHI	412
80		Cuma günü guslü hakkında gelen hadîsler bâbı	413
	1087—	No.lu Evs b. Evs es-Sakafî (R.A.) hadisi	413
		İZAHI	413
		Evs b. Es-Sakafî (R.A.) hâl tercemesi	413
		Hadisin fıkıh yönü	415
	1088—	No.lu Abdullah b. Ömer (R.A.) hadisi	415
	1089—	No.lu Ebû Said-i Hudrî (R.A.) hadisi	416
		İZAHI	416
81		Cuma guslünü yapmamak hakkındaki ruhsata âit gelen hadîsler bâbı	418
	1090—	No.lu Ebû Hüreyre (R.A.) hadisi	418
	1091—	No.lu Enes b. Mâlik (R.A.) hadisi	419
		İZAHI	419
82		Cuma namazına tercîh hakkında gelen hadîsler bâbı	421
	1092—	No.lu Ebû Hüreyre (R.A.) hadisi	421
		İZAHI	421
	1093—	No.lu Semûre b. Cündüb (R.A.) hadisi	424
	1094—	No.lu Alkame (R.A.) hadisi	424
		İZAHI	425
83		Cuma günü süslenmek hakkında gelen hadîsler bâbı	425
	1095—	No.lu Abdullah b. Selâm (R.A.) hadisi	426
		İZAHI	426
	1096—	No.lu Âişe (R.A.) hadisi	427
	1097—	No.lu Ebû Zerr (R.A.) hadisi	428
		İZAHI	428
	1098—	No.lu Abdullah İbn-i Abbâs (R.A.) hadisi	430
84		Cuma namazı vakti hakkında gelen hadîsler	430
	1099—	No.lu Sehl b. Sa'd (R.A.) hadisi	430
		İZAHI	430
	1100—	No.lu Seleme b. el-Akvâ (R.A.) hadisi	431
		İZAHI	431
	1101—	No.lu Sa'd el-Karaz (R.A.) hadisi	432
	1102—	No.lu Enes b. Mâlik (R.A.) hadisi	433
		İZAHI	433

Bâb No.	Hadis No.	Hadisin Râvisi	Sahife No.

Bâb No.	Hadis No.	Hadîsin Râvisi	Sahife No.